ארבעה

ראשי שנים הם [ח] באחד בניסן ר"ה למלכים ולרגלים [ט] באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה ר' אלעזר ור"ש אומרים [י] א באחד בתשרי. באחד בתשרי ראש השנה לשנים [כ] ולשמיטין [ל] וליובלות [מ] לנטיעה [נ] ולירקות [ס] באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי בית הלל אומרים [ע] בחמשה עשר בו: **גמ'** [פ] למלכים למאי הלכתא אמר רב חסדא לשטרות דתנן [צ] שטרי חוב המוקדמין פסולין [ק] והמאוחרין כשרין תנו רבנן מלך שעמד בעשרים ותשעה באדר כיון שהגיע אחד בניסן עלתה לו שנה ואם לא עמד אלא באחד בניסן אין מונין לו שנה עד שיגיע ניסן אחר אמר מר מלך שעמד בעשרים ותשעה באדר כיון שהגיע אחד בניסן עלתה לו שנה הא

קמ"ל

ארבעה ראשי שנים. רגילים היו למנות זמן שטרותיהם לשנות המלך משנה שעמד בה המלך כדאמרינן במסכת גיטין (ד' פ.) משום שלוש מלכות וקבעו חכמים אחד בניסן לתחלת שנתו ואפילו עמד בשבט או באדר כלתה שנתו משהגיע ניסן ויתחילו למנות לו שנה שניה: **ורגלים.** מפרש בגמרא (ד' ד.): **למעשר בהמה.** שאין מעשרין מן הנולדים בשנה זו על הנולדים בחבירתה דכתיב (דברים יד) עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה ואמר מר בבכורות בפרק מעשר בהמה (דף נג:) [ז] בשתי מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן: **לשמיטין.** מפרש בגמ' (דף ח.): **לשמיטין וליובלות.** משנכנס תשרי אסור לחרוש ולזרוע מן התורה: **לנטיעה.** למנין שני ערלה ואפילו נטעה באב כלתה שנתה הראשונה לסוף אלול. וכבולהו מפרש טעמא בגמרא [ת]: **לירקות.** למעשר ירק שאין תורמין ומעשרין מן הנלקט לפני ר"ה על של אחר ר"ה: **לאילן.** לענין מעשר שאין מעשרין פירות האילן שחנטו קודם שבט על שחנטו לאחר שבט שבאילן הולך אחר חנטה ובגמ' [יד.] מפרש מאי שנא שבט: **גמ' למאי הלכתא.** כלומר למה הוקבע יום מיוחד למנין המלכים אימא שעל כל מלך ומלך תתחיל שנתו מיום שעמד בו: **לשטרות.** להכחיש איזה שטר חוב מוקדם למלוה ואיזה מאוחר: **דתנן.** במסכת שביעית (פ"י מ"ה): **שטרי חוב המוקדמין פסולין.** לפי שרגלה לטרוף לקוחות שלקחו שדה מן הלוה מזמן שבשטר ושלא עדים ואמרו כשחתמנו לא ראינו שהלוהו אלא הלוה אמר לנו חתמו עלי שאני חייב לפלוני מנה כאותה ששניו וכאן הוא שהרי קדמה מכירה להלוואה ובשטר מעיד שהלוואה קדמה לפיכך קנסוהו מלגבות בו [ת] ולא יטרוף אפילו מזמן המלוה ואינו אלא כמלוה על פה שאינו גובה מן המשועבדים. ואם לא קבעו יום לתחילת שנות המלך אלא כל מלך ומלך לפי יום שעמד אין להכחיש אם השטר מוקדם או מאוחר כגון אם כתוב בו בכסליו בשנה שלישית לוה פלוני מפלוני מנה והעדים אמרו כשחתמנו בו לא ראינו שהלוהו אלא הלוה אמר לנו חתמו עלי שאני חייב לפלוני מנה כאותה ששניו (ב"ב ד' קסז:) כותבין שטר לוה אע"פ שאין מלוה עמו ואין אנו יודעין אם הלוהו קודם לכן או אחר כן אבל ראינו שהלוהו מנה בתמוז בשנה שלישית למלך פלוני ואם אין הדיינין יודעין באיזה חדש עמד המלך אין להכחיש אם תמוז קודם לכסליו אם כסליו קודם לתמוז אם שנתו מתחלת בין תמוז לכסליו (ג) ונמצא כסליו קודם לתמוז בכל שנותיו ואם עמד בין כסליו לתמוז ונמצא תמוז קודם לכסליו בכל שנותיו ואם שקבעו ניסן ר"ה לעולם תמוז קודם לכסליו ולריך לפרש שהודו המלוה והלוה שהלוואה אחת היא דאי לאו הכי מנא ידעי והשתא משמע לפי' הקונטרס מספק היינו חושבין אותו מוקדם אי לאו דקבעו ניסן ר"ה שע"י כן אנו יודעין בו שהוא מאוחר ואי אפשר לומר כן דאין לנו לפסול שום שטר מספק כדמוכח בריש אחד דיני ממונות (סנהדרין דף לג. ושם) דקאמר שטר שזמנו כתוב באחד בניסן בשמיטה ובאו עדים ואמרו היאך אתם מעידים על שטר זה והלא באותו יום עמנו הייתם שטר כשר ועדיו כשרים חייסינן שמא אחרוהו וכתבוהו הרי שאנו מולין להכשיר מספק וכן בגט פשוט (ב"ב דף קעא. ושם) דקאמר שטר שזמנו כתוב בשבת או בי' בתשרי כשר שאני אומר אחרוהו וכתבוהו ומיהו יכול לפרש פירוש איפכא שיפרש שכתוב בשטר בתמוז בשנת שלש והעדים החתומים אומרים שבכסליו בשנת ג' היתה המלוה והייתי מכשיר מספק וע"י שקבעו בניסן ר"ה אנו יודעין שהוא מוקדם לעולם תמוז קודם לכסליו ומיהו עיקר פירושו תימה גדולה שעשו תקנה פן ישכחו כל העולם מתי עמד המלך וכן סופר שכותב כל היום שטרות האיך ישכח ועוד דא"כ הוי מצי למימר דנפקא מינה טובא לכל שטרות שלא ידעו מה לכתוב בו ביום דאין יודעין מתי מתחלת שנת המלך ועוד דכי האי גוונא לאו מוקדם לאבדי דאמר בפ"ק דב"מ (דף יג. ושם) עדיו בחתומיו זכין לו ולרב אסי דפליג עליה למה הוצרכו לעשות תקנה זו הא אמרינן אין כותבין שטר לוה אא"כ מלוה עמו אלא בשטרי הקנאה ונראה דנפקא מינה (ד) המוקדמין היינו כגון אם עמד המלך באחד בניסן כשיגיע אחד בניסן אחר ישכח הסופר ויסבור דאשתקד עמד המלך בשנים בניסן דעביד אינש דטעי חד יומא ויכתוב באחד בניסן בשנה ראשונה למלך ונמצא שטר זה מוקדם שנה שלימה שהיא שנה שניה וכתוב ראשונה ונמצאו ב"ד טורפין מן הלקוחות של שנה זו שלא כדין אבל עכשיו שקבעו ניסן ר"ה תו לא אתי לידי תקלה דאפי' עמד אשתקד בשנים בניסן כשמגיע ניסן אחר מתחילין למנות לו שנה אחרת וא"ת אכתי אתי לידי תקלה דאם עמד בכ"ט באדר בשנה ראשונה למלך כשיגיע כ"ט אחר יטעה הסופר ביום אחד ויסבור שעמד באחד בניסן ויכתוב עכשיו בכ"ט באדר (בשנה ראשונה למלך) ונמצא מוקדם שנה שלימה לאו פירכא היא דכשעמד בכ"ט באדר מיד שיגיע לאחד בניסן מתחיל למנות שנה שניה ויודע הסופר שכל השנה כתב בכל השטרות שנה שניה הלכך לא טעי ויש שיטה אחרת בירושלמי בין מ"ד מניסן מנין בין מ"ד מתשרי מנין מה ביניהן א"ר יצחק שטרות יוצאות ביניהן לוה באייר וכתב ביה שנה שניה למלכות מכר מכירה במרחשון וכתב בו שנה שניה למלכות מ"ד מניסן מנין מלוה קדמה מ"ד מתשרי מנין מכירה קדמה ומילתא אחריתי היא ולא אתי לפרושי מאי טעמא קבעו ניסן לשם השנה: **שטרי חוב המוקדמין פסולין.** בשלהי איזהו נשך (ב"מ ד' עב. ושם) פי' בקונטרס פסולין לגבי משעבדי אבל מבני חרי גבי ולא יתכן וכמו שפירשנו שם (ד"ה שטר):

אבל

ארבעה ראשי שנים הן. בכל דוכתי תני הן כדאשכחן הכא ובפ' בתרא דשבועות (ד' מט.) ארבעה שומרים הן ובפ"ק דחולין (ד' יז:) ג' פגימות הן ובפ' אין מעמידין (ע"ז ד' ל.) ג' יינות הן ובפ' כל הצלמים (שם ד' מז:) ג' בתים הן ג' אבנים הן ג' אילנות הן אבל ברים ב"ק (ד' ב. ושם) תנן ארבעה אבות נזיקין ולא תני הן משום דקאי אבתריה כלומר ארבעה אבות נזיקין הללו לא רצי זה כרצי זה ותדע דבגמרא במניינא דרבי חייא ורבי אושעיא תני הן [ע]:

למלכים. פי' בקונטרס משום שלוש מלכות ואינו דהכא למלכי ישראל קמיירי ודוקא גבי גיטין אמרינן הכי פרק הזורק (גיטין ד' פ. ושם) אמר עולא מפני מה תקנו מלכות בגיטין משום שלוש מלכות וגבי גיטין פסולין ודאי אפי' מלכות שאינה הוגנת כמלכות מדי ויון אבל מתני' דהכא פירוש לשטרות ובפ"ק דע"ז (ד' י.) אמרינן דבגולה אין מונין [ג] אלא למלכי יון בלבד ומסקינן נמי התם דלמלכים דהכא למלכי ישראל וכן אמרינן לקמן (ד' ג.) בגמר' לא שנו אלא למלכי ישראל אבל למלכי אומות העולם מתשרי מנינן ולריך לפרש דאין לריך שלוש מלכות אלא בגט אשה לפי שהוא דבר גדול ומילתא דאשכיחא לפי שעל ידי גט מותרת לכל אדם וחשיב משאר שטרות:

לשטרות דתנן שטרי חוב המוקדמים. פירש בקונטרס שאם לא קבעו יום לתחילת שנת המלך אלא לכל מלך לפי מה שעמד פעמים שאין להכחיש כגון אם כתוב בו בכסליו בשנה שלישית ובאו עדים ואמרו כשחתמנו לא ראינו שהלוהו אלא הלוה אמר לנו חתמו כאותה ששניו אין אנו יודעין אם הלוהו קודם לכן או אחר כך אבל ראינו שהלוהו בתמוז שנת שלש למלך ואם אין הדיינין יודעין באיזה חדש עמד המלך אין להכחיש אם תמוז קודם לכסליו ואם כסליו קודם לתמוז מתחלת בין תמוז לכסליו ונמצא כסליו קודם לתמוז בכל שנותיו ואם עמד בין כסליו לתמוז ונמצא תמוז קודם לכסליו בכל שנותיו ועכשיו שקבעו ניסן ר"ה לעולם תמוז קודם לכסליו ולריך לפרש שהודו המלוה והלוה שהלוואה אחת היא דאי לאו הכי מנא ידעי והשתא משמע לפי' הקונטרס מספק היינו חושבין אותו מוקדם אי לאו דקבעו ניסן ר"ה שע"י כן אנו יודעין בו שהוא מאוחר ואי אפשר לומר כן דאין לנו לפסול שום שטר מספק כדמוכח בריש אחד דיני ממונות (סנהדרין דף לג. ושם) דקאמר שטר שזמנו כתוב באחד בניסן בשמיטה ובאו עדים ואמרו היאך אתם מעידים על שטר זה והלא באותו יום עמנו הייתם שטר כשר ועדיו כשרים חייסינן שמא אחרוהו וכתבוהו הרי שאנו מולין להכשיר מספק וכן בגט פשוט (ב"ב דף קעא. ושם) דקאמר שטר שזמנו כתוב בשבת או בי' בתשרי כשר

ג' היתה המלוה והייתי מכשיר מספק וע"י שקבעו בניסן ר"ה אנו יודעין שהוא מוקדם לעולם תמוז קודם לכסליו ומיהו עיקר פירושו תימה גדולה שעשו תקנה פן ישכחו כל העולם מתי עמד המלך וכן סופר שכותב כל היום שטרות האיך ישכח ועוד דא"כ הוי מצי למימר דנפקא מינה טובא לכל שטרות שלא ידעו מה לכתוב בו ביום דאין יודעין מתי מתחלת שנת המלך ועוד דכי האי גוונא לאו מוקדם לאבדי דאמר בפ"ק דב"מ (דף יג. ושם) עדיו בחתומיו זכין לו ולרב אסי דפליג עליה למה הוצרכו לעשות תקנה זו הא אמרינן אין כותבין שטר לוה אא"כ מלוה עמו אלא בשטרי הקנאה ונראה דנפקא מינה (ד) המוקדמין היינו כגון אם עמד המלך באחד בניסן כשיגיע אחד בניסן אחר ישכח הסופר ויסבור דאשתקד עמד המלך בשנים בניסן דעביד אינש דטעי חד יומא ויכתוב באחד בניסן בשנה ראשונה למלך ונמצא שטר זה מוקדם שנה שלימה שהיא שנה שניה וכתוב ראשונה ונמצאו ב"ד טורפין מן הלקוחות של שנה זו שלא כדין אבל עכשיו שקבעו ניסן ר"ה תו לא אתי לידי תקלה דאם עמד בכ"ט באדר בשנה ראשונה למלך כשיגיע כ"ט אחר יטעה הסופר ביום אחד ויסבור שעמד באחד בניסן ויכתוב עכשיו בכ"ט באדר (בשנה ראשונה למלך) ונמצא מוקדם שנה שלימה לאו פירכא היא דכשעמד בכ"ט באדר מיד שיגיע לאחד בניסן מתחיל למנות שנה שניה ויודע הסופר שכל השנה כתב בכל השטרות שנה שניה הלכך לא טעי ויש שיטה אחרת בירושלמי בין מ"ד מניסן מנין בין מ"ד מתשרי מנין מה ביניהן א"ר יצחק שטרות יוצאות ביניהן לוה באייר וכתב ביה שנה שניה למלכות מכר מכירה במרחשון וכתב בו שנה שניה למלכות מ"ד מניסן מנין מלוה קדמה מ"ד מתשרי מנין מכירה קדמה ומילתא אחריתי היא ולא אתי לפרושי מאי טעמא קבעו ניסן לשם השנה: **שטרי חוב המוקדמין פסולין.** בשלהי איזהו נשך (ב"מ ד' עב. ושם) פי' בקונטרס פסולין לגבי משעבדי אבל מבני חרי גבי ולא יתכן וכמו שפירשנו שם (ד"ה שטר):

אבל

ח) ע"ז י., **ט)** [בכורות מ:], **י)** [שם נח.], **כ)** [ע"ז פ"ש לקמן יד. בפיסקא], **ל)** [ע"ז ד' ל.], **מ)** ב"מ יז. שם עב. סנהדרין לב. שביעית פ"י משנה ה ב"ב קמ: שם קעח: [לקמן מ.], **נ)** [ולקמן ת.], **ס)** [במיטה ויובל ח:, מטיעה ט:, ירקות יב.], **ע)** [לפנינו שם ליתי מלת הן. וע"ע תוס' ב"ק ב. ד"ה ארבעה],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שטרי חוב המוקדמין כו' (ולא ירוקה אפי' וכו' עד מן המשועבדים) תא"מ וב"ב מדברי התוס' משמע שלא היה לפניהם לשון זה בפי' רש"י: **(ב)** **בא"ד** בין תמוז לכסליו שלאחריו נמצא: **(ג)** תוס' ד"ה למלכים וכו' דבגולה אין מונין. ב"ב פי' לשטרות אין מונין: **(ד)** ד"ה לשטרות וכו' ונראה דנפקא מינה לשטרי חוב. ב"ב אין להקשות אמאי לא פי' התוס' דרך זה על פי פירש"י בטעות הדיינין דנפקא מינה כגון שעמד המלך בא' בניסן וההלואה היתה בא' בניסן בשנה שלישית דשטר מאוחר הוא והדיינין יטעו ביום א' ויסברו שהמלך עמד בב' בניסן ונמצא דא' בניסן היא סוף שנה שלישית שהלוה לו מעותיו ושטר מוקדם הוא וי"ל דאם כן לאחר שתקנו דר"ח ניסן ר"ה למלכים נמי איכא למיחש לטעות הדיינין דאם עמד המלך בר"ח ניסן וכתיבת השטר בסוף שנה בכ"ט באדר בשנה ראשונה ועדים מעידים שההלואה היתה עכשיו בכסליו לפני אדר דשטר מאוחר הוא יטעו הדיינין ביום א' ויסברו שהמלך עמד בכ"ט באדר ומיד שיגיע ניסן מתחיל שנה שניה ונמצא שכתיבת השטר בכ"ט באדר בשנה ראשונה היתה מקמי הלואה שבכסליו שהיא שנה שניה אבל לפי' אלא חייסינן לטעות של סופר ניחא:

מוסף רש"י

באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה. לאומן שנולדו קודם לכן אין נכנסין לדיר להתעשר עם אומן שיולדו מכאן ואילך, משום דהוי חדש וישן (בכורות נז:). **לשטרות.** דכל אימת דקאי מלכא מכי מטי שילהי אדר סלקא ליה שתא ואינשי רגיל שתא תגיגא למיכתב בשטרי (ע"ז י.). **שטרי חוב המוקדמין.** ליכתב קודם המלוה (סנהדרין לב.) שנכתבו ביום ט"ו בניסן וכתוב בתוך השטר באחד בניסן (רשב"ם ב"ב קנז:). **פסולין.** דבעי למטרף לקוחות מזמן הכתוב בו ועדיין לא הלוה. ושטר הלקוחות קודם למלוה וזה מוציא שטרו והוא קודם והוא שקר (ב"מ עב.) וקנסוהו היתה אמו אסורה ופסול אפילו מזמן שני (סנהדרין לב.) ואינו טורף מן המשועבדים ואפילו מן המאוחר למלוה (ב"מ עב.) אי נמי שנכתב השטר באחד בניסן וכן כתוב בו באחד בניסן לוה פלוני מפלוני והוא לא לוה ממנו כלום עד ט"ו בניסן, גם זה מוקדם ופסול, שאין לו לטרוף אלא מזמן ההלואה ואילך, ולא כאבי דאמר (ב"מ יג.) עדיו בחתומיו זכין לו (רשב"ם ב"ב קנז:) ומיהו אם ההלואה היתה באחד בניסן בפני עדים וקנו מידו להתעצבד נכסי לוה למלוה ולא כתבו את השטר עד ט"ו בניסן וכתבו בו באחד בניסן, כי האי מוקדם כשר (שם ע"פ ב"ב קעב.). **והמאוחרין.** שבאו עדים ואמרו אנו יודעים במלוה זו שקדמה לזמן הכתוב כאן (סנהדרין לב.) **כשרין.** דמעליותא היא דקא ממיל ליה לטיעבודא עד השתא (שם) שכתבוהו באחד בניסן וכתבו בתוך השטר באחד באייר, וכל שכן אם לוה בניסן ולא נכתב עד אייר דכשר, שהרי מחל לו שעבוד של חדש שעבר (רשב"ם ב"ב קנא:).

א א מיי' פ"ז מהל' בכורות הלכה ו סמג עשין ריב:

ב ב ג מיי' פ"ד מהל' שמיטין הל' ט ופ"י הל' ד סמג עשין קמז ולאוין רסח:

ג ד מיי' פ"ט מהל' מעשר שני הל' ח סמג עשין קלז טוש"ע י"ד סימן רלד סעיף ד:

ד ה ו מיי' שם פ"א הל' ב ופ"ה מהל' תרומות הל' יא סמג עשין קלו טוש"ע י"ד סימן שלא סעיף ט: סעיף ז: ה ז מיי' פכ"ג מהל' מלוה ולוה הל' ו סמג עשין לד טוש"ע ח"מ סימן מג סעיף ז:

ו ח מיי' שם הלכה ב טוש"ע שם סעיף יב ויג:

רבינו חננאל

ארבעה ראשי שנים הן באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים. ואמרינן למלכים למאי הילכתא בעינן למידע ראש השנה שלהן. אמר רב חסדא לשטרות, כלומר כיון שזמן השטרות למניין שנות המלכים מונין, כדאמרי בשנת כך וכך לינאי המלך, בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול, צריכין אנו לידע ראש השנה שלהן איזה יום ואיזה חודש הוא, שאם יצא לפנינו שטר יודעים כמה שנים יש לו, ומאותו הזמן שנכתב השטר נשתעבדו לו כל הנכסים של לווה, ואם מכר מנכסיו אחרי כן, בעל חוב בא וטרף ומוציא מידן. וכיון שראש השנה של מלכים ניסן עד ניסן אחר תשלום השנה, וכסדר הזה מונין והולכין. וכן שני שטרות היוצאין על אדם אחד, מן הזמן של זה ושל זה מתברר איזה קודם, ולו משפט לטרוף הנכסים קודם. ואם ילוה אדם לחבירו מעות בניסן בשנת ה' לינאי המלך ויקדים זמן השטר ויכתב בניסן בשנת ד' לייני המלך, אם נתברר בבית דין כי העדים הקדימו זמנו של אותו השטר פסול הוא, כדתנן בסוף מסכת שביעית שטרי חוב המוקדמין פסולין, דאתי למיטרף לקוחות שלא כדין, אבל המאוחרין כשרין. מלך שעמד בכ"ט באדר כיון שהגיע יום אחד בניסן עלתה לו שנה. דקיימא לן

יום אחד בשנה חשוב שנה, ומונין לו מניסן שנה שנייה. ואם לא עמד אלא באחד בניסן, אע"ג שהיסכימו והמליכו מאדר, אין מונין לו שנה שנייה אלא בניסן אחר. **תנו רבנן מת המלך באדר ועמד אחר תחתיו באדר מונין שנה לזה ולזה.** כלומר אם היתה זו השנה שנה עשירית למלכותו, מונין עשר שנים למלך פלוני ושנה למלך שעמד. ובניסן מונין שנה שניה לזה המלך. ושטר היוצא בניסן שנת שתים למלך פלוני, יודעין שזה השטר זמנו י"א שנה. **מת בניסן ועמד אחר תחתיו בניסן** מונין שנה לזה שמת, אע"פ שלא חי משנה זו שניכנסה אלא יום אחד עלתה לו שנה, ולזה שעמד מונין לו שנה עד ניסן הבא, ובניסן הבא כותבין שנה שנייה למלך פלוני. **מת באדר ועמד אחר תחתיו בניסן** מונין עד תשלום אדר לראשון, ומניסן לשני. ואע"פ שהוא בן מלך וגם נימנו השרים והסכימו להמליכו מאדר, אין מונין לו אלא משעה שעמד. א"ר יוחנן מניין שאין **מונים למלכי ישראל אלא מניסן שנאמר ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים** וגו', מקיש מלכות שלמה ליציאת מצרים (וגו') (וכו'). ויציאת מצרים גופה מאי דמניסן מנינן, דכתיב ויעל אהרן וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים בחדש החמישי באחד לחדש, וכתיב ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש וגמר ארבעים ארבעים לגזרה שוה, מה התם ליציאת מצרים אף האי ליציאת מצרים. מדקאי באב במיתת אהרן וקרי ליה שנת ארבעים, ואשכחנן כי מת אהרן ועדיין סיחון הוה קיים כדכתיב

אבל בתחלת שנה לא. וא"ת ולאו קל וחומר הוא כדאמרינן לקמן (ד' י.) בפרקין ומה נדה שאין תחלת היוט עולה לה בסופה סוף יוט עולה לה בתחלתה שנה שיוט אחד עולה בסופה אינו דין שיוט א' עולה לה בתחלתה לאו פירכא היא אדרבה [1] (כ"ש הכא דהכי ניחא טפי) דדין הוא בעומד [1] (ומונה לו) אחר תחתיו באדר דמונין לו שנה בשביל יום אחד דהיינו בתחלת שנותיו כעין נדה שסוף היוט עולה לה בתחלתה אבל מת בניסן לא ימנה לו שנה בשביל יום אחד כיון דהיינו סוף שנותיו כמו נדה שאין תחלת היוט עולה לה בסופה:

דאימנו עליה מאדר ומלך בן מלך. אע"ג דלעיל סגי לה בטעמא דאימנו עליה מאדר הכא לא סגי ליה בהכי דמההוא דלעיל שמעינן ליה והך ריש והך גבי הדדי מתניין ואפילו לא מתניין גבי הדדי כדאשכחן בפרק גט פשוט (ב"ב ד' קסו. ושם) גבי הא דתניא כסף בדינרין אין פחות מב' דינרין זהב כסף והדר תני בתידך זהב בדינרין אין פחות מבשני דינרין כסף זהב ופריך אבתריה דילמא [1] (למימר) דהכא פריכי בתרי דינרי קאמר ליה ומשני אביי יד בעל השטר על התחתונה ופריך אי הכי ריש נמי הוה ליה למימר שיהא יד בעל השטר על התחתונה ובשני דינרי כסף כספא פריכא קאמר ליה ואע"ג שהם ב' בריתות קרי ליה ריש דקים ליה דגבי הדדי מיתנו [2] (ורב) שמואל דחק לפרש שם בענין אחר: **בחדש** זיו **הוא** החדש השני.

משמע הכא דהיינו אייר כיון דמניסן מנינן למלכים ולקמן (לף יא.) משמע דניסן הוא חדש זיו שנולדו בו אבות העולם שהם זיותיו עולם מיהו בקונטרס פי' לקמן דהכי קאמר כשנתחדש אייר כבר נולדו זיותיו עולם בניסן א"ג זימנין דניסן דתקופה

נמשך בתוך אייר של לבנה:

מקיש מלכות שלמה ליציאת מצרים. מפשטיה דקרא לא מצי למילף [3] משום דנולדו בו זיותיו עולם דדילמא מאדר מנינן ולניסן קרי ליה חדש זיו ואפי' אי הוה [3] (הכי) קרי ליה לאייר חדש זיו משום דאית ביה זיוא לאילני אין להוכיח דאלמא מניסן מנינן משלמה דקרי ליה חדש שני משום דהכי הוה מעשה שמלך בניסן:

מה יציאת מצרים מניסן. ומאי דיליף יציאת מצרים מויעל אהרן לא מצי למילף דבאחד בניסן ר"ה דדילמא מט"ו בניסן מנינן אבל למאי דיליף מויהי בחדש הראשון וגו' ניחא: **בחדש** החמישי. על כרחך שהוא אב דמדקרי בקרא בחדש ניסן ראשון הוא לכם מכלל דכל חדשים האחרים הנרמזים אמרינן חמישי שני שביעי במנייתו למנין הראשון מנינן: **בשלמא** האיך קרא מפרש דליציאת מצרים. פי' קרא דויעל וכו' אבל קרא דויהי לא מפרש ליציאת מצרים:

ויהי אחר בשנה חשוב שנה ואם לא עמד אלא באחד בניסן אין מונין לו שנה עד שיגיע ניסן אחר פשיטא לא צריכא דאימנו עליה מאדר מהו דתימא נימנו ליה תרתין שנין קמ"ל ת"ר [3] מת באדר ועמד אחר תחתיו באדר מונין שנה לזה ולזה מת בניסן ועמד אחר תחתיו בניסן מונין שנה לזה ולזה מת באדר ועמד אחר תחתיו בניסן מונין ראשונה לראשון ושניה לשני אמר מר מת באדר ועמד אחר תחתיו באדר מונין שנה לזה ולזה פשיטא מהו דתימא שתא לבי תרי לא מנינן קמ"ל מת בניסן ועמד אחר תחתיו בניסן מונין שנה לזה ולזה פשיטא מהו דתימא כי אמרינן יום אחד בשנה חשוב שנה בסוף שנה אבל בתחלת שנה לא אמרינן קמ"ל מת באדר ועמד אחר תחתיו בניסן מונין ראשונה לראשון ושניה לשני פשיטא לא צריכא דאימנו עליה מאדר ומלך בן מלך הוא מהו דתימא נימנו לי' תרתין שנין קמ"ל א"ר יוחנן מנין למלכים שאין מונין להם אלא מניסן שנאמר [1] ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלך שלמה על ישראל מקיש מלכות שלמה ליציאת מצרים מה יציאת מצרים מניסן אף מלכות שלמה מניסן ויציאת מצרים גופה מנלן דמניסן מנינן דילמא מתשרי מנינן לא סלקא דעתך דכתיב [2] ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי ה' וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים בחדש החמישי באחד לחדש וכתיב [3] ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש דבר משה וגו' מדקאי באב וקרי לה שנת ארבעים וקאי בשבט וקרי לה שנת ארבעים מכלל דר"ה לאו תשרי הוא בשלמא היאך [7] מפרש דליציאת מצרים אלא האי ממאי דליציאת מצרים דילמא להקמת המשכן [8] כדאמר רב פפא שנת עשרים שנת עשרים לגזרה שוה הכא נמי שנת ארבעים שנת ארבעים לגזרה שוה מה כאן ליציאת מצרים אף כאן ליציאת מצרים וממאי דמעשה דאב קדים דילמא מעשה דשבט קדים לא ס"ד דכתיב [4] אחרי הכותו את סיחון וכי נח נפשיה דאהרן אכתי הוה סיחון קיים דכתיב

וישמע

רב פפא כולהו שנת שבפסוק דלריכי ללמוד זה מזה כולהו גמר להו רב פפא מרבו ללמוד סתום מן המפורש על ידי דין גזירה שוה: **דילמא מעשה דשבט קדים.** ובתשרי שלפניו נכנסה שנת ארבעים: **אחרי הכותו את סיחון.** נאמר במשנה תורה:

אלא

קמ"ל דניסן ר"ה למלכים [6] ויום אחד בשנה חשוב שנה ואם לא עמד אלא באחד בניסן אין מונין לו שנה עד שיגיע ניסן אחר פשיטא לא צריכא דאימנו עליה מאדר מהו דתימא נימנו ליה תרתין שנין קמ"ל ת"ר [3] מת באדר ועמד אחר תחתיו באדר מונין שנה לזה ולזה מת בניסן ועמד אחר תחתיו בניסן מונין ראשונה לראשון ושניה לשני אמר מר מת באדר ועמד אחר תחתיו באדר מונין שנה לזה ולזה פשיטא מהו דתימא שתא לבי תרי לא מנינן קמ"ל מת בניסן ועמד אחר תחתיו בניסן מונין שנה לזה ולזה פשיטא מהו דתימא כי אמרינן יום אחד בשנה חשוב שנה בסוף שנה אבל בתחלת שנה לא אמרינן קמ"ל מת באדר ועמד אחר תחתיו בניסן מונין ראשונה לראשון ושניה לשני פשיטא לא צריכא דאימנו עליה מאדר ומלך בן מלך הוא מהו דתימא נימנו לי' תרתין שנין קמ"ל א"ר יוחנן מנין למלכים שאין מונין להם אלא מניסן שנאמר [1] ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלך שלמה על ישראל מקיש מלכות שלמה ליציאת מצרים מה יציאת מצרים מניסן אף מלכות שלמה מניסן ויציאת מצרים גופה מנלן דמניסן מנינן דילמא מתשרי מנינן לא סלקא דעתך דכתיב [2] ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי ה' וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים בחדש החמישי באחד לחדש וכתיב [3] ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש דבר משה וגו' מדקאי באב וקרי לה שנת ארבעים וקאי בשבט וקרי לה שנת ארבעים מכלל דר"ה לאו תשרי הוא בשלמא היאך [7] מפרש דליציאת מצרים אלא האי ממאי דליציאת מצרים דילמא להקמת המשכן [8] כדאמר רב פפא שנת עשרים שנת עשרים לגזרה שוה הכא נמי שנת ארבעים שנת ארבעים לגזרה שוה מה כאן ליציאת מצרים אף כאן ליציאת מצרים וממאי דמעשה דאב קדים דילמא מעשה דשבט קדים לא ס"ד דכתיב [4] אחרי הכותו את סיחון וכי נח נפשיה דאהרן אכתי הוה סיחון קיים דכתיב

מאי קמ"ל לא גרסי' אלא (ו) **קמ"ל ניסן ר"ה למלכים וכו': דאימנו עליה.** נמנו וגמרו השרים למנותו: **לזה ולזה.** הכא לכתוב שטר באדר לאחר שעמד השני אם רצה לכתוב בשטר בשנת פלוני למלך שמת וכתב ואם רצה כותב בשנה ראשונה למלך פלוני שעמד: **מת בניסן ועמד אחר תחתיו בניסן.** והוא הדין אם עמד באחד מכל החדשים שעד ניסן הכא ורוצה למנות בכל השטרות שיכתבו משעמד השני למנין שנות הראשון מונה והרוצה כותב בשנה ראשונה למלך שעמד: **ושניה לשני.** הכא לכתוב משעמד זה לא ימנה שנה שניה למלך שמת שאין שנה זו שלו ולא ימנה את הראשונה לשני לקרות שנה שעמד בה שניה אלא שניה זו ראשונה לשני: **שתא לבי תרי לא מנינן.** משנכנס בה המלך שמת אפי' יום אחד לא יכתבו כל שנה זו בשטר למנין מלך העומד אלא למלך המת: **כסוף שנה.** כגון מלך העומד באדר כלתה לו שנה כשיצא אדר וחשוב לו יום שבסוף שנה זו כשנה שלימה להיות שנה הבאה נקראת שנה שניה: **אבל.** יום אחד בתחילת שנה לא יחשוב לו יום אחד שנה ולא יכתבו שטר בשנה זו לשמו משמת: **ומלך בן מלך הוא.** דאי משום דאימנו עליה לא איצטריך לאשמעינן דשמעינן לה מריש אבל השתא דאיכא תרתי אימא נימנו ליה מקמייתא קמ"ל. וטעמו של דבר (לפי שהמלכות ירושה היא דכתיב (דברים יז) למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו: **בחדש זיו.** הוא אייר כדמפרש קרא הוא החדש השני ואמרינן לקמן (ד' ז.) ניסן ר"ה לסדר מנין החדשים: **למלך שלמה על ישראל.** אשנה רביעית קאי ומקרא מסורס הוא בשנה רביעית למלך שלמה על ישראל בחדש זיו הוא החדש השני ה"נ כתיב קרא אחרינא לקמן ויחל לבנות בחדש השני [בשני] בשנת ארבע למלכותו (דה"ב ג): **מקיש מלכות שלמה.** לענין מנין השנים ליציאת מצרים שהרי המקרא הזה מנה שנה זו שנת ד' מאות ושמונים ליציאת מצרים ובשנת ארבע למלוך שלמה: **מה יציאת מצרים.** מנין השנים שמונין לה מתחילין מניסן אף מלכות שלמה מניסן: **אימא מתשרי.** אע"פ שיצאו בניסן משהגיע תשרי קראו לו שנה שניה לפי שתשרי ר"ה לשנים הנמנים לבריאת עולם והוא הדין ליציאת מצרים: **ויהי בארבעים שנה הוציל משה בארו את התורה.** מכלל דתשרי לאו ר"ה דאי תשרי ר"ה הוא הוה ליה בשבט שנת מ"ל: **דילמא להקמת המשכן.** שהיה בשנה השנית: **דתאמר רב פפא.** לקמיה: **שנת עשרים שנת עשרים לגזרה שוה.**

תורה אור השלם

1. וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לְמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת לַיהוָה:
מלכים א ו א
2. וַיַּעַל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֶל הֹר הָהָר עַל פִּי יְיָ וַיָּמָת שָׁם בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ:
במדבר לג לח
3. וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֹתוֹ אֲלֵהֶם:
דברים א ג
4. אַחֲרֵי הַכּוֹתוֹ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן וְאֶת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּעַשְׁתָּרֹת בְּאֶדְרֶעִי:
דברים א ד

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מאי קמ"ל ל"ג אלא הא קמ"ל דניסן: (ב) תוס' ד"ה מקיש כו' לא מצי למילף דדילמא מאדר מנינן ולניסן קרי ליה חדש זיו משום דנולדו בו זיותני עולם ואפילו אי הוה קרי ליה:

גליון הש"ם

רש"י ד"ה ומלך בן מלך כו' לפי שחמלכות כו'. כריתות ה ע"ב:

ו) [לקמן ז: י. נדה מה.], ב) [מוספתא רפ"ל], ג) מכילתא פ' בא [פ"ל], ד) [קרא], ה) [לקמן ג:], ו) ס"א ל"ג, ז) ס"מ מ"ו, ח) [ל"ל וכיונו], ט) רש"א מ"ז,

אלא ויירא. נתגלו: **כדריש לקיש.** כי גוע נתינת טעם הוא לדבר שלפניו נתגלו העדה לפי שגוע אהרן. שלשון כי בד' לשונות משמש במקרא פעמים בא במקום אם פעמי' בא במקום אלא ופעמי' בא במקום דהא שנותן טעם לדבר פעמים בא במקום אלא וסותר את דבור שלפניו. כי יהיה להם דבר (שמות יח) כי תפגע (שם כג) כי יקרא קן (דברים כב) כולן לשון אם הם וכן כי תבאו (שמות יב) כי תלכון (שם ג) כי תלוה (דברים טו) כי תשא (שמות ל) וכל המשמשין במקום כאשר ובמקום אשר כולן לשון אם הם שמלינו בכמה מקומות אם משמש לשון כאשר ולשון אשר כמו ואם יהיה היובל (במדבר לו) שהרי בודאי יהיה ואם תקריב מנחת בכורים (ויקרא ב) הרי זה וכאשר תקריב שהרי חובה הוא וכן אם כסף תלוה (שמות כב) אם יבלענו ממקומו (איוב ח) המדבר בשלות רשעים. דילמא כגון כי תאמר בלבבך (דברים ז) שמא תאמר רבים הגויים האלה לא תאמר כן לא תירא מהם כי תאמרו מה נרדף לו (איוב יט) וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית (ויקרא כה) כי תראה חמור שונאך וחדלת (שמות כג) ה) (כי תראה והתעלמת) והרבה כאלו לשון שמא הן. לא לחקתי כי ירצה (ברכות יח) ה"ז לשון דהא לפי שירצה. ויאמר לא כי לחקת (שם) ה"ז לשון אלא. כי גוע אהרן כשאתה קורא ויירא הרי זו לשון דהא הודו לה' כי טוב (תהלים קיח) שהרי טוב. לא תקפוץ את ידך וגו' (דברים טו) אלא פתוח תפתח: **סיים.** עייר בן סוס: **ערוד.** חמור הבר: **ואימא אב ואימא אדר.** דכל חדשים שבין אב לשבט פקע לן לעיל מדקאי באב וקרי ליה שנת ארבעים כו': **מאי שני.** דהדר כתב פעם אחרת בקרא בשני מהכא שמעי' דשני לירח שמונין בו למלכים: **שני בחדש בהדיא הוי לפיב ניה.** כדכתיב בכמה מקומות באחד לחדש וכתיב בשנה השלישית בעשור לחודש: **שני בשבת לא אשכחן דכתיב ניה קרא.** דהדר ניה קרא בשני: **תניא דר' יוחנן.** בכולי קראי דאייתי לעיל: ויבא

ויישמע הכנעני מלך ערד. במדרש[1] אמרינן דהיינו עמלק כמו שיסד הפייט בפזמון של פרשת זכור כסות ולשון שיבה היות כמלך ערד אבל מ"מ דייק שפיר דהוה סיחון קיים מדשיבה עמלק עצמו לבא כדמותו וגרשה דמהוה דמסעי קא דריש דאי מהוה דחקת הא מפרש דשמע כי בא ישראל דרך האתרים ורש"י לא דק בפי' חומש:

אלא ויירא בדר"ל. כלומר שנתגלו לפי שמת אהרן והיינו בלשון דהא דאי אמרת אילולא לשון ראייה אין מתייאש לפרש האי כי בשוש [2][אחד] מהנך בארבע לשונות מיהו קשיא דילמא לשון כאשר (3) כלומר וירא כאשר גוע אהרן כמו וירא אחי יוסף כי מת אביהם וימרו לו ישמעאלים (בראשית ג) וירא פלשתים כי מת גבורם (שמואל א יז) ושמא אין מתיאש כאן כמו בהני והא דמפרשינן קראי בלשון כאשר כמו כי בא סוס פרעה (שמות טו) כי תרבו ופריתם (ירמיה ג) אין זה לשון חמיאי כדפירש בקונטרס דכי תבא וכי תלכון כי תשא כי תצלה וכל המשמשין בלשון כאשר לשון אם הם משמשין שמלינו בכמה דוכתי אם משמש בלשון כאשר כמו ואם יהיה היובל הרי זה כאשר יהיה שהרי ודאי יהיה וכן ואם תקריב מנחת בכורים ה"ז כאשר תקריב שהרי הוא חובה ומה שפי' כאן בקונטרס כל המשמש בלשון אשר לשון אם הם לא יתכן ובסוף המגרש (גיטין דף 5.) פירש בקונטרס שהם לשון דהא וכן עיקר:

אי דילמא אלא דהא. כי ימצא כי יקרא כי תראה כי תפגע כולם ל' אם הם וכן רובם כי תאמר בלבבך אין שייך לפרש בלשון אם דהוה משמע לשון אם תאמר לא תירא הא אם לא תאמר תירא וע"כ לשון דילמא הוא כלומר שמא תאמר בלבבך רבים הגויים וגו' לא תאמר כן וכן ו) כי תאמר מה נרדף לו וכי תאמרו מה נאכל כי תראה חמור שונאך כי גוע אהרן דמשמע לשון דהא והיינו לשון אשר:

ערד שמו. ופשטיה דקרא ערד שם המדינה או שם עירו: **וקאי באייר וקרי ליה שנה השנית.** ואין לומר דקרא דאייר להקמת המשכן הוא דקאמיב ולעולם ר"ה אייר דאמר שנה השנית לג"ש כדאמר לעיל גבי שנת מ' ושנת כ' ומיהו הוה מצי לאתויי קרא דפרשת במדבר סיני ולא הוה צריך לגזרה שוה זו דמפרש ביה קרא באחד לחדש [השני] בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים (במדבר ט):

שני בשבת לא אשכחן. והא דכתיב ויהי בוקר יום שני (בראשית ח) מפרש בירושלמי אין למדין מבריתו של עולם כלומר דלאו אשבת קאי אלא שהיה יום שני לבריתו של עולם:

תניא כוותיה דר' יוחנן. לאו לאפוקי דר' אלעזר דהא מייתי נמי דר' אלעזר בהך ברייתא ובקרא דר' אלעזר לא סגי דהוה אמינא דלשלמה ודאי הוי שני לירח שמונין לו למלכותו לפי שעמד בניסן אבל בשאר מלכים לא להכי צריך נמי דמקיש ליציאת מצרים:

מכלל דניסן **לאו ראש השנה.** אע"פ שיש כמה חדשים בין ניסן לתשרי שיש לומר שהם ראש השנה מ"מ הואיל דאפיקתיה מניסן אוקמיה אתשרי דאשכחן דהוה ראש השנה לכמה דברים לשמיטין וליובלות (ג):

1. וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֲרָד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָּא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ שֶׁבִי: במדבר כא א
2. וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גֹוַע אַהֲרֹן וַיִּבְכּוּ אֶת אַהֲרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל:
במדבר כ כט
3. וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בָּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הוּקַם הַמִּשְׁכָּן:
שמות מ יז
4. וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּעֲשִׂרִים בַּחֹדֶשׁ נַעֲלָה הֶעָנָן מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת:
במדבר י יא
5. בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי: שמות יט א
6. וַיָּחֶל לִבְנוֹת בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשֵׁנַת אַרְבַּע לְמַלְכוּתוֹ:
דברי הימים ב ג ב
7. וַיְהִי בְּשִׁמֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בַּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לְמָלֹךְ שְׁלֹמֹה עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת לַיְיָ:
מלכים א ו א
8. וַיַּעַל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֶל הַר הֶהָר עַל פִּי יְיָ וַיָּמָת שָׁם בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ:
במדבר לג לח
9. וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֹתוֹ אֲלֵהֶם: דברים א ג
10. אַחֲרֵי הַכֹּתוֹ אֵת סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יֹשַׁב בְּחֶשְׁבּוֹן וְאֵת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן אֲשֶׁר יֹשֵׁב בְּעַשְׁתָּרֹת בְּאֶדְרֶעִי:
דברים א ד
11. דִּבְרֵי נְחֶמְיָה בֶּן חַכַלְיָה וַיְהִי בְחֹדֶשׁ כִּסְלֵיו שְׁנַת עֶשְׂרִים וַאֲנִי הָיִיתִי בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה:
נחמיה א א
12. וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ נִיסָן שְׁנַת עֶשְׂרִים לַאֲרַתַּחְשַׁסְתְּא הַמֶּלֶךְ יַיִן לְפָנָיו וְאֶשָּׂא אֶת הַיַּיִן וְאֶתְּנָה לַמֶּלֶךְ וְלֹא הָיִיתִי רַע לְפָנָיו: נחמיה ב א

הגהות הב"ח

(ה) גמ' בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן: (ב) תוס' ד"ה אלא כו' דילמא לשון כאשר הוא כלומר: (ג) ד"ה מכלל כו' לשמיטין וליובלות לנטיעה ולירקות והסמ"ד:

מוסף רש"י

אל תקרי ויראו אלא וייראו. ועל לשון זה טופל לשון הרע, לפי שהוא מניח טעם למה שלמעלה הימנו, למה וירא ולא לפי שהרי מת אהרן (במדבר כ כט). **כי משמש בארבע לשונות.** במקום אחרנא לשונות הללו נכתב כי בתורה, במקום אם במקום פן במקום אלא במקום אשר (גיטין צ. עי"ש בארוכה) כל מקום שצריך לדרוש בו, בין לענין דרשה בין למשמעות המקרא, תוכל לשמוע בא"מ מהני אחרנא לשונות, ללשון כי משמע בכולם, וכן וכל וכרם ואחי בכלל הני ד' הן, והאי דכי גוע אהרן משמש בלשון דהא, ומענין מינה טעמא דקרא דמה טעם נתגלו דהא מית, שהרי מת אהרן, ורש לקיש לא אמי למימר דלא מתבגמרינן שום כי בעולם אלא באחד מהני לשונות, אלא אפילו מתרגם אחי דרשין משמעותיה כמשמעות דהא, ומאן דמתרגם ומזיאו כל כשיתא דהא מית, טועה הוא דאם כן ואתחזיאו מיבעי ליה, וירלו כל העדה במשקל וירלו דאמי הכדים וירפו המים, ויעלו מעל משכן קרח (תענית ט.)

רבינו חננאל

וישמע הכנעני מלך ערד, ותנא הוא ערד הוא סיחון, ומה שמועה שמע, שמע כי מת אהרן ונסתלקו עניני הכבוד, וכתיב ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש וגו' אחרי הכותו את סיחון, שמע מינה אחר מיתתו של אהרן זה המעשה, וקאי בשבט וקרי לה שנת ארבעים, שמע מינה דראש שנה שמונין ליציאת מצרים לאו תשרי הוא. ואימא ראש השנה אייר. ודחינן לא סלקא דעתך כול'. ואימא סיון ודחינן לא ס"ד כול'. ואקשינן ואימא תמוז ואימא אב ואימא אדר, ולמה הניח אלול ותשרי ומרחשון וכסליו וטבת, לפי שבפירוש דחאם המקרא, הוא שאמרנו מדקאי באב במיתת אהרן וקרי לה שנת ארבעים, וקאי בשבט וקרי לה שנת ארבעים, שמע מינה כי מאב ועד שבט אין אחד מהן ראש השנה, שאילו היה אחד מהן בראש השנה, בארבעים ואחת הוה ליה למיכתב, אלא ודיי בהני כולהי ליכא לספוקא בחד מיניהו דהוא ראש השנה. ובתמוז ובאב ובאדר לא מצא פסוק לדחות. **ואמר ר' אלעזר מהכא ויחל לבנותו בחדש השני בשני בשנת ארבע למלכותו.**

רבינו חננאל (המשך)

מקיש שני בתרא לשני קמא, מה שני קמא חדש אף שני בתרא חדש שמע מינה מדאייר הוא חדש שני שמונין בו למלכותו, ראש השנה למלכותו ניסן. **תניא** כוותיה דר' יוחנן מנין למלכים שאין מונין להן אלא מניסן שנאמר ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה וגו'. **אמר רב חסדא לא שנו אלא למלכי ישראל אבל למלכי אומות העולם מתשרי מנינן,** דכתיב דברי נחמיה בן חכליה ויהי בחדש כסליו [בשנת עשרים] וגו'. וכתיב ויהי בחדש ניסן שנת עשרים לארתחשסתא המלך, וגמר שנת עשרים שנת עשרים לגזירה שוה, מה זה שנת עשרים לארתחשסתא אף זה שנת עשרים לארתחשסתא, ומדקאי בכסליו וקרי לה שנת עשרים וקאי בניסן וקרי לה שנת עשרים, מכלל דראש שנה שלהם לאו ניסן, דאי לא, שנת עשרים ואחת הוה ליה למיכתב כול' ו) ופשוטה היא.

ו) גרסה לחסר וי"ל וממאי דמעשה דכסליו קדים וכו' לא ס"ד וכו' ופשוטה היא.

למנינא אחרינא. לשוס מעשה שהיה בירושלמי דוחה לגעולס מניסן מנינן והאי דקאי בכסליו וקרי ליה שנת עשריס וקאי בניסן כו' (ו) בירושלמי גרס התיב ר' יצחק והכתיב ויהי בחמת ושם מאות שנה וגו' (בראשית ח) ותני עלה שנת המבול איזה עולה מן המנין תפתר כר"ש דאמר בתשרי נברא העולס והכתיב (נחמיה ב) ויהי בחדש ניסן שנת עשריס ונאמר (שם ו) ויהי בחדש כסליו שנת עשריס תפתר כר"ש דאמר כל שנה שלא נכנסו לה ל' יוס אין מונין אותה שנה שלימה ופריך והא כתיב (שמות מ) ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקס המשכן וא"ת שנה שלישית היא ולא מנאה אלא שניה ע"י שלא נכנסו לה שלשים יוס דאין מונין אותה שנה שלימה כלומר אס תרצה לדחות ששנה שלישית היתה ולא מנאה אלא שניה שלא נכנסו לה ל' יוס והכתיב (במדבר י) ויהי בשנה השנית בחדש השני [בעשריס בחדש] נעלה הענן מעל משכן והא איתא בשתא חמשין יומין ואין מונין אותה שנה שלימה:

שנת עשרים לארתחשסתא המלך יין לפניו. פשטיה דקרא משמע דהאי עובדא דנחמיה בפני ארתחשסתא המלך (ג) היה דהוא דריוס בן אסתר שנבנה הבית בימיו אבל אי אפשר לומר כן דהא בשנת שיתא למלכות דריוס נבנה הבית כדכתיב ושיליא ביתא דנא ובסמוך מייתי לה והן עובדא דהכא בשנת עשריס הוה ד) [דכבר היו ישראל בהשקט ובבטחה] ועוד דבסמוך פריך רב יוסף לר' אבהו דאמר מנינן מנינן למלכי ישראל א"כ קשו קראי אהדדי הוה ליה לאקשויי מהאי קרא גופיה דשנת עשרים לחדש (ג) תשרי קא חשיב וגריך לפרס דהכי קאמר קרא שנת עשרים לארתחשסתא דהוא כורש ראשון של פקידת המלך דריוס הבית יין לפניו דהוא דריוס בן אסתר ומעשה הזה בשנה שלישית למלכותו כדכתיב (עזרא ד) באדין בטלת עבידת בית אלהא וגו' עד שנת תרתין לדריוס מלך פרס ובשנת שלש למלכו דבר נחמיה לפני המלך על חומת ירושלים המפורלת כדכתיב בעזרא ויבא חנני. מירושלים בא שכבר עלו בני הגולה מימות כורש והיו שם בימיו ובימי אחשורוש וארתחשסתא זהו דריוס שאחר אחשורוש שנבנה הבית בשנת שתים לדריוס והרבה נשארו בבבל ונחמיה בן חכליה היה שר המשקים למלך בשושן הבירה: **בשני בשנת שתים.** שניהס בנבואת חגי. נבדק במקרא ולא נמלא כתוב בספוק שני בשנת שתים אך י"ל שלספוק של מעלה הימנו קאי שכתוב בו בשנת שתים: **כורש מלך פרס היה.** כלומר על שס שהיה כסר קראוהו כורש ושמו מעיד עליו לפיכך מנו לו כמלכי ישראל: **הדא.** דאס מניסן מנינן קשו קראי אהדדי: **באותו זמן בשנה הבאה.** ע"כ שביעית היא לו ממה נפשך: **וכתיב בעזרא ויבא ירושלם בחדש החמישי היא שנת השביעית למלך.** ואי מנו לו מניסן שמיינית היא: **ועוד.** אגן בדריוס קיימינן ואת אמרת כורש מלך כסר היה: **הוא כורש כו'.** אף דריוס שאחר אחשורוש נקרא כורש: **החמין.** נעשה רשע כשעלה עזרא כבר החמין: **ומי החמין.** כשעלה עזרא: **והכתיב.** בתגרת ששלח ביד עזרא לפחות שהיו לו בארץ יהודה: ומה

למנינא אחרינא הוא אמר רב פפא (ו) שנת עשרים שנת עשרים לגזירה שוה מה התם לארתחשסתא אף הכא לארתחשסתא וממאי דמעשה דכסליו קדים דילמא מעשה דניסן קדים לא ס"ד דתניא דברים שאמר חנני לנחמיה בכסליו אמרן נחמיה למלך בניסן דברים שאמר חנני לנחמיה בכסליו שנאמר [1] דברי נחמיה בן חכליה ויהי בחדש כסליו שנת עשרים ואני הייתי בשושן הבירה ויבא חנני אחד מאחי הוא ואנשים מיהודה ואשאלם על היהודים הפליטה אשר נשארו מן השבי ועל ירושלם ויאמרו לי הנשארים אשר נשארו מן השבי שם במדינה ברעה גדולה ובחרפה וחומת ירושלם מפורצת ושעריה נצתו באש אמרן נחמיה למלך בניסן שנאמר [2] ויהי בחדש ניסן שנת עשרים לארתחשסתא המלך יין לפניו ואשא את היין ואתנה למלך ולא הייתי רע לפניו ויאמר לי המלך מדוע פניך רעים ואתה אינך חולה אין זה כי אם רע לב ואירא הרבה מאד ואומר למלך המלך לעולם יחיה מדוע לא ירעו פני אשר העיר בית קברות אבותי חרבה ושעריה אוכלו באש ויאמר לי המלך על מה זה אתה מבקש ואתפלל אל אלהי השמים ואומר למלך אם על המלך טוב ואם ייטב עבדך לפניך אשר תשלחני אל יהודה [אל] עיר קברות אבותי ואבננה ויאמר לי המלך והשגל יושבת אצלו עד מתי יהיה מהלכך ומתי תשוב וייטב לפני המלך וישלחני ואתנה לו זמן מתיב רב יוסף [3] ביום עשרים וארבעה לחדש בששי בשנת שתים לדריוש וכתיב [4] בשביעי (בשנת שתים) בעשרים ואחד לחדש ואם איתא בשביעי בשנת ג' מיבעי ליה אמר ר' אבהו כורש מלך כשר היה לפיכך מנו לו כמלכי ישראל מתקיף לה רב יוסף הדא דא"כ קשו קראי אהדדי דכתיב ג) [5] ושיציא ביתא דנא עד יום תלתא לירח אדר די היא שנת שית למלכות דריוש מלכא ותניא ג) באותו זמן לשנה הבאה עלה עזרא מבבל וגלותו עמו וכתיב [6] ויבא ירושלם בחדש החמישי היא שנת השביעית למלך ואם איתא שנת השמינית מיבעי ליה ועוד מי דמי התם כורש הכא דריוש תנא הוא כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא כורש שמלך כשר היה ארתחשסתא על שם מלכותו ומה שמו דריוש שמו מ"מ קשיא א"ר יצחק לא קשיא כאן קודם שהחמיץ כאן לאחר שהחמיץ מתקיף לה רב כהנא ומי החמיץ והכתיב ומה

והיא היתה שנת עשרים לכורש הראשון כדאי' במגילה פרק קמא (דף יא:) תלת דכורש וארבעסר לאחשורוש ושתים לדריוש בן אסתר ובשלישית בקש נחמיה על בנין העיר ומיהו יש לפרש דקרא כפשטיה דבשנת שתים לדריוש התחילו לבנות הבית ונגמר הבנין בשנת שש למלכותו ולא בנו חומת העיר ושעריה כי אס בנין בית המקדש לבדו והיו נתונים ברעה גדולה ובחרפה לפי שהעכו"ס (ד) שוללים אותס עד שנת עשרים לדריוש שבקש על חומת העיר עד שעלתה ארוכה לחומת ירושלים כדמוכחי קראי אך בבנין הבית לא נתעסקו שכבר היו בנוי: **ביום** עשרים וארבעה לחדש בששי בשנת שתים לדריוש (ה) ובשביעית בעשרים ואחד לחדש היה דבר ה'. תרי קראי איכא זה אחר זה מיד בנבואה של חגי ואין מפורש שס מה היה בעשרים וארבעה לחודש בששי ואע"פ שהוא תחלת פרשה ל"ל דקאי אפרשה קמייתא דכתיב לעיל מינה ויבאו ויעשו מלאכה בבית ה' (ו) אלהיהס כלומר ביום עשרים וארבעה לחודש בששי דבאותו יום התחילו לסתת באבנים ולנסר בעצים (ז) ובשביעית בעשרים ואחד לחדש היה דבר ה' אל חגי לזרז להתחזק על המלאכה:

באותו זמן לשנה הבאה עלה עזרא מבבל וגלותו עמו. דהכי מוכחי קראי דכתיב (עזרא ו) ושיליא ביתא דנא לירח אדר וכתיב בתריה דעבדו חנוכת הבית ואמר כך עבדו פסח (ח) (ואמר) [ואי מניסן מנינן] כשעשה פסח היה שנה שביעית וכתיב בתריה אחר הדברים האלה במלכות ארתחשסתא וכתיב (שם ז) הוא עזרא עלה מבבל וכתיב ויבא ירושלם בחודש החמישי היא שנת השביעית למלך וכתיב (שם) באחד לחדש הראשון הוא יסוד המעלה מבבל והיינו באותו הזמן לשנה הבאה וסמוך לאדר היה ואי מניסן מנינן על כרחך היה שנה שמיינית: **הוא** כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא. שלשתן כתובים בחד קרא לעיל מקרא דושיליא ביתא דנא והכי כתיב ושני יהודאי בנין ומצלחין בנבואת חגי נביאה וזכריה בר עדוא ובנו ושכללו מן טעם אלהא ישראל ומטעם כורש ודריוש וארתחשסתא מלך פרס וכתיב ושיליא ביתא דנא עד יום תלתא לירח אדר דהיא שנת שית לדריוש מלכא: **וארתחשסתא** על שם מלכותו. ואף כורש הראשון שנקרא ארתחשסתא כדפרישית לעיל כמו כן היינו על שס מלכותו:

בשביל

מותיב רב יוסף ביום עשרים וארבעה לחדש בששי בשנת שתים לדריוש המלך, [וכתיב] בשביעי בעשרים ואחד לחדש היה דבר ה' אל חגי וגו', ואם איתא דמתשרי מנינן להו בשביעי בשנת שלש מיבעי ליה למימר. ופירק ר' אבהו כורש מלך כשר היה מנו לו כמלכי ישראל מניסן. ואתקיף רב יוסף על הא דר' אבהו, הדא דא"כ מפני שהיה מלך כשר מנו לו כמלכי ישראל מניסן, קשו קראי אהדדי, ו) וכי פעם מונין לו מניסן ופעם מונין לו מתשרי, דהא הני קראי דקא מפרש רב חסדא מראין כי מתשרי מנו לארתחשסתא והוא דריוש, והכא קאמרת מניסן מנו ליה, קשו קראי אהדדי. **ועוד כתיב** לגבי דריוש עצמו, ושיציא ביתא דנא עד יום תלתא לירח אדר דהיא שנת שית (למלכו) [למלכות] דריוש מלכא, ותני עלה באותו הזמן, כלומר באדר לשנה הבאה עלה עזרא מבבל וגלותו עמו, וכתיב ויבא ירושלם בחדש החמישי היא שנת השביעית למלך, ואם איתא דמניסן מנינן ליה קאי באדר בשנת שית, הגיע ניסן הנה נכנסה שנה שביעית בניסן אחר עוד נכנסה שנה שמינית, ואם איתא דמניסן מנינן לדריוש עצמו, בחדש החמישי שנה שמינית הוא ליה למכתב. ועוד מי דמי התם כורש, כלומר הוא היה מלך כשר, ולו לכורש מנו לו מניסן כמלכי ישראל, הכא דריוש. ופרקינן תנא הוא כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא. מכל מקום קשו קראי אהדדי. ופריק ר' יצחק לא קשיא כאן קודם שהחמיץ, כלומר שלש ארבע שנים מנו לו מניסן, ומשנה ששית ולמעלה כיון שהחמיץ מנו לו מתשרי. ואתקיף עלה רב כהנא והא הני קראי מפרשי דבבנין הבית הוו עסקי, ומי החמיץ קודם שיבנה הבית, והא כתיב

ו) נראה מזה כי רבינו היה גורס הדא דא"כ קשו קראי אהדדי ועוד דכתיב ושיליא ביתא וכו' ועי' בתוס' כאן ד"ה שנת ודו"ק.

תורה אור השלם

1. דִּבְרֵי נְחֶמְיָה בֶן חֲכַלְיָה וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ כִּסְלֵיו וְאָנִי הָיִיתִי בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה:

נחמיה א א

2. וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ נִיסָן שְׁנַת עֶשְׂרִים לְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא הַמֶּלֶךְ יַיִן לְפָנָיו וָאֶשָּׂא אֶת הַיַּיִן וָאֶתְּנָה לַמֶּלֶךְ וְלֹא הָיִיתִי רַע לְפָנָיו:

נחמיה ב א

3. בְּיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ בַּשִּׁשִּׁי בְּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ:

חגי א טו

4. בַּשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂרִים וְאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיְתָה דְּבַר יְיָ בְּיַד חַגַּי הַנָּבִיא לֵאמֹר:

חגי ב א

5. וְשִׁיצִיא בֵּיתָה דְּנָה עַד יוֹם תְּלָתָה לְיַרְחָ אֲדָר דִּי הִיא שְׁנַת שֵׁת לְמַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ מַלְכָּא:

עזרא ו טו

6. וְיָבֹא יְרוּשָׁלִַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי הִיא שְׁנַת הַשְּׁבִיעִית לַמֶּלֶךְ:

עזרא ז ח

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה למנינא כו' וקאי מניסן כו' וה"ג בירושלמי התיב וכו' ושם מאות שנה בראשון בא' לחדש וגו' ותני עלה: (ב) ד"ה שנת כו' בפני ארתחשסתא המלך דהוא דריוס כו' הבית בימיו היה אבל מ"ל: (ג) בא"ד בשנת עשריס לחדש דמתשרי קא חשיב: (ד) בא"ד ובחרפה לפי שהאומות היו שוללים אותס: (ה) ד"ה ביום כו' בשנת שתים לדריוש בשביעי בעשריס: (ו) בא"ד מלאכה בבית ה' צבאות אלהיהס: (ז) בא"ד ונגר בעצים ובשביעי כל"ל:

ח) [נעיל ב:], ב) [פי' סוף תעלוס בנין הבית], ג) [ערכין יג.], ד) מ"א, ה) גי' רש"ל,

ומה חשחן. כלומר כל מה שחפצים הכהנים תנו להם משלי: **מעוגך.** ממשלך שנאת עלינו להשיבנו אי משיבך תשובה רלה מה כתוב בה די להון מהקרבין וגו' ומצלין לחיי מלכא למדת שלא לשם שמים עשה כי אם להנאתו: **הרי זה לדיק גמור.** אם רגיל בכך: **לאן בישראל.** שלבו לשמים ואם מריעין לו בחייו אינו קורא לו תגר אלא תולה היסורין בעונו אבל עובד כוכבים אם אין מטיבין לו כגמולו קורא תגר: **נדבכין די אבן גלל.** כתב שאלא ביד עזרא כתוב בו שורות של אבני שיש שאלא בחומות הבית והרביעי של עץ: **לנבחא.** למשכב. ובני נח הוזהרו על כך [ה] שנאמר (בראשית ב) והיו לבשר אחד יצאו בהמה וחיה ועוף שאינן נעשין בשר אחד שאין יולדין מן האדם: **בנוח מלכים ביקרוחיך.** מיקרות [ו] אותך לעתיד לבא: **לעולם שגג.** דעלמא מלכתא היא: **ורבה בר לימא.** להאי שגל דהכא גמרא גמר לה מרביה דכלבתא הואי: **עד כסף כלרין מאה.** תנו להם לבוני הבית: **רגל שבו ר"ה לרגלים.** רגל שהוא בחדש הנכנס בחד בניסן הוא ראש השנה לרגלים: **נפקא מינה.** דהאי ר"ה: **לענין נדר.** שהוא מוחזר בכל תאחר ותלה הכתוב איחורו שלשה רגלים ואשמועי' מתניתין שאינו עובר עד שיהא פסח ראשון לשלמן שאם עברו עליו שלא כסדרן אינו עובר: **אחד הנודר.** האומר דמי עלי ששמין אותו כעבד: **ואחד המקדיש.** דבר לבדק הבית: **ואחד המעריך.** שאמר ערכי עלי שהערך קצוב בתורה כפי גיל: **פעמים שלשה.** פעמים שהוא בכל תאחר בשלשה רגלים: **פעמים חמשה.** דבעינן כסדרן: **חייבי הדמין.** אמר דמי עלי: **והחרמין.** חרמי גבוה: **כלור ומעשר.** מעשר בהמה: מכדי

[1] ומה חשחן ובני תורין ודכרין ואמרין לעלון לאלה שמיא חנטין מלח חמר ומשח כמאמר כהניא די בירושלם להתיהב להם יום ביום די לא שלו אמר לו רבי יצחק רבי [ז] מטונך [2] די להון מהקרבין ניחוחין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא ובנוהי ומאן דעבד הכי לאו מעליותא היא והתניא [3] האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני ובשביל שאזכה בה לחיי העולם הבא הרי זה צדיק גמור לא קשיא כאן בישראל כאן בעובדי כוכבים ואיבעית אימא מנלן דאחמיץ דכתיב [3] נדבכין די אבן גלל תלתא ונדבך די אע חדת ונפקתא מן בית מלכא תתיהב למה ליה דעבד הכי סבר אי מרדו בי יהודאי איקלייה בנורא אטו שלמה לא עבד הכי והכתיב [4] שלשה טורי גזית וטור כרתות ארזים שלמה עבד מלמעלה ואיהו עבד מלמטה שלמה שקעיה בבנינא איהו לא שקעיה בבנינא שלמה סדייה בסידא איהו לא סדייה בסידא (אמר) רב יוסף ואיתימא רבי יצחק [3] מנלן דאחמיץ מהכא [5] ויאמר לי המלך והשגל יושבת אצלו מאי שגל אמר רבה בר לימא משמיה דרב כלבתא אלא מעתה הא דכתיב [6] ועל מרא שמיא התרוממת ולמאנייא די ביתיה היתיו קדמך ואנת ורברבניך שגלתך ולחנתך חמרא שתין בהון ואי שגל כלבתא היא כלבתא בת משתיא חמרא היא הא לא קשיא דמלפא לה ושתייא אלא מעתה דכתיב [7] בנות מלכים ביקרותיך נצבה שגל לימינך בכתם אופיר ואי שגל כלבתא היא מאי קא מבשר להו נביא לישראל הכי קאמר בשכר שחביבה תורה לישראל כשגל לעובדי כוכבים זכיתם לכתם אופיר ואיבע"א לעולם שגל מלכתא היא ורבה בר לימא גמרא גמיר לה ואמאי קרי לה שגל שהיתה חביבה עליו כשגל אי נמי שהושיבה במקום שגל איבעית אימא מנלן דאחמיץ מהכא [8] עד כסף ככרין מאה ועד חנטין כורין מאה ועד חמר בתין מאה ועד בתין משח מאה ומלח די לא כתב וגו' מעיקרא בלא קיצותא והשתא בקיצותא ודילמא מעיקרא לא הוה קים ליה בקיצותא אלא מחוורתא כדשניין מעיקרא: ולרגלים: רגלים באחד בניסן הוא בחמשה עשר בניסן הוא אמר רב חסדא רגל שבו ראש השנה לרגלים נפקא מינה לנודר למיקם עליה בבל תאחר ורבי שמעון היא דתניא [7] אחד הנודר ואחד המקדיש ואחד המעריך [8] כיון שעברו עליו ג' רגלים עובר בבל תאחר ר"ש אומר [9] ג' רגלים כסדרן וחג המצות תחילה [10] [9] וכן היה ר"ש בן יוחי אומר רגלים פעמים ג' פעמים ד' פעמים חמשה כיצד נדר לפני הפסח ג' לפני עצרת חמשה לפני החג ארבעה ת"ר [7] חייבי הדמין [3] והערכין החרמין וההקדשות חטאות ואשמות עולות ושלמים צדקות ומעשרות בכור ומעשר ופסח לקט

בשביל שיחיו בני. והא דתנן פרק קמא דמסכת אבות (מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס [1] היינו באומות [2] העולם שהוהין על הראשונות:

ונדבך די אע. האי קרא במגילת כורש הראשון כתיב כדאיתא בספר עזרא כשנה דריוש לבקר ולחפש בדכתיב (עזרא ו) באדין דריוש מלכא שם טעם ובקרו בבית ספריא די גזזיא ומכל מקום כיון דעל פי אותה מגילה נוה לבנות דייק מינה שפיר דהמיץ ומיהו קשיא לעיל מינה דבתחילת מלכות אחשורוש כתבו שטנה וכתיב באדין בטילת עבידת בית אלהא די בירושלם והות בטלא עד שנת תרתין למלכות דריוש מלך פרס וקראי דנבואת חגי שמנו לו מניסן בשנת שתים לדריוש כתיב בהו ועוד טובא דלא מייתי הכא אלמא מנו לו מניסן אע"פ שכבר המיץ ושמא לא נתברר להם הדבר עד אחרי כן:

שלמה עבד מלמעלה ואיהו עבד מלמטה. לאו מקרא דרש אלא קבלה היתה בפיהם: **עד** כסף כבכרין **מאה.** בשנת שבע למלך היה כשעלה עזרא מבבל:

שלשה רגלים בסדרן. ומתניתין דניסן ר"ה ר"ש היא והכי אמרינן לקמן (דף ז:): **והחרמין.** בין חרמי גבוה בין חרמי כהנים ר"ת פסק דלדקה שפוסקים ליתן ביד גבאי ישנה בבל תאחר מלמוסרה לגבאי ואין הגבאי בבל תאחר מלחלקה אבל מה שאדם נודר ביד עצמו לכשילכה איה בבל תאחר:

צדקות ומעשרות. והא דאמר רבא לקמן (דף ו.) ולדקה מיחייב עלה לאלתר ה"מ דקיימי עניים אבל לא מיחייב להדורי בתרייהו כל זמן שלא עברו שלשה רגלים והא דפריך פשיטא ומשני מהו דתימא הואיל ובעניינא דקרבנות כתיב עד דעברו עליה שלשה רגלים כקרבנות היינו אפילו היכי דקיימי עניים ואין לפרש דהא דקאמר עובר לאלתר היינו עשה כדאשכחן באחריני דברגל אחד עובר בעשה דל"ב הוה ליה למימר עד דעבר עליה רגל אחד כקרבן:

ומעשרות. כגון מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני ומה שקבע עליהם הכתוב זמן ביעור כדכתיב (דברים יד) מקצה שלש שנים תוציא וגו' ותנן בפרק ה' (מ"ו) דמעשר שני ערב יום טוב הראשון של פסח של רביעית ושל שביעית היה ביעור דהתם אע"פ שלא הפרישו חייב להפרישם ובלבד שבאו לעונת מעשר כדתנן התם וכל זמן שלא הפרישם קאי בבל תאחר אבל משהפרישם קאי בבל תאחר אף על פי שלא הגיע לזמן הביעור ותדע לקמן [9] דרשינן תרי קראי לכולהו חד לאחר ולא אפרישם וחד לאפרישם ולא אקריב אבל מעשרות לא אשכחן אלא חד קרא ועוד משכחת לה כשנתמרח בכרי בין רגל לביעור דהא פשיטא כל זמן שלא נתמרח לא מיחייב אמילי ועוד דאפילו אתא"ל חייב אתא קרא דביעור א] לעבור עליו בשני לאוין דכוותה אשכחן פ"ק דנדרים (דף ג:) וקלא תימה דלא חשיב הכא תרומה ובכורים דכי היכי דמרבי לקמן (ד' ה:) מעשר נרבי נמי תרומה ובכורים ושמא בכלל מעשר איתנהו כמו בכל דוכתי דקתני חייב ותרומה ובכורים ומיהו לבכורים אין לאוס דאין דינם בשלשה רגלים אלא מעלרת ועד החג בקריאה ומחג עד חנוכה בלא קריאה: לקט

[1] ומה חשחן ובני תורין ודכרין ואמרין לעלון לאלה שמיא חנטין מלח חמר ומשח כמאמר כהניא די בירושלם להתיהב להם יום ביום די לא שלו אמר לו רבי יצחק רבי [ז] מטונך [2] די להון מהקרבין ניחוחין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא ובנוהי ומאן דעבד הכי לאו מעליותא היא והתניא [3] האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני ובשביל שאזכה בה לחיי העולם הבא הרי זה צדיק גמור לא קשיא כאן בישראל כאן בעובדי כוכבים ואיבעית אימא מנלן דאחמיץ דכתיב [3] נדבכין די אבן גלל תלתא ונדבך די אע חדת ונפקתא מן בית מלכא תתיהב למה ליה דעבד הכי סבר אי מרדו בי יהודאי איקלייה בנורא אטו שלמה לא עבד הכי והכתיב [4] שלשה טורי גזית וטור כרתות ארזים שלמה עבד מלמעלה ואיהו עבד מלמטה שלמה שקעיה בבנינא איהו לא שקעיה בבנינא שלמה סדייה בסידא איהו לא סדייה בסידא (אמר) רב יוסף ואיתימא רבי יצחק [3] מנלן דאחמיץ מהכא [5] ויאמר לי המלך והשגל יושבת אצלו מאי שגל אמר רבה בר לימא משמיה דרב כלבתא אלא מעתה הא דכתיב [6] ועל מרא שמיא התרוממת ולמאנייא די ביתיה היתיו קדמך ואנת ורברבניך שגלתך ולחנתך חמרא שתין בהון ואי שגל כלבתא היא כלבתא בת משתיא חמרא היא הא לא קשיא דמלפא לה ושתייא אלא מעתה דכתיב [7] בנות מלכים ביקרותיך נצבה שגל לימינך בכתם אופיר ואי שגל כלבתא היא מאי קא מבשר להו נביא לישראל הכי קאמר בשכר שחביבה תורה לישראל כשגל לעובדי כוכבים זכיתם לכתם אופיר ואיבע"א לעולם שגל מלכתא היא ורבה בר לימא גמרא גמיר לה ואמאי קרי לה שגל שהיתה חביבה עליו כשגל אי נמי שהושיבה במקום שגל איבעית אימא מנלן דאחמיץ מהכא [8] עד כסף ככרין מאה ועד חנטין כורין מאה ועד חמר בתין מאה ועד בתין משח מאה ומלח די לא כתב וגו' מעיקרא בלא קיצותא והשתא בקיצותא ודילמא מעיקרא לא הוה קים ליה בקיצותא אלא מחוורתא כדשניין מעיקרא: ולרגלים: רגלים באחד בניסן הוא בחמשה עשר בניסן הוא אמר רב חסדא רגל שבו ראש השנה לרגלים נפקא מינה לנודר למיקם עליה בבל תאחר ורבי שמעון היא דתניא [7] אחד הנודר ואחד המקדיש ואחד המעריך [8] כיון שעברו עליו ג' רגלים עובר בבל תאחר ר"ש אומר [9] ג' רגלים כסדרן וחג המצות תחילה [10] [9] וכן היה ר"ש בן יוחי אומר רגלים פעמים ג' פעמים ד' פעמים חמשה כיצד נדר לפני הפסח ג' לפני עצרת חמשה לפני החג ארבעה ת"ר [7] חייבי הדמין [3] והערכין החרמין וההקדשות חטאות ואשמות עולות ושלמים צדקות ומעשרות בכור ומעשר ופסח לקט

מסורת הש"ס

א) [חולין קלב. זבחים לב:], ב) זבחים מ. ב"ב י:, ג) [אמר], ד) [תוספתא פ"א ה"ב], ה) [בילה יט:], ו) [ברב אלפס מ' וכן היה רבי שמעון אומר וכו' וכ"ה הגיר' בתוספ' לפניו], ז) [תוספתא דערכין פ"ג ה"ט], ח) [סנהדרין נח.], ט) בס"מ: מבקרות, י) [ע' מה שפיקס התוס' י"ט שם בכוונת דברי תוס' אלו ועי' בתוס' ע"ז יט. ד"ה על מנת כו' וכן בפסחים ח. ד"ה שמזכה], כ) בס"מ: כאומות, ל) [דף ו.],

גליון הש"ם

גמ' וכן היה רשב"י אומר. כעין זה ב"ב לא ע"ב. נלה מו ע"ב:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] תוס' ד"ה ומעבירות וכו' לעבור עליו בשני לאוין וכו'. נ"ב לאו דוקא ב' לאוין אלא לאו ועשה וכמ"ש הרשב"א. דהא קרא דביעור עשה הוא. וכ"כ בעל יד דוד:

מוסף רש"י

מטונך. ממשלך שנאת להכניע עלי אכניע עליך (בבחים לב:) **לו:** הנעמיך (חולין קלב.). **הרי זה צדיק גמור.** על דבר זה ומשבח זו (ב"ב י:) בדבר זה, ולא תמרינן שלא לשמה עושה אלא אינו אוהבו לעשות לדקה ומתכוין אף להנאת עצמו שיזכה בה לעולם הבא או שיחיו בניו (פסחים ח:).

רבינו חננאל

ומה חשחן ובני תורין ודכרין ואמרין לעלון לאלה שמיא וגו'. **אמר ליה ר' יצחק דמטונך,** כלומר מן המקרא שהבאת מוכיח שהחמיץ, שנאמר די להון מהקרבין ניחוחין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא ובנוהי, הנה לא נתנדב לשם שמים אלא להנאתו. ואמרינן ומאן דעבד כי האי גוונא לאו מעליותא היא, והתניא האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בניי ובשביל שאזכה לעולם הבא הרי זה צדיק גמור. ויש שמפרשין הרי זו צדקה גמורה. ושנינן הני מילי לישראל, אבל באומות העולם לא. **ואיבעית אימא** מנא לן דאחמיץ מהכא, נדבכין די אבן גלל תלתא ונדבך די אע חדת וגו' למה לי, למיעבד נדבך דאע, אלא אמר אי מרדו בך יהודאי איקליה בנורא. והא שלמה נמי עבד הכי וכו'. **ואיבעית אימא** מנלן דאחמיץ מהכא שנאמר ויאמר לי המלך והשגל יושבת אצלו, מאי שגל אמר רבה בר לימא כלבתא. ואסיקנא לעולם שגל מלכתא היא ורבה בר לימא גמרא גמיר כו'. **איבעית אימא** מנא לן דאחמיץ דכתיב עד כסף ככרין מאה ועד חמר בתין מאה וגו', מעיקרא בלא קיצותא והשתא בקיצותא כול'. ירושלמי: מה בין דאמר מניסן מנינן למאן דאמר מתשרי מנינן, א"ר יונה [ו] שטרות היו יוצאין, נפק שטר מלוה וכתוב

[ז] נשון הירושלמי כאן כך הוא א"ר יונה שטרות יוצאות ביניהן לוה מלוה בשייר וכתב בה שנייה למלכות. מכר מכירה במרחשון וכתב בה שנייה למלכות מ"ד מניסן מנינן וכו'. כ"ה בירושלמי.

עין משפט נר מצוה

ז א מיי' פי"ד מהל' מעשה הקרבנות הל' יג סמג לאוין שלא:
ב [מיי' פ"א מהלכות ערכין הלכה א]:

תורה אור השלם

1. וּמָה חֲשַׁחֲן וּבְנֵי תוֹרִין וְדָכְרִין וְאִמְּרִין לְעֻלָּן לְאֵלָּהּ שְׁמַיָּא חִנְטִין מִלַּח חֲמַר וּמִשַּׁח כְּמַאֲמַר כָּהֲנַיָּא דִּי בִירוּשְׁלֶם לְהֻוֵא מִתְיְהֵב לְהֹם יוֹם בְּיוֹם דִּי לָא שָׁלוּ:
עזרא ו ט
2. דִּי לְהֵון מִן־הַקְּרָבִין נִיחוֹחִין לְאֵלָהּ שְׁמַיָּא וּמְצַלִּין לְחַיֵּי מַלְכָּא וּבְנוֹהִי:
עזרא ו י
3. נִדְבְכִין דִּי אֶבֶן גְּלָל תְּלָתָא וְנִדְבָךְ דִּי אָע חֲדַת וְנִפְקָתָא מִן בֵּית מַלְכָּא תִּתְיְהֵב:
עזרא ו ד
4. וּבְנָן אֶת הֵיכְלָא הָדֵין מַלְכָּא הֲוָה מִן־קֹדֶם שְׁלִשָׁה טוֹרֵי גָזִית וְטוּר כְּרָתוֹת אָרְזִים: מלכים א ו לו
5. וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ וְהַשֵּׁגֶל יוֹשֶׁבֶת אֶצְלוֹ עַד מָתַי יִהְיֶה מַהֲלָכֶךָ וּמָתַי תָּשׁוּב וַיִּיטַב לִפָּנַי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלָחֵנִי וָאֶתְּנָה לוֹ זְמַן: נחמיה ב ו
6. וְעַל מָרֵא שְׁמַיָּא הִתְרוֹמַמְתָּ וְלִמְאַנְיָא דִּי בֵיתֵהּ הֵיתִיו קֳדָמָךְ וְאַנְתְּ וְרַבְרְבָנָךְ שַׁגְלָתְךְ וְלַחֲנָתְךְ חַמְרָא שָׁתַיִן בְּהוֹן וְלֶאֱלָהֵי כַסְפָּא וְדַהֲבָא נְחָשָׁא פַּרְזְלָא אֶעָא וְאַבְנָא דִּי לָא חָזַיִן וְלָא שָׁמְעִין וְלָא יָדְעִין שַׁבַּחְתָּ וְלֶאֱלָהָא דִּי נִשְׁמָתָךְ בִּידֵהּ וְכָל אָרְחָתָךְ לַהּ לָא הַדַּרְתָּ: דניאל ה כג
7. בְּנוֹת מְלָכִים בִּיקָרוֹתֶיךָ נִצְבָה שַׁגַל לִימִינֶךָ בְּכֶתֶם אוֹפִיר: תהלים מה י
8. עַד כֶּסֶף כִּכָּרִין מְאָה וְעַד חִנְטִין כֹּרִין מְאָה וְעַד חֲמַר בַּתִּין מְאָה וְעַד בַּתִּין מִשַּׁח מְאָה וּמֶלַח דִּי לָא כְתָב: עזרא ז כב

רבינו חננאל (המשך)

ביה באייר שנה שנייה למלכות פלוני, [מכר מכירה במרחשון וכתב בה שנה שנייה למלכות פלוני], מאן דאמר מניסן מנינן ראש השנה למלכים, מלוה קדמה. מאן דאמר מתשרי מנינן [ראש] השנה למלכים, מכירה קדמה. ירושלמי: היו מונין ליציאת מצרים, שנאמר ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת לבני ישראל מארץ מצרים. נבנה הבית, היו מונין לבנייניו, שנאמר ויהי מקץ ארבעים שנה אשר בנה שלמה וגו'. לא זכו מנו לחורבן הבית, שנאמר בעשרים וחמש שנה לגלותינו וגו'. לא זכו נתחייבו למנות לאומות העולם, שנאמר בשנת שתים לדריוש בשנת שלש לכורש. **מתני'** ולרגלים. אוקומה רב חסדא רגל שהוא ראש לרגלים, נפקא מינה לנודר. כלומר אם יתנדב אדם ויעברו עליו ג' רגלים וחג המצות תחילה עובר עליו בבל תאחר. ומני ר' שמעון היא דתניא אחד הנודר וכול', ופשוטה היא עד הרי כאן ארבעה. **תנו רבנן** חייבי הדמים והערכים והחרמים וההקדישות חטאות ואשמות עולות ושלמים צדקות ומעשרות בכור מעשר ופסח

לקט שכחה ופאה. חייב להניח בשדה דאי שקיל להו עבר בלא תעשה דכתיב לא תלקט (ויקרא יט) ולא תשוב (דברים כד) ולא תכלה (ויקרא שם) וכתיב (שם) לעני וגר תעזוב ונטלם חייב להחזיר וליתן דאי עביד לא מהני כדאיתא פ״ק דתמורה (דף ו.), ואם לא הפריש פאה מן הקמה מפריש מן העמרים או מן הכרי ואיכא בגל תאחר ועוד יש לפרש דשקל בהיתר כגון דליכא עניים ואז איכא בגל תאחר והא דאמרינן בסוף הזרוע (חולין ד׳ קלב:) לוי זרע בכיסור לא הוו עניים למשקל לקט אתא לקמי׳ דרב ששת אמר לעני וגר תעזוב אותם ולא לעורבים ולא לעטלפים לא קאמר דלישקול לנפשיה אלא דלא עבר אם כונס בתוך ביתו ומיהו מדפריך התם מתרומה דאם אין שם כהן שוכר פרה ומביאה ופריך נמי ממתני׳ דאם אין שם כהן מעלין אותם בדמים ומשני שאני התם דנתינה כתיב בהו משמע דבלקט שכחה ופאה שקיל לנפשיה ולפי׳ קמא קשיא דאי בדאיכא עניים ועבר ונטלם הרי עובר לאלתר בגל תאחר דדוקא היכא דליכא עניים אין עובר בגל תאחר אלא ברגלים אבל היכא דקיימי עניים קא עבר לאלתר כמו לדקה ויש לפרש כגון במלקט לצורך עניים כי ההיא דתנן בפ״ד דפאה (משנה ט) מי שמלקט ואמר הרי זה לפלוני עני ר״א אומר זכה לו וחכ״א יתננה לעני הנמצא ראשון והא דלא תשיב הכא פרט ועוללות כיון דתני הני לא חש להני: **ואין** צריך לומר חג הסוכות שבו הכתוב מדבר למה נאמר לומר שזה אחרון. זו היא גירסת הקונט׳ והשתא ר׳ אלעזר ור״ש דורשין בענין אחד אלא דמר סבר שזה גורם ומר סבר שזה אחרון ורבינו חננאל גרים אין צריך לומר בחג המצות שבו פתח הכתוב תחילה למה נאמר לומר שזה ראשונה: **אלה** תעשו לה׳ במועדיכם. ומיעוט מועדים שניים ואע״ג דהאי קרא בקרבנות מוהב הוא דכתיב הא כתיב ביה נמי לבד מנדריכם ונדבותיכם:

פז״ר קש״ב. פירש הקונטרס רגל בפני עצמו אין שם חג הסוכות עליו ורוצה לומר דברכת המזון ותפלה מזכירין שמיני עצרת ולא סוכות וברכה לעצמה פי׳ בקונטרס שמברכין היו המלך זכר לחנוכת הבית דכתי׳ בספר מלכים (א׳ ח׳) ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך כדתניא בתוספתא דסוכה [פ״ד] י״ט האחרון של חג פייס בפני עצמו זמן לעצמו קרבן שיר וברכה לעצמו שנאמר ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך ובפרק לולב וערבה (סוכה ד׳ מז. ושם) אין משמע כך דתניא התם כשם שבעת ימי החג טעונים קרבן שיר וברכה ולינה כך שמיני טעון כו׳ ורוצה לומר מאי ברכה זמן ופריך זמן כל שבעה מי איכא ומסיק מאי ברכה ברכת המזון ותפלה ודומה לההוא דמפרש ר״ת ההיא דהכא ורגל לעצמו שטעונה לינה ורבינו חננאל פירש לענין אכילות משום דאמרי׳ במועד קטן בפרק בתרא (ד׳ יט.) הקובר מתו שבעה ימים קודם לרגל בטלה ממנו גזירת שלשים וזימנין דליכא שבעה קודם הרגל ואפי׳ הכי בטלה ממנו גזירת שלשים משום שמיני עצרת ור״ת עצמו יסד במעריב שלו קודם לגינה ושלשים ידחס כאשר אבלים יחסם ומיהו אי אפשר לומר שידחס לגמרי דהא אמרינן בפרק בתרא דמועד קטן (ד׳ כד: ושם) יום אחד לפני החג והחג ושמיני שלו הרי כאן אחד ועשרים יום ומההיא דסוכה אין כאן רואה אם אין ברכה דהכא כי ההוא מה שאין כן בכל שאר ימי החג שלא היו אומרים מזמור שלם אלא חציו ביום אחד וחציו ביום אחר כדאיתא פרק החליל (סוכה ד׳ נה. ושם) וסימנין הומנב״ל ובמסכת סופרים משמע משהיו אומרים בבית הכנסת על השמיעית ושמא כמו כן היו הלוים אומרים בבית המקדש:

תפשת מרובה לא תפשת. לא דמי להא דדרשינן[ב] ימים שניים רבים שלשה דהתם ניחא טפי שאם באת להוסיף יותר משנים אין לדבר סוף אבל הכא יש לדבר סוף דטפי משמועה לא ובתורת כהנים תניא[ג] ימים שניים יכול ימים הרבה אמר רבי עקיבא כל שמשמעו מרובה ומשמעו מועט תפשת מרובה לא תפשת ר׳ יהודה בן בתירא אומר שתי מדות אחת כלה ואחת אינה כלה מודדין במדה כלה ולא במדה שאינה כלה אמר רבי נחמיה וכי למה בא הכתוב לפתוח או לנעול כו׳ ובריש סוכה (ד׳ ה: ושם) היא כתובה:

לקט שכחה ופאה כיון שעברו עליהן שלשה רגלים עובר בבל תאחר שמעון אומר שלשה רגלים כסדרן [ו]וחג המצות תחלה ר׳ מאיר אומר כיון שעבר עליהן רגל אחד עובר בבל תאחר רבי אליעזר בן יעקב אומר כיון שעברו עליהן שני רגלים עובר בבל תאחר רבי אלעזר ברבי שמעון אומר [ז]כיון שעבר עליהן חג הסוכות עובר עליהן בבל תאחר מאי טעמא דתנא קמא מכדי מינייהו סליק למה לי למהדר ומיכתב [1]בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות שמע מינה לבל תאחר [ח]ורבי שמעון אומר אינו צריך לומר בחג הסוכות שבו דיבר הכתוב למה נאמר לומר שזה אחרון ורבי מאיר מ״ט דכתיב [2]ובאת שמה והבאתם שמה ורבנן [א]ההוא לעשה ורבי מאיר כיון דאמר ליה רחמנא אייתי ולא אייתי ממילא קם ליה בבל תאחר ורבי אליעזר בן יעקב מאי טעמא דכתיב [3]אלה תעשו לה׳ במועדיכם מיעוט מועדים שנים ורבנן ההוא לכדרבי יונה דאמר [ד]רבי יונה הוקשו כל המועדים כולם זה לזה [2]שכולן מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו ורבי אלעזר ברבי שמעון מאי טעמא דתניא [ה]רבי אלעזר בר׳ שמעון אומר לא יאמר חג הסוכות שבו דיבר הכתוב למה נאמר לומר שזה גורם ורבי מאיר ורבי אליעזר בן יעקב האי בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות מאי דרשו ביה מיבעי להו לכדרבי אלעזר אמר ר׳ אושעיא [ו]דאמר ר׳ אלעזר אמר ר׳ אושעיא [3]מניין לעצרת שיש לה תשלומין כל שבעה תלמוד לומר בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות מקיש חג השבועות לחג המצות מה חג המצות יש לו תשלומין כל שבעה אף חג השבועות יש לו תשלומין כל שבעה וליקיש לחג הסוכות מה להלן שמונה אף כאן שמונה [ז]שמיני רגל בפני עצמו הוא אימור דאמרינן שמיני רגל בפני עצמו לענין [ד]פז״ר קש״ב אבל [ה]לענין תשלומין דברי הכל תשלומין דראשון הוא דתנן [ח]מי שלא חג יום טוב הראשון של חג חוגג את כל הרגל ויום טוב האחרון של חג [ט]תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת אלא למאי הלכתא כתביה רחמנא לחג הסוכות לאקושיה לחג המצות מה

מכדי מינייהו סליק. כשאמר הכתוב שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך בחג המצות וגו׳ מהם היה עולה. כבר כתוב למעלה בענין שמור את חדש האביב שבעה שבועות תספר לך חג הסוכות תעשה לך: **נמה לי למיהדר.** ולמינהו בפרשת חג הסוכות: **שמע מינה לבל תאחר.** דה״ק היו נראין לפניו לשלש רגליכם ולא תבאו ריקם: **אין צריך לומר חג הסוכות.** אף כשמחזרין לבל תאחר לא היה צריך להזכירו שהרי הענין עסוק בו: ה״ג **שבו דיבר הכתוב למה נאמר לומר שזה אחרון.** עד שיעבור אותם כסדר הזה: **ההוא לעשה.** דמצות עשה עליו להביאו ברגל ראשון: **ורבי מאיר.** אמר לך כיון דאמר ליה רחמנא אייתי ברגל ראשון זהו זמן שקבע לו ואם איחרו מן המועד הוה איחור וממילא קם ליה בבל תאחר: הקשה דר׳ יונה במסכת שבועות (דף י.) אילטריך לומר שכל שעירי הרגלים מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו דילפינן משעיר דר״ח דכתיב ביה לשאת את עון העדה (ויקרא י׳): **מנין לעצרת.** דאילו בחג הסוכות ובחג המצות נפקא לן (מגיגה ד׳ ט.) מוחגותם אותו חג לה׳ שבעת ימים יכול יהו חוגגין כל ז׳ ת״ל אותו אותו אתה חוגג ואי אתה חוגג כל ז׳ אם כן למה נאמר ז׳ לתשלומים שאם לא חג חגיגתו בראשון יקריבנה בשני: **פז״ר קש״ב.** כבר פירשתיו במס׳ יומא [ד׳ ג.] ומסכת סוכ׳ [מא.]. טעון פייס לפר הבא בשמיני ואינו קרב לפי סדר המשמרות ששנו ושלשו בפרי החג חוץ משתים ששנו ולא שלשו ופר של שמיני אין אחת מאותן שתים מקריבתו אלא כל המשמרות מפיסות. וטעון זמן ורגל לעצמו שאין שם חג הסוכות עליו. וקרבן לעצמו שאין קרבנו כשאר ימי החג שהפרים מתמעטים בהם אחד אחד וזה אינו אלא פר אחד ושאר הימים שני אילים וארבעה עשר כבשים וזה איל אחד וז׳ כבשים. ושיר לעצמו אין שירו שוה לשל סוכות שאומר על הדוכן ולא נתפרש לנו שירו ובמסכת סופרים[ט] נמצא שירו הוא למנצח על השמינית. וברכה לעצמה מברכין היו את המלך זכר לחנוכת הבית שנא׳ (מ״א ח) ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך כך מפורש בתוספתא דסוכה (פ״ד ה״י):

טעון

מדי מייניהו סליק. כשאמר הכתוב שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך בחג המצות וגו׳ מהם היה עולה. כבר כתוב למעלה בענין שמור את חדש האביב שבעה שבועות תספר לך חג הסוכות תעשה לך: **נמה לי למיהדר.** ולמינהו בפרשת חג הסוכות: **שמע מינה לבל תאחר.** דה״ק היו נראין לפניו לשלש רגליכם ולא תבאו ריקם: **אין צריך לומר חג הסוכות.** אף כשמחזרין לבל תאחר לא היה צריך להזכירו שהרי הענין עסוק בו: ה״ג **שבו דיבר הכתוב למה נאמר לומר שזה אחרון.** עד שיעבור אותם כסדר הזה: **ההוא לעשה.** דמצות עשה עליו להביאו ברגל ראשון: **ורבי מאיר.** אמר לך כיון דאמר ליה רחמנא אייתי ולא אייתי ממילא קם ליה בבל תאחר ורבי אליעזר בן יעקב מאי טעמא דכתיב אלה תעשו לה׳ במועדיכם מיעוט מועדים שנים ורבנן ההוא לכדרבי יונה דאמר רבי יונה הוקשו כל המועדים כולם זה לזה שכולן מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו ורבי אלעזר ברבי שמעון מאי טעמא דתניא רבי אלעזר בר׳ שמעון אומר לא יאמר חג הסוכות שבו דיבר הכתוב למה נאמר לומר שזה גורם ורבי מאיר ורבי אליעזר בן יעקב האי בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות מאי דרשו ביה מיבעי להו לכדרבי אלעזר אמר ר׳ אושעיא דאמר ר׳ אלעזר אמר ר׳ אושעיא מניין לעצרת שיש לה תשלומין כל שבעה תלמוד לומר בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות מקיש חג השבועות לחג המצות מה חג המצות יש לו תשלומין כל שבעה אף חג השבועות יש לו תשלומין כל שבעה וליקיש לחג הסוכות מה להלן שמונה אף כאן שמונה שמיני רגל בפני עצמו הוא אימור דאמרינן שמיני רגל בפני עצמו לענין פז״ר קש״ב אבל לענין תשלומין דברי הכל תשלומין דראשון הוא דתנן מי שלא חג יום טוב הראשון של חג חוגג את כל הרגל ויום טוב האחרון של חג תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת אלא למאי הלכתא כתביה רחמנא לחג הסוכות לאקושיה לחג המצות מה

עין משפט נר מצוה

ח א מיי׳ פי״ד מהל׳ מעשה הקרבנות הל׳ יג סמג לאוין שלא:

ט ב מיי׳ פי״ח מהל׳ שגגות הל׳ ט:

י ג מיי׳ פ״ח מהל׳ חגיגה הל׳ ז:

יא ד מיי׳ פ״ו מהל׳ תמידין הל׳ ה והל׳ יג:

יב ה מיי׳ פ״ח מהל׳ חגיגה הל׳ ד וסי״ב הל׳ ה:

יג ו מיי׳ שם פ״ח הל׳ ז [וה״ד]:

רבינו חננאל

לקט שכחה ופאה, כיון שעברו עליהן ג׳ רגלים עובר בבל תאחר, רבי מאיר אומר כול׳. מאי טעמא דתנא קמא מכדי מינייהו סליק, כלומר הלא המקרא מפרש המועדים ועולה מהן, היה לו לכתוב שלש פעמים האלה בשנה יראה כל זכורך, למה חזר ופרטן, פסח שבועות וסוכות, אלא ללמד כי אם יעברו עליו ג׳ רגלים מכל מקום בעניין הזה ולא יביא הנדר שנדר ויקריבנו, עובר בבל תאחר לשלמו. ור׳ שמעון מאי טעמא, דתניא ר׳ שמעון אומר למה פתח הכתוב בחג המצות תחלה לומר שזה ראשון. זה הלשון המדוקדק והכי קאמר, מכדי קרא בחג (המצות) [הסוכות] סליק הוה ליה לאתחולי מההוא דקאי עליה, למה ליה למיהדר ולאתחולי מפסח למדכר סדר הרגלים זמנא אחריתי, אלא ללמד שלעולם פסח ראש לרגלים, ולא מחייב בבל תאחר עד שיעברו עליו ג׳ רגלים וחג המצות ראשון. נמצאו פעמים ג׳ רגלים פעמים ד׳ פעמים ה׳. וטעמא דר׳ מאיר דמחייב במאחר נדרו אפילו רגל אחד, דכתיב ובאת שמה והבאתם שמה, שמע מינה כי בעת שיבוא לחוג חייב להביא נדרו ואפילו ברגל ראשון. ורבנן ור׳ שמעון, ההוא לעשה, כלומר כיון שיעבור ברגל אחד ולא הביא עובר בעשה, ואינו עובר בבל תאחר עד שיעברו ג׳ רגלים. וטעמא דר׳ אליעזר בן יעקב שנאמר אלה תעשו לה׳ במועדיכם, מיעוט מועדים שנים, וחייבתו התורה לעשות נדריו בשני המועדים הראשונים מעת שנדר, ואחר שני המועדים באיזה רגל שיפגע תחלה ולא הקריבו, עובר בשני המועדים ו) הראשונים בעשה, ואם יתאחר יותר עובר בלאו. ורבנן אמרי לך זה המקרא לכדר׳ יונה בא, דאמר ר׳ יונה במסכת שבועות פרק ראשון בעניין כפרת השעירים אמר קרא אלה תעשו לה׳ במועדיכם, הוקשו כל המועדים כולן זה לזה. וטעמא דר׳ אלעזר בר׳ שמעון מדכתיב חג המצות חג השבועות חג הסוכות, ואמר לך לא היה צריך לכתוב חג הסוכות והא מיניה סליק, היה לו לומר בו ובחג המצות ובחג השבועות יראה כל זכורך, בחג הסוכות שכתב למה בא, לומר שזה גורם. משכחת לה לר׳ אלעזר ב״ר שמעון פעמים שאינו עובר בבל תאחר אלא עד שיעבור עליו ג׳ רגלים, כגון דאקדשיה קודם חג המצות, ואם הקדישו אחר חג המצות ב׳ רגלים, ואחר עצרת רגל אחד והוא סוכות, ללמד שאינו חייב לבל תאחר עד שיעבור חג הסוכות ולא יקריבנו. ור׳ מאיר דנפקא ליה מובאת שמה, ור׳ אליעזר בן יעקב דנפקא ליה מאלה תעשו לה׳ במועדיכם, האי קרא בחג המצות ובחג השבועות הסוכות מאי דרשי ביה. ואסיקנה ר׳ מאיר ור׳ אליעזר סבירא להו דכי אתאי האי קרא לאקושי חג השבועות לחג המצות, מה חג המצות יש לה תשלומין כל שבעה, אף חג השבועות יש לה תשלומין כל שבעה. כלומר, מי שלא חג חגיגתו ביום טוב של עצרת יש לו לחוג עד שבעה ימים כחג המצות, דהא כתיב שבעת ימים תחוג וגו׳, ומה ג) ת״ל תחגהו, כלומר שיום אחרון תשלומין לראשון, מי שלא חג ביום טוב הראשון חוגג כל הרגל וכול׳. אי הכי דמשום אקושי שבועות לחג המצות לתשלומין הוא דאתא, חג הסוכות למה בא, ללמוד מחג המצות

מסורת הש״ס

א) [ביצה יט:], ב) [תוספ׳ דערכין פ״ג ה״טן], ג) ביצה יט:], ד) [שבועות י.], ה) [ביצה יט:], ו) יומא ב: חגיגה ט. מ״ק כד:, ז) יומא ב: חגיגה ט. סוכה מח., ח) ביצה כ: חגיגה ט. [יומא ל.] מגילה ה., ט) [חגיגה יז. וש״ק], י) [פי״ט הל׳ ב], כ) [גיטין מו.], ל) [נמ״כ דכמיב ויקרא טו כי יזוב זוב דמה ימים רבים],

תורה אור השלם

1. שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל זְכוּרְךָ אֶת פְּנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וְלֹא יֵרָאֶה אֶת פְּנֵי יְיָ רֵיקָם: דברים טז טז

2. כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם לִשְׁכָּנוֹ תִּדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה: דברים יב ה

3. אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַיְיָ בְּמוֹעֲדֵיכֶם לְבַד מִנִּדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם לְעֹלֹתֵיכֶם וּלְמִנְחֹתֵיכֶם וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשַׁלְמֵיכֶם: במדבר כט לט

גליון הש״ס

תוס׳ ד״ה לקט וכו׳ **והיכא** דעבר ונטלם. עיין יומא לו: תוס׳ יבמות ד״ט לאו דנגילה:

מוסף רש״י

אינו צריך לומר בחג הסוכות. כשהחזיר הכתוב להזכיר לשלש רגלים לבל תאחר לא היה צריך לכתוב וכחג הסוכות, כיון שכתוב שלש פעמים בשנה וכתב בחג המצות וכחג השבועות דממילא ידענא דבו היה הכתוב מדבר שבפרשת סוכות הוא עסוק וכו׳ נכתב כתוב זה (ביצה יט:). **שזה אחרון.** דבעינן הכדלן (שם). **שזה גורם.** אם בל תאחר שאפילו נדר לפני החג כיון שעבר עליו חג הסוכות עובר (שם). **מה חג המצות יש לו תשלומין כל שבעה.** כדרבינו קרלי לחג הסוכות (עי׳ חגיגה ט.) והוא הדין לחג המצות שהרי אף הוא שבעת ימים (חגיגה יז.). **פז״ר קש״ב.** פיי״ם, זמ״ן, רג״ל, קרב״ן, שי״ר, בר״ה, פייס, לענין פרי החג, כל שבעת ימי החג אין מפייסין עליהן אלא לפי חסנון המשמרות לפי סידרן מקריבין אותן, כדתנן במסכת סוכה (נה:) מי שהיה מקריב פריס היום לא היה מקריב למחר, ופר של שמיני מפייסין עליו אחזו מן המשמרות יקריבנו (חגיגה יז. וכעי״ז יומא ג. וסוכה מח.) זמן, לגרך בו שהמיני (שם) רגל, שיש לו שם רגל בפני עצמו ואינו קרוי סוכות (חגיגה שם) שאין שם חג הסוכות עליו (יומא שם) שאין יושבין בסוכה (סוכה שם) קרבן, שאין בהמות קרבנותיו כסדר פרי החג, שפרי החג מתמעטין והולכין וכשביהן י״ד בכל יום ואילים שנים וכשמיני פר אחד איל אחד וכשבעה כבשים (חגיגה שם וכעי״ז יומא שם) שאינו כסדר פרי החג, דל״כ היו בו ששה פרים (סוכה שם) שיר, שאין שירו שוה לכל שאר שירות ימי החג, כל שיר ימי החג מדבר מענין גזל מתנות עניים, ואותן של חול המועד מפורש במסכת סוכה (נה.)

ה) נשון רבינו ל״ע דהא בעשה עובר מיד בבגל אחד. ואולי דל״ל ואחר שעבר מועד אחד מהמועדים ולא הקריבו עובר בעשה ואם יתאחר אחר שני המועדים עובר בלאו. והדבר ל״ע.

ו) כ״ה הלשון ג״כ בירושלמי בפ״א דחגיגה ה״ו אבל טפ״ה ופ״ל תחוגו אותו והוא קרא דויקרא כ״ד הנאמר גבי חג הסוכות.

ז) כ״ה הלשון ג״כ בירושלמי בפ״א דחגיגה ה״ו אבל טפ״ה ופ״ל תחוגו אותו והוא קרא דויקרא כ״ד הנאמר גבי חג הסוכות.

ח) ביצה יט:, ט) [תוספ׳ דערכין פ״ג ה״טן], ג) ביצה יט:], ד) [שבועות י.], ה) [ביצה יט:], ו) יומא ב: חגיגה ט. מ״ק כד:, ז) יומא ב: חגיגה ט. סוכה מח., ח) ביצה כ: חגיגה ט. [יומא ל.] מגילה ה., ט) [חגיגה יז. וש״ק], י) [פי״ט הל׳ ב], כ) [גיטין מו.], ל) [נמ״כ דכמיב ויקרא טו כי יזוב זוב דמה ימים רבים],

מה חג המצות [א]טעון לינה אף חג הסוכות טעון לינה והתם מנלן דכתיב [1]ופנית בבקר והלכת לאהליך ות"ק ורבי שמעון (בן אלעזר) תשלומין לעצרת מנא להו נפקא להו מדתני רבה בר שמואל דתני [ב]רבה בר שמואל אמרה תורה [2]מנה ימים וקדש חדש מנה ימים וקדש עצרת מה חדש למנויו אף עצרת למנויו אימא עצרת חד יומא אמר רבא [3]אטו עצרת יומי מנינן שבועי לא מנינן והאמר מר [ג]מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי ועוד [2]חג שבועות כתיב ופסח בר מיקרב ברגלים הוא [ד]פסח זימנא קביעא ליה אי אקרביה אקרביה ואי לא אקרביה אידחי ליה אמר רב חסדא פסח [ד]כדי נסבה רב ששת אמר [ה]מאי פסח שלמי פסח אי הכי היינו שלמים תנא שלמים הבאין מחמת פסח ותנא שלמים הבאין מחמת עצמן סלקא דעתך אמינא [ו]הואיל ומחמת פסח קאתו כפסח

טעון לינה. ליל חולו של מועד: **ופנית בבקר.** בי"ט לא קאמר קרא שהרי הוא יום שהיובו לילות בעזרה: **וס"ק ורבי שמעון.** דלדבי ליה האי קרא לגבי תאחר. דאילו ר' אלעזר בר' שמעון לא קשיא מידי דאיהו ליף בל תאחר מחג הסוכות לחודיה אייתר ליה חג המצות וחג השבועות להקישא לתשלומין: **מנה ימים.** שנא' (במדבר יא) **עד חדש ימים: וקדש חדש.** בקרבנות מה חדש קדושו אחד ממנויו ביום ראש חדש הוא מקריבן זמן הוקבע להם אחד מן הימים שהוא ממנה על ידם: **אף עצרת.** הבאת קרבנותיה באחד ממנוייה והרי היא נמנית על ידי שבועים שנאמר (ויקרא כג) שבע שבתות תמימות תהיינה: **אימא חד יומא.** דכתיב תספרו חמשים יום (שם): **ופסח בר מיקרב ברגלים הוא.** דקאמר ליה תנא לעיל בגבל תאחר דשלא רגלים והרי אינו יכול להקריבו אלא בי"ד בניסן: **שלמי פסח.** בשלא קרב בזמנו שאבד ונתכפר באחר הוא נעשה שלמים כדנפקא לה בפסחים (דף לז:) ואותן שלמים אם אחרן ג' רגלים עובר: כפסח

מה חג המצות טעון לינה. לא שילין בירושלים כל ז' ימי הפסח ולאחר ימי הפסח יאכיס וילך לו לבבל דוכתי דמרבינן לינה כגון לשמיני עצרת ולבכורים ולפסח שני ולכל הקרבנות בסיפרי בפרשת ראה אנכי לא מרבינן לינה אלא לילה אחד והאי קרא דמייתי בגופיה דפסח כתיב בפרשת ראה תזבח הפסח בערב וכתיב ובשלת ואכלת ופנית בבקר ומיהו לאו בבקר ממש דהוא י"ט אלא כדפי' בקונטר דטעון לינה ליל חולו של מועד דבי"ט לא קאמר קרא שהרי הוא יום שחייב לילות בעזרה וכן חג הסוכות דטעון לינה היינו לילה אחד והאי דמשמע בפ' לולב וערבה (סוכה ד' מז.) גבי חג דאיכא לינה כל שבעה מדלא פריך לינה כל שבעה מי איכא כדפריך גבי זמן היינו שאם לא יבא ברגל בירושלים ביום ראשון רק ביום שני או באחד מימי החג טעון לינה לילה של אחריו וכן אם בא באחד מז' ימי הפסח ותימה דתיפוק ליה דטעונין לינה משום שלמי שמחה דהיו כל שמונה כדתנן ההלל והשמחה שמונה בפ' לולב וערבה (שם ד' מב:) ואפי' בשאר ימות השנה אם מביא קרבן טעון לינה כדתניא בסיפרי ופנית בבקר והלכת לאהליך מלמד שטעונין לינה כלומר כל הזבחים דומיא דפסח אין לי אלא אלו בלבד מנין לרבות עופות ומנחה יין ולבונה ועצים ת"ל ופנית כל פינות שאתה פונה מן הבקר ואילך ובפסח שני פליגי תנאי בפ' לולב וערבה (דף מז: ושם) ובפרק מי שהיה טמא (פסחים ד' לה: ושם) ובסיפרי מפרש טעמא דמ"ד טעון לינה דהרי הוא כעצים ולבונה וי"ל דמשכחת לה דלא מייתי קרבן ביום שבא לירושלים כגון דשלח שלמיו מאתמול דנאכלין לשני ימים ועוד בפ"ק דחגיגה (ד' ח. ושם) אמר (ואכלת) ושמחת לרבות כל מיני שמחות לשמחה ואמרינן בפ' אלו דברים (פסחים ד' עא.) אפי' בכסות נקיה ויין ישן דבעינן אחר לא משכחת לה שמחה שמונה כשאל י"ט הראשון להיות בשבת מאחר דבעינן זביחה בשעת שמחה וכי האי גוונא משכחן בירושלמי פרק שני [ז] (דבכורות) דתנן וטעונין לינה א"ר [ח] (יונתן) הלא דתימא בשאין עמהם קרבן אבל יש עמהם קרבן בלא כך טעונין לינה מחמת הקרבן ובפ' דם חטאת (זבחים ד' לו: ושם) משמע קלת שטעון לינה ז' ימי פסח שכולם חשובין כלילה אחת גבי הא דתנן ר' טרפון אומר אם ביטל בו מתחילת הרגל יבשל בו כל הרגל ואמרינן בגמרא מ"ט דר' טרפון א"ר יאחק דאמר קרא ופנית בבקר והלכת לאהליך הכתוב עשאן כולם בקר אחד ואע"ג דלא קיימא הכי דפריך עלה וכי אין פגול ברגל וכי אין נותר ברגל מ"מ לענין לינה יתכן שעשאן בקר אחד כפסטיה דקרא דאחר הרגל ישוב לביתו וניחא השתא דשמיני עצרת ובכורים דטעונין לינה בפ' לולב וערבה (סוכה ד' מז.) וכל שאר הקרבנות מתרבו מדכתיב ופנית ולחג הסוכות אלטריך היקישא דאי מופנית הוה אמינא לילה אחת ואתיא היקישא לאשמועינן דאסור לצאת כל שבעת ימי הרגל שכל הרגל חשוב בקר א' כחג המצות וניחא נמי הא דקאמר פ' לולב וערבה (ג"ז שם) דשבעת ימי החג טעונין לינה: **אמרה** תורה מנה ימים וקדש חדש מנה ימים וקדש **עצרת.** כי האי גוונא אמרינן במנחות פרק רבי ישמעאל (ד' סה: ושם) גבי ביתוסים שהיו אומרים עצרת לאחר השבת ויליף לה ר' יהושע מהא דאמרה תורה מנה ימים וקדש חדש מנה ימים וקדש עצרת מה חדש שסמוך לביאתו ניכר אף עצרת שסמוך לביאתו ניכר כלומר לביאת חשבונו ניכר מאימתי התחיל למנות דהיינו מתשעה ועשריס יום משעת מולד הלבנה אף עצרת סמוך למנין החמשים ניכר להם יום קבוע שיתחילו למנות בו דהיינו ביום ששה עשר בחדש ממחרת י"ט הראשון שאם ממתינין עד אחר השבת בראשית אין שם היכר יום קבוע דפעמים שמתחילין למנות בי"ו פעמים בי"ז פעמים בי"ח פעמים בי"ט כמו שפי' שם בקונטרס ור"ת מפרש מה חדש שסמוך לביאתו של חדש ניכר מתי יהיה ראש חדש דמיד דמכסי סיהרא ידעי כולי עלמא שיהיה נולד ולמחר יקדשו ב"ד החדש אף עצרת צריך שיהא ניכר וידוע לעולם זמן קידוש סמוך לביאתו דהיינו אם מתחילין למנות בששה עשר בניסן שיתנו עיניהן כמה הלבנה גדולה בחמשה לחדש וכשראוה בסיון באותה שיעור ידעו שלמחר יתקדש עצרת ופריך התם במנחות (דף סו.) דלמא בי"ט אחרון קאי ויתנו עיניהם בשנים עשר בסיון וה"ר משלם גרים הכא והתם מנה שנים וקדש יובל משום דמנה ימים וקדש חדש נפקא לן בפ"ק דמגילה (ד' ה.) מדכתיב עד חדש ימים ימים אתה מונה לחדשים ולא שעות והוא מדרש חכמים ז"ל ולא שייך למימר אמרה תורה אלא בדבר שהגלדוקים מודין כי ההוא דתני בתר הכי אמרה תורה הבא עומר בפסח ושתי הלחם בעצרת דבהדיא כתיב וכן בספירת יובל כתיב בהדיא וסמוך לביאתו התחלת חשבונו ניכר שלעולם מתחילים למנות למחרת שנת חמשים אף עצרת סמוך לביאתו התחלת חשבונו יהא ניכר שלעולם מתחילים למנות למחרת יום קבוע שזה יהיה למחרת י"ט ראשון ולא ישתנה לעולם וקשיא דמלינו לקמן בפירקין (ד' מח.) אמרה תורה נסכו מים לפני בחג אע"פ שאין הגלדוקים מודים בו שרגמוהו באתרוגיהם ולא מסתברא לחלק משום דהתם קאמר מפני מה אמרה תורה ועוד אשכחן (לקמן ד' ז.) דדרשינן עולת חדש בחדשו אמרה תורה חדש והבא מתרומה חדשה ואין לגדוקים מודים בו שהיו אומרים משל יחיד הם מביאים כדתניא פ"ק דמגילת תענית והתם במנחות מייתי לה מ"מ יש סעד לדבריו דלאפוקי מדבריהם של ביתוסים היה רבי יהושע מביא דרשה זו ואי לא מודו בה מה תשובה היא זו אבל אין למחוק בשביל כן ספרים ועוד נראה דהכי ליף עצרת למנוייו מחדש דאשכחן לקמן בפירקין (ד' י:) מדיום אחד בחדש חשוב חדש שלשים יום בשנה חשובים שנה וחדש למנוייו כשנה למנוייה ועוד דאי מיובל ליף כי פריך ואימא עצרת חד יומא מאי קא משני אטו עצרת יומי מנינן שבועי לא מנינן יובל נמי מנינן שנים ושמיטין ואפ"ה הוי למנוייו של שנים דהוא מנין מועט והכי נמי עצרת נימא חד יומא דתפשת מועט תפשת אבל אי ליף מחדש ניחא דהא ליכא לאקשויי גילף מיובל דהא קרבן מקרבן ליף שמקדשין חדש למנוייו להבאת קרבנותיו כדפירש בקונטרס וכי תימא אכתי תפשת מועט תפשת חד יומא כיון דמחדש ילפינן אמרינן עצרת לכל מנוייה עוד י"ל מה חדש סמוך לביאתו ניכר שעה ע"י חשבון השוה מתי יבא שלעולם כשעברו שלשים יום מר"ח מקדשין חדש אף עצרת סמוך לביאתו השוה יש להכיר מתי יבא עצרת שלעולם לאחר חמשים עצרת ולדברי הגלדוקים אינה ניכרת שלפעמים יש יותר: **ואי לא אקרביה אדחי ליה.** והרי מיד עובר עליו: **שלמי פסח.** שאבד ונתכפר באחר ואח"כ נמצא הראשון דקרב שלמים ואותן שלמים אם עבר שלשה רגלים עובר ובפרק כל הפסולין (זבחים ד' לו.) דמרבה שלמי נזיר ושלמי פסח שנאכלים ליום ולילה פירש שם בקונטר' חגיגת י"ד ולא יתכן לחגיגת י"ד נאכלת לשני ימים ולילה אחד [ט] (כדתניא) בפסחים פרק אלו דברים (ד' פט: ושם) ואע"ג דלבן תימא משמע התם (ד' ע.) דנאכלת ליום ולילה איהו יליף מדאיתקש לפסח דדרים זבח חג זו חגיגה הפסח כמשמעו ובפ' כל הפסולים יליף לה מדכתיב תודת שלמיו לכך נראה דבמותר הפסח איירי התם כדפירש בקונטרס האי דהכא וניחא השתא דאמר בפסחים פרק האשה (ד' פט. ושם) וניתי משום מותר הפסח נאכל ליום ולילה היינו מדכתיב תודת שלמיו ומיהו התם פ"ק דזבחים (דף ט. ושם) נמי דרשינן אם כשב להביא פסח שעברה שנתו ושלמים הבאים מחמת פסח הנהו שלמים הבאים מחמת פסח לא יתכן לפרש אלא בחגיגת י"ד דכל עניינו מותר הפסח דריש התם מתלתא קראי חד לעברה שנתו

יד א סמג עשין רכז: טור ב מיי' פ"ח מהל' קידוש החדש הל' ו סמג עשין ט:

טז ג מיי' פ"ז מהל' תמידין הל' כב סמג עשין ר טוש"ע א"ח סי' תפט סעי' ו [כב אלפס סוף ע"פ דף קסח]:

יז ד מיי' פ"ה מהל' קרבן פסח הל' ו:

רבינו חננאל

מה חג המצות טעון לינה, כלומר אין לך רשות לצאת ללכת לאהליך לילי כ"ב בניסן אלא בבקר, שנאמר ופנית בבקר והלכת לאהליך, אף חג הסוכות טעון לינה, ובבקר יש לך רשות לילך. פז"ר קש"ב פירוש ב', ברכה שמברכין בו יום שמיני עצרת. וכבר פירשנוהו במסכת סוכה. **ותנא קמא** ור' שמעון דמפקי ליה להאי קרא בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות לדרשה אחרינא כדפרשינן כטעמייהו, תשלומין לעצרת כל שבעה מנא להו. ואמרינן נפקא להו מהא דתני רבה בר' שמואל, אמרה תורה מנה ימים וקדש חדש, כדכתיב החדש הזה לכם ראש חדשים, וכתיב לא יום אחד תאכלון ולא יומים [ולא] חמשה ימים ולא עשרה ימים, עד חודש ימים, וכתיב החדש הזה, ודרשינן כזה ראה וקדש, כלומר קדש אותו היום, וכו' אלעזר דאמר כתיב [בראשון] באחד לחודש, מדאכתי יום אחד על כו'. הנה מניתה החדש ימים וקדשתה יום אחד. וכן אמרה תורה מנה שבעה שבועות וקדש עצרת, כשם שאתה מונה לעצרת שבועות, כך קדש לה שבוע לתשלומין, שיהיו ימים הללו חשובין כימות החג להקריב קרבן של עצרת, אם לא הקריבו ביום טוב, יקריבנו באלו הימים. ואע"ג דכתיב תספרו חמשים יום, הנה גם לעצרת מונין ימים, האמר אביי מצוה למימני יומי מצוה למימני שבועי. ועוד חג שבועות כתיב. והני תשלומין דעצרת פירושו בפרק אין דורשין בעריות. **ואקשינן ופסח בר מקרב ברגלים הוא** דקתני בברייתא בכור מעשר ופסח לקט שכחה ופאה, כיון שעברו עליהן ג' רגלים עובר בבל תאחר, והלא אין זמן הפסח אלא בי"ד בניסן בלבד, ואם עבר זמנו אסור לשוחטו לשום פסח בשאר ימות השנה שכבר נדחה. ופריק רב חסדא [ה] פסוק ניסביה, כלומר (חותך) [חתוך] זכרו מגו הברייתא. ורב ששת אמר מאי פסח שלמי פסח כול', ופשוטה היא.

[א] [חגיגה יז: מנחות סה: ע"ש], [ב] [חגיגה יז:], [ג] [שם: ע"ש מנחות סו. ע"ש], [ד] [קדושין ה: סוטה יט: ב"מ כז: זבחים לח. לט: מנחות פג. חולין כג.], [ה] [זבחים לט:], [ו] [שם], [ז] [ל"ל דבכורים], [ח] [יונה כל"ל], [ט] [ל"ל כדתנן],

תורה אור השלם

1. וּבִשַּׁלְתָּ וְאָכַלְתָּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ וּפָנִיתָ בַּבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ:
דברים טז ז

2. וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבֻעוֹת לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן כַּאֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ: דברים טז י

מוסף רש"י

המשך מעמוד הקודם

מי שלא חג יום טוב הראשון של חג. שלא הביא חגיגתו ביום הראשון של חג (חגיגה ט.). ויו"ט האחרון של חג. חוגג שמיני עצרת, ואע"ג דרגל בפני עצמו הוא הוי תשלומין לראשון (שם). **תפשת מרובה לא תפשת.** כל מקום שאמרנו שני דברים אחד תופס מרובה ואחד תופס מועט, טוב לך לתפוס את המועט, שאפילו היה לך לתפוס את המרובה ותתפוס את המועט תפיסתך תפיסה, שיש בכלל המרובה המועט, אבל אם תתפוס המרובה והיה לך לתפוס המועט, נמצאת שתפסת שלא כדת (חגיגה יז. וכעי"ז ערכין ד:). בריית בתורת כהנים גבי זבח, ימים רבים (ויקרא טו) ימים שנים רבים שלשה, או אינו אלא רבים עשרה, אמרת כל שאמצו מרובה ומעטו מועט תפסת מרובה לא תפסת, תפסת מועט תפסת, הוציל ולא פירש לך איזה מהן, יש לך לתפוס הראשון שנמשמע, שאם לא תתפוס אלא המרובה אני משיבך מהיכן אתה ממעטו לזה המועט והלא אף הוא בכלל המרובה, כשתאמר אינה זבה בפחות מעשרה אני אומר לך והלא אף שלשה בכלל המרובה, אינו משיבך או אינו אלא עשרה אתה אומר לי אף השלשה בכלל המרובה (חולין קלח.). ועוד כאן מעמ' הקודם **ופנית בבקר והלכת לאהליך.** בי"ט לא קאמר שהרי הוא יום שחייבו בכמיס לילות בעזרה כדי להביא עולת ראיה, ואי אפשר לומר והלכת לאהליך אלא בחולו של מועד, דקאמרינן בבקר, אלמא חייב לנון מוצאי יו"ט בתוך העיר (סוכה מז.) או: ופנית בבקר, שהוא חול המועד, דאילו ביו"ט תחומין אסור (חגיגה יז:). **מנה ימים.** שלשים יום, וקדש חדש. למוספין, **מנה ימים.** חמשים יום, וקדש עצרת. בקרבנותיו, **מה חדש למנוייו.** קדושתו בא אחד ממנויו, אף עצרת למנוייו. קדושתו בא אחד ממנוייה (חגיגה יז:). **כדי נסבה.** שלא לצורך (סוטה יט:) מידי דלא אלטריך למתניה ותנייה בכלי (קדושין ה:).

[ט] עי' בערוך ערך כדי ה' שכתב בפי' ר"ח כתיב ופריק רב חסדא פיסוק ניביה [ל"ל לל"ל פסוק ניביה] כלומר חתוך זכרו מגו הברייתא עכ"ל וכן ל"ל בפירוש רבינו כאן.

שנתו וזמנו וחד לעבדה (ו) שנתו ולא זמנו וחד ללא עבדה לא שנתו ולא זמנו ומיהו ההוא נמי יש לישב דאיירי במותר הפסח שדרך התנאים שמסמיכין אחד קרא אע"ג דנפקי מתרי קראי כדאשכחן בפרק אלו מציאות (ב"מ ד' נ.) גבי והתעלמת מהם דדרים מיניה כהן והוא

לפסח דמו. וברגל דאשון יעבור עליהן: **מנא הני מילי.** דאכל הנך דתניא במתניתא לעיל איכא בל תאחר: **נדר.** הרי עלי: **נדבה.** הרי זו: **נאמר להלן נדר ואם נדר או נדבה וגו': אלו הדמין והערכין כו'.** שהן קדשי בדק הבית וכולן לה' ואין לכהנים בהן כלום: **הוא ולא חילופיו.** עליו אתה עובר ולא על חילופיו ולקמיה מפרש לה: **אלו חטאות ואשמות.** שהן נדרשין ממך שהרי חובה הם מוטלין עליך: **ועולות ושלמים.** כגון עולת ראיה ושלמי חגיגה שהן חובה דאלו דנדר ונדבה בריש דקרא כתיבי וה"ה נמי לנכור (ה) ולמעשר ופסח שהן חובה: **ה' אלהיך אלו צדקות ומעשרות.** דהא קרא יתירא הוא דהוה ליה למכתב כי דרוש ידרשנו וכבר ה' כתוב למעלה במקרא גדרוש ביה לאתויי צדקות ומעשרות (ג) שכתוב בהן שם זה ולך תהיה צדקה לפני ה' אלהיך (דברים כד) ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך (שם יד): **מעמך זה נקט שכחה ופאה.** שהן חלקו של עני דכתיב ביה את העני עמך (שמות כב): **ולא בקרבנך חטא.** אין הקרבן נפסל בכך: **חילופי עולה.** כגון אגדה והפרים אחרת תחתיה (ד) נמצאת הראשונה ונתכפר בה: **מקרב קרבי.** וכיון דקרבה הרי היא קרבן לעצמה ולשלמו קריא ביה: **חילופי חטאת.** שכיפרו בעליה מחמת חטאות המתות היא ופשיטא דלא עבר עליה בבל תאחר: **חילופי פודה.** וכגון שנתערבה בראשונה וקי"ל (ו) על זבח התודה חלות [ויקרא ז] התודה טעונה לחם ולא חליפתה ולא תמורתה טעונין לחם: **ומתה אחת מהן.** שאם היו שתיהן קיימות מביאין ומביא ארבעים חלות כמשפט התודה ואומר הרי הלחם הזה לשם אותה שהיא תודה ושחיטת התודה תקדש ארבעים כמשפטה אבל מתה אין לחברתה תקנה (ז) והיכי (ח) ממעטו קרא מבל תאחר: **וחלנו על אחר.** אמר זה תחת זה ובעל מום יוצא לחולין: **סלקא דעתך כו'.** והכי קאמר קרא אם על האחד עבר זמן איחור חייב ולא שילטרפו הוא וחילופיו לג' רגלים: **שעברה שנתו.** מלותו בתוך שנתו שנאמר (דברים טו) לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה: **כפסולי המוקדשים.** כבעל מום: **ויפסל.** הואיל ועבר עליו ואיחרו [א] שהרי אין שנה בלא שלשה רגלים ברוב שניס:

מקיש נכור למעשר. במעשר דגן קא משתעי קרא: **מה מעשר אינו נפסל כו'.** דכתיב (שם יד) מקצה שלש שניס וגו' אם שהה מעשרותיו שנה ראשונה ושניה (ט) **הרלאה.** אם לכפרה אם לדורון: **אימא לא לילו.** מאחר שהביאן בעבירה אותו

כפסח דמו קמ"ל מנהני מילי דתנו רבנן [1]כי תדור נדר אין לי אלא נדר נדבה מנין נאמר כאן נדר ונאמר להלן (ו) [2]אם נדר או נדבה מה להלן נדבה עמו אף כאן נדבה עמו לה' אלהיך אלו הדמין הערכין והחרמין וההקדשות לא תאחר לשלמו הוא ולא חילופיו כי דרוש ידרשנו (ז)אלו חטאות ואשמות עולות ושלמים ה' אלהיך אלו צדקות ומעשרות ובכור מעמך (ח)זה לקט שכחה ופאה והיה בך חטא [3]ולא בקרבנך חטא אמר מר לא תאחר לשלמו הוא ולא חילופיו חילופי מאי אי חילופי עולה ושלמים מקרב קרבי אי חילופי חטאת למיתה אזלא אלא מאי חילופיו חילופי תודה דתני (ט)רבי חייא [3]תודה שנתערבה בתמורתה ומתה אחת מהן חברתה אין לה תקנה היכי ליעביד ליקרבה וליקריב לחם בהדה דלמא תמורה היא ליקרבה בלא לחם דלמא תודה היא והא כיון דלאו בת הקרבה היא קרא למעוטי למה לי אמר רב ששת לעולם למעוטי חילופי עולה ושלמים והכא במאי עסקינן [3]כגון שעברו עליו שני רגלים והומם וחיללו על אחר ועבר עליו רגל אחד סלקא דעתך אמינא הואיל ומכח קמא קאתי כמאן דעברו עליו ג' רגלים דמי קמ"ל ולרבי מאיר דאמר כיון שעבר עליו רגל א' עובר בבל תאחר מאי איכא למימר אמר רבא הכא במאי עסקינן כגון שהומם בתוך הרגל וחיללו (י) ועבר עליו הרגל סלקא דעתך אמינא הואיל ומכח קמא קאתי כמאן דעבר עליה כוליה רגל דמי קמ"ל והיה בך חטא ולא בקרבנך חטא והא מהכא נפקא מדאחרים נפקא דתניא (יא)אחרים אומרים יכול יהא בכור שעברה שנתו כפסולי המוקדשין ויפסל תלמוד לומר [3]ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך מקיש בכור למעשר מה מעשר אינו נפסל משנה לחברתה (יב)אף בכור אינו נפסל משנה לחברתה איצטריך סלקא דעתך אמינא הני מילי בכור דלאו בר הרצאה הוא אבל קדשים דבני הרצאה נינהו אימא לא לירצו קא משמע לן ואכתי

מדבן

יח א מיי' פי"ד מהל' מעשה הקרבנות הל' טו סמג לאוין שלא:
יט ב מיי' פי"ג מהל' פסולי המוקדשין הל' יג:
כ ג מיי' פי"ד מהל' מעשה הקרבנות הל' יד:
כא ד מיי' פי"ח מהל' בכורות הל' יג [עוש"ע י"ד סימן שו סעיף יב]:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] רש"י ד"ה ויפסל הואיל ועבר עליו ואיחרו. נ"ב עי' עוד לאתויי מהאי עניינא גופיה דכתיב ביה (דברים כג) כאשר נדרת נדבה:

רבינו חננאל

מנהני מילי, מי שידור ולא ישלים עובר בבל תאחר, שנאמר כי תדור נדר, וכתוב אחר אומר ואם נדר או נדבה, מה זה הנדר נדבה עמו אף זה הנדר נדבה עמו. הוה ליה לקרא למיכתב כי תדור נדר ודיו, למה ליה למכתב ליי' אלהיך, אלא כל דבר שיתן אדם ליי', לרבות הדמין, כגון אם יאמר אדם דמי עלי חייב לשלם דמי שווין. אבל אם יאמר אדם ערכי עלי, בן נאה בין כעור מערכין אותו כפי שניו, כדכתיב מבן עשרים ועד בן ששים, ערכו של זכר נ' שקל כסף בשקל הקודש. והחרמין, כדכתיב אך כל חרם אשר יחרים וגו'. וההקדישות כמשמע. לא תאחר לשלמו, הוא הנדר עצמו ולא חליפין, כלומר אינו עובר בחליפין, ואוקימנה חליפי עולה ושלמים, וכגון שנדר עולה או שלמים והפרישן קודם חג המצות, ועברו חג המצות וחג השבועות ולא הקריבן, ואחר חג השבועות נפל בהן מום וחיללן על אחרים ואמר אלו חליפי אלו, ועבר חג הסוכות ולא הקריב אילו שהעמידן תחת הבעלי מום. הייתם אומרים מאחר שאילו מכח הראשונים הם באים, כמי שעברו עליהן ג' רגלים דמו וליתייבו בבל תאחר, קמ"ל. כי דרוש ידרשנו, אלו חטאות ואשמות עולה ושלמים. לה' אלהיך, אלו צדקות ומעשרות בכור ומעשר ופסח. מעמך, זה לקט שכחה ופאה. והיה בך חטא, בך חטא ולא בקרבנך חטא. כלומר, הקרבן המאוחר זמן, כשר הוא. ואקשינן האי סברא מדאחרים נפקא, דתניא יכול יהא בכור שעברה שנתו פסול כפסולי המוקדשים, ת"ל ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך וגו', (מקיש בכור למעשר כול', מה מעשר אינו נפסל) כלומר כיון דכתיב לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה, אם עובר שנתו נפסל, מקיש בכור למעשר, מה מעשר אינו נפסל משנה לחברתה, אף בכור נמי אינו נפסל משנה לחברתה. ופרקינן הני מילי שאינו נפסל מאוחר זמן בכור דלא[ו] בר הרצאה הוא, אבל קדשין כגון עולות וחטאות וכיוצא בהן דבני הרצאה נינהו, אימא לא לירצו, קמ"ל בך חטא ולא בקרבנך חטא.

תורה אור השלם

1. כִּי תִדֹּר נֶדֶר לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי דָרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ יְיָ אֱלֹהֶיךָ מֵעִמָּךְ וְהָיָה בְךָ חֵטְא: דברים כג כב
2. וְאִם נֶדֶר אוֹ נְדָבָה זְבַח קָרְבָּנוֹ בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ אֶת זִבְחוֹ יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל: ויקרא ז טז
3. וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ לְמַעַן תִּלְמַד לְיִרְאָה אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים: דברים יד כג

הגהות הב"ח

(ה) גמ' ונאמר להלן נדר ואם נדר או נדבה: (ב) שם שהומם במום הרגל וחיללו על אחר ועבר עליו הרגל: (ג) רש"י ד"ה ה' אלהיך כו' לצדקות ומעשרו' ובכור שכתוב בהן כו' מעשר דגנך ובכורות בקרך וצאנך והס"ל: (ד) שם ד"ה חילופי עולה כו' ונתכפר בה ואח"כ נמצאת הראשונה: (ה) שם ד"ה דבני הרצאה נינהו אם לכפרה: (ו) תוס' בריש העמוד וחל לעבדה זמנו ולא שנתו וחל ללא עבדה:

מוסף רש"י

ולא בקרבנך חטא. שאם איחרו אינו נפסל. והיה בך חטא סיפא דקרא דלא תאחר לשלמו הוא (זבחים כט:). **יהא בכור שעברה שנתו.** וזהו איחור כתיב לפני ה' תאכלנו שנה בשנה, כפסולי המוקדשין. כאילו נפל בו מום (זבחים כט:). **ויפסל.** מהקרבה הואיל וכתיב שנה בשנה (תמורה כא:). **מה מעשר אינו נפסל משנה לחברתה.** שהרי בשלשי זמן ביעור לנער כל המעשרות מן הבית ולהמוזרות דכתיב מקצ שלש שניס תוציא (זבחים כט:). **דלאו בר הרצאה הוא.** אינו בא לכפר (שם). **אבל קדשים.** כגון עולה שמכפרת על עשה ושלמים שמביאין לדורון ליתן שלום בין ישראל לאביהם שבשמים ואימא דהואיל ואיחרו בא בעבירה הוא ולא לירצו, קמ"ל (שם).

(ו) [נדרים ד.], (ז) [נדרים ו:], (ח) [נדרים ז.], (ט) [מנחות פ:], (י) [מנחות כא.: [זבחים כט. תוספתא סנהדרין פ"ג ה"ג], (יא) [עי' מהרש"א על תוס' ד"ה ומעשרות], (יב) [מנחות עט:], (יג) [נ"ל והכי], (יד) בא"ש: ולהכי, (טו) מ"ר, (טז) [פסחים עג. ד"ה אמסם],

אותו מה ת"ל. בתורת כהנים[ד] תני לה גבי פיגול לא ירצה המקריב אותו לא יחשב: **מולא שפתיך זו מלוה עשה.** דמסתמא הכי אמר קרא מולא שפתיך קיים: **משמור זו מלוה לא תעשה.** שלא תאחר כדר' אבין א"ר אילעי כל מקום שנאמר השמר פן ואל כו'[ה] (מנחות דף צט:):

ועשית. על כרחך מכאן אזהרה לב"ד לכוף: **לה' אלהיך.** קרא יתירא הוא לדרשה ברבות דבר שבחובה: **כפיך זו לדקה.** קרא יתירא דריש: **יקריב אותו אל פתח אהל מועד.** יקריב אותו קרא יתירא הוא דהא כתיב בריש יקרא: **חד דאמר.** עלי ולא אפרשה: **והא נדבה כתיבא.** ובקרא דבל תאחר נמי רבינן ליה בגזירה שוה: **מה לו נגנב.** אם הפרישו לאחר זמן: **משכחת לה.** דאמר ולא הפרישו והויא נדבה: **כגון דבעיינא דקרבנות כתיבא.** לבל תאחר: **עובר בעשה.** על הקרבן דכתיב ובאת שמה והבאתם: **על ולד שלמים.** שהפרישו בהמה מעובדת או עיברה לאחר הקדישה: **מחוסר זמן.** שמא לא עברו עליו שמונה ימים: שהיה

מדבן עזאי נפקא דתניא[ו] בן עזאי אומר [1]אותו מה ת"ל לפי שנא' [2]לא תאחר לשלמו שומע אני אף מאחר נדרו בבל ירצה ת"ל אותו אותו בלא ירצה [א]ואין מאחר נדרו בלא ירצה אלא בך חטא ולא באשתך חטא סד"א הואיל וא"ר יוחנן ואי תימא ר' אלעזר [3]אין אשתו של אדם מתה אא"כ מבקשין ממנו ממון ואין לו שנאמר [3]אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיך אימא בהאי עון דבל תאחר נמי אשתו מתה קמ"ל ת"ר [4]מוצא שפתיך זו מצות עשה תשמור זו מצות לא תעשה ועשית [2]אזהרה לב"ד שיעשוך כאשר נדרת זה נדר לה' אלהיך אלו חטאות ואשמות עולות ושלמים נדבה כמשמעו אשר דברת אלו קדשי בדק הבית בפיך [ב]זו צדקה אמר מר מוצא שפתיך זו מצות עשה למה לי [5]מובאת שמה והבאתם שמה נפקא תשמור

זו מצות לא תעשה למה לי מלא תאחר לשלמו נפקא ועשית אזהרה לב"ד שיעשוך למה לי מיקריב אותו נפקא דתניא[ז] [6]יקריב אותו מלמד שכופין אותו יכול בעל כרחו ת"ל לרצונו הא כיצד [ג]כופין אותו עד שיאמר רוצה אני [ד]חד דאמר ולא אפריש וחד אפריש ולא אקריב וצריכא דאי אשמעינן אמר ולא אפריש משום דלא קיימיה לדיבוריה אבל אפריש ולא אקריב אימא [ה]כל היכא דאיתיה בי גזא דרחמנא איתיה צריכא ואי אשמעינן אפריש ולא אקריב דקא משהי ליה גביה אבל אמר ולא אפריש אימא דיבורא לא כלום הוא צריכא ומי מצית אמרת דאמר ולא אפריש והא נדבה כתיבא ותנן [ו]הא' זהו נדר האומר הרי עלי עולה ואי זו היא נדבה האומר הרי זו עולה ומה בין נדר לנדבה נדר מת או נגנב חייב באחריותו נדבה מתה או נגנבה אינו חייב באחריותה אמר רבא משכחת לה כגון [ז]דאמר הרי עלי עולה על מנת שאיני חייב באחריותה בפיך זו צדקה אמר רבא [ז]וצדקה מיחייב עלה לאלתר מ"ט דהא קיימי עניים פשיטא מהו דתימא כיון דבעיינא דקרבנות כתיבא עד דעברי עלה ג' רגלים כקרבנות קמ"ל התם הוא דתלינהו רחמנא ברגלים אבל הכא לא דהא שכיחי עניים אמר רבא [ח]כיון שעבר עליו רגל אחד עובר בעשה מיתיבי [ט]העיד ר' יהושע ור' פפיים [י]על ולד שלמים שיקרב שלמים אמר ר' פפיים אני מעיד שהיתה לנו פרה של זבחי שלמים ואכלנוה בפסח ואכלנו ולדה שלמים בחג בשלמא בפסח לא אקרבוה אימור דמחוסר זמן הוה אלא ולדה בעצרת היכי משהי לה ועברי עליה בעשה אמר רב זביד משמיה דרבא [יא]כגון שהיה

מדבן עזאי נפקא. בסוף פ"ב דזבחים (דף כט.) פליג ר' אלעזר אבן עזאי ודרים דאותו בזבח הוא מדבר ואינו מדבר בכהן אבל רואה ליישב כאן אליבא דבן עזאי ובולה סוגיא מסיק התם כמו בשמעתין וק"ק שהרי התם דוחק ליישב מילתא דאחרים אליבא דבן עזאי ובתמורה בסוף אלו קדשים (דף כא: ושם) גבי ר' יוסי היה אומר ג' דברים משום ג' זקנים משמע דבן עזאי דמוקי היקישא דמעשר לבכור מה בכור אינו נאכל אלא לפנים מן החומה אף מעשר אינו נאכל אלא לפנים מן החומה לית ליה דאחרים וקאמר ולרבנן דמפקי ליה לטעמא אחרינא בכור שאינו נפסל משנה לחברתה מנא להו ומיהו אין לחוש אם הש"ס הולך ומיישב בכל ענין:

אא"כ מבקשים ממנו ממון ואין לו. בסוף פרק שני דזבחים (דף כט.): פי' בקונטו' ממון של גזל אבל גרא' דמיירי בנדר כדמוכח בפרק במה מדליקין (שבת דף לב: ושם) דתניא ר' נתן אומר בעון נדרים מתה אשתו של אדם שנאמר אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיך והא דדרים הכא בך חטא ולא באשתך חטא מיירי במשלם אא"כ אלא שעבר בבל תאחר: **זן מצות עשה.** דכתיב והיולא מפיכם תעשו (במדבר לב):

תשמור זו מצות לא תעשה. תימה הא אמרינן בפ' המולא תפילין (עירובין דף לו. ושם) גבי הא דמוקים ושמרת את החקה הזאת[ח] דמוקי ר"ע בפסח דאפ"ה פסח זו מצות עשה משום דהשמר דעשה עשה וכן בפרק בתרא דיומא (דף פא.) גבי הא דאמר ר"ל מפני מה לא נאמר אזהרה בעינוי משום דלא אפשר דהיכי ליכתוב ופריך ולכתוב השמר בעינוי ומשני השמר דעשה עשה והאי נמי השמר דעשה הוא שיעלם מה שנדר ועשה מולא שפתיך וי"ל דתפלין לאחר שקיעת החמה דקאי אעשה דהנחת תפלין הוי עשה אבל תשמור דהכא קאי אלא תאחר לעיל מינה שישמור שלא יאחר ולר' יוחנן דאמר בסוף הקומץ רבה (מנחות דף לו: ושם) גבי מניח תפלין לאחר שקיעת החמה דהשמר דעשה אלו הוא ההיא דפסח ומילה מצות עשה ע"כ דלא כר"ע וההיא דר"ל דיומא לא קיימי ומיהו לא יתכן כלל לאוקמיה דלא כר"ע דמשנה היא בפ"ק דכריתות (דף ב.) וסוגיא דשמעתא משמע בגמ' (דף ג:) דאמתיא כר"ע דקתני אוב ולא קתני ידעוני (ג) ולריך לאלק בההיא דר' יוחנן דלא דמיא לשאר השמר דעשה: **בפיך** זו צדקה. דכתיב יפא מפי לדקה (ישעיה מה): **יקריב** אותו מלמד שכופין אותו. (ד) נערה שנתפתתה (כתובות דף מט: ושם) מכין אותו עד שתגלה נפשו והא דאיתרע קרא הכא משום דסלקא דעתא דאין כופין כאן לפי שכתוב לרצונו וא"ת הא דתנן פרק האומר משקלי (ערכין דף כא.) חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותן חייבי עולות ושלמים ממשכנין אותן ה"ד אי מקמי דאתא לידי בל תאחר אפי' עולות ושלמים נמי לא ואי דעבר בבל תאחר אפי' חטאות ואשמות נמי וי"ל דלעולה דשלא עבר עדיין אלא דחזינן שהוא מתעצל להביא [ו]ומוליא הולאות חגם שלא לצורך כדי שלא ישאר בידו מה לקנות] ולהכי ממשכנין ואם אין מולאין במה למשכנו אז כופין כדקאמר הכא וא"ת ואעולות מ"ע [ח] (לא) בעי למשכוני טפי מחטאות ואשמות והא בפ"ק דזבחים (דף ו.) אמר דעולות נמי מכפרים אחייבי עשה י"ל כיון דאמרינן בעלמא (יומא דף פו.) שאם עשה תשובה לא זז משם עד שמוחלין לו הרי בתשובה מתכפר ולא דמי לחטאות ואשמות[ט]: **חד דאמר ולא אפריש.** נראה לי דמשני כך שהרי הקשה מעשה ומלא תעשה ומעשויי נראה בכל חד רואה ב' פסוקים ותרי למה לי ומשני לריכי בכל חד תרי קראי דחד קרא אתא גלל אמר ולא אפרים וקרא השני אתא גלל אפרים ולא אקריב ופריך מי מלית אמרת דאמר ולא אפרים והא נדבה כתיבא ביה ותנן כו' ג"ל היאך מוקמת העשה והלא תעשה והעשוי אנדבה דקראי דאמר ולא אפרים הא אותן ג' עניינים עשה ולא תעשה ועישוי נראה דקאי לנדבה כמו לנדר שהרי באותו קרא כתיב נדבה כדאמר לעיל נדבה כמשמעה ואיך מלי היות קאי אמר ולא אפרים לנדבה הא זה איפכא מזה שהרי אמר ולא אפרים אינו אומר הרי זו אדרבה הוא כאומר הרי עלי (ג) כזה נדר שהרי אינו מפרים אז ונדבה פירושה היא דאמר הרי זו ומפרים באותה שעה כדתנן איזהו וכו' ומשני משכחת לה דאמר ולא אפרים דמשמע נדר משכחת לה תרתי אפי' בנדבה כגון דאמר הרי עלי עולה על מנת שלא אתחייב באחריותה כשאומר הרי עלי הוא כמו נדר ורולה לעשות נדבה כשמבאר בו דין נדבה באומר דאינו חפץ להתחייב באחריותה (ד) אלא דמשכחת לה דאמר ולא אפרים כמו האומר הרי עלי ועל כל זאת היא כנדבה שהרי רולה שלא יתחייב באחריותה כנדבה: **איזהו** נדר. (ה) משנה היא בפ"ק (משנה ח') דקינין: **על** מנת שלא אתחייב באחריותה. לא דמי לאמתא על מה שכתוב בתורה: שהיה

ועשית אזהרה לבית דין שיעשוך, הא מיקריב אותו לרצונו נפקא, דתניא הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. ופרקינן חדא קרא בדאמר הרי עלי כך וכך ולא הפריש, שכופין אותו להפריש. ואחר שהפריש ולא הקריב שכופין אותו להקריב. והני תרתי למה לי. צריכא, דאי אשמעינן אמר הרי עלי ולא הפריש שכופין אותו, משום דלא קיימיה לדיבוריה כול'. ומי מצית אמרת דאמר ולא הפריש, והא נדבה כתיב' ביה, ותנן איזהו נדר האומר הרי עלי עולה כול'. ופריק רבא כגון דאמר הרי עלי עולה על מנת שאיני חייב באחריותה. בפיך זו צדקה. שנאמר בי נשבעתי יצא מפי צדקה. אמר רבא וצדקה מיחייב עלה לאלתר דהא קיימי עניים. אמר רבא כיון שעבר עליו רגל אחד עובר בעשה. מיתיבי אמר רב פפיים מעידני שהיתה לנו פרה של זבחי שלמים ואכלנוה בפסח ואכלנו ולדה שלמים בחג, ואמרינן בשלמא בפסח לא אקרבוה, אימור לא מלו ליה תמניא יומי, אלא בעצרת היכי משהי לה ועברי כגון

מסורת הש"ס

א) זבחים כט., ב) זבחים סב: סנהדרין כב., ג) [נדרים ז.], ד) יבמות קו. קדושין מט: ב"ב מח. ערכין כא., ה) [מולין קלט.], ו) מגילה ח. קינין פ"א מ"ח מולין קלט., ז) [תמורה יח: ע"ש], ח) עדיות פ"ז מ"ו תמורה יח., ט) [תמורה שם], י) [לו פרשה ח], כ) [עירובין לו.], ל) [ל"ל הכותב פו.], מ) ת"א, נ) [וע"ע תוס' ב"ב מח. ד"ה יקריב],

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה תשמור כו' את המקה הזאת בתפלין דמוקי לה ר"ע: (ב) בא"ד וצריך לאלק. נ"ב ועי' בתוס' פרק המולא תפלין מבואר החילוק: (ג) ד"ה חד כו' הוא כלומר הרי עלי נדר כו' כל"ל ותיבת כזה נמחק: (ד) בא"ד להתחייב באחריותה אלמא דמשכחת לה:

גליון הש"ם

תוס' ד"ה איזהו נדר. משנה היא. וכומתם כזה עי' בב"ק דף סב ע"ב תד"ה מי קתני:

הגהות מהר"י לנדא

[א] בתוס' ד"ה יקריב וכו' ותעולות מ"ע בעי למשכוני כל"ל ועי' בתוס' מס' כריתות דף יב ע"ל בד"ה לו דלמא:

מוסף רש"י

מבקשין ממנו ממון. ממונו שגזל (זבחים כט:) פי' לומר מבקשים ממנו ואומר שאין לו שהכל משועבדים לכתובת אשתו והיא אומרת גם כן שאין לו (ש"מ שם בשם גליון). משכבך. אשתו (שם). בפיך זו צדקה. דכתיב (ישעיה מה) יצא מפי לדקה (נדרים ז.). יקריב אותו. קרא יתירא הוא דהא כתיב בריש דקרא זכר תמים יקריבנו (קדושין נ.) ומלי למיכתב יקריבנו אל פתח אהל מועד לבדו לפני ה' (רשב"ם ב"ב מח.). מלמד שכופין אותו. לקיים דברי נדרו (קדושין שם) להקריב מה שנדר (ב"ב שם). איזהו נדר האומר הרי עלי עולה. ואמר כך הפרים בהמה ואמר הרי זו לנדרי אם מתה חייב באחריותה הוא (חולין קלט. וכע"ז מגילה ח.). נדבה האומר הרי זו עולה. ולא קינלה עליו (מגילה ח.).

תורה אור השלם

1. וְאִם הָאֵכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר זֶבַח שְׁלָמָיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יֵרָצֶה הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא: ויקרא ז יח
2. כִּי תִדֹּר נֶדֶר לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי דָרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ יְיָ אֱלֹהֶיךָ מֵעִמָּךְ וְהָיָה בְךָ חֵטְא: דברים כג כב
3. אִם אֵין לָךְ לְשַׁלֵּם לָמָּה יִקַּח מִשְׁכָּבְךָ מִתַּחְתֶּיךָ: משלי כב כז
4. מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְעָשִׂיתָ כַּאֲשֶׁר נָדַרְתָּ לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ נְדָבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ: דברים כג כד
5. כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם לִשְׁכָּנוֹ תִּדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה: דברים יב ה
6. אִם עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן הַבָּקָר זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי יְיָ: ויקרא א ג

רבינו חננאל

ואכתי מאחר נדרו שהוא כשר ומרצה, מדבן עזאי נפקא, דתניא בן עזאי אומר כתיב ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה, וכתיב ביה המקריב אותו, אותו בלא ירצה, כלומר, זה הפיגול הוא בלא ירצה, דדייק המקריב [ב] בכאן פירש בלא ירצה, אבל בכל מקום המקריב שהוא הזובח הוא החייב ולא הזבח. ופרקינן לא תימא בך חטא ולא בקרבנך חטא, אלא אימא בך חטא ולא באשתך חטא. פירוש בעון בל תאחר אין אשתו של אדם מתה. ת"ר מוצא שפתיך תשמור ועשית כול'. אמר מר מוצא שפתיך תשמור זו מצות עשה, למה לי והלא כבר אפיקנה מובאת שמה והבאתם שמה. תשמור זו מצות לא תעשה כדקיימא לן כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינן אלא בלא תעשה למה לי, הא בהדיא כתיב לא תאחר לשלמו.

כב א ב מיי' פי"ד מהל' מעשה הקרבנות הל' טו סמג לאוין צלא:
כג ג ד מיי' שם הל' טז סמג לאוין צלא:
כד ה מיי' שם הלכה ד [ה] וס"פ מהל' נדרים הל' ג סמג עשין קכג:
כה ו מיי' שם הלכה ו (וס"פ מהל' נדרים שם) סמג שם:
כו ז מיי' פ"ח מהלכות מתנות עניים הל' ח טוש"ע יו"ד סי' רנז סעי' ג [רב אלפס כאן ובב"ק פ"ד דף כ.]:
כז ח מיי' פי"ד מהלכות מעשה הקרבנות הל' יג סמג עשין קפז:
כח ט מיי' פ"ד מהלכות תמורה הל' ח סמג לאוין שמה:

שהיה חולה בעצרת. דפסול להקריבה כדתנן בבכורות (דף מח.) זקן חולה ומזוהם ובפרק כל האסורים (תמורה דף כח:) דרשינן ליה מדכתיב מן הצאן מן הבקר כתיב (מלאכי א) כי תגיש פסח וחולה אין רע: **אחד** בבור ואחד **כל** הקדשים. להכי נקט בכור דעיקר שנה בבכור כתיב [ו] מדכתיב כל הבכור אשר יולד (דברים טו) מלמד שהבכור נאכל כל שנתו כלומר דכתיב ביה תאכלנו שנה בשנה ושאר הקדשים דריש התם [ז] מדכתיב כל:

בשלמא רגלים בלא שנה משכחת לה. כגון דאקדשה ערב פסח (ח) כך הפי' [ט] הניחא למ"ד דבעי כסדרן משכחת לה כגון דאקדשה בתר חג המצות: **שנה בלא** רגלים היכי משכחת לה.

דאי באקדשה בתוך הרגל דכי מטיא שתא אכתי ליכא שלש רגלים דשלימים בעינן כדלעיל ה"ג איכא רגלים שלימים דסוף רגל ראשון דאשתקד מצטרף [י] (על) תחלת רגל השתא וכירושלמי מפרש תפתר כגון דאקדשה כשהיה מחוסר זמן בפסח ולקמן אין משמע כן דאמרינן אין מונין שנה לבכור אלא משעה שראוי להקרבה: **בשלמא** לרבי משכחת לה בשנה מעוברת. לר"מ דאמר לעיל ברגל אחד ולר"א דן יעקב דאמר שני רגלים לא משכחת לה אלא בחולה ברגלים והוא הדין דהוה מלי לשנויי הכא לרבי ולרבנן: **במנין** ימות החמה. ופי' בקונטו' וה"ה בכל שניה סתם לרבי דילפינן מתמימה דבתי ערי חומה כדמוכח בפרק [יא] (שני) דערכין (דף לא.): **בתר** חג המצות. לאו דוקא דהוא הדין בתוך חג המצות כדמוכח לעיל [יב] דכולי רגל בעי:

יורש מהו בבל תאחר. דיורש חייב להביא כדתנן במסכת קינין (פ"ב משנה ה) ומייתי לה בכמה דוכתי האשה שהביאה חטאתה ומתה יביאו יורשים עולתה ומשמע בפ"ק דקדושין (דף יג:) דאמ"ר שעבודא לאו דאורייתא כשהפרישה מחיים ולמ"ד דאורייתא אע"פ שלא הפרישה מחיים ובסוף יש בכור (בכורות דף נא:) נמי אמר מה להנך יורשים חייבים בעולת ראיה של אביהן: **הא** ליתא בראיה. והוא הדין זקן וחולה ומי שאין לו קרקע וכל הפטורים מן הראיה: **דהא** איתה בשמחה. וקרינא בה ובאת שמה והבאתם שמה: **אשה** בעלה משמחה. פי' בקונטו' בבבל בבגדים [בבעוטים] ובא"י בכלי פשתן המגוהצין בדתיתא בקדושין (ד' לד: ופס) וקשיא לר"ת דהני מילי בזמן הזה אבל בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר כדאמר בע"פ (פסחים ד' קט. ופס) ועוד אמרי' פ"ק דחגיגה (ד' ו. ופס) אמתני' דאיזה קטן כל שאינו יכול לאחוז בידו' [של אביו] לעולת מירושלים להר הבית עד הכא מאן [ב] אתייה ומשני עד הכא מיחייבה אמיה בשמחה משמע שזקוקה לעולת משוס שלמי שמחה ומפרש ר"ת בעלה משמחה שהמיוב על בעלה ואא עליה לפיכך אא קרינא בה ובאת שמה והא דקאמר בחגיגה דמיחייבה אמיה משוס בעלה ואא משוס היא ומיהו אשכחן בפסחים פ' אלו דברים (ד' עא.) אפי' בזמן שבהמ"ק קיים היכא אא אפשר משמחה בבכורות נקיה ויין יש כגון היכא דחל יו"ט ראשון של חג להיות בשבת דבעינן זביחה בשעת שמחה: **הא**

שהיה חולה. הולך: **כל הילא דקאתי פסח.** דבעי למיתני בתריה שבועות תני עצרת ולא חג: **שנה בלא רגלים.** לקמיה מפרש: **למיקבעיה בלאו קא מהדר.** להודיעך כל לידי זמן התחלת בל תאחר שבו: **אלאוי יתירי לא מהדר.** להודיעך לאוין הרבים שבו: **הניחא למאן דבעי לסדרן משכחת לה.** דעבדה שנה ולא עברו רגלים כסדרן ולמדך דכיון דעבדה שנה אע"פ שלא עברו רגלים כסדרן חייב וסבר לה כר"ש בחלא ופליג עליה בחדא: **בשלמא לרבי.** דאמר חדש העיבור אינו מן השנה חוץ מי"א יום ששנת חמה יתירה על הלבנה משכחת לה בשנה מעוברת: **שנה תמימה.** האמורה בבתי ערי חומה ואפי' בשנה פשוטה ואף בשנה מעוברת כיון שעברו ג' מאות וששים וחמשה ימים משמכרה נחלט לו: **מיום ליום.** מט"ו בניסן לחמשה עשר בניסן אם מכרה בט"ו בניסן נתעברה לו למוכר ועל כרחו של לוקח אינו נחלט עד שיגיע ט"ו בניסן: **בתר חג המצות.** בתוך הרגל ואית דאמרי לאחר הרגל [ט] ושיהי אדר בתרא לאו דוקא אלא לאחר שיצא אדר קאמר: **שנה מלאה.** ג' מאות וששים וחמשה ימים: **פעמים ששה.** שהוא ששה בסיון יום החמשים לעומר: **שניהם מלאים.** ניסן ואייר הרי ט"ו ימים מניסן ול' לאייר מלו להו חמשים בחמשה בסיון: **א' מלא** ו'. ומשכחת לה שנה בלא רגלים כגון שניהם מלאים ואירע עצרת בה' בסיון והקדישה למחרת בו' בסיון ולשנה הבאה היו שניהן חסרים ואירע עצרת בז' בסיון והשנה מלאה ביום ו' בסיון משהקדישה ועדיין לא עבר עצרת עליו: **מאן שנה הוא.** ת"ק דלא אייר בשנה בלא רגלים: **אלא ד' ימים.** קסבר לעולם כל חדשי השנה אחד מלא ואחד חסר ואין מעברין ואין מחסרין שום חדש לעורך והוא לה שנה שנ"ד ימים נמצאת כל השנה שבועים שלמים חוץ מד' ימים והדומין קביעות השנה מקביעות חברתה: **ולא היה שנה מעוברת חמשה.** קסבר חדש עיבור לעולם חסר ואינו דוחה את המועדות אלא יום אחד שהוא יתר על ד' שבועות: **יורש מהו בבל תאחר.** על נדר אביו: **קרי ביה עמך ומעמך.** ודריש ביה תרתי דעמך משמע ליה חלקו של עני ומ' יתירא למעוטי יורש: **מי אמרי' הא לא מיחייבא בראיה.** דכתיב (דברים טז) כל זכורך וכיון דלא מיחייבא למיסק לא שייך בה זמן רגלים לגבל תאחר או דלמא מיחייבא למיסק משוס שמחה דכתיב (שם) ושמחת בחגך ואמר מר (פסחים ד' קט.) בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שלמים שנאמר [ט] וזבחת שלמים ואכלת שם (ואכלת) ושמחת: **בעלה משמחה.** בבבל בבגדי בבעוטין בא"י בבגדי פשתן המגוהצים הכי איתא בקדושין (ד' לד:): **הא נפש.** דקאי להרלאה משנראה להרלאה: בעל

ואמר בר' אבא אמר רב אשי אמר מאי דכתיב ואכלנו ולדה שלמים בחג דקתני חג השבועות ואידך כל היכא דתני פסח תני עצרת [ח] (אמר) רבא [א] כיון שעברו עליו ג' רגלים בכל יום ויום עובר בבל תאחר מיתיבי [ב] אחד בכור ואחד כל הקדשים כיון שעברו עליהם שנה בלא רגלים רגלים בלא שנה עובר בבל תאחר ואי מאי תיובתיה אמר רב כהנא [ג] מאן דקא מותיב שפיר קא מותיב מכדי תנא אלאוי קא מהדר ליתני בכל יום ויום עובר בבל תאחר ואידך תנא למיקבעיה בלאו קא מהדר בלאוי יתירי לא קא מהדר גופא אחד בכור ואחד כל הקדשים כיון שעברו עליהם שנה בלא רגלים רגלים בלא שנה עובר בבל תאחר בשלמא רגלים בלא שנה משכחת לה אלא שנה בלא רגלים היכי משכחת לה הניחא למאן דאית ליה כסדרן משכחת לה אלא למאן דלית ליה כסדרן היכי משכחת לה בשלמא לרבי משכחת לה בשנה מעוברת דתניא [ד] שנה תמימה רבי אומר מונה ג' מאות וששים וחמשה יום כמנין ימות החמה וחכ"א [ה] מונה י"ב חדש מיום ליום ואם נתעברה שנה נתעברה לו משכחת לה לרבי דאקדשה בתר חג המצות דכי מטא שילהי אדר בתראה שנה מליא רגלים לא מלו אלא לרבנן היכי משכחת לה כדתני רב שמעיה עצרת פעמים ה' פעמים ששה פעמים שבעה הא כיצד שניהן מלאין חמשה שניהן חסרין שבעה אחד מלא ואחד חסר ששה ומאן תנא דפליג עליה דרב שמעיה אחרים היא דתניא [ו] אחרים אומרים [ז] אין בין עצרת לעצרת אין בין ר"ה לר"ה אלא ד' ימים בלבד ואם היתה שנה מעוברת [ח] חמשה בעי ר' זירא יורש מהו בבל תאחר [ט] כי תדור נדר אמר רחמנא והא לא נדר או דלמא [י] ובאת שמה והבאתם שמה והא מיחייב ת"ש דתני רבי חייא מעמך [יא] פרט ליורש והאי מעמך מיבעי ליה [יב] זה לקט שכחה ופאה קרי ביה עמך וקרי ביה מעמך בעי ר' זירא אשה מה היא בבל תאחר מי אמרינן הא לא מיחייבא בראיה או דלמא הא איתה בשמחה א"ל אביי ותיפוק ליה [יג] דהא איתה בשמחה ומי אמר אביי הכי [יד] והאמר אביי אשה בעלה משמחה לדבריו דר' זירא קאמר איבעי' להו [טו] בכור מאימתי מונין לו שנה אביי אמר משעה שנולד רב אחא בר יעקב אמר משעה שנראה להרצאה ולא פליגי [יז] הא דתנא

[ח] [ל"ל ואמר], [ט] [תוס' דערכין דפ"ג], [י] ערכין לא: [יומא סה:], [יא] לקמן כ. שבת פז: סוכה נד: ערכין ט: [תוס' שם פ"ל ה"ד], [יב] [תוס"ש תוס' לקמן כ. ד"ה ואם היתה], [יג] [בעיל ה:], [יד] קדושין לד:, [טו] [צי' תוס' ערכין יח: ד"ה שנתנו], [טז] [דברים כז], [יז] כתיב ביה תאכלנו כו' מדכתיב כל כל"ל, [יח] [בספרי פרשת ראה], [ט] הך הניחא הוא התחלת דבור תוס' אחר, [מ] גי' רש"ל עס, [נ] [ל"ל בתרא] אמנם בפ"ב שם ט: מוכח ג"כ, [ס] [דף ה:], [ע] מ"מ,

תורה אור השלם

1. וְאִם לֹא יַגְאִל עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה וָקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר אֲשֶׁר לוֹ חֹמָה לְצִמִּיתֻת לַכֹּנֵהוּ אתו לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל:
ויקרא כה ל
2. כִּי תִדֹּר נֶדֶר לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי דָרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ יְיָ אֱלֹהֶיךָ מֵעִמָּךְ וְהָיָה בְךָ חֵטְא:
דברים כג כב
3. כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם לְשִׁכְנוֹ תִּדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה:
דברים יב ה

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה בשלמא רגלים כו' ערב פסח וכך הפירוש בהא דקאמר הניחא למ"ד: (ב) ד"ה אאם כו' עד הכא מאן אייתיה ומשני עד הכא דמחייבת אימיה בשמחה אייתיתיה משמע:

גליון הש"ס

גמ' אמר רב כהנא מאן דקא מותיב. כעין זה שבת קכג ע"ב כתובות יא ע"ב: רש"י ד"ה בתר חג המצות ובו' ושילהי אדר בתרא לאו דוקא. עיין יומא סז ע"ב בת"י ד"ה דתניא:

מוסף רש"י

ואידך. רב זביד אמר לך, כל היכא דתני פסח. ובעי לאתכויי מילי בעצרת, תני עצרת. ולא קרי ליה חג, אבל מי מדכר לפסח בלשון חג המצות הוה תני לעצרת בלשון חג (תמורה יח:). שנה תמימה. האמורה בבתי ערי חומה להיות אלוטה לעוקה (יומא סה:). כמנין ימות החמה. בין בפשוטה בין במעוברת (ערכין לא:) בין שעיבור ב"ד את השנה בין שלא עיבור, שאין לך למעות אלא לימות החמה (יומא שם). מונה י"ב חדש מיום ליום. הכל כמו שראל מונין י"ב חדש מיום ליום אם פשוטה היא (שם) כמו שאנו קובעין אותן לשנת לבנה (ערכין שם). אלא ד' ימים בלבד. אם נקבע עכשיו בחמד בשבת, יבא לשנה הבאה בחמישי בשבת (לקמן כ. וסוכה נד: וערכין ט:) כשאתה קובע כל החדשים כסדרן אחד מלא ואחד חסר, הוו מרבעה ימים בין תחלת שנה לתחלת שנה אחרת, שמנין חדשי לבנה כסדרן שנ"ד ימים, הולך שבועות חוץ מתרבעה ימים (שבת פז: וכעי"ז לקמן כ.) וזה כסדר לפי מולד לבנה הוא, שבין מולד למולד עשרים ותשעה יום ומחצה, לפי מולדות חמשים ותשעה, נמצא כל חדשי השנה אחד מלא ואחד חסר, ואחרים קבילא להו דאין מעברין ואין מחסרין שום חדש לעורך, אלא קובעים ראשי חדשים אחד מלא ואחד חסר לעולם, נמצא בין פסח לפסח ד' ימים, שנה מלאה חסרים שלש מאות וחמשים ומרבעה ימים הן, שלש מאות וחמשים ימים חמשים שבועות, נמצאו ד' ימים בין קביעת שנה זו לקביעת שנה הבאה (סוכה נד:). ואם היתה שנה מעוברת חמשה. דקסבר חדש העיבור לעולם חסר, עשרים ושמונה ימים שלו מרבעה שבועות, נמצא יום אחד יתר, תנהו על מרבעה ימים שבשנה פשוטה הרי חמשה (שם). זה לקט שכחה ופאה. שהן תלקן של עני לכתיב ביה (שמות כג) את העני עמך (לעיל ה:). אשה בעלה משמחה. אין חובת השמחה תלויה בה אלא על בעלה שישמחנה, קרי ביה ושמחת (קדושין לד:).

בבו' בסיון, כיצד, שניהם מלאין ניסן ואייר, עצרת בה' בסיון, ניסן מלא אייר חסר, עצרת בו' בסיון, ניסן ואייר חסרים, עצרת בז' בסיון. פירוש אם הן שניהם מלאין, מתחילין ספירת העומר י"ו בניסן, הנה ט"ו בניסן ול' מאייר, הנה מ"ה ימים, בה' בסיון תשלום נ' יום והוא יו"ט של עצרת. ואקדישה בששה בסיון דהוא אחר עצרת, ובשנה הבאה חל עצרת להיות בז' בסיון וכו'. ופירשוהו בתלמוד ארץ ישראל שנה בלא רגלים היכי [משכחת] לה, אמר ר' אבדימי תפתר שהיתה עצרת בה' בסיון ונולד הבכור בו' בסיון והיתה העצרת של שנה הבאה בז' בסיון. כי מטי ו' בסיון שלמו לו י"ב חודש מיום ליום (ואם נתעברה השנה נתעברה לו), ועדיין לא עברו עליו אלא שני רגלים בלבד סוכות ופסח, והנה שנה מלאי, אבל שלשה רגלים לא מלו. מאן תנא דפליג עליה, על רב שמעיה. ואמרינן אחרים היא, דתניא אין בין עצרת לעצרת ואין בין ראש השנה לראש השנה אלא ד' ימים בלבד. ואם היתה שנה מעוברת ה'. פירוש, אחרים אין לו זו הסברה שניהן מלאין או חסרין, אלא לעולם אחד מלא ואחד חסר, שעולין י"ב חדש שנ"ד ימים. כשתשליכם ד"ז נשארו ד'. ובשנה מעוברת מוסיפין לו אדר שני שהוא כ"ט יום, כ"ח יוצאין ד"ז, נשאר יום אחד, וד' שנשארו מן השנ"ד ימים, הרי ה' ימים במעוברת. נמצא בר פלוגתיה דרב שמעיה אחרים. בעי ר' זירא יורש מהו בבל תאחר. ואפשיטא דיורש אינו עובר בבל תאחר. בעי ר' זירא אשה מהי בבל תאחר. אמר ליה אביי ותיפוק מיהא דהא איתא בשמחה, ושמחת אתה וביתך, וקיימא לן ביתו זו אשתו. ואקשינן ומי אמר אביי הכי כי אשה איתה בשמחה, והאמר אביי במסכת קדושין אשה בעלה משמחה, כלומר אזהרה על הבעל לשמח את אשתו ברגל, ואין האשה מוזהרת. ופרקינן לדבריו דר' זירא דאמר אי דלמא אם איתא בשמחה קאמר, וליה לא סבירא ליה. איבעיא להו בכור מאימתי מונין לו שנה. כלומר כיון דכתיב לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה, בעינן שנה שלמה שיהיה ראוי לאכילה או לא. ואסיקנא בבכור תם בעינן שנה משנראה להרצאה, והוא מיום השמיני והלאה עד מלאת לו שנה תמימה.

נעל מום. שגולל במומו ועומד ליקחנו בחוץ מיום שגולד הוא ראוי לכך ומונין לו משגולד: **מי מצי אכיל ליה.** ביום שגולד דלמא נפל הוא ואין שחיטה מטהרתו עד שיקרה שמונה ימים דשוב נפק ליה מכלל נפל דתניא (שבת ד' קלה:) רשב"ג אומר כל שקרה שלשים יום בחדש אינו נפל ובגרמה שמונה ימים:

לחדשים. למנין חדשי השנה: **לעיבורין.** קא ס"ד ליקב ב"ד ולעיין אם השנה הבאה צריכה להתעבר: **ולתרומת שקלים.** (א) להקריב ראשון קרבנות הלקוחים מתרומת קופות של שקלי שנה זו: **אף לשבירות בתים.** המשכיר בית לחבירו ואמר לשנה זו נלתה שנתו באחד בניסן ואפי' לא דר בו אלא חדש אחד: **החדש הזה נכם.** ומנגן דניסן דכתיב ויקחו להם שה לפסח וכתיב קרא אחרינא שהפסח בחדש האביב שיש בו אביב שהתבואה בכירה בו להיות מבושלת בגמר בישולה: **בעינא אביב וליכא.** שכבר נגמרה מניסן ואי איכא זרעא אפילה אין זה בכיר אלא אפיל: **ואימא אדר.** דאיכא זרעא חרפא המתבכר מאדר: **רוב אביב.** שיהו רוב תבואות מתבכרות בו: **שיש בו אסיפה.** שמכניסין בו פירות לבית מפני הגשמים וכל הקיץ הן עשויות גדישין ליבש: **ראשון למילתיה.** למעשה המן: **ואגא דידן.** דלא תנא במתני' ר"ה לחדשים: **עיבורים מניסן מנין.** בתמיה וכי רשמין ב"ד ליקב ולעיין בצורכי עיבור א] ר"ה בניסן: **אין מעברין.** אין מעיינין בצורכי עבור ע) להודיע לגולה שעיברו ב"ד את השנה שלא ישתכח הדבר עד אדר הבא: **אבל מפני יגזרו וכריס ע) מליקב ב"ד או שצריך הגשיא לאחר המלך ואין מעברין אא"כ ירלה נשיא כדאמר בסנהדרין (דף יא.): **ואעפ"כ אין מעברין אלא אדר.** אין מוסיפין חדש על השנה אלא אדר דכתיב שמור את חדש האביב חדש הסמוך לאביב עבר שיבא אביב בזמנו: **הפסקא עיבורין.** שכיון שקדשו את החדש לשם ניסן פסקה שנה שעברה מלהיות מעוברת עוד אין רשאין לעשות ניסן אדר שכבר נכנסה שנה אחרת לענין עיבור: **הם העידו.** רבי יהושע ור' פפיס שמעברים את השנה כל אדר אם רואו ב"ד לאחר הפורים שהשנה צריכה להתעבר מעברין אותה: **שהיו אומרים עד הפורים.** לפי שהיו חכמים אומרים אין מעברין אא"כ נתישבו בדבר לפני הפורים לכך החזקנו לעדות זו: **אפי' לזלזולי בחמץ.** שכבר מן הפורים ואילך התחילו הדרשנים לדרוש ברבים בהלכו' הפסח החזקנו השומעים לעשות פסח לסוף ל' יום ואם יעברו ב"ד את השנה לא יתקבלו דברי שלומי ב"ד לשומעין לחוות את הפסח שכבר שמעו מן הדרשני': **בהפסק' לא קא מיירי.** ברשאי שנים להפסקה לא קא מיירי: **חדש בחדשו לחדשי.** חדשי יתירא לדרשה:

האי בבעל מום. בעל מום מעיקרו דתם ונעשה בעל מום כיון דלא חזי לאכילה מוגים לו משעת הרלאה ואין לדקדק מכאן שיהיה שייך בל תאחר בגתיה לכהן דהכא לענין להאכילו בתוך שנתו דלריך כדאיתא פרק [עד כמה] (בכורות דף כו:):

מדברי קבלה למדנו. לא מצי למילף מכאן מיניהו כלל אם לא נאמר שהיתה קבלה בידם סדר שמות החדשים זה אחר זה והכי אמר בירושלמי שמות החדשים עלו בידם מבבל בראשונה בירח האיתנים שבו נולדו אבות בירח בול שבו כל העולם נובל והארץ עשויה בולות בולות שבו בולים לבהמה בבתיהם בירח זיו שבו זיו המילנות מכאן ואילך ויהי בחדש ניסן שנת עשרים ויהי בחדש כסלו שנת עשרים בחדש העשירי הוא חדש טבת:

בשנים קא מיירי. וקשיא דהא קא אמר לרגלים ואמר לעיל כיון שעברה עליו שנה בלא רגלים ורגלים בלא שנה י"ל מכל מקום בחדשים לא קא מיירי:

הם העידו. משנה היא בעדיות (פ"ז משנה ז) ופ"ק דסנהדרין (ד' יב: ושם) גבי ע) עברות ביום ל' של אדר דאמר רב נחמן מעובר וקדוש ומקשי ליה רבא מכדי מפורים לפסח תלתין יומין הוי ומפורים דרשינן בהלכות הפסח וכי מטי ריש ירחא ומרחקים להו אתי לזלזולי ה"נ ס"מ לאקשויי אמתניתין דעדיות:

בהפסקה לא קא מיירי. לקמן (ד' יב.) ע) גבי אחד בתשרי ר"ה לירקות ולא קתני לגדיים כדקתני בברייתא משום דמתניתין בהפסקה לא קא מיירי:

מראשית השנה. לקמן (ד' ח.) אמרינן דזה תשרי:

שמא לא ימסרם יפה יפה. פלוגתא דתנאי היא בסוף פרק הבית והעליה (ב"מ ד' קיח.) גבי שומרי ספיחים בשביעית אי מתנדב שומר חנם וקלא תימה דפרין הכא פשיטא במילתא דהויא פלוגתא דתנאי ושמא יש לחלק דהכא ע) ליכא למיחש כולי האי כמו בשומר:

לא

לא קמיירי: ולעיבורין: לעיבורין מניסן מנינן והתניא ע)א אין מעברין השנה לפני ר"ה ואם עיברוה אינה מעוברת אבל מפני הדחק מעברין אותה אחר ר"ה מיד ב) ואעפ"כ אין מעברין אלא אדר אמר רב נחמן בר יצחק מאי עיבורין ג) הפסקת עיבורין דתנן ד) הן העידו ד) שמעברין השנה כל אדר שהיו אומרים עד הפורים מ"ט דמאן דאמר עד הפורים כיון דאמר מר ג) ה) שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום אתי לזלזולי בחמץ ואידך מידע ידיע דשתא מעברתא בחושבנא תליא מלתא וסברי חושבנא הוא דלא סליק להו לרבנן עד האידנא ותנא דידן בהתחלה קמיירי בהפסקה לא קמיירי: ולתרומת שקלים: מנלן א"ר יאשיה אמר קרא ו) זאת עולת חדש בחדשו לחדשי השנה ז) ו) אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה וגמרי שנה שנה מניסן דכתיב ו) ראשון הוא לכם לחדשי השנה ולגמור שנה שנה מתשרי דכתיב ו) מראשית השנה דנין ו) שנה שיש עמה חדשים משנה שיש עמה חדשים ואין דנין שנה שיש עמה חדשים משנה שאין עמה חדשים ו) אמר רב יהודה אמר שמואל קרבנות צבור הבאין באחד בניסן מצוה להביא מן החדש ו) ואם הביא מן הישן יצא אלא שחיסר מצוה תנ"ה ו) קרבנות צבור הבאין באחד בניסן מצוה להביא מן החדש ואם הביא מן הישן יצא אלא שחיסר מצוה ח) ויחיד שהתנדב משלו כשרין בלבד שימסרם לצבור ט) פשיטא מהו דתימא ליחוש שמא לא

לחדשי השנה, חדש והבא קרבן מתרומה חדשה, וכתיב ביה בניסן ראשון וגמר שנה שנה מניסן. וכי הא דתניא קרבנות הצבור הבאות באחד בניסן ואם הביא מן הישן יצא, אלא שחיסר [מצוה]. ויחיד שהתנדב משלו כשרין, ובלבד שימסרם לצבור.

ע) [סנהדרין יב. תוס' שם פ"ג ב"ג], ב) סנהדרין פז. עדיות פ"ז מ"ז, ג) פסחים ו. מגילה כט: סנהדרין יב: [ע"ז ה: תוספ' מגילה פ"ג ה"ב בכורות נח.], ד) יומא סה: מגילה כט: ע"ש, ה) [לקמן ח: ט:], ו) יומא סה:, ז) [תוספתא פ"א ה"ד], ח) [יומא לה: ב"מ קיח.], ט) בס"ל: עיבור, י) בס"ל: שמה, כ) [ל"ל קידשו],

מוסף רש"י

אין מעברין השנה לפני ר"ה. אין יושבין ב"ד קודם לשם השנה לעיין ולומר תתעבר שנה זו בשני חדשים, מפני שיש שכחה בדבר קודם שיגיע ומזלזלי בחמץ (סנהדרין יב.). **אבל מפני הדחק.** שמא לא יהא שם ב"ד מומחה שמוך לאדר או שמא יבא מלך אדומי ויעבב על ידן, מעברין אותה. ומודיעין לגולה אחר ר"ה מיד שעברנוה (שם). **ואעפ"כ** אין מעברין. אותה בשני חדשים אחרים אלא כשיגיע אדר יעשו שני אדרים (שם). הן העידו. ר' יהושע ור' פפיס בשם עדיות (סנהדרין פז.). שמעברין השנה כל אדר. ואע"פ שלא נמלכו לעבר קודם הפורים וקבלו את המגילה באדר הראשון ואחר כך ראו שהשנה צריכה להתעבר ועברוה (שם). שהיו אומרים עד הפורים. לפיכך הולרכו להעיד כן שהיו שאר חכמים אומרים עד הפורים מעברין ושוב אין מעברין (שם). שואלין בהלכות הפסח. וכי מרחק להו לא ליתי לגלותי ב"ד שכבר שמעו מן הדרשנים לעשות הפסח בסוף ל' ואתי לזלזולי בחמץ (שם). **חדש בחדשו לחדשי השנה.** כל הני חדשים למה לי (מגילה כט:) מדושין ימיני כמיני לדרשה לומר לך יש חדש שאתה צריך לחדש הקרבנות ולהביאם מתרומה חדשה (יומא סה.) שאתה צריך לחדשו בהבאת עולות תמידין ומוספין מתרומה חדשה, וחזו יפה (מגילה שם).

תורה אור השלם

1. הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: שמות יב ב
2. שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לְיְיָ אֱלֹהֶיךָ כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאֲךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לָיְלָה: דברים טז א
3. אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאָסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאַת הָאָרֶץ תָּחֹגּוּ אֶת חַג יְיָ שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שַׁבָּתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן: ויקרא כג לט
4. בַּיּוֹם עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה לְעַשְׁתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ הוּא חֹדֶשׁ שְׁבָט בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הָיָה דְּבַר יְיָ אֶל זְכַרְיָה בֶּן בֶּרֶכְיָהוּ בֶּן עִדּוֹא הַנָּבִיא לֵאמֹר: זכריה א ז
5. וַתֹּלֶקָח אֶסְתֵּר אֶל הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶל בֵּית מַלְכוּתוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי הוּא חֹדֶשׁ טֵבֵת בִּשְׁנַת שֶׁבַע לְמַלְכוּתוֹ: אסתר ב טז
6. וְיָדַע בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ הָיָה דְּבַר יְיָ אֶל זְכַרְיָה בְּאַרְבָּעָה לְחֹדֶשׁ הַתְּשִׁעִי בְּכִסְלֵו: זכריה ז א 7. וַיַּקְּרָאוּ סִפְרֵי הַמֶּלֶךְ בָּעֵת הַהִיא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי הוּא חֹדֶשׁ סִיוָן בִּשְׁלוֹשָׁה וְעֶשְׂרִים בּוֹ וַיִּכָּתֵב כְּכָל אֲשֶׁר צִוָּה מָרְדֳּכַי אֶל הַיְהוּדִים וְאֶל הָאֲחַשְׁדַּרְפְּנִים וְהַפַּחוֹת וְשָׂרֵי הַמְּדִינוֹת אֲשֶׁר מֵהֹדּוּ וְעַד כּוּשׁ שְׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמְאָה מְדִינָה מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ וְעַם וָעָם כִּלְשֹׁנוֹ וְאֶל הַיְהוּדִים כִּכְתָבָם וְכִלְשׁוֹנָם: אסתר ח ט 8. בְּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא חֹדֶשׁ נִיסָן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הִפִּיל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל לְפָנֵי הָמָן מִיּוֹם לְיוֹם וּמֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר: אסתר ג ז 9. וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד וְרִבִיעִת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין בַּחֲדָשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: במדבר כח יד
10. הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: שמות יב ב 11. אֶרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ דֹרֵשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה: דברים יא יב

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ולתרומת שקלים. ראשון להקריב קרבנות הלקוחים מתרומת שלש קופות: (ב) תוס' ד"ה בהפסקה כו' לקמן גבי אחד. נ"ב נראה דקאי להו אמאי [לא פריך הש"ס גבי] לילקות ולגדרים בברייתא לקמן דף י"ב [ותנא דידן אמאי לא תניב גדרים אלא] דס"ל לתלמודא תנא ושייר אם כן הכא נמי לא הוי ליה למימר בהפסקה לא קמיירי אלא דתני ושייר [ותנא קאמרי דלקמן נמי סמך אתירוצא] דהכא בהפסקה לא קמיירי:

גליון הש"ם

תוס' ד"ה שמא וכו' ליכא למיחש כולי האי. עיין יומא לה ע"ב תוס' ד"ה ניחוש:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה עיבורין מניסן מיינן כו' ולעיין בצרכי עיבור השנה בניסן בל"ל:

רבינו חננאל

ובכור בעל מום משעה שנולד שראוי לאכילה והוא דקים ליה בגויה שבלו לו חדשיו, מונין לו שנה משעה שנולד. **תנו רבנן באחד בניסן ראש השנה לחדשים** כול' מנא לן, דכתיב ראשון הוא לכם לחדשי השנה ונדחה. ופירש רב חסדא ונדחו דבריו. ואמר רבינא דבר זה אינו מפורש בתורה אבל מפורש הוא בדברי קבלה, וביום עשרים וארבעה לעשתי עשר חדש הוא חדש שבט וגו'. ואסיקנא ומתניתין דלא קתני לחדשים לא פליג, אלא בשנים קא מיירי בחדשים לא קא מיירי. **ולעיבורין.** אוקימנא להפסקת עיבורין. כלומר, כיון שהגיע ניסן נפסק עבור משנה זו, כדתנן הן העידו שמעברין את השנה כל אדר, שהיו אומרים עד הפורים. ואם נשלם אדר ולא עיברוה, נפסק העיבור ושוב אין מעברין שנה זו. ותנא דידן בהתחלת השנים מיירי, בהפסקת עיבור מזו השנה לא מיירי. **ולתרומת שקלים.** פירוש, בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה, ובשלש קופות של שלש שלש סאים היו תורמין את הלשכה. והתרומה הראשונה של תרומת שקלים היתה באחד בניסן כר' טבי דאמר קרא זאת עולת חדש בחדשו הוא לכם לחדשי השנה, מצוה להביא מן החדש, ובלבד שימסרם לצבור.

לד א מיי' פ"ד מהל' קדוש החדש הלכה יג סמג עשין מו:
לה ב מיי' שם הלכה ח סמג שם:
לו ג ד מיי' שם הל' יד:
לז ה טוש"ע או"ח סי' תכט סעיף ח:
לח ו ז מיי' פ"ד מהל' שקלים הל' יא סמג עשין מה:
לט ח מיי' פ"ח מהל' כלי המקדש הל' ז:

עין משפט
נר מצוה

מ) א מיי' פ"ז מהלכות תמידין הל' ג סמג עשין קלט טוש"ע יו"ד סי' רלג סעיף ח:
מא ב מיי' שם פ"ח הל' ח סמג עשין יא יב:

לא פסיקא ליה. צריך לדקדק אי הוה מצי לשנויי כדמשני לקמן כי קא חשיב מידי דלא תלי במעשה:

עלתה לו שנה. ולא אמרינן הדמים מודיעים ו) והרי המעות מתנה או פקדון ז):

ולרגלים מני. פי' והא דאמרי' בריש' בחד בניסן ר"ה לרגלים דהיא נשנית סתמא ומני היא ומשני ר"ש היא ופריך ריש' דאמר ארבעה ראשי שנים הן ראשי שנה למלכים ולרגלים וסיפא הא דאמרי רבי אלעזר ור"ש אחד בתשרי ופריך ריש' וסיפא ר' שמעון ומציעתא רבי מאיר רבי היא פי' רבי תנא מתני' ושנאה אליבא דתנאי וסתם לה כוותייהו אי הכי דחד תנא כמו רבי שנאה מתני' ונסיב לה אליבא דתנאי א"כ מה זה דאמר ארבעה ראשי שנים הן חמשה הוו דבשלמא אי ר"ש הוה תני בהדיא בריש' לא הוה רק ארבעה דאיהו ר"ש לא סבר אחד באלול ר"ה לבהמה אבל (ג) הא דאמרת דרבי נסיב לה אליבא דתנאי ותנא אחד באלול בשביל ר"ה א"כ חמשה ר"ה הוו ומשני אמר רבא ארבעה לד"ה לר"מ ארבעה לד' רגלים לר"ש ארבעה לד' מעשר בהמה: **והרי רגלים דלא חיילי מאורתא.** אפילו ביום לא חיילי עד יום שני למאן דאמר נדרים ונדבות אין מקריבין ביו"ט ומשני לאתויי מעיקרא מחייב וקאי בקונטרס פירש להביא קרבן מחויב ועומד הוא משעה שנדר והיה לו להקריבו מערב הרגל ולא הוקבעו רגלים לענין הקרבת הקרבן אלא לענין בל תאחר ומאורתא נמי חיל ולא פי' כן בשביל שיעבור בבל תאחר משנכנס רגל שלישי בתחלת הלילה דהא לר"מ דאמר לעיל ברגל אחד אינו עובר עד שיעבור כל הרגל וה"ה לרבנן עד שיעברו שלשה רגלים ובפרק ג' דבילה (ד' יט: ושם) אמר דאין מביאין תודה בחג המלות ובעצרת אלא בחג הסוכות משמע דאם הביא בחג הסוכות בחול המועד דלא עבר והא דפירש כאן בקונטרס דמאורתא חיל היינו לענין דאם מחויב ועומד לפני הרגל איכא כוליה רגל ואם נכנס רגל וקא נדר אפי' ליל ראשון ליכא כוליה רגל ואינו עולה למנין שלשה רגלים: **מידי דתלי במעשה.** ולמאן דאמר (בתמורות דף סח.) אפילו בזמן שבית המקדש קיים האיר המזרח מתיר מ"מ עד יום הביאכם למנוה כדאמרינן בתמורות פרק רבי ישמעאל (שם): והרי מעיקרא מחייב וקאי להביא קרבן נדרו מחייב ועומד משעה שנדר והיה לו להקריבו מערב הרגל ולא הוקבעו רגלים לגבי תאחר לענין הקרבת קרבן אלא לענין מיחל עליה בל תאחר ומאורתא נמי חיל: **והרי יובלות.** דקתני בראשי שנים דמתני' דלא חיילי אלא על ידי תקיעת שופר דב"ד ואינה אלא ביום דכתיב ביום הכפורים תעבירו שופר (ויקרא כה): **רבי ישמעאל בו'.** לקמן בפירקין (דף ח:): **מראש השנה חייל.** ואינו תלוי בתקיעה הלכך מאורתא דר"ה חיל: **דלא תלי במעשה.** כגון ראש השנה שלהן אינה תלויה במעשה אלא מתחדשת להתיר חדש במדינה או במקדש אלא בהקרבת העומר וכבשי עצרת: **מידי דתלי במעשה.** כגון ראש השנה דעומר ושתי הלחם שאין קרבן עומר ולחייב בו לנודר בבל תאחר, והקרבת הנדר מידי דתלי במעשה הוא וקתני. ופרקינן בל תאחר ממילא קא חייל. כלומר אינו מתחייב לבל [תאחר] אלא אם לא יביא הקרבן, ואיחור הבאת הקרבן אינו מעשה.

לא ימסרם לצבור יפה יפה קא משמע לן ותנא דידן כיון דקתני אם הביא יצא לא פסיקא ליה: ויש אומרים אף לשכירות בתים: תנו רבנן המשכיר בית לחבירו לשנה מונה שנים עשר חודש מיום ליום ואם אמר לשנה זו אפילו לא עמד אלא באחד באדר כיון שהגיע יום אחד בניסן עלתה לו שנה ואפילו למאן דאמר ג) יום אחד בשנה חשוב שנה, שאני הכא דלא טרח אינש ואגר ביתא לבציר מל' יומין. ואקשינן ואימא ראש השנה לשכירות בתים תשרי. ודחינן התם בתשרי כי אגר אינש ביתא לכולהו ימות הגשמים אגר. ותנא דידן ותנא קמא דברייתא בניסן נמי שכיחי קיטרי ולא אגר ד) לתלתין יומין וחו לא. **ובאחד באלול ראש השנה למעשר בהמה ר' אלעזר ור' שמעון אומרים באחד בתשרי.** ואוקימנא לר' מאיר דתנן בבכורות פרק מעשר בהמה ר' מאיר אומר באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה. ואקשינן והא אוקימנא רישא ר' שמעון, דאמרינן ולרגלים מני ר' שמעון היא נפקא מיניה לנודר כולי'. רישא ר' שמעון כדאמרינן, וסיפא נמי ר' שמעון, דתקני סיפא ר' אלעזר ור' שמעון אומרים באחד בתשרי, ומציעתא ר' מאיר. ופריק רב יוסף לעולם מתני' רבי היא ונסב ליה למתניתין אליבא דתנאי. וברגלים סבר לה כר' שמעון, ובמעשר בהמה סבר לה כרבי מאיר. ומפני מה שביק ר' עקיבא דדייקי דבריו בבכורות פרק מעשר בהמה באחד בתשרי ר"ה למעשר בהמה, וסתים לן סתמא כר' מאיר דפליג עליה, קשיא לן טובא, חדא, דר"מ תלמיד [דר"ע] הוא. ועוד קיימא לן בכל מקום הלכה כר' עקיבא אפילו מחברו. ואשכחנא בהדיא תמן אמר ר' יוחנן מפי שמועה אמרה, מפי חגי זכריה ומלאכי, ולפיכך לא דחאה בן עזאי לגמרי אלא אמר האלוליין מתעשרין בפני עצמן. אי הכי אמאי קתני ארבעה והא חמשה הוו למלכים ולרגלים שנים, שזה באחד בניסן והוא ראש שנה למלכים, אבל לרגלים בחמשה עשר בניסן הוא. ובאחד באלול ובאחד בתשרי ובט"ו בשבט, הרי (זה) [ה"]. ופריק רבא [ארבעה] לדברי הכל, לר' מאיר דל רגלים, כלומר חסר רגלים מן המשנה לגמרי, נשארו לו [ארבע, אחד בניסן] למלכים, ואחד באלול [ר"ה ל]מעשר בהמה, ואחד בתשרי ראש שנה לשנים ובשבט ר"ה לאילן, הרי ארבעה. לר' שמעון דל מעשר בהמה כול', חסר מעשר בהמה מאחד באלול, נשארו למלכים ולרגלים שנים, ובאחד בתשרי ובט"ו בשבט הרי ד'. אבל מעשר בהמה בפירוש חולק עם ר' מאיר במס' בכורות פרק מעשר בהמה, וסבר ראש שנה למעשר בהמה אחד בתשרי. **רב** נחמן בר יצחק פריק ואמר הכי קתני, ארבעה חדשים והם ניסן ואלול ותשרי ושבט,

יפה יפה. בלב שלם: **ותנא דידן.** דלא תניא במתני': **כיון דקתני אם הביא יצא לא פסיקא ליה.** מילתא דליתשבה בראשי שנים: הכי גרסינן **תנו רבנן המשכיר בית לחבירו לשנה מונה.** דלאו מקראי יליף דמדרבנן הוא: **אלא באחד באדר.** אבל בבליר מהכי לא אמרינן עלתה לו שנה ודר בה שנה שלימה דליכא למימר דלדעתא דההיא שתא אגרה דלא טרח אינש למיגר ביתא לבציר מתלתין יומין: **ואימא תשרי.** ר"ה לשכירות בתים. אם לא עמד אלא באחד באלול כיון שהגיע תשרי עלתה לו שנה: ומשני **כי אגר איניש ביתא.** סמוך לתשרי לכולהו ימי הגשמים אגר: **ופ"ק דברייתא.** דלא אמר לשכירות בתים: **קיטרי.** עבים מתקשרין וגשמים יורדין והוי כימות הגשמים: **ולרגלים מני ר"ש.** דהא אליביה אוקימנא דאית ליה כסדרן לגבל תאחר: **סיפא ר' אלעזר ור"ש אומרים בא' בתשרי: רבי היא.** הוא אמרה למתני' ונסיב מילתיה דהא כחד תנא וחדא כחד תנא: **אי הכי.** דחד גברא אמרה למתני' ונסיב מילתיה דהא כחד תנא חמשה ראשי השנים ניתנו אחד בניסן וט"ו בניסן ואחד באלול ואחד בתשרי וט"ו בשבט הא ניחא אי מוקמת לה לריש' כר"ש שפיר דלדידיה ארבעה ניתנו דלית ליה אחד באלול אלא אי חד תנא אמרינהו קשיא: **אמר רבא.** לעולם רבי היא והכי קאמר תנא חמשה סבירא לי ומיהו הכל מודים לי בארבעה: **לר"מ.** דאית ליה אחד באלול דל רגלים דלדידיה ברגל אחד עובר בבל תאחר כדתניא בברייתא דלעיל (ד' ד:): **ולר' שמעון דל מעשר בהמה.** דליתיה אלא באחד בתשרי ובאלול מעשר נמי ראש השנה הוא: **ובהן כמה ראשי שנים.** הלכך ניסן דאית ביה תרי חד קחשיב ליה: **ר"ה לעומר.** לאכול מן החדש מכאן ואילך: **ר"ה לשפי הלחם.** נתחדשה השנה להביא מנחות מן החדש שהעומר מתיר במדינה ושתי הלחם במקדש: **לרבא.** דאמר ארבעה לדברי הכל ליתני מתניתין שיתא: **לרב נחמן.** דאמר חדשים קא חשיב ניתני ה' דהא לא תנן סיון במתני': **מאורתא.** משקדש היום: **מידי דלא חייל מאורתא.** כגון בט"ו בניסן לא נתחדשה שנה מן החדש מערב עד למחר לאחר שקרב העומר וכן בשאר בסיון: **והרי רגלים.** דקתני מתניתין לענין בל תאחר דקס"ד זמן בל תאחר לאו מאורתא הוא כשקדש היום חייל [אלא] עד שתבא שעה שהיא ראויה להביא נדרים ונדבות ואין זאת עד שיקריב תמיד של שחר שאין קרבן קודם לו. ומשנינן לאתויי בלילה, וקתני במתני'. פורקינן מתני' ר' (שמע') [ישמע] היא דאמר מראש השנה חייל יובל, ראש השנה מאורתא הוא דחייל. **רב שישא** פריק כי קחשיב תנא דידן מידי דלא תלי במעשה אלא כיון דחל הזמן נוהג כגון הללו כו(ו)לם. אבל עומר ושתי הלחם דתליין במעשה, כגון עומר דתלי בקצירה, ושתי הלחם בלישה ואפייה, הא לא קא חשיב. **והרי רגלים** דאוקימנא לר' שמעון ולחייב בו לנודר בבל תאחר, והקרבת הנדר מידי דתלי במעשה הוא וקתני. ופרקינן בל תאחר ממילא קא חייל. כלומר אינו מתחייב לבל [תאחר] אלא אם לא יביא הקרבן, ואיחור הבאת הקרבן אינו מעשה.

רבינו חננאל

ותנא דידן כיון דקתני אם הביא יצא לא פסיקא ליה. ויש אומרים אף לשכירות בתים, ראש השנה ניסן. דתניא המשכיר בית לחברו לשנה, מונה י"ב חודש מיום ליום. ואם אמר לשנה זו אפי' לא עמד אלא באחד באדר, כיון שהיגיע יום אחד בניסן ושלמו לו שלשים יום עלתה לו שנה. דאפילו למ"ד יום אחד בשנה חשוב שנה, שאני הכא דלא טרח אינש ואגר ביתא לבציר מל' יומין. ואקשינן ואימא ראש השנה לשכירות בתים תשרי. ודחינן התם בתשרי כי אגר אינש ביתא לכולהו ימות הגשמים אגר. ותנא דידן ותנא קמא דברייתא בניסן נמי שכיחי קיטרי ולא אגר ה) לתלתין יומין וחו לא. **ובאחד באלול ראש השנה למעשר בהמה ר' אלעזר ור' שמעון אומרים באחד בתשרי.** ואוקימנא לר' מאיר דתנן בבכורות פרק מעשר בהמה ר' מאיר אומר באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה. ואקשינן והא אוקימנא רישא ר' שמעון, דאמרינן ולרגלים מני ר' שמעון היא נפקא מיניה לנודר כולי'. רישא ר' שמעון כדאמרינן, וסיפא נמי ר' שמעון, דתקני סיפא ר' אלעזר ור' שמעון אומרים באחד בתשרי, ומציעתא ר' מאיר. ופריק רב יוסף לעולם מתני' רבי היא ונסב ליה למתניתין אליבא דתנאי. וברגלים סבר לה כר' שמעון, ובמעשר בהמה סבר לה כרבי מאיר. ומפני מה שביק ר' עקיבא דדייקי דבריו בבכורות פרק מעשר בהמה באחד בתשרי ר"ה למעשר בהמה, וסתים לן סתמא כר' מאיר דפליג עליה, קשיא לן טובא, חדא, דר"מ תלמיד [דר"ע] הוא. ועוד קיימא לן בכל מקום הלכה כר' עקיבא אפילו מחברו. ואשכחנא בהדיא תמן אמר ר' יוחנן מפי שמועה אמרה, מפי חגי זכריה ומלאכי, ולפיכך לא דחאה בן עזאי לגמרי אלא אמר האלוליין מתעשרין בפני עצמן. אי הכי אמאי קתני ארבעה והא חמשה הוו למלכים ולרגלים שנים, שזה באחד בניסן והוא ראש שנה למלכים, אבל לרגלים בחמשה עשר בניסן הוא. ובאחד באלול ובאחד בתשרי ובט"ו בשבט, הרי (זה) [ה"]. ופריק רבא [ארבעה] לדברי הכל, לר' מאיר דל רגלים, כלומר חסר רגלים מן המשנה לגמרי, נשארו לו [ארבע, אחד בניסן] למלכים, ואחד באלול [ר"ה ל]מעשר בהמה, ואחד בתשרי ראש שנה לשנים ובשבט ר"ה לאילן, הרי ארבעה. לר' שמעון דל מעשר בהמה כול', חסר מעשר בהמה מאחד באלול, נשארו למלכים ולרגלים שנים, ובאחד בתשרי ובט"ו בשבט הרי ד'. אבל מעשר בהמה בפירוש חולק עם ר' מאיר במס' בכורות פרק מעשר בהמה, וסבר ראש שנה למעשר בהמה אחד בתשרי. **רב** נחמן בר יצחק פריק ואמר הכי קתני, ארבעה חדשים והם ניסן ואלול ותשרי ושבט,

הגהות הב"ח

(א) גמ' דלא חייבי מאורתא וקקשיב (כיון שלריך) תא"מ ונ"ב רש"י לא גרס להו וכן הוא בתוס': (ב) תוס' ד"ה ולרגלים כו' אבל השתא דאמרת דלרבי:

מוסף רש"י

שמא לא ימסרם לצבור יפה יפה. שמא לא יהא בלבו למסור יפה יפה בלב שלם, דנוח לו שיקרבו משלו (ב"מ קיח.). **רבי היא ונסיב לה אליבא דתנאי.** מתניתין רבי סתמה לפי דעתו ונסיב מילתיה כי הני תרי תנאי, זה כזו ושל זה כזו (חולין פד.). **דל.** הסר (סוכה נז:).

רבינו חננאל (המשך)

ובהן כמה ראשי שנים, ולמלכים ולרגלים בחדא חשיב להו. ואותבינן עליה מהא דתניא י"ו בניסן ראש שנה לעומר, ר' בסיון ראש השנה לשתי הלחם, לרבא ליתני ששה, ד' דמנתי', ועומר ושתי הלחם ששה. לרב נחמן דמוקים לה למתני' בד' חדשים ליתני ה', דהא סיון ליתא במתני'. ופריק רב פפא תנא דידן לא חשיב ד' אלא מאי דחייל מאורתא, כגון הא דקתני למלכים ואוקימנא לשטרות. כלומר, משחשך השמש ונכנס אחד בניסן אם יכתב שטר חוב [ו]כותב זמנו, שנה שנייה כותב, אע"פ שעדיין לא האיר היום. אבל העומר ושתי הלחם שאין מצוותן אלא ביום ולא בלילה, לא קתני. **ואקשינן** והלא רגלים דקתני במתניתין ולא אוקימנא אלא למעבר בלא תאחר מפני שלא הקריב נדרו, והקרבת הקרבנות ביום הן ולא בלילה (לא) [ו]קתני. (ואקשינן והלא רגלים דקתני במתני' ולא אוקימנא אלא למעבר בלא תאחר) (מפני) [ומשני נהי] דהקרבה ליתא אלא ביממא (הלתא) [הבאת] הקרבן לירושלים בלילא מי ליתא. אלא כיון דאתא לחוג ולא אייתי אייחיב ליה כאילו עבר עליה מעיקרא. **ואקשינן והרי יובלות** דקתני ביום הכפורים תעבירו שופר וגו', דהוא ביום ולא בלילה, וקתני במתני'. ופרקינן מתני' ר' (שמע') [ישמע] היא דאמר מראש השנה חייל יובל, ראש השנה מאורתא הוא דחייל. **רב שישא** פריק כי קחשיב תנא דידן מידי דלא תלי במעשה אלא כיון דחל הזמן נוהג כגון הללו כו(ו)לם. אבל עומר ושתי הלחם דתליין במעשה, כגון עומר דתלי בקצירה, ושתי הלחם בלישה ואפייה, הא לא קא חשיב. **והרי רגלים** דאוקימנא לר' שמעון ולחייב בו לנודר בבל תאחר, והקרבת הנדר מידי דתלי במעשה הוא וקתני. ופרקינן בל תאחר ממילא קא חייל. כלומר אינו מתחייב לבל [תאחר] אלא אם לא יביא הקרבן, ואיחור הבאת הקרבן אינו מעשה.

ו) נראה מזה למפרש כפי' הרשב"ם ז"ל בחידושיו כאן ועי' היטב בש"ך וכשערה"מ בח"מ סי' ש"כ ודו"ק.

והרי יובל. שהוא תלוי בתקיעה: **רב אשי אמר.** האי דלא חשיב במתניתין אלא ארבעה לפי שלא מנה אלא ראשי שנים הבאים בראשי חדשים ואין רגילים מן המנין אלא כדאמרינן רגל שבו ולהכי לא תני נמי ר"ה דעומר ושתי הלחם: ופרכינן ת"כ **באחד בשבט.** סתם לן תנא בריש כב"ש דאי כב"ה הא אמרי בטו"ו בו: **ה"ק בו'.** תנא דמתניתין סתם בריש אחד בשבט בראשי שנים והדר פריש ואזיל בסיפא באחד בשבט ר"ה לאילן דברי ב"ש למימרא דהא דסתם בריש ארבעה ראשי שנים בראשי חדשים לאו דברי הכל היא אלא אב"ש קאי: [ז] **[שלשה לדברי הכל.** לאו דוקא] דהא אחד באלול נמי פלוגתא היא דר"א ור"ש אומרים באחד בתשרי [אלא אב"ה קאי]: **לבשו כרים הצאן.** מקרא הוא בספר תהלים לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו. לבשו כרים הצאן מתלבשות הכבשים שמתעברות: **יעטפו בר.** שהזריעה צומחת ויכרת יפה: **יתרועעו אף ישירו.** בניסן כשיגיע זמן הקציר והתבואה בקשים שלה והרוח מנשבת והן נוקשים זו על זו נשמע הקול וגרגות כמשוררות: זמן עיבור בהמה דקה חמשה חדשים[ח]: **ר"ש שלהן אלול.** דסמוך לגמרו (ב) זמן חדש וישן שלהן לחידוש השנה: **בזמן שיתרועעו.** השיבולים: **ההוא באפלתא.** יש לך לאן המעטיפות ומתאחרות לקבל זכר על ניסן אבל רובן מאדר הוו: **בשלמא לר"מ.** דדרש קרא כדכתיב לבשו כרים: **ואילא נמי.** מיעוטא שאין מתלבשות כרים עד שיתרועעו השיבולים: **אלא לר"א.** דאמר רובא בניסן ומיעוטא באדר איפכא מיבעי ליה למיכתב: **מעשר דגן סמוך לגמרו עישורו.** ר"ה למעשרות תשרי דהכי תני ליה לקמן (דף יב.) בבריתא ותשרי סמוך לגמרו הוא דכל ימות החמה מניחם ליבש בגרנות שבשדות: **בא' בתשרי ר"ה לשנים למאי הלכתא לשטרות.** לתחילת שנות מלכים כדפרישית בריש פרקין (דף ב.): **קראי אחא לאשמועינן.** (ג) כדאמרן בריש פרקין (דף ג:) דברי נחמיה בן חכליה: **ואי בעית אימא רב חסדא.** דאיצטריך לאשמועינן כדאמרן דמלכי אומות בתשרי לית ליה הא דרב פפא דפריש ר"ה לשנים דהכא לשטרות אלא כר' זירא מתני לה לפירושא לשנים דמתני' דר' זירא מתני ר"ה לשנים לתקופת חמה ולבנה לומר שמונין לברייתן והילוכן [שלן] תקופת החמה ומולדות הלבנה מתשרי: **ור"א היא דאמר בתשרי נברא העולם.** לקמן בפרקין (דף י:): **רב נחמן בר יצחק אמר.** ר"ה לשנים דתנן הכא לדין תנא שהקב"ה דן בתשרי את כל באי העולם כל הקורות אותם עד תשרי הבא: **דכתיב עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה.** הגזרות עליה: שהחדש

והרי יובלות. יש תימה מאי ס"ד הא לא מיתוקמינן כלל אלא לרבי ישמעאל בנו של ר"י ב"ב לקמן: [ט] **[באחד בשבט בבית שמאי.** פי' בתמיה]: **שלשה** לדברי הכל **ואחד בשבט מחלוקת.** הא לא מתוקמא כר"ש דלית ליה אחד באלול אלא כר"מ אתיא [ומלכתי] לריבי למימר דנקיב לה אליבא דתנאי דלרגלים לא מיתוקמא כר"מ: **לבשו כרים הצאן.** מתרגמינן יעלון דוכרייא עילוי ענא והוא לשון נקיה [י] ובקונטו' מפרש לקמן (ד' יא.) לגבי הא דאמר רבי יהושע בניסן נברא העולם דקאמרינן באותו הפרק זמן בהמה ואיה שמזדווגים זה עם זה ובכאן לא פירש כן:

סמוך לגמרו עשורו. ואע"ג דתנן בפ"ק דמעשרו' (מ"ג) התבואה והזיתים משיביאו שלש מ"מ אין דרך ללקטם אלא כשגמרו: **מה מעשר** דגן ר"ה שלו תשרי. כדתנן בפירקין (דף ב.) ולירקות דהיינו למעשר כך מפרש בגמ' (דף יב.) ומיהו לא מפרש מגלן ושמא נפקא לן מדכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה וגמר שנה שנה מתשרי דכתיב מראשית השנה כדלקמן (ע"ב) גבי לשמיטין [ט] [ועי"ל דטעמא דבתשרי כדפירש רש"י פ"ב דכתובות (דף כה.) דלא נתחייבו ישראל במעשר עד שהתחילו למות שמיטין א"כ מעשר בשמיטין תלה רחמנא ושמיטין הוי תשרי ר"ה]: **רב חסדא בר' זירא.** דמוקים ליה למתני' לתקופות והא דלא תנא תשרי ר"ה למלכי אומות העולם משום דבאומות העולם לא קמיירי: **לתקופות** כר"א דאמר בתשרי נברא העולם.

ומונין מולד הלבנה והתקופה מאחד בתשרי ורבי יהושע מונה מניסן ויש נפקותא מרובה בדבר במה שקודם מנין של זה למנין של זה חלי שנה והא דקיימא לן פרק כילד מעברין (עירובין ד' נו. ושם) דאין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעה רבעי היום אם בתחילת היום וכו' היינו משום דהתם טולהו כר' יהושע דתניא בברייתא כוותיה דשמואל סבר כר' יהושע דלר"ל בכ"ה באלול נברא העולם ולר' יהושע בכ"ה באדר היינו דכשנברא אדם בששי קדש החדש וזה טעם למחשבי העבור לאחר שלרפו כל השעות (ד) והקפה[ע] של כל מחזורים שמסירין ז"ט תרמ"ג פי' ז' ימים תשע שעות תרמ"ג חלקים דרגילים לומר לפי שהיתה הלבנה מזופה ע"י שקטרגה ונהגה מזיפה בעצמה ז"ט תרמ"ג ולא מצינו טעם זה בכל מקום אלא זהו הטעם לפי שהמונה מבריאת העולם לא מונה ר"ה עד יום ששי שנברא אדם הראשון ובשעה תשיעית נצטווה כדאמר פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין ד' לח:) ומסתמא אז קדש החדש ומשקדש החדש ע"כ היה המולד ו' שעות קודם לשית שעי מכסי סיהרא ומנא המולד בתחילת

בתחילת

מסורת הש"ס

א) [בכורות נג:], ב) [ע"ז י. ושם איתא רב אסדא אכן מתירולו ואינבעית אימא ר"מ כרבי זירא וכו' מוכח לישנא ובריי"ף ובגרא"ש דהכא איתא רב פפא], ג) [לעיל ב. וש"נ], ד) [שם], ה) [לעיל ג.], ו) [פסחים קא: כתובות יז:], ז) [לקמן י: מ. ע"ז ח:], ח) [לקמן יב.], ט) [לקמן לד.] ביצה טו. סנהדרין יא:, י) רש"ל, כ) [בדאיתא בכתובות ד' מ.], ל) ת"י, מ) ת"י, נ) והוא תלמוד ערוך ופמ"י איטו. העתק מיקלופי גרסאות, ס) ת"י, ע) כמ"ש: והתם"ה,

תורה אור השלם

1. לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן וַעֲמָקִים יַעֲטִפוּ בָר יִתְרוֹעֲעוּ אַף יָשִׁירוּ:
תהלים סה יד
2. עֲשֹׂר תַּעֲשֵׂר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה:
דברים יד כב
3. אֶרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ דֹרֵשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה:
דברים יא יב
4. תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֵּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ:
תהלים פא ד

הגהות הב"ח

(א) גמ' בנו של ריב"ב היא רב אסי אמר: (ב) רש"י ד"ה ר"ה שלהן אלול. דסמוך לגמרו הוא זמן: (ג) ד"ה קראי אתא לאשמועי' דברי נחמיה בן חכליה דאמרן בריש פרקין הס"ד: (ד) תוס' ד"ה לתקופות כו' לאחר שלרפו כל השעות הימים של כל:

מוסף רש"י

לשטרות דתנן שטרי חוב המוקדמין פסולין. ראה רש"י ומוסף רש"י לעיל ב. מתניתין אתי לאשמועינן. בתמיה, כיון דמתניתין בהכי עסקינן ולא מיתוקמא אלא בהכי, מאי אתי לאשמועינן הרי כבר שויה ועומדת ודבר השוה במשנתינו שגור בפי הכל (כתובות יז:).

עין משפט נר מצוה

מב א מיי' פ"ג מהל' תשובה הל' ג:

רבינו חננאל

והרי יובלות, שיש להן מעשה תקיעת שופר ושלוח עבדים והחזרת ממכר. ופרקינן מתני' ר' ישמע' היא דאמר מראש השנה (שנ') חייל יובל, והני כולהו אינן אלא ביום הכפורים. ופירק רב אשי פירוק אחר ואמר הכי קתני, ארבעה ראשי שנים הן, ג' לדברי הכל שהן ראשי חדשים, באחד בניסן ובאחד באלול ובאחד בתשרי. אבל הרביעי באחד בשבט מחלוקת בית שמיי ובית היללי. ר' אלעזר ור' שמעון אומרים **באחד בתשרי.** אמר ר' יוחנן ושניהן מקרא אחד דרשו לבשו כרים הצאן וגו', אימתי נעשו הצאן מלבוש לכרים שהן הטלאים, כלומר מתעברות, בזמן שהעמקים יטפו בר. ואימתי מתכסים העמקים מצמחי התבואה באדר, הילכך מתעברות באדר ויולדות באב לה' חדשים. ראש השנה שלהן אלול. ור' אלעזר ור' שמעון אומרים בזמן ששיבולת אומרת שירה מתעברות. כלומר, שהתבואה גדילה ונעשית קמה, ובזמן שהרוח מנשבת בהן נשמע מתוכה בקול הברה, וזו היא כעין שירה. ואימתי מגיעות בזה הגבול בניסן. הלכך מתעברות בניסן ויולדות באלול, ראש השנה שלהן תשרי. **פירוש חרפתא,** הבכירות. **אפלתא,** האפילות. **בשלמא** האי קרא דייקא כר' מאיר שמתעברות באדר, בזמן שהעמקים יעטפו בר באדר, ומישתכחי נמי [ח] באדר. בכירות שעומדות קמה ואומרות שירה. אלא לר' אלעזר ולר' שמעון איפכא הוא, והכי הוה ליה למיכתב לבשו כרים הצאן יתרועעו אף ישירו, ועמקים יעטפו בר, כלומר מתעברות בניסן בזמן שיתרועעו אף ישירו. ואיכא נמי עמקים [יעטפו] בר, (באפליאתא) [בחרפייתא]. ופריק רבא לדברי הכל באדר מתעברות כדמפרש קרא, ובאקושי מעשר בהמה למעשר דגן פליגי ופשוטה היא. **באחד בתשרי ראש השנה לשנים.** ואוקמה רב חסדא כרב זירא דאמר ראש שנה לחשבון תקופות, ור' אליעזר היא דאמר כדבעינן למימר לקמן בתשרי נברא העולם. **רב נחמן בר יצחק אמר ראש השנה לדין.** דכתיב מראשית השנה עד וגו', מראש שנה נידון מה יהא בסופה. וממאי דתשרי הוא, דכתיב תקעו בחודש שופר וגו' ופשוטה היא. ירוש'[למין]. לשנים מנא לן כ'[תוב אחד] אומר וחג

והרי יובלות ר' ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה היא [א] ורב אשי אמר ארבע ראשי השנים הם שהן בארבע ראשי חדשים באחד בשבט כב"ש ה"ק שלשה לדברי הכל באחד בשבט מחלוקת ב"ש וב"ה: ר' אלעזר ור"ש אומרים באחד בתשרי: א"ר יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו שנאמר [1]לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו ר"מ סבר אימתי לבשו כרים הצאן בזמן שעמקים יעטפו בר ואימתי עמקים יעטפו בר באדר מתעברות באדר ויולדות באב ר"ה שלהן אלול ר' אלעזר ור"ש אומרים אימתי לבשו כרים הצאן בזמן שיתרועעו אף ישירו אימתי שבלים אומרות שירה בניסן מתעברות בניסן ויולדות באלול ר"ה שלהן תשרי ואידך נמי הא כתיב יתרועעו אף ישירו ההוא באפלתא דהויין בניסן ואידך נמי הכתיב ועמקים יעטפו בר ההוא בחרפייתא דאתיין מאדר בשלמא לר"מ כדכתיב לבשו כרים הצאן בזמן שעמקים יעטפו בר ואיכא נמי יתרועעו אף ישירו אלא לרבי אלעזר ור"ש איפכא מיבעי ליה לבשו כרים הצאן בזמן שיתרועעו אף ישירו ואיכא נמי דעמקים יעטפו בר אלא אמר רבא דכ"ע לבשו כרים הצאן בזמן שעמקים יעטפו בר באדר והכא בהאי קרא קמיפלגי [2]עשר תעשר [ג]בשני מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן ר"מ סבר מקיש מעשר בהמה למעשר דגן מה מעשר דגן סמוך לגמרו עישורו אף מעשר בהמה סמוך לגמרו עישורו ורבי אלעזר ור"ש סברי מקיש מעשר בהמה למעשר דגן מה מעשר דגן ר"ה שלו תשרי אף מעשר בהמה ר"ה שלו תשרי: באחד בתשרי ר"ה לשנים: למאי הלכתא אמר רב [3]פפא לשטרות דתנן [ג]שטרי חוב המוקדמין פסולין והמאוחרין כשירין והתנן באחד בניסן ר"ה למלכים ואמרינן [ד]למאי הלכתא ואמר רב חסדא לשטרות לא קשיא כאן למלכי ישראל כאן למלכי אומות העולם אלא הא דאמר רב חסדא [ה]לא שנו אלא למלכי ישראל אבל למלכי אומות העולם מתשרי מנינן רב חסדא [ו]מתניתין אתא לאשמועינן לא רב חסדא קראי אתא לאשמועינן ואיבעית אימא רב חסדא כרבי זירא מתני לה דרבי זירא אמר לתקופה ור"א היא דאמר [ז]בתשרי נברא העולם רב נחמן בר יצחק אמר[ח] [4]אלדין דכתיב [3]מראשית השנה ועד אחרית שנה מראשית השנה נידון מה יהא בסופה ממאי דתשרי הוא דכתיב [4]תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו [ט]איזהו חג שהחדש

[באחד בשבט בבית שמאי. פי' בתמיה]: **שלשה** לדברי הכל **ואחד בשבט מחלוקת.** הא לא מתוקמא כר"ש דלית ליה אחד באלול אלא כר"מ אתיא [ומלכתי] לריבי למימר דנקיב לה אליבא דתנאי דלרגלים לא מיתוקמא כר"מ: **לבשו כרים הצאן.** מתרגמינן יעלון דוכרייא עילוי ענא והוא לשון נקיה [י] ובקונטו' מפרש לקמן (ד' יא.) לגבי הא דאמר רבי יהושע בניסן נברא העולם דקאמרינן באותו הפרק זמן בהמה ואיה שמזדווגים זה עם זה ובכאן לא פירש כן:

סמוך לגמרו עשורו. ואע"ג דתנן בפ"ק דמעשרו' (מ"ג) התבואה והזיתים משיביאו שלש מ"מ אין דרך ללקטם אלא כשגמרו: **מה מעשר** דגן ר"ה שלו תשרי. כדתנן בפירקין (דף ב.) ולירקות דהיינו למעשר כך מפרש בגמ' (דף יב.) ומיהו לא מפרש מגלן ושמא נפקא לן מדכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה וגמר שנה שנה מתשרי דכתיב מראשית השנה כדלקמן (ע"ב) גבי לשמיטין [ט] [ועי"ל דטעמא דבתשרי כדפירש רש"י פ"ב דכתובות (דף כה.) דלא נתחייבו ישראל במעשר עד שהתחילו למות שמיטין א"כ מעשר בשמיטין תלה רחמנא ושמיטין הוי תשרי ר"ה]: **רב חסדא בר' זירא.** דמוקים ליה למתני' לתקופות והא דלא תנא תשרי ר"ה למלכי אומות העולם משום דבאומות העולם לא קמיירי: **לתקופות** כר"א דאמר בתשרי נברא העולם.

ומונין מולד הלבנה והתקופה מאחד בתשרי ורבי יהושע מונה מניסן ויש נפקותא מרובה בדבר במה שקודם מנין של זה למנין של זה חלי שנה והא דקיימא לן פרק כילד מעברין (עירובין ד' נו. ושם) דאין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעה רבעי היום אם בתחילת היום וכו' היינו משום דהתם טולהו כר' יהושע דתניא בברייתא כוותיה דשמואל סבר כר' יהושע דלר"ל בכ"ה באלול נברא העולם ולר' יהושע בכ"ה באדר היינו דכשנברא אדם בששי קדש החדש וזה טעם למחשבי העבור לאחר שלרפו כל השעות (ד) והקפה[ע] של כל מחזורים שמסירין ז"ט תרמ"ג פי' ז' ימים תשע שעות תרמ"ג חלקים דרגילים לומר לפי שהיתה הלבנה מזופה ע"י שקטרגה ונהגה מזיפה בעצמה ז"ט תרמ"ג ולא מצינו טעם זה בכל מקום אלא זהו הטעם לפי שהמונה מבריאת העולם לא מונה ר"ה עד יום ששי שנברא אדם הראשון ובשעה תשיעית נצטווה כדאמר פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין ד' לח:) ומסתמא אז קדש החדש ומשקדש החדש ע"כ היה המולד ו' שעות קודם לשית שעי מכסי סיהרא ומנא המולד בתחילת

האסיף בצאת השנה וכתוב אחד אומר וחג האסיף תקופת השנה, איזה הוא חדש שיש בו חג ותקופה ואסיף ושנה יוצא בו, הוי אומר זה תשרי כו'.

ח) נראה דל"ל יעטפו בר באדר ומשתכחי נמי אפילות שעומדות קמה בניסן ואומרות שירה.

מג א מיי׳ פ״י מה״ל שמיטין הל׳ יד סמג עשין קלא קלב ולאוין רסח:

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה וקדשתם כו׳ והעברת שופר תרועה בחדש: (ב) תוס׳ ד״ה ותקופות. כדפי׳ דיום אחד בשנה תשוב שנה ולתקופה מניסן מונין ומולד תשרי בהר״ד: (ג) תוס׳ ד״ה שהחדש כו׳ ולא דלה לגומרו דמוטב כל״ל ותיבת פי׳ נמחק: (ד) ד״ה בעברה כו׳ פירך דהא אמר רב תקלא כל״ל: (ה) בא״ד לרגלים והכא נמי מצי לשנויי הכי:

מוסף רש״י

שהחדש מתכסה בו. שהלבנה אינה נראית בעליל לכל העולם, דכתיב חדש בכסה (סנהדרין יא:) שהלבנה מתכסה בו שאינה נראית לכל אדם אלא אחרית ליום שני מזרח וערבית ליום שני מערב, כדאמר (לקמן כ:) עשרים וארבע שעות מתכסה סיהרא (ביצה טז.). הוי אומר זה ר״ה. שחגב בראש חדש, אבל אמר חגיס בשאינו אחד החדש הס (סנהדרין שם) דאלו אמר יו״ט כבר נתמלאה הלבנה במקלת ונראית בכל מקום (ביצה שם). בכסה ליום חגנו, שאחדש קאי, תקנו בחדוש הלבנה שופר כשהוא מתכסה ביום חגנו (שם). מלך נכנס תחלה. לפי הקב״ה דדין (ע״ז ב:). משפט עבדו. שלמה המלך (שם). מקמי דליפוש חרון אף. של הקב״ה מפני פשעי לבור, שמא חס ושלום יפרע מן המלך כל סורחנו מפני החרון (שם).

רבינו חננאל

ולשמיטין. מנלן, דכתיב ובשנה השביעית שבת שבתון וגו׳. וגמר שנה שנה מתשרי דכתיב מראשית השנה. וליובלות. אוקימנא לר׳ ישמעאל דסבר האי דכתיב וקדשתם את שנת החמשים שנה וגו׳, מלמד שמתקדשת שנת היובל מתחלתה, כלומר מראש השנה. דייק [נ״א: דדאיק] מלישנא יתירא מאחר דכתיב וקדשתם את שנת החמשים, שנה למה בא, אלא ללמד שקידוש שנת היובל מראש השנה. ורבנן שחולקין על ר׳ ישמעאל אומרים למה בא שנה ללמדך כי היובל שנים אתה מקדשו ולא חדשים. תניא אידך יובל היא שנת החמשים שנה מה ת״ל, לפי שנאמר וקדשתם את

בתחילת שעה ט״ו דהיא שעה שלישית של יום וסימן וי״ד פי׳ ביום ו׳ בסוף שעה י״ד היה המולד מאחר שלא היה ר״ה עד יום ו׳ שקידש אדם הראשון החדש נמצא שנברא העולם בכ״ה באלול ואותה שנה של תוהו שמונין משוס דיום אחד בשנה חשוב שנה וכשתדקדק על מולד ניסן של תוהו שלפני תשרי של ישוב שבו נברא אדם תמצא מולד ניסן ברביעי בתשע שעות תרמ״ב חלקים שאתה צריך להשלים ב׳ ד׳ תל״ח לאחריו ב׳ ימים ד׳ שעות תל״ח חלקים ומולד תשרי של תוהו שלפניו שנמצא ב׳ ה׳ ר״ד ולתקופה מניסן של תוהו מונין שהיתה התקופה בתחילת ליל ארבעה ונמצאת תקופת תשרי של ישוב של אחריו ביום ד׳ ט״ו שעות כדאמרינן בפרק כילד מעברין (ה) אין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום וז׳ שעות ומחצה נמצא דשתי תקופות ט״ו שעות ונמצא דקדמה תקופת תשרי למולד א׳ כ״ג פי׳ יום אחד כ״ג שעות ונמצא דקדמה תקופת ניסן את המולד ז׳ ט׳ תרמ״ב דלאחי שנה עודפת התקופה על המולד ה׳ י׳ תרמ״ב פי׳ ה׳ ימים י׳ שעות תרמ״ב חלקים וכשתלרף ה׳ י׳ תרמ״ב עם א׳ כ״ג עולה ז׳ ט׳ תרמ״ב והרי עכשיו נוהגין למנות מתשרי של תוהו שנות העולם כדפי׳ דיום אחד בשנה חשוב שנה (ג) ותקופת ניסן מונין מולד תשרי ב׳ ה׳ ר״ד וזקוקים להסיר ז׳ ט׳ תרמ״ב ודבר תימה הוא במה נחלקו ר״א ור׳ יהושע דתניא לקמן (דף יב.) מונין לתקופה מניסן ולמולדות מתשרי והלא היו יכולים לברר הדבר דכ״ד שעות מיכסי סיהרא בין חדתא לעתיקא כדאיתא (ו) בסוף פ״ק דערכין (דף ט: וסס) והסם מרחיקין המולד זה מזה ב׳ ד׳ תל״ח כולי האי אין לאוי לטעות דאין יטעו בו שני ימים: **שהחדש** מתכסה בו. שאין הלבנה נראית לרחוקים כגון שחרית לבני מערב וערבית לבני מזרח לפי שקטנה היא סמוך לחדושה כפי׳ הקונטרס והביא ר״ת (ז) ראיה מויקרא רבה בפרשת אמור אל הכהנים דקאמר התם תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו והלא ניסן חדש ונכסה ויש בו חג אלא זה שחגו בו ביום ואין לך חדש שהוא נכסה ויש בו חג וחגו ביומו אלא תשרי ועוד מפרש ר״ת מתכסה מזומן כמו ליום הכסא יבא ביתו דבפרק חלק (סנהדרין דף לו:) גבי עמון ומואב שיבבי בישי דאריעא דישראל הוו וכו׳ (ח) והר״ר משולם מפרש שהחדש מתכסה בו שאין חטאת ר״ח קרב בראש השנה כדכתיב מלבד עולת החדש ומנחתה ולא כתיב מלבד חטאת ועולה והקשה לו ר״ת דברים תוספתא דשבועות תניא (ט) (ל׳) שעירים מקריבים ישראל בכל שנה וחשיב י״ב בראשי חדשים ובאופן דמוסף דר״ה וחיות אשר הנה מרובעות יסד ר״א הקלירי מוספי חדש עשתי עשרה דהיינו פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה ושעיר לכפר והשיב לר״ת שלא אמר אלא מתכסה שלא הזכיר הכא חטאת בקרא דמלבד כמו שהזכיר עולה ועוד פי׳ מתכסה שאין מזכירין מוסף של ר״ח בתפלה משום דאמרי׳ דשב״ג ה״ל בריה דבשים קליה עייל קמי תיבותא כי מטי לראשי חדשים אישתיק ולא רלה לאמרו (ג) פי׳ דמוטב שיבא זכאי ויכפר על החייב ואל יבא חייב ויכפר על הזכאי פירוש ההוא דר״ח קרוי חייב משוס דאמרי׳ (ו) אמר הקב״ה הביאו כפרה וכו׳ עכ״ל ור״ת רגיל להזכיר ולומר מלבד עולת החדש ולסייס ושני שעירים לכפר חד דר״ח וחד דר״ה (מ): **בעשרה** בתשרי הוא. לרב אשי דאמר לעיל ארבעה ראשי השנה בד׳ ראשי חדשים (נ) פריך (ד) הא דא״ל רב חסדא לעיל רגל שבו ר״ה לרגלים (ס) הוה נמי מצי לשנויי הכא הכי: **ורבנן** שנת חמשים אתה מונה. לרבנן כיון דאינה מתקדשת מתחילתה אינטריך ליה קרא להכי ולא אינטריך למעוטי סופה מחמת דמוסיפין מחול על הקדש דהשתא מצלינר בליר אסופי מבעיא ות״ת אדרבה כ״ש דצריך טפי משוס דכתיב בקרא שנה ואין כאן שנה שלימה אא״כ תמשך עד יום אחר ויש לומר דכיון דלא שייך טעמא דתוספת ממילא בלא סוס יתור ממעטא מקרא דוקדשתם דמשמע דוקא שנת החמשים: ואי

שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ר״ה וכתיב [1]כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב ת״ר כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב מלמד שאין ב״ד של מעלה נכנסין לדין אא״כ קידשו ב״ד של מטה את החדש תניא אידך כי חק לישראל הוא אין לי אלא לישראל לאומות העולם מנין ת״ל משפט לאלהי יעקב א״כ מה ת״ל כי חק לישראל מלמד שישראל נכנסין תחילה לדין כדרב חסדא (ב)דאמר רב חסדא מלך וציבור מלך נכנס תחילה לדין שנאמר [2]משפט עבדו ומשפט עמו מאי טעמא אי בעית אימא לאו אורח ארעא למיקם מלכא אבראי ואיבעית אימא מקמי דליפוש חרון אף: ולשמיטין מנלן דכתיב [3]ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ וגמר שנה שנה מתשרי דכתיב [4]מראשית השנה ולגמור שנה שנה מניסן דכתיב [5]ראשון הוא לכם לחדשי השנה (ג)דנין שנה שאין עמה חדשים משנה שאין עמה חדשים ואין דנין שנה שאין עמה חדשים משנה שיש עמה חדשים: וליובלות: יובלות באחד בתשרי הוא יובלות בי׳ בתשרי הוא דכתיב [6]ביום הכפורים תעבירו שופר מני (ג)רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא היא דתניא [7]וקדשתם את שנת החמשים שנה מה ת״ל לפי שנאמר ביוה״כ יכול לא תהא מתקדשת אלא מיום״כ ואילך ת״ל וקדשתם את שנת החמשים מלמד שמתקדשת והולכת (ד)מתחילתה מכאן אמר ר׳ ישמעאל בנו של ר׳ יוחנן בן ברוקא (ה)אמר״ה עד יוה״כ לא היו עבדים נפטרין לבתיהן ולא משתעבדין לאדוניהם אלא אוכלין ושותין ושמחין ועטרותיהן בראשיהן כיון שהגיע יוה״כ (ו)תקעו ב״ד בשופר נפטרו עבדים לבתיהן ושדות חוזרות לבעליהן ורבנן (ז)שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים תניא אידך יובל היא מה תלמוד לומר לפי שנאמר וקדשתם את שנת החמשים יכול כשם שמתקדשת והולכת מתחילתה כך מתקדשת והולכת בסופה ואל תתמה שהרי מוסיפין מחול על קדש תלמוד לומר [8]יובל היא שנת החמשים שנת החמשים אתה מקדש ואי אתה מקדש שנת החמשים ואחת

ורבנן

שהחדש מתכסה בו. לרחוקים כגון שחרית לבני מערב וערבית לבני מזרח לפי שקטנה היא סמוך לחדושה: אלא אם כן קדשו החדש בו׳. וה״ק אם קבעו ישראל את חק החדש יהא משפט להקב״ה: מלך וליבור. כשהקב״ה דן לאותם מלך נכנס תחילה: משפט עבדו. שלמה קאמר ליה: דליפוש חרון אף. בשביל עונות לבור: מנלן. שנאמר שמיטה מקודשת מר״ה ואסור בעבודת הקרקע: וקדשתם שנת החמשים מה ת״ל. מכיון שאמר שבע שבתות שנים והעברת שופר (ה) בחדש השביעי יודע אני שהיא שנת החמשים: לא נפטרים לבתיהם. דכתיב תעבירו שופר והדר וקדשתם דרור: ולא משתעבדין. דכתיב וקדשתם את שנת החמשים: ועטרותיהן בראשיהן. אלה לשון עטרה בראשו להראות שיצא חפשי: שנים אתה מקדש. כשאנת יובל נכנסה מצוה על ב״ד לומר מקודשת השנה: ואי אתה מקדש שום חדש. כר״א בר״ש דאמר לקמן בפרק שני (ד׳ כד.) בין שנראה בזמנו בין שלא נראה בזמנו אין מקדשין אותו ויליף טעמא מהכא: לפי שנאמר וקדשתם את שנת החמשים. דילפינן מיניה שמתקדשת מתחלתה: יכול כך מתקדשת בסופה. אחר ראש השנה ומתשון עד יום הכפורים: ואל תתמה. אם משמרין אותה בתוך שנה שלאחריה: שהרי מוסיפין מחול על קודש. כדאמרינן לקמן [ט.] בשמעתין: ת״ל יובל היא. מיעוטא היא: ורבנן

מסורת הש״ס

(א) [לקמן טו.] ע״ז ב:, (ב) [לעיל ז. לקמן ט.], (ג) [ערכין כח.], (ד) [קדושין מ:], (ה) [לעיל ז:], (ו) שבת קלא:, (ז) [לקמן כד.], (ח) [עירובין טו.], (ט) [ל״ל לקמן כ:], (י) [וע״ז תוס׳ ביצה טז. ד״ה מיהכו], (כ) [בשבועות ט. תולין ס:], (מ) [וע״ע תוס׳ ביצה טז. ד״ה מיהכו ומו׳ עירובין מ. ד״ה זכרון ומו׳ לקמן לה.], (נ) [עי׳ רש״ל],

תורה אור השלם

1. כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב:
תהלים פא ה
2. וְיִהְיוּ דְבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לְפָנַי יְיָ קְרֹבִים אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וָלַיְלָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ:
מלכים א ח נט
3. וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבָּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַיְיָ שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר:
ויקרא כה ד
4. אֶרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ דֹרֵשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה:
דברים יא יב
5. הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה:
שמות יב ב
6. וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל אַרְצְכֶם:
ויקרא כה ט
7. וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ:
ויקרא כה י
8. יוֹבֵל הִוא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא תִזְרָעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת נְזִרֶיהָ:
ויקרא כה יא

גליון הש״ם

תד״ה שהחדש וכו׳. והר״ר משולם מפרש. עיין יומא ג ע״א תד״ה אלא למ״ד:

שנת החמשים שנה, שיכול בכניסתה תהא מתקדשת בראש השנה ויציאתה [נ״א: וביציאתה] תהא מושכת והולכת עד יום הכפורים, שכן מוסיפין מחול על קודש [נ״א: הקודש], ת״ל יובל היא שנת החמישים שנה תהיה לכם, אין קדושתה אלא עד ראש השנה.

ורבנן. דלא ילפי מוקדשתם שתתקדש מתחילתה ולא איצטריך היא למעוטי סופה דרשי ליה הכי שנת החמשים אתה מונה ואי אתה מונה שנת היובל שנת חמשים לסוף יובל שעבר ואחת למנין יובל הבא ואי אתה מונה שנת היובל הבא אלא משנה שלאחר היובל: **ולאפוקי מדר' יהודה דאמר.** במסכת נדרים שנת חמשים עולה לכאן ולכאן שנת היובל ושנה ראשונה לשמטה הבאה: **אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית.** דעל כרחך אע"ג דריש דקרא בשבת קאי דכתיב שבת ימים תעבוד סיפיה אשביעית קאי דאי אשבת חריש וקציר הוא דאסור שאר מלאכות מי שרו: **חריש של ערב שביעית.** אלא יחרוש שדה אילן ערב שביעית חריש שיועיל לשביעית: **וקציר של שביעית.** כגון תבואה שהביאה שלש בשביעית [a] אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמיטת: **ר' ישמעאל אומר מה חריש רשות כו'.** ולא דבר הכתוב אלא לענין שבת כדכתיב ביה וביום השביעי תשבות בחרישה ובקציר תשבות בא לומר מה חריש אין לך חריש של מצוה ואפילו לזרוע לצורך עומר ושתי הלחם שהרי אם מצא חרוש אינו חורש ואני אומרו לך בשבת אף קציר שאני אומר לך בשל רשות אני אומר לך: **יצא קציר העומר שהוא מצוה.** שאפי' מצא קצור מצוה לקצור ויש לך ללמוד מכאן שדוחה את השבת: **עד ערב.** לילה הוא ועד בכלל: **כל האוכל ושותה כו'.** דהכי קאמר קרא ועניתם בתשעה אכילת תשעה אני קורא עינוי וכיון דאכילתו ושתייה טפי עדיף הא מדקאמר בערב על כרחך לא מקפיד אעינוי דתשעה וכי קרי עינוי בתשעה אכילה ושתיה דידיה קרי עינוי: יובל

ורבנן [a] שנת חמשים אתה מונה ואי אתה מונה שנת חמשים ואחת לאפוקי מדר' יהודה [b] דאמר שנת חמשים עולה לכאן ולכאן קא משמע לן דלא ודמוסיפין מחול על קדש מנלן דתניא [1] בחריש ובקציר תשבות ר"ע אומר אינו צריך לומר חריש וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר [2] שדך לא תזרע וגו' אלא [3] חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית [4] וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית ר' ישמעאל אומר [5] מה חריש רשות אף קציר רשות [6] יצא קציר העומר שהוא מצוה ורבי ישמעאל מוסיפין מחול על קדש מנ"ל נפקא ליה מדתניא [7] [3] ועניתם את נפשותיכם בתשעה יכול בתשעה תלמוד לומר בערב אי בערב יכול משתחשך ת"ל בתשעה הא כיצד [8] מתחיל ומתענה מבעוד יום מלמד שמוסיפין מחול על קדש אין לי אלא בכניסתו [9] ביציאתו מנין ת"ל מערב עד ערב אין לי אלא יוה"כ שבתות מנין ת"ל תשבתו ימים טובים מנין ת"ל שבתכם הא כיצד [10] כל מקום שיש בו שבות מוסיפין מחול על קדש ור"ע האי ועניתם את נפשותיכם בתשעה מאי עביד ליה מיבעי ליה לכדתני חייא בר רב מדפתי [11] דתני חייא בר רב מדפתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך [12] כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו

ואי אתה מונה שנת החמשים אחת. בלא וי"ו גרס דאין שנת חמשים ראשונה לשביעית הבאה:

ולאפוקי מדר"י. אומר ר"י אפ"ה הלכה כרבי יהודה דאמר שנת החמשים עולה לכאן ולכאן מדאמרינן בפרק קמא דע"ז (דף ט: וש"ס) בשמעתא דתנא דבי אליהו גבי מאן דלא ידע בכמה שני בשבוע קאי נשקול מכל מאה תרתי ושדי אפרטי וכל הסוגיא כדבריו ועוד דסתם מתניתין דהכא אוקמא כרבי ישמעאל דפליג ארבנן דפליגי על רבי יהודה ועוד דלר' ישמעאל מקדשין חדשים ואנן קי"ל בכוליה הש"ס שמקדשין חדשים ור' יוסי נמוקו עמו קאי כרבי ישמעאל בפ"ק [דקדושין] (דף מ:) דאית ליה דיובל בתחילתו משמט ובערכין בסוף [המקדיש שדהו] (דף כח:) מוכח דמאן דאית ליה מתחילתו משמט סבר לה כרבי ישמעאל דאמר מר"ה חיילא יובל [אבל לא נראה להא דאומר התלמוד הכא ובפ' [1] (אין נערכין) (ערכין דף יב וש"ס) לאפוקי מדרבי יהודה] ומיהו אין ראיה גמורה מהא דקאמר הכא ובערכין לאפוקי מדרבי יהודה דאסכמן בפרק המגרש (גיטין דף פה:) אתקין רבא בגיטין מן יומא דנן ולעלם לאפוקי מדרבי יוסי דאמר זמנו של סטר מוכיח עליו אע"ג דרבא גופיה פסק כוותיה ביש נוחלין (ב"ב דף קלו.) וכן בפ"ק דכתובות (דף י.) לאפוקי דרשב"ג דאמר כתובה דאורייתא וקיימא לן כ"מ שנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו והיא משנה בפרק בתרא דכתובות (דף קי:) [1]: **שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע.** תימה הא איצטריך למאמר דאמר ברים מועד קטן (דף ג.) [6] לחורש בשביעית לא לקי דקאמר מכדי זמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה למאי הלכתא כתבינהו רחמנא למימר דאהני תולדות מחייב אאחרייתא לא מחייב אלמא אפי' תולדות דכתבי אבות דידהו לא מחייב אלא אהנך דכתבי בהדיא ואי"כ צריך לכתוב חריש לאסמועינן דאסירא וי"ל דעיקר דיוקא מקציר ומדקצירה לתוספת חריש נמי לתוספת [7] : **וקציר** של שביעית. פי' הריב"א בקציר ספיחים שהביאו שלש בשביעית אי דמזרע ביד בשביעית אלא מזרע נפקא ואכתי קשיא דהאי נמי מהן לא מזרע נפקא לן בפרק מקום שנהגו (פסחים ד' נא: וש"ס) אפי' ר"ת דאסר ספיחים אפילו קודם ביעור כדין מזרע ביד ואף באכילה תרי קראי בספיחים למה לי ולפירוש רש"י דהתם ניחא וי"ל דספיחים לא אזלינן בתר הבאת שלש וכי אסרינן ספיחין מהן לא מזרע היינו דנלקטין בשביעית קמ"ל בחרים ובקציר ואי מהכא לא הייתי אוסר לאכילה אלא לסמורה קמ"ל הן לא מזרע: **וקציר** של שביעית היוצא למוצאי שביעית. דוקא כי אורחיה אסור לקצור אבל ע"י שינוי מותר אפילו בשביעית כדאיתא בת"כ דדרים ואת ענני שזרע לא תבצור כדרך בוצרין מכאן אמרו תאנה של שביעית אין קוצין אותה [8] בזמולקה אבל קוצה אותה בחרבה וה"נ תנן בפ"ח דשביעית (משנה ו) והא דתניא בתורת כהנים מן המשומר אי אתה בוצר [9] אבל אתה בוצר מן המופקר מופקר נמי כדרך בצירה אסור וע"י שינוי שלא כדרך בצירה מופקר שרי ומשומר אפילו שלא כדרך בצירה נמי אסור ושומרי ספיחים בשביעית דפרק הבית והעליה (ב"מ דף קיח.) שומרי ספיחים בשביעית נוטלין שככן משוש עומר ושתי הלחם א"כ אסור כיון דמשומר ואמאי לא אמרינן מן המותר לישראל י"ל דלא היה שמירה ממש דלא היו צריכים לשומרה מבני אדם דמאיליהן היו פורשין כשהיו יודעין שהן לצורך עומר ולא היו שומרין אותן אלא מבהמה וחיה ועוף: **ורבי** ישמעאל מוסיפין מחול על הקודש מנא ליה. תימה לר"ת הא אמרינן פ"ק דמועד קטן (דף ד.) [2] הלכתא לרבי ישמעאל קראי לר"ע דעבר נטיעות הלכה למשה מסיני וכיון דהלכתא למשרי ילדה ממילא זקנה אסורה ותירץ ר"ת דהכא מיבעי ליה בתוספת של אחר שביעית מנא ליה ובאמנם דחק דכיון דשביעית גופה מהלכה לא ילפינן מינה שבת ויוה"כ וי"ט דאין [1] מהלכה והשתא לר' ישמעאל איצטריך קרא משום שבת וי"ט ואיצטריך הלכתא למשרי ילדה והא דלא משרי הכי במו"ק [2] לר"ע דאיצטריך קרא ללמד על שבת וי"ט ויוה"כ משום דמהלכה לא ילפי' דא"כ לא הוי ליה למכתב קראי גבי שביעית כיון דלשביעית גופיה לא צריך אלא ללמד על אחריני: **כל** מקום שנאמר שבות. ואתא לרבות שביעית: **ורבי** עקיבא האי ועניתם מאי עביד ליה. דר"ע הוה יליף כולהו משביעית שבת וי"ט ויוה"כ דכולהו מודו דתוספת יוה"כ דאורייתא דאמרינן בפרק שואל (שבת דף קמח:) ובפרק המביא (בילה דף ל.) וק"ק דבפ' מקום שנהגו (פסחים דף נד: וש"ס) בעי למימר הא דיוה"כ ספקו אסור בדין השמשות שלו אייבי ואמאי הא אפילו ודאי יום סמוך לחשיכה אסור בכניסתו או ודאי לילה סמוך ליום ביציאתו משום תוספת וכמו כן קשיא בפרק במה מדליקין (שבת דף לד.) דתנן ספק חשיכה אין מדליקין ושמא משום דסגי בתוספת משהו נקיט הכי ועוד דרבן גמליאל דפרק קמא דמו"ק (דף ג:) ליה ליה תוספת כלל דקאמר התם נמנו על שני פרקים הללו והתירוס כלומר פסח ועצרת ומפרש בירושלמי ברים מסכת שביעית בשעה שהתירו למקרא סמכו ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך מה ערב שבת בראשית אתה מותר לעשות עד שתשקע החמה אף כל ערב [3] (שבת) אתה מותר לעשות עד שתשקע החמה וטעם זה נמי איתא ברים מו"ק (ד' ד.) יליף שבת שבתון משבת בראשית מה להלן היא אסורה לפניה ולאחריה מותר כו' אלא דלא קאי במסקנא הכי אלא דגמירי הלכתא בזמן שבהמ"ק קיים דומיא דניסוך המים ולפי אותה מסקנא יתבן לפרש הלכתא כר"ע וקראי לזמן שאין ב"ה קיים ומיהו לרבי דאמר שביעית בזמן הזה דרבנן לא אפשר: כאילו

מד א מיי' פ"י מהל' שמיטין ויובל הלכה ז טור י"ד סי' שלא:

מה ב מיי' פ"ג מהל' שמיטה הל' ו ופ"ד הל' ט:

מו ג מיי' פ"ד שם הל' יג:

מז ד מיי' פ"ז מהל' תמידין ומוסרין הלכה ו סמג עשין קלט:

מח ה מיי' פ"ו מהל' שביתת עשור הל' ו סמג לאוין מה ועשין לב טוש"ע א"ח סי' תרח סעיף ו וסי' תרכד סעיף ב):

ו [טוש"ע א"ח סימן רסא סעיף ב]:

מט ז [a] טוש"ע א"ח סימן תרכד סעיף ו:

הגהות הב"ח

(a) תוס' ד"ה שהרי כו' דמורם בשביעי' ר"ב פי' תולדה למורם דהייט משקה מיס לזרעים כדאיתא התם להריש בדף ג' לגבי מורם דאב מלאכה הוא דלקי עליה בשביעית לאתות אסר רחמנא ועיין בתוס' דף יב ע"ב ובמ"ש לשם: (ב) שם ד"ה וכ' ישמעאל כו' פ"ק דמועד קטן דעשר נטיעות הלכה למשה מסיני והלכתא לר' ישמעאל קראי לר"ע וכיון דהלכתא:

גליון הש"ם

גמ' ב"מ שיש בו שבות. ק"ל לרע"ק דלא דרים כן וליף מבשביעית. הא מזה לא מיגן למילף רק דין מוספת לענין איסור מלאכה אבל לענין עינוי ביוה"כ מנ"ל דהא אין ללמוד עינוי ממלאכה במה מלינו דמה למלאכה דוהג בשבתות וי"ט וצע"ג. וביותר ק' אפילו לענין מלאכה הא בשביעי' אינו אסור בתר' מדאורי' רק חרישה וקלירה אבל לא נטיעה כמ"ש תוס' ד"ה ומותר לקיימן וא"כ ביוה"כ ושבת מנלן תוספת בשאר מלאכות וצ"ע: רש"י ד"ה וקציר וכו' אתה נוהג בה. עיין לקמן ד' יב ע"ב תד"ה מנהג: תוס' ד"ה וקציר של שביעית היוצא וכו' אבל אתה בוצר מן המופקר. עיין סוכה ד' לט ע"ב תוס' ד"ה בד"מ:

הגהות מהר"י לנדא

[a] בציוני עין משפט אות ז' תסר מיי' פ"ג מהלכות נדרים הלכה ט' ועי' בכ"מ שם:

מוסף רש"י

שנת חמישים עולה לכאן ולכאן. היא שנת יובל והיא שנת התחלת השמיטה הבאה ונמנית לרגלא יובל הבא (ע"ז ט: ובערו"ז ובערכין יב: ולא.). **אינו צריך לומר חריש וקציר של שביעית.** דעל כרחך בשביעית דשמיטה הכתוב מדבר, דאי בדכתיב דאיסור הבעיני קאי, מאי שנת חרים וקציר דנקט, אלא הכי קאמר ששת ימים תעבוד ובשביעי תשבות והשתא אתה עובד בהן בחרים ובקציר תשבות (מכות ח:). **אלא חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית.** אלא יחרוש בששת חרישה המועלת לשביעית (שם). **וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית.** שאם הביאה שלש בשביעית מאז היא ראויה ליקבר בשמיטת צריך לנהוג בה קדושת שביעית (שם) **ללמדך שמוסיפין** מחול על הקודש, וכך משמעו ששת ימים תעבוד ובשביעי תשבות, ועבודת ששת הימים שהתרתי לך יש שהם חרים והקליר אסור (שמות לד כא). **מה חריש רשות.** ובשבת קאי ולכבי נקט חרים וקציר לומר לך מה החרים שאני אוסר לך בשבת חרים של רשות הוא, שאין לך חרים של מצוה, אף קציר איני אוסר לך אלא של רשות הוא, ולא יבא לומר לא יקצר אם לא יקצר מצוה. אבל אם יבא לומר לא יקצר אם לא יקצר מצוה, אם כן אינו אוסר לך אלא

כאילו התענה תשיעי ועשירי. כלומר כמו שלוהו הקב"ה להתענות והתענה אבל השתא ולאי אסור להתענות כדאמרינן בפסחים פרק אלו דברים (ד' סח:) מר בריה דרבינא כולי שתא הוה יתיב בתעניתא לבר מעלרתא ופוריא ומעלי יומא דכפורי וסבר לה כר"ע דאי כר' ישמעאל ליתי ליה הך דרשה ובהכי ניחא הא דלא קאמר התם הכל מודים בערבי יום הכפורים דבעינן נמי לכם כדקאמר התם אעלרת:

יובל היא. להיות אסור בזריעה וקצירה כדכתיב (ויקרא כה) לא תזרעו ולא תקצרו ואע"פ שלא שמטו השמטת קרקע שדות המוזרעות לבעלים ביובל:

מקרא נדרש **לפניו ולא לפני פניו ולאחריו.** פירוש מיעוטא דהיא מוקמינן אקריאת דרור שהיא לפניו ולא אתקיעה לפני פניו ולא להשמטה לאחריו דכתיב בתריה ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו והא דמוקמי' ריבוי דיובל לפני פניו ולאחריו משום דבעלמא נמי דריש הכי אלא דהכא מוקי מיעוטא בדמי אי נמי ריבוי דיובל משמע שריבה הכתוב שבכל ענין הוא יובל [וע"ע תו' זבחים כ"ד: ד"ה במקלא]: **דאפילו בחוצה לארץ.** ר' יוסי מודה מדקאמר לעיל מ"א דליכא חד בסוף העולם ושמא נפקא ליה מקרא אחרינא:

מבריך. כופף היחור באמצע ומכסהו בעפר וקונך באמצע כפיפתו ואותו היחור יולא לגד אחר כפוף מעט מעיקר האילן: **מרביב.** הוא המרכיב אילן בחבירו ומשמע המבריך ומרכיב חייב בערלה וקשיא דבפ"ק דערלה (משנה ה) משמע דהרכבה פטור מן הערלה ותניא נמי בתורת כהנים ונטעתם פרט למבריך ומרכיב מכאן אתה אומר ספוק גפנים וספוקן וספוק ספוקן אע"פ שהבריכן באמצע מותר ולשון ספוק בגפנים כלשון ה) [הרכבה] באילן ומה שמבריך בשנה זו ומוליא זמורות וחזר והבריכן לשנה אחרת זהו ספוק ספוקן ספוקן וי"ל דהתם כשלא נפסקה מאביה ובאילן זקן והכא כשנפסקה מאביה כדמוכח ו) [לקמיה דמוקין לו משעת נטיעתו] ו) (בפ"ק דערלה) וצריך לדקדק אי הוה שייך לשנוי הכי בפרק משום מלחמה (סוטה דף מג:) גבי חוזר מעורכי המלחמה משום מבריך ומשני כאן בהרכבת איסור כאן בהרכבת היתר ז): **ומותר** לקיימן בשביעית. לא הוה צריך למיתני בשביעית כיון דתנא ריש'א ערב שביעית ומתוך כך מדקדקין דאפילו לכתחילה שרי ליטע ותדע דלקמן מוקמינן לה כר"מ ובפ' המזקין (גיטין נג:) שמעינן לר"מ דאמר בנוטע בשביעית בין בשוגג ובין במזיד יעקר והיינו טעמא דמפרש התם דנחשדו על השביעית אבל אי לאו הכי מותר לקיים כדאמר התם א"כ אם היה כאן שום איסור לא היה מתיר לקיים ולקמן נמי קתני אין נוטעין פחות משלשים יום ט) [הא שלשים יום נוטעין לכתחלה] וההיא דלדברי האומר שלשים צריך שלשים ושלשים מוקי לה ר"ת לענין ערלה ולא לענין שביעית כמו שאפרש ומדקאמר מותר לקיימו הוה משמע דלכתחלה אסור ליטע דאי לכתחלה שרי מה שייך מותר לקיימו ושמא אירי דבעי למיתני סיפא אסור לקיימו תנא ריש'א מותר לקיימו ותימה דבפ"ב דשביעית שרי שלשים יום לפני ר"ה אמאי אסור לחרוש לשתרי נמי לחרוש עד לפני ר"ה שלשים יום ואור"ת דלא החמירו בנטיעה כמו בחריסה משום דאין מוספת שביעית דאורייתא בנטיעה אלא בחריסה דכתיב ביה קרא כדדרשינן לעיל (ע"א) מבחריס ובקציר תשבות ועוד יש ליתן טעם משום דכל חורש ערב שביעית הוי להועיל בשביעית אבל אין לאסור ערב שביעית ליטע מחמת שהאילן גדל בשביעית דכל האילנות נמי מיגדל גדלי בשביעית וא"כ לא יטע לעולם ובירושלמי מפרש טעמא אחרינא ברים מסכת שביעית דגרסינן התם ולמה עד עלרת עד כאן הוא יפה לפרי מכאן ואילך מגבל פירותיו והא תניא אחד אילן קרח ואחד אילן מאכל עד כאן מעבה הקורות מכאן ואילך מתיש כחן ולפי טעם זה ניחא דכיון דאין מועיל לאילן מכאן ואילך מיחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית: ופירות

כאילו התענה תשיעי ועשירי ת"ר [1] יובל היא (א) אע"פ שלא שמטו אע"פ שלא תקעו יכול אע"פ שלא שלחו ת"ל היא דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר יובל היא אע"פ שלא שמטו אע"פ שלא שלחו יכול אע"פ שלא תקעו ת"ל היא וכי מאחר שמקרא אחד מרבה ומקרא אחד ממעיט מפני מה אני אומר יובל [2] היא אע"פ שלא שלחו ואין יובל אא"כ תקעו לפי שאפשר לעולם בלא שילוח עבדים ואי אפשר לעולם בלא תקיעת שופר דבר אחר זו מסורה לב"ד וזו אינה מסורה לבית דין מאי דבר אחר וכי תימא אי אפשר דליכא חד בסוף העולם דלא משלח זו מסורה לב"ד וזו אינה מסורה לב"ד בשלמא לרבי יוסי כדקאמר טעמיה אלא לרבי יהודה מ"ט אמר קרא וקראתם דרור בארץ [3] וקסבר (ב) מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו דכולי עלמא דרור לשון חירות מאי משמע דתניא אין דרור אלא לשון חירות א"ר יהודה מה לשון דרור כמדייר בי דיירא ומוביל סחורה בכל מדינה אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן זו דברי ר' יהודה ור' יוסי אבל חכמים אומרים [4] שלשתן מעכבות בו קסברי מקרא נדרש לפניו ולפני פניו ולאחריו והכתיב יובל ההוא דאפילו בחוצה לארץ והכתיב בארץ ההוא [5] (ג) בזמן שנוהג דרור בארץ נוהג בחוצה לארץ בזמן שאינו נוהג בארץ אינו נוהג בחוצה לארץ: ולנטיעה: מנלן דכתיב [2] שלש שנים ערלים וכתיב [3] ובשנה הרביעית ויליף שנה שנה מתשרי דכתיב [4] מראשית השנה וליגמר שנה שנה מניסן דכתיב [5] ראשון הוא לכם לחדשי השנה (ד) דנין שנה שאין עמה חדשים משנה שאין עמה חדשים ואין דנין שנה שאין עמה חדשים משנה שיש עמה חדשים: ת"ר [7] אחד הנוטע אחד המבריך ואחד המרכיב ערב שביעית שלשים יום לפני ראש השנה עלתה לו שנה ומותר לקיימן בשביעית פחות משלשים יום לפני ראש השנה לא עלתה לו שנה ואסור לקיימן בשביעית ופירות

יובל היא יובל אע"ג שלא שמטו כו'. יובל היא תהיה לכם לעיל מיניה כתיב והעברת שופר וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור והדר כתיב יובל היא תהיה לכם וקרא יתירא הוא לדרשה והכי תדרשנה יובל היא לכם מ"מ ואפי' לא נעשו בו דברים הללו העברת שופר ולשוב אל אחוזה דהיינו שמיטת קרקעות שקנו זה מזה דכתיבא בתר הלי קרא ושבתם איש אל אחוזתו אעפ"כ שם היובל עליו להיות אסור בזריעה ובצירה וקצירה כדכתיב לא תזרעו וגו': **יכול אע"פ שלא שלחו.** עבדים יהא יובל: **ת"ל היא.** אם עשית דברים הללו היא יובל ואם לאו אינו יובל ולקמיה מפרש ויובל מאי חזי דתלי בקריאת דרור: **שאפשר לעולם בלא שילוח עבדים.** פעמים שאין עבד עברי בישראל שיטענו שילוח: **ואי אפשר.** שלא יהא שופר מצוי בעולם לפיכך יש לנו לומר כשתלה הכתוב לא תלה אלא בדבר המצוי לעולם: **ד"א תקיעת שופר מסורה לב"ד.** לצוות לשלוחם לתקוע ושילוח עבדים מסורה ליחידים ואם יאמר יבטל היובל הלכך לא תלאו הכתוב בו: **אמר קרא וקראתם דרור.** וסמיך ליה יובל היא: **מקרא נדרש לפניו.** מיעוטא דהיא אקריאת דרור קאי דסליק מיניה ולא אתקיעת שופר הכתובה לפני פניו: **למדייר בי דיירא.** מי שהוא ברשותו לגור בכל מלון שירלה: **ולאחריו.** שמיטת קרקעות דכתיב בתריה ושבתם איש אל אחוזתו: **והכתיב יובל.** לרבות במשמע יובל מ"מ: **ולנטיעה מנלן.** דר"ה אלא תשרי: **מבריך.** כופף את הזמורות באמצע שקורין פרופינ"א: **מרביב.** אילן בחבירו שקורין אוניטר"ר: **עלתה לו שנה.** כיון שהגיע יום אחד בתשרי עלתה לו שנה למנין שני ערלה: **פחות משלשים יום לא עלתה לו שנה.** עד תשרי הבא אם אינה ערב שביעית ואם ערב שביעית היא אסור לקיימו משום תוספת שביעית שמוסיפין ממחול על קודש: ופירות

א) [שבת נב: קידושין טו: ב"מ לה. זבחים כד: מולין קיח:], ב) קדושין נח:, ג) [נעיל ז. מ:], ד) [תוספ' פ"א ה"ז ומוספ' שביעית פ"ב ה"ג], ה) רש"א, ו) מ"ר, ז) רש"א מ"ז, ח) [וע"ע תו' קדושין לו: ד"ה כל מצוה], ט) רש"א,

תורה אור השלם

1. וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תְּשֻׁבוּ: ויקרא כה י
2. וְכִי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל: ויקרא יט כג
3. וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַיְיָ: ויקרא יט כד
4. אֲרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ דֹרֵשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה: דברים יא יב
5. הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: שמות יב ב

הגהות הב"ח

(א) גמ' מ"ר יובל היא יובל אף ע"פ שלא שמטו כו' ר' יוסי אומר יובל היא יובל אע"פ: (ב) שם מפני מה אני אומר יובל היא תיבת היא נמחק:

גליון הש"ס

גמ' וקסבר מקרא נדרש לפניו. עיין סוטה לג ע"ב תד"ה ור"י [שם ע"א]:

לעזי רש"י

פרופינ"א [פרובינ"ץ]. חוטרי-גפנים המשמשים להברכה.
אונשיטי"ר [אינטי"ר]. להרכיב (ענף בתוך אילן).

רבינו חננאל

תנו רבנן יובל, אע"פ שלא השמיטו הקרקעות, ואע"פ [נ"א: אעפ"ר] שלא תקעו בשופר, יכול אע"פ שלא שלחו את העבדים, ת"ל היא. כלומר וקראתם דרור ושלחתם את העבדים יובל היא, ואם לאו אינה יובל דברי ר' יהודה. ר' יוסי אומר יובל אע"פ שלא שימטו, ואע"פ שלא שילחו את העבדים, יכול אע"פ שלא תקעו, ת"ל היא, כלומר אפילו לא קיימו בה אלא מצוה אחת יובל היא. אמר ר' יוסי וכי מאחר שהכתוב תולה אותה בתקיעת שופר, פיר' דכתיב תעבירו שופר בכל ארצכם וקדשתם את שנת החמשים שנה, כלומר כיון שתקעתם נתקדשה הנה ר' יוסי פריש טעמיה, אלא ר' יהודה מאי השנה, ומקרא אחר תולה אותה בשילוח עבדים, שנאמר וקראתם דרור יובל היא, מפני מה אני מרבה התקיעה בלבד, לפי שאיפשר לעולם בלי שילוח עבדים. כלומר, אם אין בכל ישראל עבד עברי מה יעשו. ואי אפשר לעולם בלא תקיעת שופר, דהא משתכחא בכל עידן. ולא עוד אלא שהתקיעה מסורה לבית דין ושילוח עבדים והשמטת קרקע מסורין לכל אדם. הנה ר' יוסי פריש טעמיה, אלא ר' יהודה מאי טעמיה. קסבר מקרא (א"חד) נדרש לפניו ולא לפני פניו. פיר', כתיב יובל היא, ולמעלה מזה כתיב וקראתם דרור, ודורשין יובל היא על וקראתם דרור. וזהו מקרא נדרש לפניו. ואין דורשין יובל היא על והעברת שופר, שהוא קודם וקראתם דרור. נמצא וקראתם דרור לפניו ונמצא והעברת לפני פניו. לשון דרור חירות, כי מדואר דריא ומוביל סחורה לכל מדינה. אמר ר' יוחנן זו דברי ר' יהודה ור' יוסי, אבל חכמים אומרים שלשתן מעכבין, קסברי מקרא נדרש לפניו ולפני פניו, [והן] תקיעת שופר ושילוח עבדים כדאמרן, ולאחרי[ן] השמטת קרקעות, שנאמר יובל היא תהיה לכם ושבתם איש אל אחוזתו. ואקשינן והכתיב [נ"א: והא כתיב] יובל היא למעט. ופרקינן האי יובל לא אתא למעט אלא ללמד שתהא יובל נוהגת בחוצה לארץ. האי בהדיא כתיב וקראתם דרור בארץ לכל (ישר') [יושביה]. ודחינן ההוא דרור בארץ לכל יושביה יובל היא, ללמד

רבינו חננאל (המשך)

בזמן שאתה קורא דרור בארץ אתה קורא דרור בחוצה לארץ. ולנטיעה. פיר' שני הערלה מתשרי מנינן. מנא לן דכתיב שלש שנים יהיה לכם ערלים, וכתיב ובשנה הרביעית, ויליף שנה שנה מתשרי. תנו רבנן אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב ערב שביעית שלשים יום לפני ראש השנה, עלתה לו שנה ומותר לקיימן בשביעית. פחות מכאן לא עלתה לו שנה ואסור לקיימן בשביעית.

ט) [לקמיה דמוקין לו משעת נטיעתו]

ופירות נטיעה זו אסורים כו'. ואף על פי שאמרנו עלתה לו שנה אם חנטו בה פירות לאחר ר"ה של שנה (ו) שלישית מיד עדיין אסורין הן עולמית משום ערלה שאע"פ שר"ה תשרי לנטיעה ט"ו בשבט ר"ה לאילן וזו כבר נעשית אילן לפיכך אין שנתה מתחדשת לגמרי מידי ערלה עד ט"ו בשבט אבל משם ולהלן אם יחנטו בה פירות דין רבעי עליהם לאכול בירושלים ובט"ו בשנה הבאה יצאו מידי רבעי פירות החנוטים בה מכאן ואילך לכך הועילו לה ל' שלפני ר"ה שממהר התירה מט"ו בשבט **ועד** ר"ה: **מנא הני מילי.** שבנות ערלה ורבעי נמשכין לאסור פירות החנוטים קודם ט"ו בשבט לאחר שכלו שלשת שני ערלה: **ומטו בה.** יש מטין ומכריעין בשמועה זו לאומרה משמיה דרבי יאשיה: **ובשנה הרביעית.** וי"ו מוסיף על ענין ראשון יהיה לכם ערלים אף בתוך שנה הרביעית: **ובשנה החמישית.** תאכלו את פריו מוסיף על ענין רבעי דסליק מייניה: **פעמים שברביעית.** כגון אם מיהרו פירותיו לחנוט ברביעית לפני שבט ועדיין אסורים משום ערלה אסורין בהנאה עולמית: **פעמים שבחמישית כו'.** כגון פירות שחנטו בה קודם שבט טעונין חלול אבל אם איחרה חניטתה עד לאחר ט"ו בשבט אין בהן איסור: **נימא.** הא דקתני לעיל פחות מל' יום לא עלתה לו שנה דלא כרבי מאיר: **עגל בן שנה.** דכתיב (ויקרא טו) עגל וכבש בני שנה: **בן בקר.** של שמיני למלואים שנאמר (שם) קח לך עגל בן בקר לחטאת: **בן שתים.** שנאמר קח לך עגל בן בקר ואיל לעולה תמימים. והכי תניא לה בתורת כהנים השוה בן בקר ואיל לעולה תמימים אף בשנים (ז): **פר.** אפילו כתב פר בן בקר לא נקרא פר בפחות מג' שנים: **כי קאמר ר"מ בסוף שנים.** כגון יום אחד בשנה שלישית שהוא סוף הכשר שנותיו של פר: **אבל בתחילת שנים.** כגון שנה ראשונה של נטיעה שהיא תחילת מנין שני ערלה לא אמר: **ומה נדה שאין תחלת היום עולה לה בסופה.** שנאמר (שם טו) שבעת ימים תהיה בנדתה תהא בנדתה כל ז' ולא תאמר מקצת יום שביעי ככולו ותטבול ביום: **סוף היום עולה לה בתחלתה.** שאם ראתה סמוך לשקיעת החמה עולה לה יום זה בז' ימי נדה ואינה צריכה למנות אלא ו' והוא. ובגדה דאורייתא קאמר שאינה זקוקה לנקיים שלא הצריכה תורה ספירת ז' נקיים אלא לזבה אבל לנדה אפי' ראתה כל ז' ופסקה עם שקיעת החמה טובלת לערב ומיהו עכשיו החמירו בנות ישראל על עצמם להחזיקן בספק זיבות לטעון ז' נקיים בלא דם ואין יום שפוסקת בו עולה לה למנין ז'. והרבה טעו בשמועה זו ללמוד מכאן לספור יום שפוסקת בו למנין ז' נקיים שהיו מפרשים סוף היום עולה לה בתחלתה דסוף יום שפוסקת בו עולה לה ראשון לז' נקיים וזו מדת בנות כותיים הוא ששינו בהן (נדה דף נג.) יום שפוסקת בו סופרת למנין ז': ה"ג **שנים שיום אחד עולה להם בסופו כו'.** שנים הקלודין לכל דבר שיום אחד עולה להן בתחלת שנה אחרונה בסוף שנים הקלודות לדבר: אינו כותים כדאיתא בריש פרק בנות כותים (נדה ד' נג. ושם) דיום שפוסקת בו סופרתו למנין ז' דאע"ג דפריך עלה אמן נמי נספריה לא קיימא לן הכי מדפריך בפרק בתרא דנדה (ד' סט.) ורב ששתאי אמרה לשמעתיה ואפ"ה תחילת היום עולה בסופה לר' יוסי בפרק כילד צולין (פסחים ד' פא.) דאמרינן מקצת היום ככולו דלא מצי למשכח טומאת התהום דזבה משום דאין סותרת למפרע ואינה מטמאה אלא מכאן ולהבא וזבה גדולה נמי לא משכחת אלא בשופעת או ברואה שני בין השמשות וע"ל דהאי ק"ו דהכא לרבנן ולא לרבי יוסי מיהו אפילו לרבנן קשיא דנהי נמי דלכי חזיא בשביעי מטמאה למפרע מ"מ כיון דשריא לשמש לאחר טבילה מיד מדאורייתא אי לאו משום דאסרו רבנן שמא תבא לידי ספק דאמרינן בפרק בתרא דנדה (ד' עב. ושם) ע"כ עולה לה תחלת היום דאי לאו הכי וספרה לה ז' ימים ואחר תטהר אמר רחמנא (ויקרא טו) וליכא ונראה דלא דמיא זבה להני דהא אימים נקיים קפיד רחמנא והיאך יעלה סוף היום והרי אין יום זה טהור לכבר ראתה ואע"פ דבשומרת יום סוף היום עולה כמו שאפרש שאני התם דספירת אחד לאחד נפקא לן בסוף נדה (דף עג.) מדכתיב יהיה אבל הכא אחר תטהר כתיב דדרשינן שלא תהא טומאה מפסקת אבל תחלת היום דין הוא שיעלה בסופה דכל כמה דלא ראתה הרי הוא טהור וא"ת ואמאי דחיק לאשכוחי זבה גמורה לר' יוסי ברואה בשתי בין השמשות הא משכחת לה ברואה בלילות דספירת לילה לאו ספירה היא כדאיתא בפ"ב דמגילה (ד' כ. ושם) וי"ל דדחיק אזבה ביממי משום דכתיב כל ימי זובה דמהאי טעמא מ"ל ר' שמעיה לר' אבא בסוף נדה (שם) אימא ביממי תהוי זבה בלילות תהוי נדה ובפ"ק דהוריות (ד' ד.) נמי גבי לדוקים דאמר ר' זבה לא הוי אלא ביממא ומיהו לא יתכן דאם כן הוה ליה לפרושי ולימא זבה ביממי היכי משכחת לה ועוד דכי משני דרואה

ו) [לעיל כ: וש"נ], ז) ל"ל וכה"ג, ג) ל"ל אמר, ד) [נדל"ל דאמרין],

תורה אור השלם

1. וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַיְיָ: ויקרא יט כד

הגהות הב"ח

(ו) רש"י ד"ה ופירות כו' של שנה הרביעית מיד. נ"ב כלומר קודם ט"ו בשבט: (ז) ד"ה בן שתים כו' אף בשנים. נ"ב פי' מדלא כתיב תמים בכל אחד ואחד וכתיב תמימים משמע שאשוה אותם לגמרי דכשם שהשוה אותם בתמות השוה אותם אף בשנים ואיל בן שתי שנים דמדכתב בן שנה איל בן שתי שנים הוא אף אף עגל בן בקר בן שתים וכ"ל להליא בתורת כהנים תמים תמימים אף בשנים ע"ש דף י':

עין משפט נר מצוה

נב א מיי' פ"ט מהל' נטע רבעי הל' (ו) [ט] י סמג עשין (קלט) [קלז] טוש"ע י"ד סי' רלד סעי' ד ס:

נג ב מיי' פ"ח מהל' מעשה הקרבנות הל' יד סמג עשין קפג:

רבינו חננאל

(פחות) ופירות נטיעה זו אסורין עד יום חמשה עשר בשבט, אם לערלה עולה אם לרבעי רבעי. מנא לן דכתיב שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל ובשנה הרביעית יהיה כל פריו, מדקא מסיק לא יאכל ובשנה הרביעית, ולא מפסיק הי ניהו, שמעינן מינה פעמים שבאת רביעית ואסורין משום ערלה, כגון שנטע פחות משלשים יום לפני ראש השנה. והא (דתנן) דתנו רבנן דלא כר' מאיר, דאי ר' מאיר האמר יום אחד בשנה חשוב שנה, דתניא פר האמור בתורה סתם בן עשרים וארבעה חדש ויום אחד דברי ר' מאיר. ודחינן אפילו תימא ר' מאיר לא אמר ר' מאיר יום אחד בשנה חשוב שנה אלא בסוף שנה כדתנן בן כ"ד חודש ויום אחד, תחשוב לו יום להשלימו שלש שנים. אבל בתחלת שניו, כגון האי נטיעה וכיוצא בה שלשים יום בעי לעלות לו שנה. אמר רבא ק"ו, ומה נידה שאין תחילת היום עולה לה בסופה, פיר' יום שביעי לנידתה אסורה כל היום שנאמר שבעת ימים תהיה בנדתה וקימא לן תהיה בנדתה כל שבעה, (ו) כל יום השביעי, ולא אמרינן מקצת היום ככלו, ואמרינן מקצת היום ככולו בתחילת נידתה, שאם ראתה שעה אחת מן היום משלמת ששה ימים אחרים וטהורה היא. שנה שיום אחד עולה לה (ז) בסוף שניו,

ו) אולי ל"ל דכתיב שבעת ימים תהיה בנדתה תהא בנדתה כל שבעה כל יום כו'. ז) נראה דחסר כאן וא"ל עולה לה בסוף שנים שיום אחד עולה לה בסוף הנשים וכו'

ופירות נטיעה זו אסורין עד ט"ו בשבט. דנהי דלנטיעה ר"ה תשרי לענין ערלה לאילן מיהא ט"ו בשבט כדדרשי רבי ינאי מדכתיב ובשנה הרביעית ובשנה החמישית והא דקבעי שבט ר"ה הואיל וילאו רוב גשמי שנה כדאמרינן לקמן (דף יד.) מ"מ נפקא מינה במאי דתשרי ר"ה לענין נוטע ל' יום לפני ר"ה דעלתה לו שנה ולא אזלינן בתר ט"ו בשבט למנות ל' יום לפני ט"ו בשבט ויש הלכות גדולות שכתוב בהם ופירות שנה רביעית בתר דפריק להו אסורין עד דנפקא ועיילא חמישית ושנוש הוא דבהני לא איירי בשמעתין כלל דאותן שחנטו ברביעית קודם ט"ו בשבט אסורין לעולם והחנוטין ברביעית אחר ט"ו בשבט שרו לאחר פדייה לאלתר (ג) ובהג"ה של אספמיא כתוב ופירי דפרדס דשנת אלבע אסירי עד דפריק להו:

הא (ג) אמרי' יום אחד בשנה חשוב שנה. השתא לא ידע הא דמסקינן לבסוף דל' לקליטה: **בן** כ"ד חדש ויום אחד. סתם פר בן שלש כדקתני סיפא והאי יום אחד משוס דיום אחד בשנה חשוב שנה ולר"א ל' וכל אותו יום ל' אין דינו לא כבן בקר ולא כפר מידי דהוה אפלגש בסוף פ"ק דחולין (ד' כג. ושם) דאיצטריך לו לרבויי ושמא התם שאני מדקתני בפ"ק דפרה (משנה ג) דבן י"ג חדש אינו כשר לא לאיל ולא לכבש ולא קתני הכי גבי פר ולא לכל מילי אמרינן דיום אחד בשנה חשוב שנה דיש דברים דאפילו מעת לעת בעינן כדתנן בפ' יולא דופן (נדה ד' מה.) בן ט' שנים ויום אחד בן י"ג שנה ויום אחד בת י"ב שנה ויום אחד דאותו יום אחד כדי להשלים מעת לעת דבנה ג' שנים ויום אחד פליגי תנאי בגמ' (שם ד' מד:) דלר"מ אפי' בנה שתי שנים ויום אחד מתקדשת בביאה דכבת ג' שלימות דמיא דיום אחד חשוב שנה וחכמים בעו בת ג' ויום אחד דמעת לעת בעינן: **עגל** סתם בן שנה בן בקר בן שתים **פר** בן ג'. ע"כ בן בקר בן שתים דקאמרינן היינו עגל בן בקר ולא פר בן בקר כדמוכח בתורת כהנים גבי פר כהן משיח דתניא פר יכול אפילו זקן ת"ל בן אי בן יכול קטן ת"ל פר הא כילד בן ג' כדברי חכמים ר"מ אומר אף בן ארבע בן חמש כשרים ותימה דתנן בפ"ק דפרה (משנה ג) ר' יוסי הגלילי אומר פרים בני שתים שנאמר ופר שני בן בקר תקח לחטאת וחכ"א אף בני ג' ר"מ אומר אף בני ארבעה וחמשה כשרים אלמא מכשיר ר"מ בפר אפילו בני שתי שנים דהא מוסיף ארבי יוסי הגלילי והכא משמע מדעגל בן בקר לר"מ בן שנים פר בן בקר בן ג' אבל פחות מבן ג' לא ול"ל דאף דקאמר ר"מ במסכת פרה (שם) ארבנן קאי ולא אר' יוסי הגלילי ובתורת כהנים מתני דר' יוסי הגלילי בתר מילתא דר"מ וחכמים ורבנן דהתם לאו רבנן דפרה:

ולאו ק"ו הוא ומה נדה. מריש פירקין ל"ק מידי כדפרישית התם (ד' ג: ד"ה אבל): **שנים** שיום אחד עולה להם בתחילתן אינו דין שיום אחד עולה להם בסופן. הא תחילתן היינו תחילת שנה וסוף תשבון והאי סופן היינו סוף שנה ותחילת תשבון וא"ת זבה תוכיח שהיא איפכא מנדה שאין סוף היום עולה לה בתחילתה שזהו מנהג

דרוחה שני בין השמשות הל"ל שלש בין השמשות ומיהו בסוף פרק שני דנזיר (ד' טו. וסס) גרסי' בכל הספרים כגון דחזא שלשה בין השמשות סמוך לשקיעת החמה דלא הוי שהות ביום לסליק ליה למניינא ונראה לפרש דלכך לא קאמר ברוחה בגילות משום דר' יוסי כי היכי דתחילת היום סליק לה שימור ה"ג סוף היום סליק לה שימור ובסוף פ"ב דנזיר (נז"ס) מוכיח כן (ב) דגרים התם כיון דחזא בפלגי דיומא ואידך פלגי דיומא סליק לה שימור ואע"ג שר"ת מפרש דאידך פלגא דיום של אחריו קאמר לא משמע כן וגם מתוך שנויא דמשני דלא הוה שהות ביום ואין זה מנהג כותים דסופרת יום שפוסקת דהתם בזבח גמורה דצריכה ז' נקיים (ג) ויום שפוסקת לאו נקי הוא אבל בשומרת יום לא כתיב טהרה אלא מרבויא דקרא אתי כדפרישית ועוד דבסופרת ז' (ד) הוי סוף היום בתחלת ספירה דסגי ליה בחד יומא (ה): **אין** נוטעין. משנה היא פ"ב דשביעית (משנה ו):

שלשים ושלשים. פי' בקונטרס שלשים לקליטה ושלשים לתוספת שביעית דבעינן שלא תהא נקלטת בתוספת שביעית וקשיא לר"ת חדא דבלשון המשנה אין משמע כן (ד) פי' דלא אייר בתוספת שביעית כלל אלא בקליטה ועוד דא"כ מאי קשיא ליה אי אוקמה להא בריתא דעליל כר"א הא כי היכי דבמתני' דשביעית קתני ל' ומוקמי ליה בקליטה בלא שלשים של תוספת ה"נ נימא דשלשים דבריתא דעליל בשלשים של קליטה בלאו הכי של תוספת ועוד לקמן (ד' יג:) גבי אורז ודוחן ופרגין ושומשמין דמחלק לענין שביעית בין השריסו לפני ר"ה להשריסו לאחר ר"ה משמע דלא חייסינן במה שהשריסו בתוספת דקתני שביעית דומיא דמעשר ומפרש ר"ת דה"ק ר"נ לדברי האומר ל' לקליטה בשביעית צריך שלשים ושלשים לענין ערלה פי' ולא אתי לפרושי מתני' אלא מערלה אבל לענין שביעית לא חייסינן אלא שלא תקלוט בשביעית עצמה ולר' יהודה דקולטת בג' ימים מותר לקיים כיון דלא נקלט בשביעית אע"פ שנטעה באיסור בתוספת שביעית ג' ימים לפני ר"ה ואורז ודוחן ופרגין ושומשמין שזריעתן באיסור מלאכה דאורייתא כדכתיב (ויקרא כה) לא תזרע ואסירי בתוספת שביעית מ"מ לא חייסינן ובלבד שישריסו לפני ר"ה והא דמייתי בסוף הערל (יבמות דף פג.) הא דר"נ גבי הלכה כר' יוסי באנדרוגינוס ובהרכבה לאו משום דאתי ר"נ לפרושי מתני' אשביעית דלא מייתי לה אלא למימר דאף לענין ערלה הלכה כר' יוסי: **יום** שלשים עולה לכאן ולכאן. בפרק המקנן (גיטין דף נד.) גבי הא דאמר ר"מ נוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור קאמר וכי משום דנטעי שלשים לאשוב שנה דהא לר"מ ביום א' סגי ומשום קליטה נקט ל' ומיהו בפרק יולא דופן (נדה דף מה.) משמע קצת דאיכא תנא לר"מ דאמר ל': **מדאכתי** יום אחד הוא דעייל וקא קרי ליה שנה. דא"א לומר דשנה שנית למגול היתה ולא חשיב ליה אע"פ שנכנסו לה שלשים ובירושלמי דייק מדכתיב ויהי בחדש הראשון בשנה השנית בחמד לחדש הוקם המשכן דלא עייל אלא יום אחד וקרי ליה שנית דאי אמרת שלישית היתה ומשום דלא עייל אלא יום אחד לא חשיב לה והא כתיב ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים לחדש נעלה הענן מעל המשכן: **מכלל** דתרווייהו. ר"מ ור"א סבירא להו בניסן נברא העולם דהא תרווייהו מודו שזו היתה תחילת השנה פירוש דהכל מודים דבראשון הוא ניסן דניסן אקרי ראשון דכתיב (שמות יב) החדש הזה לכם וגו' ראשון ופי' בקונטרס דלא גרסי' ליה דדלמא כר"א סבירא להו והאי ראשון לאו ניסן הוא אלא תשרי ומפני שהוא ראשון לבריאת עולם ולמנין השנים קרי ליה ראשון ובסדר עולם תניא בהדיא דלר"א האי ראשון תשרי ונראה דלעולם גרסי' ליה ודייק מהא דאם איתא דסברי בתשרי נברא העולם דלמא האי ראשון ניסן וקרי ליה ראשון לפי שהוא ראשון לחדשים ועמד מגול שנה וחצי ותו לא תידוק מיניה יום אחד בשנה חשוב שנה:

אינו דין שיום אחד עולה בתחלתה ואלא מאי ר"א שלשים ושלשים בעי דתנן (א) אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות מל' יום לפני ר"ה ואם נטע והבריך והרכיב יעקור (דברי ר' אליעזר ר"י אומר) (ב) כל הרכבה שאינה קולטת בג' ימים שוב אינה קולטת רבי יוסי ור"ש אומרים (ג) שתי שבתות ואמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לדברי האומר ל' צריך ל' ושלשים לדברי האומר שלשה צריך שלשה ושלשים (ד) לדברי האומר ב' שבתות צריך שתי שבתות ושלשים יום וא"ג כר' יהודה ס"ל ג' ושלשים בעי אלא לעולם ר"מ וכי קאמר ל' לקליטה אי הכי ל"א בעי קא סבר יום ל' עולה לכאן ולכאן א"ר יוחנן ושניהן מקרא אחד דרשו (ה) ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש ר"מ סבר מדאכתי יום אחד הוא דעייל בשנה וקא קרי לה שנה שמע מינה יום אחד בשנה חשוב שנה ואידך אי כתיב בשש מאות ואחת שנה כדקאמרת השתא דכתיב באחת ושש מאות שנה שנה אשש מאות קאי ומאי אחת אתחלתא דאחת קאמר ור"א מ"ט דכתיב בראשון באחד לחדש מדאכתי יום אחד הוא דעייל בחדש וקא קרי ליה חדש ש"מ יום אחד בחדש חשוב חדש ומדיום אחד בחדש חשוב חדש (ו) ל' יום בשנה חשובין שנה וחדש למנוייו ושנה למנוייה (מכלל דתרוייהו סבירא להו בניסן נברא העולם) תניא (ז) רבי אליעזר אומר בתשרי נברא העולם בתשרי נולדו אבות בתשרי מתו אבות בפסח נולד יצחק (ח) בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין בר"ה

אינו דין שיום אחד בסוף שנה ראשונה לתחילת קנבת שנים הקנובים לכך: **אלא מאי.** כמאן תוקמה למתניתא דלעיל דאמר בנוטע פחות מל' לא עלתה לו שנה: **רר"ת.** מוקמה בתמיה: **שלשים ושלשים בעי.** ל' יום לקליטה שתהא נשרשת בארץ ושלשים יום לחשיבת שנה וימי הקליטה אין עולין לה לכמאן דמנח בביתא (ט) דמיא כל זמן שלא קלטה: **דתנן.** דאין נטיעה קולטת בפחות מל' יום: **יעקר.** לפי שקלטה בשביעית: **דברי ר"מ** לא גרס: **לדברי האומר ל' יום.** לקליטה: **צריך שלשים ושלשים.** שלשים לקליטה ול' לתוספת כר"א: **לעולם.** בריתא דלעיל ר"מ היא וכי קאמר שלשים לקליטה קאמר שתהא הנטיעה ל' יום לפני ר"ה כדי שתהא נקלטת ערב ר"ה וקא סבר ר"מ דלא יהיבנא לתוספת ל' יום אלא יום אחד: **שלשים ואחד בעי.** שתהא יום הקודם לר"ה חשוב לשנה ראשונה של עולה כדקתני עלתה לו שנה: **ושניהם.** ר"מ ור' אלעזר: **ויהי באחת ושש מאות שנה.** לסוף עשתי עשר חדש שהתחיל מגול לירד. לדברי האומר בתשרי נברא העולם ומגול ירד בי"ז במרחשון כדלקמן (דף יא:) הוי האי בראשון באחד לחדש בתשרי דא"א להיות בניסן שהרי מ' יום מגול וחמשים ומאת יום שגברו המים מאליהן (י) משכו עד סיון ואח"כ היו הלוך וחסור עד חדש העשירי והוא אב שהיה עשירי לירידת גשמים ואז נראו ראשי ההרים ומאחד באב עד אחד בתשרי נגלעו המים והיינו דכתיב ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש חרבו המים. ולדברי האומר באייר ירד המגול הוה ליה האי בראשון בניסן. ודין למר ודין למר תחלת שנת שש מאות ואחת לא נכנסו בה אלא יום אחד דכתיב באחד לחדש וקרי ליה שנה כדכתיב באחת ושש מאות שנה: **דקאמרת.** דקרי ליה שנה: **וקרי ליה חדש.** דכתיב באחד לחדש: **חדש למנוייו.** אחד מן המנויין שלו חשוב חדש שהחדש נמנה בימים דכתיב עד חדש ימים (במדבר יא): **ושנה.** אחד למנוייה חשוב שנה והיא נמנית בחדשים דכתיב (שמות יב) לחדשי השנה: **מכלל דתרוייהו וכו'.** ר"מ ור"א דהא תרוייהו מודו שזו היתה תחלת שנה. ולי נראה דלא גרסינן ליה דדלמא כר' אליעזר סבירא להו והאי דראשון (יא) לאו ניסן אלא תשרי ומפני שהוא ראשון לבריאת עולם ולמנין השנים קרי ליה ראשון ובסדר עולם תניא בהדיא דלר"א האי בראשון תשרי הוא: **תניא ר' אליעזר אומר כו'.** מקרא יליף לה לקמן (דף יא.):

יום שלשים עולה לכאן ולכאן. בפרק המקנן (גיטין דף נד.) גבי הא דאמר ר"מ נוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור קאמר וכי משום דנטעי שלשים לאשוב שנה דהא לר"מ ביום א' סגי ומשום קליטה נקט ל' ומיהו בפרק יולא דופן (נדה דף מה.) משמע קצת דאיכא תנא לר"מ דאמר ל': **מדאכתי** יום אחד הוא דעייל וקא קרי ליה שנה. דא"א לומר דשנה שנית למגול היתה ולא חשיב ליה אע"פ שנכנסו לה שלשים ובירושלמי דייק מדכתיב ויהי בחדש הראשון בשנה השנית בחמד לחדש הוקם המשכן דלא עייל אלא יום אחד וקרי ליה שנית דאי אמרת שלישית היתה ומשום דלא עייל אלא יום אחד לא חשיב לה והא כתיב ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים לחדש נעלה הענן מעל המשכן: **מכלל** דתרוייהו. ר"מ ור"א סבירא להו בניסן נברא העולם דהא תרוייהו מודו שזו היתה תחילת השנה פירוש דהכל מודים דבראשון הוא ניסן דניסן אקרי ראשון דכתיב (שמות יב) החדש הזה לכם וגו' ראשון ופי' בקונטרס דלא גרסי' ליה דדלמא כר"א סבירא להו והאי ראשון לאו ניסן הוא אלא תשרי ומפני שהוא ראשון לבריאת עולם ולמנין השנים קרי ליה ראשון ובסדר עולם תניא בהדיא דלר"א האי בראשון תשרי ונראה דלעולם גרסי' ליה ודייק מהא דאם איתא דסברי בתשרי נברא העולם דלמא האי ראשון ניסן וקרי ליה ראשון לפי שהוא ראשון לחדשים ועמד מגול שנה וחצי ותו לא תידוק מיניה יום אחד בשנה חשוב שנה:

ברא"ש

נד א מיי' פ"ג מהל' שמיטין הל' יא סמג לאוין רסז:

נה ב ג מיי' וסמג שם ומיי' פ"ט מהל' נטע רבעי [הלכה ח] סמג עשין קלז טוש"ע י"ד סי' רלד סעיף ד:

נו ד מיי' פ"ט מהל' נטע רבעי הל' ח טוש"ע שם:

רבינו חננאל

לא כל שכן שיהיה יום אחד עולה לה בתחילת שניו. אלא זו הברייתא למי היא, לר' אליעזר דאמר פר דאמור בתורה בן עשרים וארבעה חדש ושלש[ים] יום, (ו) שלשים ושלשים בעי, דתניא אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ראש השנה, ואם נטע והבריך והרכיב יעקור. ר' יהודה אומר כל הרכבה שאינה קולטת לשלשה ימים שוב אינה קולטת. ר' יוסי ור' שמעון אומ' שתי שבתות. ואמר רב נחמן לדברי האומ' שלשים לקליטה, כלומר, כי ישרש הנטע [נ"א: כלומר שישריש הנטע], צריך אחר שישריש שלשים יום אחרים לעלות לו שנה. עכשיו ר' אליעזר אי סבר לה כתנא קמא דאמר בעינן שלשים יום לקליטה, בעי שלשים יום אחרים לעלות לו שנה. ואי כרבי יהודה סבירא ליה שלשים ושלשה הוו ליה למיתנא כולי. **אלא** לעולם הא דתנו רבנן אחד הנוטע ואחד המבריך כולי, ר' מאיר היא, וכי קתני שלשים יום לפני ראש השנה עלתה לו שנה לקליטה, אבל לעלות לו שנה בשני ערלה, יום אחד דיי לו. והא דלא קתני שלשים ואחד יום, דסבר יום שלשים עולה לכאן ולכאן. **אמר** ר' יוחנן שנהן [נ"א: ושניהם] מקרא אחד דרשו, ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש, ר' מאיר סבר מדאכתי יום אחד הוא דעל בשנה, וקרי ליה שנה, יום אחד בשנה חשוב שנה. ור' אלעזר אי כתיב בשש מאות ואחת שנה כדקאמרת כולי, אלא אחודש קאי, ומדיום אחד בחודש חשוב חדש, ש"מ בחדש בשנה חשוב שנה, חדש למנוייו ושנה למנוייה. מכלל דר' מאיר ור' לעזר כר' יהושע סבירא להו דאמר בניסן נברא העולם. **תניא** ר' לעז' אומר בתשרי נברא העולם, בתשרי נולדו אבות בתשרי מתו אבות, בפסח נולד יצחק, בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה, בראש השנה יצא יוסף מבית האיסורים,

---

ו) נראה דל"ל ופרכינן אי הכי שלשים וכו'.

תורה אור השלם

1. וַיְהִי בָּאַחַת וְשֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ וַיָּסַר נֹחַ אֶת מִכְסֵה הַתֵּבָה וַיַּרְא וְהִנֵּה חָרְבוּ פְּנֵי הָאֲדָמָה: בראשית ח יג

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ויהי באחת כו' המים מאליהן נמשכו עד סיון: (ב) תוס' (בע"א) ד"ה שנים כו' מוכיח כן דפריך התם: (ג) בא"ד לצריכה ז' נקיים קאמר ויוס: (ד) ד"ה שלשים כו' (פירוש דלא אייר בתוספת שביעית כלל אלא בקליטה) תא"מ וכ"כ הגה"ה:

מוסף רש"י

ואם נטע והבריך והרכיב יעקור. דהא קלטה בשביעית, דאין הרכבה קולטת בפחות משלשים יום (יבמות פא.). **בתשרי נולדו אבות.** אברהם ויעקב (לקמן יא.). **נפקדה שרה רחל וחנה.** בא זכרונם לטובה ונגזר עליהן הריון (שם).

ה) שביעית פ"ב מ"ו יבמות פג., ג) ובן ביבמות פג. ד) שם מ"ו וכן ביבמות פג. ליתא דברי ר' אלעזר], ג) [פסחים נח.], ד) [מכות ג: נדה מד: מה.], ט) [לעיל ח. לקמן כז. ע"ז ח.], ו) [ברכות כט. יבמות סד:], ז) [לולי י"ל בחביתא], ח) [נדל"ל ראשון], ט) ל"ל המי סוף, י) [וע"ע תוס' פסחים פא. ד"ה ת"ל וכו'],

מ) גולדו אצוה. אברהם ויעקב: **נפקדה שרה.** בא זכרונם לטובה וגנזר עליהן הריון מ): **בטלה עבודה מאבותינו.** שמה חדשים לפני גאולתם פסק השעבוד: **חדשא האיר.** תתכסה ותתלבש בדשאין: **עץ פרי.** שנגמר פריו: **ואותו הפרק זמן רביעה הוה.** כלומר ורלויה לדבר שבתשרי נברא העולם שהרי לגשמים היו צריכין ותשרי זמן רביעה הוה: **ותולא האיר.** ולא כתיב ותדשא האיר: **ועץ עושה פרי.** ולא עץ פרי גמור: **ואותו הפרק זמן.** הוא בהמה וחיה ולריכין להיזקק זה לזה ולכך היו לריכין ורלויה היא שבניסן נברא העולם: **נגאלו בניסן.** (ד) בזמן שיתרועעו שבלים בניסן אלמא ניסן זמן זיווג בהמה הוא: **ברכה לדורות.** עושה פרי לדורות ומיהו השתא עץ פרי הוו: **בקומתן נברלו.** והיינו עץ פרי ראוי היה לטעון פרי מיד: **לדעתם.** שאלה אם תפלין להברלות ואמרו הן: **בלביונם.** בטעם (ה) אחד ואחד ובדפוס כל אחד: **ואומר שמעו בריס אל ריב ה' והאיתנים.** אלמא הס איתנים הס הריס ואשכחן דנקראו אבות הריס שנאמר מדלג על ההריס ודילג את הקן בשביל ההריס: **בחדש זיו.** (ו) אייר הוא: **שנולדו בו זיוהי עולם.** כשנתחדש אייר נולדו כבר בניסן. אי נמי זימנין דניסן דתקופה נמשך בתוך אייר של לבנה. ג"כ ס"א וקרי ליה זיו ע"ש ניסן של חמה שנולדו בו זיוהי עולם: (ז) תוס' ד"ה אלא כו' נברא העולם ולכי הדר לפסח שנה אחרת היא ולמועד הזה היינו למועד שאחר זה דביה"כ:

נ) לאגאות. להגות: **דתקיף נמלאו.** שופר יוה"כ וסוכה לולב וערבה וניסוך המים (וערבה): **למועד אשוב אליך.** לי"ט הבא ראשון ולשרה בן. וכל מה שאתה יכול להרחיק יום הבשורה מיום הלידה הרחיקם כדי למצוא ימי עיבור הוולד בין שניהם ואין אתה יכול להרחיקו אלא ממועד למועד כשתאמר שנתבשר במועד זה ושתלד למועד הבא: **כי מדלי מר ימי טומאה.** טומאת נדה דקיי"ל (ב"מ דף פז.) שרה אמנו אומו היום פרסה נדה לפיכך ויקח חמאה וחלב וכן הבקר אבל לא העוגות שלשתה היא בטומאה: **אפילו למ"ד.** במסכת נדה (דף לח.) איה יולדת למקוטעין אלא לחדשים שלימים של שלשים יום:

עדות

בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים בניסן נגאלו בתשרי עתידין ליגאל ר' יהושע אומר [מ]בניסן נברא העולם בניסן נולדו אבות בניסן מתו אבות בפסח נולד יצחק [נ]בר"ה נפקדה שרה רחל וחנה בר"ה יצא יוסף מבית האסורין בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל תניא ר"א אומר מנין שבתשרי נברא העולם בניסן נולדו אבות בניסן מתו אבות בפסח נולד יצחק [נא]ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי איזהו חדש שהארץ [מב] מוציאה דשאים ואילן מלא פירות הוי אומר זה תשרי ואותו הפרק זמן רביעה היתה וירדו גשמים וצימחו שנא' [2]ואד יעלה מן הארץ ר' יהושע אומר מנין שבניסן נברא העולם שנא' [3]ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע ועץ עושה פרי איזהו חדש שהארץ [מג] מוציאה דשאים ואילן מלא פירות הוי אומר זה תשרי ואותו הפרק זמן בהמה וחיה ועוף שמזדווגין זה אצל זה שנאמר [4]לבשו כרים הצאן וגו' ואידך נמי הא כתיב עץ עושה פרי ההוא לברכה לדורות הוא דכתיב ואידך נמי הא כתיב עץ פרי ההוא כדר' יהושע בן לוי [מד]דא"ר יהושע בן לוי כל מעשה בראשית [נב](לקומתן) נבראו לדעתן נבראו לצביונן נבראו שנא' [5]ויכלו השמים והארץ וכל צבאם אל תקרי צבאם אלא צביונם ר"א אומר מנין שבתשרי נולדו אבות שנא' [6]ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האיתנים בחג ירח שנולדו בו איתני עולם מאי משמע [מה]דהאי איתן לישנא דתקיפי הוא כדכתיב [7]איתן מושבך ואומר [8]שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים מוסדי ארץ ואומר [9]קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות מדלג על ההרים בזכות אבות מקפץ על הגבעות בזכות אמהות ר' יהושע אומר מנין שבניסן נולדו אבות שנאמר [10]ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זיו בירח שנולדו בו זיוהי עולם [נג](ואידך נמי הכתיב) בירח האיתנים התם [נד] דתקיפי במצות ואידך נמי הכתיב בחדש זיו ההוא דאית ביה זיוא לאילני [נה]דאמר רב יהודה [נא]האי מאן דנפק ביומי ניסן וחזי אילני דמלבלבי אומר ברוך שלא חיסר מעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם מ"ד בניסן נולדו בניסן מתו מ"ד בתשרי נולדו בתשרי מתו שנאמר [11]ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום [נב]שאין ת"ל היום ומה ת"ל היום היום מלאו ימי ושנותי ללמדך שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום מחדש לחדש שנאמר [12]את מספר ימיך אמלא בפסח נולד יצחק מנלן כדכתיב [13]למועד אשוב אליך אימת קאי אילימא בפסח וקאמר ליה בעצרת בחמשין יומין מי קא ילדה אלא דקאי בעצרת וקאמר ליה בתשרי אכתי בחמשה ירחי מי קא ילדה אלא דקאי בחג וקאמר לה בניסן אכתי בשיתא ירחי מי קא ילדה תנא אותה שנה מעוברת היתה סוף סוף כי מדלי מר יומי טומאה בצרי להו [נג]אמר מר זוטרא אפילו למ"ד יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין יולדת לשבעה יולדת למקוטעין שנאמר [14]ויהי לתקופות הימים [נד]מיעוט תקופות שתים ומיעוט ימים שנים בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה מנלן א"ר אלעזר אתיא פקידה פקידה אתיא זכירה כתיב ברחל [15]ויזכור אלהים את רחל וכתיב בחנה [16]ויזכרה ה' ואתיא זכירה זכירה מראש השנה דכתיב [17]שבתון זכרון תרועה פקידה כתיב בחנה [18]כי פקד ה' את חנה וכתיב בשרה [19]וה' פקד את שרה בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין מנלן [נה]דכתיב [20]תקעו בחדש שופר [נו](בכסא) ליום חגנו כי חק לישראל הוא וגו' עדות

בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים. רבי יהושע מודה בהא בדוב ספרים ואע"פ שהתחילו המכות מניסן דמשפט המלכים י"ב חדש כדמתנן בעדיות (פ"ב משנה י) מ"מ לא פסקה עבודה עד תשרי: **לקומתן** לדעתם לצביונם. לציונם לשון יופי כמו לעטרת לבי (ישעיה כח) דלרך בהמה חיה ועוף כשגדלים [גדלים] בנוי בכח בדעת ובקומה וכל זה היה במעשה בראשית בתחלת יצירתם וכולהו נפקי מדכתיב לבשם ע): **שנולדו** בו זיוהי עולם. דאע"ג דאייר קרי ליה זיו ל"ק מידי כדפי' בריש פירקין (דף ב: ד"ה בחדש זיו): **את** מספר ימיך אמלא. בסוף החולן (יבמות דף ב. וסס) אמר אלו שני דורות: **אלא** דקאי בחג וקאמר לה בניסן. סוגיא דשמעתא מוכח דבתשרי נמול אברהם אבינו דבפרק השוכר את הפועלים (ב"מ דף פו:) אמר בשלשי של מילה בא אלו מלאכים ואז נאמר לו למועד אשוב אליך כעת חיה ובפרקי דרבי אליעזר פ) נמי אמרינן דביום"כ נמול א"א והשתא הא דאמר בחג לאו דוקא דשני ימים לפני החג הוה כיון דנמול ביום"כ ואע"ג דמשמע הכא למועד ראשון הכי קאמר למועד ראשון אחר החג זה דקיימא ביה דכאילו קיימי בחג דמי כיון דלא הוה בו כי אם שני ימים לפניו א) ומאי דמסקינן דיולדת לשבעה יולדת למקוטעין לא הוה צריך לשנויי שנה מעוברת היתה דכי מדלית נמי ימי טומאה טבלה נמי בליל חמישי לחג ואפשר דילדה ביום אחרון של פסח אלא משום דאמרינן בסדר עולם ובמכילתא בפרשת ויסעו בני ישראל מרעמסס (אמרי') דבט"ו בניסן נולד יצחק ג) [ומיהו פליגי אהכא דקאמר נמי בט"ו בניסן דבר הקב"ה עם אברהם בט"ו בניסן בא מלאכים לבשרו] ורבי מאיר שליח לבור יסד במעריב של פסח ומצות אפה ויאכלו בלילי חג פסח ואמרי' בברא"ת רבה לוקי ועשי עוגות הדא אמרת שפסח היה וכל הני לא ס"ל למועד אשוב אליך כעת חיה אמועד ראשון אלא כלומר למועד כזה שהוא פסח וכן תרגם אונקלוס כעת חיה כעת דאתון קיימין והשתא הא דכתיב בפרשת מילה אשר תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת (בראשית יח) ואמרינן [במדרש תנחומא] פ) מלמד שסרטן לו סריטה בכותל דלשנה האחרת על כרחך דבט"ו בניסן נאמר וכו ביום נמול וכו ביום בא מלאכים בשנה זו תימה דכל הני דאמרי בתשרי הוה היכי מקיים הוה קרא דלמועד הזה בשנה האחרת ואיך יתכן לומר שנלטוה בפסח ולא נמול עד תשרי והלא זריזין מקדימין למצות ועוד הכתיב בעצם היום הזה (שם) בו ביום שנוהו מל ואומר ר"ת דהני דאמרי בתשרי סבירא להו כרבי יהושע דאמר בניסן נברא העולם (ו) ולהכי הדר לפסח שנה אחרת למועד הזה היינו למועד אחר דביום הכפוריס אמר לו וקרוב לסוכות כלומר למועד הזה ראשון של שנה אחרת: לילה

בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים בניסן נגאלו בתשרי עתידין ליגאל ר' יהושע אומר [מ]בניסן נברא העולם בניסן נולדו אבות בניסן מתו אבות בפסח נולד יצחק [נ]בר"ה נפקדה שרה רחל וחנה בר"ה יצא יוסף מבית האסורין בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל תניא ר"א אומר מנין שבתשרי נברא העולם בניסן נולדו אבות בניסן מתו אבות בפסח נולד יצחק [נא]ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע ועץ עושה פרי איזהו חדש שהארץ [מב] מוציאה דשאים ואילן מלא פירות הוי אומר זה תשרי ואותו הפרק זמן רביעה היתה וירדו גשמים וצימחו שנא' [2]ואד יעלה מן הארץ ר' יהושע אומר מנין שבניסן נברא העולם שנא' [3]ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע ועץ עושה פרי איזהו חדש שהארץ [מג] מוציאה דשאים ואילן מלא פירות הוי אומר זה תשרי ואותו הפרק זמן בהמה וחיה ועוף שמזדווגין זה אצל זה שנאמר [4]לבשו כרים הצאן וגו' ואידך נמי הא כתיב עץ עושה פרי ההוא לברכה לדורות הוא דכתיב ואידך נמי הא כתיב עץ פרי ההוא כדר' יהושע בן לוי [מד]דא"ר יהושע בן לוי כל מעשה בראשית [נב](לקומתן) נבראו לדעתן נבראו לצביונן נבראו שנא' [5]ויכלו השמים והארץ וכל צבאם אל תקרי צבאם אלא צביונם ר"א אומר מנין שבתשרי נולדו אבות שנא' [6]ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האיתנים בחג ירח שנולדו בו איתני עולם מאי משמע [מה]דהאי איתן לישנא דתקיפי הוא כדכתיב [7]איתן מושבך ואומר [8]שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים מוסדי ארץ ואומר [9]קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות מדלג על ההרים בזכות אבות מקפץ על הגבעות בזכות אמהות ר' יהושע אומר מנין שבניסן נולדו אבות שנאמר [10]ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זיו בירח שנולדו בו זיוהי עולם [נג](ואידך נמי הכתיב) בירח האיתנים התם [נד] דתקיפי במצות ואידך נמי הכתיב בחדש זיו ההוא דאית ביה זיוא לאילני [נה]דאמר רב יהודה [נא]האי מאן דנפק ביומי ניסן וחזי אילני דמלבלבי אומר ברוך שלא חיסר מעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם מ"ד בניסן נולדו בניסן מתו מ"ד בתשרי נולדו בתשרי מתו שנאמר [11]ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום [נב]שאין ת"ל היום ומה ת"ל היום היום מלאו ימי ושנותי ללמדך שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום מחדש לחדש שנאמר [12]את מספר ימיך אמלא בפסח נולד יצחק מנלן כדכתיב [13]למועד אשוב אליך אימת קאי אילימא בפסח וקאמר ליה בעצרת בחמשין יומין מי קא ילדה אלא דקאי בעצרת וקאמר ליה בתשרי אכתי בחמשה ירחי מי קא ילדה אלא דקאי בחג וקאמר לה בניסן אכתי בשיתא ירחי מי קא ילדה תנא אותה שנה מעוברת היתה סוף סוף כי מדלי מר יומי טומאה בצרי להו [נג]אמר מר זוטרא אפילו למ"ד יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין יולדת לשבעה יולדת למקוטעין שנאמר [14]ויהי לתקופות הימים [נד]מיעוט תקופות שתים ומיעוט ימים שנים בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה מנלן א"ר אלעזר אתיא פקידה פקידה אתיא זכירה כתיב ברחל [15]ויזכור אלהים את רחל וכתיב בחנה [16]ויזכרה ה' ואתיא זכירה זכירה מראש השנה דכתיב [17]שבתון זכרון תרועה פקידה כתיב בחנה [18]כי פקד ה' את חנה וכתיב בשרה [19]וה' פקד את שרה בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין מנלן [נה]דכתיב [20]תקעו בחדש שופר [נו](בכסא) ליום חגנו כי חק לישראל הוא וגו' עדות

נולד יצחק שנאמר למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן. ואוקימנא בחג בתשרי הוה קאי, ואותה שנה מעוברת היתה, ואמ' ליה למועד אשוב אליך, והוא מועד הפסח. אמר מר זוטרא אפילו למאן דאמר יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין אלא לט' חדשים מלאין מיום ליום, היולדת לז' יולדת למקוטעין, דקיימא לן ביום שבישרה המלאך [נ"א: שבישרו המלאכים] אותה שעה פירסה נדה וישבה (ד' [ז'] ימים בנדתה וילדה בפסח, נמצאת שילדה לז' חדשים פחות ג) שבעה ימים. **בראש השנה נפקדה חנה.** גמר זכירה זכירה, בחנה כתיב ויזכרה ה' וכתיב בראש השנה שבתון זכרון תרועה, מה זכרון זה בראש השנה, אף זכירה שנאמרה בחנה בראש השנה. וגמרו שתיהן שרה ורחל מחנה, וגמרה רחל מחנה בזכירה זכירה, וגמרה שרה מחנה בפקידה פקידה.

נא א מיי' פ"י מהלכות ברכות הל' יג סמג עשין מז טוש"ע א"ח סימן רכו:

נב מיי' פ"ז מהלכות תשובה הל' ד סמג עשין מז טוש"ע א"ח סימן רכו:

מוסף רש"י

לדעתן נבראו. שהוליעם שיכולם והם ניאוחו (חולין ס.). לצביונן נבראו. בלמות שנתנו לסם (שם). כדכתיב איתן מושבך. ושיס בקלע קטן, אלמא איתן הוא קלע (סוטה מו:). והאיתנים מוסדי ארץ. הס הריס וכל הר של אבנים הוא (שם). היום מלאו ימי ושנותי. ביום זה עולדתי (סוטה יג:). ויהי לתקופות הימים. הרי שנה מדשים וז' ימים (יבמות מב:). ומיעוט ימים שנים. דכל מקום שנאמר ימים ולא נאמר כמה, פשוט המועט ביותר ולא המרובה, שאם אתה אומר ימים שנים אינה אלא לו אלבעה אמי אומר עשרה לו מאה, כך שני מכמים כל שנאמרו מרובה ושמעו מועטת תפסת מרובה לא תפסת, תפסת מועט תפסת, הלכך כאן שנאמר ימים מכיון שנכנסו שני ימים נחדש שביעי ילדה (נדה לח:).

רבינו חננאל

בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, בניסן נגאלו, בתשרי עתידין ליגאל. ר' יהושע אומר בניסן נברא העולם, בניסן נולדו אבות, בניסן מתו אבות, בפסח נולד יצחק, בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה, בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין, בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים. בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל. תניא ר' אלעזר אומר מנין שבתשרי נברא העולם שנאמר ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי, איזהו חודש שהארץ מוציאה דשאים ואילן מלא פירות כדכתיב עץ פרי, הוי אומר זה תשרי, ואותו הפרק זמן רביעה היה וירדו גשמים עליהם וצימחו, שנאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה. ר' יהושע אומר מנין שבניסן נברא העולם שנאמר ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהן, איזהו חודש שהארץ מליאה דשא [נ"א: דשאים] ואילן (שציא) [מוציא] פירות, הוי אומר זה ניסן וכולל. ר' אלעזר דייק מעץ פרי, כלומר אילן [מלא] פירות, והאי דכתיב עץ עושה פרי לברכה. כלומר שיהיו עושין פירות לעולם. ור' יהושע דייק מעץ עושה [פרי], והאי דכתיב עץ פרי לכדר' יהושע בן לוי, דאמר בפרק אילו טריפות כל מעשה בראשית בקומתן נבראו, כלומר גדולים מלאים, לדעתן נבראו לא כדעת התינוקות אלא כדעת [נ"א: לדעת] הגדולין. לצביונם נבראו, לתואר [כלומר] ביופיותם שנאמר וכל צבאם, ופרשינן לצביונן. ר' אליעזר אומר בירח האיתנים, ירח שנולדו בו איתני עולם, הם היסודות, שמעו הרים את ריב יי, והם מלשון החורים האבות, והאיתנים מוסדי ארץ, כלומר הם היסודות. ר' יהושע אומר בירח זיו שנולדו בו זיוהי עולם. ולדברי הכל בחודש שנולדו בו, בו בחודש מתו, שהקב"ה ממלא שנות הצדיקים מיום ליום, שנאמר את מספר ימיך אמלא. **בפסח** נולד יצחק שנאמר למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן. ואוקימנא בחג בתשרי הוה קאי, ואותה שנה מעוברת היתה, ואמ' ליה למועד אשוב אליך, והוא מועד הפסח. אמר מר זוטרא אפילו למאן דאמר יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין אלא לט' חדשים מלאין מיום ליום, היולדת לז' יולדת למקוטעין, דקיימא לן ביום שבישרה המלאך [נ"א: שבישרו המלאכים] אותה שעה פירסה נדה וישבה (ד' [ז'] ימים בנדתה וילדה בפסח, נמצאת שילדה לז' חדשים פחות ג) שבעה ימים. **בראש השנה נפקדה חנה.** גמר זכירה זכירה, בחנה כתיב ויזכרה ה' וכתיב בראש השנה שבתון זכרון תרועה, מה זכרון זה בראש השנה, אף זכירה שנאמרה בחנה בראש השנה. וגמרו שתיהן שרה ורחל מחנה, וגמרה רחל מחנה בזכירה זכירה, וגמרה שרה מחנה בפקידה פקידה.

ג) אולי ל"ל פחות ז' ימים ועי' בתוס' כאן בד"ה אלא.

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זַרְעוֹ בוֹ עַל הָאָרֶץ וַיְהִי כֵן:בראשית א יא
2. וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה: בראשית ב ו
3. וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ בוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב: בראשית א יב
4. לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן וַעֲמָקִים יַעֲטִפוּ בָר יִתְרוֹעֲעוּ אַף יָשִׁירוּ: תהלים סה יד
5. וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: בראשית ב א
6. וַיִּקָּהֲלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיָרֵחַ הָאֵתָנִים בְּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי: מלכים א ח ב
7. וַיַּרְא אֶת הַקֵּינִי וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ: במדבר כד כא
8. שִׁמְעוּ הָרִים אֵת רִיב יְיָ וְהָאֵתָנִים מוֹסְדֵי אָרֶץ כִּי רִיב לַיְיָ עִם עַמּוֹ וְעִם יִשְׂרָאֵל יִתְוַכָּח: מיכה ו ב
9. קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת: שיר השירים ב ח
10. וַיְהִי בְּשִׁמֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לְמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת לַיְיָ: מלכים א ו א
11 וַיֹּאמֵר אֲלֵהֶם בֶּן מְאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא וַיְיָ אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה: דברים לא ב
12 לֹא תוּהֶה מֹשְׁבֹתֶיהָ וְעַקְּרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא: שמות כג כו
13. הֵיפֵלָא מִיְיָ דָּבָר לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חָיָה וּלְשָׂרָה בֵּן: בראשית יח יד
14. וַיְהִי לִתְקֻפַת הַיָּמִים וְתַהַר חַנָּה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל כִּי מֵיְיָ שְׁאִלְתִּיו: שמואל א א כ
15. וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ: בראשית ל כב
16. וַיִּשְׁכַּמוּ בַבֹּקֶר וַיִּשְׁתַּחֲווּ לִפְנֵי יְיָ וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל בֵּיתָם הָרָמָתָה וַיֵּדַע אֶלְקָנָה אֶת חַנָּה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרֵהָ יְיָ: שמואל א א יט
17. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ: ויקרא כג כד
18. כִּי פָקַד יְיָ אֶת חַנָּה וַתַּהַר וַתֵּלֶד שְׁלֹשָׁה בָנִים וּשְׁתֵּי בָנוֹת וַיִּגְדַּל הַנַּעַר שְׁמוּאֵל עִם יְיָ: שמואל א ב כא
19. וַיְיָ פָּקַד אֶת שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר וַיַּעַשׂ יְיָ לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר: בראשית כא א
20. תִּקְעוּ בְחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ: תהלים פא ד

הגה"ה שמעתי דודאי המלאכים בא בפסח כדפי' רש"י בחומש אבל אותו למועד אשוב אליך שאמר לו הקב"ה היה בתשרי ומאותו למועד דריש הכא בסוכות הוה קאי וקאמר ליה למועד שאחר זה אשוב והיינו בפסח אבל המלאכים הם סרטו סריטה בכותל בפסח וא"ת א"כ מאי פריך הכא א"כ כי מדליא ימי טוומאה בגרי להו והא לא אסכמן שפרסה נדה בסוכות אלא בפסח שעבר כשבאו המלאכים שהרי לא הביאה העוגות כדפירש רש"י וי"ל אין הכי נמי (ב) דאמר סוכות שאמר לו הקב"ה למועד אשוב היתה נדה מדכתיב ותאחז שרה בקרבה וגו' פי' אפשר אחר שזקנתי יחזור לי עדן ואם לדש נדות מכלל שאין אשה יכולה להתעבר אא"כ יחזור לה עדן ואם וכשאמר לו הקב"ה היפלא מה' דבר (בראשית יח) והתרעם עליה על שצחקה עדיין לא היה לה עדן ואם וכשנתעברה נתפשטו הקמטים ונתעדן הבשר וחזר לה ואם וא"ת מביאת המלאכים הרי חזר לה ולאיה מן העוגות כדפרש"י ליתא דודאי מה שפרסה נדה אז לא היה אלא אקראי בעלמא ולא חזר לה ואם גמור עד שאמר לו הקב"ה למועד ולאיה אלא היה אלא אקראי שהרי אחר שהלכו המלאכים כתיב חדל להיות לשרה אורח כנשים הלכך (כי) פריך כי מדליא מר וכו'. עכל"ה:

לילה המשומר ובא מן המזיקין. ורבי יהושע תרתי שמעת מינה דכולהו מודו דמשומר מן המזיקין כדמוכח בערבי פסחים (פסחים דף קט:) **תקון ד' כוסות ולא חיש לזוגות: יום שמזל כימה שוקע ביום.** גרסינן במילתיה דרבי אליעזר גבי י"ז במרחשון ושיטה הקב"ה עליהן מעשה בראשית והעלה כימה ביום ובמילתיה דרבי יהושע גבי י"ז באייר גרס יום שמזל כימה עולה ובקונטרס גריס איפכא ואין הסדר כן דבניסן טלה עולה בתחלת היום ושוהה שתי שעות עם חלק אחד [1] משלשים בשעה אחריו שור שתי שעות שכן דרך כל מזל שוהה שתי שעות כדמשמע בפרק המקבל (ב"מ דף קו: ושם) דקא אמרינן עד אימת עד דאתו אריסי מדברא וקיימא כימה להדי ריסייהו ויש שש מזלות אחרות כנגדן מע"ק גד"ד די"ב מזלות יש שקבועין בגלגל ששה למטה ששה למעלה והגלגל סובב וכשמתחיל האחד לעלות מתחיל שכנגדו לשקוע וכל אחד ניסן טלה עולה לאור הבקר או מרחשון או מזנבו ומאזנים שוקע כנגדו ושור שאחר טלה משמש באייר וכל ימי אייר עולה בתחלת היום ועקרב שוקע כנגדו וכן הולך סדר כולם דכל אחד משמש אחד ואמר בפרק הרואה (ברכות דף נח:) דכימה זנב טלה וכיון דשור מתחיל לעלות באייר בתחלת היום מכלל דכבר טלה עולה כולו עד כימה הכא בזנבו ובמרחשון עקרב עולה מתחלת היום מתחיל שור שכנגדו לשקוע ונמצא שכבר שקוע טלה כולו עם הכא בזנבו ולפי זה הסדר קיימי כימה אריסייהו דפרק המקבל (ב"מ דף קו:) היינו שבט ולא כמו שפי' שם בקונטרס דהיינו אדר וגבי מרחשון גרסינן מעינות מתמעטין וגבי אייר מתגברין דאע"פ שרביעה ראשונה יורדת במרחשון מ"מ הכי אורחייהו כדכתיב (יהושע ג) והירדן מלא על כל גדותיו כל ימי קציר ואמר בפרק במה אשה (שבת דף סה. ושם) ובפרק בתרא דנדה (דף סז. ושם) אבוה דשמואל עביד לבנתיה מקוואות ביומי דניסן ומפלי ביומי דתשרי [1] [וגרסי' בסמוך בשלמא לר"א היינו דשינה אלא לר' יהושע מאי שינה]: אלא

ניסן ר"ה לחדשים ולאו מילתא היא דאי מדקרי ליה שני שמעינן דבתשרי נברא העולם א"כ מאי פריך לקמיה בשלמא לר' יהושע היינו דכתיב שני אלא לרבי אליעזר מאי שני הא מהכא יליף שני לבריאת עולם. [2] הכי גרסינן בסדר עולם ר' יהושע בריש"א והדר ר' אליעזר ר' יהושע אומר אותו היום י"ז באייר היה יום שמזל כימה שוקע ביום י"ז במרחשון היה יום שמזל כימה עולה ביום ומעינות מתגברים ומתוך

עדות ביהוסף שמו בצאתו וגו' בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרי' כתיב הכא [1] והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים וכתיב התם [2] הסירותי מסבל שכמו בניסן נגאלו כדאיתא בתשרי עתידין ליגאל אתיא שופר שופר כתיב הכא [3] תקעו בחדש שופר וכתיב התם [4] ביום ההוא יתקע בשופר גדול ר' יהושע אומר בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל מנלן אמר קרא [5] ליל שמורים ליל המשומר ובא מששת ימי בראשית ואידך [6] [8] לילה המשומר ובא מן המזיקין ואזדו לטעמייהו דתניא [3] [6] בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש רבי יהושע אומר אותו היום י"ז באייר היה יום שמזל כימה שוקע ביום ומעינות מתמעטין ומתוך ששינו מעשיהן שינה הקב"ה עליהם מעשה בראשית והעלה מזל כימה ביום ונטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם ר' אליעזר אומר אותו היום י"ז במרחשון היה יום שמזל כימה עולה ביום ומעינות מתגברים ומתוך

עדות ביהוסף שמו. בתריה דההוא קרא כתיב דכי חק ליסראל: **הסירותי מסבל שכמו.** ביוסף כתיב בתר עדות ביהוסף: **המשומר ובא.** לגאולה: **ואזדו לטעמייהו.** רבי אליעזר ור' יהושע. דלר' אליעזר [6] בתשרי נברא העולם דמתשרי מתחילין מנין שני הדורות לפיכך מבול על כרחך במרחשון ירד וי"ב חדש היה ובחדש השני בשבעה ועשרים שיבשה הארץ במרחשון היה לשנה הבאה ובתשרי שלפניו חרבו המים מעל הארץ שנעשית הארץ כמין גריד ולא יבשה לגמרי וכו' התחלת שנת שש מאות ואחת שנה כדכתיב [6] ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש והוא תשרי ומדלא קרי ליה אחת ושש מאות עד השתא שמע מינה אין מנין הדורות מניסן שאם מניסן מתחילין למנותן היה לו לכתוב ותנא התיבה באחת ושש מאות שנה בחדש השביעי על הרי אררט שכבר נתחדשה שנה מניסן שהרי אותו חדש שביעי סיון היה והוא שביעי להפסקת גשמים כמו ששנינו בסדר עולם וההיא ר"א היא שכשאתה מונה משבעה עשר במרחשון מאה ותשעים יום ארבעים לימי הגשמים ומאה וחמשים שגברו על הארץ נמצאו כלים באחד בסיון ואותו יום התחילו לאסור שנאמר [7] ויסקרו המים מקצה חמשים ומאת יום והיו הלוך וחסור עד חדש העשירי והוא אב שהוא עשירי לירידת גשמים ובאחד באב נראו ראשי ההרים בשני חדשים חסרו ט"ו אמה שהיו ההרים מכוסים מים שנאמר (בראשית ז) חמש עשרה אמה למעלה שחסרה אמה לארבעה ימים והתיבה היתה משוקעת במים אחת עשרה אמה ולא היתה נפה על ראש ההר אלא ד' אמות גובה לפיכך נחה בי"ז בסיון. ולר' יהושע דאמר בניסן נברא העולם וממנו מתחילין מנין שני הדורות ירד המבול באייר ושביעי שנחה בו התיבה הוא כסליו ולא מנה לך הכתוב חדוש שנה לפי שאין השנה מתחדשת אלא בניסן. ויש פותרין ואזדו לטעמייהו מדאמר ר"א בחדש שני מרחשון אית ליה בתשרי נברא העולם והוי מרחשון שני לחדש שהתחילו בו שנת שש מאות דאי לאו הכי למאי קרי ליה שני אם לסדר חדשים הא אמרינן ניסן ר"ה לחדשים ולאו מילתא היא דאי מדקרי ליה שני שמעינן דבתשרי נברא העולם א"כ מאי פריך לקמיה בשלמא לר' יהושע היינו דכתיב שני אלא לרבי אליעזר מאי שני הא מהכא יליף שני לבריאת עולם. [2] הכי גרסינן בסדר עולם ר' יהושע בריש"א והדר ר' אליעזר ר' יהושע אומר אותו היום י"ז באייר היה יום שמזל כימה שוקע ביום י"ז במרחשון היה יום שמזל כימה עולה ביום. וגלגל חמה עגול הוא חציו למעלה מן הקרקע וחציו למטה מן הקרקע ושנים עשר מזלות קבועין בו וזה סדרן טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים וסימניך טש"ת סא"ב מע"ק גד"ד ששה מהן שקועין למטה וששה מהם למעלה וכשהגלגל מגלגל זה עולה מגד זה והראשון שבגד האחר שוקע וכן לעולם ושתי שעות שוהה המזל בעלייתו וכן שכנגדו בשיקועו שיהו כולן משמשין בכ"ד שעות של יום ובניסן לעולם טלה מתחיל לעלות לאור הבקר מע"ק גד"ד למעלה בלילה טש"ת סא"ב למטה לאור הבקר מתחיל טלה לעלות ומאזנים לשקוע לסוף ג' שעות טלה כולו עולה ומאזנים כולו שוקע אחר שתי שעות מתחיל שור לעלות ועקרב לשקוע וכן כולן כל חדש ניסן באייר שור מתחיל לשמש ביום כל ימי אייר ובשתי שעות הראשונות גומר עלייתו שניות תאומים שלישית סרטן רביעית אריה חמישית בתולה וששית מאזנים וכן כולן נמצא טלה עולה בשתי שעות אחרונות בלילה וכל היום הוא שוקע. וכימה הוא זנב טלה והמבול ביום ירד ודרך נקב שתי כוכבים שנטלו מכימה שהוא מזל שש בו כוכבים הרבה. ומניין שהמבול התחיל לירד ביום שנאמר בעצם היום הזה בא נח (בראשית ז) והוא מקטני אמנה היה ולא נכנס לתיבה עד שירדו מים ודחקוהו ליכנס שנאמר [שם] מפני מי המבול.

והולך

נח א טור ל"ח סי' תפז וש"ע סי' תפז סעיף ב בהגה"ה:

רבינו חננאל

בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים. שנאמר בו ביוסף הסירותי מסבל שכמו, ואוקימנא כי בראש השנה יצא יוסף מבית האיסורין, וכתיב באבות והוצאתי את[כם] מתחת סבלות מצרים וגמר סבילה סבילה. **ואזדו** ר' אליעזר ור' יהושע לטעמייהו, דתניא בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש, ר' אליעזר אומר אותו היום י"ז במרחשון היה וכול'.

מסורת הש"ם

א) פסחים קט:. **ב)** [נסוף מסכת זו דף לה. איתא גירסת בריתא זו ופירוסה], **ג)** [בראשית ח], **ד)** [בראשית ח], **ה)** עיין בסוף המסכת שיין לבלן. **ו)** [ע' תשובת חות יאיר סי' ריט דף רז:], **ז)** מ"י,

תורה אור השלם

1. לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְיָ וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים: שמות ו ו
2. הֲסִירוֹתִי מִסֶּבֶל שִׁכְמוֹ כַּפָּיו מֵדוּד תַּעֲבֹרְנָה: תהלים פא ז
3. תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֵּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ: תהלים פא ד
4. וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהִשְׁתַּחֲוּ לַיְיָ בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלִָם: ישעיהו כז יג
5. לֵיל שִׁמֻּרִים הוּא לַיְיָ לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה לַיְיָ שִׁמֻּרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם: שמות יב מב
6. בִּשְׁנַת שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ: בראשית ז יא

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ואזדו לטעמייהו כו' לגר"א דבתשרי נברא העולם מתשרי מתחילין: **(ב)** בהגה"ה שמעתי כו' וי"ל אה"נ דלאחר כך בסוכות כשאמר לו הקב"ה:

(ג) והולך לשנות סדר בראשית והעלה זנב כימה ביום ונטל שני כוכבים ממנו ומעיינות מתמעטין בחמה יומות החמה ופסקו הגשמים ושינה סדר בראשית ונתגברו המעיינות ושטפס: (ד) **יום שמונ כימה עולה ביום.** שבמרחשון עולה עקרב בתחלת היום ואחריו קשת נמצא טלה עולה בסוף היום: **שינה עליהם כו'.** לקמן פריך מאי שינה: **היינו דכתיב שני.** שהרי אייר שני לחדשים: **שני לדין.** שנגזרה גזירה עליהן בתשרי שלפניו: הכי גרסינן **בשלמא לר' יהושע היינו דשינה.** דהעלה מזל כימה ביום ועוד שינה לתגבורת מעיינות: **וחמת המלך שכלה.** וסתם חמה רותחת היא כדכתיב[1] וחמתו בערה בו: **חכמי ישראל מונין למבול כר' אליעזר.** מונין שנות נח וברייתא עולם ושנות הדורות כר' אליעזר מונין מתשרי תחלת השנים ולא משום דסבירא להו בתשרי נברא העולם אלא דתשרי ראש השנה לשנים ובניסן נברא העולם כדקתני: **ולתקופה כרבי יהושע.** כשמונין תקופת החמה והלבנה מונין מניסן לומר שמניסן נברא ובתחלת ליל רביעי שמשה חמה בניסן לפיכך אין תקופת ניסן נופלת אלא בד' רביעי היום לפי שלעולם יום ורביע בין תקופת שנה זו לתקופה שכנגדה לשנה הבאה וכן מולדות הלבנה מונין מולד ניסן ראשון בליל רביעי בתשעה שעות ותרמ"ב חלקים: **אף למבול.** כלומר למנין שנות הדורות מתחילין מניסן למנות ומבול בתייר ירד (ג) ע"כ משתמר בתחת ושם מאות בראשון שחרבו המים ניסן הוא שהרי משפט דור המבול שנים עשר חדש: **ולירקות.** מעשר ירק לענין חדש ושן שאין תורמין מירק הנלקט ערב ר"ה על הנלקט אחר ר"ה: **ולנדרים.** לקמן (ע"ב) מפרש: **שנת דרבנן.** השמיענו שיש ר"ה קבוע לענין חדש ושן במעשר ירק דרבנן והדר תנא מעשר דגן שאף לו יום קבוע לחדש ושן שלו: **ושנת דידן.** דתנא לירקות ולא תנא למעשרות: **שנת דרבנן.** ואשמועינן דיום קבוע לו כ"ש דאורייתא: **ירק הנאגד.** שדרכו באגודות: **משיאגד.** הוי גורנו למעשר ואסור לאכול ממנו ערלי עד שיעשר: **ליקט ירק.** אשמועינן דירק בתר לקיטה אזיל לענין מעשר ואף על פי שגדל בשנה אחת אם נלקט בשתי שנים הוי חדש ושן שאין תורמין מן החדש על הישן דכתיב (דברים יד) שנה שנה: שנייה

ומתוך ששינו מעשיהם שינה הקב"ה עליהם מעשה בראשית והעלה מזל כימה ביום ונטל שני כוכבים (ה) והביא מבול לעולם בשלמא לר' יהושע היינו דכתיב שני * אלא לר"א מאי שני (ו) שני לדין בשלמא לרבי יהושע היינו דשינה אלא לר"א מאי שינה כדרב חסדא דאמר רב חסדא [3]ברותחין קלקלו וברותחין נידונו ברותחין קלקלו בעבירה וברותחין נידונו כתיב הכא [1]וישכו המים וכתיב התם [2]וחמת המלך שככה ת"ר חכמי ישראל מונין למבול כר"א ולתקופה כר' יהושע חכמי אומות העולם מונין אף למבול כר' יהושע: ולירקות: תנא לירקות ולמעשרות ולנדרים לירקות מאי נינהו מעשר ירק היינו מעשרות תנא דרבנן וקתני דאורייתא וליתני דאורייתא ברישא [3]איידי דחביבא ליה אקדמה ותנא דידן תנא דרבנן וכל שכן דאורייתא וליתני מעשר אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן וליתני ירק תרי גווני ירק דתנן [7]א ירק הנאגד משיאגד ושאינו נאגד משימלא את הכלי ת"ר [8]ב ליקט ירק ערב ראש השנה עד שלא תבא השמש וחזר וליקט משתבא

אלא לרבי אליעזר מאי שני. ואע"ג דלרבי אליעזר בתשרי נברא העולם (ד) דנהי דלענין השנים ראוי למנות ממנו לענין מנין החדשים אין מונין ממנו לקרות מרחשון שני דלחדשים ניסן ראשון: **למבול** כרבי אליעזר. אע"ג דסבירא להו כרבי יהושע דבניסן נברא העולם מדמונין לתקופה כרבי יהושע מ"מ מונין שנות נח ובריאת עולם (ה) ושנות החמה מתשרי משום דתשרי ראש לשנים ולשמיטין וליובלות: **ולירקות** ולנדרים. ומתניתין דלא קתני לנדרים בהפסק' לא מיירי כדפרישית לעיל (דף ז. בד"ה בהפסקה) גבי ולעיבורים: **תנא** דרבנן. מדתנן לירקות יותר משאר כל פירות משמע דכל שאר פירות מעשרן דאורייתא וכן משמע בריש מסכת מעשרות בירושלמי דדרש כולהו מקרא חוץ מירקות ומסיק דמעשר ירקות מדבריהם והכי איתא התם עשר תעשר את כל תבואת זרעך כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט אין לי אלא תבואה קטנית מנין ת"ל וכל מעשר הארץ מזרע הארץ לרבות זרע שוס וגרגיר יכול שאני מרבה זרע לוף העליון זרע כרשין זרע לפת ולגון ושאר זרעוני גנה שאינם נאכלין ת"ל מזרע הארץ ולא כל זרע הארץ פרי העץ לרבות כל פירות האילן יכול שאני מרבה חרובי שיטה ולגלמוי וחרובי גדירה ת"ל מפרי העץ ולא כל פרי העץ ירקות מנין אי'ס בן עקיבא אומר המעשרות לירקות מדבריהם והכי נמי איתא בירושלמי בסוף חלה רבותינו שבגולה היו מפרישין תרומות ומעשרות עד שבאו הרובים ובטלום מאן איכון הרובים תרגמוניה ר' זעירא רב יהודה בשם שמואל חלה בחו"ל ותרומת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפרישין רבי אבא בשם שמואל אומר לא חשו אלא לדגן ותירוש ויצהר רבי אילא בשם שמואל אמר לא חשו אלא לתרומה גדולה בלבד אבל לירקות אפילו לתרומה לא חשו דתני איסי בן עקיבא המעשרות לירקות מדבריהם מכל הני משמע דשאר כל פירות דאורייתא אבל אי אפשר לומר כן לקמן בפירקין (דף טו:) אמרו מעשר חרובין דרבנן ובפרק כילד מברכין (ברכות דף לו.) מעשר אלף מדרבנן ובפרק אלו עוברין (פסחים דף מד.) מעשר תבלין דרבנן ואפילו תאנים ורמונים ותמרים דכתיבי בקרא דאורייתא פטורין מן המעשרות דלא מחייב מדאורייתא אלא דגן ותירוש ויצהר כדאמרינן בפ' מעשר בהמה (בכורות דף נד. ושם) תירוש ודגן דאורייתא שאר מינים מדרבנן ובפרק העור והרוטב (חולין דף קכ: ושם) מקיש [9] משקין דקדשים לתרומת (דגן) תירוש ויצהר אין מידי אחרינא לא וממעט דבש תמרים ויין תפוחים ודבש בילה (דף ג: ושם) הא תנא תנא דלטרא קציעות הוא דאמר כל דבר שבמינו אפילו בדרבנן לא בטיל והא דמשמע בסוף הערל (יבמות דף פא. ושם) דעיגול בעיגולין אינו עולה אי תרומה בזמן הזה דאורייתא אע"ג דלעולם תרומת תאנים דרבנן מ"מ כעין דאורייתא תקון והא דתניא בפרק אלו הן הלוקין (מכות דף יט:) גבי כהן שעלתה בידו תאנה של טבל דכהן שאכלה לוקה אחת וזר שאכלה לוקה שתים וכן הא דתנן במסכת פרה פ' לוחות שהניחה וכו' (פי"א מ"ג) גבי בילה של תרומה שנפלה למי חטאת דהאוכלה במיתה כל הני לסימני בעלמא ונפקא מינה לתרומה דאורייתא אי נמי מכת מרדות ומיתה לקובדו בין רשעים גמורים והא דאמרינן בפרק הנודר מן הירק (נדרים דף נה.) דדגן מידי דמדגן משמע אפי' קטנית היינו בלשון בני אדם והא דקאמרינן בירושלמי ירקות מדבריהם היינו שאין להם סמך מן הפסוק ואע"ג דבתורת כהנים בסוף פרשת בחקותי ובספרי בפרשת עשר תעשר תניא זרע הארץ לרבות שוס ושחלים וגרגר והדר תני מנין לרבות הירקות למעשרות ת"ל וכל מעשר משוס דלא משמע שפיר מקרא לא חשיב ליה אסמכתא גמורה אי נמי בריאתא דאיסי בן עקיבא פליגא[10]:

אירדי דחביבא ליה אקדמה. ובפ"ק דפאה (משנה ה) תנן לענין פאה האוג והחרובין מדאורייתא לא מחייבי בפאה אלא זיתים וגפנים דכתיבי בקרא כדדרים בפרק הזרוע (חולין דף קלא.) אבל שבכרם שתים שבאילן כגון זיתים והשתא אי משום דחביבא ליה מילתא דרבנן אקדים אוג וחרובין ליתני זיתים וגפנים לבסוף כדפריך בריש יבמות (דף ג. ושם) ליתנייה לאחות אשה לבסוף והתם שנאן בסירוגין ובאמצע וי"ל דהתם בפאה לא אתא אלא לפרושי אלו שלקיטתן כאחד אלכך לא חיים למתניתהו על הסדר א"נ האחרון אחרון אין לקיטתן כאחד כולי האי כמו הראשון שלפניו ופאה שייך בדבר שלקיטתן כאחד ותני לא זו אף זו:

אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן. כר"ש דאמר במתניתין אחד בתשרי ראש השנה למעשר בהמה ותימה דה"מ לשנויי ד"ה ולפרושי מעשרות כגון מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני כדתנן בריש מסכת מעשרות ולעיל נמי בפירקין (דף ד.) גבי תאחר קתני מעשרות וקתני נמי בכור ומעשר דהיינו מעשר בהמה ועוד קשיא לאי מהדר לאקשויי אמאי תני מעשרות לשון רבים בריש ה"ל לאקשויי אירקות דהא תנא ירקות בריש והדר מעשרות ונראה לי דלאו אברייתא פריך אלא אמתניתין קאי דקתני ולירקות משוס מעשרות דהם מדרבנן דליתני מעשר סתם והוה ידענא דבכל מעשר איירי בין בירק בין בדגן ומשני משוס דהוה משמע אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן סתם כר' שמעון והדר דייק אמאי תנא ירקות לשון רבים וה"ה דהוה מצי לאקשויי אשמיטין ואיובלות ומה שיכול למצוא טעם מפרש: **ירק** הנאגד משיאגד. לענין גורנו למעשרות מיתני בפ"ק דמעשרות (משנה ה) אבל לענין חדש ושן תלוי בלקיטה: **משימלא** את הכלי. בסיפא קתני ואם אינו ממלא את הכלי משילקט כל צרכו: משתבא

מסורת הש"ס

(ה) [בעל ח.], (ו) סנהדרין קח: זבחים קיג.; (ז) [יבמות ב: וש"נ], (ד) מעשרות פ"א מ"ב חולין ז., (ט) [תוספתא פ"א ה"ח ע"ש ותוספתא תרומות פ"ב ה"ב ה"ו ע"ש], (י) [שיך לדף יא:], (יא) [אמתר לא], (יב) ל"ל מה משקין, (יג) [וע"ע תוספות ברכות נד. ד"ה ושני וכו' ועי"ז נמ: ד"ה בלר ותוס' חולין ו: ד"ה והתיר],

תורה אור השלם

1. וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֵת כָּל הַחַיָּה וְאֶת כָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל הָאָרֶץ וַיָּשֹׁבוּ הַמָּיִם: בראשית ח א
2. וַיִּתֵּן אֶת הָמָן עַל הָעֵץ אֲשֶׁר הֵכִין לְמָרְדֳּכָי וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָכָה: אסתר ז י

הגהות הב"ח

(א) גמ' ונטל שני כוכבים מכימה והביא: (ב) רש"י ברים העמוד והולך לשנות סדר בראשית נמחק וכל"ל יום שמונ כימה שוקע ביום ומעיינות מתמעטין מחוס יומות החמה ופוסקים הגשמים ושינה עליהן סדר בראשית והעלה זנב כימה ביום ונטל שני כוכבים ממנו ונתגברו המעיינות ושטפס: (ג) ד"ה אף למבול כו' ומבול בתייר ירד וע"כ כשתאמר בתחת: (ד) תוס' ד"ה אלא כו' נברא העולם מכל מקום נהי דלענין: (ה) ד"ה למבול כו' שנות נח ובריאת עולם מתשרי כל"ל ותיבות ושנות החמה נמחק:

גליון הש"ם

גמרא אלא לר"א מאי שני. עיין ברל"ק מ"א מ ב בשם תרגום יונתן שם דלפני הזמן שיאלו ממגיס היה תשרי חדש ראשון כי בתשרי נברא עולם ומשיאלו ישראל ממגיס ניסן הוא ראש לחדשים ע"ש א"כ מאי פרכינן הכא אלא לר"א מאי שני הא מקודם היה תשרי ראשון לחדש ופיר קרו למרחשון שני לחדשים:

מוסף רש"י

וחמת המלך שככה. מה מרתמו, הכא נמי מיס נמו מרתמתן (סנהדרין קח:). **ירק הנאגד.** שדרכו לאוגדו, **משיאגד.** הוקבע למעשר ונאסר באכילת אדיעי (חולין ז.).

נט ב מיי' פ"ג מהל' מעשר הלכה ט סמג עשין קלה:
ם ב מיי' פ"ה מהל' תרומות הלכה יא ופ"ד מהלכות שמיטה הלכה יב סמג עשין קלו טוש"ע י"ד סימן שלא סעיף מ:

רבינו חננאל

ומדקרי ליה חדש שיני מכלל דבתשרי נברא העולם כו'. ר' יהושע אומר שבעה עשר באייר היה ומדקרי ליה חודש שיני, מכלל דבניסן נברא העולם. ואקשינן הניחא לר' יהושע אשכחינן ניסן דאיקרי ראשון לחדשים, נמצא אייר שיני לחדשים [נ"א: שיני לון], אלא לר' אליעזר דאמר מרחשון, למה נקרא שיני. ושנינן שני לדין, דתנן בארבעה פרקים העולם נידון וזה אחד מהן, בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון. כלומר מרחשון הוא שיני לחדש שניגמר עליהן הדין. **ואקשינן** תוב בשלמא לר' אליעזר, דאמר מנהג העולם להיות מזל כימה שוקע ביום ועולה בלילה, ושינה הקב"ה והעלהו ביום במזרח, היינו דאיכא שינוי. אלא לר' יהושע במאי שינה. **ופרקינן** שהורידן עליהן גשמים רותחין מן השמים שלא כדרך כל הגשמים. מנא לן שנאמר וישוכו המים. פי' נחו מרתיחתם [נ"א: מרתחן]. **תנו רבנן חכמי ישראל מונין למבול.** והוא חשבון הלבנה מתשרי כרבי אליעזר דאמר בתשרי נברא העולם. **ולתקופה.** והוא חשבון השמש כרבי יהושע. **וחכמי** אומות העולם מונין אף ללבנה מניסן כר' יהושע. **ולירקות.** פיר' תנא מעשר ירק דהוא מדרבנן ופיר' ראש השנה שלו תשרי, וכל שכן מעשר דגן (ומעשר). **תנא** לירקות ולמעשרות ולנדרים, ואוקימנא [דאי] דלא קתני ירק אלא קתני ולירקות, משום דאית תרי גווני ירק בתורת מעשר ירק, כדתנן במעשרות פרק א' ירק הנאגד משיאגד, פי' מי שדרכו להאגד אגודות, משיאגד נגמרה מלאכתו והנה נתחייב במעשר, ושאין נאגד משימלא את הכלי. ואיידי דתנא ירקות תנא מעשרות. **תנו רבנן ליקט ירק** יש'[ראל] **ערב ראש השנה עד שלא תבא השמש, וחזר וליקט גו**

יב: ארבעה ראשי שנים פרק ראשון ראש השנה

משתבא השמש. בירושלמי מוקי לה בנכרי:

משתצמח לזרעים. פירש בקונטרס שהזרע לומח בתוכו ואינו משמע כן בירושלמי דמעשרות פ"ק דלמרי' מתני' כדי שתזרע ותצמח כילד הוא בודק ר' שמואל בר נחמני בשם רבי יונתן נוטל מלא קומצו ונותן לתוך הספל של מים אם שקע רובה חייבת ואם לאו פטורה ר' יוסה בעא מעתה מה ששקע יהא חייב ומה שלא שקע יהא פטור אלא ברוב כל פרידה ופרידה את אמרת משמע משתצמח לזרעים היינו שנגמר בישולם כל כך שאם תולשין אותן וזורעין אותן במקום אחר מצמיח:

התבואה. פי' בקונטרס דגן ותירוש קרויין תבואה דכתיב כתבואת גורן וכתבואת יקב ואי אפשר לומר כן חדא דאם כן לא ליתני זיתים וליהוו בכלל תבואה כמו ענבים דתרוויהו בכלל תבואת יקב ניהו ועוד דשיעור אחר תנא גבי ענבים בפ"ק דמעשרות (משנה ב) דתנן הענבים[1] והבאושים משיבאישו ובאושים מין ענבים הוא מלשון ויעש באושים (ישעיה ה) (2) ואית דגרסי הבאושים ובירושלמי גרסינן הענבים והבאושים משיבאישו ר' זירא בשם ר' יסא משיקרא באושא ולריך טעם למה לא אזלינן בענבים בתר שלש כמו בתבואה וזיתים מהאי קרא גופיה דמייתי הכא ומנלן כל הנך שיעורין המפורשין בכל אחד ואחד גבי פירות בפ"ק דמעשרות (שם) בתאנים וענבים ורמונים וטובא דאשיב התם ואי לאו ענבים אכולהו אחריני לא הוה חיישינן דלאו דאוריתא אלא ענבים דאוריתא נינהו דכתיב תירוש ויצהר ונראה לי דכל אותן שיעורין הוא הבאת שלש שאם שהם והא דלא קתני משיבאיש שלש כדקתני גבי תבואה וזיתים משום דבכולהו אפשר ליתן בהם סימן חוץ מתבואה וזיתים וכן משמע בירושלמי דגבי התלתן משתצמח דריש לה רבי זעירא מדכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך כו' דבר שהוא זרע ומצמיח יצא פחות משלש שאינו זרע ומצמיח רבי חנינא בשם רבי אמר זיתים וענבים שלא הביאו שלש משקין היוצא מהן אינן מכשירין וא"ת והיכי יצאין הכא חיוב מעשר משביעית והלא כל אילנות הולכין לשביעית בתר חנטה וענבים נמי בכלל כדאמרינן לקמן אמרי רבנן אילן בתר חנטה ירק בתר לקיטה תבואה וזיתים בתר שלש ואפ"ה לענין להתחייב במעשר שיעור אחר המפורש בהם אבל תבואה וזיתים קודם הבאת שלש נמי חזו כדאמרינן פרק המוליא יין (שבת דף פ:) אנפיקינון שמן זית שלא הביא שלש שמשיר השער ומעדן הבשר ואמרינן בפרק אלו עוברין (פסחים דף מב:) עמילן של טבחים פת תבואה שלא הביאה שלש ומהאי טעמא ניחא דקשיא ליה טפי אהנך מנלן דאזלינן בתר שלש כיון דמקודם לכן חזו ומייתי ראיה משביעית דאפילו לשביעית לא משערינן עד הבאת שלש כ"ש להתחייב במעשר דהא שאר אילנות דאזלינן לשביעית בתר חנטה אפ"ה לא מחייבי במעשר עד דמטו לשיעור המפורש בהם: **מנהג שביעית בשמינית.** תימה דלעיל (דף ט.) נפקא לן מבחרים ובקליר תשבות קליר של שביעית היוצא למוצאי שביעית ופירש בקונטרס כגון תבואה שהביאה שלש בשביעית ואתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית ויש"ל (1) (דהאי דהכא אינטריך ללמד על חרש שהוא לתוספת כדפירש לעיל (2) ועוד נ"ל) דאי מהכא הוה אמינא דהא דנוהג בה מנהג שביעית בשמינית היינו דקדושת שביעית נוהגת בהם דאסירא בסחורה ומחיצין בביעור ושאר דיני פירות שביעית אבל לחרוש ולקצור ולעבור אותה תבואה לא הייתי אוסר דדבר התלוי בעבודת הארץ כיון דנפקא שביעית שריא אפילו לגורך פירות שביעית להכי אינטריך הוא קרא וניחא דאתא דדרש מיניה תוספת שביעית דאי לאו הכי מה תוספת שייך בפירות שגדלו בשביעית במאי דאסירי בשמינית: אלא

משתבא השמש אין תורמין ומעשרין מזה על זה לפי שאין תורמין ומעשרין לא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש [8]אם היתה שניה נכנסת לשלישית שניה מעשר ראשון ומעשר שני שלישית מעשר ראשון ומעשר עני מנה"מ אמר ריב"ל [1]כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר שנה שאין בה אלא מעשר אחד הא כיצד [2]מעשר ראשון ומעשר עני ומעשר שני יבטל או אינו אלא אף מעשר ראשון נמי יבטל ת"ל [2]ואל הלוים תדבר ואמרת אליהם כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם הקישו הכתוב לנחלה מה נחלה אין לה הפסק אף מעשר ראשון אין לו הפסק [ו](תניא אידך) כי תכלה לעשר וגו' שנה שאין בה אלא מעשר אחד הא כיצד מעשר ראשון ומעשר עני ומעשר שני יבטל יכול אף מעשר ראשון נמי יבטל ת"ל [3]ובא הלוי כל זמן שבא תן לו דברי ר' יהודה רבי אליעזר בן יעקב אומר אינו צריך הרי הוא אומר ואל הלוים תדבר ואמרת אליהם כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם הקישו הכתוב לנחלה מה נחלה אין לה הפסק אף מעשר ראשון אין לו הפסק: ולנדרים וכו': [9]ת"ר [3]ג המודר הנאה מחבירו לשנה מונה שנים עשר חודש מיום ליום [ד]ואם אמר לשנה זו אפילו לא עמד אלא בעשרים ותשעה באלול כיון שהגיע יום אחד בתשרי עלתה לו שנה אפי' [ג]למאן דאמר יום אחד בשנה אינו חשוב שנה לצעוריה נפשיה קביל עליה והא אצטער ליה ואימא ניסן [7][ה]בנדרים הלך אחר לשון בני אדם [6][ו]תנן התם [ז]התלתן משתצמח התבואה והזיתים משביאו שליש מאי משתצמח משתצמח לזרעים [ח] התבואה והזיתים משביאו שליש מנה"מ אמר רב אסי א"ר יוחנן ומטו בה משמיה דרבי יוסי הגלילי אמר קרא [4]מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות שנת השמטה מאי עבידתיה בחג הסוכות שמינית היא אלא לומר לך [ו]כל תבואה שהביאה שליש בשביעית לפני ראש השנה אתה נוהג בו מנהג שביעית בשמינית אמר ליה ר' זירא לרב אסי ודלמא

שניה. מה שנלקט בשנה שניה של שמיטה מעשר ראשון ללוי ומעשר שני בירושלים ומה שנלקט בשנה שלישית מעשר ראשון ומעשר עני: **מנה הני מילי.** דבשלישית אינו נוהג בה מעשר שני: **שנה שאין נוהג בה אלא אחד.** מן המעשרות שנהגו בשתי שניים שלפניה: **הא כילד מעשר ראשון.** יתן כדרך שנתן עד הנה: **ומעשר עני.** יוסיף במקום מעשר שני כדכתיב (דברים כו) לגר ליתום ולאלמנה והוא מעשר עני: **או אף מעשר ראשון יבטל.** ושנת המעשר חד קאמר ההיא דמפרש ואזיל ללוי לגר ליתום ולאלמנה והוא מעשר עני שאף לוי בכלל עני שאין לו חלק בארץ: **ונא הלוי.** למעשר ראשון כל זמן שבא וכו' והא בשנה שלישית כתיב מקצה שלש שנים וגו' ובא הלוי וגו': ה"ג **פ"ר המודר הנאה וכו'** ולא גרסינן **מנלן: לשון בני אדם.** שאין אדם נודר אלא על לשון שהוא רגיל לדבר ודרך בני אדם לקרות תשרי ר"ה: **התנלן.** מין תבלין (ב) פיניגר"י: **משתצמח.** אחר שנת למיתתו הוא מתעשר ולא אחר שנת לקיטתו: **משתצמח לזרעים.** שהזרע לומח בתוכו: **התבואה.** דגן ותירוש קרויין תבואה דכתיב (במדבר יח) כתבואת גורן וכתבואת יקב: **והזיתים.** יראה משביאו שלש מתעשרין אחר שנה שהגיעו בו לשלש בישולם אם שניה אם שלישית: **מנה הני מילי.** אתבואה ואזיתים קאי דמעשר דידהו דאוריתא ומנלן דבתר שלש אזלי דאילו ירק דאזול ביה רבנן בתר לקיטה ואילן דאזול בתר חנטה מעשר דידהו מדרבנן ולא מבעיא בהו מנלן ולקמן (דף יד.) מפרש בהו טעמייהו ירק משום דגייזו ליה כל שעתא והדר למח וגדל על מי גשמים של שנת לקיטתו אזיל ביה בתר לקיטה אילן גדל על מי שנה שחנטו בה שע"י שרף שבא באילן לפני חנטה פירותיו חונטין ובו נגמרין שהרף האילן עולה ונכנס בפרי תמיד וממנו גדל: **מאי עבידתיה.** לקרות חג הסוכות שבסוף שבע שניים שנת השמיטה הרי כבר יצאה השמיטה מר"ה וכבר נכנסת שמינית: **אלא אומר לך כו'.** וה"ק קרא יש לך דבר שהוא של שמינית והוא אסור בשביעית ואיזו זו תבואה שהביאה שלש ולקמן פריך ממאי דבדעייל שלש קאמר: ודלמא

ח) [ל"ל תניא נמי הכי], **ט)** [תוספתא פ"ה ה"ט], **י)** [לעיל י:], **יא)** [נדרים ל: וש"נ], **יב)** מעשרות פ"א מ"ג, **יג)** רש"א מ"ז, **יד)** בא"ר זה אינו,

הגהות הב"ח

(א) גמ' משתצמח לזרעיס (התבואה והזיתים משביאו שלש) תא"מ וא"כ מפרש"י מבואר דלא הוי גרס ליה: **(ב)** רש"י ד"ה התלתן מין תבלין. נ"ב ובמס' ב"ק דף פא ע"א פרש"י שהוא מין קטנים וא"ע לדיגא לענין הגדל מן תבלין אם הוא בכלל: **(ג)** תוס' ד"ה התבואה כו' ואיזה דגרסי הבאושים. נ"ב כיון דגרסי הענבים הבאושים למימר דאמסם ענבים משביאו שלש אבל בשאר מין ענבים דהייגו באושים יש להם שיעור אחר אבל בירושלמי גרס הענבים והבאושים בוא"ו אלמא דתרוייהו שיעורן משביאשו: **(ד)** ד"ה מנהג וכו' שהוא לתוספת כדפרישית לעיל. נ"ב פי' דבתרים בא ללמד על תולדה דמורם בא הני אסור אחריתא לא וכדכתבו התוספות לעיל דף ט' בד"ה שהרי ע"ש וקרא דשמת השמטה בא ללמד על התבואה שהביאה שלש לפי ר"ה שאתה נוהג בו מנהג שביעית א"כ מהכא שמענין קליה וקרא דבתרים ובקליר תשבות בעל כרחך כיון דבקליר לא איצטריך לגופיה לקליה לתוספת דמקרא דהכא נפקא לן צריך לומר דבא לומר לך כי היכי דבקליה אסור הנכנס לס"ש ה"נ בתרייהו של ערב שביעית הנכנס לשביעית וזה שבתבו ללמד על תריסה לתוספת:

לעזי רש"י

פיניגר"י. חילבה (גרגרנית יוונית, צמח המשמש לתבלין).

רבינו חננאל (המשך)

לו שנה ונשלם נדרו. וכיון שנכנס תשרי אפילו יום אחד הותר. ואפילו למאן דלא סבר יום אחד בשנה חשוב שנה, הכא מודה דלצעורי נפשיה קא מיכוין והא אצטער ליה. **ואימא ראש השנה לנדרים ניסן,** ומשני הלך אחר לשון בני אדם, ובני אדם אין קורין ראש השנה אלא תשרי. **תנן בתחילת מעשרות התלתן משתצמח [נ"א: משיצמח],** פי', חשוב הוא פרי. ואוקימנ' משתצמח לזרעים. פי', שאם יזרע יצמח. ופירשוהו בתלמוד ארץ ישראל כיני מתניתא כדי שתזרע ותצמח, כיצד בודק, ר' שמואל בשם ר' יונתן נוטל מלא קומצו ומיטיל לתוך ספל של מים, שקועה לה [רובה] חייבת, ואוקימנא ברוב כל פרידה ופרידה, כלומר כיון ששקעה יש בה עיקר פרי

גליון הש"ם

גמרא ת"ר המודר הנאה מחבירו לשנה. עיין נדרים דף ס ע"ב מיהיגיל להו אמר קומס יין שאני טועם. ועיין בתוספת מהריב"ל ספר ב' סימן כח:

רבינו חננאל

משתבוא השמש כול'. פירוש תורת המעשרות, שנה ראשונה של שבוע מפריש מעשר ראשון ונותנו ללוי, ומפריש מעשר שני ומעלהו ואוכלו בירושלים, וכן בשנה השנייה. אבל בשנה שלישית מפריש מעשר ראשון ונותנו ללוי, ותמורת מעשר שיני מפריש מעשר עני ונותנו לעניים. לפיכך זה הירק שנלקט מקצתו בערב ראש השנה וחזר וליקט גוי מקצתו משתבא השמש, והיתה שניה נכנסת לשלישית, מה שליקט ישר'[אל] דינו כדין שנה שנייה, מעשר ראשון ומעשר שני, ומה שליקט הגוי דינו כדין שנה שלישית מעשר ראשון ומעשר עני, כעניין הזה סוגיא דשמעתא כולה, מדכתיב שנת המעשר, שנה שאין בה אלא מעשר אחד, וזהו מעשר ראשון, פרט למעשר שיני שאינו נוהג בשנה השלישית, ואינו יכול לומר מעשר שיני, שהרי הכתוב אומר לעני ולגר. אבל מעשר ראשון הקישו הכתוב לנחלה, מה נחלה אין לה הפסק, אף מעשר ראשון אין לו הפסק. **ולנדרים** כדתניא המודר הנאה מחבירו לשנה, מונה י"ב חודש מיום ליום, ואם פירש בשנה זו, אפילו לא נדר אלא ביום כ"ט לאלול, כיון שהגיע יום אחד בתשרי עלתה

ו) נראה דל"ל והייגו תבואה שהיא יכולה.

ודלמא לא עייל כלל. ואפילו לא התחילו להתבטל בשביעית קאמר רחמנא מצות שביעית לימשך איסורה עד חג הסוכות מלחרוש ולקצור: **לא ס"ד. דלשתעי קרא אלא כשהגיעו שליש דמוכח קרא אחרינא: וחג האסיף בצאת השנה מאי חג האסיף אילימא** ומשום דבא בזמן אסיפה למה לי לכתב בחד קרא תרי זימני הא כתיב בההוא קרא גופיה באספך את מעשיך: **אלא מאי אסיף קציר.** וה"ק וחג אשר הוא באספך את מעשיך מן השדה אסיף אשר אתה קורה בו אינו משנה הנכנסת אלא משנה היוצאת ולמדך כאן שקציר החג הולך אחר שנה שעברה וקיס להו לרבנן שאמרו התבואה אחר שליש דכל תבואה שנקצרת בחג בידוע שהגיעה שליש לפני ר"ה: **וקא קרי ליה בצאת השנה.** שהיא משנה היוצאת אלמא תבואה אחר שליש: **וקיס להו לרבנן.** בתמיה וכי בקיאין הן בטיב גידול התבואה לדעת שאין התבואה רשויה לקצור בחג אא"כ הגיעה שליש בשנה שעברה: **לא תפיק נפשך בר מהלכתא.** לפקפק בשיעור חכמים: **כל מדותיה כך הוא.** מלומלמת: **חסר קורטוב.** מדה קטנה מאד אחד מח' בשמיטת בלוג: **כציפה** (א) **אוכלים.** וקיס להו לרבנן(ב) שאין בית הבליעה מחזיק לא פחות ולא יותר מביצת תרנגולת וכתיב בטומאת אוכלין (ויקרא יא) מכל האוכל אשר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת: **שלשה טפחים על שלשה טפחים מטמאים מדרס.** שיערו חכמים שכשיעור הזה ראוי ליגיבה: **ואם מילתא היא דאמרי.** שהקשתי לומר וקיס להו רבנן בין שליש לפחות משליש דודאי קיס להו: **דעייל ביד נכרי.** שנתבטל עד שלא באו לאוכל: **קצירכם.** ראשית קצירכם ומשראוי לקצור היא קרויה קציר: **ממחרת הפסח.** הוא יום הקרבת העומר ממחרת יום הראשון של פסח: **ודלמא עייל ולא קיס להו.** מסקנא דמילתיה דר' ירמיה הוא ואי ס"ד לא קיס להו דלמא עייל ביד נכרי ולא הוה קיס להו: **ה"נ.** גבי תבואה הנקצרת בחג: **קיס להו.** שהגיעה שליש לפני ר"ה: **ודלמא לא עייל כלל.** בדקו עד שמצאו מתבואה עד שלא התחילה ליבבש כלל וממנו הגיעו: **ארץ צבי.** מה צבי קל ברגליו מכל החיות אף א"י קלה לבבש פירותיה מכל הארצות הכי מפרש לה במס' כתובות בפרק בתרא (דף קיב.): **מי מליח אמרת דהאי אסיף קציר.** דקאמרת דהאי אסיף יתירא למידרשיה לשון קציר הוא: **והא כציב.** בעלמא באספך מגרנך ומיקבך: **ואמר מר.** שלמדך הכתוב לעשות סכך של סוכה בפסולת גורן ויקב כגון קשין וזמורות דבר שאין מקבל טומאה וגידולו מן הארץ והאי חג האסיף נמי דקאמרת יתירא הוא משום דכתיב גבי באספך את מעשיך ללו יתירא הוא אלא זהו שם החג על שם שהסוכה מסוככת בפסולת גורן ויקב וה"ל כמאן דכתב וחג הסוכות בלאת השנה באספך מעשיך בזמן שהאדם אוסף אל הבית תבואה שבשדות: **הא מילתא הוה גיזן.** היינו סבורין שנלמוד מכאן שהתבואה אחר שליש: **ואתא ר' חנינא שדא ביה נרגא.** לומר דהאי אסיף משמעו בלישנא דקרא ולאו יתירא הוא: **ועשה את התבואה לשש השנים אל תקרי לשש אלא לשנים.** שעשתה כשהיא בשליש ביטולה: לגופיה

אלא מאי אסיף קציר. אבל מכל מקום פשטיה דקרא חג הבא בזמן אסיפה א): **וכדרי ליה בצאת השנה.** מ"מ בהאי קרא לחודיה לא סגי אי לאו במועד שנת השמטה בחג הסוכות: **חסר** קורטוב. אחד משמונה בשמינית דלאיתא בפרק המוכר את הספינה (ב"ב 5.) ומדה הפחותה נקט ולאו דוקא דאפילו פחות מכאן ואפילו חסר טיפה אינו טובל: **ולא** קציר נברי. ואף על גב דירושה היא להם מאבותיהם כדאיתא בע"ז פרק רבי ישמעאל (דף נג.) דאמר רחמנא ואשריהם מתרפון בחג מכדי ירושה היא להם מאבותיהם ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו מ"מ יש לו במה שזרע ומ"מ ב) (דייק) התם שפיר משום אזרות שמדורות הראשונים:

דאקריבו עומר והדר אכול. הקשה ר' אברהם אבן עזרא הא ממחרת הפסח היינו ט"ו בניסן שהוא מחרת שחיטת הפסח הנשחט בי"ד כדכתיב בפרשת מסעי ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה וזה היה בט"ו והשיב לו ר"ת דה"ק קרא ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח כלומר מן היום מצות וקלוי דהוא חדש אכלו בעצם היום הזה דהיינו ט"ז דאקריבו עומר והדר אכול וה"נ אשכחן ט"ז דאקרי בעצם היום הזה כדכתיב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה ג) וא"ת ואמאי אינטריך למכתב שאכלו מן היום הא פשיטא דמצות אכלו בלילה הראשונה ויש לומר דהיה אכילה שיבה דסגי בכזית להכי אתא קרא למימר דעיקר אכילה היתה מן היום ואתא קרא לספר שבחו של מן דכתי' (ג) ולא היה עוד לבני ישראל מן דאמרינן במדרש משל לתיבוק שאכל פת שעורין מפני שאין לו פת חטין ומקודש לכן היו יכולין לאכול מן היום כשעלו מן הירדן בעשור לחדש אלא שבמן היו חפצים יותר כל זמן שלא פסק להם ומיהו קשיא דבתוספתא דסוטה (פי"ט) ובפ"ק דקדושין (דף לח. ושם) אמרינן שהיו מסתפקין במן שבבליהם עד ט"ז בניסן דכתיב ושבות המן ממחרת באכלם מעבור הארץ שמע מינה משאכלו חדש פסק וע"כ י"ל דט"ז נמי קרי ממחרת הפסח לפי שהוא יום מחרת אכילתו דנאכל בליל ט"ו ובפ' שני דחלה דירושלמי פלוגתא היא דאמוראי והכי איתא התם ר' יוחה בעא קמיה דר' ירמיה בשעה שנכנסו ישראל לארץ ומצאו קמה לחה מהו שתהא אסורה משום חדש אמר ליה למה לא עד כדון לחה אפילו יבשה אמר ליה ואפילו יבשה ואפילו קצורה מעתה ואפילו חיטין בעלייה כך אנו אומרים לא אכלו ישראל מצה בלילי הפסח א"ר יוחנן מאן דנפקית תהית דלא א"ל שנייה היא שמצות עשה דוחה ל"ת על דעת ר' יוחנן דאמר מצות עשה דוחה ל"ת אע"פ שאינו כתוב בצדה ניחא על דעת ר' יוסי דאמר אין מצות עשה דוחה לא תעשה אלא א"כ כתוב בצדה ממה שהיו תגרי נכרים מוכרין להם וכרבי שמעאל דא"ר ישמעאל כל ביאות שנאמרו בתורה לאחר י"ד נאמרו שבע שכבשו ושבע שחלקו התיב ר' בון בר כהנא הא כתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח ללו בט"ו התיב ר' אלעזר בר יוסי קמיה דר' דוסא והכתיב ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ללו בחמשה עשר יצאו: **ומהיכן** הקריבו. משמע דאי לא הקריבו היו אסורין כל היום ודלא כמ"ד במנחות פ' ר' ישמעאל (דף סח.) דאף בזמן שבהמ"ק קיים האיר המזרח מתיר: **ה"נ ארץ צבי.** ובחמשה יומי קא מלו והא דאמר לעיל תבואה שנקצרת בחג בידוע שהגיעה שליש לפני ר"ה לענין שתהא רשויה לקצור אינה ממהרת להתבטל בחמשה יומי אבל הכא לענין עומר דכתי' (ויקרא כג) כרמל דף ומלא (ג) ועוד דאמר גמר ביטולה מאחרין לאחן בשדות כדי שתתבטל יפה כדמשמע גבי ס) (רבא) בפ' איזהו נשך (ב"מ עד.): אל

ודלמא לא עייל כלל וקאמר רחמנא תשמט ותיזיל עד חג הסוכות לא סלקא דעתך דכתיב [1]וחג האסיף בצאת השנה מאי אסיף אילימא חג הבא בזמן אסיפה הכתיב באספך אלא ו) מאי אסיף קציר [2]וקים להו לרבנן דכל תבואה שנקצרה בחג בידוע שהביאה שליש לפני ראש השנה וקא קרי לה בצאת השנה א"ל ר' ירמיה לר' זירא וקים להו לרבנן בין שליש לפחות משליש א"ל [3]לאו אמינא לך [4]לא תפיק נפשך לבר מהלכתא כל [5]מדות חכמים כן הוא [6]בארבעים סאה הוא טובל בארבעים סאה חסר קורטוב אינו יכול לטבול בהן [2]כביצה מטמא טומאת אוכלין כביצה חסר שומשום אינו מטמא טומאת אוכלין [3]שלשה על שלשה מטמא מדרס שלשה על שלשה חסר נימא אחת אינו מטמא מדרס הדר א"ר ירמיה לאו מילתא היא דאמרי דבעו מיניה חברייא מרב כהנא עומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ מהיכן הקריבוהו אם תאמר דעייל ביד נברי [2]קצירכם אמר רחמנא ולא קציר נברי ממאי דאקריבו דלמא לא אקריבו לא ס"ד דכתיב [3]ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח [7]ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול דאקריבו עומר והדר אכלי מהיכן הקריבו אמר להן כל שלא הביא שליש ביד נברי ודלמא עייל ולא קים להו [8]אלא קים להו הכא נמי קים להו ודלמא לא עייל כלל אבל היכא דעייל ריבעא בין שליש לפחות משליש לא קים להו לא סלקא דעתך דכתיב [4]והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש ואי ס"ד דלא עייל כלל בחמשה יומי מי קא מליא אלא מאי דעייל רבעא או דנקא אכתי בחמשה יומי מי קא מליא אלא מאי אית לך למימר ט) [5]ארץ צבי כתיב בה ה"נ ארץ צבי כתיב בה מתקיף לה רבי חנינא ומי מצית אמרת דהאי אסיף קציר הוא והכתיב [6]באספך מגרנך ומיקבך ואמר מר י) בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר א"ר זירא הא מילתא הואי בידן ואתא רבי חנינא שדא ביה י) נרגא אלא מנלן כדתניא רבי יונתן בן יוסף אומר [7]ועשת את התבואה לשלש השנים אל

מסורת הש"ם

א) סנהדרין יג., ב) [סוטה ט:], ג) כתובות קד. מנחות קג., ד) [קידושין לז:], ה) [ובכתובות קיב. מביא ראיה מירמיה ג נחלא לבי ולעי"ק כאן ובכר"י וע"ע גיטין מ.], ו) סוכה יב., ז) [פי' תתכו כתתיכת אילן בגרזן ערוך], ח) [יומא פ.], ט) [דמי כל"ל וכן הוא בפרשת דרכים בדרך הקדמן], י) [וע"ע תוס' קדושין לז: ד"ה ממחרת], כ) [ל"ל רכ],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כציפה מטמאה טומאת אוכלין דקים להו: (ב) תוס' ד"ה דלקריבו כו' שבמו של מן דכתיב בתריה וישבות המן ממחרת באכלם מעבור הארץ ולא היה עוד: (ג) ד"ה הכא ומי כו' כרמל רך ומלא סגי בה' יומי ועוד כו' בשדות כדי שתייבש יפה:

גליון הש"ם

גמ' וקים כו'. עי' יומא עט ע"א: שם לא תפיק כו'. סוטה עז ע"ב: שם אלא קים להו ה"נ קים להו. תמוה לי לפיך דומה זה לזה דלעיל שלא ראינו התבואה קודם ר"ה אלא עתה כשקוצרים אותה בסוכות ובאנו לדון מדרך כלל דכל שנקצרת בחג הביאה שלש קודם ר"ה בזה י"ל דלא קים להו בהך כללא משא"כ הכא דכשבאו לארץ ראו התבואה שעדיין לא הביאה שלש ובזה בקיאין מה שהוא נראית עין. והא בזה ודאי בקיאין בדקתני במתני' התבואה משהביאה שלש משמע דכלא הביאה שלש אין בו משום שביעית ולא משום מעשר ולא מיישבין דשמא הביאה שלש אע"כ דבזה בקיאין:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) תוס' ד"ה אלא וכו' בזמן אסיפה. נ"ב וכפרש"י בד"ה אלא מאי אסיף וכו':

מוסף רש"י

לא תפיק נפשך לבר מהלכתא. כל דברי חכמים שנקבעו אל תהרהר אחריהן (סוטה עז:). כל מדות חכמים כן הוא. העמידוה יתד ולא תמוט (כתובות קד.). בפסולת גורן ויקב. פסולת גורן קשין, פסולת יקב זמורות ותאנולות ריקנים (סוכה יב.).

עין משפט נר מצוה

סז א מיי' פ"ד מהל' מקוואות הלכה ג סמג עשין רמח טוש"ע י"ד סי' רל קעיף ג:

סח ב מיי' פ"ד מהל' טומאת אוכלין הלכה ג:

סט ג מיי' פכ"ג מהל' כלים הלכה ג:

תורה אור השלם

1. וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת מַעֲשֶׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה:
שמות כג טז

2. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם אֶת קְצִירָהּ וְהֲבֵאתֶם אֶת עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל הַכֹּהֵן: ויקרא כג י

3. וַיֹּאכְלוּ מֵעֲבוּר הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח מַצּוֹת וְקָלוּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה:
יהושע ה יא

4. וְהָעָם עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בָּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְגָּל בִּקְצֵה מִזְרַח יְרִיחוֹ: יהושע ד יט

5. וְיָעַשׁ הַבָּא אֵלָיו כִּרְצוֹנוֹ וְאֵין עוֹמֵד לְפָנָיו וַיַּעֲמֹד בְּאֶרֶץ הַצְּבִי וְכַלָּה בָּיָדוֹ: דניאל יא טז

6. חֵג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ:
דברים טז יג

7. וְרִוִּיתִי אֶת נַפְשׁ כֹּהֲנִים דָּשֶׁן וְטוּבִי יִשְׂבְּעוּ אֶת עַמִּי נְאֻם יְהוָה:
ירמיה לא יג

רבינו חננאל

שנאמר וחג האסיף בצאת השנה, וקיימא לן דהאי אסיף קציר הוא. וכך פירושו, כל קציר הנקצר בחג הסוכות בצאת השנה, כלומר מן השנה היוצאת הוא חשוב, וקרי ליה [להו] לרבנן דכל תבואה שנקצרת בחג הסוכות, בידוע שהביאה שליש לפני ראש שנה, וקרי ליה בצאת השנה. ואמרינן וכי קים להו לרבנן בין פחות שליש לשליש. ופרקינן לא תוקי ותפיק נפשך לבר מהלכתא. כלומר, אין לאדם להוציא עצמו מן ההלכה, ולדקדק איך יתכן דבר זה, דהא כל מידות חכמים כך הן במ' סאה הוא טובל במ' סאה חסר קורטוב אינו טובל. פי' קורטוב, אחד משמונה בשמינית וכי יכול אדם לעמוד בתתק"ס (ספל) רוטל מים שהן שיעור המקוה, אם חסרו חלק אחד משמונה בשמינית. וכן כביצה מטמאה טומאת אוכלים כול'. אלמא קים להו בהני כולהו, בשליש לפחות משליש נמי קים להו. **ואתא** ר' ירמיה למידק ולפרושי האי סברא דקים להו לרבנן בין שליש לפחות משליש, מן העומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ, שנאמר ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי בע'צם, ש"מ מדכתיב ממחרת הפסח, דווקא ממחרת

הפסח הוא דאכלו, אחר שהקריבו העומר, אבל מקודם לכן לא אכול. ואי אפשר להביא העומר ולהקריבו ממה שהביא שליש ביד גוי, אלא ממה שהיה בעת שנכנסו ישראל לארץ פחות משליש, ואחר כך נתמלא. אלמא קים להו. ונדחת זו. **ודילמא לא עייל כלל.** פי' שלא עשת התבואה כלום ביד הגוים אלא אחר דנכנסו ישראל לארץ נעשת שליש ומקודם לכן זרע היתה. **גם** זו הדוקיא שדיקדקנו כי כל תבואה שהביאה שליש לפני ראש שנה מן השנה שעברה היא חשובה, מהאי קרא וחג האסיף בצאת השנה, ואוקימנה מאי אסיף קציר, דתאה ר' חנניה ושדא בה נרגא, כלומר תתכו כתתיכת אילן בגרזן. **ופשטנה** מהא דתניא ר' נתן בן יוסף אומר מה ת"ל ועשת את התבואה לשלש השנים,

אל תקרי לשלש אלא לשליש. כלומר עשייתה כשהוא שליש בשולה ותימה להדלת קושיא לדוכתיה דקאמר לעיל ולמאן לא עייל כלל וקאמר רחמנא תשמיטו ותיזיל עד חג הסוכות וי"ל דהאי תנא לית ליה דרשה דלעיל: **מתוך** שעשויין פרכין. ממתן שגורנו מעט מעט שמין נלקטין ביחד אלא היוס נלקטין ונפרכין מעט ומחר מעט ומגלה חדש וישן מעורבין יחד אם הלכו בהם אחר לקיטה כשאר ירק לכך אזיל בהו בתר השרשה שבשנה אחת משרשת כל השדה שהרי בנת אחת זורעים אותם ומעשר פירות האילן וקטנית וירק מדרבנן הם ויכולת ביד חכמים לקבוע זמן לכל אחד לפי דעתם כך פירש הקונטרס ותימה תינח מעשר דרבנן אלא שביעית דאורייתא הואי דינס בתר לקיטה כשאר ירק היכי אזלינן בתר השרשה להתיר בשביעית כשהשרישו בשבת ושמא בשביעית בזמן הזה ורבי היא כדאמר גבי פרוזבול בפרק השולח (גיטין דף לו. ושם) א"ל כדתניא בת"כ מנין לאורז ודוחן ופרגין ושומשמין שהשרישו לפני ר"ה שכונסין אותן בשביעית ת"ל ואספת את תבואתה בשביעית יכול אע"פ שלא השרישו ת"ל שש שנים תזרע ואספת ששה זורעים ושנה אוספים ולא ששה זורעים ושנה אוספים:

ויצבור גורנו לתוכו. כלומר וכיון דיכול לתקן אמאי אזיל בתר השרשה ומסיק דרבנן סברי אין בילה ותימה מאי קא משני אכתי תקשי לר"ש שזורי דסבר יש בילה ואזיל בתר השרשה כדקתני בהדיא מקלתן השרישו ובסיפא דהך משנה נמי תנן בפרק ב' דשביעית (מ"ח) אר"ש שזורי פול המצרי שזרעו לזרע בתחלה כיולא בהן כלומר בתר השרש' כאורז ודוחן ועוד מאי קשי' ליה ויצבור גורנו לתוכו נהי דמועיל לגבירת גורן לענין חדש וישן לענין שניה הנכנסת לשלישית לא מהני דשניה מעשר שני שלישית מעשר עני וכן חמישית הנכנסת לששית ומיהו זה יכול לתקן שיפרים מעשר אחד ויחלל על מעות ויאכל המעות בירושלים והמעשר יחלק לעניים וקלת משמע בירושלמי דשביעית דשני מעשרות מעשר על ידי צבור גורנו: **פול המצרי** שזרעו כו'. סיפא דהיא דהאורז והדוחן היא ומוסיף אדרבנן שאף בפול המצרי הולכין בתר השרשה: **אמר** רבי יצחק בר נחמני אמר שמואל הלכה כר"ש שזורי. גרוב ספרים גרסינן בהקומץ רבה (מנחות ל: ושם) ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן ולא יתכן כדמוכח כאן דפריך ומי אמר שמואל הכי ועוד דא"כ קשיא דר' יונתן אדר' יונתן לפי הספרים דגרס התם א"ר יונתן הלכה כר"ש שזורי במסוכן ובתרומת מעשר של דמאי דמשמע בהני דוקא כדמוכח בבהמה המקשה (חולין עה:) ואע"פ שיש ספרים דגרסי בההיא אמר

ר' יוחנן ולא יתכן במסכת כתובות ברים פרק אע"פ (דף יה.):

חוץ מיין ושמן. לענין מעשר אייר והוא הדין מיס לענין הזאה בפ' התערובות (זבחים פ.): **אחר** גמר פרי. אין זה אחר לקיטה דזמנין דנגמר לפני ר"ה ונלקט אחר ר"ה וכל ירק נמי הולכין בו אחר גמר פרי אלא דנקיט בכל דוכתי בתר לקיטה משום דלקיטה תכף לגמר פרי אבל הני אין לקיטתן בגמר פרי שממתין להן עד שיתייבשו ואין לקיטתן כאחד דמתייבשין פרכין פרכין אבל גמר פרי כאחת ולכך מותר לעשר לשמואל אף על גב דסבר אין בילה ותימה שמואל דאמר כמאן הא בין ר' שמעון שזורי בין רבנן מודו דאזלינן בתר השרשה דלפני ראש השנה כדפי' והוה ליה יפן ושמואל דאזיל בתר גמר פרי דלאחר ראש השנה הוה ליה חדש: הוה

דאמר רבי שמעון שזורי טעמיה משום בילה וטעמא דשמואל משום דכוליה חדש הוא שגדל ונגמר אחר ראש השנה: ולריכא

גגופיה. תשובה על מה נאכל בשנה השביעית: **האורז והדוחן כו'.** מיני קטניות הן דוחן מילי"ו: **פרגין.** מק"ו בלע"ז: **מתעשרין לשעבר.** במעשרות שנה שעברה אם שניה מעשר שני ואם שלישית מעשר עני: **ומוסרין בשביעית.** אם השריש ערב שביעית לפני ר"ה: **ומתעשרים לשנה הבאה.** בשנת לקיטתן אם משאר שני שבוע היא שאינה שביעית: **בתר תנטה.** לקמן (דף טו:) תנא לה בפירקין אילן שחנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילנות מתעשר לשנה שעברה: **ירק בתר לקיטה.** כדאמרן לעיל (ד' יב.) ליקט ירק ערב ר"ה כו': **הני.** קטניות כמאן שויהו שהלכו בהן אחר השרשה: **מתוך שעשויין פרכין פרכין.** מתוך שגורנו עשוי מעט מעט שמין נלקטין כאחד אלא היוס לוקטין ומפרכין מעט ומחר מעט ומגלה חדש וישן מעורבין יחד הנפרכין לפני ר"ה עם הנפרכין לאחר ר"ה אם הולכין בהן אחר לקיטה כשאר ירק כשיהא מפרש מעשרותיו ה"ל מעשר מן החדש על הישן ומן הישן על החדש אזלי בהו בתר השרשה שבשנה אחת משרשת כל השדה שהרי בנת אחת זורעין אותן ומעשר פירות האילן וקטניות וירק מדרבנן הן ויכולת ביד החכמים לקבוע זמן לפי דעתם לכל אחד ואחד: **פרכין פרכין.** לשון זה נופל בקטניות כדאמרי' במסכת בילה (דף יב:) מולין מלילות ומפרכין קטניות בי"ט: **ויצבור גורנו לתוכו.** ומה בכך אם ישן וחדש מעורבין ויצבור את כל הגורן לתוכו כלומר באמצעיתו שיהא הכל נבלע יחד יפה ונמצא כשיתרום ויעשר יהא מן החדש במעשר לפי מה שיש חדש בגורן ומן הישן לפי מה שיש ישן: **מי לא תניא.** דסמכינן אבילה לומר יפה נבלע ונמצא תורם מן החדש לפי מה שיש חדש ומן הישן לפי מה שיש ישן: **פול המצרי.** מין קטנית פאזול"י ודרכן לזורען לירק ולזרע

והזורע לירק מתעשר אחר לקיטה והזורע לאכול את זרעו תורם קטניות עליו ומתעשר אחר השרשה וזה שזרעו לזרע והשרים מקלתן לפני ר"ה ומקלתן לאחר ר"ה: **אין תורמין מזה.** שמכירין בו שזרעוהו באחרונה על המזרע בראשונה ולא מן הראשון על האחרון: **כילד הוא עושה.** טורם לתת זה בעצמו וזה בעצמו: **לוכר גורנו לתוכו.** יבלול אותו יפה לאחר שנתן מן הראשון בזוית זו ומן השני בזוית זו יחזור ויצברנו לתוכו הגורן שיהא כולו כאחד ונמצא תורם מן החדש שבו כו': **יש בילה.** יש לסמוך על הבילה לומר שיש משניהן בתוך המעשר לפי התשבון: **אין בילה.** אין סומכין על כך שיש לומר לא נבלע יפה ורובו של מעשר מן החדש או רובו מן הישן: **חוץ מיין ושמן.** המערב יין חדש עם הישן או שמן חדש עם הישן תורם ומעשר ממנו ויש במעשר שייהם כפי החשבון שדבר לא נבלע יפה אבל יבש אין סומכין בו על הבילה: **אשתמיטתיה לר' זירא הא דאמר שמואל הכל הולך אחר גמר פרי ותו אמרינן ואי אשמועינן הכל הולך אחר גמר פרי הוה אמינא אפילו תבואה וזיתים נמי קמ"ל הלכה כר' שמעון שזורי במאי דפליגי.** (ז) בתבואה וזיתים לא פליגי (ז) ולא אזלינן בהו אחר גמר פרי אבל במיני קטניות פליגי דר' שמעון אזיל בתר השרשה ורבנן לא אזלי למדנו דאשכח שמואל תנא דלא אזיל בתר השרשה בקטניות אלא אחר גמר פרי ועליה סמיך לפלוגי עליה דר' שמעון שזורי ועליה דהא מתניתין דתנינן לעיל האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו כו' ואני לא ידעתי מאן הוא ההוא תנא: **אשתמיטתיה לר' זירא הא דאמר שמואל הכל הולך אחר גמר פרי.** ואף הקטניות לא הלכו בהן אחר השרשה וכי אמר שמואל הלכה כר' שמעון שזורי לא מטעמיה קאמר דאמר שמואל דאזיל בתר גמר פרי דלאחר ראש השנה הוה ליה חדש:

ז) עי' היטב בערוך ערך פרכין.

ח) ר"ל דר"ש שזורי פירש במוקפתא פ"ב דשביעית דאם זרעו לזרע וכו' וע"ש היטב.

מסורת הש"ס

ע א מיי' פ"ד מהל' שמיטה והלכה יא ופ"ז מהל' מ"ש הל' ח סמג עשין קלו ולאוין רסח:

עא ב מיי' פ"ב מהלכות בכורים הלכה ז סמג עשין קלו וקלז טוש"ע י"ד סי' רל"ד סעיף ד:

עב ג מיי' פ"ב מהל' תרומות הל' י' ופ"ב מהל' מעשר הלכה ה סמג עשין קלג קלה:

עג ד מיי' פ"ה מהל' תרומות הל' יא ופ"א מה' מ"ש הל' ב והל' ד ופ"ד מה' שמיטה הל' יב סמג עשין קלה [טוש"ע י"ד סימן שלא סעיף קטן]:

עד ה ו מיי' פ"א מה' מ"ש הל' ח:

תורה אור השלם

1. וּזְרַעְתֶּם אֵת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת וַאֲכַלְתֶּם מִן הַתְּבוּאָה יָשָׁן עַד הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת עַד בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹּאכְלוּ יָשָׁן:

ויקרא כה כב

מוסף רש"י

פול המצרי. מין קטנית וסמו פאזול"ה, שזרעו לזרע. דאם זרעו לירק הוה אזיל מעשר דידיה בתר לקיטה, אבל מיני קטנית בתר השרשה אזלי (מנחות ל:). **צובר גורנו לתוכו.** כלומר מערבן יפה ויתרום, ונמצא תורם. חדש שבתוך התרומה מתקן את החדש הנשאר וישן שבתרומה מתקן את הישן הנשאר (שם).

רבינו חננאל

אל תקרי לשלש אלא לשליש. פי', אני מצוה הברכה בשנה השישית שאפילו התבואה שהיא שליש מליאתה בשאר השנים, עכשיו היא נחשבת מן השנה הששית ואינה מתבערת בשביעית, וקראה הכתוב תבואה. **תנן** התם בשביעית פרק ב' האורז והדוחן והפרגים והשומשמין שהשרישו קודם ראש השנה מתעשרים לשעבר כולי'. פירוש (בירושלים) בירושלמי אמר רב הונא שאי איפשר לעמוד על אילו, מתי יביאו שליש. לפיכך אמרו כי השרשים כמו פרי. **אמר רבה אמור רבנן** אילן **בתר חנטה,** דתנו רבנן אילן שחנטו פירותיו קודם חמשה עשר בשבט מתעשר לשנה שעברה. **תבואה וזיתים בתר שליש** כדאמרינן. **ירק בתר לקיטה,** נמי כדאמרינן. הני דתנינן בהו בתר השרשה כמאן, לא כאילן ולא כתבואה ולא כירק. הדר אמר רבה מתוך שעשויין ז) פרגין פרגין, פירוש משארי משארי, ומשארא זו מתמלאה ומביאה שליש ועדיין זו לא (לי) נתמלאה,

הגהות הב"ח

(ז) רש"י ד"ה אשתמיטתיה כו' דבתבואה וזיתים לא פליגי מודים דלא אזלינן:

לעזי רש"י

מילי"ו [פני"ל]. דוחן. מק"ו [מ"ק]. פרג. פאזול"י [פיישו"ל]. שעועית.

רבינו חננאל (המשך)

הכל לפי שומן המקום, כיון שהשרשתם של כל הערוגות כאחת, אמור רבנן חייובם במעשר בשעת השרשתן, אם שנה שנייה [שנייה], אם שלישית שלישית, לפי שזמן השרשה [באילן] ידוע הוא כגון הקליטה באילן. **ואקשי** עליה אביי **ויצבור** גורנו **בתוכו.** כלומר, יעקרם הפרגין כלם כאחד [וידרוש] אותם ויעשה הכל גורן אחד, ואע"פ שזו הערוגה הביאה שליש קודם זו הערוגה, יוציא מעשרותיו מתוכו, שנמצא מעשר מן החדש [שבו] על החדש שבו, ומן הישן שבו על הישן שבו. כר' יוסי בן כיפר שאמר משום ר' שמעון שזורי בענין פול המצרי שזרעו לזרע, ופי' ר' שמעון שזורי ז) פול המצרי זרעו לזרע מתעשר לשעבר, זרעו לירק מתעשר להבא, זרעו לזרע הוא חי ממי שנה שעברה, זרעו לאכלו כירק הוא חי ממי שנה הבאה. ופריק רבה ר' שמעון שזורי קא אמרת, ר' שמעון שזורי סבר יש בילה ונעשה כולו [כ]אחד, ומתני' דקתני האורז והדוחן כולי', לרבנן דפליגי עליה, סברי אין בילה. **ואמרינן** משמ' דשמואל הילכתא כר' שמעון שזורי, ואתקיפו עליה איני, והא אמר שמואל לכל אין בילה חוץ מיין ושמן, מכלל שהפירות אין להם בילה. ואמרינן אישתמיטתיה, כלומר נעלמה ממנו, הא דאמר שמואל הכל הולך אחר גמר פירי, ולפיכך אמר צובר גורנו בתוכו כי באותה העת נגמר ה[פרי] ולא אמר שמואל הלכה כר' שמעון שזורי משום דקסבר יש בילה, דהא לית ליה לשמואל בילה בפירות, אלא משום שהולך אחר גמר פרי.

ז) שביעית פ"ב מ"ז,

ב) מנחות ל: [תוס' שביעית פ"ב ה"ד], ג) [זבחים פ.],

ד) [מנחות ל: ע"ש],

ה) שביעית פ"ב מ"ז,

ו) מנחות ל: [תוס' שביעית פ"ב ה"ד], ג) [זבחים פ.],

ד) [מנחות ל: ע"ש],

ולריכא. הני תלת דשמואל הלכה כר"ש שזורי ולכל אין בילה והכל הולך אחר גמר פרי: **כרבנן סבירא ליה.** ואין תורמין ממנו ואין לו תקנה לחדש ויש שנתערבו אלא א"כ תורמין עליו ממקום אחר לפי חשבון מחדש על החדש ומישן על הישן: **קשיא דשמואל אדשמואל.** הכא אמר שמואל הלכה כר"ש דיש בילה והכא אמר אין בילה: **קמ"ל הכל הולך כו'.** למימרא דכוליה חדש הוא והלכה כר"ש ולאו מטעמיה: **במאי דפליג.** במיני קטנית אמר שמואל דמערבין הנשרשין לפני ר"ה בנשרשין לאחר ר"ה ויהיב טעמא למלתיה משום דהולכין בהן אחר גמר פרי אבל תבואה וזיתים אחר שלש: **ולשמעינן הני תרתי.** ומדאמר שמואל הכל הולך אחר גמר פרי אשמעינן דהמאי דקאמר הלכה כר"ש לאו משום בילה אלא משום דכוליה חדש אבל בילה לית ליה דאי אית ליה בילה אמאי אשמעינן הכל הולך אחר גמר פרי: **באספך מגרנך ומיקבך.** מכאן סמכו חכמים לקבוע זמן מעשר ירק דדבריהם אחר לקיטה לאסמכתא בעלמא כל אסיף שלך יהא כתרומת גורן ויקב שהלכה בהן תורה אחר שנה שהביאה שלש הרי שהלכה בהן אחר שנה שגדלו במימיה שהבאת שלש שלהן היא גדילתן שמאותה שעה ראויה ליקצר בדוחק: **אף כל כו'.** לכך הלכו באילן אחר חנטה שכל גדילת פירותיו ע"י שהעלאת שרף האילן לפני חנטה הוא: **יצאו ירקות שגדילין על מי שנה הבאה.** והיינו שנת לקיטתן שהרי גוזזין אותה והיא חוזרת וגדילה: **רוב מים.** הם מי גשמים שרוב זרעים גדילים על ידם: **על כל מים.** אף על שאובין שדולין ומשקין אותן תמיד כענין שנאמר (דברים יא) והשקית ברגלך כגן הירק. סתם גן הירק דרכו בהשקאה: **בצלים הסריסים.** ליפול"י בלע"ז שאין נעשין גדולין כשאר בצלים: **ופול המצרי.** שזרעו לירק דאי זרעו לזרע קטנית הוא ולא הלכו בו אלא אחר השרשה: **איכא ביניהו.** כגון שמנע מהם מים ולא השקו שלשים יום לפני ר"ה ולקטן אחר ר"ה וכי הא מתני' דתנן במס' שביעית (פ"ב מ"ט) בצלים הסריסים כו' ר"י הגלילי אית ליה הא מתנית' דכיון דמנע (א) מים שלשים יום לפני ר"ה נמצאו גדילין על מי שנה שעברה ולר"ע הרי גדילין על כל מים ומתעשרין להבא. בפי' רומיי"ם מפרש איפכא ר"ע אית ליה הא מתני' שמנע מהן מים שלשים יום לפני ר"ה מתעשר לשעבר ומפרש טעמיה בתלמוד ירושלמי (ב) א"ר מנא מכיון שמנע מהן מים שלשים יום לפני ר"ה נעשו כבעל כלומר חזקן למעשר בר"ה [דהם] לא נסתפקו מכל מים שהן מים שאובין זה שלשים יום כי אם ממי גשמים יצאו מתורת ירקות הגדילין על כל מים ונכנסו בתורת שדה הבעל דמסתפק במי גשמים ומתעשרין לשעבר. דרכן של בצלים הסריסין ופול המצרי למנוע מהן מים שאובין פרק אחד לפני לקיטתן כדי להקשותן לפיכך חילקום חכמים משאר ירקות אבל שאר ירקות שאין דרכן בכך אפילו מנע מהן לא יצאו מדין ירק ובטלה דעתו. בצלים הסריסים מסתפקין לשנה בהשקאה אחת לשלשים יום ויותר לפיכך אם השקן בתוך שלשים יום לפני ר"ה ונמצאת השקאה זאת מועלת להם בשביעית לפיכך אסורין בשביעית ולענין מעשר נמי הוו להו כגדילין על מי שנה הבאה שעדיין לחלוחית השקאתן קיימת אבל ירק שדרכו ליגזז צריך להשקותו תמיד ואפילו מנע ממנו שלשים יום לפני ר"ה בטלה דעתו אצל כל אדם ולא נתנו בהן חכמים חילוק לפי שאין דרכן בכך ומצאת דלא סביחא היא: (ג) **נאחד בשבט ר"ה לאילן.** ואין תורמין מפירות אילן שחנטו פירותיו קודם לכן על פירות האילן שחנטו לאחר מכאן: **הואיל וילאו רוב גשמי שנה.** שכבר עבר רוב ימות הגשמים שהוא זמן רביעה ועלה השרף באילנות ונמצאו הפירות חונטין מעתה: **ועדיין רוב תקופה עכשו מבחוץ.** עדיין רוב התקופה לבא: **מאי קאמר. ועדיין רוב תקופה מבחוץ כל שכן דכיון דרוב תקופה מבחוץ עדיין לא הגיע זמן החנטה ולא היה להם לקבוע ר"ה עד אדר: שליקט אתרוג.** פירות אילן אתרוג: **שני עישורים.** מעשר שני (ד) בשנה שניה ומעשר עני בשנה שלישית שהיתה שניה נכנסת לשלישית:

אחד

הוה אמינא כרבנן סבירא ליה. תימה והא ולמי כרבנן סבירא ליה טפי מר' שמעון שזורי דרבנן דפליגי עליה בפ"ב דשביעית (משנה ט) סבירא להו דפול המצרי בתר לקיטה וטפי (ג) [הוה] ליה לשמואל לפסוק כרבנן דר"ש שזורי ואפילו אם תמצא לומר דאיכא רבנן בבריתא דס"ל פול המצרי בתר השרשה ולית להו לזובר גרנו מ"מ לימא הלכה כרבנן דמתני' דשביעית והוי ניחא טפי מדר"ש שזורי וי"ל דשמואל בא לפסוק כר"ש שזורי בכל דבר אפילו באורז ודוחן ופרגין ושומשמין ולא מטעמיה דטעמיה דר"ש (ג) משום לזובר גרנו דיש בילה ושמואל סבר אין בילה אלא משום דהכל הולך אחר גמר פרי ואף ע"ג דהקומץ רבה (מנחות דף נ:) מייתי ההוא דפול המצרי ולא מייתי ההיא דאורז ודוחן ופרגין כלל מ"מ נפקא מינה לגבי ההיא: **מה** גורן ויקב. אסמכתא בעלמא דמעשר ירק דרבנן ועיקר קרא לפסולת גורן ויקב כדלעיל (דף יג.) לענין סוכה א"ל משום שביעית דאורייתא איצטריך קרא (ד): **בצלים הסריסים.** מפרש בירושל' בפרק שני דשביעית בולבי קופרא דלא עבדין זרע: **ופול המצרי שזרעו לירק.** דאי זרעו לזרע הא תנן בפ' שני דשביעית (מ"מ) כיולא בהן דבתר השרשה ואפי' לא מנע מהם מים והך משנה פירש בקונטרס דאתיא כרבי יוסי הגלילי אבל איפכא נראה דאתיא כר"ע ולא כרבי יוסי הגלילי דאמר עלה בירושלמי א"ר מנא מכיון שמנע מהן מים שלשים יום לפני ר"ה נעשו כבעל כלומר יצאו מתורת ירקות הגדילים על כל מים ונעשו כשדה בית הבעל שמסתפקת במי גשמים ומתעשרין לשעבר: **באחד בשבט מ"ם.** מפרש נמי לב"ה כמו לב"ש אלא קמא נקט דלמר זמן חניטתה של גשמי שנה זו באחד בשבט ולמר בט"ו בשבט וכל החנוטים קודם זמן הזה היינו על גשמי שנה שלפני תשרי והא דלא חזיל באילנות בתר תשרי כמו בשלים בתבואה משום דדרשינן לעיל (דף י.) פעמים שברביעית ועדיין אסורין משום ערלה: **ונהג בו שני עישורים.** אם שני עישורים ממש הפרים לא היה מתוקן אלא מפרש בירושלמי שהפרים מעשר א' למעשר שני ופדאו וחלקו לענייס לרבעי

הגה"ה

ונהג בו שני עישורים. אם שני מעשרות ממש הפרים לא היה מתוקן דהמרבה במעשרות הן מקולקלין ובירושל' מפרש שניה הנכנסת לשלישית היתה והפרים מעשר שני ופדאו וחלקו לענייס והמעות אכל בירושלים. ע"כ:

וצריכא דאי אשמעינן הלכה כר"ש שזורי ה"א משום דקסבר יש בילה קמ"ל לכל אין בילה ואי אשמעינן לכל אין בילה ה"א כרבנן ס"ל קמ"ל הלכה כר"ש שזורי ואי אשמעינן הני תרתי ה"א קשיא דשמואל אדשמואל קמ"ל הכל הולך אחר גמר פרי ואי אשמעינן הכל הולך אחר גמר פרי הוה אמינא אפילו תבואה וזיתים נמי קמ"ל הלכה כר' שמעון שזורי במאי דפליג ולשמעינן הני תרתי לכל אין בילה למה לי הא קמ"ל דליין ושמן יש בילה תניא רבי יוסי הגלילי אומר [1] באספך מגרנך ומיקבך מה גורן ויקב מיוחדין שגדילין על מי שנה שעברה ומתעשרין לשנה שעברה אף כל שגדילין על מי שנה שעברה מתעשרין לשנה שעברה יצאו ירקות שגדילין על מי שנה הבאה ומתעשרין לשנה הבאה ר"ע אומר באספך מגרנך ומיקבך מה גורן ויקב מיוחדין שגדילין על רוב מים ומתעשרין לשנה שעברה אף כל שגדילין על רוב מים מתעשרין לשנה שעברה יצאו ירקות שגדילין על כל מים ומתעשרין לשנה הבאה מאי בינייהו א"ר אבהו בצלים הסריסין ופול המצרי איכא בינייהו דתנן(ה) [א] בצלים הסריסין ופול המצרי שמנע מהן מים שלשים יום לפני ר"ה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה: באחד בשבט ר"ה לאילן: מ"ט אמר רבי אלעזר א"ר אושעיא הואיל ויצאו רוב גשמי שנה ועדיין רוב תקופה מבחוץ מאי קאמר ה"ק אע"פ שרוב תקופה מבחוץ הואיל ויצאו רוב גשמי שנה ת"ר (ו) מעשה בר"ע שליקט אתרוג באחד בשבט ונהג בו שני עישורין אחד

מסורת הש"ס

א) שביעית פ"ב מ"ט, ב) עירובין ז. יומא טו. [תוס' שביעית סוף פ"ג], ג) [שביעית פ"ב ה"י], ד) [שיך לעיל במשנה ד' ב.], ה) ל"ל כשנה שניה ומעשר עני כשנה כו', ו) [וע"ע תוס' קידושין ג. ד"ה מה ירקן],

---

תורה אור השלם

1. חַג הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ:

דברים טז יג

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה איכא ביניייהו כו' דכיון דמנע מהן מים ל' יום כו' הא מתני' דכיון שמנע: (ב) תוס' ד"ה הוה אמינא כו' וטפי ניחא ליה לשמואל: (ג) בא"ד דטעמייה דר"ש דצורר גורנו משום דיש בילה:

מוסף רש"י

שליקט אתרוג. כל האילן קרוי אתרוג (ערובין ז.). **באחד בשבט.** ושנה שניה הנכנסת לשלישית היתה (יבמות סו.). **ונהג בה שני עישורין.** שניה יוצאה ושלישית נכנסת הוא, שנה שניה לשמיטה מעשר ראשון ושני, והשלישית מעשר ראשון ומעשר עני (ערובין ז.).

רבינו חננאל

ומצאנו לשמואל שלש שמועות, א' הילכתא כר' שמעון שזורי. ב' הכל הולך אחר גמר פרי. ג' לכל אין בילה חוץ מיין ושמן. וצריכי, דאי אמר הכל הולך אחר גמר פרי, היינו אומרים אפילו תבואה וזיתים בתר גמר פרי, ולית ליה [בתר] שליש, לפיכך אמר הילכתא כר' שמעון שזורי בהנך דפליגי, והוא פול המצרי שזרעו לזרע שהשרשתו היא גמירתו כרבנן, וכיוצא בו. ואמר עוד כי אין בילה, להודיע כי ליין ושמן יש בילה. **תניא** ר' יוסי הגלילי אומר באספך מגרנך ומיקבך, מה גורן ויין מיוחדין שגדילין על מי שנה שעברה והן מתעשרין לשנה שעברה כולן, ופשוטה היא. לדברי הכל ירק עישורו בשעת לקיטתו, כל הנלקט קודם ראש השנה עישורו כשנה היוצאה, וכל הנלקט אחר ראש השנה עישורו כשנה הנכנסת. ר' יוסי הגלילי דייק כל הפירות הגדילין על מי שנה שעברה ואין צריכין למי שנה הבאה, מתעשרין לשעבר, כגון התבואה וכיוצא בה. אבל

עין משפט נר מצוה

עה א מיי' פ"ד מהל' שמיטין וליכה יח ופ"ח מהל' מ"ש הל"ט:

לעזי רש"י

ציפולי"י [ציבו"ט]. בצלצלים, בצל קטן.

רבינו חננאל (המשך)

הירקות שצריכין מים בכל יום מתעשרין להבא. ור' עקיבא סבר לאחר רוב מים אזלינן, וכל הפירות הגדילין על רוב מים, אף על פי שעדיין אם יורדין עליהן גשמים מועילין להן, כגון התבואה וכיוצא בה, מתעשרין לשעבר. אבל הירקות שהן גדלין על כל מים, שהמים בכל יום ויום מגדלין אותן מתעשרין (לשעבר) [להבא]. **ואמרינן** מכדי לדברי הכל התבואה וכיוצא בה מתעשרין לשעבר, והירקות מתעשרין להבא, מאי ביניהו. ואמר ר' אבהו בצלין הסריסין ופול המצרי, פיר' בצלין סריסין, כגון שמיעך זרעם קודם שהוקשו כדי להתגדל ראשיהם, לר' עקיבא דאמר כל הפירות הגדילין על רוב מים, מתעשרין לשעבר [הני נמי מתעשרין לשעבר]. לר' יוסי הגלילי דאמר הגדילין על מי שנה שעברה, הללו כירקות דמי, דתנן במסכת שביעית פרק שני בצלים הסריסים ופול המצרי שמנע מהן מים ל' יום לפני ר"ה, מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית כולן, הדא מתני' כר' עקיבא. **באחד בשבט ראש השנה לאילן דברי בית שמאי, בית הילל אומרים בט"ו כול'.** ואוקימנא מאי טעמא, דאע"ג שרוב תקופה מבחוץ, הואיל ויצאו רוב גשמי שנה מתעשרין לשעבר. פיר', מצאנו זמן הגשמים המועילין ומתענין בהם שירדו מי"ז במרחשון עד סוף ניסן, כמפורש בפרק מאימתי מזכירין גבורות גשמים. הנה אליבא דבית הילל דאמרי בט"ו בשבט, יצאו מימות הגשמים י"ג במרחשון וכסליו וטבת וט"ו משבט, הרי ג' חדשים פחות שלשה ימים. ונשארו מימות הגשמים ט"ו (בשבט) [משבט] ואדר וניסן, הרי שני חדשים וחצי. הנה. יצאו רוב [ימי] גשמי שנה זו. ואע"פ שרוב תקופה טבת עדיין מבחוץ, שנשאר חצי שבט ואדר ומקצת מניסן, לא משגחינן בתקופה למימרא שעדיין רוב התקופה של שנה הבאה היא, אלא מתעשר לשעבר. תנו **רבנן** מעשה בר' עקיבא שליקט אתרוג באחד בשבט ונהג בו שני עישורין וכול'.

לרבעי. הך משנה אתיא כמאן דתני נטע רבעי ברים כ"מ (ברכות דף לה.) [1]: **ולשביעית.** ירק נמי אית ביה שביעית אלא מפרש בירושלמי דביכורים פרק ב' כגון אתרוג בת ששית הנכנסת לשביעית הרי היא לבעלים כאילן בתר חנטה ופטור ממעשר כירק דבתר לקיטה והא דלא תנא שוה לאילן לענין כלאים דלא הוי כלאים בכרם משא"כ בירק ולענין ר"ה שלו שבט כאילן כדאמר בשמעתין לא תניא הכא אלא מידי דבהאי אזלי בתר חנטה ובהאי בתר לקיטה ות"ת אמאי לא אזלינן באתרוג בתר לקיטה לכל דבר כיון שגדל על כל מים כירק למאי דפריסית לעיל [א] ההיא דרשא לריכא בשביעית דאורייתא וי"ל משום דדרשינן לעיל (דף י.) גבי ערלה פעמים שברביעית ועדיין אסורין משום ערלה ות"ת דהכא משמע דאזלינן בירק בתר לקיטה לענין שביעית ובמסכת שביעית (פ"ט מ"ח) תנן כל הספיחין מותרין חוץ מספיחי כרוב ופירש הר"ש שם ע"פ הירושלמי דאיירי בספיחי ששית הנכנסת לשביעית ומתרץ בהכי ההיא דפרק מקוש שנהגו (פסחים דף נא: ושם) דתניא איפכא כולם אסורין חוץ מספיחי כרוב ורגלה לפרש דהא דאמר בירק בתר לקיטה היינו כשלא נגמר גדולם בששית אבל נגמר גדולם בששית שרו דין לר"ע דין לר' יוסי הגלילי מידי דהוה אבצלים הסריסים לעיל שמנע מהם מים שלשים יום לפני ר"ה דאפי' מאן דפליג התם הכא מודה לר' יוסי הגלילי כיון דנגמר גדולם נמצאו גדילים על מי שנה שעברה ותו לא גדלי על מי שנה הבאה ולר"ע נמי כיון דתו לא גדלי על כל מים יוצאין מתורת ירקות הגדילים על כל מים כדאמרי' בירושלמי כדמפרש לעיל גבי בצלים דנעשו כשדה הבעל שמסתפקת במי גשמים ומתעשרים לשעבר וכן לעיל (דף יג.) גבי אורז ודוחן דיהיב להו שמואל דין ירק דבתר לקיטה וקאמר הכל הולך אחר גמר פרי אלמא גמר פרי עיקר אלא דנקט בכל דוכתי לקיטה משום דדרך לנקט בתר גמר פרי והנהו גמרי פרייס ביחד אלא שאין מתייבשין ביחד כדאמרי' דעשויין פרכין פרכין ומיהו קשה מאתרוג דבסמוך דאמר הכא באתרוג שחנטו פירותיו קודם ט"ו דאידך שבט ומשמע משום דמספקא ליה אי אזלינן בתר חנטה באתרוג כר"ח או בתר לקיטה כר"ג נהג בו שני עישורין אלמא דאזלי' בתר לקיטה אף על גב דנגמר הפרי (נמי) דהרי חנט בשבט של שנה שעברה ולא נלקט עד שבט אחר ושמא אתרוג חלוק משאר פירות לפי שדרכו לעמוד באילן שתים ושלש שנים וכל זמן שמתקייס באילן גדל בכל שנה ושנה אי נמי אף על פי שחנט בשבט זמנין דאין נגמר גדולו עד שבט אחר ויש"ת השתא דנקט רבי יוחנן לקמן (דף טו:) גבי אתרוג אפילו כזית ונעשית ככר כלומר דעל ידי מי שנה הבאה גדילה ומיהו כזית ודאי לאו דוקא דהא ר' יוחנן בתר חנטה אזיל ושמא לא חשיב חנטה באתרוג בפחות מכזית: **הכסיל** בחשך הולך. אפילו יודע כמאן הלכה ומתמיר על עצמו ולא בעי לשנויי דר"ע מספקא ליה הלכתא כמאן ועבד לחומרא דמסתמא יודע היה להלכה כב"ה: או

אחד כדברי ב"ש. שאמרו נתחדשה שנה וכבר נכנסת שלישית משחשיכה: **ואחד כדברי ב"ה.** האומרין לא נתחדשה שנה עד המשכה עשר בו: **לא מנהג ב"ש בו'.** שני עישורין שנהג בה לאו משום ספק כב"ש ספק כב"ה אלא משום ספק הלכה כרבן גמליאל דאמר אתרוג אחר לקיטה כירק ממשו דדרכו ליגדל על כל מים והרי נלקט בשלישית או שמא כר"א דאמר אחרי חנטה הלכו בו כשאר אילנות והרי חנטו בשניה ולקמיה פריך א"כ פשיטא ליה דכבר נכנסה שלישית כב"ש: **שוה לאילן.** ליגל אחר חנטה לענין ערלה ורבעי ושביעית: **שבשעת לקיטתו עישורו.** שאם חנטה בשניה ונלקטת בשלישית מתעשר כדת שנה שלישית כירק לפי שאף הוא דרכו ליגדל על כל מים הכי מפרש לה בשמעתא קמייתא דקדושין [ב]: **והרולה לעשות וכו'.** בעלמא (עירובין ו:) פרכינן סיפא אריש ומשנינן כאן קודם בת קול כאן לאחר בת קול: **מקולי ב"ש בו'.** בעירובין [ג] מפרש לה בהמלוקת אחת שיש מקוש שנוטין בה דברי בית שמאי להקל ויש מקוש שנוטין בה דברי בית הלל ובכל הלל להקל כגון כמה חסרון בשדרה שלא תטמא באהל ב"ש אומרים ב' חוליות וב"ה אומרים חוליא אחת וכן לטרפה נמצאו דברי ב"ש מקילין בטריפה ואומר עד שתחסר שתי חוליות וב"ה מחמירין בה ומקילין לענין טומאה לומר שכיון שחסרה חוליא אחת אינה מטמאה והאוחז בזו קולי ב"ש וקולי ב"ה רשע שהרי דבריו סותרין זה את זה כדי להקל והאוחז בחומרי שניהם כסיל בחשך הולך הוא שאינו יודע להבחין על מי לסמוך אבל בב' מחלוקות שהקילו אלו בזו ואלו בזו אין כאן לא משום רשע ולא משום סכלות דסבירא ליה בהא כב"ש ובהא כבית הלל: **אי כבית שמאי בקוליהון ובחומריהון.** אי לענין טומאה לא חשיב לה חסרון בחוליא אחת לענין טריפה נמי לאו חסרון הוא: **ואי כב"ה.** דאמרו חסרון הוא ליחשבה חסרון הכא והכא. והך דר"ע נמי סתרן אהדדי דקא חשיב ליה שניה וקא חשיב ליה שלישית: **גמרא אספקא ליה וכו'.** כב"ה בעא למעבד: **כב"ש נהג בה.** לר' יוסי בר יהודה דאמר משום דנהג בה מנהג רבן גמליאל עשרה במעשר עני כדין שלישית א"כ כב"ש ס"ל דנתחדשה שנה היום דאי כב"ה לקיטתה וחנטתה בשנה אחת הוה: **דאידך שבט.** דאשתקד שהאתרוג דר באילנו שתים ושלש שנים ובט"ו בשבט דאשתקד נכנסה שנה שלישית ועדיין לא יצאת שלישית נמצאת שחנטה בשניה ונלקטה בשלישית: **ודין הוא.** דאם לקטה קודם לכן או בכסליו או בטבת נמי הוה נוהג בה ב' עישורין משום מנהג ר"ג ור"א: **אלא מעשה שהיה.** בא' בשבט היה: **ברוך ושני.** כפול את דברי ר' יוסי ושנה בה שתי מחלוקות: **לא אחד בשבט היה.** שאין בה חידוש שנה: **אלא ט"ו בשבט היה.** לדברי הכל נתחדשה שנה: **ר"ה שנו תשרי.** כדין ירק ולענין מעשר קאמר: **שלישית נכנסה לרביעית.** לקמן [טו.] פריך מ"ש דלא תנא ואם היתה שניה נכנסה לשלישית כדתניא לעיל (דף יב:) גבי ליקט ירק: מאן

אחד כדברי ב"ש ואחד כדברי ב"ה ר' יוסי בר יהודה אומר לא מנהג ב"ש וב"ה נהג בה אלא מנהג רבן גמליאל ור' אליעזר נהג בה דתנן[ו] אאתרוג שוה לאילן בג' דרכים ולירק בדרך אחד שוה לאילן בג' דרכים לערלה ולרבעי ולשביעית ולירק בדרך אחד שבשעת לקיטתו עישורו דברי ר"ג ר' אליעזר אומר אתרוג שוה לאילן לכל דבר ומי עבדינן כתרי חומרי והתניא [3]לעולם הלכה כדברי ב"ה והרוצה לעשות כדברי ב"ש עושה כדברי ב"ה עושה מקולי ב"ש ומקולי ב"ה רשע מחומרי ב"ש ומחומרי ב"ה עליו הכתוב אומר [1]והכסיל בחשך הולך אלא אי כב"ש בקוליהון ובחומריהון אי כב"ה בקוליהון ובחומריהון [3]ר"ע גמריה אסתפק ליה ולא ידע אי ב"ה באחד בשבט [7](אומר) אי בט"ו בשבט [8](אומר) ר' יוסי בר יהודה אומר לא מנהג ב"ש וב"ה נהג בה אלא מנהג ר"ג ורבי אליעזר נהג בה באחד בשבט כבית שמאי נהג בה א"ר חנינא ואיתימא ר' חנניא הכא באתרוג שחנטו פירותיו קודם ט"ו דאידך שבט עסקינן ובדין הוא אפילו קודם לכן [9]ומעשה שהיה כך היה רבינא אמר כרוך ותני לא אחד בשבט היה אלא ט"ו בשבט היה ולא מנהג בית שמאי ובית הלל נהג בה אלא מנהג רבן גמליאל ור' אליעזר נהג בה אמר רבה בר רב הונא השתא דאמר רבן גמליאל אתרוג אחר לקיטתו עישורו כירק ראש השנה שלו תשרי מיתיבי ר' שמעון בן אלעזר אומר [10]ליקט אתרוג ערב ט"ו בשבט עד שלא תבוא השמש וחזר וליקט משתבוא השמש אין תורמין ומעשרין מזה על זה לפי שאין תורמין ומעשרין לא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש [3]היתה שלישית נכנסת לרביעית שלישית מעשר ראשון ומעשר עני רביעית מעשר ראשון ומעשר עני מאן

עין משפט נר מצוה

עז א מיי' פ"א מהל' מ"ש הלכה ה ופ"ד מהל' שמיטין הלכה יב טוש"ע י"ד סי' שלא סעיף קטן:
עז ב מיי' פ"ה מהל' תרומות הלכה יא טוש"ע שם סעיף מ:
עח ג מיי' פ"א מהל' מ"ש הלכה ג טוש"ע י"ד סי' שלא סעיף קטן:

תורה אור השלם

1. **הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ וְהַכְּסִיל בַּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ וְיָדַעְתִּי גַּם אָנִי שֶׁמִּקְרֶה אֶחָד יִקְרֶה אֶת כֻּלָּם:** קהלת ב יד

רבינו חננאל

פיר' לערלה ולרבעי ולשביעית שוה האתרוג לאילן, דאזיל בתר חנטה. כל הענין פשוט הוא ונתברר בדרך קצרה מתלמוד ארץ ישראל, דגרסינן מעשה בר' עקיבא שליקט אתרוג ונתן עליו חומרי בית שמאי ובית הילל [נ"א: וחומרי בית הלל] ולמה לי אתרוג אפילו שאר כל האילן, תני חומרי רבן גמליאל וחומרי ר' אליעזר. ורבן גמליאל ור' אליעזר לא על דבית הילל איגון הוו, אמר ר' יוסי ב"ר אבין תיפתר שנחנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט של שנה שניה ונכנסה שלישית, על דעתיה דרבן גמליאל מעשר עני, על דעתיה דר' אליעזר מעשר שיני. מה עשה עישר וקראו מעשר שיני, ופדאו ונתנו לעניים.

הגהות הב"ח

(**א**) תוס' ד"ה לשביעית כו' למאי דפריסית לעיל. נ"ב בדף זה ע"א בד"ה מה גורן:

מוסף רש"י

אחד כדברי בית שמאי. דאמרי בחמד בשבט ר"ה לאילן וכבר נכנסה שלישית, **ואחד כדברי בית הלל.** דאמרי עד חמשה עשר בו לא הוי ר"ה ועדיין שניה היא (עירובין ז.) מעשר שני כבית הלל דאמרי ט"ו בשבט ר"ה לאילנות ולאכמי שניה היא, ומעשר עני כבית שמאי דאמרי בחמד בשבט ר"ה לאילנות ושלישית היא (במות טו.). **לערלה ולרבעי ולשביעית.** ערלה ורבעי נוהג בו כאילן וענין שביעית הולכין בפירותיו אחר החנטה כאילן ולא אחר לקיטה כירק (קדושין ב; וכע"ז סוכה לט:). **שבשעת לקיטתו עישורו.** שאם חנט בשנה שניה שמעשרותיה מעשר לאשן ומעשר שני ונלקט בשלישית לשמיטה שמעשרותיה מעשר לאשן ומעשר עני, מתעשר כדין מעשר שלישית, ואילו אחר אילנות שחנטו פירותיהן בשניה ונלקטו בשלישית מתעשרין כדין שניה, וענין מעשר השוו אתרוג ליקח למעשר פירות האילן וירקות דרבנן ומעשר גורן ויקב דאורייתא, וכגורן ויקב ילפינן (לעיל יג:) שמתעשר אחר השנה שהביאו שלש מקצלי, ואמרכו רבנן מעשר דבריהם לגורן ויקב, מה גורן ויקב מיוחדים שגדילים על רוב מים דהיינו מי גשמים ומתעשרין לשנה שעברה, אף כל הגדילין על רוב מים, כגון פירות האילן, מתעשרין לשנה שעברה, יצאו יקות שגדילין על כל מים שמתעשרין לשנה הבאה, ואתרוג נמי גדל על כל מים כירק (סוכה מ. וכע"ז קדושין ג.). **לכל דבר.** אף למעשרות (סוכה מ.).

(**ב**) סוכה לט: קידושין ב: ביכורים פ"ב מ"ו, (**ג**) עירובין ו: חולין מג: [תוס' סוכה פ"ב ה"ד ותוס' עדיות פ"ב ה"ג ותוס' יבמות ז.], (**ד**) [ל"ל אמרו], (**ה**) [ל"ל אמרו], (**ו**) [עירובין סה: וש"נ], (**ז**) [תוספ' פ"א ה"ח ותוספ' תרומות פ"ב ה"ו ע"ש], (**ח**) [דף ג.], (**ט**) [דף ז.], (**י**) [ועי' תוספות קדושין ב: ד"ה אתרוג],

מאן שמעת ליה כו'. אלמא ר"ש בן אלעזר כרבן גמליאל סבירא ליה: **אתרוג קשיא ליה ידא.** קשה לענ האתרוג ידיס ממשמשות בו: **שבט דחדשים.** של לבנה: **או שבט דתקופה.** חמה לסוף שלשים של תקופת טבת נכנס שבט של חמה: **היכי שנה מעוברת מהו.** אימתי ר"ה שבט הסמוך לטבת או אדר הראשון שהוא במקום שבט: **אחר רוב שנים.** מי ששמו שבט: **אמר רבה אתרוג בת ששית.** שחנטה בששית: **פטורה מן המעשר.** לקמיה מפרש טעמא דכולה מילתא: **א"ל אביי בשלמא סיפא.** דקא אמרת בת שביעית שנכנסה לשמינית פטורה מן המעשר אלמא נהגה בה קדושת שביעית ומיחייב לאפקורה והפקרא פטורה מהמעשר דמשמע דאזלת בה בתר חנטה לענין הפקר שביעית ולענין ביעור נמי כדקאמרת חייבין בביעור כל הך סיפא אע"ג דסתרא לה לרישא דקאמרת בת ששית שנכנסה לשביעית פטורה מן המעשר דהפקר הוא משום שביעית אלמא בתר לקיטה אזלת בה לענין שביעית דאי לאו דשביעית נהגא בה לא הוה מפטרא דהפקרא דשביעית פטר לה ממעשר כדתניא במכילתא[ב] ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה[ג] מה חיה אוכלת ופטורה מן המעשר אף אדם פטור הא לא הוה קשיא לי דאמינא ספוקי מספקא לך אי אזלינן באתרוג בתר חנטה לענין שביעית או בתר לקיטה כמו במעשר ואזלת לחומרא דשביעית דאורייתא היא וספיקא דאורייתא לחומרא: **אלא רישא.** דסיימת בה פטורה מן הביעור דקולא הוא: **אמאי דאמרינן זיל בתר חנטה.** אשמעת לן בה דלא מספקא לך ומסקנא דרישא וכולה סיפא חד טעמא הוא דפשיטא לך דבתר חנטה אזלינן: **אי הכי.** דלא מספקא ולא נהגא שביעית באתרוג בת ששית: **תחייב במעשר.** דלאו הפקר הוא: **יד הכל ממשמשים בה.** נהי דלא מחייב לאפקורה דלא נהגא בה שביעית מיהו כל שדות ופרדסות הפקר הן בשביעית ואין אתרוג זה נשמר בה לבדו ועל כרחו הכל ממשמשין בו והפקר פטור מן המעשר: **רב המנונא אמר לעולם ששית.** וחייב במעשר דכיון דשביעית לא נהגא בה ולאו הפקרא דמלכא היא משמוש יד הכל שבה אינו אלא גזל ואין הפקר מזה פטורה מן המעשר: **מיתיבי ר"ש בן יהודה אומר כו'** הכי גרסינן לה בתוספתא[ד] **שאין לך שחייב במעשר אלא אם כן גדל בחיוב ונלקט בחיוב** ובסיפא גרסי' **שאין לך שחייב בביעור אא"כ גדל בשביעית ונלקט בשביעית.** ברישא דמילתיה יהיב טעמא לפטורא דמעשר לפי שהוציאו מכלל שאר אילנות שהלכו בם אחר חנטה לפיכך הוחקק ליתן טעם לדבריו ואשמועי' כרבה דאע"ג דלאו הפקר דמלכא הוא כיון דסוף סוף יד הכל ממשמשין בה פטורה מן המעשר דלפטורא דביעור לא אטרוך למכתב טעמא דלא אפקיה מדין שאר אילנות דאזלינן בה בתר חנטה וסיפא יהיב טעמא לפטורא דביעור דלפטורא דמעשר הא אשמעינן טעמא דלא חייבוהו חכמים במעשר אא"כ גדל בחיוב ונלקט בחיוב וזה לא גדל בחיוב: **אא"כ גדל בשביעית ונלקט בשביעית.** דכי כתיב להמתן ולחיה אשר בארצך (ויקרא כה) לילפינן מינה[ה] ביעור בשביעית כתיב ולא בשמינית: **סיפא קשיא כין לרבה בין לרב המנונא.** דהא תרוייהו בתר חנטה אזלי בשביעית ובת שביעית שנכנסת לשמינית חייבת בביעור דהא לא פליג רב המנונא אדרבה אלא בבת ששית שנכנסת לשביעית: **תנאי היא.** האי תנא פליג עלייהו ותנא אחרינא קאי כוותייהו: **דתניא כו'** הכי גרסי' בתוספתא דמסכת שביעית (פ"ד הט"ו) **א"ר יוסי אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים אתרוג אחר לקיטה למעשר ורבותינו נמנו באושא וגמרו אתרוג אחר לקיטה בין למעשר בין לשביעית: שביעית מאן דכר שמיה.** דקאמר דאימנו עלה רבותינו אלמא איכא מאן דפליג: חסורי

מסורת הש"ס

ג) [סוכה מ. תוספתא שביעית פ"ד הט"ו], ב) [משפטים פרשה כז], ג) [שמות כג], ד) [שביעית פ"ד הט"ז], ה) [תו"כ בהר פרשה ג], ו) בת"י אינו. רש"ל,

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה יד הכל כו' לא הוה צריך לטעם זה. נ"ב פי' דבששית הנכנס לשביעית דפטורה מן המעשר [ולאזלי' בתר לקיטה] ופטורה מן הביעור דאזלי' בתר חנטה ובשביעית הנכנס לשמיני' חייבת בביעור דאזלינן בתר חנטה ואע"ג דלקט בשמיני' כיון דהפקרא דמלכא הוא דאזלינן בתר חנטה לביעור פטור מן המעשר:

עין משפט נר מצוה

עט א מיי' פ"ט מהל' מ"ש הלכה ו ופ"ד מהל' שמיטה הלכה יב [טוש"ע י"ד סימן שלא סעיף קטן]:

פ ב מיי' (שם הל"ט) [פ"ל מהל' מעשר שני הל' ה טוש"ע שם]:

רבינו חננאל

מאי שנא התם (בהוריה) [בברייתא] דתנן דלירקות דקתני ואם היתה שנייה נכנסת לשלישית, ומאי שנא הכא גבי אתרוג דקתני אם היתה שלישית נכנסה לרביעית כול' ופשוטה היא. פיר' **שבט דחדשים** הוא מניין ימות הלבנה שנ"ד ימים לי"ב חדש. **שבט דתקופה** לחשבון חמה, והם שס"ה ימים לי"ב חודש. ושבט של חמה נקרא ינוארים בלשון יוון. פעמים שבאים ט"ו של שבט [א] שנת הלבנה, ביתר מחציו ומרובו של שבט שנת החמה. ופשטנה שבט של חדשי הלבנה, ואפילו אם היא שנה מעוברת, ראש השנה שלו שבט, בתר רוב שנים אזלינן. **אמר רבה אתרוג בת ששית שנכנסת בשביעית פטורה מן המעשר,** בתר לקיטה אזלינן לענייין מעשר, מפני יד הכל ממשמשין בה, וההפקר פטור מן המעשר. ופטורה מן הביעור, דאזלינן בתר חנטה. והא בת שישית היא, מיקל במעשר ובביעור. ובת שביעית שנכנסת לשמינית חייבת בביעור ופטורה מן המעשר, ואוקימנא לחומרא. ורב המנונא אמר בת שישית שנכנסת לשביעית לעולם ששית, פי' שחייבת במעשר. ובת שביעית שנכנסת לשמינית לעולם שביעית. **ואותבינן** הא דתני ר' שמעון בן יהודה משום ר' שמעון אתרוג בת ששית שנכנסת לשביעית פטורה מן המעשר ומן הביעור, שאין דבר חייב במעשר אלא הגדל והנלקט בחיוב, ובת שביעית שנכנסת לשמינית פטורה מן המעשר ומן הביעור, שאין לך דבר שחייב בביעור אלא הגדל והנלקט בפטור. קשיא לרבה. ולרב המנונא דאמר לעולם בתר חנטה אזלינן, קשיא ליה רישא וסיפא, רישא קתני אתרוג בת ששית שנכנסת בשביעית פטור מן המעשר, הנה בתר לקיטה [אזלינן], שאין לך נלקט בשביעית וחייב במעשר. וסיפא נמי דקתני בת שביעית שנכנסת לשמינית פטורה מן הביעור, גם זו בתר לקיטה אזלינן שאין לך [דבר] נלקט בשמינית וחייבת בביעור. ולא מצא פירוק. סיפא קשיא לרבה דאמר בת שביעית שנכנסת לשמינית חייבת בביעור [דאזלינן] אחר חנטה, ומתניתא תני פטורה מן הביעור קשיא ליה. **ופריק**

אן שבט דתקופה. אמתני' נמי דקתני באחד בשבט קא בעי אע"ג דשאלו באתרוג[ו] (וקשיא אמאי לא בעי באחד באלול ר"ה למעשר בהמה או בקמייתא בו' בסיון ר"ה לשתי הלחם ובאיגין): **דחדשים.** אע"ג שביטול הפירות הולך אחר החמה שנאמר (דברים יא) ממגד תבואות שמש ה"ל כתיב (שם) ממגד גרש ירחים וגם ישראלים מונין ללבנה:

בשלמא סיפא לחומרא. תימה מאי חומרא הרי קולא היא לענין מעשר וחומרא לענין שביעית ואי הוה אזיל לחומרא בתרוייהו הוה שייך חומרא אכל השתא הוה ליה למימר בשלמא סיפא בתר חנטה וא"ל דהכי קאמר בשלמא סיפא אפילו מטעם ספק דבתר חנטה או בתר לקיטה אזלת לחומרא לענין ביעור ויחא הא דפטורה מן המעשר מאחר דחייבו חכמים להפקיר:

יד הכל ממשמשים בו ואת אמרת תתחייב במעשר. לא נקט המי טעמא אלא למאן דאמר לעיל (דף יד:) שזה לאילן לכל דבר כשאר אילנות דכולהו מודו דבתר חנטה אפי' הכי פטורין מן המעשר מטעם יד הכל ממשמשין דלמאי דסבר אבטולמוס משום חמשה זקנים דאתרוג אחר לקיטה למעשר ואחר חנטה לשביעית [א] לא הוה צריך לטעם זה דבין לענין חדש ויבן בין לענין מעשר שני ועני אזיל בתר לקיטה ובחנם אייתי לקמן דאבטולמוס דהיינו מתני' דבכורים (פ"ג מ"ו) דאתרוג שזה לאילן בג' דרכים ולירק בדרך אחד:

שאין דבר שחייב במעשר אא"כ גדל בחיוב ונלקט בחיוב. לענין חדש ויבן מעשר שני ועני לא בעי גדל ונלקט בשנה אחת ואזלינן בתר חנטה והכא פטור משום יד הכל ממשמשין:

שאין לך דבר שחייב בביעור אא"כ גדל בשביעית ונלקט בשביעית. וא"ת ומאי קשיא ליה סיפא בין לרבה בין לרב המנונא הא כולהו תנאי פליגי אדר"ש בהא דהא מילתא דפשיטא דבכל דוכתי בין למעשר בין לשביעית אילן בתר חנטה ירק בתר לקיטה תבואה וזיתים בתר שליש ועוד קשיא דבפ' מקוש שנהגו (פסחים נא:) קאמר רבי שמעון גופיה כל הספיחים אסורין חוץ מספיחי כרוב שמעמידה רב נסים גאון בשל שביעית היוצאים בשמינית וגראה הני מילי לענין שאר דיני שביעית חוץ מלענין ביעור ועוד גראה דלא איירי הכא אלא באתרוג דוקא ושמא שוס טעם יש ומיתוקמא שפיר השתא כרבי שמעון ההיא דנטוח שוח שביעית שלהן שניה (שביעית פ"ה מ"ח): ורבותינו

רבה תנאי היא, דתניא א"ר יוסי אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים [אתרוג] אחר לקיטתו למעשר, אחר חנטה לשביעית כרבה. ורבותינו שנמנו באושא חלקו בזה ופשוטה היא.

ו) לכאורה צ"ל להיפך פעמים שבאים ט"ו של שבט שנת החמה ביתר וכו' של שבט של שנת הלבנה ול"ע.

פא א מיי' פ"ח מהל' מ"ש הל' ו ופ"ד מהל' שמיטין הלכה יב טוש"ע י"ד סי' שלא סעיף קטן: **פב** ב מיי' פ"ח מהל' מ"ש הלכה ג טוש"ע שם סעיף קטן: **פג** ג מיי' שם הלכה ג: **פד** ד מיי' פ"ד מהל' שמיטין הלכה טז: **ה** [מיי' פ"ח מהלכות מעשר הלכה ג]:

רבינו חננאל

חנו רבנן אילן שחנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט מתעשרים לשנה שעברה, ושחנטו אחר ט"ו בשבט מתעשרים לשנה (שעברה) הבאה. א"ר נחמיה במה דברים אמורים באילן העושה כעין שתי בריכות בשנה. פירוש שתי בריכות, דיופרין אילן שטעונין [נ"א: שטוען] שתי פירות בשנה, כגון תאנה שעושה פירות בקץ ובחורף. אבל אילן העושה בריכה אחת, כגון הדקלין והזיתין והחרובין אע"פ שחנטו פירותיהן קודם ט"ו בשבט מתעשרין לשנה הבאה. וקיימא לן כרב המנונא, דר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש קיימי' (א"ר יוחנן) כוותיה. ב) אמר ר' יוחנן נהגו **העם בחרובין כר'** נחמיה. אע"ג דחנטו קודם ט"ו בשבט מתעשרין לשנה הבאה. **איתיביה ר' שמעון בן לקיש לר' יוחנן,** הא דתנן בשביעית תחילת פרק חמישי, בנות שוח שביעית שלהן שנייה שעושות לשלש שנים, על שם שעשו בשביעית יהו שביעית. כלומר, הנה בנות שוח שחנטו קודם ט"ו בשבט, וחזונטין עוד אחר ט"ו בשבט בכל (השנה) שנה ושנה, ומה שחנטו בשנת השמיטה אחר ט"ו בשבט, נוהגין בהן דין שביעית בשנה השנייה של שבוע, שמתאחרין בנות שוח הללו באילן ג' שנים. אבל מה שחנטו קודם ט"ו בשבט בשביעית, מן השמיטה הן חשובין, ומותרין בשנה הראשונה של שבוע. הנה בנות שוח אינם כגון שתי בריכות בשנה, לפי שאין עושין אלא בריכה אחת בכל שנה ושנה. הנה מה שחנטו קודם ט"ו בשבט חשובין משנה ששית, ושחנטו אחר ט"ו בשבט חשובין משנה השביעית, ומתבערין בשנה השניה של שבוע שהיא שנה שלישית לחנטתן. והיאך א"ר יוחנן כי החרובין מפני שעושין בריכה אחת בשנה, בין מה שחנטו קודם ט"ו בין אחר כך מתעשרין לשנה הבאה. אשתיק כולי'. ירושלמי: אמר ר' אבא בר כהנא ותמיהני איך מותיב ר' שמעון בן לקיש ומקבל ר' יוחנן מיניה, ושתיק ליה, ויתיבניה אנא אמינא חרובין ואת אמרת בנות שוח, אנא אמינא מנהג ואת אמרת הלכה, אנא אמינא ר' נחמיה ואת אמרת רבנן. פירוש בנות שוח הללו תאנים לבנות הן כדאמרינן בענין דברים האסורים למכור לנכרים, בנות שוח בפטוטרותיהן, ואמרי' בגמרא אמר רבה בר בר חנה תאיני חיוורתא. והן בנות שוח ובנות שבע ובלוקסין כולן מיני תאנים. וכבר פירשנום במס' ע"ז. וכן דרך בנות שוח הללו שחונטין בשנה הראשונה הן פגין ובשנייה בוחל ובשלישית נגמרין והן צמל. ובכל שנה הן חונטין וכך סידורן, מה שחונטין בשנה הראשונה

ורבותינו נמנו באושא. אית דגרסי אתרוג אחר חנטה בין למעשר בין לשביעית דסברי לה השתא כר"א דלעיל (דף יד:) ולא גרסה דבהדיא מוכח בפ' לולב הגזול (סוכה דף מ.) דגרסינן אחר לקיטה וג' מחלוקת בדבר: **שתי** בריכות ס"ד. חסורי מיחסרא והכי קתני אתרוג אחר לקיטתו למעשר ואחר חנטה לשביעית ורבותינו נמנו באושא (ו) אחר לקיטתו בין למעשר בין לשביעית איתמר רבי יוחנן וריש לקיש אמרי תרוייהו אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית לעולם ששית כי אתא רבין אמר רבי יוחנן אאתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית אפילו כזית ונעשית ככר חייבין עליה משום טבל ת"ר באילן שחנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט מתעשר לשנה שעברה אחר ט"ו בשבט מתעשר לשנה הבאה אמר רבי נחמיה בד"א באילן שעושה שתי בריכות בשנה שתי בריכות ס"ד אלא אימא כעין שתי בריכות אבל אילן העושה בריכה אחת כגון דקלים וזיתים וחרובין אע"פ שחנטו פירותיהן קודם ט"ו בשבט מתעשרין לשנה הבאה אמר רבי יוחנן גנהגו העם בחרובין כרבי נחמיה איתיביה ריש לקיש לרבי יוחנן (ז) בנות דשוח שביעית שלהן שניה מפני שעושות לשלש השנים אישתיק א"ל ר' אבא הכהן לרבי יוסי הכהן אמאי אישתיק לימא ליה אמינא לך אנא רבי נחמיה ואת אמרת לי רבנן משום דא"ל שבקת רבנן ועבדת כרבי נחמיה ולימא ליה קאמינא לך נהגו ואת אמרת לי איסורא דא"ל במקום איסורא כי נהגו שבקינן (ליה) ולימא ליה כי אמינא לך אנא המעשר חרובין דרבנן ואת אמרת לי שביעית דאורייתא אלא אמר רבי אבא הכהן תמיהני אם השיבה ריש לקיש לתשובה זו אם השיבה הא אותבה אלא אימא אם קיבלה רבי יוחנן אם לא קיבלה:

מתני'

נכנסת לשלישית או שלישית לרביעית ואחר חנטה לשביעית בין להפקר בין לביעור כשאר אילנות ובת שביעית הנכנסת לשמינית הפקרה הוא פוטרה(ג) מן המעשר דאילו לענין מעשר בשאר שני שבוע אזול ביה רבנן בתר לקיטה לגבי חדש ויש ומעשר שני ומעשר עני משום דדרכו ליגדל על כל מיס כירק והכי מפרש בשמעתא קמייתא דקדושין (דף ג.) אבל לשאר דבריו שוה לאילן בתר חנטה. ורבה ורב המנונא סבירא להו כאבטולמוס דאמר בתר חנטה לשביעית הלכך בת שביעית שנכנסת לשמינית חייבת בביעור ובת ששית הנכנסת לשביעית פטורה מן הביעור דאזיל בתר חנטה ומיפלג פליגי רבה ורב המנונא במילתיה דאבטולמוס בהא רב המנונא סבר כיון דפטורה מן הביעור חייבת במעשר דלאו הפקרא דמלכא היא ורבה סבר סוף סוף יד הכל ממשמשין ומודה אבטולמוס דפטורה מן המעשר: **לעולם ששית.** חייבת במעשר ופטורה מן הביעור: **אפילו כזית.** אפילו לא גדלה בששית אלא מעט ורובה גדלה בשביעית עד שנעשית ככר חייבת משום טבל דבתר חנטה אזלינן: **שתי בריכות ס"ד.** אין לשון זה נופל אלא בעופות כדתנן (ב"ב דף פ.) הלוקח פירות שובך מפריח הבריכה לאשונה: **לעין שתי בריכות.** שאין פירותיו נגמרין כאחת כגון תאנים כדאמרן (לעיל דף יג:) גבי קטניות מתוך שעשוין פרכין: **אבל אילן.** שפירותיו נלקטין כאחד בתר לקיטה אזלינן בהו: **בנות שוח.** מפרש במסכת ע"ז (דף יד.) תאיני חיורתא: **שביעית שלהן שניה.** שביעית שלהן נוהגת בשנה שניה של שמטה כדמפרש טעמא: **מפני שעושות לשלש שנים.** פירות החונטים בה בשביעית אין נגמרין עד שנה שניה של שמטה ואנן בתר חנטה אזלינן ונהגה בהו שביעית: **ואת אמרת לי איסורא.** דאסור למיזל בהו בתר לקיטה אגב גמי מודינא דאסור אלא נהגו כך: **שבקינן ליה.** בתמיה: **אם קיבלה.** והאי דאישתיק משום דלא ידע להשיב אם לא קיבלה והאי דאישתיק משום דלא איכפת ליה דלא דמי מעשר פירות האילן דרבנן לאחמורי ביה כשביעית דאורייתא:

מתני'

חסורי מיחסרא והכי קתני א"ר יוסי אתרוג אחר לקיטתו למעשר אחר חנטה לשביעית ורבותינו נמנו באושא אחר לקיטתו למעשר אחר חנטה לשביעית ונמנו באושא וגמרו אתרוג אחר לקיטה בין למעשר בין לשביעית. והכי פירושה אתרוג אחר לקיטה למעשר לענין חדש ויש ולענין שניה לא שמטה כדמפרש טעמא: **מפני שעושות לשלש שנים.** פירות החונטים בה בשביעית אין נגמרין עד שנה שניה של שמטה ואנן בתר חנטה אזלינן ונהגה בהו שביעית: **ואת אמרת לי איסורא.** דאסור למיזל בהו בתר לקיטה אגב גמי מודינא דאסור אלא נהגו כך: **שבקינן ליה.** בתמיה: **אם קיבלה.** והאי דאישתיק משום דלא ידע להשיב אם לא קיבלה והאי דאישתיק משום דלא איכפת ליה דלא דמי מעשר פירות האילן דרבנן לאחמורי ביה כשביעית דאורייתא:

מתני'

הוא הגדל ביערים שהוא מקוס הפקר ופטור מן המעשר אע"פ שהוא טוב כעין אגוזים קטנים שלנו וכגון ערמונים והא דלא נהגו ביה שביעית מעיקרא לאו משום גריעותא הוא אלא משום דעושות לשלש שנים כדאמרינן הכא והוו סברי דלא אזלינן בהו בתר חנטה (ח) אלא בתר לקיטה כיון דעיקרן אינם נגמרין בשנה שחונטים בה אבל לריש לקיש לקיש דירושלמי דמחייב בודאי ופטרי בדמאי לפי שלא נחשדו משמע משום גריעותא הוא ושיטתיה דהש"ס כוותיה בפ' כ"מ (ברכות מ:) דאמרינן דמאי הוא דלא בעי עשורי הא ודאי בעי עשורי ועוד קשיא דהתם ובפ"ק דע"ז (דף יד.) תאיני חיורתא קרי ליה ובפ' ארבעה נדרים (דף מ.) אמרי' דאין זה לא תאנים שחורות ולא תאנים לבנות ולריך לומר דשלשה מיני תאנים הן שחורות ולבנות הן סתם תאנים ובנות שוח הם סתם תאנים רעות כגון הנך דדמאי ובפ"ק דע"ז וקראום בנות שוח לפי שתולין הקלקלה במקולקל אבל בנות שבע דשבועות ונדרים הן (ד) חשובות שגרמו שבעת ימי אבילות ומסתמא מן הטובות אבל שנאמר (בראשית ג) ונחמד העץ להשכיל ואית דגרסי בפ"ק דע"ז מוכסין בנות שוח בלא ו"ו שהוא פרי אחד שכך שמו כדמוכח בפ"ק דבכורות (דף ח. ושם) דאמרי' הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס לשלש שנים וכנגדו באילנות בנות שוח נחש לשבע שנים ולאותו רשע לא מלינו חבר ויש אומרים כנגדו (ט) מוכסין בנות שוח ופי' שם בקונטרס מוכסין אל(י) בנות שוח ולא בנות שוח ממש ועוד י"ל דמשעת נטיעת האילן של בנות שוח אין טוען פירות עד שבע שנים ואהכי מייתי לה גבי נחש וכי האי גוונא קאמר התם אפעה לשבעים שנה וכנגדו באילן חרוב וחרוב זה משעת נטיעתו עד שעת גמר פירותיו שבעים שנה אבל גבי זאב וארי דלשלש שנים היינו משעת חניטתו עד גמר פרי דדאמרינן הכא: **שבקת רבנן ועבדת כרבי נחמיה. עדיפא מייתי הוה ליה לאקשויי דרבי יוחנן אית ליה (י) הלכה כסתם משנה: **משום** דאמר ליה שבקת רבנן ועבדת כרבי נחמיה. נראה לי כך פי' לכן לא א"ל הכי כדקאמרת דאי הוה א"ל הכי הוה משיב לו ריש לקיש וכי שבקינן רבנן ונעביד כרבי נחמיה דאת אמרת כרבי נחמיה קאמינא לך: **וכי** נהגו שבקינן להו. בתמיה דלשון נהגו משמע בפרק בתרא דתענית (דף כו:) דאי עביד לא מהדרינא והכא כיון דאיכא אסורא דהלכה כרבנן אית לן למהדורי וכריש ערבי פסחים (דף קג.) גבי הא דאמר רבי יוחנן נהגו העם כב"ה ואליבא דרבי יהודה משמע קצת דלכתחילה עבדי הכי מדברך רבא אבשמים בריש הדר אמאור ובכל ענין מתיישב כאן ומכאן סותרים מה שפירש רש"י בפ"ק דפסחים (דף ג:) אסורים בעשיית מלאכה במקום שנהגו דכיון דתני אסורין לא תלינן במנהגא [וע"ע תוספות ברכות נב: ד"ה נהגו ותוס' פסחים קג. ד"ה ואמר]:

בפסח

ומן השיתין עד התאנים נ' יום. ליקט תאנה ואינו יודע מתי חנטה, א"ר יונה מונה ק' יום למפרע, אם חל בתוכן ט"ו בשבט הוא יודע מתי חנטה. אמרו לו (והיא) והא עמי בטבריא ועושות לשנה אחת, אמר להן והרי עמכם בציפורי ועושות לשלש ג) שנים. **פי' מעשר חרובין** דרבנן.

הגהות הב"ח

(**א**) גמ' וכוכתיו נמנו באושא וגמרו אחר לקיטתו: (**ב**) תוס' ד"ה בנות שוח כו' שבנות שבע בתוכה לא הייתי בודד משמע נמי לפירוי: (**ג**) בא"ד לפי שרוב מינין הללו פיגס בתוך: (**ד**) בא"ד דשבועות ודנדרים הן הטובו' שבגמרא:

רבינו חננאל (המשך)

של שבוע נגמרין בשלישית. ומה שחנטו בשניה נגמרין ברביעית. ומה שחנטו בשלישית נגמרין בחמישית. ונוהגין בהן מעשר עני, דקייל אילן בתר חנטה, ואילו שנגמרו בחמישית, בשלישית חנטו, לפיכך הן פירות שלישית. ושחנטו ברביעית נגמרין בששית. ושחנטו בחמישית שנגמרין בשנה של שמטה מותרין הן, כי פירות חמישית הן. ושחנטו בששית נגמרו בשמינית ונוהגין בהן מעשר עני. ושחנטו בשנת השמטה בשביעית, נגמרין בשנה התשיעית שהיא שניה של שבוע הנכנסת. ונוהגין בהן דין שביעית ומתבערין, כי בשביעית היתה חניטתן. וכך דרך סידורן לעולם. כל הפירות של בנות שוח שחונטין בשביעית נוהגין בהן דין שביעית בשנה השניה של שבוע והיא שנת גמירת הפרי הנחנט בשביעית עצמה. נמצאו בכל שנה ג' מיני פירות בזה האילן, מקצתן צמל, והן שחנטו מקודם לכן בשנתים. ומקצתן בוחל, והן שחנטו מראשתקד. ומקצתן פגין והן בזו השנה. וכענין שפירשנו הן מפורשין בתלמוד ארץ ישראל בגמרא דהא מתניתא, מהו בנות שוח פיטיראה. פי' פיטיראה בלשון יון. ואמרו מין תאנים כאשר אמרנו. מה בכל שנה הן עושות או אחת לשלש שנים, ופירשו בכל שנה עושות אלא אין פירותיהן נגמרין אלא עד ג' שנים. כיצד יודע, איך יודעות פירות של כל שנה ושנה. ר' יונה אומר קושרין [נ"א: קושרן] בחוט, פי' אלו בחוט לבן ואלו בחוט אדום ואלו בחוט שחור. תני שמ"[ואל] תוחב בהן קסמין, גם זה כענין הראשון כולי'. תני רבן שמעון בן גמליאל אומר מהוצאת העליון עד חנטת הפגין נ' יום, ומן הפגין עד השיתין הנובלות נ' יום.

ח) מלות "וקי"ל כר"ה דר"י ודשב"ל קיימינן כוותיה" שייכים למעלה בראש העמוד וכאן ל"ל ר"ל יוחנן נהגו. ט) בירושלמי שם בפ"ה דשביעית סוף הלכה ח' וכן בתוספתא שם רפ"ד איתא והן עושות לשתי שנים.

ו) שביעית פ"ה מ"ח, ז) י"ל לכו, ח) בפ"ח: הפקרא הוא ופטורה. ד) י"ל בתלין, ט) תולי י"ל הטוטות, י) [בשבועות מי' שוה וכ"ח שם בתוס' ד"ה כנגו שוה וכו'], ו) [בכל הסוגיא דשם מי' שוה וע"ש בפירוש הרא"ש], **ח**) תולי י"ל ולא בתר וכו' וכן כתוב בתוס' ע"ז יד. ד"ה בנות שוח, **ט**) לפיכו הגירסא מוכסמין לחוד וכן הוא גירסת רש"י שם, **י**) [בכ"י שם מין], **כ**) [שבת מו. ובאבר דוכתי טוכא],

מתני' בארבעה פרקים. בשנה העולם נידון כו': **בני מרון.** מפרש בגמ' [יח.]: **שנאמר היולר יחד לבם וגו'.** בגמ' [שם] מפרש ליה: **גמ' אילימא הא מבואה דקיימא.** השתא במתובר ומוכנת לקלון: **הרפתקי.** מקרות: **דעדו עלה.** שעברו עליה: **דמזדרעא.** שעתיד לזרוע במרחשון הבא: **דחד דינא.** פעם אחת: **קרי.** כגון בדל לו שדפון (ג): **נידונים לשעבר.** קודם שנזרעה דהיינו פסח של אשתקד: **נידונים להבא.** בפסח שאחר זריעתה: **נידון לשעבר.** ביום"כ של אשתקד נגזר עליו: **להבא.** ביום"כ שעבר עכשיו בקרוב. וכן לשון משנה במסכת נדרים (דף ס.) קונם יין שאיני טועם חדש זה אסור בכל החדש כולו ור"ח להבא הוא ר"ח שעבר עתה בקרוב. ומשום דקרי לההוא אשתקד שעבר קרי להאי דלקמיה להבא: (ד) **תרי דיני מיתדנא.** קודש זריעתה וסמוך לקליר: **כי חזי איניש דמלא זרעא אפלא.** חטה וכוסמת שנזרעין במרחשון שאין ממהרין להתבשל: **ליקדיש וליזרע תרפא.** השעורה ממהרת להתבשל וזורעים אותה בשבט ואדר דכיון דאפלא מגלא שמע מינה לטובה נידון בפסח שעבר לפיכך ימהר לזרוע (ה) בזריעה שניה: **דעד דמטי למידייניה.** בפסח הבא: **קדיש פליג.** וגדל קלת ואינו ממהר שוב להתקלקל: **וי קמני מפגיפין.** ארבעה פרקים אגזר דין (ו): **קשיא אדם.** דתני מתני' בר"ה ורבי יהודה ביום"כ אמר: **וי קמני מפגיפין.** ארבעה פרקים: **אתחילת דין.** אבל אגזר(ז) דין דאדם ביום"כ: **אגן הכי קאמרינן.** הכי קשיא לן: **כרבי נתן מ"ט לא אמר.** משום דקסבר בחינה אין זה דין אלא בודק במעשיו הלכך בדידיה נמי תיקשי לך פקידה עיוני בעלמא הוא: **אקצירי ואמריעי.** מפרש במסכת נדרים (דף מט:) קצירי חולים מריעי ת"ח שהן תשושי כח: **כר' יוסי.** דאמר אדם נידון בכל יום ויתפללו שידונו אותו לזכות ולא יקנסוהו מיתה דאי כרבנן דאמרי אין נידון אלא בר"ה הרי כבר נקנסה עליו: **שהפסח זמן מבואה הוא.** זמן שהתבואה נידונת בו: **שאי הלחם.** ירלו על פירות האילן שהן מתירין להביא בכורים שאין מביאין בכורים קודם לעצרת דכתיב (שמות לד) בכורי קציר חטים. ואני שמעתי דרבי יהודה לטעמיה דהא אזלא כמאן דאמר בסנהדרין (דף ע:) עץ שאכל אדם הראשון חטה היתה: כדי

מסורת הש"ס

א) (תענית ב) מגילה לא:, ב) תענית ב., ג) [קרי בידי שמים כמו מקרה לילה אונס בידי אדם עריוך ערך קרין], ד) [תוס' פ"א ה"ב], ה) לעיל ח: ע"ז ב:, ו) נדרים מט. [ומס אימא רבא], ז) [לקמן יח.], ח) [תוס' פ"א ה"ב ותוספ' סוכה ספ"ג], ט) [גי' רי"ף ורא"ש מפני שסתא זמן גשמי שנה הוא אמר וכו'], י) לקמן לד:, כ) [ל"ל אמרן], ל) עי' רי"ף ורא"ש שהיו לפניהם גרסאות אחרות, מ) בע"י: גזר, נ) [ר' יהודה כך ראוי להיות],

תורה אור השלם

1. הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם:
תהלים לג טו
2. וַתִּפְקְדֶנּוּ לִבְקָרִים לְרָגָעִים תִּבְחָנֶנּוּ:
איוב ז יח
3. וַיְהִיו דִּבְרֵי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לִפְנֵי יְיָ קְרֹבִים אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ:
מלכים א ח נט

הגהות הב"ח

(א) גמ' ממדנא שתא אמר: (ב) שם עבדו והדר ומשפט: (ג) רש"י ד"ה קרי וכו' שדפון או אונס ע"י אדם כגון חיילות הס"ד: (ד) ד"ה להבא כו' להבא הס"ד אתא"כ מה"ד ומתרץ רבא ש"מ תרי דיני מיתדנא שתא אמתני' קאי קודם זריעתה: (ה) ד"ה ליקדיש וכו' ימהר לזרוע ברביעה שניה הס"ד: (ו) ד"ה קדיש וכו' להתקלקל הס"ד ואמ"כ מה"ד וכי קתני כו' אגזר דין קתני דנידון משמע תחלת דין וגזר דין הוא סוף דין הס"ד: (ז) תוס' ד"ה כמאן וכו' וברכת הנביים ועוד הא ר' יהודה: (ח) בא"ד מלגינן אקצירי שיתרפאו. נ"ב פי' לדבני הכל: (ט) בא"ד אלא יחלו. נ"ב פי' לר' יוסי:

מוסף רש"י

מלך וצבור. כשהקב"ה דן אותם (לעיל ח:). מלך נכנס תחלה. לפני הקב"ה לדין (ע"ז ב:). משפט עבדו. שלמה המלך (שם). מקמי דליפוש חרון אף. של הקב"ה מפני פשעי נצור, שמא חס ושלום יפרע מן המלך כל סורחנו מפני המרון (שם). כמאן מצלינן. רופא חולי עמו ישראל (נדרים מט:). ובמה בשופר. ושופרות, שתעלה תפלתכם בתרועה לפני (סדור רש"י סי' קס בשם תוספתא).

מתני' בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה (ט) בעצרת על פירות האילן א"בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון שנאמר [1]היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם (ב) ובחג נידונין על המים: **גמ'** הי תבואה אילימא הא תבואה דקיימא כל הני הרפתקי דעדו עלה אימת איתדון אלא תבואה דמזדרעא למימרא דחד דינא מתדנא והתניא תבואה שאירע בה (ג) קרי או אונס קודם הפסח נידונית לשעבר לאחר הפסח נידונית להבא אדם שאירע בו קרי או אונס קודם יוה"כ נידון לשעבר לאחר יוה"כ נידון להבא אמר רבא ש"מ תרי דיני מתדנא (ד) אמר אביי הלכך כי חזי איניש דמצלח זרעא אפלא ליקדים וליזרע חרפא דעד דמטי למדייניה קדים סליק מני מתני' לא ר"מ ולא ר' יהודה ולא ר' יוסי ולא ר' נתן דתניא (ה) הכל נידונים בר"ה וגזר דין שלהם נחתם ביום"כ דברי ר"מ ר' יהודה אומר הכל נידונין בר"ה וגזר דין שלהם נחתם כל אחד ואחד בזמנו בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בחג נידונין על המים ואדם נידון בר"ה וגזר דין שלו נחתם ביום"כ ר' יוסי אומר אדם נידון בכל יום שנאמר [2]ותפקדנו לבקרים רבי נתן אומר אדם נידון בכל שעה שנא' [2]לרגעים תבחננו וכי תימא לעולם ר' יהודה היא וכי קתני מתניתין אגזר דין אי הכי קשיא אדם אמר רבא האי תנא דבי ר' ישמעאל היא דתנא דבי ר' ישמעאל בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בחג נידונין על המים ואדם נידון בר"ה וגזר דין שלו נחתם ביום"כ וכי קתני מתני' אתחלת דין אמר רב חסדא מ"ט דר' יוסי כדקאמר טעמיה ותפקדנו לבקרים אגן הכי קאמרינן מ"ט לא אמר כר' נתן בחינה עיוני בעלמא היא פקידה נמי עיוני בעלמא היא אלא א"ר חסדא טעמיה דר' יוסי מהכא [3]לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו וא"ר חסדא (ו) מלך וצבור מלך נכנס תחלה לדין שנאמר לעשות משפט עבדו (ז) ומשפט עמו ישראל מ"ט איבעית אימא לאו אורח ארעא למיתב מלכא אבראי ואיבעית אימא מקמי דליפוש חרון אף א"ר יוסף (ח) כמאן מצלינן האידנא אקצירי ואמריעי כמאן כר' יוסי ואיבעית אימא לעולם כרבנן וכדר' יצחק דא"ר יצחק (ט) יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין תניא א"ר יהודה משום ר"ע (י) מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח מפני שהפסח זמן תבואה הוא אמר הקב"ה הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא אמר הקב"ה הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן ומפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג (י) אמר הקדוש ברוך הוא נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה (י) ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות מלכיות כדי שתמליכוני עליכם זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה ובמה בשופר אמר רבי אבהו (ג) למה תוקעין בשופר של איל אמר הקדוש ברוך הוא תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני (כ) (ואמר) רבי יצחק (ל) למה תוקעין בר"ה למה תוקעין רחמנא אמר תקעו אלא למה מריעין מריעין רחמנא אמר זכרון תרועה (ד) אלא למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין

בפסח על התבואה. בפ' מי שמתו (ברכות דף יח:) גבי חסיד שהקניטתו אשתו ערב ר"ה משמע דבר"ה שמע שתי רוחות שמספרין זו את זו ששמעו מאחורי הפרגוד שכל הזורע בריביעה לאשונה בדד מלקה אותו ושמא בשמים בר"ה היו מזכירים דין הנגזר בפסח אי נמי כר' יהודה דאמר הכל נידונים בר"ה וגזר דין בפסח על התבואה: **שאירע** בה קרי. מקרה לשון אולי יקרה (במדבר כג) אי נמי לשון קושי כמו אם תלכו עמי בקרי (ויקרא כו):

כמאן מצלינן האידנא אקצירי ואמריעי כרבי יוסי. וא"ת לרבנן נמי מי לא מצלינן רפאנו וברכת השנים ועוד (ו) רבי יהודה דאמר הכא אדם נידון בר"ה וגזר דין שלו נחתם ביום"כ הא אמר (ז) בפ"ק דשבת (דף יב:) הנכנס לבקר החולה אומר המקום ירחם עליך ועל חולי עמו ישראל ואומר ר"ת דשלא יחלה ודאי לא מצלינן אלא לר' יוסי אבל שיתרפא מצלינן אליבא דכולי עלמא דמתי יחלו נגזר מתי יתרפאו לא נגזר ואמר בריש הנודר מן המבושל (נדרים דף מט.) אהך דרב יוסף קצירי קצירי ממש מריעי רבנן והשתא מצלינן אקצירי שיתרפאו (ח) ואמריעי הייני רבנן שלא יחלו (ט) ומה שמתפללין ברכת השנים הייני כדלקמן בפרקין (דף יז:) שאם פסקו גשמים מועטין שיורידם המקום בזמנן ועוד י"ל דתפלה לרבים שאני דגזר דינם נקרע כדלקמן (שם) והיא דשבת דר' יהודה נמי יש ליישב כהאי גוונא דדמיא לרבים דהוה מצלי בהדיה על כל חולים:

בשופר של איל. בפרק ראוהו ב"ד (לקמן דף כו.) תנן דרבי יוסי מכשיר אף בשל פרה אבל קיימא לן כרבי יהודה דתוקעין בשל איל כפופים כדפסקינן התם בגמרא (דף כו:) ותוקעים

פה א מיי' פ"ג מהל' תשובה הל' ג: ב [טוש"ע א"ח סימן תרסד סעיף ח]: **פו** ג סמג עשין מב טוש"ח סי' תקפו: **פז** ד סמג שם טוש"ח סי' תקפה:

רבינו חננאל

מתני' בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה. פירוש הרפתקי, כגון רוחות ברקים וגשמין וכיוצא בהן שעברו עליה, מתי אתדין. למימר דתבואה חד דינא מיתדנא, והתניא תבואה שאירע בה קרי או אונס קודם הפסח נידונת לשעבר כולי'. אמר רבא ש"מ תרי דיני מיתדנא. מני מתניתין. ואוקימנא כתנא דבי שמואל דתני בד' פרקים העולם נידון, בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בחג על המים. ואדם בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים, וכי קתני מתני' אתחילת דין. **אמר רב יוסף כמאן מצלינן האידנא אקצירי ומריעי**, כל יומא, כר' יוסי, דאמר אדם נידון בכל יום. איבעית אימא לעולם כרבנן וכר' יצחק דאמר יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין. ירושלמי מילתא דרב אמ' [נ"א: דאמר] הכל נידונין בראש שנה וגזר דין הכל נתחתם בראש שנה, דתני בתקיעתא דבי רב זה היום תחלת מעשיך (כולי) זכרון ליום ראשון כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב איזו לשלום איזו לרעב איזו לשובע ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות. ודלא כר' יוסי דאמר אדם נידון בכל שעה שנאמר [ותפקדנו לבקרים] לרגעים תבחננו. ותפקדנו לבקרים, זו פרנסתו. לרגעים תבחננו, זו אכילתו. **תניא** ר' יהודה אומר משום ר' עקיבא, אמר הקב"ה הפסח הוא זמן תבואה, הביאו לפני העומר כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות, וכן שתי הלחם בעצרת שהוא זמן פירות האילן, וכן ניסוך המים בחג כדי שיתברכו גשמי שנה. וכן בראש שנה אמרו מלכיות שתקבלו מלכותי עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני בטובה, ובמה בשופר. **וא"ר** אבהו בשופר, כדי שתזכו אתם וכדי שאזכור לכם עקידת יצחק, [ו]מעלה עליכם כאלו עקדתם עצמיכם לפני. **א"ר** יצחק למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין

עין משפט נר מצוה

פה א מיי' פ"ג מהל' תשובה הל' ג: ב [טוש"ע א"ח סימן תרסד סעיף ח]: **פו** ג סמג עשין מב טוש"ח סי' תקפו: **פז** ד סמג שם טוש"ח סי' תקפה:

ותוקעים ומריעין כשהן עומדין. תימה הא קעבר משום בל תוסיף וכי תימא כיון דכבר יצא הוה ליה שלא בזמנו דלא עבר הא אמרינן בסוף ראוהו ב"ד (לקמן דף כח: ושם) גבי ברכת כהנים דאין מוסיף ברכה אחת משלו משום דלא עבר עליה זימניה כיון דאילו מתרמי ליה בזורא אחריניא הדר מברך להו ה"נ אי מתרמי ליה בזורא הדר תקע להו וי"ל דאין שייך בל תוסיף בעשיית מצוה אחת ב' פעמים כגון כהן אם מברך וחוזר ומברך אותו בזור עצמו או טוטל לולב וחוזר וטוטל וכן תוקע וחוזר ותוקע וגבי מתנות בכור נמי אם נותן בקרן אחד ב' פעמים אין זה בל תוסיף: **בדי לערבב את השטן.** פירש בערוך [כדאיתא] בירושלי' בלא המות לגלח וכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ומעתה אילו היה פנאי למעבד קטגוריא: **שאין** תוקעין בתחלתה. מפרש בהלכות גדולות לאו דמיקלע בשבתא אלא דאתייליד אונסא: **שרשה** בתחלתה. שמתוך שישראלים רשים לבם נשבר ומרמים עליהם מן השמים:

ועיון תפלה. אומר ר"ת עיון תפלה דהכא כי ההוא דגט פשוט (ג"ב דף קסד: ושם) דג' דברים אין אדם גילוי מהן בכל יום וקא משיב עיון תפלה כלומר שאין מכוין לבו בתפלתו כדאמר בירושלמי בברכות פרק היה קורא: א"ר חייא רבא מן יומא לא כוויתי אלא חד זמן בעית מכוונת והרהרית בלבי ואמרי מאן עבל קומוי מלכא קדמוי אלקפטא או ריש גלותא שמואל אמר אנא מנית פרחייא ר' בון בר חייא אמר אנא מנית דומסיא א"ר מנא מחזיק אנא טיבו לריאיה דכי מטי למודים הוה כרע מגרמיה ומתון שאדם מתפלל ואין מתכוין לבו עבירותיו נזכרין ומיהו לא יתכן לפרש כן כלל אלא [1] אדרבה מייתי במתאמץ לכוין לבו ובוטח שתהא תפלתו נשמעת כי הניא דפ' אין עומדין (ברכות דף לב:) המתרץ בתפלתו ומעיין כדמוכח בריש הרואה (שם דף נד:) דאמר רב יהודה אמר רב ג' דברים מאריכים ימיו של אדם ומשיב המתרץ בתפלתו ופריך למימרא דמעליותא היא והא א"ר חייא בר אבא המתרץ בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנאמר תוחלת ממושכה מחלה לב כלומר מעיין בה אומר בלבו שיעשו בקשתו לפי שהתפלל בכוונה ובא לידי כאב לב שאין בקשתו נעשית תוחלת לשון תפלה ומלשון ויחל משה (שמות לב) וא"ר ילחק (שם דף נה.) שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם עיון תפלה שעל ידי כך מפשפשין במעשיו לומר בוטח הוא בזכיותיו ונראה מה הם ומשני הא דמעיין בה הא דלא מעיין והשתא הוו כל הני שלשה דברים מעיין אחד קיר נטוי שבוטח בזכותו ועובר מוסר דין על חבירו שבוטח בזכותו שיעשה חבירו על ידו[2]:

ונחתמין לאלתר לחיים. מדקא משיב ביונייס משמע דצדיקים (3) קרי למי שזכיותיו מרובים ורשעים גמורים למי שעונותיו מרובים ופעמים הצדיקים נחתמין למיתה ורשעים גמורים לחיים דכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו (דברים ז) דאמרינן בסוף פ"ק דקדושין (דף לט: ושם) מי שזכיותיו מרובין מעונותיו דומה כמי שקרע את כל התורה כולה ולא שייר ממנה אות אחת ואי עונותיו מרובין מזכיותיו דומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא מיסר אות אחת וכל זה דקרי הכא גבי רשעים מיתה וגבי צדיקים חיים כלומר נחיי העולם הבא: **ליום** הדין. כשיחיו המתים כדמוכח קרא ואע"פ שכבר נדונו אחר מיתתן בגן עדן או בגיהנם מפני הנפש עדיין יהיה דין אחר אם יזכו[5] לחיי העולם הבא שהוא קיים לעולם ויש שכבר קבלו דינם בגיהנם ומתוך כך שמא יזכו: **ועליהם**

ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן [8]וא"ר יצחק כל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה מריעין לה בסופה מ"ט דלא איערבב שטן וא"ר יצחק כל שנה שרשה בתחלתה מתעשרת בסופה שנא' [1]מראשית השנה מרשית כתיב ועד אחרית [6]סופה שיש לה אחרית וא"ר יצחק אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שנאמר [2]כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם וא"ר יצחק [3]ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם אלו הן [3]קיר נטוי [3]ועיון תפלה [7]ומוסר דין על חבירו דא"ר [3](אבין) [7]כל המוסר דין על חבירו הוא נענש תחלה שנאמר [3]ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך וכתיב [4]ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה [8]וא"ר יצחק ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם אלו הן [8]צדקה [9]צעקה שינוי השם ושינוי מעשה צדקה דכתיב [5]וצדקה תציל ממות צעקה דכתיב [6]ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם שינוי השם דכתיב [7]שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה [8]וכתיב וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן שינוי מעשה דכתיב [8]וירא האלהים את מעשיהם וכתיב [9]וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה וי"א אף שינוי מקום דכתיב [10]ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך והדר ואעשך לגוי גדול ואידך ההוא זכותא דא"י הוא דאהניא ליה [9]וא"ר יצחק [7]חייב אדם להקביל פני רבו ברגל שנאמר [11]מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת מכלל דבחדש ושבת איבעי לה למיזל וא"ר יצחק [8]חייב אדם לטהר את עצמו ברגל שנאמר [12]ובנבלתם לא תגעו תניא נמי הכי ובנבלתם לא תגעו [13]יכול יהו ישראל מוזהרין על מגע נבילה תלמוד לומר [13]אמור אל הכהנים בני אהרן בני אהרן מוזהרין בני ישראל אין מוזהרין והלא דברים קל וחומר ומה טומאה חמורה כהנים מוזהרין ישראלים אינן מוזהרין טומאה קלה לא כל שכן אלא מה ת"ל ובנבלתם לא תגעו ברגל א"ר כרוספדאי א"ר יוחנן ·שלשה ספרים נפתחין בר"ה אחד של רשעים גמורין ואחד של צדיקים גמורין ואחד של בינוניים צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה בינוניים תלויין ועומדין מר"ה ועד יוה"כ זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה א"ר אבין מאי קרא [14]ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו ימחו מספר זה ספרן של רשעים גמורין חיים זה ספרן של צדיקים ועם צדיקים אל יכתבו זה ספרן של בינוניים ר"נ בר יצחק אמר מהכא [15]ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת מחני נא זה ספרן של רשעים מספרך זה ספרן של צדיקים אשר כתבת זה ספרן של בינוניים [16]תניא ב"ש אומרים [3]ג' כתות הן ליום הדין אחת של צדיקים גמורין ואחת של רשעים גמורין ואחת של בינוניים צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיי עולם רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לגיהנם שנאמר [16]ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם בינוניים יורדין לגיהנם ומצפצפין

כדי לערבב. שלא ישטין. כשישמע ישראל מחבבין את המצות מסתתמין דבריו: **שרשה בתחלתה.** שישראל עושין עצמן רשין בר"ה לדבר מתנות ותפלה כענין שנאמר מתנות ידבר רש (משלי יח): **של אותה שעה.** ואפי' הוא עתיד להרשיע לאחר זמן: **שנאמר באשר הוא שם.** ומליצו בברלשתים רבה[10] אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שעתידין בניו להמית את בניך בגמא אתה מעלה לו באר שנא' (ישעיה כא) משא בערב וגו' לקראת צמא התיו מים שהיו מוליאין לקראת הגוליים מיני מלוחים ועודות נפוחים וכו' כדאיתא התם[11] אמר להם השעה לדיק הוא או רשע אמרו לו לדיק אמר להם באשר הוא שם שאי איני דן את העולם אלא בשעתו: **קיר נטוי.** ועובר תחתיו מזכיר עונותיו שאומר כלום ראוי זה ליעשות לו נס ומתוך כך הוא נזדק: **ועיון תפלה.** סומך על תפלתו [6] שתהא נשמעת ומתאמץ לכוין לבו: **מוסר דין.** כמו ישפוט ה' ביני וביניך (בראשית טז) אומרים כלום ראוי הוא שיענש חבירו על ידו: **ויבא אברהם וגו'.** הוא קבר אותה: **שינוי מעשה.** שב מרעתו: **ובנבלתם לא תגעו.** וברגל משמעי קרא כדמפרש ואזיל לקמיה בברייתא: **שלשה ספרים.** ספרי זכרון של מעשה הבריות: **ליום הדין.** כשיחיו המתים: **רשעים גמורים.** רובם עונות: **בינוניים.** מחצה על מחצה: ומצפצפים

פח א סמג עשין מב וטוש"ך סי' מקפה:
ב [מיי' פי"ב מהלכות רוצח הלכה ו]:
ג [טוש"ע א"ח סימן לח סעיף ה]:
ד [שו"ע א"ח סימן תכב סעיף ג בהג"ה]:
פט ה מיי' פי"ב מהל' תשובה הל' ד' סמג עשין טז טור ש"ע י"ד סי' רמז סעיף ד:
צ ו מיי' וסמג שם טוש"ע י"ד סי' שלה סעיף י בהגה"ה:
צא ז מיי' פ"ה מהל' ת"ת הל' ז:
צב ח ט מיי' פט"ז מהל' טומאת אוכלין הל' ט י סמג עשין רמו:
צג י מיי' פ"ג מהל' תשובה הל' ג סמג עשין טז:
צד כ מיי' שם הל' ה:

הגהות הב"ח

(**א**) רש"י ד"ה ועיון תפלה וכו' תפלתו ובטוח שתהא: (**ב**) תוס' ד"ה ומתמתין וכו' מומתא אוכלין הל' ט י סמג עשין רמו:
צג י מיי' פ"ג מהל' תשובה הל' ג סמג עשין טז:
צד כ מיי' שם הל' ה:

גליון הש"ם

גמ' וא"ר יצחק ד' דברים מקרעין וכו'. במתו' הרמ"ש סוף הלל יז הניא הטעמ' ג' דברים מבטלין הגזירה וכו' אף שיטו הש"ס: **תוס'** ד"ה ליום הדין כו' לחיי העולם הבא שהוא קיים לעולם. עי' תוס' חיים ריש פ' י"א דפנהדרין:

מוסף רש"י

ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם. שעל ידיהן מפפשפש במעלה במעשיו לומר בוטח זה בזכיותיו, נראה מה הם (ברכות נה.). **קיר נטוי.** מקום סכנה (שם). **מוסר דין.** בוטח הוא בזכיותיו שחבריו יהיו נענש על ידו (שם). **מדוע את הולכת אליו.** בעלה של שונמית אמר לה כשאמרה לו אלכה ואראה עד אים אתלטיס ואשובה (סוכה כז:).

רבינו חננאל

ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן. פי' כיון שמצאנו כי אם יש מלאך מליץ אחד אשר פודה מרדת שחת, כן יש מלאך משטין, ומכוונין ישראל את ליבם ואומרים שמא יעמוד משטין עלינו, נדקדק במצות. ומאחר שרואה המשטין שמחבבין המצות מיושב ומעומד, כאלו מתעכב מלהשטין. פיר' למה תוקעין כשהן יושבין ותוקעין כשהן עומדין כדי לערבב את השטן. (יומא) [ומאן] עירבוביא דשטן קל מערבביה, אלא כת' בירושי' בלא המות לגנח וכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול. כי שמע שטן קל שופרא זמנא חדא בהיל ולא בהיל, וכי תניין ליה אמר, וודיי הוא שופרא דיתקע בשופר גדול מטיא זמניה למתבלע ומרתיע ומתערבב, ולית ליה פניי למעבד קטיגוריא. ומיכן אנו למדין דבענין תלתין בעמידה כמו תלתין בישיבה. והלין דמחמרין ועבדין תלתין כד יתבי, ותלתין בלחש ותלתין על הסדר. בירושל' כתב מאה פעיות פעתה אמיה דסיסרא, ואילין עשר (או) אינון כשגומרין כל התפלה קל תקועייא דיחידאה מתבעי למחוי עשרה תשר"ת תש"ת תר"ת והן מאה. א"ר יצחק אין דנין **לאדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שנאמר [כי] שמע אלהים (את) [אל] קול הנער באשר הוא שם.** ואע"פ שגלוי וידוע כי כשיגדל יצא לתרבות רעה. **ירושל[מי]** ר' יהושע בן לוי אמר מהאי קרא אם זך וישר הייתי אין כתיב, אלא אם [זך] וישר אתה, עכשיו. **ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם** קיר נטוי ליפול. כלומר רעוע, והולך זה וישוב תחתיו, סומך בזכיותיו להינצל. וכן המעיין בתפילה שתתקבל ותבוא שאלתו וסומך בצדקתו. וכן המוסר דין על חבירו, כלומר אני צדיק ומוסר דינו להיפרע ממך. אלו כולן מזכירין עונותיו של אדם, שאומרים לפניו מה בזכיותיו של זה שעושה כך, והלא יש בידו עון כך וכך. ד' **דברים** מקרעין גזר דינו **של אדם ואלו הן צדקה** שנאמר וצדקה תציל ממות. צעקה שנאמר ויצעקו אל ה' בצר להם וגו'. שנוי השם דכתיב לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה, וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן. שנוי מעשה שנאמר וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה. ויש אומרים אף שנוי מקום שנאמר ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך וגו', והדר ואעשך לגוי גדול. ואידך וכו'. **חייב אדם להקביל**

מכלל דבחדש ושבת חייב. [1] ואקשינן והא ברגל אמרנו. ופרקינן אם רבו שרוי במקום קרוב לו, חייב להקביל פניו בכל חדש ושבת, ואם הוא במקום רחוק חייב להקבילו ברגל. **כתיב** אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אלהם וגו', מלמד כי הכהנים ההוהרו שלא להיטמות ולא ישראל. ואפ' הכהנים לא אזהרה אלא בטומאת מת שהיא חמורה, אבל בטומאה קלה לא הוזהרו, שאילו הוזהרו בטומאה קלה היה למקרא ל(מ)פרש להם אזהרה בטומאה קלה, וכל שכן בטומאה חמורה, אלא ודאי מדכתיב אזהרתם בטומאת מת שהיא חמורה, בטומאה קלה לא הוזהרו. ואם הכהנים לא הוזהרו בטומאה קלה קל וחומר ישראל. ומה ת"ל ובנבלתם לא תגעו, אלא ש"מ שכל ישראל הוזהרו להיטהר אפי' מטומאה קלה ברגל. מיכן אמרו חכמים שחייבין ישראל לטהר עצמם ברגל בבואם ליראות לפני ה'. א"ר יוחנן ג' ספרים נפתחין בראש שנה, אחד של צדיקים גמורים, ומיד נכתבין לאלתר לחיים. ואחד של רשעים גמורין, נכתבין לאלתר למיתה. ואחד של בינונים, תלוי מראש שנה עד יום הכפורים, זכו ועשו תשובה נכתבין לחיים, לא זכו לעשות תשובה נכתבים למיתה. א"ר **אבין מאי קרא ימחו מספר חיים.** כלומר אפי' אם היו צדיקים ונכתבו לחיים וחזרו לרשעות, ימחו מאותו הספר של חיים שנכתבו בכלל הספר של צדיקים. **ועם צדיקים מהם אל יכתבו,** זה ספר בינוניים, אילו יכתבו בספר המחויים והן הרשעים. **תניא בית שמיי** אומרים ג' כיתות ליום הדין כול', עד

[1] מדברי רבינו ז"ל אלו נראה בהדיא דהיה לו גי' אחרת בגמ' וע"פ גירסתו נסתלק מה שהעירו המפרשים כאן וק"ל.

ומלפלפים. לועקים ובוכים מתוך יסורין שעה אחת ועולין: **מטה כלפי חסד.** הואיל ומחלה על מחלה הם מטה את ההכרע לצד זכות ואין יורדין לגיהנם: **בגופן.** לקמיה מפרש: **המיני**ן. המגשים[ט] אשר הפכו דברי אלהים חיים לרעה כגון לדוקים וצייתוסים[י]: **והמסורות.** מלשינים שמוסרים ממון ישראל ביד העובדי כוכבים: **אפיקורוס.** מזה תלמידי חכמים[כ]: **שכפרו בתורה.** האומרים אין תורה מן השמים: ושפירשו מדברי ליבור לא גרסינן דהיינו כל הני דלעיל. והך מתני' בסדר עולם והכי גרסינן ליה התם שפירשו מדברי הלבור כגון המינין והמסורות כו'. **מדרכי לבור מדרכי ישראל:** ושגתו חיציהם. לקמן מפרש: **ולורס.** כמו ולורתם: **שפשטו ידיהם בזבול.** שהחריבו בהמ"ק בעוונם: **בני מחוזא.** מעונגים ושמיניים היו: **ומקריין בני גיהנם.** כך יקראו להם: **והאמרת ליה להו תקנתא.** דנעשין אפר ותכא ולרפתים כלרוף את הכסף שימרקו יסוריהן את עוונם: **דלה אני במלות.** כגון ביעוניים שאין זכיותיהן מכריעין לתלות להם בזכותם: **ולי יהושע.** להטות כלפי חסד: **אמר רב יהודה** גרסינן ולא גרסינן **דאמר: כובש.** את כף המאזנים של זכות ומכריעין את העונות: **יכבוש עונותינו.** יכרעו בו: **נושא.** מגביה כף מאזנים של עון: **מעביר ראשון ראשון.** עון שבראשונים הבאים לתתם לכף מעבירו ושומטו שאם היו מחלה על מחלה כיון שחסר אחד מהן יכרעוהו הזכיות וכך היא המדה: **ועון עצמו אינו נמחק.** אלא מונח לצד אחד דאי איכא רובא עוונות (ב) בהדייהו הוה עון מתחשב בהדייהו למנות עם רשעים גמורים: **המעביר על מדותיו.** שאינו מדקדק למדוד מדה למלעריס אותו ומניח מדותיו והולך לו כמו אין מעבירין על המלות (יומא דף לג.) אין מעבירין על האוכלין (עירובין דף סד:) מניחן והולך לו: **מעבירין לו על כל פשעיו.** אין מדת הדין מדקדקת אחריהן אלא מנחתן והולכת: **לביתו ליה זוודתא.** הכינו לו לדה לדרך. מה היא לידת המתים תכריכין: **אייפא.** נתרפא: **הכי הוה.** מיתה נקנסה עלי: **לא מוקים במיליה.** אינו מעמיד על מדותיו: **לא תקומו בהדיה.** לא תדקדקו אחריו: **אליה.** שמינה יש כאן וקוץ בה כלומר דבר תנחומין יש כאן אבל יש בתוכה דבר קשה שאינו שוה לכל[ל]: למי

ומצפצפין ועולין שנאמר [1]והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב הוא יקרא בשמי ואני אענה אותו ועליהם אמרה חנה [2]ה' ממית ומחי' מוריד שאול ויעל ב"ה אומרים ורב חסד מטה כלפי חסד ועליהם אמר דוד [3]אהבתי כי ישמע ה' את קולי ועליהם אמר דוד כל הפרשה כולה דלותי ולי יהושע פושעי ישראל בגופן ופושעי אומות העולם בגופן יורדין לגיהנם ונידונין בה י"ב חדש לאחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן מ"(מ) תחת כפות רגלי צדיקים שנא' [4]ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם [א]אבל המינין והמסורות[ג] והאפיקורסים שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים ושפירשו מדרכי צבור ושנתנו חיותיהם בארץ חיים ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו יורדין לגיהנם [5]ונידונין בה לדורי דורות שנאמר [5]ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי וגו' גיהנם כלה והן אינן כלין שנאמר [6]וצורם לבלות שאול (מזבול לו) וכל כך למה מפני שפשטו ידיהם בזבול שנאמר מזבול לו ואין זבול אלא בית המקדש שנאמר [7]בנה בניתי בית זבול לך ועליהם אמרה חנה [8]ה' יחתו מריביו א"ר יצחק בר אבין ופניהם דומין לשולי קדירה ואמר רבא ואינהו משפירי שפירי בני מחוזא ומקריין בני גיהנם אמר מר ב"ה אומרים ורב חסד מטה כלפי חסד והכתיב והבאתי את השלישית באש התם בפושעי ישראל בגופן פושעי ישראל בגופן והא אמרת לית להו תקנתא כי לית להו תקנה ברוב עונות הכא מחצה עונות ומחצה זכיות [ב]ואית בהו נמי עון דפושעי ישראל בגופן לא סגיא ליה דלאו והבאתי את השלישית באש ואם לאו ורב חסד מטה כלפי חסד ועליהן אמר דוד אהבתי כי ישמע ה' [ג]דרש רבא מאי דכתיב [3]אהבתי כי ישמע ה' אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אימתי אני אהובה לפניך בזמן שאתה שומע קול תחנוני דלותי ולי יהושיע אע"פ שדלה אני מן המצות לי נאה להושיע פושעי ישראל בגופן מאי ניהו אמר רב [3]קרקפתא דלא מנח תפלין פושעי אומות העולם בגופן אמר רב בעבירה ושנתנו חיותיהם בארץ חיים אמר רב חסדא זה פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים א"ר יהודה אמר רב [ד]כל פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים אינו רואה בן תלמיד חכם שנאמר [9]לכן יראוהו אנשים לא יראה כל חכמי לב [7]בית הלל אומרים ורב חסד מטה כלפי חסד היכי עביד [ה]אליעזר אומר כובשו שנאמר [10]ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו ר' יוסי בר חנינא אמר נושא שנאמר [11]נושא עון ועובר על פשע תנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון וכן היא המדה אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק דאי איכא רובא עונות מחשיב בהדייהו [ו](רבא אמר) [ז]כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו שנאמר נושא עון ועובר על פשע למי [א] נושא עון למי שעובר על פשע רב הונא בריה דרב יהושע חלש על רב פפא לשיולי ביה חזייה דחליש ליה עלמא אמר להו צביתו ליה זוודתא לסוף איתפח הוה מיכסיף רב פפא למיחזייה א"ל מאי חזית אמר [ח](ליה) אין הכי הוה ואמר להו הקב"ה הואיל ולא מוקים במיליה לא תקומו בהדיה שנאמר נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון לעובר פשע [11]לשארית נחלתו אמר רבי אחא בר חנינא אליה וקוץ בה לשארית נחלתו ולא לכל נחלתו למי

ועליהם אמר דוד אהבתי. דכתיב ביה אפפוני חבלי מות וכתיב דלותי ולי יהושיע כשהוא דל במצות רב חסד מטה ומושיע כדדרשינן לקמן מי נמי מלשון דלה דלה לנו (שמות ב) שמעלהו מבור עמוק וכתיב בתריה (תהלים קטו) שובי נפשי למנוחיכי וגו' והדר אתהלך באלהים החיים:

המינים. פליגי בה רב אחא ורבינא בפרק אין מעמידין (ע"ז כו:) (מהו מין) [ס"א]: **כי לית להו תקנה ברוב עוונות.** ואית בהו עון דפושעי ישראל בגופן והא דאמר לעיל רשעים דהיינו רובן עוונות ונתבעים ונתחמיים לאתר לגיהנם אע"ג דכתיב בקרא לדרמון עולם לא שלא יהא להם תקנה אלא נדונים שנים עשר חדש ועוליים והא דאמר בפרק הזהב (ב"מ דף נח: וסס) שלשה יורדים ואינם עוליים היינו לאתר והא דאמר ריש לקיש בסוף חגיגה (דף מ. וסס) פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולט בהן הא דאמר עלה בריש עושין פסין (עירובין דף יט. וסס) דנחית אברהם ומסיק להו:

קרקפתא דלא מנח תפלין. אם עוסק בתורה כמניח תפלין דמי דאמר במכילתא העוסק בתורה פטור מן התפלין ורבינו תם מפרש דהכא כשהמלוה בזויה עליו שמגונות עליו לעונות של תפלין שבראשו אבל אם ירא להניח משום דבעינן גוף נקי כאילשא בעל כנפים כדאיתא בריש במה טומנין (שבת דף מט. וסס) והוא דואג כל שעה שמא לא יוכל להזהר לשמרה בטהרה ובקדושה הא ודאי אין עליו דין פושעי ישראל בגופן וכל הני דשמעתין בשלא עשה תשובה אבל עשה תשובה אמרינן ביומא (דף פו.) דתשובה תולה ומיתה ממרקת:

אמר רב בעבירה. בעריות שכן בן נח מוזהר עליו כדאיתא בפ' אלו הן מיתות (סנהדרין דף נו.):

בתחלה

ומשפלפים. לועקים ובוכים מתוך יסורין שעה אחת ועולין: **מטה כלפי חסד.** הואיל ומחלה על מחלה הם מטה את ההכרע לצד זכות ואין יורדין לגיהנם: **בגופן.** לקמיה מפרש: **המיני**ן. המגשים[ט] אשר הפכו דברי אלהים חיים לרעה כגון לדוקים וצייתוסים[י]: **והמסורות.** מלשינים שמוסרים ממון ישראל ביד העובדי כוכבים: **אפיקורוס.** מזה תלמידי חכמים[כ]: **שכפרו בתורה.** האומרים אין תורה מן השמים: ושפירשו מדרכי ליבור לא גרסינן דהיינו כל הני דלעיל. והך מתני' בסדר עולם והכי גרסינן ליה התם שפירשו מדרכי הלבור כגון המינין והמסורות כו'. **מדרכי לבור מדרכי ישראל:** ושגתו חיציהם. לקמן מפרש: **ולורס.** כמו ולורתם: **שפשטו ידיהם בזבול.** שהחריבו בהמ"ק בעוונם: **בני מחוזא.** מעונגים ושמיניים היו: **ומקריין בני גיהנם.** כך יקראו להם: **והאמרת ליה להו תקנתא.** דנעשין אפר ותכא ולרפתים כלרוף את הכסף שימרקו יסוריהן את עוונם: **דלה אני במלות.** כגון ביעוניים שאין זכיותיהן מכריעין לתלות להם בזכותם: **ולי יהושע.** להטות כלפי חסד: **אמר רב יהודה** גרסינן ולא גרסינן **דאמר: כובש.** את כף המאזנים של זכות ומכריעין את העונות: **יכבוש עונותינו.** יכרעו בו: **נושא.** מגביה כף מאזנים של עון: **מעביר ראשון ראשון.** עון שבראשונים הבאים לתתם לכף מעבירו ושומטו שאם היו מחלה על מחלה כיון שחסר אחד מהן יכרעוהו הזכיות וכך היא המדה: **ועון עצמו אינו נמחק.** אלא מונח לצד אחד דאי איכא רובא עונות (ב) בהדייהו למנות עם רשעים גמורים: **המעביר על מדותיו.** שאינו מדקדק למדוד מדה למלעריס אותו ומניח מדותיו והולך לו כמו אין מעבירין על המלות (יומא דף לג.) אין מעבירין על האוכלין (עירובין דף סד:) מניחן והולך לו: **מעבירין לו על כל פשעיו.** אין מדת הדין מדקדקת אחריהן אלא מנחתן והולכת: **לביתו ליה זוודתא.** הכינו לו לדה לדרך. מה היא לידת המתים תכריכין: **אייפא.** נתרפא: **הכי הוה.** מיתה נקנסה עלי: **לא מוקים במיליה.** אינו מעמיד על מדותיו: **לא תקומו בהדיה.** לא תדקדקו אחריו: **אליה.** שמינה יש כאן וקוץ בה כלומר דבר תנחומין יש כאן אבל יש בתוכה דבר קשה שאינו שוה לכל[ל]: למי

צה א מיי' פ"ג מהל' תשובה הל' ו':
צו ב מיי' שם הל' ה: ג [טוש"ע א"ח סימן לז סעי' ח]:
צז ד מיי' פכ"ג מהל' סנהד' הל' ו ממג לאוין לח טוש"ע א"מ סי' מ סעיף ד:

מוסף רש"י

אימתי אני אהובה לפניך. אהכתי מעמע כמו אהכתני, כלומר אהכת אותי (רשב"ם פסחים קיח:). **לי נאה להושיע.** יותר מכל האומות, שהרי ישראל יימלוך (שם). **כובשו.** הקב"ה כובש ומסתיר עונות תחת חמתו כסף הכבוד כדי שיכריעו הזכיות (ערכין ח:). **נושא.** נושא כדי שיכריעו הזכיות (שם).

רבינו חננאל

ועליהם אמרה חנה ה' ממית ומחיה, ממית הרשעים ומחייה הצדיקים. מוריד שאול ויעל בינוניים אינם צדיקים, פירוש לגבי הרשעים הבינוניים צדיקים מהן, הן. ובית הילל אומרים בינוניים אין יורדין לגֵהנם, אלא ורב חסד מטה כלפי חסד, מכריע החסדים על העונות. כלומר מרבה החסדים והוא מטי כלפי חסד, כלומר אם עוונותיו כנגד זכיותיו מחצה ומחצה. ובמחצה של עונות, אין בכללו[ם] עון פושעי ישראל בגופן, והן שלא לבשו תפלין מעולם, בהן הקב"ה מטי כלפי חסד. אבל אם .יש בכללם זה העון, לא סגיא להו מגיהנם, ועליהם נאמר והבאתי את השלישית באש וגו'. ואם רב עוונות ובכללם עון פושעי ישראל בגופן והן קרקפתא דלא מנח תפלין מעולם ואפילו פעם אחת, נידונים בגיהנם י"ב חודש, ואח"כ גופן כלה וגם נשמתן נשרפת ורוח מפורתן תחת כפות רגלי הצדיקים שנא' ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם. אבל המינין והמשומדין והאפיקורסין ושכפרו בתורה ובתחיית המתים ושפרשו מדרכי [תיבור] [ציבור]. ושנתנו חיותיהן בארץ החיים והן הפרנסין שמטילין אימה יתירה על הציבור .שלא לשום שמים, ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם וחבריו כול'. אמר רב פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשום שמים אינו רואה בן חכם, שנאמר לכן יראוהו אנשים. כלומר אם הוא נותן יראתו על אנשים ועל הנשים והן מתיירא ממנו לא יראה כל חכמי לב. מטה כלפי חסד היכי עביד. ר' אליעזר אומר כובש, כלומר משקעו, כדכתיב יכבוש עונותינו ותשליך. ר' יוסי בר חנינא אומר נושא, כלומר נושא

הגהות הב"ח

(**א**) **גמ'** ונידונין בה לדורי דורות. עיין נדרים ח ע"ב:

הגהות הגר"א

[א] גמ' נושא (רסוס עליו אות ג') עון למי שעובר (רסוס עליו אות ה' כ' כלומר ד"ל להיפך למי עובר על פשע למי שעשה עון):

גליון הש"ם

גמ' ונידונין בה לדורי דורות. עיין נדרים ח ע"ב:

הגהות הב"ח

(**ח**) **גמ'** ע"ז ועבודה זרה, ג) [נכ"ל נוסף: ומסומדים], **ג)** [פסחים קיח:], **ד)** ג' ע"ז אמר מר, **ה)** [ערכין ח: וסס אמת ר' אלעזר], **ו)** [נ"ל אמר רבא וכ"ל בע"ז], **ז)** יומא כנ. פז: מגילה כח., **ח)** [נ"ל לחון], **ט)** בס"ה: תלמידי יסו הנוצרי, **י)** בס"ה ליתא כגון כו' וציתוסים, **כ)** סנהד' ענ.: **ל)** נ"ל אלא למי שמשים ל':

תורה אור השלם

1. וְהֲבֹאתִי אֶת הַשְּׁלִשִׁית בָּאֵשׁ וְצָרַפְתִּים כִּצְרֹף אֶת הַכָּסֶף וּבְחַנְתִּים כִּבְחֹן אֶת הַזָּהָב הוּא יִקְרָא בִשְׁמִי וַאֲנִי אֶעֱנֶה אוֹתוֹ אָמַרְתִּי עַמִּי הוּא וְהוּא יֹאמַר יְיָ אֱלֹקָי: זכריה יג ט
2. יְיָ מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל:
שמואל א ב ו
3. אֲהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע יְיָ אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי:
תהלים קטז א
4. וְעַסּוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי יִהְיוּ אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם בְּיוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר יְיָ צְבָאוֹת:
מלאכי ג כא
5. וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר:
ישעיהו סו כד
6. בֵּצֵאן לִשְׁאוֹל שִׁתּוּ מָוֶת יִרְעֵם וַיִּרְדּוּ בָם יְשָׁרִים לַבֹּקֶר וְצוּרָם לְבַלּוֹת שְׁאוֹל מִזְּבֻל לוֹ:
תהלים מט טו
7. בָּנֹה בָּנִיתִי בֵּית זְבֻל לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתֶּךָ עוֹלָמִים: מלכים א ח יג
8. יְיָ יַחֲתוּ מְרִיבָיו עָלָיו בַּשָּׁמַיִם יַרְעֵם יְיָ יָדִין אַפְסֵי אָרֶץ וְיִתֵּן עֹז לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ: שמואל א ב י
9. לָכֵן יְרֵאוּהוּ אֲנָשִׁים לֹא יִרְאֶה כָּל חַכְמֵי לֵב:
איוב לז כד
10. יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל חַטֹּאתָם: מיכה ז יט
11. מִי אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע לִשְׁאֲרִית נַחֲלָתוֹ לֹא הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא: מיכה ז יח

ח) גרא מפזרתן ונעשין עפר תחת: **(ב)** רש"י ד"ה ועון עצמו וכו' רובא עוונות שאם לא יכריעו הזכיות עכשיו ויהי' מחצה על מחצה נמצא דרוב עוונות הוה בהדייה הסוא:

ז) בשאר הש"ם

ט) ובמקום מדרכי הלבור כגון המינין והמסורות כו'. **מדרכי לבור מדרכי ישראל:** ושגתו חיציהם. לקמן מפרש: **ולורס.** כמו ולורתם: **שפשטו ידיהם בזבול.** שהחריבו בהמ"ק בעוונם: **בני מחוזא.** מעונגים ושמיניים היו: **ומקריין בני גיהנם.** כך יקראו להם: **והאמרת ליה להו תקנתא.** דנעשין אפר ותכא ולרפתים כלרוף את הכסף שימרקו יסוריהן את עוונם: **דלה אני במלות.** כגון ביעוניים שאין זכיותיהן מכריעין לתלות להם בזכותם: **ולי יהושע.** להטות כלפי חסד: **אמר רב יהודה** גרסינן ולא גרסינן **דאמר: כובש.** את כף המאזנים של זכות ומכריעין את העונות: **יכבוש עונותינו.** יכרעו בו: **נושא.** מגביה כף מאזנים של עון: **מעביר ראשון ראשון.** עון שבראשונים הבאים לתתם לכף מעבירו ושומטו שאם היו מחלה על מחלה כיון שחסר אחד מהן יכרעוהו הזכיות וכך היא המדה: **ועון עצמו אינו נמחק.** אלא מונח לצד אחד דאי איכא רובא עונות (ב) בהדייהו למנות עם רשעים גמורים: **המעביר על מדותיו.** שאינו מדקדק למדוד מדה למלעריס אותו ומניח מדותיו והולך לו כמו אין מעבירין על המלות (יומא דף לג.) אין מעבירין על האוכלין (עירובין דף סד:) מניחן והולך לו: **מעבירין לו על כל פשעיו.** אין מדת הדין מדקדקת אחריהן אלא מנחתן והולכת: **לביתו ליה זוודתא.** הכינו לו לדה לדרך. מה היא לידת המתים תכריכין: **אייפא.** נתרפא: **הכי הוה.** מיתה נקנסה עלי: **לא מוקים במיליה.** אינו מעמיד על מדותיו: **לא תקומו בהדיה.** לא תדקדקו אחריו: **אליה.** שמינה יש כאן וקוץ בה כלומר דבר תנחומין יש כאן אבל יש בתוכה דבר קשה שאינו שוה לכל[ל]: למי

ח) כרב אלכסנדרי דפי' אחר הוא ואולי ד"ל כאן פי' אחר לגאון וכמו דאיתא בריי"ף ועיין בר"ן.

בתחלה כי אתה תשלם. והכי קאמר קרא ולך ה' החסד ליכנס לפניס משורת הדין כשאתה רואה שאין העולם מתקייס כשתשלם לאיש כמעשהו:

שלש עשרה מדות. אומר רבינו תם דשני שמות הראשונים הס שני מדות * כדאמרינן הכא אני ה' קודם שיחטא ראה שיחטא לרחס עליו ואני מרחס לאחר שיחטא אס ישוב ה' מדת רחמים הוא ולא כאלהים שהוא מדת הדין עון ופשע וחטאה ונקה הס נמנים בד' כדאית' ביומא בפ"ה) שני שעירים (דף לו: ושם) דעונות אלו זדונות פשעים אלו המרדים וחטאות אלו השגגות ובמגלת סתרים דרבינו נסים אין מונה אס הראשון שיש פסיק בין השמות משום דהכי קאמר קרא הקב"ה שמוס ה' קרא ה' רחוס וחנון ונוקם חסד לאלפים מונה בשתי מדות דנוקם חסד היינו מדה אחת לאלפים מדה אחרת שמדה טובה מרובה חמש מאות על מדת פורענות דהתם כתיב על רבעים והכא כתיב לאלפים:

ושב ורפא לו. סליחת העון קרא רפואה כדאיתא פרק שני דמגילה (דף יז:):

אשר לא ישא פנים. פשטיה דקרא אפני אדם קאי שאין נושא פנים בשביל גדולתו ועושרו או באדם זקן ונשוא פנים כדכתיב (דברים כח) אשר לא ישא פנים לזקן אבל ישא ה' פניו אליך שכינה קאי שירחה לך פנים שוחקות ולא פנים של כעס והא דלא פריך הכא מדכתי' (איוב מב) וישא ה' את פני איוב וכתיב (שם) כי אם פניו אשא משוס דהתם ט) [חסס] בשביל לדקו: [עי' תוס' נדה ע: ד"ה כתוב וכו' הגיחו בקושיא]: כאן

הגה"ה

והכי איתא בפסיקתא ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני אותן שתי מדות עזבוני ומכל מקום קשיא ציון דשייהס של רחמים אין כאן שתי מדות לכך נראה שהן מדה אחת ואחת מהן שם התואר שכך מזכירין אותו על אדנותו לפי שהוא אדון על כל כמו מלך על שם מלכותו ואותו כנוי מדת רחמים הוא שלפי שהוא אדון על כל צריך להתנהג עם כל במדת רחמים אל הוא מדת מחוק כי ביד חזקה הוא מכין מזון לכל הבריות דכתי' (תהלים קד) הכפיריס שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם רחוס גם הוא מדת רחמים ולא כמדת ה' כי הרחמני חלוקים דכתיב תשובה ואחר תשובה ואנון גם הוא מענין אחר כי מדת רחמים היא שלא בעת צרה כי בטרם תגיע הצרה הוא מרחם שלא תבא אבל אנון הוא שאנון בעת הדחק לגאול הצועק דכתי' (ישעיה ג) אנון יאנף לקול זעקך ומדה זו כביכול שבעל כח יש לו לחון על הצועק אף שלא כדין דכתיב (שמות כב) והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני כלומר אע"פ שבדין בא העבוט לידך כי הצוות עליו מעותיך אף על פי כן תשיבנו לו כי אס יצעק אלי המדה היא כך שאשמע לעקתו לפי שאנון אני ואיני יכול לרחוס בעניו וגם יש בלשון חנון מתנת חנם כדאמרינן בברכות (דף ז.) וחנותי את אשר אחון אע"פ שאינו הגון אחר אפיס ט) נצדיקים ולרשעים והס שתי מדות לפי שהן משני עניני בני אדם והיא מדה טובה שהקב"ה מאריך אפו ובמתן כך מוחיין בתשובה ובירושלמי מתרגמין מרחיק רגז שהוא מרחק ממנו לגיונות דכתיב (ירמיה ג) פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי זעמו (ישעיה יג) באים מאחר מרחק ורב חסד ואמת הן שתים כדדרשינן כתיב רב חסד וכתיב ואמת הא כיצד בתחלה באמת וכשראה שאין העולם מתקיים בחסד נוסף חסד אחת נוסף ופשע וחטאה הס שלא ונקה לשניס כך פי' הרב ז"ל. ע"כ לשון הגה"ה:

אמר לה אבוי לרבא בעניו וגם יש בלשון חנון מתנת חנם כדאמרינן בברכות (דף ז.) וחנותי את אשר אחון אע"פ שאינו הגון אחר אחר מפיו אחר אחר אחר

לגרדום. בית וועד שדנים בו נפשות להריגה: ודינם שוה. שניהם נתפשו על דבר אחד: **זה ירד.** מן המטה: **זה ניצול.** מן הוועד: **תפלה שלימה.** נתכוון: **אביי ורבא מדבית עלי אתו** כך שמעתי. ובשחיטת חולין פרק הזרוע (דף קנג.) אשכחן דרבא לאו כהן הוא ושמא אמו מבית עלי היתה. ויש גורסין רבה ואביי ומפרשי לה ברבה בר נחמני: **ויחיד אימם.** מלוי לו דכתיב בהמלאו: **לנגד עשרה לגימות.** עשרה עבדים שלח לו דוד כדמפרש בקרא (ש"א כה) ונתן להם סעודה אחת לפיכך נתלו לו עשרה ימים: **רב נחמן אמר אלו עשרה ימים כו'.** שהמתין לו הקב"ה שיעוד ולא שב: **בר"ה לא באו עולם כו' בני אמרנא.** ככבשים שמוגין אותן לעשרן ויוצאין זה אחר זה בפתח קטן שאין יכולין לצאת כאחד: **כמעלות בית מרון.** הדרך קלר ואין שנים יכולין לילך זה בצד זה שהעמק עמוק משני צידי הדרך: ה"ג **ורב יהודה אמר שמואל לחיילות של בית דוד** והדר גרסינן **אמר רבה בר בר חנה כו': לחיילות של בית דוד.** וכבני מרון כבני חיילות של מלך. מרון לשון מרות ומלכנות. וכך היו מוגין אותם יוצאים זה אחר זה בצאתם למלחמה: **וכולן נסקרין וכו'.** ואע"פ שעוברין זה אחר זה: **אף אנן נמי בעינא.** דכולן נסקרים בסקירה אחת מדנסיב תנא דידן תלמודא למלתיה מהאי קרא היולר יחד לבם: **ולבייהו מייחד לי הדדי.** כלבו של זה כך לבו של זה: **הלי קאמר היולר רואה יחד לבם.** ואקרא דלעיל מייתי קא מהדר השגיח אל כל יושבי הארץ היולר אותם השגיח יחד את לבם: **מתני' על ששה חדשים שלוחים יוצאים.** שקדשו ב"ד החדש ע"פ עדים כשרואו את החדש ומודיעים השלוחין לגולה יום שקדשוהו אם ביום שלשים וחדש שעבר חסר או ביום ל"א וחדש שעבר מלא: **מפני הפסח.** והולכין השלוחין עד הפסח חוץ מן השבתות: **ועל אב מפני הצעיות.** והולכין כל שמונת הימים חוץ מן השבת: **על אלול מפני ר"ה.** מודיעים מתי התחיל אלול ועושין ר"ה ביום שלשים לאלול בגולה דרוב שנים אין אלול מעובר ואע"פ שספק הוא בידם שמא יעברוהו ב"ד אי אפשר להן לדעת ועל כרחן הולכין אחר רוב שנים ואם לא ידעו מתי התחיל אלול לא ידעו יום שלשים שלו: **ועל עשרי מפני תקנת המועדות.** לאחר שקדשוהו ב"ד לתשרי השלוחין יוצאין ליום המחרת והולכין עד מקום שיכולין להגיע עד החג ומודיעים אם עיברו ב"ד את אלול ואם לאו כדי שלא יהא לבם נוקפן ביום"כ וסוכות: **פסח קטן.** פסח שני לטמא ושהיה בדרך רחוקה כראשון: **גמ'** דאמר

כאן קודם גזר דין. בפרק בתרא דנדה (דף ע: ושם) משני נמי הכי והוה מלי לשנויי כדאמר להו קב"ה למלאכי השרת בפ' מי שמתו (ברכות דף כ:) ולא אשא פנים לישראל אני אמרתי ואכלת ושבעת וברכת והם דקדקו עד כזית עד כצילה ומיהו גם זה אמת שאף לישראל אינו נושא פנים אלא קודם גזר דין: **רבה ואביי מדבית עלי קאתו.** רבא מבירו של אביי לא הוה כהן כדמוכח בפ' הזרוע (חולין דף קנג.) והכא רבה מבירו של רב חסדא וכן משמע נמי בפרק בתרא דמו"ק (דף כמ. ושם) דאמר רבא חיי בני ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא דהא רבה ורב חסדא תרוייהו צדיקים גמורים הוו מר מגלי ואתי מיטרא ומר מגלי ואתי מיטרא רבה חיה מרבעין שנין ורב חסדא חיה תשעין מ) שנין ואי"ת מנא ליה דמשוס מזלא הוה דלמא משוס דרבה אתא מדבית עלי וי"ל דאפ"ה מי לאו מזלא הוה מגין עליו זכות תורה ואי"ת דהכא משמע דרבה לא היה לו זכות של גמילות חסדים והא אמרינן בפ' חלק (סנהדרין דף לח:) אמר ליה אביי לרבה מר הא תורה הא גמילות חסדים וי"ל דמ"מ אביי עסק טפי מייניה ס): **על ניסן מפני הפסח.** אבל על סיון מפני עצרת לא צריך דבעומר הדבר תלוי כדאמרי' לעיל (דף ו:) דתני רב שמעיה עצרת פעמים חמשה פעמים ששה פעמים שבעה: **ועל אלול מפני ר"ה.** מודיעים מתי מתחיל אלול ועושין ר"ה ביום שלשים לאלול בגולה וגם למחרתו כדמשמע בפ"ק דביצה (דף ה.) ובפ' בכל מערבין (עירובין דף לט. ושם) שהיו עושין שני ימים טובים של ר"ה מספק דלמא עברוה לאלול מ"מ אם לא ידעו מתי מתחיל אלול לא ידעו יום שלשים:

הואיל

כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין הכא נמי ביחיד וגזר דין דיחיד תנאי היא דתניא היה רבי מאיר אומר שנים שעלו למטה וחוליין שוה וכן שנים שעלו לגרדום לידון ודינן שוה זה ירד וזה לא ירד זה ניצל וזה לא ניצל מפני מה זה ירד וזה לא ירד זה ניצל וזה לא ניצל זה התפלל ונענה וזה התפלל ולא נענה מפני מה זה נענה וזה לא נענה זה התפלל תפלה שלימה נענה וזה לא התפלל תפלה שלימה לא נענה ר' אלעזר אמר כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין רבי יצחק אמר [6]יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין וגזר דין דצבור מי מיקרע והא כתוב אחד אומר [1]כבסי מרעה לבך וכתיב [2]כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית נכתם עונך לפני מאי לאו כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין לא אידי ואידי לאחר גזר דין ולא קשיא כאן בגזר דין שיש עמו שבועה כאן בגזר דין שאין עמו שבועה כדרב שמואל בר אמי דאמר רב שמואל בר אמי ואמרי לה אמר רב שמואל בר נחמני אמר רב יונתן [3]מנין לגזר דין שיש עמו שבועה שאינו נקרע שנאמר [3](ו)לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה אמר [4]רבא בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בתורה אביי אמר בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בתורה ובגמילות חסדים [7]רבה ואביי מדבית עלי קאתו רבה דעסק בתורה [8]חיה ארבעין שנין אביי דעסק בתורה ובגמילות חסדים חיה שיתין שנין תנו רבנן משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתיה מתין בני י"ח שנה באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי אמר להם שמא ממשפחת עלי אתם דכתיב ביה [4]וכל מרבית ביתך ימותו אנשים לכו ועסקו בתורה וחיו הלכו ועסקו בתורה וחיו וחיו קורין אותה משפחת [9]רבן יוחנן על שמו אמר רב שמואל בר איניא משמיה דרב מניין לגזר דין של צבור שאינו נחתם אינו נחתם והכתיב [5]נכתם עונך לפני אלא אע"ג שנחתם נקרע שנאמר [6]כה' אלהינו בכל קראנו אליו והכתיב [7]דרשו ה' בהמצאו [9]התם ביחיד הכא בצבור [10]ביחיד אימת אמר רבה בר אבוה [8]אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ [8]ויהי כעשרת הימים ויגף ה' את נבל [ו' ימים] מאי עבידתייהו אמר רב יהודה אמר רב כנגד עשר לגימות שנתן נבל לעבדי דוד [11](אמר) רב נחמן אמר רבה בר אבוה אלו ו' ימים שבין ר"ה ליוה"כ: בר"ה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון: מאי כבני מרון הכא תרגימו כבני אמרנא ריש לקיש אמר כמעלות בית [10]מרון [12](אמר) רב יהודה אמר שמואל כחיילות של בית דוד אמר רבב"ח א"ר יוחנן וכולן נסקרין בסקירה אחת אמר ר"ג בר יצחק אף אנן נמי תנינא [9]היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם מאי קאמר אילימא ה"ק דברנהו לכולי עלמא ומייחד לבייהו כהדדי והא קא חזינן דלאו הכי הוא אלא לאו הכי קאמר היוצר רואה יחד לבם ומבין אל כל מעשיהם: **מתני'** [13]ב על ששה חדשים השלוחין יוצאין על ניסן מפני הפסח על אב מפני התענית על אלול מפני ר"ה על תשרי מפני תקנת המועדות על כסליו מפני חנוכה ועל אדר מפני הפורים וכשהיה בהמ"ק קיים יוצאין אף על איר מפני פסח קטן: **גמ'** וליפקו נמי אתמוז וטבת דאמר

ומבין אל כל מעשיהם, ודן אותם כל אחד לפי מעשיו. **מתני'.** על ששה חדשים שלוחין יוצאין על ניסן מפני הפסח כול'. ואקשינן וליפקו שלוחין נמי בתמוז ובטבת, מפני הצומות שיש בהן.

ו) עי' בערוך ערך גרדום שכתב ס"א גרדין פי' מעלות שעושין לדיינין שיושבין עליהן כו'. ובלגז מעלה גרלאדין ערכ"ל וגרלאס לגזה כוון רבינו ג"כ.

מסורת הש"ס

ו) [לעיל טז.], ב) ירמות קה., ג) [רבה ל"ל בה' ע' תוס' שבת כג: ד"ה גזרה ובדף ע: בתוס' ד"ה טולע וכו' ובירמות קה. איתא על נכון], ד) [גי' ע"י רבא], ה) [מו"ק כמ.], ו) [בע"י ובירמות קה. ליתא מלא רבן], ז) [ירמות מט: קה.], ח) [ירמות מט: קה. וע"ש], ט) [בילקוט ליתא], י) [גי' ע"י מורון וכן בהרא"ש וברב אלפס ועי' מהלרין נב: ובירוזין כב:], כ) ר"מ מ"ז], ל) [לקמן כא:], מ) [ומרבין], נ) [וע"ע תוס' ירמות קה. ד"ה רבא ותוס' בכורות כז. ד"ה רבה],

תורה אור השלם

1. כִּבְּסִי מֵרָעָה לִבֵּךְ יְרוּשָׁלִַם לְמַעַן תִּוָּשֵׁעִי עַד מָתַי תָּלִין בְּקִרְבֵּךְ מַחְשְׁבוֹת אוֹנֶךָ:
ירמיהו ד יד
2. כִּי אִם תְּכַבְּסִי בַּנֶּתֶר וְתַרְבִּי לָךְ בֹּרִית נִכְתָּם עֲוֹנֵךְ לְפָנַי נְאֻם אֲדֹנָי יְ:
ירמיהו ב כב
3. וְלָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי אִם יִתְכַּפֵּר עֲוֹן בֵּית עֵלִי בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה עַד עוֹלָם:
שמואל א ג יד
4. וְאִישׁ לֹא אֶבְרִית לְךָ מֵעִם מִזְבְּחִי לְכַלּוֹת אֶת עֵינֶיךָ וְלַאֲדִיב אֶת נַפְשֶׁךָ וְכָל מַרְבִּית בֵּיתְךָ יָמוּתוּ אֲנָשִׁים:
שמואל א ב לג
5. כִּי אִם תְּכַבְּסִי בַּנֶּתֶר וְתַרְבִּי לָךְ בֹּרִית נִכְתָּם עֲוֹנֵךְ לְפָנַי נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹהִים:
ירמיהו ב כב
6. כִּי מִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּיְ אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו:
דברים ד ז
7. דִּרְשׁוּ יְ בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב:
ישעיהו נה ו
8. וַיְהִי כַּעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים וַיִּגֹּף יְ אֶת נָבָל וַיָּמֹת:
שמואל א כה לח
9. הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם:
תהלים לג טו

מוסף רש"י

לגרדום. כמן אחד הוא לזון נפשות (ע"ז טז.). **בהמצאו.** משמע שאין מלוי בכל עת (ירמות קה.). **כמעלות בית מרון.** זקופין מאד ומעלה קלרה ומהלכין בה בזה אחר זה ולא שנים יחד (ערובין כב:).

עין משפט נר מצוה

צב א מיי' פ"ב מהל' תשובה הלכה ו סמג עשין טז:
ק ב מיי' פ"ג מהל' קידוש החדש הל' ט:

רבינו חננאל

ואסיקנה גזר דין דיחיד נמי שאינו נקרע אע"פ שעשה תשובה, תנאי היא. כלומר, יש מי שאומר והוא ר' מאיר, שהתשובה מבטלת אפילו גזר דין דיחיד, ור' אלעזר חולק עליו. **פיר' גרדון**[ם] מ) מושב השופט כו[ש]יושב לשפוט. ר' יצחק אמר לעולם יפה צעקה לאדם בין לפני גזר דין בין לאחר גזר דין. **ואקשינן** וגזר דין דצבור מי מיקרע, והכתיב כבסי מרעה לבך ירושלים למען תושעי, וכתוב אחר אומר כי אם תכבסי בנתר וגו', מאי לאו האי דכתיב נכתם עונך לפני [לאחר גזר דין. ופרקינן כאן בגזר דין שאין עמו שבועה כאן] בגזר דין שיש עמו שבועה דאמ' מניין לגזר דין שיש עמו שבועה, שאינו נקרע, שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה וגו'. **אמר** רבה בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בדיברי תורה. אביי אמר מתכפר נמי בגמילות חסדים. רבה בר נחמני ואביי תרוויהו מדבית עלי קאתו, וכתיב בבית עלי וכל מרבית ביתך ימותו אנשים, כלום אינם מאריכין שנים יותר מעשרים, רבה דעסק בתורה חייה מ' שנים, אביי דעסק בתורה ובגמילות חסדים חייה שיתין שנין. ומשפחה אחרת היתה מבית עלי שהיו מתים בן י"ח שנה, והלכו ועסקו בתורה וחיו כול'. **אמרו** משמיה דרב מניין לגזר דין של צבור שאע"פ שנחתם מתקרע שנאמר אשר לו אלהים קרובים אליו וגו'. איני, והכתיב קראוהו בהיותו קרוב. ופריק הא דכתיב אשר לו אלקים קרובים אליו בציבור, והא דכתיב קראוהו בהיותו קרוב ביחיד. ואימתי הוא קרוב ליחיד, בעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים. **ויהי כעשרת הימים ויגוף ה' את נבל.** אמר רב כנגד י' לגימות שנתן נבל לעבדי דוד. **ובראש שנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון,** שנאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם. הכא תרגמו כבני אימרנא (כבני אימרונא) פי' כבני כבשים העוברים על ידי מונה. **אמר** ר' יוחנן וכולן נסקרין בסקירה אחת. פיר' מביט, כל באי עולם מביט להם בהבטה אחת ומבין כל מעשיהן. אמר רב נחמן בר יצחק תנינא להא דר' יוחנן דתנן כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, שנאמר היוצר יחד לבם, ופירוש היוצר רואה יחד לבם של כל באי עולם,

הואיל והוכפלו בו הצרות. כיוס שבעה עשר בתמוז נמי אירע חמשה דברים כדתנן בפרק בתרא דתענית (לף כו.) אבל חורבן בית המקדש תקיפא טובא ועוד לא דמי לט' באב דלרה אחת הוכפלה בו: **זה תשעה בתמוז שבו הובקעה העיר.**

[1]היינו דראשונה אבל בשניה הובקעה בי"ז ומשום הכי עבדינן בי"ז תענית והך ברייתא מתניתן בירושלמי וגרסי' בה י"ז בתמוז ואע"ג דכתיב בקרא בתשעה לחדש קלקול משבועות היו שם ופליג אש"ס דידן ורוצה לומר דמתוך טרדתם טעו בחשבונם ולא רצה הפסוק לשנות מכמו שהיו סבורים: **זה תשעה באב שבו נשרף.** בפרק בתרא דתענית (לף כט.) רמי קראי אהדדי דכתוב מלכים כתיב דנשרף בשבעה ובספר ירמיה כתיב בעשור לחדש וישרוף וגו' ומשני דבז' לחדש נכנסו אויבים להיכל ואכלו ושתו בו [שביעי] שמיני ותשיעי עד שפנה היום לעתותי ערב הליתו בו האש ונשרף עד שקיעת החמה בעשור:

וירד רבי אליעזר ורחץ. ממתני' דעל כסליו מפני חנוכה לא הוה ליה לאקשויי דלעולם לא חשיב יו"ט ואפילו הכי מדליקין נרות זכר לנס: ותיפוק

דאמר רב חנא בר ביזנא אמר ר"ש חסידא מאי דכתיב [1]כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה [2]קרי להו צום וקרי להו ששון ושמחה [3]בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה אין שלום צום אמר [3]רב פפא הכי קאמר בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה יש גזרת המלכות[4] צום אין גזרת המלכות ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין אי הכי ט"ב נמי אמר רב פפא שאני ט' באב הואיל והוכפלו בו צרות דאמר מר [7]בט' באב חרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר תניא [8]אמר ר"ש ארבעה דברים היה ר"ע דורש [9]ואני אין דורש כמותו [3]צום הרביעי זה ט' בתמוז שבו הובקעה העיר שנאמר [10][2](ברביעי) בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר ולא היה לחם לעם הארץ ותבקע העיר ואמאי קרי ליה רביעי רביעי לחדשים צום החמישי זה תשעה באב שבו נשרף בית אלהינו ואמאי קרי ליה חמישי חמישי לחדשים צום השביעי זה ג' בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ומי הרגו ישמעאל בן נתניה הרגו ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו ואמאי קרי ליה שביעי שביעי לחדשים צום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים שנאמר [3]ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלם ואמאי קרי ליה עשירי עשירי לחדשים והלא היה ראוי זה לכתוב ראשון ולמה נכתב כאן כדי להסדיר חדשים כתיקנן ואני איני אומר כן אלא צום העשירי זה חמשה בטבת שבו באת שמועה לגולה שהוכתה העיר שנאמר [4]ויהי בשתי עשרה שנה בעשירי בחמשה לחדש לגלותנו בא אלי הפליט מירושלם לאמר הוכתה העיר ועשו יום שמועה כיום שריפה ונראין דברי מדבריו שאני אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון והוא אומר על ראשון אחרון ועל אחרון ראשון [5]אלא שהוא מונה לסדר חדשים ואני מונה לסדר פורעניות איתמר [6]רב ורבי חנינא אמרי בטלה מגילת תענית רבי יוחנן וריב"ל אמרי לא בטלה מגילת תענית רב ורבי חנינא אמרי בטלה מגילת תענית הכי קאמר בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה אין שלום צום והנך נמי כי הני רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי לא בטלה מגילת תענית הני הוא דתלינהו רחמנא בבנין בהמ"ק אבל הנך כדקיימי קיימי מתיב רב כהנא מעשה וגזרו תענית בחנוכה בלוד וירד ר"א ורחץ ורבי יהושע וסיפר ואמרו להם צאו והתענו על מה שהתעניתם א"ר יוסף שאני חנוכה דאיכא מצוה א"ל אביי ותיבטיל איהי ותיבטל מצותה אלא אמר רב יוסף שאני חנוכה דמיפרסם ניסא מותיב רב אחא בר הונא בתלתא בתשרי בטילת אדכרתא מן שטרייא שגזרה מלכות יון גזרה[7] שלא להזכיר שם שמים על פיהם וכשגברה מלכות חשמונאי ונצחום התקינו שיהו מזכירין שם שמים אפילו בשטרות וכך היו כותבים בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול לאל עליון וכששמעו חכמים בדבר אמרו למחר זה פורע את חובו ונמצא שטר מוטל באשפה וביטלום ואותו היום עשאוהו יו"ט ואי סלקא דעתך בטלה מגילת תענית קמייתא בטול אחרנייתא מוסיפין הכא במאי עסקינן בזמן שבית המקדש קיים ותיפוק

דאמר רב חמא בר ביזנא בו'. דכולהו ימי תענית נינהו בזמן הזה שאין בהמ"ק קיים ומתניתין בזמן הזה קא מיירי מדקתני וכשהמקדש קיים כו': **שיש שלום.** שאין יד העובדי כוכבים תקיפה על ישראל: **יהיו לששון ולשמחה.** ליאסר בהספד ובתענית: **יש גזרת המלכות[8] לוס.** חובה להתענות בהן: **רצו אין מתענין.** וכיון דרשות הוא לא מטרחינן שלוחים עלייהו: **ארבעה דברים הללו כו'.** וזו אחת מהן והג' שניין בתוספתא דסוטה[9] ובסיפרי[10] בן אדם יושבי החרבות וגו'[11] הללו והבקר ישחט וגו'[12] ותרא שרה את בן הגר המצרית וגו' [בראשית כא]: **סמך מלך בבל.** התחיל לצור עליה: **שמועה לגולה.** לגלות יכניה שגלו לבבל אחת עשרה שנה לפני החורבן: **שאני אומר על ראשון.** שבסדר מקרא: **ראשון.** לפורענות. בתחלה הובקעה העיר ואח"כ נשרף הבית בתשעה באב ובתשרי שלאחריו נהרג גדליה ובטבת שלאחריו באתה השמועה: **והוא אומר על ראשון.** שבפסוק אחרון לפורענות: **ועל אחרון.** שבמקרא ראשון לפורענות שהרי תחילה סמך ואח"כ הובקעה נמצא י"ז בתמוז שהוא ראשון במקרא אחרון לסמיכת בבל שהוא מאוחר במקרא: **אלא שהוא מונה לסדר חדשים.** ואמר שלא הקפיד המקרא אלא על סדר החדשים לכך מנה תמוז קודם לטבת ואני מונה אף לסדר פורענות: **בטלה מגילת תענית.** ימים טובים שקבעו חכמים ע"י נסים שאירעו בהם ואסרום בתענית ויש מהן אף בהספד וכתבום במגילה אחת אלין יומיא דלא להתענאה בהו כו' עכשיו שחרב הבית בטלו ומותרין בהספד ובתענית: **אין שלום לוס.** ואע"ג דבזמן הבית קיימהו מועדים טובים: **והנך נמי.** דמגילת תענית כי הני משוינן להו כי היכי דהני בטלי הני נמי בטלי: **דמליהו בבנין.** דע"י החורבן הוקבעו לוס ועל ידי הבנין הוקבעו ליום טוב שבשנגנה בית שני שלחו בני הגולה האבכה בחדש החמישי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים מיום החורבן כמו שנאמר שם (זכריה ז) שהשיבם הקב"ה כי נמתם וספוד בחמישי ובשביעי וזה שבעים שנה וגו' ומכאן ואילך יהיו לששון ולשמחה ולמועדים טובים: **וירד ר' אליעזר כו'.** ורבי אליעזר ורבי יהושע אחר חורבן הבית הוו דבימי רבן יוחנן בן זכאי רבשם חרב הבית: **התענו.** כלומר עשו תשובה: **דמפרסם ניסא.** כבר הוא גלוי לכל ישראל ע"י שנהגו בו המצות והחזיקו בו כשל תורה ולא נכון לבטלו: **בתלתא בתשרי כו'.** כך כתוב במגילה אחרמי בטילת אדכרתא ביטלו אזכרת שם שמים מן השטרות ובקושי יכלו לבטל שבבר נהגו העם וכששמעו חכמי' ובטלום הוכשר הדבר בעייניהם ונחשב להם לנס ועשאוהו י"ט: ותיפוק

להזכיר שם שמים בשטר כלל ובטלוהו, ואותו היום שגזרו כך ג' בתשרי היה ועשאהו וקבעוהו כמו יום טוב שאסור בתענית. ואי ס"ד בטלה מגילת תענית וכל הרוצה להתענות מתענה, הראשונות בטלו אחרונות מחדשין. ופרקינן זה שקבעוהו לשלשה בתשרי יום טוב בזמן שהיה הבית קיים, וכי אמרינן אנן דבטלה מגילת תענית אחר חרבן הבית.

א) [טור ח"מ סי' תקנ]: **קא** ב ג ד מיי' פ"ה מהל' תענית הל' ב ג [ד] סמג עשין דלקמן ג טור ח"מ סימן תקמט [וסי' תקפ]:

רבינו חננאל

ופריק רב. פפא הכי קאמר, בזמן שיש שלום, כלומר כל זמן שבית המקדש קיים, יהיה לששון ולשמחה. יש שמד צום, אין שמד ואין שלום, כגון עתה בזמן הזה, רצו מתענין רצו אין מתענין. וכיון שאם רצו שלא להתענות בהן אין חובה עליהן, לפיכך אין שלוחין יוצאין בהן. אי הכי ומפני מה יוצאין באב. ופרקינן משום שהוכפלו בו צרות, מפני שחרב בו הבית בראשונה ובשנייה ונלכדה בית תיר, ונחרשה העיר, קבלו עליהן ט' באב צום לעולם בגלות, ואע"פ שאין שם שמד בזמן הזה לפיכך יוצאין באב. **תניא** אמר ר' שמעון בן יוחי ד' דברים היה ר' עקיבא דורש ואילו הן. א' ותרא שרה את בן הגר המצרית וגו'. ב' הצאן ובקר ישחט להם וגו'. ג' בן אדם יושבי החרבות על אדמת ישראל וגו'. ד' כה אמר ה' צום הרביעי וגו'. ואלו ד' דברים מפורשין בסיפרי דבי רב ובתוספתא (ו)במסכת סוטה. ואמר ר' שמעון בן יוחי זה אחד מן ד' דברים שהיה ר' עקיבא דורש ואף אני דורש כמותו, ולא חילפתי על דבריו אלא בצום העשירי בלבד, שהוא אומר עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלם, ואני אומר צום העשירי זה ה' בטבת, שבאתה שמועה לגולה כי נחרבה העיר ונשרף הבית. ונראין דבריי מדבריו, שהוא אומר בחמוז הובקעה העיר, ובאב נלכדה העיר, ובתשרי נהרג גדליה בן אחיקם, ובטבת סמך מלך בבל. נמצאו הדברים הללו שלא על הסדר, כי אחרי שנלכדה העיר ונשרף הבית, מזכיר סמיכת החיילות על ירושלים. ואע"פ שהוא על הסדר לסדר החדשים, שמחשב רביעי תמוז, ואב חמישי, ותשרי שביעי, וטבת עשירי, הפורעניות אינם על הסדר, שמאחר הסמיכה מן השריפה. ואני מונה לסדר חדשים [ו]לסדר פורעניות על הסדר, בחדש הרביעי הובקעה העיר, ובחמישי נלכדה, ובשביעי נהרג גדליה בן אחיקם ובעשירי באת שמועת הפורעניות הללו בגולה בבל, ועשו יום שמועה כיום שריפה. **איתמר רב ור' חנינא אמרו בטלה מגלת תענית.** פיר' כל הכתוב במגילת תענית, די לא לאיתענאה בהון, וכי הם כמו ימים טובים שאסור להתענות בהן, בטלה, וכל הרוצה להתענות בהן מתענה. וראיה אלו שלוש תעניות י"ז בתמוז וג' בתשרי וי' בטבת, בזמן שיש שלום הם כימים טובים ואסור להתענות בהן, כדכתיב יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה וגו', אין שלום צום. ושאר הימים הכתובים במגילת תענית, בזמן הבית היו ימים טובים ואסורים בתענית, עכשיו בטלה. ור' יוחנן ור' יהושע בן לוי אמרו לא בטלה, הני

תורה אור השלם

1. כֹּה אָמַר יְיָ צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֶהֱבוּ:

זכריה ח יט

2. בְּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בָּעִיר וְלֹא הָיָה לֶחֶם לְעַם הָאָרֶץ:

ירמיהו נב ו

3. וַיְהִי דְבַר יְיָ אֵלַי בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית בְּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בָּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר:

יחזקאל כד א

4. וַיְהִי בִּשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּעֲשִׂרִי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ לְגָלוּתֵנוּ בָּא אֵלַי הַפָּלִיט מִירוּשָׁלִַם לֵאמֹר הֻכְּתָה הָעִיר:

יחזקאל לג כא

גליון הש"ס

גמ' ואני אין דורש כמותו. עיין בספר דרכי יוסף יו"ד סי' רמב סעיף ג:

מוסף רש"י

ביתר. עיר גדולה והיו ישראל דרין בה, במסכת גיטין פרק המקבל (מז.) משקא דליספק מרבי ביתר (תענית כו:).

רבינו חננאל (המשך)

שלש צומות הוא דתלינהו רחמנא בבנין הבית, אבל הני כדקיימי באיסור, הכי קיימי עד עכשיו. ומתיב רב כהנא על מאן דאמר בטלה מגילת תענית, מעשה וגזרו תענית בחנוכה בלוד, ואמר להן ר' יהושע צאו והתענו על מה שעיניתם. ג) כלומר, עברתם. ופרקינן שני חנוכה דאיכא מצות הדלקת נר, ונדחה, אלא משום דמפרסם ניסא דחנוכה. ואותבון תוב מיהא, בתלתא בתשרי בטילת אדכרכתא מן שטריא כול'. פיר', היו כותבין בשטרות בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול שהוא כהן ליי' עליון ואמרו חכמים למחר פורע זה את חובו ונמצא שטר קרוע מושלך באשפה ושם עליון כתוב בו, וגזרו שלא

א) [פי' ע"ז ממלא בב"י ל"ח ריש סי' תקנ], ב) [גי' הטור ל"ח סי' תקז רבא], ג) [במקום גזרת מלכות בס"ל: שמד, וכן להלן], ד) תענית כו:, ה) [תוספ' דסוטה ספ"ו], ו) [ל"ל במודש הרביעי], ז) הרא"ש גרס רב הונא ורב מינגא, ח) [בס"ל: יון הרשעה שמד], ט) בס"ל: יש שמד, י) [ספ"ו], כ) [ומתנן י ד], יא) [יחזקאל לג], מ) [במדבר יא], נ) [ורבא מתרץ שם בתענית כח:],

א) נראה דל"ל עכרתם על דברי חכמים.

ותיפוק ליה כו'. לי בית המקדש הוה קיים בגלו הכי הוי יום טוב דהיינו לוס גדליה וקריא רחמנא מועדים טובים בזמן הבית: **לא נצרכה.** הא דהדר קבעוה במגילת תענית על דבר זה אלא לאסור אתמול גם הוא בתענית כדאמרינן לקמיה הימים האלה הכתובים במגילה הם ולפניהם ולאחריהם אסורין: **דאש חדש.** מועד דאורייתא: **ודאורייתא לא בעי חיזוק.** לאסור לפניו ולאחריו אבל ימי מגילת תענית דרבנן וצריכין חיזוק כי היכי דלא ליתי להתענות בי"ט עצמו: **יום שלפני כו'.** וההוא לאו דאורייתא הוא ובעי חיזוק: **בעשרין וחמניא ביה.** באדר קאי במגילת תענית: **דלא יעידון מן אורייתא.** שלא יצטרכו לנתק עצמן מן התורה: **הפגינו.** לעקו בשוקים וברחובות כדי שישמעו השרים וירחמו עליכם: **אי שמים.** כלומר למען הקב"ה: **ורבי מאיר נתר תורכן הוה.** כמה דורות דהא בימי רבן יוחנן בן זכאי תרב הבית ור' אליעזר תלמידו היה ור' עקיבא תלמידו של ר' אליעזר כדאמרינן בשלהי ארבע מיתות (סנהדרין דף סח.) ור' מאיר תלמידו של ר"ע כדאמרי' בפרק קמא דעירובין (דף יג.) כל מקום שאתה מוצא משום ר' ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני ר' עקיבא אינו אלא ר' מאיר: **דתנן כו'.** ר' יהודה בן שמוע תלמידו של ר' מאיר הוה: **כלי זכוכית שנקבו.** שנטמאו ונקבן לטהרן מטומאתן: **אבר.** עופרת לסתום את הנקב: **יהודה בן שמוע מטמא.** לומר שחזרו לטומאתן ישנה ואע"פ שלא נגעו שוב בטומאה ואע"פ שאין כלי זכוכית חוזרין לטומאתן ישנה כדאמר בפ"ק דשבת (דף טז.) שלא גזרו חזרת טומאה ישנה אלא בכלי מתכות הני נמי הואיל והאבר מעמידו ככלי מתכות דמו להכל הולך אחר המעמיד וחכמים מטהרין לעיקרו כלי זכוכית הן ולא אזלינן בתר מעמיד כן פי' הקונטרס ולקמן כיון דטומאה קדמה לאבר מה מועיל הטפת אבר לבסוף עוד פי' בקונט' לשון אחר ר' יהודה בן שמוע מטמא כדין כלי מתכות דאורייתא אם נגעה בהן טומאה דהכל הולך אחר המעמיד וחכמים מטהרין מטומאת כלי מתכות דאורייתא אלא משום טומאת כלי זכוכית דרבנן ולפירוש זה קשיא לשון מטהרין דמשמע מטהרין לגמרי ורבינו שמואל פירש דפליגי בהא אי הטפת אבר חשיב סתימה מעלייתא או לא ובפ"ק דשבת (שם) כתוב ור' מאיר היא דאמר הכל הולך אחר המעמיד גרים רבינו שמואל ר' מאיר היא ותו לא ולא גרסינן הכל הולך אחר המעמיד ולא יתכן כדמוכח בסוף תוספתא דכלים דתניא כוס של אבן שנקב והטיף לתוכו אבר ר' יוסי משום ר' יוחנן בן נורי אומר טמא משום כלי זכוכית רבי שמעון בן גמליאל אומר יהודה בן שמוע היה מטמא משום ר' מאיר משמע בהדיא כלשון אחרון שבקונטרס ורבנן היינו ר' יוחנן בן נורי ולא לגמרי מטהרין אי נמי רבנן דהכא אית להו בכלי אבן כר"מ דמטמא ככלי מתכות והא דלא מטמאין בכלי זכוכית משום כלי מתכות כמו בכלי אבן משום דכלי אבן לית ליה טומאה אוקמוה אטומאת כלי מתכות אבל כלי זכוכית שיש להם טומאה בעולם לא רצו לשנותן מטומאתן וריב"א פי' דחכמים מטהרין לגמרי משום דכלי זכוכית ככלי חרס דמו כדאמרינן פ"ק דשבת (דף טו:) ותניא בתוספתא דכלים (בב"ק) בפרק שני דכלי חרס שטהר שעה אחת אין לו טומאה לעולם ולא יתכן נמי פירוש זה כדמוכח בסוף תוספתא דלאו לגמרי מטהרין כדפרישית ועוד א"כ מנא ליה דטעמא דר"מ משום דהכל הולך אחר המעמיד דלמא משום דלית ליה ההיא סברא ואפי' נסתם בזפת היה מטמא דבהדיא פליגי עליה בתוספתא דכלים פרק מחט וטבעת ועוד רבנן לא אמרי הך סברא אלא בחתיכת חרס שפרשה מן החבית ויש בה כשיעור ונקבה וסתמה בזפת ולא בכלי שלם שנקב וסתמו כמו שפירש [בתוספתא] דפרק ב' דכלים[מ] ועוד דהא לא קיימא מסקנא הכי בפ"ק דשבת (שם.) דמסקינן הואיל ונשברו יש להם תקנה ככלי מתכות דמו:

ותיפוק ליה דהוה ליה יום שנהרג גדליה בן אחיקם. שהוא לשון ויום טוב בזמן שבית המקדש קיים ולמאן דאמר

[נ] [לא] בטלה מגילת תענית היינו לאחר חורבן:

אסורין בין לפניהם בין לאחריהם. היינו להתענות אבל בהספד מותר כדמוכח בפרק סדר תעניות כילד (תענית דף יז:) דתניא מריש ירחא דניסן ועד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למספד בהון ופריך נימא מתרי בניסן ור"ח גופיה אסור ומשני לאסור יום שלפניו דמשום ר"ח דאורייתא לא מתסר דלא בעי חיזוק ותו פריך ותיפוק ליה דהוה יום דבתר עשריס ותמניא באדר ומשני לה רב אסי כל שלאחריו בתענית אסור בהספד מותר וזה הואיל ומוטל בין שני י"ט עשאוהו כי"ט עצמו משמע דאי לאו הכי לא הוה אסר בהספד אע"ג דהוא יום שלפני ריש ירחא דניסן דאיתוקם תמידא דלא למספד ולאו דווקא נקט רב אסי כל שלאחריו דהוא הדין כל שלפניו בהספד מותר אלא משום דקאי אשל אחריו נקטיה ויש לדקדק מתוך כך דהא דקתני שבתות וימים טובים הם אסורים לפניהם ולאחריהם מותרין בתענית איירי ואתאי הך ברייתא כר' יוסי דאמר בסוף בכל מערבין (עירובין דף מא. ושם) דע"ש מתענה ומשליש א"י כרבנן ובלא השלמה ות"ת אי בלא השלמה אפי' בי"ט עצמו שרי כדמוכח התם דאמר ר' אלעזר בר לדוק אני הייתי מבני סנאב בן בנימין וחל ט"ב להיות בשבת ודחיתיהו עד לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שי"ט שלנו היה וי"ל דשאני ט' באב דאמיר תדע דהא קאמר התם שאני יום טוב דדבריהם הואיל ומתענין בו שעות משלימין בו ערבית והכא אסרינן בין לפניהם בין לאחריהם אלא התם בט' באב דאמיר והא דמייתי התם ראיה מתשעה באב שחל להיות בע"ש דאמר ר' יוסי מתענה ומשליש אבני בי רב דיתבי בתעניתא במעלי שבתא דשרי לאשלומי אף על פי שחלקנו בין שאר תעניות לתשעה באב מכל מקום מייתי שפיר דלא חשיב תענית מה שנכנס לשבת כשהוא מעונה דהא שבת דוחה תשעה באב ואם היה חשוב תענית היה אסור אלא ודאי לא חשיב כמתענה בשבת ואם כן אף בתענית יחיד מותר נמי להשליש: **הא** ר' יהודה בן שמוע תלמידו של ר' מאיר. תימה בפ' סדר תעניות כילד (תענית דף יח.) פריך עשריס ותשעה נמי מאי איריא דהוה ליה יומא מקמי דאיתוקם תמידא תיפוק ליה דהוה ליה יומא דבתר עשרין ותמניא מאי קושיא ההיא דאיתוקם תמידא זה היה בזמן שבית המקדש קיים ועובדא דעשריס ותמניא היה בימי ר' יהודה בן שמוע תלמידו של ר' מאיר וי"ל א] דמ"מ רבי אסדר המשנה לא הוה ליה למתני מריש ירחא דניסן כיון דבימיו היה אלא לגורך: **יהודה בן שמוע מטמא וכו' וחכמים מטהרין.** תימה אמאי מטהרין לכל הפחות ליטמא משום כלי זכוכית שגזרו עליו טומאה כדאיתא בפ"ק דשבת (דף טו: ושם) ופי' בקונטרס דלענין טומאה ישנה פליגי יהודה בן שמוע מטמא לומר שחזרו לטומאתן ישנה אע"פ שלא נגעו בשום טומאה ואע"פ שכלי זכוכית אין חוזרין לטומאתן ישנה כדאמרינן בפ"ק דשבת (שם טז.) שלא גזרו חזרת טומאה ישנה אלא בכלי מתכות הני נמי הואיל והאבר מעמידו ככלי מתכות דמו להכל הולך אחר המעמיד וחכמים מטהרין דעיקרו כלי זכוכית הן ולא אזלינן בתר מעמיד כן פי' הקונטרס וקשיא כיון דטומאה קדמה לאבר מה מועיל הטפת אבר לבסוף עוד פי' בקונט' לשון אחר ר' יהודה בן שמוע מטמא כדין כלי מתכות דאורייתא אם נגעה בהן טומאה דהכל הולך אחר המעמיד וחכמים מטהרין מטומאת כלי מתכות דאורייתא אלא משום טומאת כלי זכוכית דרבנן ולפירוש זה קשיא לשון מטהרין דמשמע מטהרין לגמרי ורבינו שמואל פירש דפליגי בהא אי הטפת אבר חשיב סתימה מעלייתא או לא ובפ"ק דשבת (שם) כתוב ור' מאיר היא דאמר הכל הולך אחר המעמיד גרים רבינו שמואל ר' מאיר היא ותו לא ולא גרסינן הכל הולך אחר המעמיד ולא יתכן כדמוכח בסוף תוספתא דכלים דתניא כוס של אבן שנקב והטיף לתוכו אבר ר' יוסי משום ר' יוחנן בן נורי אומר טמא משום כלי זכוכית רבי שמעון בן גמליאל אומר יהודה בן שמוע היה מטמא משום ר' מאיר משמע בהדיא כלשון אחרון שבקונטרס ורבנן היינו ר' יוחנן בן נורי ולא לגמרי מטהרין אי נמי רבנן דהכא אית להו בכלי אבן כר"מ דמטמא ככלי מתכות והא דלא מטמאין בכלי זכוכית משום כלי מתכות כמו בכלי אבן משום דכלי אבן לית ליה טומאה אוקמוה אטומאת כלי מתכות אבל כלי זכוכית שיש להם טומאה בעולם לא רצו לשנותן מטומאתן וריב"א פי' דחכמים מטהרין לגמרי משום דכלי זכוכית ככלי חרס דמו כדאמרינן פ"ק דשבת (דף טו:) ותניא בתוספתא דכלים (בב"ק) בפרק שני דכלי חרס שטהר שעה אחת אין לו טומאה לעולם ולא יתכן נמי פירוש זה כדמוכח בסוף תוספתא דלאו לגמרי מטהרין כדפרישית ועוד א"כ מנא ליה דטעמא דר"מ משום דהכל הולך אחר המעמיד דלמא משום דלית ליה ההיא סברא ואפי' נסתם בזפת היה מטמא דבהדיא פליגי עליה בתוספתא דכלים פרק מחט וטבעת ועוד רבנן לא אמרי הך סברא אלא בחתיכת חרס שפרשה מן החבית ויש בה כשיעור ונקבה וסתמה בזפת ולא בכלי שלם שנקב וסתמו כמו שפירש [בתוספתא] דפרק ב' דכלים[מ] ועוד דהא לא קיימא מסקנא הכי בפ"ק דשבת (שם.) דמסקינן הואיל ונשברו יש להם תקנה ככלי מתכות דמו:

ואקשינן אם בזמן שהיה הבית קיים ג' בתשרי הוא יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם, והוא אחד מן הארבע צומות שכתובין בהן יהיו לבית ישראל לששון ולשמחה ולמועדים טובים, והנה הוא עצמו יום טוב היה באותה העת, מה הוסיפו בו. ופריך רב לאסור היום שמוקדם לג' בתשרי והנה יום שנים בתשרי גם הוא אסור בתענית, שצום גדליה אינו אסור בתענית יום שלפניו, שהוא מדברי קבלה והם מדברי הנביאים, ודברי קבלה כדברי תורה דמו, וא[י]נן צריכין חיזוק, כדבעינן למימר לקמן, שכל דבר שהוא אסור בתענית (בין) [בן] מדאורייתא, כגון שבתות וי"ט וכן ר"ח מותר להתענות לפניהן ולאחריהן ואינו אסור אלא אותו היום בלבד. ומה (שקרעו) [שקבעו] חכמים יום טוב, אסור להתענות לפניהם ולאחריהם, לפיכך הוצרכו לקבוע ג' בתשרי יום טוב דרבנן לאסור היום שלפניו בתענית, כדתניא הימים האילו הכתובים במגלת תענית אסורין בין לפניהם בין לאחריהם, שבתות וימים טובים, הן אסורין, לפניהם ולאחריהם מותרין, ומה הפרש כולי'. ואסיקנא ודברי קבלה כדברי תורה דמו. **תוב** אותבינן מהא (בכ"ד) [בכ"ח] באדר אתת בשורתא שבא ליהודאי דלא יעידון מן אורייתא כולי', ואותו היום עשאוהו יום טוב, וכי תימא הכא נמי בזמן שבית המקדש הוה, והא על ידי יהודה בן שמוע בטלה הגזרה, ויהודה בן שמוע תלמיד דר' מאיר הוא, דתנן כלי זכוכית שניקבו והטיף לתוכו אבר, פיר' סתם הנקבים באבר ואין המשקין שבתוכן שותתין מן הנקבים ההם, שכבר נסתמו באבר שהטיף לתוכן, יהודה בן שמוע משום ר' מאיר מטמא, דסבר כלים שלימין הן.

והטיף לתוכן אבר אמר [מ]רשב"ג יהודה בן שמוע מטמא משום ר"מ וחכמים

מיתות

מסורת הש"ס

א) [עי' יעב"ץ והג' חסד שלמה], ב) תענית יז:, ג) [יומא פה:], ד) [שם], ה) תענית יח., ו) [בס"א: מלכות הרשעה שמד על ישראל], ז) [ל"ל דתניא], ח) שבת טו: ע"ש, ט) י"ג רשב"א, י) ל"ל דתניא, כ) רש"א, ל) [ל"ל אסין], מ) שפירשתי בפ"ב דכלים כל"ל וכוונת המוס' למ"ש הר"ש בפ"ב דכלים,

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] תוס' ד"ה הא רבי יהודה וכו' דמ"מ רבי וכו'. נ"ב עיין תענית דף כא ע"א רש"י ד"ה דבי ר"ח ור' אושעיא וכו' ודו"ק:

מוסף רש"י

דלא יעידון. שלא יהו צריכין ליבטל מתלמוד תורה שגזר עליהן שלא יעסקו בתורה (תענית יח.). **והפגינו.** לעקו, כך מתרגמינן בתהלים כל לשון שועה ולעקה לשון פגיעה (שם). **אי שמים.** אהה ה', להקב"ה היו צועקים על אותם שגזרו עליהם גזירות קשות והיו אומרים להם לפני הקב"ה וכי לא תחיסם וכו' (שם). **מטמא.** ולא אמרינן בטיל ליה מתורת כלי סתם כלי חרס הנשבר, דקסבר הלך אחר המעמיד ומורת כלי מתכות עליו (שבת טו:).

יט: ארבעה ראשי שנים פרק ראשון ראש השנה

מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר. משמע דבימי עזרא היה מעובר וסמך קלת לדבר דכתיב (נחמיה ז) ויגע החדש השביעי וגו' וכתיב (שם ח) ויביא עזרא הכהן את התורה וכתיב (שם) ביום אחד לחדש השביעי וכתיב (שם) ויקרא בו וכתיב ביה (שם) היום קדש וכתיב (שם) ביום השני נאספו ראשי האבות לכל העם הכהנים והלוים אל עזרא הסופר ולהשכיל אל דברי התורה משמע שעשו שני ימים טובים של ר"ה וקרי ליה שני למילתיה וכתיב נמי (שם ט) ביום עשרים וארבעה לחדש נאספו כל ישראל בצום ובשקים וגו' משמע לפי שאז היה מולאי סוכות נאספו ואי לאו דעבדוהו ועשו סוכות בט"ו בו מ"כ י"ד דירחא ומ' דסוכות הרי כ"ב ויום כ"ג מולאי סוכות ואין לומר דשבקוה לתעניתייהו משום מחרת י"ט ומשום כך המתינו עד כ"ד בו דמאז לא היו נוהגין בו ועוד שהרי דבר שבצבור היה אלא ש"מ דעבדוה נאלול: **ואל** יתקלקלו כולהו מועדות. למאן דאמר לקמן (דף כ.) שמעבדין משום ירקא ניחא דשייך אכולהו אבל למאן דאמר משום מתיא קשיא דליכא קלקול אלא מיום"כ לחודיה ועוד כיון דידעי קביעות אלול אמאי תתקלקל ר"ה הא ידעי דתדחה מפני אד"ו ונראה דלאו משום אד"ו קאמר הא איצטריך מעבדינן ליה אלא משום דזמנין דלא רלו עדים הלבנה ביום שלשים ואין מקדשין עד יום ל"א משום דמצוה לקדש ע"פ הראייה ופריך הא מקלקלא ר"ה שיעשו שני ימים מספק ומשני מוטב תתקלקל ר"ה ואל יתקלקלו כל המועדות יום"כ וסוכות ושמיני עצרת אם יעשו ע"פ איום העדים לא על פי הראייה: **מתני' דלא בר'.** וא"ת ולתנא דידן כיון דלא נפקי על אדר השני היאך ידעו שנתעברה השנה בשלמא אם עיברוה קודם אדר יכולין להודיעם ע"י שלוחי אדר אבל אם עברוה אחר כך היכי ידעי דהא מעבדינן השנה כל אדר ולכל הפחות עד פוריס וי"ל כיון דשלוחים יוצאין על ניסן ממילא ידעי כשיגיע ר"ח ואין שלוחין יוצאין א"כ השנה מעוברת:

דמר סבר כל המצות הנוהגות בראשון נוהגות בשני ומר סבר אין נוהגות. וטעמייהו מפרש מקראי בפ"ק דמגילה (דף ו: וסס) ובדוב ספרים הגירסא איפכא דמר סבר כל המצות הנוהגות בשני נוהגות בראשון ומר סבר אין נוהגות (שם) כתיב כן בכל הספרים גבי פלוגתא דרבנן ורבי אלעזר ברבי יוסי ורשב"ג ויש לישב שתי הגירסות: **אדר** הסמוך לניסן לעולם חסר. תימה א"כ אמאי וחכמים מטהרין. דעיקרו כלי זכוכית הן ולא אזלי בתר המעמיד. ע"א כלי זכוכית טהורין שניקבו והטילו לתוכן אבר יהודה בן שמוע מטמאן טומאת כלי מתכות דאורייתא אם נגע בהן טומאה דהכל הולך אחר המעמיד וחכמים מטהרים מטומאת כלי מתכות דאורייתא אלא משום טומאת כלי זכוכית דרבנן שאין כלי מתכות טמאין דאורייתא אלא המנויין בפרשה (במדבר לא) הזהב והכסף והנחשת והברזל וגו': **תנאי היא.** אי בטלה מגילת תענית: **הא איצטריך.** אי משום ירקא אי משום מתיא כדלקמן (דף כ.): **והא קמקלקלא ר"ה.** דנמצא אלא עשאוה בני הגולה כהלכה אם מעבדין אלול: **דיקא נמי.** דלהכי חשו רבנן דלא ליקלקלו שאר מועדות והתירו שיהא ר"ה מקולקל לגולה: **ואלו אם נתעברה השנה.** לאחר שנכנס אדר הראשון והלכו השלוחים ישבו ב"ד ועיינו ועיברוה לעשות אדר השני אחר זה: **נוהגות בראשון.** ויצאו ידי חובתן בפוריס שעשו בראשון: **כמה עיבור השנה.** ימי אדר הראשון שאותו עושין עיבור לשנה: **חדש.** קא סלקא דעתך כ"ט ימים: **מאי שנא.** למאן דאמר שלשים דאין צריך לחזור ולשלוח שלוחים על יום קידוש אדר השני: **דידעי.** בני הגולה שלעולם אדר הראשון מעובר ויום ל"א נתקדש: **למאן דאמר חדש.** נמי אין צריך להודיע דהא ידעי דלעולם חסר ויום שלשים נתקדש: **רלו חדש רלו שלשים.** לפיכך צריכין להודיע אם עשאוהו מלא או חסר: **שמקדשין אותן ביום עיבוריהן.** יום שלשים קרי יום עיבור שאותו עושין עיבור לחדש כשמעבדין אותו שמקדשין יום שלשים של שניהם לר"ח הנכנס יום ל' לאדר הראשון הוא ר"ח לאדר השני ויום ל' של אדר השני הוא ר"ח ניסן: **למימרא דחסירין עבדינן כו'.** בגיחותא: **אחד מלא ואחד חסר.** דוקא קאמר ראשון מלא ושני חסר: **משום רבינו.** רב: **שהוקבע ר"ח בזמנו.** עד שאמרו לך הבאים מארץ ישראל קדשו ב"ד ר"ח אדר השני ביום ל' לאדר הראשון ועשו את הראשון חסר: **מחלנין אם השנה.** עדיס שראו את הלבנה בחידושה מחלנין את השנה לעלת חוץ לתחום לבא לב"ד להעיד לפניהן לפי שהמועדין כולן תלויין בשני חדשים הללו. וקס"ד חילולא דשרא רחמנא משום דקביעת ירחא לפי ראיית הלבנה הוא אם מלא מלא אם חסר חסר: **משום הכי מחללין.** אם ראוהו ביום ל' שאם לא יבאו ויעידו שראוהו היום לא יקדשוהו ב"ד עד מחר ויעשו את החסר מלא: אלא

א) וחכמים מטהרין תנאי היא דתניא הימים האלו הכתובין במגילת תענית בין בזמן שבית המקדש קיים בין בזמן שאין בהמ"ק קיים אסורין דברי ר"מ רבי יוסי אומר בזמן שבהמ"ק קיים אסורין מפני ששמחה היא להם אין בית המקדש קיים מותרין מפני שאבל הוא להם והלכתא בטלו והלכתא לא בטלו קשיא הלכתא אהלכתא לא קשיא כאן ב)בחנוכה ופורים כאן בשאר יומי: על אלול מפני ר"ה ועל תשרי מפני תקנת המועדות: כיון דנפקי להו אאלול אתשרי למה להו וכי תימא דלמא עברוה לאלול ג)והאמר רבי חיננא בר כהנא א"ר מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר לא מצינו דלא איצטריך הא איצטריך מעברינן ליה הא מיקלקל ר"ה מוטב תיקלקל ראש השנה ולא יתקלקלו כולהו מועדות דיקא נמי דקתני על תשרי מפני תקנת המועדות ש"מ: ועל כסליו מפני חנוכה ועל אדר מפני הפורים: ואילו נתעברה השנה יוצאין אף על אדר שני מפני הפורים לא קתני מתניתין דלא כר' דתניא ד)רבי אומר אם נתעברה השנה יוצאין אף על אדר השני מפני הפורים לימא בהא קמיפלגי דמר סבר ה)כל מצות הנוהגות בשני נוהגות בראשון ומר סבר כל מצות הנוהגות בשני אין נוהגות בראשון לא דכולי עלמא מצות הנוהגות בשני אין נוהגות בראשון והכא בעיבור שנה קמיפלגי דתניא ו)כמה עיבור שנה ל' יום רשב"ג אומר חדש מאי שנא ל' דידעי חדש נמי ידעי א"ר פפא ז)מ"ד חדש רצה חדש רצה שלשים העיד ר' יהושע בן לוי משום קהלא קדישא דירושלים על שני אדרים שמקדשין אותם ביום עיבוריהן למימרא דחסרין עבדינן מלאין לא עבדינן לאפוקי מדדרש רב נחמן בר חסדא ח) העיד רבי סימאי משום חגי זכריה ומלאכי על שני אדרים שאם רצו לעשותן שניהן מלאין עושין שניהן חסרין עושין אחד מלא ואחד חסר עושין וכך היו נוהגין בגולה ומשום רבינו אמרו ט)לעולם אחד מלא ואחד חסר עד שיוודע לך שהוקבע ר"ח בזמנו שלחו ליה למר עוקבא י)אדר הסמוך לניסן לעולם חסר מתיב רב נחמן י)על שני חדשים מחללין את השבת על ניסן ועל תשרי אי אמרת בשלמא זמנין מלא זמנין חסר משום הכי מחללינן אלא

יוצאין על ניסן מפני הפסח ומיהו לבסוף מסקינן תיובתא ואף על פי כן אנו נוהגין כן דשמא בימיהן שהיו מקדשים על פי הראייה מסקינן דזמנין מלא זמנין חסר אבל לדידן טוב למלאות הראשון דהוא חדש העיבור שניתוסף על השנה אף על גב דאמרינן דשנה מתעברת בסופה ובירושלמי דמגילה יא) איכא פלוגתא דקאמרינן התם עוקבא אשכח תרין איגרין בחדא כתיב ושפר בגנפוי ובגנפי חברוי מוסיפין על שתא תלתין יומין ובחדא כתיב ושפר בגנפי ובגנפי חברוי מוסיפין על שתא ירח יומין מאן דאמר תלתין יומין אדר הראשון תוספת מ"ד ירח יומין אדר השני תוספת ולבסוף דחו לה דקסבר רצו שלשים רצו ירח:

מאי

קב א מיי' פי"ב מהל' כלים הלכה יג:
קג ב [מיי' פ"ב מהל' מגילה והקדמה הל' יג ופ"ג ה"ג] טוש"ע א"ח סי' תקע"ג סעיף ח [וסימן תרפו סעיף ח] [רב אלפס כאן ובמעשית פ"ב ובמגילה סוף פ"א]:
קד ג מיי' פ"ד מהלכות קידוש החדש הל' יז:
קה ד מיי' שם פ"א הלכה ה:

רבינו חננאל

וחכמים מטהרין, כלומר בחזקת שבורין הן. ור' מאיר הוא תלמיד ר' עקיבא, ור' עקיבא תלמיד דר' אליעזר ור' יהושע, הללו תלמידי רבן יוחנן בן זכאי שחרב הבית בימיו. הנה דבר ברור כי יהודה בן שמוע לאחר חרבן הבית היה. ופרקינן תנאי היא דתניא הימים הכתובים במגילת תענית בין בזמן הבית בין אחר חרבן הבית אסורין בתענית דברי ר"מ, דסבר לא בטלה מגלת תענית, ר' יוסי אומר בזמן הבית אסורין בתענית, שימי שמחה היא להן, אחר חרבן מותרין בתענית מפני שימי אבל הן. כלומר, אחר חרבן הבית בטלה מגילת תענית, והא ר' יהודה בן שמוע כר"מ רביה הוא דעבד. ואסיקנא והלכתא בטלו, ומותר להתענות בכל הימים הכתובים במגילת תענית זולתי חנוכה ופורים דלא בטלו ואסור להתענות בהן. על אלול מפני ר"ה כולי'. ואקשינן וכיון דנפקו באלול ונקבעה ראש שנה בתשרי עוד למה צריכין השלוחין לצאת, דבר ידוע הוא בי' בתשרי יום הכיפורים בט"ו בו סוכות. וכי תימא חיישינן דלמא עברוה לאלול, והא קיימא לן דמימות עזרא לא נתעבר אלול, מראין הדברים דבימות עזרא עברוה לאלול במסורת שהיתה בידם, וכי עברו (במסכת יום טוב ואם כן כי נתעבר) אלול עזרא חגי זכריה ומלאכי כי כולן בזמן אחד היו. וכבר פירשנוהו במסכת יום טוב. ואם כן כי נתעבר אלול, והמדינות הרחוקות מבית דין לא ידעו, נתקלקלה ראש שנה שעשו ראש שנה ביום ל' של אלול כ"ט ימים, וכיון שאלול נתעבר נמצא יום ל' מ(ר)חשבון אלול, והם קבעוהו תשרי. ואמרי מוטב תיקלקל ראש שנה ולא יתקלקלו המועדין כולן. ודייקינן הכי דראש שנה ודאי נתקלקלה, ולא חיישינן אלא לתקנת המועדות מדוקיא דמתניתין דקתני

מוסף רש"י

מימות עזרא ואילך. הלי דנקט מימות עזלא, משום דבימיו עבריהו לכתיב בעזלא (נחמיה ח) וביום השני, וכאלם השנה משעתי (ביצה ו.).

רבינו חננאל (המשך)

ועל תשרי מפני תקנת המועדות ש"מ. פירו' להודיע לכל ישראל שהרשות ביד בית דין לעבר, ואע"פ שלא היה לעולם. ועל כסליו לידע מתי נקבע לעשות בכ"ה חנוכה. ועל אדר לעשות ביום י"ד בו פורים. ואוקימנא דלא כר' דאמר אם נתעברה שנה יוצאין אף על אדר השיני מפני הפורים. וכולי עלמא כל מצות הנוהגות בשיני [אין] נוהגות בראשון, ובעיבור שנה פליגי, תנא דידן סבר לה כתנא קמא דברייתא דתניא עיבור שנה ל' יום, ור' סבר לה כרבן שמעון בן גמליאל דאמר חדש, ואוקימנא רצו חדש רצו ל' יום. העיד ר' יהושע בן לוי על שני אדרין שמקדשין אותן ביום עבוריהן. פיר' מקדשין ראש חודש אדר שיני ביום ל' של אדר הראשון שהוא יום עיבורו, ויום ל' של אדר שני מקדשין אותו ראש חודש ניסן. למימר[א] דשיני אדרין לעולם חסרין הן, ולאפוקי מדרב נחמן בר רב חסדא [ד]דרש העיד ר' סימאי משום חגי זכריה ומלאכי על שני אדרין שאם רצו בית דין לעשותן שניהן חסרין או שניהן מלאין או אחד מלא ואחד חסר עושין. וכך היו נוהגין בגולה, והיא פומבדיתא. אמרו משום רבינו לעולם אחד מלא ואחד חסר עד שיוודע שהוקבע ראש חודש בזמנו. העידות שהעיד ר' סימאי משום חגי זכריה ומלאכי סוגיא דשמעתין סלקא, וגרסינן בבכורות פרק מעשר בהמה דקאי ר' עקיבא בשיטתייהו ואמר אדר הסמוך לניסן זמנין מלא וזמנין חסר, ובן עזיי הוא דסבר אדר הסמוך לניסן לעולם חסר וקיימא לן כר' עקיבא. וכן הא דגרסינן הכא בהאי עניינא דשלחו ליה למר עוקבא אדר הסמוך לניסן לעולם חסר, עלתה בתיובתא,

ו) ביצה ו. ע"ש כב: ע"ש לקמן לב. ע"ש, ב) [תוספתא פ"א הי"ג], ג) [מגילה ו:], ד) [סנהדרין יא. ערכין ט.], ה) [סנהדרין יא.], ו) [דברים כ"ג בר תסלה כל"ן], ז) [בכורות נח.], ח) לקמן כא.; ט) [פ"א הל' ה],

אלא אי אמרת לעולם חסר. ולאי נמי לא אתו עדיס מקדשין ליה החידנא למה להן לחלל: על הראייה. על פי עדיס דכתיב (שמות יב) **החדש הזה לכם ראש חדשים הוא לכם ראשון הוא לחדשי השנה: איכא דאמרי תרי.** קא סלקא דעתיה חילול (א) משום מצוה לקדש על הראייה הוא: **משום הכי מחללינן.** שאם לא יחללו נמצא שיתקדש החדש בלא עדים: **אלא אי אמרת זמנין מלא וזמנין חסר.** מכדי בב"ד תליא כדאמרינן לקמן (דף כה.) אתסד אפילו מזידים: **אמאי מחללינן.** ליתקנו ב"ד שימתינו עד יום שלשים ואחד שלא לחלל עליו את השבת וילכו ויעידו למחר ויקדשו על פיהם: **נעבריה האידנא.** (ב) מיום ל' זה יעברו את אדר: **אי דאקלע יום שלשים בשבת.** ורמו בו את הלבנה: **ה"נ.** דמעברינן ולא מחללינן: **הכא.** דקתני מחללין כגון דאקלע יום שלשים ואחד בשבת ולא נראה החדש אתמול אלא היום דאי נמי לא אזלי מקדשי ליה בית דין האידנא דאין לך חדש יותר על שלשים ומקדשי ליה שלא על פי עדים הלכך מחללין לקדש על הראייה: **מפני תקנת קרבן.** מוספי ר"ח שיקרבו בזמנן: **ניסן ותשרי נמי לאו משום דמצוה לקדש על הראייה.** הוי חילול שבת דידהו אלא שיהו המועדות בזמנן לפי תולדות הלבנה: **אלא אי אמרת זמנין חסר אמאי מחללינן.** בלאו דידהו נמי האידנא מקדשינן ליה: **ידעי חברין בבלאי.** כלומר נותנין לב להכיר טובה שעושין עמהם בני ארץ ישראל שעיברו את אלול: **משום ירקיא.** להפריל שבת ויום טוב זה מזה כדי שלא יכמושו ירקות הנאכלות כשהן חיין בשבת שאמר יו"ט או ביו"ט שאמר שבת: **משום מתיא.** להפריל שבת ויום הכפורים זה מזה שלא יסריח מת שימות באחד מהן שיהא ראשון ולא יקבר לא היום ולא למחר: **מאי ביניייהו.** תרווייהו איתנהו: **יום הכפורים שחל להיות אחר שבת.** אם לא יעברוהו: **מ"ד משום מתיא מעברין.** ודחינן ליום הכפורים ליום שני בשבת: **אימא בעי נה.** לירקות: **נאורתא.** למולאי יום הכפורים: **נאורתא טרח ומייתי.** ואין צריך לנקט ע"מ הלכך לא מעברינן: **אפשר בעממי.** דאמר מר (בילה דף ו.) מת בי"ט ראשון יתעסקו בו עממין: **בחמימי.** שורס בחמין וחוזרות לקדמותן: **לדידן חביל לן עלמא.** אנו בני בבל חס לנו העולם ויש לנו הבל לפי שבבל עמוקה היא ואינה ארץ הרים וגבעות כא"י ואין שולט בה אויר ואין בני ארץ ישראל צריכין לעבר משום מתיא ומשום ירקיא אלא בשבילנו: **איני.** וכי מעברינן חודש לצורך: **כשם שמעברין את השנה לצורך.** מפני האביב והתקופה ופירות האילן כדאיתא בפרק קמא דסנהדרין (דף יא.): **כזה ראה וקדש.** כיון שתראה קדש בו ביום: **לעברו.** לעשות את החסר מלא לצורך מותר: **לקדשו.** ביום שלשים והלבנה לא נראית ואם ימתינו עד יום מחר יהא שבת ויו"כ סמוכין אין מקדשין לצורך: **וה"ק יכול כשם שמעברין לצורך כך מקדשין לצורך ת"ל כזה ראה וקדש.** ראה תחלה ואח"כ קדש אבל כשאתה מעברו ראה וקדש הוא: **מאיימין על העדים על החדש שנראה בזמנו.** ביום שלשים שיחכישו בשביל לעברו: **ואין מאיימין.** ביום שלשים על העדים שלא ראוהו ואנו צריכין לקדשו ביום כדי להפריל שבת מיום הכפורים שיאמרו ראינו ויעידו שקר: **היה מלמדנו מאיימין כו'.** אם אנו צריכין לעשותו חסר: **בניסן ותשרי.** שהמועדות תלויין בהן מקדשין לצורך: **בשאר ירחי.** לא ואם תאמר מה צורך לנו בשאר חדשים לחסר ולעבר כגון אותה שבינו במסכת ערכין (דף ח:) אין פוחתין מארבעה חדשים המעוברין בשנה ולא נראה לעבר יותר על שמונה והתם מפרשינן הטעם ואם עיברו שמונה וזה לא נראית ביום שלשים נמצא שאנו צריכין לאיים עליהן לומר ראינו בשביל לקדש: **הא דתני רבה.** שאין מעברין ולא מקדשין לצורך: **אחרים היא.** דאמרי לעולם כל החדשים אחד מלא ואחד חסר כסדר מולד הלבנה שמתחדשת לעולם בסוף כ"ט ימים ומחצה שהן חמשים ותשעה לשני חדשים: **ארבעה ימים.** אם נקבע עכשיו באחד בשבת יהא לשנה הבאה בחמישי בשבת שזה חשבון שנים עשר חדש אחד מלא ואחד חסר עולה לשנ"ד ימים והשלם לשנה מאות וחמשים כולם שבועים נמצא נדחה להלן ארבעה ימים: **ואם היתה שנה מעוברת ה'.** שמוסיפין עליה חדש חסר שדוחה להן מן שבועים שלימים יום אחד: **אמאי**

מאי טיבותא (עברינן). שמעבריס אלול דמוטב שלא יעברו כדי שלא יהא תרי יומין מספק:

בין מלפניה בין מלאחריה. רבינו תם לא גרס מלפניה דאם חל ראש השנה וסוכות מלפניה תיפוק ליה משום מתיא דמקלע יום הכפורים באחד בשבת:

שלח ליה ר' יהודה נשיאה לרבי אמי. אין זה רבי יהודה נשיאה שהתיר השמן בפרק אין מעמידין (ע"ז דף לו. ושם) שהיה בימי רב ושמואל דהתוא בנו של ר"ג בן רבי יהודה הנשיא והאי דהכא תלמידו של ר' יוחנן דהוה כייף לרב ושמואל (ג):

הא בניסן ובתשרי. פי' בקונטרס שהמועדות תלויין בהן מקדשין לצורך בשאר ירחי לא וי"מ איפכא: **ואם** היתה שנה מעוברת חמשה.

בערכין (דף ט:) פריך והא איכא יומא (ד) דתלתין שנין משום דכל שנה עולפת ארבעה ימים שמונה שעות תתע"ו חלקים ואותן חלקים מצטרפין ליום אלא לסוף שלשים שנה ומשני משום דליתיה בכל שנה לא קאשיב:

לריך

אלא אי אמרת לעולם חסר אמאי מחללינן משום (א)דמצוה לקדש על הראייה איכא דאמרי א"ר נחמן אף אנן נמי תנינא על שני חדשים מחללין את השבת על ניסן ועל תשרי אי אמרת בשלמא לעולם חסר משום הכי מחללינן דמצוה לקדש על הראייה אלא אי אמרת זמנין מלא זמנין חסר אמאי מחללינן נעבריה האידנא ונקדשיה למחר אי דאקלע יום שלשים בשבת ה"נ הכא במאי עסקינן דאקלע יום שלשים ואחד בשבת דמצוה לקדש על הראייה מתיב רב כהנא (ב)כשהמקדש קיים מחללין אף על כולן מפני תקנת הקרבן מדכולהו לאו משום דמצוה לקדש על הראייה ניסן ותשרי נמי לאו משום דמצוה לקדש על הראייה אי אמרת בשלמא זמנין מלא וזמנין חסר משום הכי מחללינן אלא אי אמרת לעולם חסר אמאי מחללינן תיובתא כי אתא עולא אמר עברוה לאלול אמר עולא ידעי חברין בבלאי מאי טיבותא עבדינן בהדייהו מאי טיבותא עולא אמר משום ירקיא רבי אחא בר חנינא אמר משום מתיא מאי בינייהו איכא בינייהו יוה"כ שחל להיות אחר השבת מאן דאמר משום מתיא מעברינן ומאן דאמר משום ירקיא לאימת קא בעי להו לאורתא לאורתא טרח ומייתי ולמ"ד משום ירקיא לעבריה משום מתיא אלא איכא בינייהו יו"ט הסמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה מ"ד משום ירקיא מעברינן ומאן דאמר משום מתיא אפשר בעממי ולמ"ד משום מתיא לעבריה משום ירקיא אפשר בחמימי אי הכי מאי שנא לדידן אפילו לדידהו נמי לדידן חביל לן עלמא לדידהו לא חביל להו עלמא איני והתני רבה בר שמואל (ג)יכול כשם שמעברין את השנה לצורך כך מעברין את החדש לצורך ת"ל (ד)החדש הזה לכם ראש חדשים כזה ראה וקדש אמר (ה)רבא לא קשיא כאן לעברו כאן לקדשו והכי קאמר יכול כשם שמעברין את השנה ואת החדש לצורך כך מקדשין את החדש לצורך תלמוד לומר החדש הזה לכם כזה ראה וקדש וכי הא דאמר רבי יהושע בן לוי (ו)מאיימין על העדים על החדש שנראה בזמנו לעברו ואין מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו איני והא שלח ליה רבי יהודה נשיאה לרבי אמי הוו יודעין שכל ימיו של רבי יוחנן היה מלמדנו מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו אע"פ שלא ראוהו יאמרו ראינו אמר אביי לא קשיא הא בניסן ותשרי הא בשאר ירחי רבא אמר הא דתני רבה בר שמואל אחרים היא דתניא (ז)אחרים אומרים אין בין עצרת לעצרת ואין בין ראש השנה לראש השנה אלא ד' ימים בלבד ואם היתה שנה מעוברת חמשה רב דימי מנהרדעא מתני איפכא מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו ואין מאיימין על העדים על החדש שנראה בזמנו לעברו מ"ט

האי

מעמעמין על שנראה לעברו, על ניסן ועל תשרי. **רבא** אמר הא דתני רבה בר שמואל אחרון היא, דלית ליה עבור בחדשין כלל, דתני אין בין ראש שנה לראש שנה ואין בין עצרת לעצרת אלא ד' ימים בלבד, ואם היתה שנה מעוברת חמשה. פיר' אין בשנה לעולם אלא אחד מלא ואחד חסר, והן שנ"ד ימים, יוצאין הד' ישארו ד' ימים. ואם היא מעוברת, חדש העבור כ"ט ימים הוא, כ"ח ימים יוצאין הד' נשאר יום, הרי ה' ימים. **רב** דימי מתני איפכא, מאיימין על העדים של חדש שלא נראה בזמנו לקדשו, דאמרינן ההיא כיכיתא שראיתם, לבנה הייתה, דלא מיתחזי כשיקרא, ואין מאיימין על העדים של חדש שנראה בזמנו לעברו,

(א) נקמן כה.; ב) [הלמ"מ פ"ג דין ע"ו לקה"מ העתיק אמר רב כו'], ג) [תוס' ערכין פ"ח ה"ד] לעיל ו: שבת פז: סוכה נד: ערכין ט.; ד) [ויקרא כג], ה) [עיין של"ה דף תטז ד"ה קהלת], ו) ל"ל דשני ויומא דתלתין,

תורה אור השלם

1. הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה:
שמות יב ב

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה איכא דאמרי כו' קס"ד חילול שבת משום מצוה: (ב) ד"ה נעבריה האידנא ביום שלשים זה:

מוסף רש"י

מפני תקנת הקרבן. של ר"ח שיקריב בזמנו (לקמן כא:). אלא ד' ימים בלבד. לאח כ"י ומוסף רש"י לעיל ו ב.

רבינו חננאל

מדתנן וכשהמקדש קיים יוצאין אף על כולן מפני תקנת קרבן, מדכל החדשים כולן לאו משום דמצוה לקדש על הראיה, ניסן ותשרי נמי לאו משום דמצוה לקדש על הראיה, אלא משום תקנת המועדות. אי אמרת בשלמא דזמנין מלא וזימנין חסר, משום הכי מחללינן, אלא אי אמרת לעולם חסר [אמאי מחללינן] תיובתא. וגם לעדות רבי יהושע בן לוי דאמר לעולם שיני אדרים חסירין, הא מתניתין תיובתא עליה, ולא עמדה אלא עדות ר' סימאי משום חגי זכריה ומלאכי. כי אתא עולא אמר עברוה לאלול. כלומר אצטריך כפי [נ"א: לפי] המסורת שהיתה ביד בית דין (לא היו מגלין אלא אותו למזומנין לעיין בדבר זה. והיה אותה שנה יום שלשים לאלול יום הסמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה. וכיון שראה (שלא) [עולא] כי עיברו בית דין לאלול, נדמה לו שבית דין מעברין על צורך השנה, שלא יבא ראש שנה בערב שבת ולא (באסור) [באחד] בשבת, שלא לחבר שתי קדושות כאחד, מפני כבוד מתים, או כגון שמחת יום טוב בתענוג ירקות וכיוצא בהן. וחלילה לעבר אלא על המסורת שמסורה בידם ממשה רבינו, אבל מי שלא נתגלו [לו] העיקרים (מדומים) [מדמה] כי על כל צורך מעברין, ועל זה אמר עולא אין שם צורך לדבר אלא משום ירקיא, ורבי אחא אמר משום מתיא. **פיר'** מאן דאמר משום מתיא, דהיכא דאיקלע כ"ט באלול (ערב שבת) [בשבת], חל ראש שנה להיות באחד בשבת, ואם חל כ"ט באלול יום חמישי, מיקלע ראש שנה בערב שבת, ולא יתכן שתי קדושות כאחת. (עולא) [ר' אחא] אמר מעברין לאלול, חשב בדעתו משום מתיא דלא איסתחון. כלומר, אם ישאר המת שני ימים יסריחו (ב) וכן יום הכיפורים שחל להיות באחד בשבת או בערב שבת כיוצא בו. אבל (אם) משום ירקיא לא מעברינן, איפשר בחמימי. פי' אע"ג דחיימין ירקיא, איפשר למיכל מיניהון. ויש אומרים למישלקינהו ולבשולינהו ולמישבקינהו בחמימי, דאכיל להן במוצאי

(א) מדברי רבינו ז"ל אלו נראה דגי' אחרת היה לו בגמ' דלמ"ד משום ירקיא לא חיים משום מתיא כלל משום דאפשר בעממי אבל ל"ע דהא ביוה"כ א"א בעממי.

עין משפט נר מצוה

קו א מיי' פ"א מהל' קידוש החדש הל' ה:
קז ב ג מיי' פ"ג (ופ"ה) מהל' קידוש החדש הלכה טו טז יז יח:

רבינו חננאל (המשך)

יום הכפורים. ומאן דאמר משום ירקיא, אמר, מיתיא איפשר לקברם עממי, והן גרים. ודברים הללו שאמרו עולא ור' אחא, ראו לומר שעשו אותם בית דין סעד למסורת שבידם שבהן מעברין (כעניין) [כמו שאמרו] שעיקר עיבור השנה באביב, ותנינן אין מעברין השנה לא מפני גדיין ולא מפני טלאין ולא מפני גזולות שלא פיריחו, אבל עושין אותן סעד לשנה. והמסמך של עיבור [הוא] האביב כדגרסינן דזמן אביבא לא מטא. ואקשינן עליהן אם נראה החודש בזמנו, והוא ליל ל', מעברין ליה לאלול משום צורך שנתראה לבית דין לעבר, והתני רבה בר שמואל יכול כשם שמעברין את השנה לצורך, מפני האביב, כך מעברין את החודש לצורך, ת"ל החדש הזה לכם, כזה ראה וקדש. ופריק רבה אין מקדשין לצורך, אבל מעברין החדש לצורך, ותריץ להא דרבה בר שמואל הכי, יכול כשם שמעברין את השנה, על האביב, ואת החדש, לצורך השעה, כך מחסרין ומקדשין את החדש לצורך, ת"ל החודש הזה לכם, כזה ראה וקדש. וכי הא דאמר ר' יהושע בן לוי מאיימין עלייהו כדי לחזור בהן ולא יתקיימו דבריהן ויעברוהו, אי אצטריך לבית דין, ואין מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו, והוא ליל ל', כלומר אין מאיימין אותן ואומרין להן הזהרו והעידו כי ההוא שנראה לכם כעין כיכיתא, הלבנה הייתה, ומקדשין אותו ביום שלשים אם הוצרכו בית דין לחסורי, אלא לא טרחינן עלייהו כדי לקדשו בעת שלא נראה בזמנו, כלומר מעברין ולא מחסרין. ואקשינן לרבה איני והא שלח ליה ר' יהודה נשיאה לר' אמי, הוו יודעין שכל שנותיו של ר' יוחנן היה מלמדינו, מאיימין על העדים של חדש שלא נראה בזמנן לקדשו, שאע"פ שלא ראו בעליל אלא כעין כיכיתא, יעידו כי ראינו. ופריק אביי ואמר הכי, הא דר' יהושע בן לוי קיימא בכל החדשים זולתי ניסן ותשרי, ור' יוחנן קיימא בניסן ותשרי זולתי שאר ירחי. ונתברר לנו דברי אביי כי כך הם כאשר פירשנו, מתלמוד ארץ ישראל דשקלי וטרי בהאי מילתא בתחלת פרק ראוהו בית דין וכל ישראל ואסקוה הכי, ולא פליגי, מה דמר ר' זעירא בשם ר' יהושע בן לוי אין מעמעמין על שלא נראה לקדשו, בשאר ירחי, ומה דמר רבא מעמעמין על שלא נראה לקדשו, [ו]אין

צריך שיהא לילה ויום מן החדש כו'. הא דמאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לומר ראינו אע"פ שלא ראו הני מילי כשיום שלשים לילה ויום מן החדש:

חצות לילה איבא בינייהו. פי' בקונטרס שראה ביסודו של רבי שמואל קודם שהלבנה נעוצה לפני חדושה בקרן מזרחית דרומית ולאחר חדושה בקרן מערבית דרומית וכשהיא במזרח נראית לבני מזרח ולא לבני מערב וכשהיא במערב נראית לבני מערב ולא לבני מזרח ולכך הלבנה היא לבני בבל שבמזרח אינה מתכסה אלא שש שעות ולבני ארץ ישראל הרחוקים מתכסה י"ח שעות והחדשה אינה מתכסה לבני ארץ ישראל שבמערב כי אם שש שעות ולבני בבל הרחוקים מתכסה י"ח שעות ולמאן דיליף מיום הכפורים היום הולך אחר תחלת הלילה ואם נראתה היא בתחלת הלילה שוב אין מקדשין החדש ביום ולמאן דיליף מפסח לא חייסינן אלא שלא תראה מחצות הלילה ואילך ולפי שיטת הקונטרס משמע דלא חייסינן כלל בבני בבל אלא בבני ארץ ישראל דאע"ג דחזו בני בבל היא בלילה מקדשין בני א"י את החדש למחרתו ביום ולא חייסינן ובני בבל מונין יום הכפורים וכל המועדות מאותו היום שראו בני א"י החדשה אע"פ שהם רואו היא בלילה וזהו תימה ממאי דקאי קפיד אבני א"י ולא קפיד אבני בבל ועוד משהלבנה מתחלת להתחסר לעולם לא תראה עוד בתחלת הלילה עד שתתחדש שכך סדרה בתחלת לידתה יולאה מביום ונראית בתחלת הלילה מעט ושוקעת ובלילה שלאחריו שוהה מעט יותר לשקוע ומוספת בכל לילה עד שתתמלא ואז יולאה בתחילת הלילה וזורחת כל הלילה עד היום ושוקעת לאור הבקר ואח"כ מתחלת להתחסר ומאז שוהה לצאת תחלת כל הלילה ומוספת בכל לילה לשהות מלצאת יותר ויותר עד סוף החדש וכל מה שהיא מחסרת מן הלילה היא משלמת מן היום בין בתחלת החדש בין בסופו ויותר היה נראה לפרש דמיירי הכא לענין המולד לדריך שיהא לילה ויום מן החדש שיהיה המולד מבערב של עשרים ותשעה באדר שיהא יום שלשים ולילו הכל מן המולד החדש אבל אין המנהג כן דלא פסלינן מולד זקן אלא כשנולד אחר שמונה עשר וי"א דלריך לילה ויום מן החדש כלומר לריך שיהא סדר הקידוש לילה ויום ולא יום ולילה דאם היה המולד ביום קודם חצות וקדשוהו ב"ד נתקדשה לילה שלפניו ואם נולד אחר חצות ולא נראית ביום אין החדש מתקדש אלא למחר ואין יום זה שלפניו מתקדש עמו והיינו דאמרי דר' שמלאי ולפירוש זה לא ניחא הא דקאמר איכא ביניייהו חצות לילה דליכא מאן דאמר שמשחשכה לא חייל יום טוב וראש חדש:

לוי

האי מיחזי כשקרא. כשנראית בזמנה ואינן מעידין הרבה אחרים יש שראוהו ונראה שעל שקר עברוהו אבל כשלא ראוהו ואמרו ראינו אין שקר נודע: **יכילנא לתקוני.** אלא ראיית עדים כי בקי אני בתולדות הלבנה והילוכה וסדר המזלות: **סוד העיבור.** בריית שנויה ברמזים: **נולד קודם חצות או לאחר חצות.** כך שנוי בה ורמז בעלמא הוא לומר קודם חצות חצות מנולד לאחר חצות: **ידע מר.** מה חילוק יש: **כי סליק רבי זירא שלח להו.** לחבירו שבבבל שני דברים שלמד כאן: **צריך שיהא לילה ויום מן החדש.** היום הולך אחר הלילה להיות היום מן החדש שהיה בו ליל שלפניו למדנו שאם נראית הלבנה היא בתחלת ליל שלשים יום עשרים ותשעה שהוא ליל שלשים אין מקדשין אותו ביום שלשים. ומ"ת פשיטא דאין מקדשין שהרי לא תראה החדשה ביום שלשים דקיימא לן עשרים וארבעה שעי מכסי סיהרא כדאמרינן לקמן אילטריך למ"ד מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו ואשמעינן דאם נראית היא בלילה אין מאיימין שהרי הכל רואו שהלילה מן החדש שעבר: **ווו שאמר אנא אכוה דר' שמלאי.** לפני שמואל ולא ידע לפרשה מה חילוק בין נולד קודם חצות לנולד לאחר חצות אני מפרשה לכם: **מחשכין.** את מולד הלבנה: **נולד קודם חצות.** היום בידוע שנראה היום קודם שתשקע החמה שאין הלבנה מתכסה מבני א"י שהם במערב (ה) אלא שש שעות אחר חדושה מתוך קוטנה שהלבנה לעולם בשש שעות לאחר חדושה בקרן מערבית דרומית ונראית להם: ד) **[נא] נולד** ד) **[עד] אחר חצות.** בידוע שלא יראה היום שהיא קטנה כל שש שעות ונעלמת מעין כל: **למאי נפקא מינה.** למיחשב הרי על פי עדים אנו מקדשין: **נאכחושי סהדי.** אם נולד אחר חצות ואמרו ראינו החדשה לפני שקיעת החמה כדי לקדשו היום עדי שקר הם: **כ"ד שעי מכסי סיהרא.** סמוך לחידושה מלפניו ומאחריו היא מתכסה מן העין מתוך קוטנה שש שעות לפני חדושה ושש שעות לאחר חדושה ונעלמת מכל אדם קודם לכן ולאחר מכאן שתים עשרה שעות שהיא במזרח נראית לבני מזרח ולא לבני מערב מתוך קוטנה וכשהיא במערב נראית לבני מערב ולא לבני מזרח והיא לעולם לפני חדושה בקרן מזרחית דרומית ולאחר חדושה בקרן מערבית דרומית כך ראיתי ביסודו של רבי סעדיה ז"ל הילכך כשהשנה מתכסה במזרח אין החדשה נראית לבני מזרח עד כ"ד שעות וכשמתכסה מבני מערב אין החדשה נראית להן עד כ"ד שעות: **לדידן.** לנבל דקיימין במזרח: **מכסיא שיש מעשיקא.** ולא יותר. מה טעם מפני שהלבנה היא שלפני חדושה בקרן דרומית מזרחית ורואין אותה בני בבל הסמוכים למזרח ונעלמת מהן מכאן ואילך מתוך קוטנה ולסוף שש שעות של חדושה היא עומדת בקרן דרומית מערבית ורואין אותה בני א"י הסמוכין למערב ולא בני בבל וכן כל י"ב שעות שאחר שש שעות הראשונות הרי שמתכסה החדשה מבני בבל י"ח שעות ולאחר י"ח שעות כבר גדולה היא ונראית בכל מקום: **לדידהו שיש מחדשא.** כמו שפירשתי שלבסוף שש נראית לבני מערב: **והמניסר מעשיקא.** כמו שפירשתי שהשנה בסוף תכליתה לעולם במזרח וכל שמונה עשרה שעות של שנה מתוך קוטנה לא נראית במערב אבל קודם לכן גדולה היתה ונראית למרחוק: **נאכחושי סהדי.** אם יאמרו ראינו השנה והחדשה בתוך עשרים וארבע שעות שקר העידו: **עד ערב משכבו.** למדנו שהיום הולך אחר הלילה לעניין המועדות: **עד יום האחד ועשרים בערב.** למדנו שהמועד בערב הרי שהלך היום אחר הלילה: **חצות לילה איבא ביינייהו.** מאן דיליף מיום הכפורים הולך אחר תחילת הלילה דכתיב מערב עד ערב ולדידיה אם נראית השנה אפילו בתחילת ליל שלשים שוב אין החדש מתקדש ביום שלשים. ולמאן דיליף ממנחות אין היום הולך אחר תחילת הלילה שהרי מחצות לילה הראשון של פסח עד יום האחד ועשרים אכילת מצה רשות ובלבד שלא יאכל חמץ כדאמרינן בשילהי ערבי פסחים (דף קכ:) וחצות לילה ראשון חלוק מהם ונמשך עם הפסח הנשחט בארבעה עשר שהמצה נאכלת עמו חובה ולדידיה אפילו נראית השנה בתחילת הלילה מאיימין למחר על העדים לומר ראינוהו אם לריכין אנו לקדשו ביום שלשים להרחיק יום הכפורים משבת: **כל ספיקא נקמיה שדינן.** אין אנו לריכין להקדים פסח או סוכות בי"ד ליום שלשים של אדר ושל אלול מחמת ספק שמא קדשו בית דין את החדש ביום עשרים ותשעה אבל לריכין אנו לעשות יום טוב שני ביום ט"ז מספק שמא עיברו ב"ד את האדר וקבעו ניסן ביום שלשים ואחד וכן באלול: **למימרא דהמיסר ושיתסר כו'.** בניחותא כלומר אשמעינן רב נחמן הכי: **דלמא חסרו נאב.** ומצא יום עשרים ותשעה באלול שלנו שעיברנו את אב היה יום שלשים שלהן וקבעו בו ראש השנה וכן לענין ניסן דלמא חסרו לשבט:

תרי

האי מיחזי כשקרא האי לא מיחזי כשקרא אמר שמואל יכילנא לתקוני לכולה גולה אמר ליה אבא אבוה דרבי שמלאי לשמואל ידע מר האי מילתא דתניא בסוד העיבור נולד קודם חצות או נולד אחר חצות א"ל לא אמר ליה מדהא לא ידע מר איכא מילי אחרנייתא דלא ידע מר כי סליק רבי זירא שלח להו צריך שיהא לילה ויום מן החדש וזו שאמר אבא אבוה דר' שמלאי מחשבין את תולדתו נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה לא נולד קודם חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה למאי נפקא מינה אמר רב אשי (ה) לאכחושי סהדי אמר רבי זירא אמר רב נחמן אכ"ד שעי מכסי סיהרא לדידן שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא לדידהו שית מחדתא ותמני סרי מעתיקא למאי נפקא מינה אמר רב אשי (ה) לאכחושי סהדי אמר מר צריך שיהא לילה ויום מן החדש מנלן ר' יוחנן אמר [1]מערב עד ערב ריש לקיש אמר [2]עד יום האחד ועשרים לחדש בערב מאי בינייהו אביי אמר משמעות דורשין איכא בינייהו רבא אמר נחמן כל ספיקא לקמיה שדינן (ג) למימרא דחמיסר ושיתסר לקמיה לעולם אין מעיבין אלא בשלשים יום אם לא עבדינן ולא עבדינן נמי ארביסר דלמא חסרוה לאב וחסרוה (ג) לאלול

מסורת אור השלם

1. שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב מֵעֶרֶב עַד עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם: ויקרא כג לב
2. בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֵּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעָרֶב: שמות יב יח

הגהות הב"ח

(ה) רש"י ד"ה נולד קודם כו' שהם במערב מתוך קוטנה אלא שש שעות אחר חדושה שהלבנה לעולם:

גליון הש"ם

גמ' לאכחושי סהדי. עיין לקמן כד ע"ב תד"ה לאיוטו:

רבינו חננאל (המשך)

ערב, ר' שמעון בן לקיש אמר מהכא עד יום האחד ועשרים לחודש בערב, מאי ביניייהו, אמר אביי משמעות דורשין איכא ביניייהו. כלומר, זה דורש מזה הפסוק וזה דורש מזה הפסוק, ושניהם דבר אחד אמרו. זה אין צריך פירוש. **רבא אמר חצות לילה איכא ביניייהו.** ר' יוחנן שאמר מערב עד ערב סבר אם נולדה הלבנה בתחלת שעה ראשונה של לילה, קובעין בו ביום ראש חודש, דהא איכא מערב עד ערב. ור' שמעון בן לקיש [סבר] כתיב שבעת ימים מצות תאכלו, וכתיב בערב תאכלו מצות עד יום האחד ועשרים לחדש בערב, וכתיב בפסח ואכלו את הבשר בלילה הזה, וכתיב ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, וקיימא לן דהוא חצות לילה, שנאמר ויהי בחצי הלילה, וגמר הלילה הזה של אכילת פסח מן הלילה הזה של עברת מצרים, מה זה חצות לילה אף זה חצות לילה, וכתיב בפסח על מצות ומרורים יאכלוהו, ש"מ שאכילת מצה אפי' עד חצות יצא ידי חובה. והנה לא אכל המצה ביום הראשון אלא מקודם חצות כמעט, ונחשב לו יום שלם שנאמר שבעת ימים מצות תאכלו, ש"מ שאם נולד הלבנה עד חצי הלילה, יום שלם הוא, ונמצא היום והלילה מן החדש, וראו[ן] אותו היום לקבעו ראש חודש. וזהו פירושו חצות לילה איכא ביניייהו, ר' יוחנן בעי כ"ד שעי מן החדש, וריש לקיש אמר לך אפילו מחצי הלילה כשר. ירושלמי בסוף פרק אם אינן מכירין אותו,

---

א) [מיי' פ"ג מהל' קדוש החדש הל' ג ועי' לח"מ]:

ב) [נכורות כח:], ג) [בשלמות ליתא], ד) [בשלמות ליתא] ג) [בשלמות ליתא לשבט וכן נראה מפרש"י ד"ה למלמ' וכ"כ רש"י לקמן כא. ד"ה תרי], ד) רש"ל וס"ל,

---

ה) נראה דל"ל וכנ"ו תקפ"ט וכ"ה בטור א"ח סי' תכ"ח ע"ב או דל"ל וכה"ו וכמו שכתב לקמן והיינו הך. ב) עיין בבעל המאור מ"ש על זה. ג) נראה דל"ל כי היכי דלא תקשה לן מדר"ל אדר"ל. וכוונת רבינו בזה דדרשה שאמר בירושלמי אליבא דר"ל ודרשה דילן אליבא הכל אחד והיינו דגמר הזה הזה מספסח ודו"ק.

תרי ירחי חסירי קלא איתי להו. דטבת חיסרו ממה נפשך כסדר הלבנה באחד מלא ואחד חסר ואם איתא דחסרוהו לשבט כבר יצא הקול לפני הפסח ובא אצלנו אף למקום שאין שלוחי ב"ד של ניסן מגיעין וכן בתשרי אם חסרו תמוז ואב שהרי תמוז תמיד חסר:

בסים תבשילא דבבלאי. אכלו לחם למעבדים ביום"כ שבא"י שהרי ב"ד עיברו את החדש [ח] והיו[ג] מתענים: **אסהיד.** ונקבל עליו ולא נאכל: **לא שמעתי מפי ב"ד מקודש.** לא אעיד לכם דאמרי' לקמן בפרקין (ע"ב) על כולן שלוחים יוצאים מבערב כגון אם לא קדשוהו ביום ל' יוצאין השלוחים לערב לומר מעובר הוא אבל על ניסן ותשרי אע"פ שידעין שיקדשוהו למחר ביום ל"א שהרי אין ר"ה נדחה לשלשים ושנים אפ"ה אין יוצאין עד שישמעו מפי ב"ד מקודש ואני לא שמעתי מפי ב"ד שלא הייתי במקום שישבו סנהדרין שם: **דמטו שלוחי ניסן.** שב"ד שולחין לגולה להודיע יום שקדשוהו וכל מה שהם יכולין לילך הם הולכין עד הפסח וכן בתשרי עד סוכות חוץ משבתות וימים טובים שלא ניתנו לחלל לשלוחין כדתניא בפרקין (לקמן ע"ב) על קריאתם אתה מחלל ואי אתה מחלל על קיומם לפיכך שלוחי ניסן מגיעין למקום שאין שלוחי תשרי מגיעין שהרי אין ימים טובים בינתים לעכבם ובתשרי יש ר"ה ויו"כ שאין השלוחין הולכין בו: **ליעבדו תרי יומי.** טבי ואע"פ שהגידו להם השלוחים יום קביעתו: **גזירה ניסן אטו תשרי.** שאם תנהיגם לעשות בניסן יום אחד יתהו כן בתשרי שלא ע"פ שלוחים ופעמים שיטעו: **רבי אייבו ור' חייא בר אבא.** תלמידי דר' יוחנן היו ושמעו מפיו לכך הקפיד כנגדם: **עבדו יומא חדא.** בני המקום: **יתיב בתעניתא תרי יומי.** עם לילותיהם שמא עיברו ב"ד את החדש ויום אחד עשר שלנו הוא עשירי שלהן: **דם תהא אחריתו.** הריני מת על ידך שתזקיקני להתענות ב' ימים וב' לילות. דם תהא אחריתו מוטריקון של דמהריא: **כי חזיתיה דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן.** שאין תקופת ניסן נופלת עד יום ט"ז וקיימא לן ביום התקופה מתחיל כר' יוסי דאמר הכי בפ"ק דסנהדרין (ד' יג.) נמצאת תקופת טבת מושכת עד שיתסר בניסן ולא עד בכלל: **עברה לההיא שתא.** כאחרים דאית להו הא סברא בפ"ק דסנהדרין (שם:): **ולא תחוש לה.** למימר יחידאה היא ולא נעביד כוותייהו אלא ודאי כאחרים נעביד דמסייע להו קרא דכתיב (ח) את חדש האביב בחידוש ואביב הוא יוס[ד] תקופת ניסן שניסן של חמה נכנס בו שניסן קרוי אביב על שם בישול התבואה ובישול התבואה אינו אלא בחשבונה של חמה שהקיץ והחורף אחר חשבון החמה הם והזהירך הכתוב לשומרו שיהא בחידוש ואין לשון חידוש נופל אלא בלבנה שהיא מתחדשת בתולדותיה. ואשמעינן קרא שיהא ניסן של חמה בתוך י"ד יום למולד הלבנה שהוא עדיין מחידוש הלבנה דמיום י"ד ואילך ישנה היא ואילו היה תקופת ניסן ביום ט"ו לא היינו צריכין לעבר את השנה אלא נעבר אדר ונדחה את ניסן יום אחד ותפול התקופה ביום י"ד אבל כשהיא באה ביום ט"ז בניסן לא די לן בעיבורו של אדר וצריכה השנה להתעבר ותפול התקופה באדר שני ונמצא ניסן של חמה מושך בתוך חדש ניסן הלבנה הכי מפרשינן לה בסנהדרין (שם) אליבא דאחרים דכי מטיא בט"ו מעברין את אדר וכי מטיא לט"ז מעברין את השנה: **שמור אביב של תקופה.** דהיינו ניסן של חמה שיהא בחידוש ניסן הלבנה: **סיהרא דמשלים ליומא.** שהירח משלים מאורו עם הגן החמה שאינו מחשיך עד שעת זריחה:

מתני'

תרי ירחי חסירי קלא איתי להו לוי אקלע לבבל בחדסר בתשרי אמר [ט]**בסים תבשילא דבבלאי ביומא רבה דמערבא אמרי ליה אסהיד אמר להו לא שמעתי מפי ב"ד מקודש** [א]**מכריז ר' יוחנן כל היכא דמטו שלוחי ניסן ולא מטו שלוחי תשרי ליעבדו תרי יומי גזירה ניסן אטו תשרי רבי אייבו בר נגרי ור' חייא בר אבא איקלעו לההוא אתרא דהוה מטו שלוחי ניסן ולא מטו שלוחי תשרי ועבדי חד יומא ולא אמרו להו ולא מידי שמע רבי יוחנן ואיקפד אמר להו לאו אמרי לכו היכא דמטו שלוחי ניסן ולא מטו שלוחי תשרי ליעבדו תרי יומי גזירה ניסן אטו תשרי רבא הוה רגיל דהוה יתיב בתעניתא תרי יומי זימנא חדא אשתכח כוותיה ר"נ יתיב בתעניתא כוליה יומי דכיפורי לאורתא אתא ההוא גברא א"ל למחר יומא רבה במערבא א"ל מהיכא את א"ל מדמהריא א"ל דם תהא אחריתו קרי עליה [1]קלים היו רודפינו [2]שלח ליה רב הונא בר אבין לרבא כד חזית דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן עברה לההיא שתא ולא תחוש לה דכתיב** (3) [2] **שמור את חדש האביב** [3]**שמור אביב של תקופה שיהא בחדש ניסן אמר להו רב נחמן להנהו נחותי ימא אתון דלא ידעיתו בקביעא דירחא כי חזיתו סיהרא דמשלים ליומא בעירו חמירא אימת משלים בחמיסר והא אנן מארביסר מבערינן לדידהו דמגלו להו עלמא מארביסר משלים:**

מתני'

לוי אקלע לבבל בחדסר בתשרי. אחד עשר היה לבני בבל ועשירי לבני ארץ ישראל דעברוה לאלול ומתוך המתוס בא להא יום"כ הוה א"י ביום"כ של בני בבל בא סמוך לחשכה והוא היה ערב יום"כ לבני א"י ואמרו לו אסהיד לן כלומר ונאסור לאכול גם עתה ביום"כ הוא אמר להם לא שמעתי מפי ב"ד מקודש שיצא ביום ל' של אלול סמוך לחשכה שלא היה ביום לבא ולקבל עדותן וידע שלא יקדשוהו עד למחר ביום ל"א אבל לא אמרו למחר שישמע שיקדשוהו ואין מעידין עד שישמע מב"ד מקודש כדלקמן (ע"ב) אע"פ שידוע שלמחר יקדשוהו וא"ת והיאך יניחם לאכול ויש כאן ודאי איסור כרת דאוריתא וי"ל התנן לקמן בפרק שני (דף כה. ושם) אשר תקראו אתם מקראי קדש בין בזמנן בין שלא בזמנן ואמרינן בגמ' אתם אפי' שוגגים אתם אפי' מזידים ואפי' מוטעין והא דאמרינן בפרק גיד הנשה (חולין דף קא: ושם) גבי שגג ביום"כ פטור דגזירה הוה ויום"כ דההיא שתא שבתא הוה ולא אמרינן אתם אפילו מזידין התם הוקבע להם החדש בזמנו ומפני הגזרה לא עשו יום"כ בעשירי ועשאוהו ביום השבת שלא יתכח ואין יום"כ אלא בעשרה בתשרי אבל הכא להם היה עשירי ולא דמי ממי לההוא דפ"ק דסנהדרין (דף יב: ושם) שבקש חזקיה רחמים על עצמו דכתיב כי אכלו הפסח בלא ככתוב וגו' ומפרש שעיברו השנה ביום ל' של אדר ואסור הואיל ורואי לקובעו ניסן ולא אמרינן אתם אפי' שוגגים כו' משום דלא שייך אלא כגון יום ל' או יום ל"א כשקובעין באחד מהן ר"ח לחסרו או לעברו שלא כדין או על פי עדות שקר: **כי חזית דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן.** שתקופת ניסן נופלת ביום ט"ז וקיימא לן (סנהדרין דף יג.) יום תקופה מתחיל ונמצאת תקופת טבת מושכת עד שיתסר ולא שיתסר בכלל עברה לההיא שתא משום דכתיב שמור את חדש האביב וג', שמור חדשו של אביב שתהא נופלת בו, כלומר, לא יהא אביב קרב אלא בתקופה חדשה, זה הדבר היה נוהג בזמן שבית המקדש קיים, וזה אחד מן הדברים המסורים בידי בית דין בזמן שהיה האביב קרב. אבל עכשיו שאין אביב לא חיישינן להא דשלח רב הונא. ואע"ג דלית לן ספק בזמן הזה, עבדינן כי הא דמיפרשא בתחילת יום טוב דלא נקטינן האידנא תרי יומי אלא משום אל תשנו מנהג אבותיכם.

ח) בפירוש על ר"ה המיוחס להרמב"ם ז"ל איתא דאמרו ליה דאסהיד דהיום ר' בתשרי ע"ש.

ח) [ע' תו' שבת יב: ד"ה רבי נתן], ב) סנהדרין יג:, ג) בפ"ח: והיום, ד) בפ"ח ליתא, ה) בת"י איגו, ו) אולי ל"ל ולגבנה,

תורה אור השלם

1. קֹלֹם הָיוּ רֹדְפֵינוּ מִנְּשָׁרֵי שָׁמָיִם עַל הֶהָרִים דִּלְּקֻנוּ בַּמִּדְבָּר אָרְבוּ לָנוּ: איכה ד יט
2. שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאֲךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לָיְלָה: דברים טז א

הגהות הב"ח

(ח) רש"י ד"ה ולא תמוס כו' דמקיים להו קרא דכתיב שמור את חדש:

הגהות מהר"י לנדא

[ח] רש"י ד"ה בסים כו' שהרי ב"ד עיבור את חודש אלול כל"ל:

מוסף רש"י

שמור אביב של תקופה שיהא בחדש ניסן. שמור תקופת ניסן של חמה שיהא בתוך חידושה של לבנה, אביב הוא ניסן של חמה שאין ניסן קרוי אביב אלא על פי בישול התבואה שמתבכרת בו, וכל בישול התבואה ועתי הקץ והסוף לחשבון החמה הם, ואמר רחמנא שמור שיהא ניסן של חמה נמשך לתוך ימי חידושה של לבנה, דכתיב חדש ואין לשון חידוש נופל אלא על לבנה המתחדשת, ואשמועינן שיהא ניסן של חמה נמשך בתוך ימי חידוש הלבנה במקצת, וכמה הן ימי חידושה י"ד ימים, מכאן ואילך היא ישנה (סנהדרין יג:).

קח א מיי' פ"ג מהל' קידוש החדש הל' יב:
קט ב מיי' שם פ"ד הלכה ב:
ג [מיי' שם הלכה ח]:

רבינו חננאל

לוי אקלע לבבל בי"א בתשרי. פיר' בא (ברוגית) [בדוגיתן] או בבוצית בי"א בתשרי בבבל, ואמר בסים תבשילא דבבלאי, כלומר תבשילם נודף, והוא היום יום כפור. כלומר כי עברו אלול שנמצאו אחד עשר בבבל עשירי לירושלים. ועל זה העניין נעשה סוכות. אמרו לו תעיד ונשלים הצום היום. אמר להם לא שמעתי מבית דין מקודש. כלומר שמעתי להם כי רצונם לעבר אלול. (ואלול) [ור' איבו בר נגרי ור' חייא בר אבא] דאקלע בבבל בעשרה במר חשוון ואמ' להו היידנא יומא רבא במערבא. פיר', שנה מעוברת היתה שנמצאו עשרה במרחשוון כי הן עשרה בתשרי, והוא יום כפור. ואמ' להם ח) העידו שעיברו השנה הזאת, ואמ' לא שמענו מבית דין מקודש, ואמרינן שמא לא עיברו. שלוחי ניסן מהלכין לא פחות מי"ב יום, ושלוחי תשרי פעמים שאין מהלכין אלא עשרה ימים, מפני כי שובתין בראש שנה וביום הכיפורים ובשבת, נמצאו אילו שלוחי ניסן מגיעין למקומות רחוקים, מה שאין שלוחי תשרי מגיעין בהן. רבה הוה רגיל יתיב תעניתא תרי יומי, זימנא חדא אשתכח כוותיה. כי עברו ליה לאלול, והיה יום כפור בי"א בתשרי, דהוה מחמר אנפשיה ונקיט תרי יומי, מילתא יתירתא עבד ולא חובה הוא עליו, שלא היה לו לחוש. ואם חשש מידה יתירה עשה ולא שובח בה. רב נחמן יתיב תעניתא ביומא דכיפורי, לאורתא אתה ההוא גברא אמר ליה למחר צומא רבא במערבא כול'. פשוטה היא. שלח ליה רב הונא בר אבין לרבא כי חזית דמשכה תקופת טבת עד י"ו בניסן, עברה לההיא שתא ולא תיחוש לה, דכתיב שמור את חדש האביב וג', שמור חדשו של אביב שתהא נופלת בו, כלומר, לא יהא אביב קרב אלא בתקופה חדשה, זה הדבר היה נוהג בזמן שבית המקדש קיים, וזה אחד מן הדברים המסורים בידי בית דין בזמן שהיה האביב קרב. אבל עכשיו שאין אביב לא חיישינן להא דשלח רב הונא. ואע"ג דלית לן ספק בזמן הזה, עבדינן כי הא דמיפרשא בתחילת יום טוב דלא נקטינן האידנא תרי יומי אלא משום אל תשנו מנהג אבותיכם.

על שני חדשים מחללין את השבת. פי' בקונטרס ומן התורה מחללין על כולן אבל רבנן אסרו לפי שאין תיקון המועדות תלוי בהן לא איכפת לן אי למלאן אי לחסרן ע"פ עדים וקשיא דבגמרא תניא מנין שמחללין את השבת ת"ל אלה מועדי ה' והאי קרא בניסן ותשרי כתיב וי"ל דמ"מ כל ר"ח איתרבי מדאיקרי מועד כדאיתא בפ' כילד צולין (פסחים דף עז.) גבי דחיית שבת וטומאה שעירי ראש חדש איצטריכא ליה סלקא דעתך אמינא הא לא כתיב בהו מועד קמ"ל דר"ח נמי מועד איקרי וכדאביי:

על ניסן ותשרי עד שישמעו מפי ב"ד מקודש. והשתא מתניתין דקתני שבהן שלוחין יוצאין היינו לאחר שישמעו מפי ב"ד מקודש ונתינת טעם הוא דלכך מחללין עליה השבת עדיים שרואו את החדש ופירש בקונטרס דבשאר חדשים אין חילול שבת של עדים ממהרת יציאת שלוחין שאין מחללין השלוחין לצאת בשבת היום וכשלא יבואו עדים היום יתעבר החדש והכל יודעים [1] (שיום) קדשו למחר והשלוחים יוצאים משתחשך לומר שעברו את החדש אבל בניסן ותשרי אם לא יבאו עדים ויתעבר החדש לא יצאו השלוחים עד מחר שאין ב"ד מקדשין בלילה נמצאו ממעטין מהלך ליל ויותר ודבר תימה פירושו שתלה טעם חילול העדים ביציאת השלוחים הא כי מקלע יום שלשים דלחול בשבת וראו עדים את החדש על כרחן צריכין לחול ובא בשבת דאי מאחרים עד אחד בשבת היה מקלע יום ערבה בשבת ודחינן ליה משום ערבה כדאמרי' בפ' (דף לא ע"ב) [לולב וערבה] (סוכה מג.) ומיהו אינשי ודאי צריך טעם ובמתניתין פי' בקונטרס שבהן שלוחין יוצאים הלכך תשיבי כלומר לפי שלוחים יוצאים בהן משום תקנת מועדות ראוי לעדים לחלל עליהם שבת כדי שיקבעו מועדות בזמנן וכאן נמי פי' בקונטרס עדיין טעם החילול שיתקדש החדש בזמנו כדקתני ובהן מתקנין את המועדות דרחמנא אמר אשר תקראו אותם אפי' בשבת ויציאת שלוחין דקתני אינו אלא לייפות ולישב טעם החילול בשביל זאת שיש דברים שאין הטעם תלוי בהן והן נעשין סעד לדבר ליישבו ולייפותו כאותה ששנינו בפ"ק דסנהדרין (ד' יא.) אין מעברין השנה מפני הגדיים והטלאים אבל עושין אותן סעד לשנה כילד מהודעין אנחנא לכון דגחלייא רכיכין ואם תאמר ומה טעם דמתניתין ליסן ותשרי עד שישמעו מפי בית דין מקודש בשלמא היכא דקראה בעליל ביום כ"ט או בליל ל' אע"ג דודאי קדשוהו ב"ד למחר אין יוצאין עליו לאחר חיישינן דלמא מימלכי ב"ד ומעברי ליה ואתי לקלקולי מועדות אלא היכא דלא קדשוהו ביום ל' ליפקו ביום ל"א שא"א לדאותו יותר מיום ל"א ויש לומר דגזרו האי [אטו האי] משום דבשאר חדשים יוצאים אזה וזה מבערב: ופסלו

מתני' [1] על שני חדשים מחללין את השבת על ניסן ועל תשרי שבהן שלוחין יוצאין לסוריא ובהן מתקנין את המועדות [2] וכשהיה בית המקדש קיים מחללין אף על כולן מפני תקנת הקרבן: **גמ'** על ב' חדשים ותו לא [3] ורמינהו על ו' חדשים השלוחין יוצאין אמר אביי ה"ק [4] על כולן שלוחין יוצאין מבערב על ניסן ועל תשרי עד שישמעו מפי ב"ד מקודש תניא נמי הכי על כולן יוצאין מבערב על ניסן ועל תשרי עד שישמעו מפי ב"ד מקודש ת"ר מנין שמחללין עליהן את השבת ת"ל [1] אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם במועדם [2] יכול כשם שמחללין עד שיתקדשו כך מחללין עד שיתקיימו ת"ל אשר תקראו אותם על קריאתם אתה מחלל ואי אתה מחלל על קיומן: וכשהיה בהמ"ק קיים מחללין אף על כולן מפני תקנת הקרבן: ת"ר בראשונה היו מחללין אף על כולן משחרב בית המקדש אמר להן רבן יוחנן בן זכאי וכי יש קרבן התקינו שלא יהו מחללין אלא על ניסן ועל תשרי בלבד: **מתני'** [3] בין שנראה בעליל בין שלא נראה בעליל מחללין עליו את השבת רבי יוסי אומר אם נראה בעליל אין מחללין עליו את השבת מעשה שעברו יותר מארבעים זוג ועיכבם ר"ע בלוד שלח לו ר"ג אם מעכב אתה את הרבים [4] נמצאת מכשילן לעתיד לבא: **גמ'** מאי משמע דהאי עליל לישנא דמיגלי הוא א"ר אבהו אמר קרא [1] אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים [2] רב ושמואל חד אמר נ' שערי בינה נבראו בעולם וכולן ניתנו למשה [3] חסר אחד שנאמר [3] ותחסרהו מעט מאלהים [4] בקש קהלת למצוא דברי חפץ בקש קהלת להיות כמשה יצתה בת קול ואמרה לו וכתוב יושר דברי אמת [5] ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וחד אמר בנביאים לא קם במלכים קם אלא מה אני מקיים בקש קהלת למצוא דברי חפץ בקש קהלת לדון דינין שבלב שלא בעדים ושלא בהתראה יצתה ב"ק ואמרה לו וכתוב יושר דברי אמת [6] על פי שנים עדים וגו': מעשה

מתני' על שני חדשים מחללין את השבת. עדיים שראו את החדש: **שבהם שלוחים.** ב"ד שולחין לסוריא להודיע לגולה יום קביעותם הלכך תשיבי. ומן התורה מחללין על כולן אבל רבנן אסרו לפי שאין תיקון המועדות תלוי בהם לא איכפת לן אי למלאן אי לחסרן ע"פ עדים וקשיא דבגמרא תניא מנין שמחללין את השבת ת"ל אלה מועדי ה' והאי קרא בניסן ותשרי כתיב וי"ל דמ"מ כל ר"ח איתרבי מדאיקרי מועד כדאיתא בפ' כילד צולין (פסחים דף עז.) גבי דחיית שבת וטומאה שעירי ראש חדש איצטריכא ליה סלקא דעתך אמינא הא לא כתיב בהו מועד קמ"ל דר"ח נמי מועד איקרי וכדאביי:

על ניסן ותשרי עד שישמעו מפי ב"ד מקודש. והשתא מתניתין דקתני שבהן שלוחין יוצאין היינו לאחר שישמעו מפי ב"ד מקודש ונתינת טעם הוא דלכך מחללין עליה השבת עדיים שרואו את החדש ופירש בקונטרס דבשאר חדשים אין חילול שבת של עדיים ממהרת יציאת שלוחין שאין מחללין השלוחין לצאת בשבת היום וכשלא יבואו עדים היום יתעבר החדש והכל יודעים [1] (שיום) קדשו למחר והשלוחים יוצאים משתחשך לומר שעברו את החדש אבל בניסן ותשרי אם לא יבאו עדים ויתעבר החדש לא יצאו השלוחים עד מחר שאין ב"ד מקדשין בלילה נמצאו ממעטין את הלוכן מהלך ליל ויותר. כילד אם יבאו העדים ויעידו ויקדשוהו בשבת והא פסח בשבת יש זמן לשלוחים מהלך י"ב יום שלימים שהרי למ"ש יצאו וילכו כל ימי החול של ב' שבועות הללו שלימים ואם לא בא העדים היום לא יצאו השלוחים עד מחר ועל כרחם שבת של ערב הפסח ישבותו נמצא שלא הלכו י"ב ימים שלימים. וא"ת היאך הוא תולה טעם חילול העדים ביציאת השלוחים הרי השלוחים עצמן לא ניתן להם לחלל. טעם החילול כדי שיתקדש החדש בזמנו הוא כדקתני ובהן מתקנין את המועדות דרחמנא אמר אשר תקראו אותם במועדם (ויקרא כג) אפי' בשבת ויציאת השלוחים דקתני אינו אלא לייפות ולישב את טעם החילול אף בשביל זאת יש דברים שאין הטעם תלוי בהם והם נעשים סעד לדבר ליישבו ולייפותו כאותה ששנינו בסנהדרין (דף יא.) אין מעברין את השנה מפני הגדיים והטלאים אבל עושין אותן סעד לשנה כילד מהודעין אנחנא לכון דגחלייא רכיכין ואמרינא דערקין כו': **אשר תקראו אותם במועדם.** הזהירם שלא יעבור המועד של זמן קריאתן. מקרא קודש היינו קדוש ב"ד: **יכול כשם שמחללין.** העדים כדי שיתקדשו בזמנן: **כך מחללין.** השלוחים עד שיתקיימו המועדות בזמנן: **מתני'** ט) **נראה בעליל אין מחללין.** לפי שאין צורך: **ארבעים זוג.** שני עדיים זוג אחר זוג: **גמ' בעליל נארן.** גלוי לכל: **חמשים שערי בינה כו'.** סיפיה דהאי קרא דרשי רב ושמואל מזוקק שבעתים שבע שביעיות והם חמשים חסר אחת שערי בינה, וכיון דכתיב ותחסרהו מעט מאלהים, אין מעט פחות משער שנמסרו למשה למדנו שחמשים נבראו שהרי מעט נחסר מאלהים: **דכתיב ותחסרהו מעט מאלהים וגו'.** במזמור מה אנוש כי תזכרנו: מעשה

אביי על אלו ששה חדשים השלוחין יוצאין מבערב, על ניסן ועל תשרי (מפני שמחללין) עד שישמעו מפי בית דין מקודש. תניא נמי הכי כו'. **תנו רבנן** מנין שמחללין עליהן השבת, ת"ל אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו וגו'. פי' כיון שפירש הכתוב בקריאת המועדים הללו במועדם, מחללין עליהן את השבת, כשם שמחללין את השבת על התמיד ועל שחיטת הפסח דכתיב בהן במועדו, כן דרשינן על המועדים, דכל היכא דכתיב ביה במועדו דרשינן ביה במועדו ואפי' בשבת. וקריאת המועדים ז) בכל עת הוא בשני החדשים הללו, (ב)[כ]הקרבת הקרבן אחד, לפיכך אמרו נ' שערי בינה נבראו בעולם למלאכי האלהים וכולן ניתנו לו למשה חוץ מאחד מהן ופשוטה היא. **ביקש קהלת למצוא דברי חפץ.** ביקש להיות כמשה, שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר, נמצאת גדולת התורה אלא במשה. ביקש זה להיות כמותו יצתה בת קול ואמ[רה] לו כתוב יושר דברי אמת, כלומר כתוב בספר הישר, ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, לא בנביא ולא במלכים. ומאן דאמר במלכים קם, ביקש קהלת למצא ולא מצא, ביקש לדון דינין שבלב, בלא עדים ובלא התראה, יצתה בת קול כול'.

ז) אולי ל"ל וקריאת המועדים בשני החדשים הללו הוא בהקרבת הקרבן בכל עת ולא משום וכו'. ח) שאפילו אחר מוקרבן וכו' אי לא ל"ל הלא תראה דגם בזמן הב"ד שהיו אחר מוקרבן הבית וכו'.

קי' א ב מיי' פ"ג מהל' קידוש החדש הל' ג:
קיא ג מיי' שם הלכ' י:
קיב ד מיי' שם הלכה ח:
קיג ה מיי' שם הל' ד:

תורה אור השלם

1. אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְיָ מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם: ויקרא כג ד
2. אִמְרוֹת יְיָ אֲמָרוֹת טְהֹרוֹת כֶּסֶף צָרוּף בַּעֲלִיל לָאָרֶץ מְזֻקָּק שִׁבְעָתָיִם: תהלים יב ז
3. וַתְּחַסְּרֵהוּ מְּעַט מֵאֱלֹהִים וְכָבוֹד וְהָדָר תְּעַטְּרֵהוּ: תהלים ח ו
4. בִּקֵּשׁ קֹהֶלֶת לִמְצֹא דִּבְרֵי חֵפֶץ וְכָתוּב יֹשֶׁר דִּבְרֵי אֱמֶת: קהלת יב י
5. וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ יְיָ פָּנִים אֶל פָּנִים: דברים לד י
6. עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל פִּי עֵד אֶחָד: דברים יז ו

רבינו חננאל

מתני' על שני חדשים מחללין את השבת על ניסן כו'. סוד העיבור שהיה מסור לבית דין להקריב מוסף ראש חודש על הראייה, וכיון שמוסף ראש חודש קרב אפי' בשבת, לפיכך הותרה שבת גבי עדי החדש לבוא מחוץ לתחום ולהעיד, כדי להקריב מוסף החדש בזמנו בכל חדשי שנה. וזה בזמן שהיה בית המקדש קיים, אבל עתה אין מחללין אלא המועדים שכתוב בהן במועדו(ם), וכל מקום שכתוב בתורה במועדו בין בחול בין בשבת הוא, וכתיב אשר תקראו אותם במועדם. פי' ולמה באילו שני חדשים מחללין עליהן עידי החדש את השבת, מפני שאע"פ שאין בהן בזמן הזה קרבן, יש בהן קריאת המועדים, שנאמר אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדם, וכל מקום שכתוב בתורה במועדו כגון הפסח והתמיד שכתוב בהן במועדו ומחללין עליהן השבת, קריאת המועדים כיון שכתוב בהן במועדו(ם), מחללין עליהן השבת. בוא וראה בקריאתם שכתוב במועדם מחללין, אבל בקיומם שאין כתוב בהן במועדם אין מחללין. וכך פירשו חכמים, בקריאתם אתה מחלל, ואי אתה מחלל על קיומם. וכן אין שלוחין יוצאין אלא באלו שני חדשים בלבד, על ניסן ועל תשרי, מפני שמחללין השבת עליהן. **העדים** שראו הלבנה לילי שבת שבאין בשבת להעיד, והתנן על ששה חדשים שלוחין יוצאין. ופירק

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שלוחין יוצאין כו' כביום ל"א יתקדש כשלא נתקדש בזמנו כו' ויעידו לגולה על יומן כו' הוא דבור אחד:

מוסף רש"י

על שני חדשים מחללין את השבת. עדים שראו את הלבנה במידושה מחללין את השבת לצאת בשבת אוץ לתחום לבא ב"ד להעיד לפניהן לפי שהמועדים תולין בשני חדשים הללו (לעיל יט:). **מפני תקנת הקרבן.** מוספי ר"ח שיקרבו בזמנן (לעיל ב.). **על ו' חדשים השלוחין יוצאין.** שקדשו ב"ד החדש על פי עדים כשראו את החדש, ומודיעים השלוחין לגולה יום שקדשוהו, אם ביום שלשים לחדש שעבר חסר, או ביום ל"א וחדש שעבר מלא (לעיל יח.). **בין שנראה.** החדש (שבת קלג:) הלבנה (מנחות סד.) **בעליל.** לכל העולם (שם) בגילוי לכל ויש לדעת שראוהו ב"ד והקרוביים להם ואין צריך לרואים חוץ לתחום לחלל שבת ולבא להעיד לפני ב"ד (שבת שם). **אם נראה בעליל אין מחללין עליו את השבת.** ללכת ולהעיד לב"ד, שהרי אין צריך, כיון דבעליל נראה ב"ד נמי לאוהו (מנחות שם).

רבינו חננאל (המשך)

בכל החדשין, ולא משום שראיית החדש עיקר, אלא אפי' בזמן שידוע לבית דין כגון בזמן הזה התורה התירה להן, הלא תראה ג) שהיו אחר חורבן הבית מחללין על כל החדשים, אמר להן רבן יוחנן בן זכאי וכי יש עכשיו קרבן, התקינו שלא יהו מחללין אלא על ניסן ותשרי בלבד. **פיר' בעליל,** בפרהסי', כדכתיב בעליל לארץ, כלומר מפורסם לעם הארץ. כתיב אמרות ה' אמרות וגו', פיר' כמו כסף צרוף מזוקק שבעתים, כל מה שתצרפנו מוסיף זיקוק, פיר' שבעתים, שבע פעמים שבעה הרי מ"ט, וניתנו לו למשה אמרות ה' מזוקקין במ"ט שערי בינה, וכיון דכתיב ותחסרהו מעט מאלהים, אין מעט פחות משער

ה) לעיל יט:, ו) לעיל כ., ז) לעיל יח., ח) לעיל כ., ט) לעיל יח., ד) מנחות סד. שבת קלג:, ה) [לקמן לא:], ו) [נדרים לח. ע"ש], ז) [ריעתא ה' על אמיתתו כלכמיב ותחסרהו מעט מאלהים. כ"כ הר"ן], ח) ס"א החדש, ט) אם, י) [ל"ל שהם],

מעשה ועברו יותר מארבעים זוג וכו'. שופר. כך שמו: **מתני' אב ובנו שרשו את החדש כו': שאם יפסל.** יכשל בפיו כשיבדקוהו כדלקמן (דף [1]כג.): **גמ' תנא כשרה כלם.** ואע"פ שהם אחים: **תנא מסורה לכם.** למשודי הדור מני מוסר שיקבלו העדות ויקדשו החדש ולא להכשיר קרובים בא: **היכי תנים.** מתניתין קמיה דרב מי המכשיר ומי הפוסל: **איפכא.** תניא ר' יוסי אומר אב ובנו וכל הקרובים כשירין אר"ש מעשה בטוביה כו': **א"ל משום הכי.** לאפכא דר"ש לרבי יוסי לא אמר לך מידי כי אמרת הלכה כרבי [2](יוסי) דהיינו דר' [3](שמעון): **מתני' אלו הן הפסולין כו': בקוביא.** חתיכות של עצם שמשחקין בערבון ואמור רבנן אסמכתא לא קניא והרי הן גזלנין מדרבנן דמדאורייתא [4]אינו קרוי גזלן אלא החוטף מיד איש כדכתיב (שמואל ב' כג) ויגזל את החנית מיד המצרי: **ומלוי ברבית.** לאו גזלן דאורייתא הוא למפסליה משום אל תשת עד חמס (שמות כג) דהא מנפשיה יהיב ליה: **מפריחי יונים.** היינו נמי כעין קוביא אי תקדמיה יוצך ליוני: **וסוחרי שביעית.** עושין סחורה בפירות שביעית דרחמנא אמר (ויקרא כה) לאכלה ולא לסחורה (ע"ז ס"ב.). ולפי שנחשדו כל אלו לעבור על דת מחמת ממון חשדום להיות מעבירים שקר ע"י ממון ושוחד: **והעבדים.** פסולי דאורייתא הוא ק"ו מאשה כדאמרן בב"ק (דף פח.): **גמ' הא אשה כשרה לה.** כגון להעיד על מיתת אדם להשיא את אשתו ועל סוטה שנטמאת בסתירה שלא תשתה: **לעדות אשה.** להתירה להנשא. ודוקא גזלן דדבריהם אבל גזלן דאורייתא דחליף לעבור בפרהסיא לא הכשירו חכמים לעדות אשה ואע"פ שהכשירו את העבד ואת האשה דפסולי דאורייתא: **מתני' מי שרשה את החדש כו': מרכיבין אותו.** אף בשבת: **ואם לוה להם.** אם יש אורבים בדרך כמו ואתה לוה את נפשי (שמואל א' כב) והבייתוסים והכותים הם היו אורבים להם לעבכם כדי להטעות את חכמים:

הדרן עלך ארבעה הראשי שנים

אם אין מכירין אותו. אם אין ב"ד מכירין את העד אם נאמן וכשר הוא: **משלחין.** ב"ד שבעירו: **אחר עמו.** להעיד עליו לפני ב"ד הגדול שמקדש[5] את החדש: **משקלקלו הביתוסים[6].** מפרש בגמרא [ע"ב]: **גמ'** וחל

מעשה שעברו יותר מארבעים זוג ועיכבן ר"ע כו': תניא אמר רבי יהודה ח"ו שר"ע עיכבן אלא שזפר ראשה של גדר עיכבן ושלח רבן גמליאל והורידוהו מגדולתו: **מתני'** [7]אב ובנו שראו את החדש ילכו לא שמצטרפין זה עם זה אלא שאם יפסל אחד מהן יצטרף השני עם אחר ר"ש אומר אב ובנו וכל הקרובין כשרין לעדות החדש א"ר יוסי מעשה בטוביה הרופא שראה את החדש בירושלים הוא ובנו ועבדו משוחרר וקבלו הכהנים אותו ואת בנו ופסלו את עבדו וכשבאו לפני בית דין קבלו אותו ואת עבדו ופסלו את בנו: **גמ'** א"ר לוי מאי טעמא דר"ש דכתיב [1]ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם עדות זו תהא כשרה בכם ורבנן עדות זו תהא מסורה לכם: א"ר יוסי מעשה בטוביה הרופא כו': אמר רב חנן בר רבא הלכתא כר"ש א"ל רב הונא לרב חנן בר רבא רבי יוסי ומעשה ואת אמרת הלכתא כר"ש אמר לו [8]והא זמנין סגיאין אמרית קמיה דרב הלכתא כר"ש ולא אמר לי ולא מידי א"ל היכי תנית א"ל אפכא א"ל משום הכי לא אמר לך ולא מידי אמר טבי בריה דמרי טבי אמר מר עוקבא אמר שמואל [9]הלכתא כר"ש: **מתני'** [2]אלו הן הפסולין המשחק בקוביא ומלוי ברבית ומפריחי יונים וסוחרי שביעית [3]ועבדים זה הכלל כל עדות שאין האשה כשירה לה אף הן אינן כשירין לה: **גמ'** הא אשה כשירה לה אף הן כשירין לה אמר רב [4]אשי זאת אומרת [5]דגזלן דדבריהם כשירין לעדות אשה: **מתני'** [6]מי שראה את החדש ואינו יכול להלך מוליכים אותו על החמור אפי' במטה ואם צודה להם לוקחין בידן מקלות ואם היתה דרך רחוקה לוקחין בידם מזונות [7]שעל מהלך לילה ויום מחללין את השבת ויוצאין לעדות החדש שנאמר [2]אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם במועדם:

הדרן עלך ארבעה ראשי שנים

אם [1]אינן מכירין אותו משלחין עמו אחר להעידו [8]בראשונה היו מקבלין עדות החדש מכל אדם משקלקלו הביתוסים[9] התקינו שלא יהו מקבלין אלא מן המכירין: **גמ'** מאי אחר חד וחד

ופסלו את עבדו. סברי לה כר"ש דמכשיר בקרוב והחדש הזה לכם היינו בכם ודרשינן נמי כשרין ומיוחסין למעוטי גר וממזר כדדרשינן מאתן בדומין לך בפ' אחד דיני ממונות (סנהדרין דף [10]ו.): **אלו** הן הפסולין. בגמרא משמע שכל הפסולים דמתניתין דרבנן דאמרי' עלה זאת אומרת גזלן דדבריהם כשר לעדות אשה והשתא משחק בקוביא למ"ד בפרק זה בורר (סנהדרין דף כד.): לפי שאין עוסקין בישובו של עולם ניחא ולמ"ד נמי משום דהויא אסמכתא אין נחשב גזלן בעיניו כיון דמדעתו נותן ומלוה ברבית שאינה קצובה דרבנן ואפי' ברבית קצובה נמי לא משמע ליה לאיניש איסורא כשנותן לו מדעתו אלא א"כ ממשכנו על כרחו ומפריחי יונים למ"ד לא תקדמיה יוצך ליוני היינו משחק בקוביא ולמ"ד אדא אין בהן גזל אלא מפני דרכי שלום בעלמא וסוחרי שביעית מיירי בשביעית בזמן הזה ור' היא כדאשכחן בפרק השולח (גיטין דף [11]ו.) א"ר בסחורה דרבנן כי ההיא דזה בורר (סנהדרין דף כו.) גבי ממליאי מעות לענייס ואזלי עייס ואספו ומייתי שאין זו סחורה גמורה לאזלי בשליחותייהו והא דמשמע בפרק לולב הגזול (סוכה דף לט. ושם) דמותר למכור פירות שביעית לע"ה גבי מבליע לו דמי אתרוג בלולב משום דאין מוסרין דמי פירות שביעית לע"ה אבל משום סחורה לא אסור ובפרק זה בורר (סנהדרין דף כו.) נמי פריך וזבניהו לכהן בדמי תרומה גבי סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה של שביעית וי"ל בדבר המלקט ע"מ לאכול והותיר מותר למכור וכן פורע חובו בפרק בתרא דע"ז (דף סב. ושם) דאסור משום לאכלה ולא לסחורה משמע כדפרשינן ואפשר לוקח ע"מ לאכול לא חשיב סחורה אא"כ לוקח בזול ע"מ למכור ביוקר שקונה להרויח ובמסכת שביעית (פ"ח משנה ד) פירש [12]דין סחורה ע"פ הירושלמי ועבדים בפרק זה בורר (סנהדרין דף כד.): לא תני להו דפסולין דאורייתא אבל הכא אינטריך למיתני דלא תימא כיון דלא מחמת עבירה מיפסלי מכשרי לעדות החדש מידי דהוה אקרובים לר"ש: **מחללין את השבת.** עדיס שרשו את החדש ואפילו עדיס המעידים עליהם בשאין ב"ד מכירין עדי החדש מחללין את השבת להעיד עליהם כדמוכח בריש פרק שני שהלך ר' נהוראי אצל העד באושא בשבת להעיד עליו:

הדרן עלך ארבעה ראשי שנים משלחין עמו אחר להעידו.

ואותו אחר נמי מחלל עליו את השבת כדפירשנו לעיל בסוף פרק ראשון:

וחל

א) [ב"ב קה. ע"ש בפירוש הרשב"ם], ב) ס"א אין, ג) [סנהדרין כד: מ: [עירובין פב.], ד) [גר' הריב"ף והרא"ש בסוף יבמות רב מנשה וכ"א ביבמות כה. ע' תוספות חולין ד. ד"ה מכניס], ה) [יבמות כה. ע"ש], ו) [בס"א: המיניס], ז) [ל"ל כד.], ח) [ל"ל שמעון], ט) [ל"ל יוסי], י) [נ"ב ק עט:], כ) [ל"ל שמקדשין], ל) בס"א: המינין, מ) ל"ל פירש ר"ש,

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: שמות יב א
2. אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְיָ מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם: ויקרא כג ד

מוסף רש"י

אלו הן הפסולין. לדון ולהעיד (סנהדרין כד:) לעדות, דכולן גזלין מדבריהן הן דאסמכתא לא קנייא ומגזל גזל ליה (עירובין פב.) וכולן מעין גזלנין הן והתורה אמרה אל תשת רשע עד, וכל שכן דיין (סנהדרין שם). וסוחרי שביעית. הואיל וחימוד ממון מעבירו על דברי תורה, הוה ליה כרשע דחמס ופסול לדון ולהעיד שטוח אחרי הבצע (שם) דרחמנא אמר לאכלה ולא לסחורה וזה שחומד ממון לעבור עבירה על הממון, רשע הוא והתורה אמרה אל תשת רשע עד (עירובין שם). הדרן עלך ארבעה ראשי שנים

רבינו חננאל

מתני' מעשה שעברו יותר מארבעים זוג כולי'. (ירושלים) [ירושלמי] וכל המעכב את הרבים מעשות מצוה [צריך] נדוי. [מתני'] אב ובנו שראו את החדש כו', עד ר' שמעון אומר אב ובנו וכל הקרובין כשירין לעדות החדש, ומאי טעמא דר' שמעון, דכתיב ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם ראש חדשים, כלומר עדות החדש תהא כשירה בכם, ואע"פ שאתם קרובין. ורבנן עדות זו מסורה לכם, וקיימא לן דכל הקרובין [13]וכל הפסולין [פסולין] לעדות החדש. [מתני'] ואלו הן הפסולין המשחק בקוביא כולי', זה הכלל כל עדות שאין האשה כשרה לה אף אילו כולם אינן כשרין לה, וכיון שהאשה פסולה לעדות החדש, אף אלו הזכורין במשנתנו וכיוצא בהן פסולין לעדות החדש. ודייקינן מינה הא עדות שהאשה כשרה לה, כגון מיתת הבעל שאפילו הנשים כשרות, כדתנן באחרית יבמות הוחזק להיות משיאין עד מפי עד ומפי אשה כולי', גם הפסולין הללו כשרין להעיד כי מת בעלה של זו ותנשא על פיהן, וא"ר מנשה זאת אומרת, כלומ' נתברר לנו מדיוקא של משנה, כי גזלן דרבנן כגון משחק בקוביא וכיוצא בהן שהן פסולין מדרבנן, כשרין להעיד כי מת בעלה של זו, דהא הנשים נאמנות בעדות זו. ואוקימנה בפרק דיני ממונות בשלשה לר' מאיר דאמר עד זוממ פסול לכל התורה, והלכתא כוותיה. [מתני'] מי שראה את החדש כולי'. לא מיתוקמא בזמן הזה אלא בניסן ותשרי בלבד.

הדרן עלך ארבעה ראשי שנים הן.

אם אין מכירין אותו משלחין עמו אחר להעידו כולי'. אוקימנה מאי אחר דתני במתניתי', זוג אחר,

---

קיד א מיי' פ"ג מהל' קידוש החדש ה"ח:
קטו ב מיי' פ"י מהל' עדות הלכה ד סמג לאוין ריד טור וש"ע ח"מ סי' לד סעי' י וסעי' טו:
קטז ג מיי' שם פ"ט ה"א טוש"ע שם סעיף יט:
קיז ד מיי' פי"ב מהל' גירושין הלכה יז [וס"ל מהל' סוטה הל' טו] סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סימן יז סעיף ג:
קיח ה מיי' פ"ג מהל' קידוש החדש ה"ד:
ו [מיי' שם הל' ח נ]:
א ז מיי' שם הלכה ג:
ב ח מיי' שם פ"ב ה"ב:

להע[ו]ד על העד שראה את החודש, כי כשר הוא לקבל ממנו זו העדות, ולעולם צריכין שני עדים להעיד על כל אחד ואחד.

ח) נראה כרוב דל"ל וקיי"ל דכל הקרובין פסולין לעדות החודש.

וחד מי מהימן. תימה כי לא מהימן נמי מחלל את השבת לילך שם שמא יטרף עם אחר כדתנן בפ"ק (לעיל ע"א) גבי אב ובנו דילכו לא מפני שיטרפו זה עם זה אלא שאם יפסל האחד שיטרף השני עם אחר ונראה דלא מקשה היאך אחר מחלל שבת כיון דלא מהימן לחודיה אלא מקשה על ליענא דמתני' דנקט אחר דמשמע דחד מהימן:

אלא מאי אותו אותו זוג. תימה מאי קאמר אני יכול לומר אחד מאותו הזוג: **סהדא אחרינא הוה.** י"ל דמיירי בעד אחד שראה החדש שהלך רבי נהוראי להטטרף עמו ולהעיד נמי על החדש והא דקתני בברייתא להעיד עליו אחדש קאי אבל בירו' ובתוספתא (פ"א) מוכח בהדיא דבהכרת העד מיירי שהלך ר' נהוראי להעיד עליו דכשר וכן פרש"י וקאי פירכא דאי הכי אתרי שינויי:

להטעות את חכמים. שאירע יום ל' של אדר בשבת ולא נראה החדש בזמנו וביתוסין מתאוין שיהא יום א' של פסח בשבת כדי שתהא הנפת העומר באחד בשבת ועלרת באחד בשבת לפי שהיו דורשין ממחרת השבת שבת בראשית כמשמעו כך פי' בקונטרס וא"ת ומה מרויחים והלא מתקלקלין לענין פסח וי"ל דלא חשיבי ליה קלקול משום דדרשי [ב] אתם ואפי' מזידים: **מוליך** ומביא **מעלה** ומוריד. בירושלמי משמע כדי שלא יטעו לומר שהוא כוכב דא"ר אסי חזינא כוכבא דנחית וסליק חזינא כוכבא דאזיל ואתי: **גזירה** משום ר"ח חסר שחל להיות בע"ש. ה"ג הוה מצי למימר משום ר"ח מלא שחל להיות בשבת מהני טעמי דמפרש: והא

חד מי מהימן. להכשירו לזה בחזקת נאמן: **מעשה שבא.** העד לפני ב"ד בשבת להעיד על החדש: **ועדיו עמו.** להחזיקו נאמן: **חד מי מהימן.** לעדות החדש: **משפט כפיב ביה.** כי חק לישראל הוא משפט וגו': **נאושא.** כשיבא סנהדרין שם ושם היו מקדשין את החדש: **משום לבודו דרבי נהוראי.** שהרי לא הוזכר ר' נהוראי אלא לגמוד ממנו שאדם גדול כמותו נהג היתר בדבר ואין כבודו שנגיע את רשותינו אף מחבירו הקטן ממנו: **סהדא אחרינא הוה נאושא.** המכיר את העד הזה: **מספיקא.** שמא אין אותו העד בביתו: **להטעות את החכמים.** שאירע יום ל' של אדר בשבת ולא נראה החדש בזמנו והביתוסין מתאוין שיהא יום ראשון של פסח בשבת כדי שתהא הנפת העומר באחד בשבת ועלרת באחד בשבת לפי שהן דורשין ממחרת השבת ינפנו[ד] ממחרת שבת בראשית כמשמעו ושכרו שני בני אדם להעיד שראו את החדש: **אחד משלנו.** ולא הכירוהו: **מאתים זוז נתונים לך במתנה.** ותהא רשאי לעכבן ואע"פ שלא השלמת תנאי שלך לשוכרך דיש רשות לב"ד לקנוס ממון ולעשותו הפקר כדאמרינן ביבמות (דף פט:) מניין שהפקר ב"ד הפקר שנאמר וכל אשר לא יבא לשלשת הימים וגו' יחרם כל רכושו וגו' (עזרא י): **ימתח על העמוד.** למלקות כדאמרינן במסכת מכות (דף כב:) כופת שתי ידיו על העמוד: **מתני' בראשונה היו משיאין משואות.** לאחר שקדשו החדש ולא היו צריכין לשכור שלוחים לשלוח לגולה להודיע כי המשואות מודיעים אותן: **משקלקלו הכותים.** והשיאו גם הם משואות שלא בזמן החדש להטעות ישראל וב"ד לא היו משיאין משואות אלא בחדש שנתקדש ביום ל' כדאמרינן בפירקין וכשלא היו משיאין לערב של יום ל' הכל יודעין שהחדש מעובר ופעם אחת עיברו ב"ד את החדש ולא השיאו משואות לערב ל' והכותים השיאום בהריס שלהם והטעו את בני הגולה לעשותו חסר: **לוגסות.** פירוש"י בלע"ז: **ארוכים.** כדי שילאו למרחוק: **וקנים ועלי שמן ונעורת של פשתן.** כל אלו מרבים שלהבת: **וכורכן במשיחה.** לוג"י בלע"ז קושרם בחוט של משיחה בראשי הכלונסות: **ומאין היו משיאין משואות.** מה שם ההריס: **מהר המשחה.** מתחילין הולך הר הזיתים שלפני ירושלים עד שרואין שעושין כן בהר סרטבא: **לחוורן וכו':** את הגולה. בני בבל אנשי פומבדיתא והמה מודיעין לכל בני מדינת בבל: **כמדורא אש.** מפרש בגמרא[ו] מדורא אש לשון היסק גדול: **גמ' נקדשו.** להודיענו שנתקדש: **לאור עיבורו.** לערב יום שלשים נגהי ל"א. יום שלשים קרוי יום עיבורו כדאמרינן לעיל (דף יט:) על שני אדרים שמקדשין אותם ביום עיבוריהם ועל שם שממנו מעברין את חדש היולא קרוי יום עיבור: **ר"ח חסר.** ר"ח הנקבע ביום שלשים שהחדש היולא נמלא עכשיו חסר: **שחל להיות בע"ש.** ולא נוכל לחלל שבת (ג) לאורו להשיא משואות ונשיא אותם למ"ש: **ואי אמרת.** שהא רגילין בין אחסר בין אמלא: אתו

ג א מיי' פ"ג מהלכות קידוש החדש הלכה ג:
ד ב מיי' שם הל' יד:
ה ג מיי' שם פ"ג ה"ב:
ו ד מיי' שם פ"ג ה"ח:

גליון הש"ס

גמרא סהדא אחרינא הוה בהדיה. גיטין דף ה ע"ב סנהדרין דף יד ע"א:

רבינו חננאל

כי אתא עולא [אמר] קדשו לירחא, ואמר רב כהנא אפילו איניש מעלמא כי אתא ואמר קדשו לירחא מהימן, מאי טעמא, דכל מילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי בה אינשי. תניא נמי הכי בא אחד מסוף העולם ואמר קדשו בית דין את החדש מהימן. **בראשונה היו** מקבלין עדות החודש מכל **אדם משקילקלו המינין** ושכרו עדים להטעות את החכמים, התקינו שלא יהו מקבלין אלא מן המיודעין, שהן כשרים להעיד. תנו רבנן מה קילקול קילקלו המינין כול'. **בראשונה היו משיאין משואות, משקילקלו הכותים,** והשיאו משואות שלא בזמנן, והטעו לבני המדינות הרחוקות, התקינו שיהו שלוחין יוצאין. [ב] כיון ששנינו במשנתנו כי המשואות מציתין את האור בכלונסות שלא ארז, אמרינן מאי משמע משיאין לשון יקידה ושלהוב [ג] להבה היא, שנא' וישאם דוד ומתרגמינן ואוקדינן דוד. **תנו רבנן** אין **משיאין משואות אלא על החדש שנראה בזמנו.** והוא לילי ל'. כלומר מולד בכ"ט ונראה לילי ל' ונתקדש ביום ל', משיאין משואות לילי ל"א. כלומר, היום שיצא ראש חדש היה, והוא אור עיבורן. ש"מ דאחסר משיאין משואות אמלא אינן משיאין, דהא אין משיאין אלא על החדש שנראה בזמנו. תניא מאי טעמא, אמר ר' זירא חיישינן דילמא מיקלע יום ל' של חדש חסר בערב שבת והוא ראש חדש ולילי ל"א הוא שבת ולא יתכן להרים משואות בלילי שבת, ומתי משיאין במוצאי שבת ויודעין כי אע"פ שמוצאי שבת אור שלשים ושנים הוא, ראש חדש בערב שבת היה. ומפני מה לא עשו משואות לילי שבת, שהוא אור ל"א, מפני איסור שבת, ואם תאמר נעשה גם לחדש [מלא].

ה) לכאורה נראה דל"ל כמו שמיני במגמתינו לעיל [בפ"ק ד' י"ח] כילד הי' מציתין משואות מציתין את האור וכו'. ג) אולי ל"ל ושלהבת היא שנאמר וכו'.

תורה אור השלם

1. כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב:
תהלים פא ה
2. וַיַּעַזְבוּ שָׁם אֶת עֲצַבֵּיהֶם וַיִּשָּׂאֵם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו: שמואל ב ה כא

הגהות הב"ח

(א) גמ' תנ"ה בא אחד מסוף העולם ואמר: (ב) שם בא אפוקי שבתא ואי אמרת: (ג) רש"י ד"ה שחל להיות כו' לאלל שבת לאור עיבורו להשיא משואות:

לעזי רש"י

פירטק"י [פיריקי"ש]. מוטות.
לונצ"י [לינוי"ל]. חוט (של פשתן).

מוסף רש"י

בראשונה. קודם שקלקלו הכותים והשיאו הם משואות ביום שלא קבעו בו המודש כדי להטעות את ישראל, היו משיאין משואות. כמו (שופטים כ) להעלותם משאת העשן מן העיר, סימן מבערה, ובהן היו יודעין כל בני הגליות הקרובים והרחוקים את קביעת החדש ולא היו עושין אלא יו"ט אחד בכל מקום (ביצה ה:). שיהו שלוחין יוצאין. ועד מקום שיכול להגיע בתוך חמשה עשר ימים הם מודיעים ועושין יום אחד והשאר עושין שני ימים (שם). אין משיאין משואות. אפוקום בראש הריס היו שלומי בית דין עושין להודיע שהיום קידשו ב"ד את החדש אלא על החדש שנראה בזמנו לקדשו. ביום שלשים שנראה לקדש, דאילו כשהחדש מעובר ועושין ר"ח ביום שלשים ואחד אין מקדשין אותו, שכבר קדשוהו שמיים, ואשמעינן הא' תנא דאחסר עבדינן משואות ואמלא לא עבדינן משואות וכשאין רואין משואות יודעין שהחדש מעובר (פסחים ב:). לאור עיבורו. ליל שעבר שלשים להודיע שהיום נתקדש, ליל שלשים ואחד קרי אור עיבורו על שם שבו נעשה החדש מעובר כשאין קובעין בו את ר"ח (שם).

ו) [תוספתא פ"א הט"ו], ז) [גיטין ה:], ח) [יבמות לג: קנו. בכורות לו.], ט) [בכ"מ: המיגין], י) [תוספתא פ"א ה"ד], יא) ביצה ד:, יב) [ע"ז מד. ע"ש לע"ק], יג) פסחים ב: [תוספתא פ"א הט"ז ותוס' מגילה פ"ג ה"מ], יד) [ויקרא כג], טו) [לקמן כג:], טז) [לקמן כה.].

ט) **אתו למיטעי.** השתא בני הגולה אמרי כו' אבל השתא דלא עבדינן אלא אחסר כי עבדינן למולאי שבת ידעי דחסר הוא: **ועבדינן אמנא.** ואנן רגילין לעשות כל שאר המלאין (ג): **מידע ידעי דחסר הוא.** ומתמת איסור שבת שאירע בליל משואותיו נמנעו מלהשיא:

דאיתנוסי. בשכרות של משתה השבת: **וליעביד אמנא ולא אחסר.** וכי מקלע ר"ח חסר בערב שבת ולא עבדינן מידע ידעי דחסר הוא ולא תלו בשכרות אלא במידי דשכיח לכל חדשים חסרין לא עבדינן והאי נמי לא עבוד: **אמר אביי משום ביטול מלאכה כו'** ולא גרסינן **גזירה.** אי אמרת נעביד אמנא ולא אחסר אין לך ר"ה שאין מתבטלין בני הגולה ממלאכה שני ימים יום ל' שמא היום ר"ה ויום שלשים ואחד שמא עיברו את החדש והיום ר"ה אבל כי עבדינן משואות אחסר לאור יום ל' ידעי שביום שלשים נקבע ויעשו מלאכה למחר ואין בטלין שני ימים אלא במעובר: **כילד היו משיאין כו': אמר רב אחדא.** כך שם האילן כדאמרינן במסכת בילה (דף טו:) יטע בהן אדר: **תורניתא.** פייני"ת בלע"ז: **ברתא.** בוס"ו בלע"ז: **שאגא.** ש"פ בלע"ז: **בוטמי.** אולמ"י בלע"ז: **גלוטי.** לירקוו"ה בלע"ז שגדילין בו פירי שקורין גלאנד"ה: **כסיתא.** מין עץ העולה בקרקע היס ושמו קורמל"ו: **ערי.** לויר"ו שם האילן ואת פריו קורין ביי"ש: **דוגבי.** קשטאניי"ת: **ולי אדיר לא יעברנו.** לנחל שעתיד לצאת מביית המקדש: **זו בורני גדולה.** ספינה שקורין דרומונ"ט: **הילי עבדי.** אותה בורני גדולה למאי עבידא: **חנא.** חול: **עד דשלגא.** שוליה שוכנים בקרקעית היס ועודנה גדלית למעלה מן המים דבמקום שהאלמוגים גדילים בים אין היס עמוק כל כך: **בר אמוראי.** מלומד לשון בגהרות: **וקטר אטוני דיתיבא.** חבילי פשתן שהן קשין ליתתן וקושר לאשו אחד בשורש האילן ולאשו אחד בבורני: **ושקלי.** הגך גברי חלא דספינתא ושדו לאבראי והיא עולה מתוך המים ועוקרת שרשי האילן: **פרווסא.** פורט"ו בלע"ז ובלשון משנה?) נמל: **מסקן מרגייתא.** מקרקעית היס על ידי בר אמוראי: **ומקרייא פרווסא דמשמהיג.** אותה של פרסיים נקראת נמל של מלוכה: **ונקיתי דמס לא נקיתי.** אם באתי לנקות את העכו"ס משאר עונות לא (ג) אנקס מדמס של ישראל:

אף

והא דלא עביד במוצאי שבת איתנוסי איתנוסו. ולא"ת והשתא נמי דלא עבדו אמנא כלל כי מיחל ר"ח מלא בשבת יאמרו האי חסר הוא והאי דלא עביד למולאי שבת אי איתנוסי דאיתנוסו וי"ל דהיכא דודאי עבדי לעולם משואות בין אמנא בין אחסר כי לא עבדי כלל ודאי תלו באונס אבל השתא דזימנין עבדי וזימנין לא עבדי כי לא עבדי השתא במולאי שבת לא תלו באונס אלא במילתא דשכיחא: **משום** בטול מלאכה לעם שני ימים. פירש בקונטרס אין לך ר"ה שאין מתבטלין בני גולה ממלאכה ב' ימים בין אמנא בין אחסר אבל כי עבדי אחסר ידעי שביום שלשים נקבע ויעשו מלאכה למחר ולאנס דחק לפרש ר"ה דאכל ר"ח קאי כי לא היו רגילין לעשות מלאכה בר"ח כדאמרינן בפרק הקורא את המגילה עומד (מגילה דף כב:) ושאין בו ביטול מלאכה לעם שני ימים: כיצד היו משיאין משואות מביאין כלונסות כו': אמר רב יהודה ד' מיני ארזים הן ארז קתרום עץ שמן וברוש קתרום אמר רב אדדא [6]דבי רבי שילא אמרי מבליגא ואמרי לה זו גולמיש ופליגא דרבה בר רב הונא דאמר רבה בר רב הונא אמרי בי רב [3]עשרה מיני ארזים הם שנאמר [1]אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ שמן אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדו ארז ארזא שטה תורניתא הדס אסא עץ שמן אפרסמא ברוש ברתא תדהר שאגא תאשור שוריבנא הני שבעה הוו כי אתא רב דימי אמר הוסיפו עליהם אלונים אלמונים אלמוגין אלונים בוטמי אלמונים בלוטי אלמוגין כסיתא א"ד ארונים ערמונים אלמוגין ארונים ערי ערמונים דולבי אלמוגין כסיתא [2]וצי אדיר לא יעברנו אמר רב [3]זו בורני גדולה היכי עבדו מייתו שית אלפי גברי בתריסר ירחי שתא ואמרי לה תריסר אלפי גברי בשיתא ירחי שתא וטעני לה חלא עד דשכנא ונחית בר [7]אמוראי וקטר אטוני דכיתנא בכסיתא וקטר להו בספינתא ונטלי חלא ושדו לבראי וכמה דמדליא עקרא ומתיא ומחליף על חד תרין בכספא תלת פרוותא הויין תרתי בי ארמאי[8] וחדא דבי פרסאי דבי ארמאי מסקן כסיתא דבי פרסאי מסקן מרגייתא ומקרייא פרוותא דמשמהיג א"ר יוחנן כל שיטה ושיטה שנטלו נכרים מירושלים עתיד הקב"ה להחזירן לה שנאמר אתן במדבר ארז שטה ואין מדבר אלא ירושלים שנאמר [3]ציון מדבר היתה (ח) וגו' ואמר רבי יוחנן כל הלומד תורה ואינו מלמדה דומה להדס במדבר[1] איכא דאמרי כל הלומד תורה ומלמדה במקום שאין ת"ח דומה להדס במדבר דחביב[2] וא"ר יוחנן אוי להם לעובדי כוכבים[3] שאין להם תקנה שנא' [4]תחת הנחשת אביא זהב ותחת הברזל אביא כסף ותחת העצי' נחשת ותחת האבנים ברזל תחת ר"ע וחביריו מאי מביאין ועליהם הוא אומר [5]ונקיתי דמם לא נקיתי: ומאין היו משיאין משואות כו' ומבית בלתין: מאי בית בלתין אמר רב זו

למיטעי אמרי האי חסר הוא והאי דלא עביד מאתמול משום דלא אפשר או דלמא מלא הוא ובזמנו עבדו וליעביד בין אמלא בין אחסר וכי מקלע ר"ח בע"ש לא ליעביד כלל וכיון דלא עבדינן מוצאי שבת ועבדינן אמלא מידע ידעי דחסר הוא אפילו הכי אתו למיטעי אמרי האי מלא הוא והאי דלא עבדי איתנוסי הוא דאיתנוסי וליעביד אמלא ולא ליעביד אחסר כלל אמר אביי משום ביטול מלאכה לעם שני ימים: כיצד היו משיאין משואות מביאין כלונסות כו': אמר רב יהודה ד' מיני ארזים הן ארז קתרום עץ שמן וברוש קתרום אמר רב אדדא [6]דבי רבי שילא אמרי מבליגא ואמרי לה זו גולמיש ופליגא דרבה בר רב הונא דאמר רבה בר רב הונא אמרי בי רב [3]עשרה מיני ארזים הם שנאמר [1]אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ שמן אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדו ארז ארזא שטה תורניתא הדס אסא עץ שמן אפרסמא ברוש ברתא תדהר שאגא תאשור שוריבנא הני שבעה הוו כי אתא רב דימי אמר הוסיפו עליהם אלונים אלמונים אלמוגין אלונים בוטמי אלמונים בלוטי אלמוגין כסיתא א"ד ארונים ערמונים אלמוגין ארונים ערי ערמונים דולבי אלמוגין כסיתא [2]וצי אדיר לא יעברנו אמר רב [3]זו בורני גדולה היכי עבדו מייתו שית אלפי גברי בתריסר ירחי שתא ואמרי לה תריסר אלפי גברי בשיתא ירחי שתא וטעני לה חלא עד דשכנא ונחית בר [7]אמוראי וקטר אטוני דכיתנא בכסיתא וקטר להו בספינתא ונטלי חלא ושדו לבראי וכמה דמדליא עקרא ומתיא ומחליף על חד תרין בכספא תלת פרוותא הויין תרתי בי ארמאי[8] וחדא דבי פרסאי דבי ארמאי מסקן כסיתא דבי פרסאי מסקן מרגייתא ומקרייא פרוותא דמשמהיג א"ר יוחנן כל שיטה ושיטה שנטלו נכרים מירושלים עתיד הקב"ה להחזירן לה שנאמר אתן במדבר ארז שטה ואין מדבר אלא ירושלים שנאמר [3]ציון מדבר היתה (ח) וגו' ואמר רבי יוחנן כל הלומד תורה ואינו מלמדה דומה להדס במדבר[1] איכא דאמרי כל הלומד תורה ומלמדה במקום שאין ת"ח דומה להדס במדבר דחביב[2] וא"ר יוחנן אוי להם לעובדי כוכבים[3] שאין להם תקנה שנא' [4]תחת הנחשת אביא זהב ותחת הברזל אביא כסף ותחת העצי' נחשת ותחת האבנים ברזל תחת ר"ע וחביריו מאי מביאין ועליהם הוא אומר [5]ונקיתי דמם לא נקיתי: ומאין היו משיאין משואות כו' ומבית בלתין: מאי בית בלתין אמר רב זו

והכילו עלי זית ועלי עץ שמן ובמסכת תמיד (פ"ב משנה ג) עץ זית פסול למערכה עץ שמן כשר: **ערמונים** דולבי. פי' בקונטרס קשטייני"ר וקשיא דבפרק לולב הגזול (ט) גבי ענפיו חופין את (ם) רובו פריך ואימא דולבא ואנן קא חזינן דלאו הכי הוא ומיהו התם נמי פי' בקונטר' קשטייני"ר: זו

1. אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וַהֲדַס וְעֵץ שָׁמֶן אָשִׂים בָּעֲרָבָה בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּו:
ישעיהו מא יט
2. כִּי אִם שָׁם אַדִּיר יְיָ לָנוּ מְקוֹם נְהָרִים יְאֹרִים רַחֲבֵי יָדָיִם בֹּל תֵּלֵךְ בּוֹ אֳנִי שִׂיט וְצִי אַדִּיר לֹא יַעֲבָרֶנּוּ: ישעיהו לג כא
3. עָרֵי קָדְשֶׁךָ הָיוּ מִדְבָּר צִיּוֹן מִדְבָּר הָיְתָה יְרוּשָׁלִַם שְׁמָמָה:
ישעיהו סד ט
4. תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כָּסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה:
ישעיהו ס יז
5. וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי וַיְיָ שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן:
יואל ד כא

לעזי רש"י

פייני"א [פי"ן]. ארן.
בוס"ו [בוי"ש]. עץ תאשור.
ש"פ. אשוח.
אולמ"א. בוקיצה (עץ).
צירקוו"ה [קישנ"א]. אלון.
גליאנד"ה [גלנ"ט]. בלוטים.
קוראל"ו [קור"ל]. אלמוג.
לויר"ו [לו"ר]. דפנה.
ביי"ש. גרגירים.
קשטאניי"א [קשטייני"ש]. עצי-ערמונים.
דרומונ"ט. סוג ספינה.
פורט"ו [פור"ט]. נמל.

רבינו חננאל (המשך)

עד דו עליל ונפיק מנהרא. חכימא לה מילתא, כלומר דבר זה מתברר[ו]. אמר עד אחד נולד לאיש פלוני בשבת, מלין [אותו] על פיו, חשיכה במוצאי שבת מטלטלין אותו] על פיו. ר' חייא מטלטל אפומה דמלויתה ר' (מאמל) [אימי מל] על פי נשים דאמרי שמשא הות בסיסיתא. מכירי מכירין של עד שראה את הלבנה, מהו לחלל עליהן את השבת. שמעינן לה מהכא, רבי נהוראי אומר מעשה שירנד[ו]תי להעיד על עד אחד באושא, לא שהיו צריכין לי, אלא עילה בקשתי להקביל פני חבירי. ומה קילקול הוה תמן, שהיו אומרים עצרת לאחר השבת, והיו יוצאין עליו מבערב בחזקת שנתקדש. מעתה על ניסן לא יקבלו, אלא מן המיודעין, על שאר ירחיא יקבלון. אמר רבי יוסי בר בון ג) קילקוליהן מאדר הות, מעתה כך יהא, דכוותהון לא יקבלון, (דכך) דלית דכוותהון יקבלון, זו מפני זו. **מתני' כיצד משיאין משואות מביאין כלונסאות**

יראו המשואות אור ל"א יודעין שחסר היה, ואם לאו יודעין שהוא מלא. ירושלמי: תמן, בתמיד ובמסכת יום הכפורים תנינן, הרואה אומר בורקי, מהו בורקי תמן אמרי ברק ברקא אנחר מנהרא. ואקשינן עלה ועד אחד נאמן, ופרקינן שנייה היא הכא שאתה יכול לעמוד עליו, ואין אדם משקר בכי האי גוונא וחש לומר

ט) עיין בדבינו חננאל בסוף מס' שבת. ג) בירושלמי לפנינו אינה בשיטה לשון קצת ממה שכתב רבינו וע"ש בק"ע ופ"מ.

הגהות הב"ח

(א) גמ' ציון מדבר היתה ירושלים שממה ואמר רבי יוחנן: (ב) רש"י ד"ה ועבדינן וד"ה מידע ידעי הל"ל: (ג) ד"ה ונקיתי דמס כו' משאר עונות לא אנקה מדמס:

גליון הש"ם

תוס' ד"ה ארבעה מיני ארזים וכו' ובירושלמי חשיב כ"ד. וכן הוא במ"ל שמות פרשה לה:

מוסף רש"י

מבליגא. עץ הוא (סנהדרין קח:).

רבינו חננאל

יטעו, יאמרו כי חסר היה ומפני אסור שבת לא עשו. או מלא היה וראש חדש בשבת היה. והמשואות בזמנן עשו אותן אור ל"ב שהוא לילי ל"א שהוא אור עיבורו. ואקשינן ונעביד בין אמלא ובין אחסר, וכי מיקלע כי האי גונא לא ליעביד כלל כול'. ופרקינן אפילו הכי אתו למיטעא, יאמרו יתכן שהיה חסר ולא עשו משואות משום איסור שבת, או מלא היה ולא נמנעו מלעשות משואות אלא משום אונס שאירע להם. ואקשינן מאי חזית דעבדינן אחסר, וליעביד אמלא ולא ליעביד אחסר. ופריק אביי משום ביטול מלאכה. כלומר, צריך בכל חדש להיבטל יום ל' ויום ל"א, ואם יעשו להן משואות נתברר כי החדש מלא היה, ואם לא יעשו נתברר כי חסר היה, ולעולם אין הדבר מתברר אלא באור היום ל"ב, מה שאין כן בחסר, (אלא) אם

של ארז כול'. עשרה מיני ארזים הן, שנאמר אתן במדבר ארז ושטה וגו'. א"ר יוחנן כל הלמד תורה ומלמדה במקום שאין בו תורה, דומה להדס במדבר, כל דאתי שקיל מיניה. אוי להן לעובדי כוכבים שאין להן תקנה, שנאמר תחת הנחשת אביא זהב וגו', תחת ר' עקיב' וחבריו מי מביאין, והיינו דכתיב ונקיתי דמם לא נקיתי וגו'.

ז א מיי' פ"ב מהלכות קדוש החדש הלכה ז:
ח ב ג מיי' פכ"ז מהל' שבת הלכה טז [והל' יז] סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סימן תז סעיף א וסעיף ג:
ט ד מיי' פ"ב מהלכות קדוש החדש הלכה ז:
י ה מיי' שם הלכה ד:
יא ו מיי' שם הלכה ז:

תורה אור השלם

1. לָכֵן הַנְּנִי שֹׂךְ אֶת דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים וְגָדַרְתִּי אֶת גְּדֵרָהּ וּנְתִיבוֹתַיִךְ לֹא תִמְצָא: הושע ב ח
2. גָּדֵר דְּרָכֵי בְּגֵזִית נָתִיבֹתַי עִוָּה: איכה ג ט
3. וַיְעַזְּקֵהוּ וַיְסַקְּלֵהוּ וַיִּטָּעֵהוּ שֹׂרֵק וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכוֹ וְגַם יֶקֶב חָצֵב בּוֹ וַיְקַו לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בְּאֻשִּׁים: ישעיהו ה ב
4. הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְיָ אַחַר שַׁלַּח אֹתוֹ נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים מִן הָרָמָה בְּקָחְתּוֹ אֹתוֹ וְהוּא אָסוּר בְּאֲזוקִים בְּתוֹךְ כָּל גָּלוּת יְרוּשָׁלִַם וִיהוּדָה הַמֻּגְלִים בָּבֶלָה: ירמיהו מ א
5. הַמְשֹׁל וָפַחַד עִמּוֹ עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו: איוב כה ב

מוסף רש"י

בראשונה לא היו זזין משם כל היום. ביוסלפין חוץ לתחום להעיד על החדש, לא היו זזין, דמי שיצא חוץ לתחום אין לו אלא ד' אמות (ערובין מה:).

רבינו חננאל

בילתי זו בירם, גולה זו פומבדיתא. ומוליך ומביא ומעלה ומוריד עד שיתברר לרואה שהן משואות. ולא היו זזין עד שהיו רואין בני פומבדיתא [שעושין] בגבותיהן כך. תניא בראשונה היו מסעין מסעות בראש ההרים הגבוהין, בהר המשחה ובסרטבה ובגרופינה ובתבור ובחורון [ו]בילתין[ן]. ר' שמעון בן לעזר אומר אף חרים וכויר גדיר וחברותיה, איכא דאמרי ביני ביני הוו קיימי, ר' שמעון בן לעזר חשיב להו על הסדר, תנא קמא לא חשיב הני דביני ביני. איכא דאמרי הר המשחה סרטבה והני כולהי דתני תנא קמא קיימי בחד גיסא דארץ ישראל, והני דתני ר' שמעון קיימי באידך גיסא, ותנא קמא חשיב דאידך גיסא, ורבי שמעון בן לעזר דתני אף חרים כולי, חשיב דהאי גיסא ודהאי גיסא. א"ר יוחנן ובין כל אחד ואחד ח'

זן בירם. משמע כאן שהוא מארץ ישראל וכן מפרש ר"ת בקדושין (דף עב.) גבי מיחסי דפומבדיתא מבירס נסבי: **כמה** הוו להו תלתין ותרתין. תימה בזמן שבית המקדש קיים נמי מרחקי טובא כדמוכח בפ"ק דתענית (דף י.) שהיה מהלך ט"ו יום מירושלים עד סופה של כל א"י גבי כדי שיהא מגיע האחרון שבא"י לנהר פרת וזה היה לצד בבל דפרת לצד בבל הוא ואין לחלק בין מקדש ראשון למקדש שני כדמשמע בפרק אלו מציאות (ב"מ דף כח. ושם) ולריך לומר דרלועה נפקא לא"י מצד אחד עד פרת חוץ מבבל וקשה היאך אפשר שירושלים הוא טבור של א"י שהיא ד' מאות פרסה על ד' מאות לכל צד הרי מהלך שני מאות לכל צד הרי מהלך עשרים ימים לאחרון שבירושלים ממהלך עשר פרסאות (ג) ועוד הרי ירדן מן המזרח מהלך יום אחד מן המזרח לירושלים והוא קצה א"י (ד):

לא היו זזים משם. לפי שהיוצא חוץ לתחום אין לו אלא ד' אמות וכל האבר חשובה כד' אמות כדתנן בפרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מא:) נתנוהו בדיר וסהר וכו' והא דמשמע בהוא פירקא (דף מז: ושם) גבי דיכריא דאתו למברכתא שכל העיר חשובה להם כד' אמות היינו בעיר המוקפת מחילות והכא בירושלים לאחר שפרצו בה יוניס פרצות דחשיב' כרשות הרבים כדאיתא פרק המוצא תפילין (עירובין דף קא.) ומיהו אשכחן עיר דחשובה כד"א אף בלא מחילות כדתנן בפרק כיצד מעברין (שם דף מז.) נותנין קרפף לעיר עוד תנן (שם דף ס.) הנותן עירובו בתוך עיבורה של עיר לא עשה ולא כלום ואם לענין יוצא חוץ לתחום נמי נותנין לו כל העיר כולה עם עיבורה כד' אמות אם כן בלא מחילות נמי תחשיב כולה כד' אמות: **שיהו** מהלכין **אלפים אמה לכל** רוח. הא דלא חשיב לה בפ"ק דביצה (דף יא:) גבי דברים שהתירו סופן משום תחילתן משום דבהך לא קשה לן מידי דמתניתין היא דלאכל הני דהתם פריך תנינא ומשני להו: **אן דילמא לישנא דצערא.** פירש בקונטרס משום שעל שם שאסורין כאילו בזיקין שאין זזים משם כל היום כולו והיינו קודם לאתקין רבן גמליאל שיהו מהלכין אלפים אמה לכל רוח וקשיא מאי מייתי מסעודות גדולות הא ע"כ קודם ר"ג הכי הוה לכך נראה דמיבעי ליה אי אותו מקום לר להם או מרווח ומייתי ראיה דמרווח ואם תאמר כיון דאיסור שבת עלייהו היאך יוצאין מחלר לחלר י"ל כיון דקודם דפרצו בה היו יכולים ללכת בכל העיר גם עתה משנפרצה אלא כמה מבואות וחצרות פתוחים לאותו חצר שהיו [רשאין] להלך בהן כארבע אמות: גירי

זו בירם מאי גולה אמר רב יוסף זו פומבדיתא מאי כמדורת האש תנא כל אחד ואחד נוטל אבוקה בידו ועולה לראש גגו [א] תניא ר"ש בן אלעזר אומר אף חרים וכייר וגדר וחברותי' איכא דאמרי ביני ובני הוו קיימי א"ד להך גיסא דארץ ישראל הוו קיימי מר חשיב דהאי גיסא ומר חשיב דהאי גיסא א"ר יוחנן בין כל אחת ואחת שמונה פרסאות כמה הוו להו תלתין ותרתין והא האידנא טובא הוו אמר אביי *אסתתומי אסתתום להו דרכי דכתיב [1]לכן הנני שך את דרכך בסירים (ה) [ו] רב נחמן בר יצחק אמר מהכא דכתיב [2]נתיבותי עוה: **מתני'** חצר גדולה היתה בירושלים ובית יעזק היתה נקראת [8]ולשם כל העדים מתכנסין ובית דין בודקין אותם שם וסעודות גדולות עושין להם בשביל שיהו רגילין לבא בראשונה [6]לא היו זזין משם כל היום [3]התקין רבן גמליאל הזקן שיהו מהלכין אלפים אמה לכל רוח ולא אלו בלבד [2]אלא אף חכמה הבאה ליילד והבא להציל מן הדליקה ומן הגיים ומן הנהר ומן המפולת הרי אלו כאנשי העיר ויש להם אלפים לכל רוח: **גמ'** איבעיא להו בית יעזק תנן או בית יזק תנן בית יעזק תנן לישנא מעליא הוא דכתיב [3]ויעזקהו ויסקלהו או דלמא בית יזק תנן לישנא דצערא הוא כדכתיב [4]והוא אסור באזיקים אמר אביי ת"ש סעודות גדולות היו עושין להם שם כדי שיהו רגילים לבוא דלמא תרתי הוו עבדי בהו: **מתני'** [7]כיצד בודקין את העדים זוג שבא ראשון בודקין אותו ראשון ומכנסין את הגדול שבהן ואומרין לו אמור כיצד ראית את הלבנה [8]לפני החמה או לאחר החמה לצפונה או לדרומה כמה היה גבוה ולאין היה נוטה וכמה היה רחב אם אמר לפני החמה לא אמר כלום [9]ואח"כ היו מכנסין את השני ובודקין אותו אם נמצאו דבריהם מכוונים עדותן קיימת ושאר כל הזוגות שואלין אותן ראשי דברים לא שהיו צריכים להם אלא כדי שלא יצאו בפחי נפש בשביל שיהו רגילים לבוא: **גמ'** היינו לפני החמה היינו לצפונה היינו לאחר החמה היינו לדרומה אמר אביי פגימתה לפני החמה או לאחר החמה אם אמר לפני החמה לא אמר כלום דא"ר יוחנן מאי דכתיב [5]המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה ולא פגימתה של קשת פגימתה של לבנה דחלשה דעתה פגימתה של קשת דלא לימרו עובדי החמה גירי

פרסי, ל"ב מילי, והאידנא טובא איכא בינייהו, אמר אביי איסתומי איסתומי. כלומר הדרך הנכוחה נסתתמה, שנאמר הנני (סך) [שך] את דרכך בסירים וכתיב נתיבותי עוה. **מתני' כיצד ראית את הלבנה, לפני החמה או לאחר החמה, לציפונא** או לדרומא כול'. ואקשינן לפני החמה היינו לציפונא, וכיון שפני החמה לציפונא אחר החמה לדרומא. ופריק אביי תנא אנ[פ]גימת הלבנה קאי והכי קאמר, פגימת הלבנה לפני החמה היתה ורואה החמה פגימתה, או לא. ואם אמר העד לפני החמה היתה, כלומר הפגימה כנגד החמה היא, עד שקר הוא, כר' יוחנן דאמר מאי דכתיב עושה שלום במרומיו, מעולם [לא] ראתה חמה פגימתה של לבנה משום חלישות דעתה. ואם אמר פגימתה אחר החמה דבריו קיימין. וכן הליכת הקשת אין פגימתה אחר החמה, והיא איסתומי איסתומי. כלומר הדרך הנכוחה נסתתמה, שנאמר הנני (סך) [שך] את דרכך בסירים וכתיב נתיבותי עוה. **מתני' כיצד ראית את הלבנה, לפני החמה או לאחר החמה, לציפונא** או לדרומא כול'. ואקשינן לפני החמה היינו לציפונא, וכיון שפני החמה לציפונא אחר החמה לדרומא. ופריק אביי תנא אנ[פ]גימת הלבנה קאי והכי קאמר, פגימת הלבנה לפני החמה היתה ורואה החמה פגימתה, או לא. ואם אמר העד לפני החמה היתה, כלומר הפגימה כנגד החמה היא, עד שקר הוא, כר' יוחנן דאמר מאי דכתיב עושה שלום במרומיו, מעולם [לא] ראתה חמה פגימתה של לבנה משום חלישות דעתה. ואם אמר פגימתה אחר החמה דבריו קיימין. וכן הליכת הקשת אין פגימתה אחר החמה, והיא היתה מכוונת כנגד החמה, שלא יאמרו

אף חרים וכייר וגדר. היו משיאין המשואות בראשי הרים שלהן: **ביני ביני.** להנך דמתני' הוו קיימין הנך: **באחיד גימא.** [שלם] א"י לצד בבל. שני לדדים של א"י נמשכין לצד בבל: **בין כל אחת ואחת.** להנך דמתניתין: **איספסוס דרכי.** ומחזו ההולכין דרך עקלתון: **בסירים.** קוצים: **מתני' חצר גדולה היתה בירושלים כו' כל העדים מתכנסין.** ביום השבת שחללוהו לבוא ולהעיד: **לא היו זזין משם.** לפי שיצאו חוץ לתחום והיוצא חוץ לתחום אין לו אלא ד' אמות: **מן הנהר.** שהוא גדל פתאום ושוטף את בני העיר ואת הילדים: **גמ' ויעזקהו.** שייגו בגדר אבנים סביב סביב בעיגול כמו טבעת: **לישנא דצערא.** על שם שאסורין כאלו בזיקין שאין זזין משם כל היום: **סעודות גדולות.** אלמא לא הוה להו לערא: **מתני' יולד בודקין את העדים כו' לפני החמה.** החמה הולכת לעולם ממזרח לדרום ומדרום למערב וממערב לצפון שנאמר (קהלת א) הולך אל דרום וסובב אל צפון והלבנה אינה נראית ביום שלשים לעולם אלא סמוך לשקיעת החמה שמתוך שהיא דקה וקטנה אינה נראית בעוד שהחמה בגבורתה. מדלא קתני למזרחה או למערבה שמע מינה אין נראית להם בדרום וקא ס"ד שהיו שואלין את העדים אם ראוה מהלכת לפני החמה או לאחריה לצפונה של חמה ראיתם אותה או לדרומה של חמה ובגמרא פריך לפני החמה היינו לצפונה שהרי אין נכון לבדוק ולשאול אם לדרומה (ג) אלא בזמן שנייהן החמה והלבנה במערב שאם הם בדרום אינה יכולה להיות לא לצפונה ולא לדרומה אלא או למזרחה או למערבה וכשהן במערב אם לפני החמה היא זהו לצפונה שהרי לצד צפון הם הולכין ואם לאחריה היא הרי זה לצד דרום: **למה היה גנוב.** מן הארץ לפי ראיית עינינו: **נאין היה נוטה.** ראשי הפגימה נאיזה צד נוטין לצד צפון כזה () או לצד דרום כזה []: **אם אמר לפני החמה לא אמר כלום.** מפרש בגמרא: **גמ' היינו לפני החמה היינו לצפונה.** הא חדא מילתא היא כדפרישית לעיל: **פגימתה לפני החמה.** פונה לצד החמה או לצד אחר ועלה קתני סיפא אם אמר לפני החמה לא אמר כלום דמעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה: **דלא לימרו עובדיה.** העובדין את החמה: גירי

א) [עירובין מה.], **ב)** [ועי' תוס' ב"מ כח. ד"ה חמשה עשר],

הגהות הב"ח

(א) גמ' א"ר אם כן דרכך בסיריס וגדרתי את גדרה ונתיבותיה לא תמצא ר"נ ב"מ אמר מהכא דכתיב גדל דרכי בגזית נתיבותי עוה: **(ב)** רש"י ד"ה כיצד בודקין כו' ולשאול אם לדרומה או לצפונה אלא בזמן שנייהן: **(ג)** תוס' ד"ה כמה כו' ממהלך עשר פרסאות ליום ועוד הרי:

גליון הש"ם

גמ' אסתתומי אסתתום. ע' פסחים לג ע"ב תוס' ד"ה כי יהודה אמר: **תוספות** ד"ה שיהו מהלכין וכו'. **דאכל הני** דהתם פריך. עיין יומא עז ע"ב. מו"ק ז ע"א:

הגהות הגר"א

[א] תנא רש"א הרי מכייר כל"ל והן בין ערי יהודה ביהושע יד [לא מצאתי שם וז"ל דכל"ל תני רשב"א אומר אף הרי מכוור וגדור וכו' וכ"א בירושל' דפרקין ובירושלמי פ"ט דשביעית ע"ש] [בהגהות כת"י אשר לפנינו הגהה זו ליתא]

הגהות מהר"י לנדא

[ה] גמ' דכתיב לכן הנני שך את דרכך בסיריס וגו' כל"ל:

רבינו חננאל (המשך)

ורואה החמה פגימתה, או לא. ואם אמר העד לפני החמה היתה, כלומר הפגימה כנגד החמה היא, עד שקר הוא, כר' יוחנן דאמר מאי דכתיב עושה שלום במרומיו, מעולם [לא] ראתה חמה פגימתה של לבנה משום חלישות דעתה. ואם אמר פגימתה אחר החמה דבריו קיימין. וכן הליכת הקשת אין פגימתה אחר החמה, והיא איסתומי איסתומי. כלומר הדרך הנכוחה נסתתמה, שנאמר הנני (סך) [שך] את דרכך בסירים וכתיב נתיבותי עוה. **מתני' כיצד ראית את הלבנה, לפני החמה או לאחר החמה, לציפונא** או לדרומא כול'. ואקשינן לפני החמה היינו לציפונא, וכיון שפני החמה לציפונא אחר החמה לדרומא. ופריק אביי תנא אנ[פ]גימת הלבנה קאי והכי קאמר, פגימת הלבנה לפני החמה היתה

גירי קא משדייא. החמה הזאת חציס היא יורה להלחם בכופרין בה שהיורה בקשת נותן פגימת הקשת לצד פניו: **לאן בימות החמה לאן בימות הגשמים.** בימות החמה כגון ביום ארוך של תקופת תמוז חמה שוקעת לסוף מערב לצד לפון כדתניא בעירובין (דף טו.) חמה יוצאת ביום ארוך ושוקעת ביום ארוך זהו פני לפון חמה יוצאת ביום קצר ושוקעת ביום קצר זהו פני דרום ניסן ותשרי חמה יוצאת בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב והלילה שוין חמה יוצאת בחצי מזרח והולכת חצי מזרח וכל דרום וחצי מערב ושוקעת והלילה קובבת למעלה מן הכיפה חצי מערב וכל לפון וחצי מזרח וזורחת ומתחת התחיל היום להיות זורח מעט מכנגד חצי מזרח לצד לפון ושוקע להלן מחצי מערב לצד לפון וכן כל יום ויום נמשכת מעט בין בזריחה בין בשקיעה וכשמגיע יום תקופת תמוז היא זורחת בקרן מזרחית לפונית והולכת ג' רוחות ושוקעת בקרן לפונית מערבית ומשם ואילך הימים מתמעטין והחמה נמשכת מעט מעט בזריחתה ובשקיעתה לצד דרום וכשמגיע תקופת תשרי יוצאת בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב והיום והלילה שוין ועוד מושכת והולכת לצד דרום עד תקופת טבת ואותו היום יוצאת בקרן מזרחית דרומית ושוקעת בקרן דרומית מערבית ומשם ואילך נמשכת לאחוריה לצד לפון לזריחתה מרבה הילוכה לצד לפון מעט ושוקעת וכן תמיד עד תקופת ניסן שיוצאת בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב. נמצאת בימות החמה מהלכת רוב רוח מערבית לפני שקיעתה ופעמים כולה וכל ימות הגשמים אינה מהלכת אלא מיעוט מערב ופעמים שאינה נכנסת בו אלא דבר מועט והלבנה לעולם בחידושה בקרן מערבית דרומית הלכך בימות הגשמים שאין החמה נכנסת למערב אלא בשקיעתה הלבנה קודמת לתוך המערב נמצאת לבנה בלפון ובימות החמה שהחמה במערב הרבה היא קודמת הלבנה ברוב החדשים לצד לפון נמצאת לבנה בדרום: **אבל מצטרפין לעדות אחרת.** אחד מהן מצטרף עם עד אחר שיאמר כמותו: **ראינוהו במים.** מוך נהר או מעין ראינו דמותה של לבנה: **בעבים.** יום המעונן היה וראינוה מאירה דרך עוביו של עב: **עששים.** קנדיל"ה בלע"ז: **לא הכי חזו ואזלי.** בתמיה. מאחר שראוהו למה לא יעידו וכי לעולם הם צריכים לראותו: **מדעתנו.** כדי להעיד עליו: **כוביתא דעיבא.** עיגול של עב לבן: **מתני'** ה **ראש ב"ד אומר מקודש הוי: גמ' מקראי קדש.** תרי זימני משמע: **ר' אלעזר בר' לדוק אומר הוי: בזמנו אין מקדשין אותו.** שאינו צריך חיזוק: **מעובר אין.** דמשמע משהשיכה נתעבר: **אבל מקודש לא.** קתני הרי זה מתקדש למחר: **מעובר אילטריכא ליה.** כלומר לעולם למחר בעי קידוש והאי דלא תנייה משום דאילטריכא לאשמועינן מעובר: **דהואיל ובזמנו ראוהו.** סד"א לא ליעברוה ואי תנא הרי זה מתקדש למחר הוה אמינא לעולם מיומא קמא מתקנינן מועדותיה: **מתני'** מ **דמות צורות לבנה: גמ' לא תעשון אתי.** צורות העומדים אתי: **גירי קא משדייא.** בלבנה אין לחוש אם רואה פגימת הקשת דאין קשת אלא ביום ואז הלבנה כשרגא בטיהרא ולא אמרי עובדיה גירי קא משדייא: **תני חדא לצפונה דבריו קיימין.** קשה לי דדרשי ר' יוחנן לעיל (דף כג.) עושה שלום במרומיו מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה וכשהלבנה לפני החמה ופגימת הלבנה בחידושה לעולם כלפי מזרח ובו רואה החמה פגימותיה ור' אליעזר בר שלמה מגורגו"ש הראני דבשני גלגלים [הס] חמה ולבנה ויכולה להיות ראיית הלבנה לפני החמה וחמה אינה רואה פגימותיה שגלגל הלבנה למטה מגלגל החמה שהוא למעלה ממנו ולחכמי המזלות זה פשוט:

אבל מצטרפין לעדות. גמ"ד (שבועות דף מז:) בב' כתי עדים המכחישות זו את זו זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה ניחא דמצטרפין לעדות ממון אבל גמ"ד בהדי סהדי שקרי למה לי היאך מצטרפין לשום עדות אפילו לעדות החדש לכן דחק בקונטר' לפרש אחד מהן מצטרף עם אחר שיאמר כמותו ובעדות של חדש זה איירי והא דקתני לעדות אחרת היינו כלומר דמצטרף עם אחריס דנעשה עדות אחרת והכי מפרש לה בהדיא בסוף פרק כל הנשבעין (שם דף מח.) משום דהוה ליה חד ואין דבריו של חד במקום שנים:

בדמות שמשיי. בהיכל ואולם מוקי לה וא"ג המשמשין לפני במרום: **אכסדרה** תבנית אולם. סתם אכסדרה אין בו כי אם ג' מחיצות ורביעית פרולה במלואה כדמשמע בפ' לא יחפור (ב"ב דף כה. ושם) דקאמר עולם דומה לאכסדרה ורוח לפונית אינה מסובבת והא דקתני אכסדרה תבנית אולם לפי שהיתה פתחו גדולה קרי ליה אכסדרה אע"פ שלא היה במלואה דה"ל גיפופי ט"ו אמה מכאן וט"ו אמה מכאן וכדתנן במדות (פ"ד מ"ז) ושמא לפי שהיה שם בית החליפות וכותל מפסיק במלואו בפניס: שפודים

מ) [תוספתא פ"א הט"ז], נ) [שם] שבועות מח., ג) [גי' הערוך כוכיתא פירוש חמיכה של ענן שהיה דומה ללבנה], ד) פנהדרין י:, ה) פנהדרין י: ע"ש, ו) ס"ש, ז) [לעיל מ:], ח) לקמן כה:, ט) ע"ז מג., י) שם, כ) [מגמות כח:], ל) [מיומה], מ) [מיומה],

תורה אור השלם

1. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מֹעֲדֵי יְיָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
ויקרא כג מד
2. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי יְיָ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדָי׃ ויקרא כג ב
3. וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשׁוּבוּ׃ ויקרא כה י
4. לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם׃ שמות כ יט

הגהות מהר"י לנדא

[א] גמ' שנה אתה מקדש כל"ל:

לעזי רש"י

קנדיל"ה [לנטירנ"א]. פנס.

רבינו חננאל

המזלות מורים בחצים. **תני** חדא לצפונה דבריו קיימין, לדרומה לא אמר כלום. **ותניא** איפכא. ופרקינן לא קשיא כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים. פיר', דרך השמש ביום מהלך בדרום, וסובב בצפון בלילה, שנאמר הולך אל דרום וסובב אל צפון. וגרסינן בעירובין פרק כיצד מעברין את העירים, כיצד חמה יוצאה ביום ארוך ושוקעת ביום ארוך, זהו פני צפון. חמה יוצאה ביום קצר ושוקעת ביום קצר, זהו פני דרום. בתקופת ניסן ובתקופת תשרי חמה יוצאה בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב. שמעינן מינה כי מתקופת טבת עד תקופת תמוז, חמה מהלכת ביום מקרן מזרחית (צפונית) [דרומית] וכלפי (מזרחית) [מערבית] דרומית. ולעולם אין הלבנה החדשה נראת אלא אחר שקיעת החמה, וכשעולה כלפי דרום אחר החמה צפונה. וזו היא דתני לצפונה דבריו קיימין. מתקופת טבת, תמוז עד תקופת טבת, חוזרת החמה ועולה והולכת מרוח (דרומית) [מזרחית צפונית] כלפי [מערבית] צפונית, וזו היא דתני לדרומה דבריו קיימין. ומצאנו דברים הללו מפורשים בתלמוד ארץ ישראל כלשון הזה, מאן דתני לצפונה דבריו קיימין מטבת ועד תמוז, ומנ[א]ן דתני לדרומה דבריו קיימין מתמוז ועד טבת. ועל זה הדרך הקשיא שבתחלת השמועה, לפני החמה היינו לצפונה, לאחר החמה היינו לדרומה. **תני** ר' שמעון בן יוחי הרקיע של מים וכוכבים של אש ודרין זה עם זה ואין מזיקין זה לזה. א"ר בון (המליך) [המלאך] חציו אש וחציו מים ואית ביה ה' אפין וגוייתו כתרשיש, היינו עושה שלום במרומיו. (**תני**) **רבנן ראינוהו במים.** פי' היו מים לפניו וראה בהן צורות לבנה,

---

יב א ב מיי' פ"ב מהל' קידוש החודש הלכה ה:
יג ג מיי' שם הלכה ו:
יד ד ה ו מיי' שם הלכה ח:
טו ז מיי' פ"ג מהלכות ע"ז הלכה יא סמג לאוין כב טור י"ד סי' קמא:
טז ח מיי' פ"ז מהלכות בית הבחירה הלכה י טור וש"ע י"ד סי' קמא סעיף מ:

מוסף רש"י

אחד אומר גבוה ב' מרדעות. גני עדות החדש תניא שהיו בודקין אותם כמה היתה גבוה מן הקרקע למראה עיניו באומד בשיפולו של רקיע. מרדעת, מלמד הבקר (שבועות מח.). **אם לא נראה בזמנו.** ביום ל', דתולדתו ביום ל' הוא לאין חדש לבנה פחות מכ"ט יום ומתלה ותש"ג חלקים (סנהדרין י:). **שכבר קידשוהו שמים.** ב"ד שלמעלה מאתמול (שם). פלימו אומר בזמנו אין מקדשין אותו. שאין צריך לעשות חיזוק לדבר שהרי בזמנו בא (שם). **הכזה ראית או כזה.** כדי לבדקן אם יהיו דבריהם מכוונים (ע"ז מג.). בשעת מולד לבנה אינה נראית כי אם מעט ואינה ניכרת (מגמות כט.). **שאפשר לעשות כמותן.** ממש כגון שמשין של מטה, חצר ואולם והיכל ומטורה, אבל שמשין של מעלה שאי אפשר לעשות כמותן ממש אלא ציור דוגמתן מוטר (ע"ז מג.). **בית תבנית היכל.** באורכו ורחבו וגומו ושיעור מדת פתחיו, אבל אם נשתנה במקצת מוטר (שם וכע"ז מגמות כח:). **אכסדרה.** אין לה מחיצה רביעית וכן אולם (מגמות שם). **תבנית אולם.** שהיה רחבו עשריס ונבהו ארבעים כדאמרינן בשמעתא קמייתא דערובין (שם). **אבל עושה.** המטורה (שם).

רבינו חננאל (המשך)

והרים ראשו לראות הלבנה בשמים ולא ראה כלום. או ראה חציה במים וחציה ברקיע וכן בעבים וכן בעששית, אין מעידין עליו עד שיראו אותה ברקיע(ה) ראיה (כמתה) [גמורה] אבל אם נראה להם פתאום כעין צורת הלבנה, וכיוונו לראות ראיית עיקר ולא ראה כלום, אין מעידין עליו. מאי טעמא אמרינן כיכיתא בעלמא הוא דחזא. **כתיב** וידבר משה את מועדי ה', מיכן שראש בית דין אומר מקודש. אשר תקראו אותם, מיכן שעונין אחריהן מקודש. דבעינן תרי זימני מקודש מקודש מניין, מדכתיב מקראי קודש ולא כתיב מקרא קדש. **בין שנראה בזמנו.** לילי ל'. בין שלא נראה בזמנו, אלא לילי ל"א, מקדשין אותו. ר' אלעזר בר' צדוק אומר אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קידשוהו שמים. אמר רב יהודה אמר שמואל הלכתא כר' אלעזר בר' צדוק. **[מתני']** דמות צורות לבנה היו לו לרבן גמליאל כו'. ואקשינן ומי שרי, למעבד צורת לבנה, והכתיב לא תעשון אתי, לא תעשון כדמות שמשיי. ופריק אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שאיפשר לעשות כמותן, כגון בית, תבנית היכל. ואכסדרה, תבנית אולם. וחצר, תבנית עזרה. ושלחן, תבנית שלחן שבהיכל. ומנורה, תבנית מנורה בשבעה קנים. אבל עושה של

שפודים של ברזל. הא דקרי ליה שפודים משום שלא היו גביעים כפתורים ופרחים אלא מ"כ באה זהב כדאי' בהקומץ רבה (מנחות דף כח. וש"ס): **חוץ מפרצוף אדם.** תימה מאי קושיא דלמא הכא במונח וכדרבא דמוקי לה כר' יהודה בפ' כל הצלמים (ע"ז דף מג. וש"ס) אבל עשייה שריא וי"ל דסוגיא דהכא בתכיי ולית ליה דרבא ומוקי לה בעושה ולפ"ז מותר לעשות צורת אדם דקיימא לן כרבא לגבי דאכיי ומיהו אין ראיה דבלא שום קושיא יכול רבא לדרוש לא תעשון אותי וכן תניא לקמן טבעת שחותמה שקוע אסור לחתום בה: **לא תעשון אתי.** ופ"ת ומאי קאמר אלא דמות ארבעה פנים תיפוק ליה משום צורת אדם לחודיה וי"ל כי איכא אחר פרצופין עם אדם שרי טפי מ"ג אם מצא צורת אדם אסור להשליש לד' פנים ומיהו קשיא דפרצוף אדם לחודיה תיפוק ליה מכרובים שעל הכפורת וי"ל דלא מקרו שמשי וכרובים שבשמים לא נתברה צורתם[מ]: **לא** אסרה תורה **אלא** שמשין שבמדור העליון. הני תלת מילי דאכיי לא הדר ביה בכל זמנא דכולה אמת וה"ק לא אסרה בשמשין של מטה אלא בית תבנית היכל ואכסדרה תבנית אולם ובשמשין התחתונים אסרה חמה ולבנה וכוכבים ובמדור העליון דמות ד' פנים: **ממעל** לרבות מלאכי השרת. למאי דסליק אדעתיה דאיירי בעשייה הוה מצי לאקשויי דמות שמשי מצא תעשון נפקא: **שאני** ר"ג דאחרים עשו. ואע"ג דבכל מילי אמירה לנכרי שבות כדמוכח בפ"ב דמו"ק (דף יב.) ואפילו בדרבנן איכא שבות ובפרק השוכר את הפועלים (ב"מ דף ל.) יש בעיא אי איכא שבות בלאו או לא גבי חוסם פרה ודש בה הכא לא גזור משום מצוה ולריך ליזהר כשמלוין לנכרים ומתמיין המוב בחותם של שעוה שתלוי באגרת אלא סמכינן אדרבא כדפרישית אלא פליג רבא ואם הנכרי מביא לו חותם מעצמו מותר: **סמי** עיניה דדין. אלמא אסור להשהותו שמא יחשדוהו שעשה ועבר על לא תעשון ור"ג נמי ליתסר ומשני כיון דחותמו בולט חיישינן לחשדא שמא יאמרו ע"ז הוא לו אבל אחשדא אלא תעשון לא חיישינן ומפרש בה"ג דהיא דרב יהודה בצורת דרקון משום דתנן בפרק כל הצלמים (ע"ז דף מב:) מצא כלים ועליהם צורת חמה לבנה דרקון יוליכם ליס המלח ומפרש התם משום דהני חשיבי להו וה"נ חשיב טפי חשדא משאר: **והא** רבן גמליאל יחיד. תימה והא לורה דר"ג לא היתה בולטת וי"ל דמ"מ שייך בה חשדא דגבי לבנה אין חילוק כיון דאינה בולטת ברקיע: **ראינוהו** במזרח. היינה וערבית במערב את החדשה עדי שקר הס דקיימא לן (לעיל כ:) כ"ד שני מיכסי סיהרא כך פירש בקונטרס בשם רבותיו והקשה מדקתני בברייתא פעמים שבא באלרוכה ואין לשון אלרוכה וקלרה נופל כאן שהרי מתון קוטנה היינה נכסיה מבני מערב כשהיא במזרח לפני חדושה ופירש בקונטרס דעל החדשה העידו ועדי שקר דקאמר רבי יוחנן בן נורי לפי שני"ב שעות שביום אין ממהרת לבא מתון המזרח לתוך המערב וע"ז קאמר פעמים שבא באלרוכה ושוהה לבא ודבר תימה הוא מאי ס"ד דר' יוחנן בן נורי למה לא תוכל לילך בי"ב שעות כל רוח דרומית ועדיין מקצה רוח מזרחית ומערבית עמו ובירושלמי משמע כליפנא קמא דקאמר רבי שמלאי טעמא דרבי יוחנן בן נורי כל חדש שנראית קודם ו' שעות אין כח בעין לראות את היכן נראה יכן שחרית לא נראה חדש בין הערבים חדש בין הערבים לא נראה ח"ר חייא בר אבא ולמה קבלם ר"ג שכן מסורת הוא מאבותיו פעמים שבא באלרוכה ופעמים מהלך בקלרה ותימה מי פליג המסורת מאבותיו דר"ג אהא דאמר לעיל בסוף פ"ק (דף כ:) כ"ד שני מיכסי סיהרא למאי נפקא מינה לאכחושי סהדי ושמא יש לחלק בשעות דיש שעות קטנות ביום כגון בתקופת טבת ויש שעות גיבוניות כגון בימי ניסן ותשרי ויש גדולות כגון בתקופת תמוז ולא בקטנות או בגיבוניות מיכסי סיהרא לבני א"י תמני סרי מעתיקא ושית מחדתא מן הגדולות פעמים מכסיא פורתא כגון בבא באלרוכה פעמים דלא מכסיא כגון בבא בקלרה לאורתא

[מ] של חמשה ושל ששה ושל שמונה ושל שבעה לא יעשה אפי' של שאר מיני מתכות רבי יוסי בר יהודה אומר אף של עץ לא יעשה כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי אמרו לו [נ]משם ראייה שפודין של ברזל היו וחיפום בבעץ העשירו עשאום של כסף חזרו העשירו עשאום של זהב ושמשין שאי אפשר לעשות כמותן מי שרי והתניא[נ] [1]לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשיי המשמשין לפני במרום אמר אביי [ס]לא אסרה תורה אלא [א]דמות ארבעה פנים בהדי הדדי אלא מעתה פרצוף אדם לחודיה תשתרי אלמה תניא [2]כל הפרצופות מותרין [3]חוץ מפרצוף אדם א"ר [ס]הונא בריה דרב אידי מפרקיה דאביי שמיעא לי לא תעשון אתי לא תעשון אותי ושאר שמשין מי שרי והא תניא לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשיי המשמשין לפני במרום [ד]כגון אופנים ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון ושבמדור התחתון מי שרי והתניא [2]אשר בשמים לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות ממעל לרבות מלאכי השרת כי תניא ההיא לעבדם אי לעבדם אפילו שלשול קטן נמי אין ה"נ דתניא אשר בארץ לרבות הרים וגבעות ימים ונהרות אפיקים וגאיות מתחת לרבות שלשול קטן ועשייה גרידתא מי שרי והתניא [ה]לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשיי המשמשין לפני כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות שאני ר"ג דאחרים עשו לו והא רב יהודה דאחרים עשו לו וא"ל שמואל לרב יהודה [ו]שיננא סמי עיניה דדין התם חותמו בולט הוה ומשום חשדא כדתניא [ז]טבעת חותמו בולט אסור להניחה ומותר לחתום בה חותמו שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה ומי חיישינן לחשדא והא ההיא בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא דהוה ביה אנדרטא והוו עיילי רב ושמואל ואבוה דשמואל ולוי ומצלו התם ולא חיישי לחשדא [ז]רבים שאני והא ר"ג יחיד הוא כיון דנשיא הוא שכיחי רבים גביה איבעית אימא [ח]דפרקים הוה ואיבעית אימא [מ]להתלמד עבד וכתיב [3]לא תלמד לעשות [ט]אבל אתה למד להבין ולהורות: **מתני'** מעשה שבאו שנים ואמרו ראינוהו שחרית במזרח וערבית

של חמשה. גרות: **ושל ששה.** גרות: **ואפילו של שאר מיני מתכות.** לפי שכיונא בהן כשירה לפנים כדתניא (מנחות דף כח:) ועשית מנורת[מ] כלו זהב טהור פרט מקשה תעשה חזר וכלל מה הפרט מפורש של מתכת אף כל של מתכת: **אף של עץ לא יעשה.** שכיונא בה כשירה לפנים דר' יוסי בר' יהודה דריש ליה לקרא בדבוי ומעוטי מאי רבי רבי כל מילי ומאי מיעט מיעט חרש. והכי מפרש לה במנחות (שם): **כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי.** כשגברה ידם על היונים והוליאום מירושלים וטיהרו את המקדש והיו עניים ולא יכלו לעשותה של זהב: **בבעץ.** שטיינ"ו בלע"ז: **דמות ארבעה פנים.** לגוף אחד כעין חיות הקדש דהיינו אתי שכסא כבוד רכוב עליהן: **פרצוף אדם לחודיה משתרי.** שהרי הוא אחד מהן בחיות ואפ"ה אמר עד דאיכא כולהו בהדי הדדי: **שבמדור העליון.** ברקיע שביעי דדייקינן אתי אבל חמה ולבנה וכוכבים ומזלות במדור התחתון הן ברקיע השני כדאמרינן במסכת חגיגה (דף יב:): **שלשול.** תולעת: **אפיקים.** מולא מים ביבר"ש בלע"ז: **אחרים.** נכרים: **והא רב יהודה.** שהיתה לו לורה בטבעתו ואחרים עשאוה וא"ל שמואל דיסקליה מייניה: **סמי עייניה.** כלומר הסתם לורתו: **ומשום חשדא.** שלא יאמרו ע"ז היא לו: **אסור להניחה.** באצבעו: **ומותר לחתום בה.** שחתימתה שוקעת: **וכשחותמה שוקע.** חתימה בולטת. חותמה בולט המתכת חרות סביב סביב והלורה עומדת כמות שהיא. חותמה שוקעת שהלורה חקוקה וחרותה במתכת: **דשף ויתיב בנהרדעא.** מקום הוא. ויש פותרין שחרב וחזר ובנה ותמיד היתה שכינה מלויה שם ויכניה וגלותו בנאוהו שנאמו עמהם מאבני ירושלים ועליהם נאמר (תהלים קב) כי רצו עבדיך את אבניה: **אנדרטא.** אלם דמות המלך: **והא ר"ג יחיד הוא.** ויתיבו נמי לחשדא: **מתני' מעשה שבאו שנים לו: ראינוהו שחרית במזרח.** את היינה: **ערבית.** כלומר הכא דקאמר לא תעשון אתי לא תעשון אותי ומיעט אתי אתי, דכתיב אתי, אלמלי (ע"ז מג.): **שבמדור העליון.** דכתיב אתי, אבל חמה ולבנה במדור התחתון הם (שם). **רב יהודה דאחרים עשו לו.** לורה בטבעת שהיה מגיח (שם). חותמו. לורתו (שם). **ומותר לחתום בה.** דכשהוא חותם שוקע חותם בשעוה ואינו נראה מבחוץ (שם). **ואסור לחתום בה.** דכשהוא חותם הוי חותמה בולט (שם). **דשף ויתיב.** שם מקום שהיה במדינת נהרדעא, ויש אומר יכניה וגלותו ונטלו עמהן מאבני ירושלים ומעבדה ונבאוהו שם והיינו דשף ויתיב בנהרדעא, ושוף כאן ומתישב כאן, והיינו דכתיב כי רצו עבדיך את אבניה

(שם). **דפרקים הוה.** של חוליות ולא היה מחברם אלא בשעת בדיקת עדיס וכל זמא לא חזו לה ולוכל הוא חשדא (שם). **אבל אתה למד להבין.** כלומר לכבין מעשיהם כמה הם מקולקלים ולהוורות לבניך לא תעשה כך וכך שזה הוא חק הגויים (דברים יח ט) לו: שתוכל לעמוד בהן ואם יעשה נביא שקר לפניך שתבין שהוא מכשף (שבת עה.).

יז א טוש"ע י"ד סי' קמא סעיף ד:
יח ב מיי' פ"ג מהלכות ע"ז הלכה י סמג לאוין כב טור ש"ע י"ד סי' קמא סעיף ו
יט ג ד ה מיי' שם והלכה יא סמג שם טור ש"ע שם סעיף ד:
כ ו מיי' פ"ג מהלכות ע"ז הלכה יא טוש"ע י"ד שם סעיף ה:
כא ז טוש"ע שם סעיף ד בהג"ה
כב ח טור ש"ע שם סעיף ז:
כג ט טור ש"ע שם סעיף ד:

תורה אור השלם

1. לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם: שמות כ יט
2. לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: שמות כ ג
3. כִּי אַתָּה בָא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם: דברים יח ט

רבינו חננאל

של ששה של שמונה, של שבעה לא יעשה אפילו של שאר מיני מתכות. אבל דמות לבנה, שאי איפשר לו לאדם לעשות לבנה, לא אסרה תורה. ואקשינן תוב, והתניא לא תעשון אתי, לא תעשון כדמות שמשיי המשמשין לפני במרום, וכי אפשר לאדם לעשות דמות חיות הקודש. ופירק אביי לא אסרה תורה אלא דמות ד' פנים כאחד. אי הכי פרצוף אדם לחודיה לישתרי, אלמא תניא כל הפרצופות מותרין חוץ מפרצוף אדם. ואסיקנא לא תעשון אתי, פיר', לא תעשון אותי, כגון דמות אדם, שאני מראה לנביאים בחזיונם, כדכתיב ביחזקאל דמות כמראה אדם עליו מלמעלה. איני והתניא בהדיא אשר בשמים לרבות חמה ולבנה כו'. ודחינן כי תניא [ה]היא לעבדם, אי לעבדם אפ' שילשול קטן נמי אסור לעשות. אין, כלומר הברייתא לעבדם היא, דתניא ואשר במים מתחת לארץ לא תשתחוה להם ולא תעבדם לרבות שילשול קטן. ועשייה בלא לעבדם שרי, והתניא לא תעשון אתי, פיר' כל שמשין שאתי כגון חמה ולבנה כול'. ופרקינן הוא עצמו אסור לעשות, אבל אחרים לא, ורבן גמליאל אחרים עשו לו. ואסיקנא אם הוא כגון טבעת וחותמו בולט, אסור משום חשדא. ומי חיישינן לחשדא, והא ההוא אנדרטא, פיר' צורת איש, דהוה קאי בכנישתא דשף יתב בנהרדעא, והוו עיילי רב ושמואל ואבוה דשמואל ולוי ומצלן התם. ופרקינן רבים שאני. כלומר, במקום שיש רבים לא חיישינן לחשדא. ורבן גמליאל נמי כיון דנשיא הוא, רבים שכיחי גביה ולאו יחיד הוא. **איכא** דאמרי דמות צורת לבנה של חוליות היתה. איכא דאמרי להתלמד מותר שנאמר לא תלמד לעשות, אבל אתה למד להבין ולהורות. **מתני'** מעשה שבאו שנים ואמרו ראינוהו שחרית במזרח כול'.

לעזי רש"י

שטיינ"ו [אישטיי"ן]. בדיל.
ביבר"ש [ריבייר"ש]. נחלים.

מוסף רש"י

של חמשה ושל ששה ושל שמונה. שהרי אינו דומה למנורת מקדש שאם היה שבעה קנים (מנחות כח:). **ושל שבעה לא יעשה.** שהיא כשל מקדש (ע"ז מג.). אפילו של שאר מיני מתכות. שאינו של זהב, משום דדומה לשל מקדש שאף הוא כשר בשאר מיני מתכות (מנחות שם) שאף היא אע"פ שאינה של זהב כשרה במקדש כדילפינן בהקומץ רבה (שם) מכלל ופרט וכלל, אבל של עץ שרי לתיגה כשרה במקדש, דהפרט מפורש מתכת (ע"ז שם). **אף של עץ לא יעשה.** שאף היא כשרה במקדש (שם) שהרי הוא כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי למקדש (מנחות שם) ומלכות בית חשמונאי עשאוה במקדש של עץ לאחר שטיימאו יוונים את ההיכל ונטלו כל כליו וגברה יד בית חשמונאי ונלחמוס, דר' יוסי בי"ר יהודה דריש ליה בריבוי ומעוטי, ועשית מנורת זיבה, זהב טהור מיעטו, מקשה תיעשה המנורה חזר וריבה, ריבה כל מילי ומיעטו חרש (ע"ז שם). **משם ראיה.** בתמיה (סוכה כח.). **בבעץ.** בדיל (שם ושם). **המשמשין לפני במרום.** אלמא שמשין עליונים קאמר (ע"ז שם). **ארבעה פנים.** פני שור ואדם ואריה ונשר לאחר אחת דוגמת חיות הקדש, דכתיב אתי, הסרוויות אלגי (ע"ז מג.). **שבמדור העליון.** דכתיב אתי, אבל חמה ולבנה במדור התחתון הם (שם). **רב יהודה דאחרים עשו לו.** לורה בטבעת שהיה מגיח (שם). חותמו. לורתו (שם). ומותר לחתום בה. דכשהוא חותם שוקע הוא חותם בשעוה ואינו נראה מבחוץ (שם). **ואסור לחתום בה.** דכשהוא חותם הוי חותמה בולט (שם). **דשף ויתיב.** שם מקום שהיה במדינת נהרדעא, ויש אומר יכניה וגלותו ונטלו עמהן מאבני ירושלים ומעבדה ונבאוהו שם והיינו דשף ויתיב בנהרדעא, ושוף כאן ומתישב כאן, והיינו דכתיב כי רצו עבדיך את אבניה

ח) ע"ז מג. מנחות כח:, ג) [שבת כט: וש"נ], ג) ע"ז מג., ד) [שם כל הסוגיא], ה) [בע"ז מג: אית' רב יהודה בריה דרב יהושע מפיקרי' דדבי יהושע שמיע לי וע"ש מב: וברש"י], ו) [ברכות לו. וש"נ], ז) [שבת עה. סנהדרין סח. ע"ז יח. מג.:], ח) [שמות כה], ט) [וע"ע תוספות יומא נד. ד"ה כרוביס],

וערביים במערב. אֶת הַחֹדֶשׁ: **עֲדֵי שֶׁקֶר הֵם.** דְּקַיְּמָא לָן (לעיל דף כ:) עֵדִים וְאַרְבָּעָה שְׁנֵי מַכְסֵי סֵיהֲרָא כָּךְ פֵּירְשׁוּ רְבּוֹתַי וְלִבְנֵי נוֹקְבֵי מִדְּקָתָנֵי בְּבְרַיְיתָא פְּעָמִים שֶׁבָּא בְּאַרּוּכָה פְּעָמִים שֶׁבָּא בְּקַלָּרָה וְאֵין לָשׁוֹן בֵּינָתָא אַרּוּכָה וְקַלָּרָה נוֹפֵל כָּאן שֶׁהֲרֵי מִתּוֹךְ קוֹטְנָה הִיא הָיָה נִכְסֵית מִבְּנֵי מַעֲרָב כְּשֶׁהִיא בְּמִזְרָח לְפָנֵי חֲדוֹשָׁהּ. וְנִרְאֶה לִי דְּעַל הַחֹדֶשׁ הָעִידוּ וַעֲדֵי שֶׁקֶר דְּקָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי לְפִי שֶׁאֵינָהּ מִמְּהֶרֶת לָרוּץ בַּי״ב שָׁעוֹת שֶׁבְּיוֹם מִתּוֹךְ הַמִּזְרָח לְתוֹךְ הַמַּעֲרָב (ז) וְע״ז קָאָמַר פְּעָמִים שֶׁבָּא בְּדֶרֶךְ אַרּוּכָה וְשׁוֹהֶה לְבָא: **וְעוֹד כְּשֶׁהוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ רְאִינוּהוּ בְּזְמַנּוֹ.** בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים: **וְלֵיל שְׁלֹשִׁים.** שֶׁהָיוּ מַלְפִּין בַּי״ד וְהָעֵד שֶׁהִגִּיעַ מְגוּלֶּה וּרְאוּהוּ מֵאֹמֶר שֶׁהָעֵדִים רָאוּהוּ בְּיוֹם לֹא נִרְאֶה לָהֶם: **רוּחַ אֲנִי אֶת דְּבָרֶיךָ.** לְעַבֵּר אֶת הַחֹדֶשׁ: **הָלַךְ וּמְצָאוּהוּ.** הָלַךְ וּמְצָאוּהוּ ר״ע לְר׳ יְהוֹשֻׁעַ מְיַלֵּר עַל שֶׁהִגִּיעַ גֹּזֶר עָלָיו לְהַלֵּל יוֹם הַכִּפּוּרִים: **אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ.** בְּקְרִיאַת בֵּית דִּין תְּלָאוּהוּ הַכָּתוּב: **בָּא לוֹ.** ר׳ יְהוֹשֻׁעַ אֵצֶל רַבִּי דוֹסָא: **לְמָה לֹא נִפְרַסְמוּ שְׁמוֹתָן שֶׁל רוֹ.** שֶׁאִם בָּא אֶחָד לָדוּן אֶחָד בֵּית דִּין שֶׁבְּיָמָיו וְלוֹמַר וְכִי בֵּית דִּין זֶה כְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּאֶלְדָּד וּמֵידָד אוֹמְרִים לוֹ שֶׁמָּא מְשׁוּבָּח הוּא כְּשֶׁלֹּשָׁה מִן הַשֵּׁאֵר שֶׁלֹּא נִתְפַּרְסְמוּ שְׁמוֹתָם: **גְּמָ׳ דְּחַזִּי לְסִיהֲרָא.** יְשָׁנָה: **שְׁקַל קְלָא.** פִּיסַּת רִגְבִּיס מוּטָ״א בְּלַע״ז: **לְאוֹרְתָּא בְּעֵינָן לְקִדּוּשֵׁיהּ.** צְרִיכִין אָנוּ לַעֲשׂוֹת הַלֵּילָה יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְאַסֵּר אֶת אֲכוֹל וְלַאֲסוֹר עַל הָעֵדִים לוֹמַר רְאִינוּהוּ בְּזְמַנּוֹ לְקִדְּשׁוֹ לְמָחָר וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רְאוּהוּ לְפִי שֶׁהִיא עִיבּוּר הַחֹדֶשׁ דּוּחָה אֶת יוֹם הַכִּפּוּרִים אֶצֶל שַׁבָּת: **וְאִם קַיְּימָא הָכָא.** וְאִם תְּהֵא נִרְאֵית עֲרֵבִית שׁוּב לֹא יְקַדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ לְמָחָר כְּדַאֲמַרְן לְעֵיל פֶּרֶק קַמָּא (כ:) לְרִיךְ שֶׁיְּהֵא לֵילָה וְיוֹם מִן הַחֹדֶשׁ שֶׁאִם נִרְאֵית הַיְּשָׁנָה לְאוֹר כ״ט אֵין מְקַדְּשִׁין מָחָר אֶת הַחֹדֶשׁ: **זִיל לְעֵין טַב וְקַדְּשִׁיהּ.** דּוּחֲקָא הִיא שֶׁלֹּא יִרְגְּנוּ עָלָיו בְּנֵי עִירוֹ כְּשֶׁיְּקַדְּשֵׁנוּ לְמָחָר לְפִי שֶׁרָאוּ הַיְּשָׁנָה כָּל יוֹם כ״ט וְסִלֵּק תְּלוּתָם מֵעָלָיו. וּמוֹרֵי פִּירְשׁ שֶׁגְּזֵרוּ גְּזֵרָה (ז) בִּמְקוֹמוֹ שֶׁלֹּא יְקַדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ: **דּוּד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל.** נִמְשַׁל כְּלַבְּנָה שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (תהלים פט) כְּסֵאוֹ כַּשֶּׁמֶשׁ נֶגְדִּי כַּיָּרֵחַ יִכּוֹן עוֹלָם: (ז) **(וְנִרְאֵית דְּמוּת לְבָנָה בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה): שֶׁיִּדְעוּ שֶׁלֹּא קִדְּשׁוּ בְּיוֹם דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ.** שֶׁאֵין מַסְפִּידִין בְּיוֹם טוֹב: **אֶחָד אֶחָד אֶחָד.** שֶׁלֹּשָׁה זְמַנִּין כְּתִיב אֶחָד תִּקְרְאוּ אוֹתָם בְּפִרְסַת שׁוֹר אוֹ כְּשֶׂה וְקַרְנֵי בֵּיתָ תִּקְרְאוּ אוֹתָם: **שׁוּגָגִין.** מְאַלְּיוֹן כְּסְבוּרִין שֶׁהוּא רְאוּי לְהִתְעַבֵּר וּטוּעִין: **מוּטָעִין.** עַל יְדֵי עֵדֵי שֶׁקֶר: **שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם.** עַל בֵּית דִּין שֶׁבְּיָמָיו וְכִי פְּלוּנִי וּפְלוּנִי כְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שֶׁאִשְׁמַע לוֹ עַכְשָׁיו שֶׁלֹּא נִתְפַּרְסְמוּ לוֹמַר לוֹ אִם אֵינוֹ כְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הֲרֵי הוּא כְּאֶחָד מִשְּׁאָר זְקֵנִים שֶׁאֵינָךְ יוֹדֵעַ מִי הֵם: **וְאוֹמֵר ה׳ אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן.** שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא אָמַר לְיִשְׂרָאֵל הַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָשָׂה לְכָם נִסִּים עַל יְדֵי שֶׁהָיָה זְקֵנִים הַלָּלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יְרוּבַעַל וּבְדָן וְיִפְתָּח וּשְׁמוּאֵל: וְאוֹמֵר

ר׳ דוֹסָא תְּנוּ רַבָּנַן לְמָה לֹא נִתְפַּרְשׁוּ שְׁמוֹתָן שֶׁל זְקֵנִים צַדִּיקִים, שֶׁלֹּא יֹאמַר פְּלוּנִי כְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, פְּלוּנִי כְּאֶלְדָּד וּמֵידָד. וְאוֹמֵר וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל הָעָם ה׳ אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן וְגוֹ׳.

(ז) נְדַפֵּ״ל דְּבֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל, (ב) ס״א דְּכ״ט בִּירְחָא, (ג) [פְּסַחִים סָב: שְׁבוּעוֹת יח:], (ד) ס״א וְאוֹלָה וּתְכֵלֶת, (ה) [וּמְצֹאוּ כ״ע], (ו) ס״א, (ז) ס״א מִינוּ, (ח) [מוּסָפַתָּא סַפ״א], (ט) בְּס״א: שְׁמַד, (י) ס״א מִינוּ,

תורה אור השלם

1. אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְיָ מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם: ויקרא כג ד
2. וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל: שמות כד ט
3. עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ: תהלים קד יט
4. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי יְיָ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדָי: ויקרא כג ב
5. אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְיָ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אִשֶּׁה לַיְיָ עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וּנְסָכִים דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ: ויקרא כג לז
6. וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל הָעָם יְיָ אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן וַאֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת אֲבֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: שמואל א יב ו
7. וַיִּשְׁלַח יְיָ אֶת יְרֻבַּעַל וְאֶת בְּדָן וְאֶת יִפְתָּח וְאֶת שְׁמוּאֵל וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַתֵּשְׁבוּ בָּטַח: שמואל א יב יא

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה עדי שקר כו׳ לתוך המערב ושפיר נופל כאן פעמים שבא כו׳ ושוהה לבא ופעמים שבא בדרך קצרה וכס״ל:

מוסף רש״י

פתק ביה. זרק בו (שבועות יח: ע״ז יז:).

עין משפט נר מצוה

כד א ב מיי׳ פ״ג מהלכות קידוש החדש הלכה ו:
כה ג מיי׳ שם הלכה י:
כו ד מיי׳ שם פי״ז הלכה (כל) [כג]:
כז ה מיי׳ שם פ״ח הלכה ח:
כח ו מיי׳ שם פ״ג הלכה י:

לעזי רש״י

מוט״א. רגב אדמה.

רבינו חננאל

תניא אמר רבן גמליאל לחכמים כך מקובלני מבית אבי אבא פעמים שבא בארוכה פעמים שבא בקצרה, ועכשיו בא בקצרה. אמר ר׳ יוחנן מהאי קרא עשה ירח למועדים, כלומר לפי מה שיזדמן לו. אבל שמש לא, אלא ידע מבואו. ר׳ חייא [חזייא] לסיהרא בצפרא דכ״ט בירחא דקאי במזרח, שקל אבנא רמא ביה, לאורתא מקדשינן לך על חשבון המולד ולא תיראה הלילה במערב, זיל בדרך קצרה. מצינו שנמשלה מלכות בית דוד כירח, שנאמר כירח יכון עולם ועד בשחק וגו׳, לפיכך א״ר לר׳ חייא זיל לעין טב וקדשיה לירחא, ושלח לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקיים. כלומר נתקיימה ראיית הלבנה בעולם. תנו רבנן פעם אחת נתקשרו שמים בעבים, ודימו בני אדם שהחשיך, וראו דמות לבנה ביום כ״ט לחדש. אמר להו רבן גמליאל כך מקובלני מבית אבי אבא, שאין חדשה של לבנה פחותה מכ״ט ימים ומחצה וב׳ שלישי שעה וע״ג חלקים. ואותו היום מתה אמו של בן זוא והספידה רבן גמליאל להודיע לכל שלא נתקדש החדש. ועוד באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו כולי׳. פיר׳ באו שנים שאמרו ראינוהו ליל ל׳, ולילי ל״א לא נראתה, וקיבלו רבן גמליאל וקבע ראש שנה יום שלשים. ואמר ר׳ דוסא עידי שקר, ראוי להיות ראש שנה למחר. והודה ר׳ יהושע לדבריו כולי׳, עד א״ל רבי עקיבא לר׳ יהושע ר׳ תרשוני לומר לפניך ממה שלמדתני, אמר לו אמור, אמר לו היה לו לכתוב אלה מועדי ה׳ מקראי קדש וודיי, למה כתיב אשר תקראו אתם שלשה פעמים, אלא ללמד שאין מועדים עד שתקראו יום פלוני מועד. ולמה שלש פעמים כתיב תקראו, ללמד אפילו שוגגים מוטעין ואפי׳ מזידין, אין מועד אלא מה שתקראו. אמר לו עקיבא נחמתני. בא לו, ר׳ יהושע, אצל

לאורתא מִקַּדְּשִׁין לְךָ וְאֶת קַיְּימָת הָכָא. מִימָּה הָא שַׁפִּיר אַפְּשַׁר שֶׁהָא הַמּוֹלֶד בְּיוֹם ל׳ קוֹדֶם י״ח שָׁעוֹת שֶׁיְּכוֹלָה לִרְאוֹת בְּיוֹם וּתְרֵאָה הַיְּשָׁנָה בְּיוֹם כ״ט שַׁחֲרִית אַפִּילּוּ לִבְנֵי מַעֲרָב שֶׁמָּא לֹא הָיָה כָּל כָּךְ שַׁחֲרִית שֶׁכְּבָר יָצָא שֶׁמֶשׁ בְּגִבּוּרָתוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה רְאוּיָה לִבְנֵי מַעֲרָב וּבְקוֹנְטְרֵס פִּי׳ וְאֶת קַיְּימָת הָכָא וְאִם תְּהֵא נִרְאֵית עֲרֵבִית שׁוּב לֹא יְקַדְּשׁוּ הַחֹדֶשׁ לְמָחָר כְּדַאֲמַר בְּפ׳ קַמָּא (דף כ: וּשְׁם) וְלִרְיךְ שֶׁיְּהֵא לֵילָה וְיוֹם מִן הַחֹדֶשׁ שֶׁאִם נִרְאֵית הַיְּשָׁנָה לְאוֹר כ״ט אֵין מְקַדְּשִׁין מָחָר אֶת הַחֹדֶשׁ וְזֶה לֹא אַפְשַׁר לִהְיוֹת כְּדַפְרִיסִית בְּפ״ק (שם ד״ה תְּלוּת): **זִיל לְעֵין טַב** וְקַדְּשִׁיהּ. אִם הָיוּ קִנּוּעִים לְקַדֵּשׁ אֶת הַחֹדֶשׁ כְּדַאי׳ בְּפִסְקִיתָא בְּפִסּוּק תָּקְעוּ בַּחֹדֶשׁ שׁוֹפָר לְמָה בֵּית דִּין מְקַדְּשִׁין הַחֹדֶשׁ בְּעֵין טַב לְפִי שֶׁהוּא בֵּית הוֹעֵד אֹמֶר הַקְּבָ״ה בֵּית מוֹעֵד שֶׁל כָּל הָעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ג) כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תּוֹרָה וּאֹמְרֵי׳ בִּירוּשַׁלְמִי כְּשֶׁם שֶׁמּוֹקִיעִים בִּינָּנָה כָּךְ מוֹקִיעִים בְּעֵין טַב מִשֶּׁמַּע שֶׁהִיא אִם בֵּית דִּין קָבוּעַ דּוּמִיָּא דִּינָּנָה: שֶׁהִימִּים

דִּין שֶׁעָמַד מִימוֹת מֹשֶׁה וְעַד עַכְשָׁיו שֶׁנֶּאֱמַר [2] וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹמָה לֹא נִתְפַּרְשׁוּ שְׁמוֹתָן שֶׁל זְקֵנִים אֶלָּא לְלַמֵּד שֶׁכָּל שְׁלֹשָׁה וְשִׁלְשָׁה שֶׁעָמְדוּ בֵּית דִּין עַל יִשְׂרָאֵל הֲרֵי הוּא כְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה נְטַל מִקְלוֹ וּמְעוֹתָיו בְּיָדוֹ וְהָלַךְ לִיבְנֶה אֶצֶל ר״ג בְּיוֹם שֶׁחָל יוֹה״כ לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹנוֹ עָמַד ר״ג וְנִשְׁקוֹ עַל רֹאשׁוֹ אָמַר לוֹ בּוֹא בְּשָׁלוֹם רַבִּי וְתַלְמִידִי רַבִּי בְּחָכְמָה וְתַלְמִידִי שֶׁקִּבַּלְתָּ אֶת דְּבָרַי: **גְּמָ׳** תַּנְיָא אָמַר לָהֶם ר״ג לַחֲכָמִים כָּךְ מְקוּבָּלַנִי מִבֵּית אַבִּי אַבָּא [3] פְּעָמִים שֶׁבָּא בְּאַרּוּכָה וּפְעָמִים שֶׁבָּא בְּקַצָּרָה א״ר יוֹחָנָן מ״ט דְּבֵי רַבִּי (ו) דִּכְתִיב [3] עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ שֶׁמֶשׁ הוּא דִּידַע מְבוֹאוֹ יָרֵחַ לֹא יָדַע מְבוֹאוֹ רַבִּי חִייָא חֲזִייָא לְסִיהֲרָא דַּהֲוָה קָאֵי בְּצַפְרָא (ז) דְּעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה (ז) שְׁקַל קְלָא פְּתַק בֵּיהּ אָמַר לְאוֹרְתָּא בְּעֵינָן לְקִדּוּשֵׁי בָּךְ וְאֶת קַיְּימָת הָכָא זִיל אֵיכְסֵי (ז) א״ל רַבִּי לְר׳ חִייָא זִיל לְעֵין טַב וְקַדְּשִׁיהּ לִירְחָא וְשִׁלַּח לִי סִימָנָא דַּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיָּם ת״ר פַּעַם אַחַת נִתְקַשְּׁרוּ שָׁמַיִם בָּעָבִים וּנְרָאִית דְּמוּת לְבָנָה בְּעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ כְּסַבּוּרִים הָעָם לוֹמַר ר״ח וּבִקְּשׁוּ ב״ד לְקַדְּשׁוֹ אָמַר לָהֶם ר״ג כָּךְ מְקוּבָּלַנִי מִבֵּית אַבִּי אַבָּא [ה] אֵין חֲדוֹשָׁה שֶׁל לְבָנָה פְּחוּתָה מֵעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה יוֹם וּמַחֲצָה וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי שָׁעָה וע״ג חֲלָקִים וְאוֹתוֹ הַיּוֹם מֵתָה אִמּוֹ שֶׁל בֶּן זוּא וְהִסְפִּידָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל כְּדֵי לְהוֹדִיעַ לְכָל שֶׁלֹּא נִתְקַדֵּשׁ הַחֹדֶשׁ. **וְעוֹד בָּאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ רְאִינוּהוּ בְּזְמַנּוֹ כּוּלֵּי׳.** פֵּירֵי׳ בָּאוּ שְׁנַיִם שֶׁאָמְרוּ רְאִינוּהוּ לֵיל ל׳, וּלְיָלֵי ל״א לֹא נִרְאֵתָה, וְקִיבְּלוּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְקָבַע רֹאשׁ שָׁנָה יוֹם שְׁלֹשִׁים. וְאָמַר ר׳ דּוֹסָא עֵדֵי שֶׁקֶר, רָאוּי לִהְיוֹת רֹאשׁ שָׁנָה לְמָחָר. וְהוֹדָה ר׳ יְהוֹשֻׁעַ לְדִבְרָיו כּוּלֵּי׳, עַד א״ל רַבִּי עֲקִיבָא לְר׳ יְהוֹשֻׁעַ ר׳ תַּרְשׁוּנִי לוֹמַר לְפָנֶיךָ מִמָּה שֶׁלִּמַּדְתָּנִי, אָמַר לוֹ אֱמוֹר, אָמַר לוֹ הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה׳ מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ וּוַדַּאי, לָמָה כְּתִיב אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים, אֶלָּא לְלַמֵּד שֶׁאֵין מוֹעֲדִים עַד שֶׁתִּקְרְאוּ יוֹם פְּלוֹנִי מוֹעֵד. וְלָמָה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים כְּתִיב תִּקְרְאוּ, לְלַמֵּד אֲפִילּוּ שׁוֹגְגִים מוּטְעִין וְאַפִּי׳ מְזִידִין, אֵין מוֹעֵד אֶלָּא מַה שֶׁתִּקְרְאוּ. אָמַר לוֹ עֲקִיבָא נְחַמְתָּנִי. **בָּא לוֹ,** ר׳ יְהוֹשֻׁעַ, אֶצֶל

[1] אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְיָ מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם: ויקרא כג ד
[2] וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל: שמות כד ט
[3] עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ: תהלים קד יט
[4] דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי יְיָ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדָי: ויקרא כג ב
[5] אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְיָ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אִשֶּׁה לַיְיָ עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וּנְסָכִים דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ: ויקרא כג לז
[6] וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל הָעָם יְיָ אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן וַאֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת אֲבֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: שמואל א יב ו
[7] וַיִּשְׁלַח יְיָ אֶת יְרֻבַּעַל וְאֶת בְּדָן וְאֶת יִפְתָּח וְאֶת שְׁמוּאֵל וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַתֵּשְׁבוּ בָּטַח: שמואל א יב יא

שהימים הראשונים היו טובים מאלה. ולכך יש לשמוע לראשונים יותר מן האחרונים אל תאמר כך דאין לך אלא שופט שהיה בימיו:

הדרן עלך אם אינן מכירין

ראוהו ב"ד בלבד. פי' ב"ד של כ"ג ולכך פירש בקונטרס דהיה להם שהות דאי לא היה להם שהות מאי פריך בגמ' ולא תהא שמיעה גדולה מראייה ולקדשוה מיד שראוהו הא לא היה להם שהות לקדש: **אימת** הוי חק בגמר דין. דהאי קרא דכי חק לענין ראש השנה דרשינן ליה בפ' קמא (דף ח:) והוא הדין בכל הדשים: **לא** תהא שמיעה גדולה מראייה. פירש בקונטרס דהא גבי עדות החדש לא כתיב עדות אלא כזה ראה וקדש ובחנם דחק דאפילו בדיני נפשות אמרינן הכי בפרק החובל (ב"ק דף 5: ושם) אם ראוהו ביום: **כגון** שראוהו בלילה. דאין יכולין לקדש על פי ראייה בלילה דא"כ היתה ראייה בלילה מקום קבלת עדות ואין קבלת עדות אלא ביום אפילו בדיני ממונות כדאמרינן לעיל דקרי חקירת עדות כתחילת דין: **עד דאיכא אהרן בהדך.** ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד וסוגיא דהכא כמאן דאמר בשמעתא קמייתא דסנהדרין (דף ג.) דבר תורה חד נמי כשר דכתיב בלדק תשפוט מדאיצטריך ליה הכא עד דאיכא אהרן בהדך דלמאן דבעי מדאורייתא שלשה מומחין וכדי שלא תגעול דלת הכשירו בשלשה הדיוטות גבי עדות החדש אין להכשיר ואם כן לא צריך קרא:

דרחמנא

ואומר [1]משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו שקל הכתוב שלשה קלי עולם כשלשה חמורי עולם לומר לך ירובעל בדורו כמשה בדורו בדן בדורו כאהרן בדורו יפתח בדורו כשמואל בדורו ללמדך שאפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הצבור הרי הוא כאביר שבאבירים [ו]ואומר [2]ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו [8]הא אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיו ואומר [3]אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה: נטל מקלו ומעותיו בידו: תנו רבנן כיון שראה אותו עמד מכסאו ונשקו על ראשו אמר לו שלום עליך רבי ותלמידי רבי שלמדתני תורה ברבים ותלמידי שאני גוזר עליך גזירה ואתה מקיימה כתלמיד אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים קל וחומר קטנים לגדולים קל וחומר חיובא הוא אלא מתוך שהגדולים נשמעים לקטנים נושאין קטנים קל וחומר בעצמן:

הדרן עליך אם אינן מכירין

[9]**ראוהו** [2]בית דין וכל ישראל נחקרו העדים ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה הרי זה מעובר ראוהו ב"ד בלבד יעמדו שנים ויעידו בפניהם ויאמרו מקודש מקודש [ז]ראוהו שלשה והן בית דין יעמדו השנים ויושיבו מחביריהם אצל היחיד ויעידו בפניהם ויאמרו מקודש מקודש שאין היחיד נאמן על ידי עצמו: **גמ'** למה לי למיתנא ראוהו בית דין וכל ישראל איצטריך סד"א הואיל וראוהו בית דין וכל ישראל איפרסמא לה ולא ליעברוה קמ"ל וכיון דתנא ליה ראוהו ב"ד וכל ישראל נחקרו העדים למה לי ה"ק א"נ נחקרו העדים ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה הרי זה מעובר וכיון דתנא עד שחשיכה הרי זה מעובר למה לי למיתנייה חקירת העדים כלל איצטריך סד"א תיהוי חקירת עדים כתחילת דין ומקודש מקודש כגמר דין ולקדשי בלילא מידי דהוה אדיני ממונות דתנן [7]דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה הכא נמי מקדשין בלילא קמ"ל ואימא הכי נמי אמר קרא [4]כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב אימת הוי חק בגמר דין וקא קרי ליה רחמנא משפט [ט]מה משפט ביום [י]אף הכא נמי ביום: [ה]ראוהו בית דין יעמדו שנים ויעידו בפניהם: ואמאי לא תהא שמיעה גדולה מראייה א"ר זירא [ו]כגון שראוהו בלילה: ראוהו שלשה והן בית דין יעמדו שנים ויושיבו מחביריהם אצל היחיד: אמאי הכא נמי נימא לא תהא שמיעה גדולה מראייה וכי תימא ה"נ כגון שראוהו בלילה היינו הך סיפא איצטריכא ליה דאין היחיד נאמן על ידי עצמו דסלקא דעתך אמינא הואיל [ז](ותנן) [ח]דיני ממונות בשלשה ואם היה מומחה [ט]לרבים דן אפילו ביחיד הכא נמי ניקדשיה ביחידי [ה]קמ"ל ואימא הכא נמי אין לך מומחה לרבים בישראל יותר ממשה רבינו וקאמר ליה הקב"ה עד דאיכא אהרן בהדך דכתיב [5]ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם למימרא דעד נעשה דיין לימא מתני' דלא כר"ע דתניא [ט]סנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש

מקצתן

לפיכך צריכין להעיד בפניהם. פיר' שאין היחיד נאמן על ידי עצמו, (אין נאמן ג) דמלתא דשייך ביה) ס"ד אמינא הואיל ותנן דיני ממונות בשלשה ואם היה מומחה לרבים דן אפי' ביחידי, הכא נמי אי איכא יחיד מומחה ליקדשוה ביחידי, קמ"ל ויושיבוהו מחבריהן אצל היחיד, שאין בישראל מומחה לרבים כמשה רבינו, וכתיב ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם ראש חדשים, כלומר לא תקדש החדש עד דאיכא אהרן בהדך. שמעינן ממתניתין דקתני ראוהו בית דין בלבד יעמדו שנים ויעידו לפניהם כול', עד נעשה דיין, לימא מתניתין דלא כר' עקיבא דתניא סנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש.

ז) ומאי לא תהא שמיעה גדולה מראייה ומאי לריכין וכו'. ח) דלכאורה מלתא דפשיטא הוא דאין נאמן סד"א כו'.

א [מיי' פ"ב מהלכות ממרים הל' ח]:
א ב מיי' פ"ב מהלכות קידוש החדש הלכה ח:
ב ג מיי' פ"ג מהלכות סנהדרין הלכה ד ופי"ח הלכה א טוש"ע ח"מ סי' ה סעיף ב:
ג ד מיי' פ"ב מהלכות קידוש החודש הלכה ח:
ד ה ו מיי' שם הלכה ט:
ה ז מיי' פ"ב מהלכות סנהדרין הלכה י [והל' יא] סמג עשין לז טור ש"ע ח"מ סי' ג סעיף א ב:
ו ח מיי' פ"ב מהלכות קידוש החדש הלכה ח:

רבינו חננאל

שקל הכתוב שלשה קלי עולם שלשה חמורי עולם, לומר לך ירובעל שהוא גדעון בדורו, כמשה בדורו, בדן בדורו כאהרן בדורו, יפתח בדורו כשמואל בדורו, ללמדך שאפי' קל שבקלים ונתמנה פרנס, הרי הוא כגדול שבחבירים. וכתיב ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט וגו', וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא היה בימיו, הא אין לך לילך [אלא] אצל שופט שבימיך, נטל מקלו ומעותיו והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום שחל יום הכפורים להיות בחשבונו. ירושלמי: ראש בית דין אומר מקודש, ומוקים לה [ר"] שמעון בין יוחי מאי מקודש מקויים. תני לעיבור שנה מתחילין מן הצד, וכבר נכנס ר' יוחנן והוא היה הקטן שבהן, אמרו לו אמור הרי השנה המקודשת בעיבור. אמר ר' יוחנן ראה לשון שלימדנו בן הנפח, אילו אמר בעיבור הייתי אומר אילו י"א ימים שהחמה יתירה על הלבנה, אלא בעיבור שהוסיפו לה חכמים והן ל' יום ועיבורוה. ריש לקיש חשש על הדא דמר ר' אליעזר והיתה ידי אל הנביאים החוזים וגו', בסוד עמי לא יהיו, זה סוד העיבור, ובכתב בית ישראל לא יכתבו, זה המינוי, ואל אדמת ישראל לא יבאו כמשמעו. ר' אלעזר כד סלק להכא אמר, אית גבי חדא, כד מנוניה אמר, אית גבי תרתי, כד על לעיבורה אמר, אית גבי תלת. אמר ר' שמלאי טעמא דר' [יוחנן] בן נורי דאמר עדי שקר הן, כלומר סבר כיון שנראתה שחרית במזרח וערבית במערב, המולד בחצי היום, וכל חדש שנולד לו [קודם שש] שעות אין כח בעין לראות הישן, ותני כן נראה [ישן] בשחרית, לא נראה החדש בין הערבים, נראה החדש בין הערבים לא נראה הישן שחרית. **ורבן גמליאל** אומר מסורת בידי מאבותיי פעמים בא בארוכה, פעמים בא בקצרה. מי שילח למי. ואסיקנא רבן גמליאל שלח לר' יהושע על ידי ר' עקיבא. אמר ר' יוסי יודעין היו שאילו קידשו אלא עדים שהוא מקודש, ומה בא להעיד, אלא אם קידשוהו ואח"כ נמצאו העדים זוממין שהוא מקודש.

הדרן עלך אם אינן מכירין

ראוהו בית דין וכל ישראל כולו. ואע"פ שנתפרסמה הלבנה לכל, או נחקרו העדים, ולא הספיקו בית דין לקדשו עד שחשיכה, הרי זה מעובר. ואוקימנא איצטריך ס"ד אמינא תהוי חקירת עדים כתחלת דין וקידוש החודש גמר דין

תורה אור השלם

1. משֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ קֹרְאִים אֶל יְיָ וְהוּא יַעֲנֵם: תהלים צט ו
2. וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט: דברים יז ט
3. אַל תֹּאמַר מֶה הָיָה שֶׁהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים הָיוּ טֹבִים מֵאֵלֶּה כִּי לֹא מֵחָכְמָה שָׁאַלְתָּ עַל זֶה: קהלת ז י
4. כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: תהלים פא ה
5. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: שמות יב א

מוסף רש"י

יפתח בדורו כשמואל בדורו. צריך אתה לנהוג כו כבוד (דברים יז יז).

הדרן עלך אם אינן מכירין

ראוהו שלשה. בעדות החדש קאי, **והן בית דין.** מסנהדרין המקדשין את החדש, **יעמדו השנים.** להיות עדים, **שאין היחיד נאמן.** לקדש החדש בימיו (כתובות כא:). **דנין ביום.** משא ומתן של דין, וגומרין **בלילה.** אם רצו (סנהדרין לב.). **כי חק לישראל הוא.** כלומר חק שיסמכו עשין בתורה חג, דהייו קידוש החדש, הרי הוא כמשפט, ומשפט ביום דכתיב ביום הגתילו את בניו (סנהדרין יא:). **דין אפילו ביחיד.** דכתיב (ויקרא יט) בצדק תשפוט (סנהדרין ה.).

רבינו חננאל (המשך)

ולקדשוה בלילה, כדתנן דיני ממונות דנין ביום וגומרים בלילה, קמ"ל דלא, שנאמר תקעו בחדש שופר וגו' כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, חק תקיעת שופר וכי היום מקרא קדש אימת הוי, בגמר דין, וקא קרי ליה משפט. כלומר עיקר המשפט בקידושו, ומשפט לא הוי אלא ביום. **ראוהו בית דין.** ז) ואמאי צריכין להעיד בפניהם. אמר ר' זירא שראוהו בלילה, שלא יתכן להן לקדשו בלילה

ז) קדושין סו: ע"ש סנהדרין כח:, ב) לעיל כד., ג) כתובות כא:, ד) סנהדרין לב., ה) [מגילה כא. סנהדרין יא:], ו) [ל"ל ומיא], ז) סנהדרין לב., ח) ב"ק 5:, ט) בס"מ: וכנגיאים, י) [ש"מ יב], כ) [דברים כא],

---

ראוהו בית דין וכל ישראל כולו. ואע"פ שנתפרסמה הלבנה לכל, או נחקרו העדים, ולא הספיקו בית דין לקדשו עד שחשיכה, הרי זה מעובר. ואוקימנא איצטריך ס"ד אמינא תהוי חקירת עדים כתחלת דין וקידוש החודש גמר דין

מקלפן נעשין עדיס. ויעידו בפני חבריהם דגבי דיני נפשות עדות בעינן דכתיב (דברים יז) על פי שנים עדים יומת המת לא יומת וגו': **ומקלפן נעשין דיינים.** אבל המעידים לא ישבו וידונו עמהם דהראוי להעיד אינ ליה לרבי טרפון נעשה דיין אבל עד עצמו לית ליה דנעשה דיין. וגבי עדות החדש גופה נמי לא אכשרנא במתני' להיות העדים נעשים דיינים דאם כן למה לי יושיבו מחבריהם יעידו בפני יחיד ואחר כך ישבו הם עמו ויקדשו והכי אמרינן ליה בפרק שני דכתובות (דף כא.): **זונין עדיס הס.** ראויס להעיד: **והאילו העדה.** יהפכו בזכותו: **מתני' לא השופרות.** בין של איל בין של יעל: **שהוא קרן.** אינו קרוי שופר וגבי יום"כ שופר כתיב (ויקרא כה) והעברת שופר תרועה ובפרק בתרא (דף לד.) גמרינן ר"ה מיובל: **בקרן היובל.** ויובל דיקרא הוא כדמפרש בגמ': **גמ' אקרו קרן ואקרו שופר.** אקרו קרן כדאמרן ואקרו שופר דכתיב במתן תורה (שמות יט) במשוך היובל וגו' וכתיב [שם] ויהי קול השופר (א): **וקרני ראש קרניו.** של בכור שורו קרן אשכחן דאקרי שופר: **ותיבעי לה.** תפלתי משופר ובשור קא משתעי קרא: **שור שהוא** (ב)**פר.** ביום שנקרא שור היה גדול כפר זהו שור של מעשה בראשית שביום שנברא נברא בקומתו) ושור בן יומו קרוי שור (ג) שנאמר (ויקרא כב) שור או כשב או עז ופר אינו נקרא עד בן שלשת: **אין קטיגור.** זהב העגל. ושופר של פרה נמי קטיגור דעגל הוא: **הואיל ואישתני.** להיות דס ואין מראית הפר ניכר: **חוטא בל יקריב.** האדם לא יקריבנו הלוס שהוא חטא בו: **חוטא בל יתנאה.** להתקשט בו בקרבו הלוס: **כיון דזכרון קא אתי לפניס דמי.** שופר נמי אע"ג דלית ביה משום חוטא בל יקריב ולית ביה משום חוטא בל יתנאה כיון דלזכרון קא אתי כבגדי כהן גדול שלפניס דמי: **גילדי גילדי.** בכל שנה ושנה ניכרת תוספתו והוא כמין גלד מוסיף על גלד ראשון בתכלילו של ראשון תחילת השני: **גמולה.** **מוגדלה: עוחות.** לשון חלוקות (ד): **שרוי.** לשון רמיה כמו ויסקף (בראשית יט) ומתרגמינן ואיסתכי: קבען

דרחמנא אמר ושפטו העדה והצילו העדה. תימה דבפרק אלו הן הגולין (מכות דף יב.) נפקא ליה מקרא אחרינא דאמר מנין לסנהדרין שראו באחד שהרג את הנפש שאין הורגין אותו עד שיעמוד בב"ד תלמוד לומר עד עמדו לפני העדה למשפט ויש לומר דעיקר דרשה מהתם וקרא דהכא אינטריך דלא יליף מהתם לשאר דינין להלכין ב"ד אחר דשאני התם דאמר רחמנא והצילו העדה ומיהו הוא הדין לענין מכה חבירו כדמוכח בפ' החובל (ב"ק דף כ: ותס) ובעד נעשה דיין יש דיינים חלוקים כמו שפירשנו בפ' ב' דכתובות (כא: ותס ד"ה הנה) דבעדות החדש דאורייתא על הראוה הוא דנעשה דיין ובקיום שטרות דרבנן אפילו עד המעיד נעשה דיין ובדיני נפשות אפילו עד הראוה אין נעשה דיין (ו):

חוץ משל פרה. הא דלא קתני נמי חוץ משל ראש דשל ראש נמי איקרי קרן דכתי' (דברים לג) וקרני ראש קרניו וכתיב (תהלים כב) ומקרני רמים עניתני ושמא אינס חלוסים ואינס ראויס לשופר: **והיה במשוך בקרן היובל.** תימה דלא מייתי קרא דיצחק דכתיב (בראשית כב) בסבך בקרניו ואע"ג דהתוא קרא מחייס הה"נ מייתי לה בגמרא בכור שורו הדר לו וקרני ראש קרניו וי"ל דנראה ליה לאתויי האי משום דכתיב ביה שופר: **אקרו** קרן ואקרו שופר. פירש רש"י אקרו קרן כדאמרן ואקרו שופר דכתיב במשוך היובל וכתיב ויהי קול השופר יש מקשין אמאי לא הביא האי קרא דמתניתין במשוך בקרן היובל בשמעכם קול השופר להוכיח דכל שופרות אקרו שופר שטות להקשות וקל להבין דאדרבה מהאי קרא מוכח דשופר אקרי קרן ועוד צריך להוכיח דבעלמא (ד) שופרות אקרו שופר:

חוטא בל יתנאה קאמרינן. וגבי שופר מתנאה נמי בקול תקיעתו: **כיון** דלזכרון **קאתי.** תימה אפוד וחשן נמי לזכרון קאתו כדכתיב בקרא וי"ל דהשבטים זכרון הס: **ולא** שנים ושלשה שופרות. ולא דמי למניח שופר (ה) בתוך שופר כדפירש בקונטרס דעל גלד ראשון אתוסף גלד שני שפת השני בתכלילו של ראשון והקול יוצא דרך כולס:

לנדה גלמודה. ונפקא מינה כדדרשינן בסוטה (דף מב.) כי עדת חנף גלמוד (איוב טו): חלוגלוגות

מקצתן נעשו עדים ומקצתן נעשו דיינין דברי רבי טרפון רבי עקיבא אומר כולן נעשין עדים (ו) ואין עד [א]נעשה דיין אפילו תימא רבי עקיבא עד כאן לא קאמר רבי עקיבא התם אלא בדיני נפשות דרחמנא אמר [1]ושפטו העדה והצילו העדה וכיון דחזיוהו דקטל נפשא לא מצו חזו ליה זכותא אבל הכא אפילו ר' עקיבא מודה: **מתני'** [2]כל השופרות כשרים חוץ משל פרה מפני שהוא קרן אמר רבי יוסי והלא כל השופרות נקראו קרן שנאמר (ז)[2]במשוך בקרן היובל: **גמ'** [3]שפיר קאמר רבי יוסי ורבנן כל השופרות אקרו שופר ואקרו קרן דפרה קרן אקרי שופר לא אקרי דכתיב [3]בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו ור' יוסי אמר לך דפרה נמי אקרי שופר דכתיב [4]ותיטב לה' משור פר אם שור למה פר ואם פר למה שור אלא מאי שור פר משופר ורבנן כדרב מתנה דאמר רב מתנה מאי שור פר שהוא גדול כפר עולא אמר היינו טעמא דרבנן כדרב חסדא דאמר רב חסדא מפני מה אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב לפני ולפנים לעבוד עבודה לפי (ג)שאין קטיגור נעשה סניגור ולא והא איכא דם פר הואיל ואשתני אשתני והא איכא ארון וכפורת וכרוב חוטא בל יקריב קאמרינן והא איכא כף ומחתה חוטא בל יתנאה קא אמרינן והא איכא בגדי זהב מבחוץ מבפנים קא אמרינן שופר נמי מבחוץ הוא כיון דלזכרון הוא כבפנים דמי והא תנא מפני שהוא קרן קאמר חדא ועוד קאמר חדא דאין קטיגור נעשה סניגור ועוד מפני שהוא קרן ור' יוסי אמר לך דקא אמרת אין קטיגור נעשה סניגור הני מילי מבפנים והאי שופר מבחוץ הוא ודקא אמרת מפני שהוא קרן כל השופרות נמי אקרו קרן אביי אמר היינו טעמייהו דרבנן שופר אמר רחמנא ולא שנים ושלשה שופרות והא דפרה כיון דקאי גילדי גילדי מיתחזי כשנים ושלשה שופרות והא תנא מפני שהוא קרן קאמר חדא ועוד קאמר חדא דשופר אחד אמר רחמנא [5]ולא שנים ושלשה שופרות ועוד מפני שהוא קרן ורבי יוסי אמר לך דקאמרת שופר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה שופרות כיון דמחברי אהדדי חד הוא ודקאמרת מפני שהוא קרן כל השופרות נמי אקרו קרן מאי משמע דהאי יובלא לישנא דדכרא הוא דתניא אמר רבי עקיבא כשהלכתי לערביא היו קורין לדכרא יובלא ואמר ר"ע כשהלכתי לגליא היו קורין לנדה גלמודה (ז)מאי גלמודה גמולה דא מבעלה ואמר ר"ע כשהלכתי לאפריקי היו קורין למעה קשיטה למאי נפקא מינה לפרושי [5]מאה קשיטה דאורייתא מאה דנקי אמר רבי כשהלכתי לכרכי הים (ט)היו קורין למכירה כירה למאי נפקא מינה לפרושי (ו)[6]אשר כריתי לי אמר ר"ש בן לקיש כשהלכתי לתחום קן נשרייא היו קורין לכלה נינפי ולתרנגול שכוי לכלה נינפי מאי קרא [7]יפה נוף משוש כל הארץ ולתרנגול שכוי אמר רב יהודה אמר רב ואיבעית אימא ריב"ל מאי קרא [8]מי שת בטוחות חכמה או מי נתן לשכוי בינה מי שת בטוחות חכמה אלו כליות או מי נתן לשכוי בינה זה תרנגול לוי איקלע לההוא אתרא אתא גברא לקמיה אמר ליה קבען

ז א מיי' פ"ה מהלכות עדות הלכה מ [והלכה ט] סמג עשין קנו טוש"ע מ"מ סי' ז סעיף ה:

ח ב סמג עשין מב טוש"ע מ"מ סי' תקפו ס"מ:

תורה אור השלם

1. וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה בֵּין הַמַּכֶּה וּבֵין גֹּאֵל הַדָּם עַל הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה: במדבר לה כד
2. וְהָיָה בִּמְשֹׁךְ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל כְּשַׁמְעֲכֶם אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר יָרִיעוּ כָּל הָעָם תְּרוּעָה גְּדוֹלָה וְנָפְלָה חוֹמַת הָעִיר תַּחְתֶּיהָ וְעָלוּ הָעָם אִישׁ נֶגְדּוֹ: יהושע ו ה
3. בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנַיִ רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגֵּח יַחְדָּו אַפְסֵי אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה: דברים לג יז
4. וְתִיטַב לַיְיָ מִשּׁוֹר פָּר מַקְרִן מַפְרִיס: תהלים סט לב
5. וַיִּקַּן אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה: בראשית לג יט
6. אָבִי הִשְׁבִּיעֲנִי לֵאמֹר הִנֵּה אָנֹכִי מֵת בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שָׁמָּה תִּקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֶעֱלֶה נָּא וְאֶקְבְּרָה אֶת אָבִי וָאָשׁוּבָה: בראשית נ ה
7. יָפֶה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ הַר צִיּוֹן יַרְכְּתֵי צָפוֹן קִרְיַת מֶלֶךְ רָב: תהלים מח ג
8. מִי שָׁת בַּטְּחוֹת חָכְמָה אוֹ מִי נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה: איוב לח לו

מוסף רש"י

ואין עד נעשה דיין. המעיד על הדבר אין נעשה עוד דיין בגופו דבר וגם אם רואה את הדבר ונעשה עד אין נעשה עליה עוד דיין בעדות עצמו אלא אם כן מעידין אחרים בפניו, ונראה בעיני לגרוס הכתוב הוא, דכתיב ועמדו שני האנשים וגו' בעדים הכתוב מדבר, לפני ה' לפני הדיינים, אמתוניגן קרא דצריך להעיד שניס לפני הדיינין, אבל העדים אינן חוזרין ויושבין ודנין (רשב"ם ב"ב קיד.). **שאין קטיגור נעשה סניגור.** קטיגור אומר, סניגור אומר מלין יושר (חגיגה יג:). **גמולה.** גדולה, כמו (בראשית כא) ויגמל (סוטה מב.).

רבינו חננאל (המשך)

בקרן האיל, לפיכך אמר מאי משמע דהאי [אבל] [יובל] דכתיב בהאי קרא איל הוא, שכן בערבייא קורין לאיל יובלא. **מאה קשיטה,** מאה מעה. שכן באפריקא קורין [למעה קשיטא. כלה, נינפי. שכן בתחום קן נשרייא קורין] לכלה, נינפי. והוא לשון יווני. מי שת בטוחות חכמה, אלו הכליות. או מי נתן לשכוי בינה, זה תרנגול. מי שת בטוחות חכמה, אלו הכליות. או מי נתן לשכוי בינה, זה תרנגול.

(א) כתובות כא: גיטין ה: ב"ק ג: ב"מ קיד. סנהדרין לד:, (ב) [בשמעכם את קול השופר כך איתא בכי"ף וברא"ש], (ג) [ברכות נט. קדושין ה.], (ד) סוטה מב., (ה) [סוטה יג.], (ו) [חולין לב.], (ז) לעיל יא., (ח) [ב"ק סה:], (ט) [מלקות רש"ס], (י) [וע"ע תוס' ב"ב קיד. ד"ה אבל וד"ה ואין], (כ) [עי' מהרש"א וע"ע בתי"ט העתיק בזה"ל ועוד צריך להוכיח דבעלמא אקרי שופרות בלא קרן], (ל) [נקמן מז:],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אקרו קרן כו' קול השופר הס"ד ותמ"ל מה"ד קרן אשכחן דאקרי דכתיב וקרני ראש קרניו של בכור שורו הס"ד: (ב) ד"ה שור שהוא כפר ביום כו' אז עז כי יולד ופר אינו נקרא:

גליון הש"ם

גמ' שפיר קאמ' ר"י. כעין זה פסחים דף כח ע"ב: **שם ולא שנים ושלשה שופרו'.** עי' סוטה דף יז ע"ב תד"ה כתבה על שני:

רבינו חננאל

מקצתן נעשו עדים ומקצתן נעשו דיינים, דברי ר' טרפון, ר' עקיבא אומר כולן עדים הן ואין עד נעשה דיין. ודחינן כי אמר ר' עקיבא בדיני נפשות אבל בעניין ראש חודש אפי' ר' עקיבא מודה. **ירושלמי:** ר' הונא הוה חכים שהדי לבר נש, אזל בעי מידון קומהי וכפר ביה כול'. ואסיקנא ושרא רב הונא גרמיה מן ההוא דינא ואזיל ואסהיד עלוי קומי ב"ד חזרון. קידשוהו קודם לזמנו או לאחר עיבורו יום אחד, יכול יהא מקודש, ת"ל תקראו אותם אלה הם מועדי. כלומר אם תקראו אותם בזמנן הן מועדי, ואם לאו אין [אלה] מועדי. קודם לזמנו יום כ"ט לחודש, לאחר עיבורו יום ל"ב. **ביומי דר' ברכיה אישתתקן,** אמר לון שמעתון דאתקדש ירחא, וארכנון ברישיהון וקבלון. **מתני'. כל השופרות כשיריין חוץ משל פרה מפני שהוא קרן.** ואמרינן שפיר קאמר ר' יוסי לרבנן כל השופרות נקראו קרן כו'. ורבנן כל השופרות נקראו שופרות היובלין ואיקרו קרן, של פרה קרן איקרי שופר לא איקרי כו'. **מאי שור פר שהוא מפר.** כלומר, שור הנולד מפר שהוא חזק אמיץ בכוחו, לפיכך הוא חזק ושמן מובחר שבשוורים, ולא משור זקן שכבר כחש כחו. **קטיגור מלין רכיל.** פירוש סניגור מלין יושר. **פי' חוטא בל יתגאה,** אדם שחטא לא יתגאה בכלי זהב וישמנ[ש] לפני ולפנים. קרן של פרה כיון דהוא גילדי גילדי כשנים ושלשה שופרות זה בתוך זה מרמן, והתורה אמרה שופר אחד לא שנים ושלשה שופרות. **כתיב** והיה במשוך בקרן היובל, ופירש ר' יוסי

חלוגלוגות. וגפקא מינה לזב בפ"ק דיומא (דף יח.) דאמרינן אין מאכילין אותו דברים המביאים לידי טומאה כגון חלוגלוגות: **של יעל פשוט.** פירש בקונטרס היה שכן שמה וקורין אותה אשטנבו"ק ובערוך פי' היא כשבה נקבה וקרן הכשבה רגיל להיות פשוט וכפירש הקונטרס נראה דיעל היה דכתיב (תהלים קד) הרים הגבוהים ליעלים ואקו ודישן (דברים יד) מתרגמינן ויעלא ורמא ומלוה בשל יעל פשוט כדמשמע בגמ' דכמה דפשיט טפי עדיף משום נשא לבנו אל כפים ומיהו אין הלכה כן אלא כר' יהודה דאמר בר"ה בשל זכריס כפופים דהיינו של איל ור' לוי קאי כוותיה בגמ' דאמר מלוה של ר"ה ויוה"כ בכפופים דקסבר כמה דכייף איניש טפי עדיף משום והיו עיני ולבי שם וכדאמר ר' אבהו בפ"ק (דף טז.) למה תוקעין בשופר של איל אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק ומיהו נראה דלא פליגי אלא לכתחילה אבל כולהו מודו דיוצא בדיעבד בין בשל איל בין בשל יעל דכתני' ריש כל השופרות כשרים חוץ משל פרה והיכא דלא מצא של איל יוצא בשל רחל או בשעיר עזים תדע דלמלוה פליגי דהא ר' לוי מלוה קאמר ועוד אמו פשוט וכפוף כתיב בקרא תעבירו שופר כתיב ביובל (ויקרא כה) ולפיכך ר"ה מיניה וכיון דכולהו אקרו שופר חוץ משל פרה למה לא יצא ועוד משמע דפלוגתא דרבנן ור' יוסי בפני עצמן ופלוגתא דרבנן ור' יהודה בפני עצמן ולאו מדא פלוגתא היא ואם תמצא לומר דדוקא איירי אם כן הויא חדא פלוגתא דלתנא קמא כולהו כשרין בין בראש השנה בין ביוה"כ בין בתעניות חוץ משל פרה ור' יוסי אומר אף של פרה ולאידך רבנן ר"ה ויוה"כ בשל יעל ותעניות של זכרים ור' יהודה ר"ה של זכרים וביובל בשל יעלים ומיהו קשה קצת דהא ר' לוי דאמר מלוה של ר"ה ויוה"כ היינו משום דילפינן גזרה שוה זה מזה בשביעי שביעי כדאמרינן בפ' בתרא (דף לד.) וכדתנן שוה יובל לר"ה לתקיעה ואי הוה טעמא משום מלוה בעלמא כדאמרינן דכמה דכייף איניש טפי עדיף היינו דוקא בראש השנה שהתקיעה לתפלה ולזכרון אבל יובל אין התקיעה אלא סימן שלוח עבדים והשמטות שדות החוזרות לבעלים לכך היה נראה לי מתוך זה דאינו יוצא אלא בכפוף פירוש דצריך להיות כפוף אי לא לא וגמרינן יובל מיניה: **ושתי חצוצרות באמצע.** שתי שופרות היו להן אחד מכאן ואחד מכאן כדי שיהיו החצוצרות באמצע משום דמצות היום בחצוצרות: **רבי יהודה אומר בר"ה בשל זכרים וביובלות בשל יעלים.** לית ליה לרבי יהודה שוה יובל לר"ה והא דבעינן שופר בראש השנה לאו משום דילפינן מיובל אלא כאידך תנא דיליף בפ' בתרא (ג"ז שם דף לד.) מדכתיב תקעו בחדש שופר ומיהו ההוא תנא נמי יליף ר"ה מיובל בגזרה שוה כדקאמרינן שלש תרועות נאמרו בר"ה ומייתי קרא דוהעברת שופר תרועה דכתיב ביובל וביום ולא בלילה נמי יליף מיובל כדקאמר התם והא דאיצטריך ליה קרא דתקעו בחדש שופר משום דיליף נמי דאש השנה ממדבר והוה אמינא דבחצוצרות כמדבר לכך נראה דמודה רבי יהודה דשוה יובל לר"ה אלא לענין הך מילתא אין שייך להשוותם להיות בשל זכרים כשל ר"ה דטעמא דר"ה מסברא בעלמא דכמה דכייף איניש טפי עדיף שהוא יום הדין ולהזכיר עקידה אבל יובל דלשלוח עבדים ושדות החוזרות לבעלים אין לחוש אלא שיהא שם שופר עליו אע"ג דר' לוי נמי משוה להו לענין זה משום גזרה שוה יש לומר דבהא פליגי:

בתורה

קבען פלניא. גזלני פלוני: **כמה קבענוך.** המעשר והתרומה אתם קובעים אותי: **מאי סירוגין.** ששנינו במגילה (דף יז.) קראה סירוגין (סירוגין): **פסקי.** לפרקים שאינן נכנסין יחד: **מאי חלוגלוגות.** ששנינו בפ"ק דיומא (דף יח.) כל שבעת הימים לא היה אוכל השוס והחלוגלוגות: **פרפחיני.** ירק שקורין עורקקל"י: **סלסלה.** חפוש והפך במטמונים של תורה: **והוה דרינא טונא.** נושא משוי: **מתני' שופר של ראש השנה של יעל פשוט.** מפרש טעמא בגמרא דמידי דתפלה בעי פשיטות: **יעל.** שטיי"ן בו"ק: **ופיו מלופף וזב.** בשל מקדש קאמר: **שופר מאריך.** לאחר שחצוצרות פוסקין תקיעתן נשמע קול השופר: **ובתעניות.** דאמרינן במס' תענית (דף טו:) תקעו הכהנים תקעו: **בשל זכרים.** אילים שסתמן כפופין: **ושתי חצוצרות באמצע.** שני שופרות להן אחד מכאן ואחד מכאן והן באמצע: **שמצות היום בחצוצרות.** דלכנופיא בעלמא נינהו וכל כנופיא בחצוצרות דכתיב (במדבר י) והיו לך למקרא העדה: **שוה היובל לראש השנה לתקיעה.** בפשוטין ואף על גב דתקיעתו ביובל לא לתפלה ולא לזכרון אלא לסימן שילוח עבדים והשמטת מכירת שדות אפילו הכי כדר"ה בעי למעבדי' דגמרינן לה לגזירה שוה שביעי שביעי בפ' בתרא (דף לד.): **ולברכות.** דבעי למימר תשע ברכות ביום הכפורים של יובל: **ר' יהודה אומר כו'.** טעמא מפרש בגמ': **וביובלות בשל יעלים.** וגזירה שוה לא גמיר: **גמ' ושל כל השנה.** של תעניות: **קמ"ל.** בר"ה אית ליה כרבי יהודה אבל ביובל לית ליה משוס גזירה שוה: **כמאי קמיפלגי.** תנא קמא ורבי יהודה: **כמה דכייף איניש.** בתפלתו פניו כנוטין לאחר טפי עדיף משום והיו עיני ולבי שם (מלכים א ט) הלכך בראש השנה לתפלה ולהזכיר עקידת יצחק בא בעינן כפופין ויובלות שהן לקרוא דרור בעינן פשוטין וגזירה שוה לית ליה: **כמה דפשיט טפי עדיף.** משום נשא לבנו אל כפים (איכה ג) הלכך בראש השנה בפשוטין לתפלה הוא דיוה"כ נמי (ג) משום דשויה בגזירה שוה ובתענית דלכנופיא לא איכפת לן ועבדינן כפופין להכירא. ור' לוי אית ליה כר' יהודה לתפלה בעינן כפופים וביום הכפורים סבירא ליה דשוה היובל לראש השנה כרבנן הלכך תרוויהו בעינן כפופים: ופיו

מתני' שופר של ראש השנה של יעל פשוט. מפרש טעמא בגמרא דמידי דתפלה בעי פשיטות: **יעל.** שטיי"ן בו"ק: **ופיו מלופף וזב.** בשל מקדש קאמר: **שופר מאריך.** לאחר שחצוצרות פוסקין תקיעתן נשמע קול השופר: **ובתעניות.** דאמרינן במס' תענית (דף טו:) תקעו הכהנים תקעו: **בשל זכרים.** אילים שסתמן כפופין: **ושתי חצוצרות באמצע.** שני שופרות להן אחד מכאן ואחד מכאן והן באמצע: **שמצות היום בחצוצרות.** דלכנופיא בעלמא נינהו וכל כנופיא בחצוצרות דכתיב (במדבר י) והיו לך למקרא העדה: **שוה היובל לראש השנה לתקיעה.** בפשוטין ואף על גב דתקיעתו ביובל לא לתפלה ולא לזכרון אלא לסימן שילוח עבדים והשמטת מכירת שדות אפילו הכי כדר"ה בעי למעבדי' דגמרינן לה לגזירה שוה שביעי שביעי בפ' בתרא (דף לד.): **ולברכות.** דבעי למימר תשע ברכות ביום הכפורים של יובל: **ר' יהודה אומר כו'.** טעמא מפרש בגמ': **וביובלות בשל יעלים.** וגזירה שוה לא גמיר: **גמ' ושל כל השנה.** של תעניות: **קמ"ל.** בר"ה אית ליה כרבי יהודה אבל ביובל לית ליה משוס גזירה שוה: **כמאי קמיפלגי.** תנא קמא ורבי יהודה: **כמה דכייף איניש.** בתפלתו פניו כנוטין לאחר טפי עדיף משום והיו עיני ולבי שם (מלכים א ט) הלכך בראש השנה לתפלה ולהזכיר עקידת יצחק בא בעינן כפופין ויובלות שהן לקרוא דרור בעינן פשוטין וגזירה שוה לית ליה: **כמה דפשיט טפי עדיף.** משום נשא לבנו אל כפים (איכה ג) הלכך בראש השנה בפשוטין לתפלה הוא דיוה"כ נמי (ג) משום דשויה בגזירה שוה ובתענית דלכנופיא לא איכפת לן ועבדינן כפופין להכירא. ור' לוי אית ליה כר' יהודה לתפלה בעינן כפופים וביום הכפורים סבירא ליה דשוה היובל לראש השנה כרבנן הלכך תרוויהו בעינן כפופים: ופיו

(א) אמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן מאי דכתיב (תהלים קיח) אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה אבן מאסו בנאי אבא היתה לראש פנה אבן מאסו בנאי אבא היתה לראש פנה אבן מאסו בנאי אבא

ופיו מצופה זהב כו'. במקום הנחת פה פסול. שהתקיעה בזהב ולא בשופר: **לכך מאריך בשופר.** תירוצא הוא: **וממילא כו'.** דמה לי סוף בלא תחילה ומה לי תחילה בלא סוף ומשום דבעי לאותויי אתרוייהו דייק הך דיוקא: **תקע ברא"שונה.** בפשוטה שלפני התרועה:

ומשך בשניה כשתים. לפי שהיה צריך לתקוע כאן ג' תקיעות לצופות אחת לפשוטה לאחריה דמלכיות ואחת לפשוטה לפניה דזכרונות: בור ודות חדא הוינהו [ט] אלא שהבור בחפירה והדות בבניין על הקרקע ליטטרנ"א בלע"ז: **פיטם.** חבית גדולה פונטו"ן בלע"ז: **מחד גברא.** דומיא דזכור ושמור: **הא לא דמיא.** הא מילתא דשופר לא דמיא אלא לפיפא: **י' קורין.** וי' קולות יש כאן שלי אפשר להם לנמנם דיבורם בתיבה אחת שלא יהא אחד לאחור ואחד לפניה: **דחביבה עליה.** חדשה היא לו: **הטורה חסה.** דכתיב (ויקרא יד) ואוה הכהן ופנו את הבית שלא יטמאו כלי חרס שבתוכו שאין להם טהרה במקוה: **למיעבד עובדא.** בחצוצרות ושופר: **מקום שיש שופר.** כגון ר"ה ויובל: **מקום שיש חצוצרות.** כגון תעניות: **וכך הנהיג.** כמשנתינו שופר וחצוצרות: **בשערי מזרח ובהר הבית.** חדא מילתא היא בשערי מזרח בהר הבית וי"א בשערי מזרח בעזרת נשים: **מתני' שופר שנסדק ודבקו.** בדבק שקורין גלו"ד: **פסול.** דהוה ליה כשני שופרות:

גמ'

בתורה אחד קורא. פירוש לבדו ואחרי כן המתרגם מתרגם לבדו ולא שנים קורין יחד ומתרגמין יחד:

אבל שנים לא. והא דאמרינן בפ"ק דב"ב (דף טו. ושם) שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם לא שלא יקרא אחר עמו דא"כ כל התורה נמי אלא שלא יחלקום לשנים זה מרגעה וזה מרגעה ומה שנוהגין לקרות שנים בתורה סמכו אמתני' דפרק בתרא דבכורים [י] (משנה ז) דתנן בראשונה כל מי שיודע לקרות קורא וכל מי שאינו יודע לקרות מקרין אותו ונמנעו מלבביא בכורים התקינו שיהיו מקרין את מי שהוא יודע ואת מי שאינו יודע:

כמאן מצלינן זה היום תחלת מעשיך. תימה הא קי"ל כרבי יהושע דאמרינן בפ"ק (דף יב.) לתקופה כר' יהושע ואומר ר"ת דקי"ל כרב עינא דפריך משום יובל ורב עינא ה"ק והא מיכא זה היום תחלת מעשיך דאיתיה בראש ת"ש תקע ביובל אלא ודאי הא דאמרינן ליה לאו משום בריתו של עולם אלא משום תחלת מעשה דין שהעולם נדון בו להתקיים או לאו וזה שייך נמי ביום"כ ביובל דהוקש לר"ה כדלקמן בפרק בתרא (דף לד.) [כ] (אבל בשאר יומי לא) ואע"ג דמשני ליה שפיר רב עינא לא הדר ביה ומיהו לאידך לישנא קשיא דקאמר מתני' דלא כר"א הוה ליה לשנויי דזה היום תחלת מעשיך לאו אבריאת עולם קאי ומה שיסד ר"א הקליר בגאם דשמיני עצרת כר"א דאמר בתשרי נברא העולם ובשל פסח יסד כר' יהושע אומר ר"ת דאלו ואלו דברי אלהים חיים ואיכא למימר דבתשרי עלה במחשבה לברואות ולא נברא עד ניסן ודכוותה אשכחן בפרק עושין פסין (עירובין דף יח. ושם) גבי אדם שעלה במחשבה לברואות שנים ולבסוף לא נברא אלא אחד:

כמאן דלא כר' אליעזר. תימה הא ע"כ לא שוו לכל מילי דתניא לקמן בפרק בתרא (דף ג.) שוה יובל לר"ה לתקיעה ולברכות אלא שביובל תוקעין בין בב"ד שקדשו את החדש בין בב"ד שלא קדשו את החדש וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע: **שופר שנסדק ודבקו פסול.** פי' בקונטרס דהוה ליה כשני שופרות משמע שר"ל שנסדק לגמרי שנחלק לג' חתיכות שאם היה מחובר מצד אחד אין זה שני שופרות ותימה דאם נחלק לגמרי היינו דבק שברי שופרות ולכך נראה דנסדק מצד אחד לארכו על פני כולו ולפי שאין שם שופר עליו וכ"ש דבק שברי שופרות אלא זו ואין צריך לומר זו קתני מ"ג יותר סופו להפרד כשנסדק מצד אחד ודבקו משאם עשה שופר אחד של חתיכות והוי שם שופר עליו טפי קא משמע לן ודבק שברי שופרות נמי לא מיפסיל מטעם שנים ושלשה שופרות אלא דאין זה קרוי שופר אי נמי משום דכתיב (ויקרא כה) והעברתם דרך העברתו כי היכי דפסלינן הפכו ותקע בו משום דבעינן דרך העברתו ואפילו נפסל מטעם משום שנים ושלשה שופרות אין קשיא כלום:

ניקב

ופיו מצופה זהב: והתניא [א] ציפהו זהב במקום הנחת פיו פסול שלא במקום הנחת פיו כשר אמר אביי כי תנן נמי מתניתין שלא במקום הנחת פה תנן: ושתי חצוצרות מן הצדדים: ותרי קלי מי משתמעי והתניא [ב] [1] זכור [2] ושמור בדיבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכולה לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע לכך מאריך בשופר למימרא דכי שמע [ג] סוף תקיעה בלא תחילת תקיעה יצא וממילא תחילת תקיעה בלא סוף תקיעה יצא ת"ש תקע [ד] בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת אמאי תיסלק ליה בתרתי פסוקי תקיעתא מהדדי לא פסקינן ת"ש [ה] התוקע לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך הפיטם אם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא אמאי ליפוק בתחילת תקיעה מקמי דליערבב קלא [ו] אלא תרתי קלי מחד גברא לא משתמעי מתרי גברי משתמעי ומתרי גברי מי משתמעי והא תניא [ז] [3] בתורה אחד קורא ואחד מתרגם [4] ובלבד שלא [ח] (יהו שנים קורין) ושנים מתרגמין הא לא דמיא אלא לסיפא [ט] בהלל [י] ובמגילה אפילו עשרה קורין אלמא כיון דחביב יהיב דעתיה הכא נמי כיון דחביב יהיב דעתיה ושמע אלא למה מאריך בשופר לידע שמצות היום בשופר: ובתעניות בשל זכרים כפופין ופיו מצופה כסף: מאי שנא התם דזהב ומ"ש הכא דכסף איבעית אימא כל כינופיא דכסף הוא דכתיב [3] עשה לך שתי חצוצרות כסף ואיבעית אימא [יא] התורה חסה על ממונן של ישראל סבר למיעבד עובדא כמתניתין אמר ליה רבא [יב] לא אמרו אלא במקדש תניא נמי הכי במה דברים אמורים במקדש אבל בגבולין מקום שיש חצוצרות אין שופר מקום שיש שופר אין חצוצרות וכן הנהיג רבי חלפתא בציפורי ורבי חנניא בן תרדיון בסיכני וכשבא [יג] דבר אצל חכמים אמרו לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית בלבד אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי מאי קראה דכתיב [4] בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' לפני המלך ה' הוא דבעינן חצוצרות וקול שופר אבל בעלמא לא: שוה היובל לר"ה לתקיעה ולברכות כו': א"ר שמואל בר יצחק כמאן מצלינן האידנא זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון כמאן כרבי אליעזר דאמר [יד] בתשרי נברא העולם מתיב רב עינא שוה יובל לר"ה לתקיעה ולברכות והא איכא זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון דבר"ה איתא וביובל ליתא כי קתני אשארא רב שישא בריה דרב אידי מתני הכי א"ר שמואל בר יצחק הא דתנן שוה היובל לר"ה לתקיעה ולברכות כמאן דלא כרבי אליעזר דאי רבי אליעזר כיון דאמר בתשרי נברא העולם הא איכא זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון דבר"ה איתא וביובל ליתא כי קתני אשארא: **מתני'** [טו] שופר שנסדק ודבקו פסול כדי שברי שופרות אלא זו ואין צריך לומר זו דבק שברי שופרות נמי לא מיפסיל מטעם שנים ושלשה שופרות אלא דאין זה קרוי שופר אי נמי משום דכתיב (ויקרא כה) והעברתם דרך העברתו ואפילו נפסל מטעם משום שנים ושלשה שופרות אין קשיא כלום:

ניקב

תורה אור השלם

1. זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: שמות כ ז
2. שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוָּךְ יְיָ אֱלֹהֶיךָ: דברים ה יא
3. עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצֹצְרֹת כֶּסֶף מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה אֹתָם וְהָיוּ לְךָ לְמִקְרָא הֶעֵדָה וּלְמַסַּע אֶת הַמַּחֲנוֹת: במדבר י ב
4. בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְיָ: תהלים צח ו

הגהות הב"ח

(א) גמ' וכ"ה בן תרדיון בסיכני וכסנא הדבר אלא מכמים:

גליון הש"ם

גמ' אלא תרתי קלי כו' מתרי גברי. עי' סוטה דף לט ע"ב תד"ה עד שיכלה:

מוסף רש"י

תקע בראשונה. פשוטה שלפני התרועה תקע כלרכה (לקמן לג:) פשוטה שלפני תרועת המלכיות (לקמן כח.) ומשך בשניה. תקיעה של אחר התרועה משך כשתים לנתת בה ידי שתים, שהיה צריך לעשות זו אחר זו, פשוטה שלאחריה דמלכיות ופשוטה שלפניה דזכרונות (לקמן לג:) ומתכוין לנתת בה אף ידי פשוטה שלפני תרועת הזכרונות שעתיד עליו לתקוע תיכף לזו (לקמן כח.) אין בידו אלא אחת. דספוקי תקיעה אחת לשתים לא מספקין (לקמן לג:). אם קול שופר שמע. בלא קול הברה (לקמן כח.). ואם קול הברה שמע. עם קול השופר (שם). ובלבד וכו' ושנים מתרגמין. וכל שכן שאין שנים קורין ועוד שמא משום דתרי קלי לא משתמעי (מגילה כא:). התורה חסה על ממונן של ישראל. בתורת כהנים נפקא לן מוהוה הכהן ופנו את הבית בטרם יבא הכהן לראות את הנגע ולא יטמא וגו' (ויקרא יד) אמר ר' מאיר וכי מה מטמא לן שאמרה תורה להמתין שלא יראה הכהן את הנגע ולא יאמר טמא עד שיהא הכלים נפנין, וא"ת כלי עליו בגדיו ומתכת, מטתילן והם טהורים, ועל מה חסה תורה על כלי חרס ופכו, שאין לכן טהרה אלא שבירה, וכל כך חסה תורה על ממונן של בני עין (שהרי לדעת בלא עליו בעבור שהוא לר עין כלתיתא במדרס ובא אשר לו הבית, מפי' מהרש"ל) ק"ו על ממונן של ישראל (חולין מט: וכעי"ז יומא לט.).

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' פ"א מהלכות שופר הלכה ו טוש"ע א"ח סי' תקפו סעיף טז:
יד ב ג מיי' פי"ב מהל' תפלה הלכה יא טור ש"ע א"ח סי' קמא סעיף ב:
טו ד טוש"ע א"ח סי' תפח סעיף ב וסי' תרמד סעיף ב:
טז ה מיי' פ"ב מהלכות מגילה הלכה ז טור ש"ע א"ח סי' תכ"ב:
יז ו מיי' פ"א מהלכות תענית הלכה ד:
יח ז מיי' פ"א מהלכות שופר הלכה ה סמג עשין מב טוש"ע א"ח סי' תקפו סעיף ח:
יט ח מיי' וסמג שם טוש"ע שם סעיף י:

לעזי רש"י

צישטרנ"א [אישקריינ"א]. מרחף. פונטו"ן. חבית גדולה. גלו"ד. דבק חזק.

רבינו חננאל

ופיו של שופר מצופה זהב. ואוקימנא שלא במקום הנחת פה, אבל במקום הנחת פה פסול הוא אותו השופר. ושתי חצצרות מן הצדדין כו'. ואקשינן ותרי קלי מי משתמעי, כלומר איפשר לאדם לשמוע שני קולות בבת אחת, והתניא שמור וזכור בדבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ולא אוזן יכול לשמוע, ופרקינן לכך מארך בשופר כדי לצאת החובה בקול השופר. ואקשינן הנה [ג] כיון שהאריך בשופר סוף תקיעה יצא בלא תחלת תקיעה, למימרא דשמע סוף תקיעה בלא תחלת תקיעה יצא, והתנן תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת. פירוש, תקע תר"ת תקיעה תרועה תקיעה ועוד רוצה להתחיל תר"ת אחר, נמצא תקיעה של סוף תר"ת הראשון ותקיעה שהיא התחלת תר"ת השני סמוכות להדדי. עכשיו אם משך בסוף התקיעה האחרונה שבתר"ת הראשון כשיעור ב' תקיעות אין בידו אלא אחת, כי אין מפסיקין הסוף מן [ה]התחלה ולא עלה בידו אלא תר"ת אחת. ופרקינן פסוקי תקיעתא חדא לתרתי לא פסקי, ולעולם שמע תחלת תקיעה בלא סוף תקיעה, או סוף תקיעה בלא תחלת תקיעה יצא. ויש אומרים היה צריך תר"ת ותקע תקיעה ומשך בתרועה כדי תרועה ותקיעה, אין בידו אלא תקיעה אחת. ותלמוד ארץ ישראל מסייע לזה הפירוש. ת"ש התוקע לתוך הבור או לתוך הדות כו'. ושנינן תרי קלי מחד, כגון שמור וזכור שנאמרו מפי הגבורה תרי כחדא לא משתמעי אלא הני כאות ומופת, אבל תרי קלי מתרי משתמעי, כדתניא בהלל ובמגילה אפי' י' קורין וי' מתרגמין, אלמא כיון דחביב עליה יהיב דעתיה ושמע. הכא נמי גבי שופר וחצוצרות יהיב דעתיה ושמע. וא"כ למה מארך בשופר להודיע שמצות היום בשופר. ש"מ דשופר ביד אחד וחצוצרות ביד אחרים ותוקעין בהן. והני מילי במקדש, כדתניא בד"א במקדש אבל בגבולין מקום שיש שופר אין בו חצוצרות ומקום שיש חצוצרות אין שופר כו', מהאי קרא בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה', [לפני המלך ה'] בעינן בחצוצרות וקול שופר אבל בגבולין לא. שוה יובל לר"ה לתקיעה ולברכות. פי', בעינן ט' תקיעות וברכות מלכיות וזכרונות ושופרות(ד), כך מתפללין ביובל ביום"כ. כמאן מצלינן בר"ה זה היום תחלת מעשיך, כר' אליעזר דאמר בתשרי נברא העולם. ומותבינן והא תנן שוה יובל לר"ה לתקיעות ולברכות, והאיכא זה היום תחלת מעשיך. ר' יהודה אומר בראש השנה תוקעין בשל זכרים וקיי"ל כוותיה. [מתני'] שופר שנסדק ודבקו פסול כו'.

(א) לכאורה צ"ל כיון דמה שהאריך בשופר אינו אלא סוף תקיעה וכו'. (ב) אולי צ"ל וזכרונות ושופרות שמתפללין בר"ה כך מתפללין.

ניקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר. אם נפרצה דאיירי לאחר הסתימה לפי שלא הוחלקה סתימת הנקב אין הרוח יוצא בפשיטות ומעכב את הקול קשיא כיון דכל הקולות כשרין בשופר כדאמרינן בגמרא מה לי מעכב מה לי אינו מעכב וגרסה דאיירי קודם סתימה דקודם שנסתם היה הנקב מעכב את הקול שהיה הקול משתנה מחמת הנקב וכשסתמו חזר לכמות שהיה וכירושלמי גרס בהדיא אם היה מעכב קודם שסתמו פסול כשסתמו וטעמא דפסול כיון דסתימה זו מסייעה לקול משום דשופר אחד אמר רחמנא שלא יסייע דבר אחר לקול כמו לפהו זהב דאם נשתנה קולו פסול אבל אם לא היה מעכב את התקיעה שלא נשתנה קולו מתחילה מחמת הנקב הרי הוא כאילו לא ניקב ואין לחוש במה שסתמו והיכא דלא סתמו קאמר בהדיא בירושלמי דכשר משום דכל הקולות כשרין בשופר והשתא רבי נתן דקאמר בגמרא במינו כשר שלא במינו פסול ע"כ אהיה מעכב את התקיעה קאי דאפ"ה כשר במינו דהא ר' יוחנן קאמר עלה בגמרא והוא שנתייר רובו והוא שנפחת רובו ואי אפשר לנקב גדול כל כך שלא יעכב את התקיעה ומתני' כרבנן א"נ כר' נתן ובשלא במינו לישנא קמא דרבי יוחנן ומיהו לאידך לישנא דרבי יוחנן דקאמר שלא במינו פסול והוא שנפחת רובו משמע אבל במינו אף על פי שנפחת רובו כשר קשיא מתני' כמאן דע"כ הא דאמרי רבנן בין במינו בין שלא במינו פסול יעמיד כמו כן רבי יוחנן כשנפחת רובו דמאי שנא לרבי נתן מלרבנן כמו שדומה לו לרבי נתן סברת דלא נפחת רובו כשר אפילו שלא במינו למה לא יאמר כמו כן לרבנן דכולה בריתא נפחת רובו מיתוקמא ואע"פ שלא נפחת אלא מיעוטו אי אפשר שלא יעכב הנקב את התקיעה אם לא נסתם ואפילו הכי כשר ולכך נראה ודאי לפרש מ"מ דאם מעכב את התקיעה לאחר שסתמו קאמר ובירושלמי קתני במילתיה דרבנן בין במינו בין שלא במינו אם מעכב התקיעה פסול ואם לאו כשר וכן בתוספתא (פ"ב) ואפילו הכי קאמרי בירושלמי דמתני' ר' נתן ומסקנא דשמעתא והלכה למעשה נראה דשופר שניקב וסתמו במינו וחזר לקולו לכמות שהיה מתחילתו קודם שנקב לית דין ולית דיין דכשר אפילו היה מעכב התקיעה קודם שנסתם דפי' זה עיקר דאם מעכב את התקיעה לאחר שנסתם קאמר ולא סתמו כלל כשר אפילו מעכב הנקב את התקיעה דקאמרינן בירושלמי דכל הקולות כשרין בשופר: **ארוך** וקצרו כשר. איצטריך לאשמועינן דלא תימא דפסול משום דכתיב והעברת: **צפהו** זהב במקום הנחת הפה. היה נראה לפרש דעובי השופר במקום שמניח פיו קרי מקום הנחת הפה ושלא במקום הנחת פה היינו מבחוץ אבל א"כ היינו לפהו זהב מבחוץ ואם נפרש דשלא במקום הנחת הפה היינו לאשו האחד לגד הרחב הא אמרינן בסמוך הוסיף עליו כל שהוא בין במינו בין שלא במינו פסול והיינו יכולין לפרש דהתם בשאין בין הכל אלא שיעור שופר ודוחק: **צפהו מבפנים פסול.** לפי שאין קול שופר אלא קול זהב וכן מבחוץ כיון דנשתנה קולו: **אם** קול חיצון שמע **לא יצא.** שהקול יולא באויר שבין חילון לפנימי והיינו ב' או ג' שופרות: **נסדק** לארבו פסול. לא תני הכא אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר דקתני גבי נסדק לרחבו משום דלארבו לא מיפסל אא"כ נסדק על פני אלכו מראשו ועד סופו: **ושמע** קול שופר או קול מגילה אם כוון לבו יצא. הא דאמרינן בפ' כל גגות (עירובין דף לב: ושם) ליבור בקטנה ושליח ליבור בגדולה אין יוצאין ידי חובתן שאני התם דליכא עשרה עם שליח ליבור והא דאמרינן בשילהי כיצד צולין (פסחים פה: ושם) מן האגף ולחוץ כלחוץ ואמר רב וכן לתפלה ורבי יהושע בן לוי אמר אפילו מחילה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים קשה במאי קא מיירי אי לענין צרוף כגון לבור ושליח לבור או ט' ויחיד אם כן הוא סוגיא דכל גגות דלא כרבי יהושע בן לוי וכוותיה קיימא לן דהא הני נמי קיימי לחולייהו ג) כדאמרינן בסוטה בפ' ואלו נאמרין (דף לח: ושם) דמייתי מינה ראייה לברכת כהנים דאין מחילה מפסקת ואי לענין לאתא אייבי אם כן קשיא מתניתין לרב ויש לומר דאיירי לענין לענות עם הלבור קדושה ויהא שמיה רבא משום דאמרינן (ברכות דף כא:) כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מי' אבל בתקיעה ומצילה מודו:

ניקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר [ו]התוקע לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך [ז]הפיטם אם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא [ח]וכן [ט]מי שהיה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה אם כוון לבו יצא ואם לאו לא יצא אע"פ שזה שמע וזה שמע זה כוון לבו וזה לא כוון לבו: **גמ'** תנו רבנן [א]ארוך וקצרו כשר [ב]גרדו והעמידו על גלדו כשר [ג]ציפהו זהב במקום הנחת פה פסול שלא במקום הנחת פה כשר [ד]ציפהו זהב מבפנים פסול מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול ואם לאו כשר ניקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר [ה]נתן שופר בתוך שופר אם קול פנימי שמע יצא ואם קול חיצון שמע לא יצא ת"ר גרדו בין מבפנים בין מבחוץ כשר גרדו והעמידו על גלדו כשר הניח שופר בתוך שופר אם קול פנימי שמע יצא ואם קול חיצון שמע לא יצא אמר רב פפא לא תימא דהפכיה ככתונא אלא שהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב מ"ט כדרב מתנה דאמר [ו]רב מתנה [ז]והעברת דרך העברתו בעינן: דיבק שברי שופרות פסול: ת"ר [ח]הוסיף עליו כל שהוא בין במינו בין שלא במינו פסול ניקב וסתמו בין במינו בין שלא במינו פסול ר' נתן אומר [ט]במינו כשר שלא במינו פסול במינו כשר אמר רבי יוחנן [י]והוא שנשתייר רובו מכלל דשלא במינו אע"פ שנשתייר רובו פסול איכא דמתני לה אסיפא שלא במינו פסול א"ר יוחנן והוא שנפחת רובו מכלל דבמינו אע"פ שנפחת רובו כשר ציפהו זהב מבפנים פסול מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול ואם לאו כשר [י]נסדק לאורכו פסול [כ]לרוחבו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר ואם לאו פסול [ל]וכמה שיעור תקיעה פירש רשב"ג כדי שיאחזנו בידו ויראה [מ]לכאן ולכאן [נ]היה קולו דק או עבה או [ס]צרור כשר שכל הקולות כשירין [בשופר] שלחו ליה לאבוה דשמואל קדחו ותקע בו יצא פשיטא כולהו נמי מיקדח קדחו להו אמר רב אשי [ע]שקדחו בזכרותו מהו דתימא מין במינו חוצץ קמ"ל: התוקע לתוך הבור או לתוך הדות כו': אמר רב [פ]הונא [צ]לא שנו אלא לאותן העומדים על שפת הבור אבל אותן העומדין בבור יצאו תניא נמי הכי התוקע לתוך הבור או לתוך הדות יצא והתנן לא יצא אלא לאו שמע מינה כדרב הונא ש"מ [ק]איכא דרמי להו מירמא תנן התוקע לתוך הבור או לתוך הדות לא יצא והתניא יצא אמר רב הונא לא קשיא כאן לאותן העומדין על שפת הבור כאן לאותן העומדין בבור אמר [ר]רבה שמע

גמ' העמידו על גלדו. גלד דק: **מבפנים פסול.** שהתקיעה בזהב: **אם קול חילון שמע לא יצא.** דאיכא מחיצת הפנימי מפסקת התקיעה: **לכאן.** ההפיכת חלוק לעשות פנימי חילון: **שקילר אם הרחב.** ברוחתיו: **והעברת.** דרך העברתו כדרך שהאיל מעבירו ברשתו בבהמה מחיים: **דיבק שברי שופרות כו':** במינו כשר. אם אינו מעכב את התקיעה: **נסדק.** כולו. וכן נסדק לרחבו כל רחבו להקיפו: **אם נשתייר בו.** מן מקום הסדק עד מקום הנחת פה שיעור תקיעה כשר חשיב ליה כמאן דאשתקיל כוליה והוה ליה אורוך וקצרו: **לרוב.** לשון יבש רוי"ש בלע"ז: **קדחו.** נקבו וקס"ל נקב הנחת פה קאמר: **שקדחו בזכרותו.** כשהוא מחובר בבהמה עצם בולט מן הראש ונכנס לתוכו ומוציאין אותו מתוכו וזה לא הוציאו אלא נקב את הזכרות: **אותן העומדין בבור יצאו.** שהן קול השופר לעולם שמעו: **איכא דרמי להו מירמא.** יש תלמידים שאין שונין להא דרב הונא בענין לא שנו לפרושי מתניתין אלא רמו מירמא מתניתין וברייתא אהדדי ועלה קאי רב הונא ומשני: שמע

גמ' איכא דרמי לחו. כענין זה סוכה דף מז ע"ב. ודף לב ע"ב. ב"ב דף יט ע"ב. ודף כו ע"ב: **תום'** ד"ה ניקב כו'. והלכה למעשה. תמוה לי למה דוקא במינו הא בירושלמי מוקי למתני' אף כר"ע וא"כ מיירי מתני' באינו מינו ואע"פ אם אינו מעכב כשר וזה לא פליגי רבנן אלא דס"ל דבמעכב אף במינו פסול אבל מה דכשר לר"ע באינו מינו ה"ע לרבנן:

לעזי רש"י

רוי"ש. צרוד מחוספס (קול).

מוסף רש"י

אם קול שופר שמע. אלא קול הברה (לקמן כח.). **אם קול הברה שמע.** עם קול השופר (שם). **גרדו.** הוא לשון עברי ודומה לו בפסוק (איוב ג) ויקח לו חרס להתגרד בו, בלע"ז, ופירושו לשון חטיטה שמחטטו וגורד בסכין או בכל דבר (סנהדרין קיב.). **צרור.** לשון יבש (פסחים כ. ומנחות קב: וחולין לו. וגורס צרוד).

עין משפט נר מצוה

כ א מיי' פ"א מהלכות שופר הלכה ז טוש"ע א"ח סי' תקפו סעיף יג:
כא ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף יד:
כב ג ד מיי' שם הלכה ו טוש"ע שם סעיף טז:
כג ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף כ:
כד ו מיי' שם טוש"ע שם סעיף יב:
כה ז מיי' שם טוש"ע שם סעיף יא:
כו ח ט מיי' שם הלכה ה טוש"ע שם סעיף ז:
כז י מיי' שם טוש"ע שם סעיף ח:
כח כ ל מיי' שם טוש"ע שם סעיף ט:
כט מ מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם סעיף ו:
ל נ מיי' שם הלכה ה טוש"ע שם סעיף טו:
לא ס מיי' שם הלכה ח טוש"ע א"ח סי' תקפז סעיף א:

רבינו חננאל

ת"ר ארוך וקצרו כשר, גרדו והעמידו על גלדו כשר, ציפהו זהב מבפנים פסול, מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול ואם לאו כשר. נתן שופר בתוך שופר ותקע בו, אם קול פנימי שמע יצא, ואם קול חיצון שמע לא יצא. ת"ר גרדו בין מבפנים בין מבחוץ וכן אם גרדו והעמידו על גלדו כשר. הפכו, כגון שהרחיב את הקצר, והוא ראש הקרן, או קצר הרחב, והוא מקום הדבוק לראש של בהמה ותקע בו, לא יצא, כדרב מתנה דאמר והעברת שופר תרועה, בעינן דרך העברתו בשעה שתוקע ומריע. דיבק שברי שופרות פסול. הוסיף עליו כל שהוא בין במינו בין שלא במינו פסול [ניקב וסתמו בין במינו בין שלא במינו פסול], ר' נתן אומר במינו כשר שלא במינו פסול. מדחזינן ר' יוחנן דמתרץ אליבא דר' נתן, ש"מ הלכתא כותיה, והוא שנשתייר רובו של שופר שלם. והני מילי שסתמו בקרן שהוא מינו, אבל שלא במינו אפילו נשתייר רובו שלם פסול. אע"ג דלישנא בתרא לאו הכי הוא, לא אחבריראה לן הי מינייהו לישנא בתרא, הלכך עבדינן לחומרא. נסדק לאורכו פסול. לרחבו, אם נשתייר בו שלם למעלה או למטה מהסדק שיעור תקיעה, והוא טפח שוחק כשר, דאמרינן כאילו מקום הסדק חתוך הוא והנותר הוא השופר. ואם נשתייר פחות מזה השיעור פסול. וכמה שיעור תקיעה, פי' רשב"ג כדי שיאחזנו בידו לכאן ולכאן. שיערו חכמים טפח שוחק, כדגרסינן בגדה פרק ג' תני אושעיא זעירא דמן חבריא ה' שיעורן טפח ואלו הן, שיליא ושופר ושדרו של לולב ואזוב ודופן סוכה. היה קולו עבה או דק או צרור כשר, שכל הקולות כשרין בשופר. שלחו ליה [לאבוה] דשמואל קדח בזכרותו שבתוך הקרן כשר, מהו דתימא מין במינו חוצץ, קמ"ל ג) דאין במינו חוצץ. התוקע לתוך הבור או לתוך הפיטוס, אם קול שופר שמע יצא, ואם קול הברה שמע לא יצא. ואוקמה רב הונא באותן בני אדם העומדין על שפת הבור. אבל העומדים בבור יצאו. תני נמי הכי כו'.

תורה אור השלם

1. וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בָּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל אַרְצְכֶם:

ויקרא כה ט

גליון הש"ם

ג) [לקמן כח.], ד) [לקמן כח.], ה) [לקמן לד.], ו) [נדה כו. ע"ש], ז) [נדה כו. ע"ש דסיים לכאן ולכאן טפח וכל"ל ע"פ סוגיא דהתם], ח) [גי' העתיק לרוש וכ"ל ברש"י חולין לו. ד"ה לריל כו' ע"ש], ט) גי' הרא"ש רב יהודה, י) [גי' הרא"ש רבא], כ) [ל"ל וכדמוכח ולא קאי אלעיל שמוכח שם כ"כ בספר פני יהושע ע"ש],

לעזי רש"י

מוסף רש"י

גליון הש"ם

מ) [לקמן כח.], נ) [מלשון בעלי פעמין בציצה טו:], ס) [הסוי"ט לא גרס מלת וכן], ע) [לקמן כח: כט.], פ) [לקמן לד.], צ) [נדה כו. ע"ש], ק) [נדה כו. ע"ש דסיים לכאן ולכאן טפח וכל"ל ע"פ סוגיא דהתם], ר) [גי' הרא"ש רבה], ש) [ל"ל וכדמוכח ולא קאי אלעיל שמוכח שם כ"כ בספר פני יהושע ע"ש],

ג) נראה דל"ל מ"מ כיון דלא אתברירא וכו' ועי' בר"ן. ד) קמ"ל דמינו אינו חוצץ.

מסורת הש"ס

א) [לעיל כז.], ב) לעיל כז. [לקמן לג.:], ג) לעיל כז.:, ד) [עי' תוס' זמים פו. ד"ה אתיא ותוספות בכורות כו. ד"ה המולק], ה) [פסחים כז.:], ו) [ערובין לא.], ז) חולין פט., ח) [תוספתא תרומות פ"א ה"ג], ט) [פי' בריא כדכתיב ומתלימני ומחייני. ערוך ערך חלם ג], י) [גי' הרא"ש רבנו], כ) [לקמן לג.:], ל) [במדבר כט], מ) [דברים יב], נ) [וע' תוספות חולין פט. ד"ה ואתמלא],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שמע מקצת כו' מוקע בבור ויצא למוץ יצא בחלי התקיעה:

גליון הש"ם

גמ' בשופר של שלמים. עיין זבחים דף פו ע"א תד"ה אתיא. ובכורות דף כו ע"א תד"ה התולש ובנדרים דף י ע"א תד"ה אדם מנין בכפות ומעילה דף יב ע"ב תד"ה חלב:

מוסף רש"י

תקע בראשונה. פשוטה שלפני התרועה תקע כדרכה (לקמן לג:). ומשך בשניה. תקיעה של אחר התרועה משך כשתים לגאת בה ידי שתים, שהיה צריך לעשות זו אחר זו פשוטה שלאחריה דמלכיות ופשוטה שלפניה דזכרונות (שם). אין בידו אלא אחת. דפסוקי תקיעה אחת נשתים לא מפסקינן (שם). מצות לאו ליהנות ניתנו. שהמצות שניתנו לישראל לא ליהנות ניתנו להם, לא לשם הנאה ניתנו להם, אלא גזירת מלך היא עליהם (חולין פט.). בשופר של ע"ז לא יתקע ואם תקע יצא. דלאו הנאה היא ולכתחלה מיהא לא יתקע משום דמאיס (שם).

רבינו חננאל

אמר רבה שמע מקצת תקיעה בבור ומקצת תקיעה על שפת הבור יצא, הואיל ובור מקום תקיעה הוא לאותן העומדים בבור. אבל מקצת תקיעה קודם שעלה עמוד השחר ומקצת אחר שיעלה עמוד השחר, כיון שהלילה לאו זמן חיובא הוא (לחד) לא יצא. למימרא דסבר רבה שמע סוף תקיעה בלא תחלת תקיעה או תחלת תקיעה בלא סוף תקיעה יצא, והתנן תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת כו'. ודחינן פסוקי תקיעתא מהדדי לא

שמע מקצת התקיעה בבור וכו'. קא סלקא דעתך דהכי קאמר היה עומד הוא בשפת הבור וחבירו מוקע בבור ויצא למוץ (א) בחצי התקיעה ואשמעינן הכא דבקצת נמי יוצא: **קודם עמוד השחר.** לאו זמניה הוא כדאמרינן במסכת מגילה (דף כ:) כל היום כשר לתקיעת שופר וליף טעמא מיום תרועה יהיה לכם (ב) יום ולא לילה: **הכי גרסינן למימרא דסבר רבא דכי שמע אינש סוף תקיעה בלא התחלת תקיעה יצא וממילא כו': תקע בראשונה.** פשוטה שלפני תרועת המלכיות: **ומשך בשניה.** בפשוטה של אחריה כשתים ונתכוין לצאת בה אף ידי פשוטה שלפני תרועת הזכרונות שעתיד עליו לתקוע תיכף לזו: **אם קול שופר שמע.** בלא קול הברה יצא: **אם קול הברה שמע.** עם קול השופר לא יצא: **בחוקע ועולה לנפשיה.** ואין אחר עמו לצאת בו אלא תוקע ועולה הוא לבדיה תחילתה וסופה בהכשר דבתחילה הוא והשופר בבור ואמרן לעיל (דף כז:) אותן העומדים בבור יצאו: **של עולה.** ותלשו מחייס דאילו לאחר זריקה אין מעילה לא בעורה ולא בקרניה שהכל להכהנים כדאמרינן במנחות (דף פג.) ובזבחים (פו.) נאמר לו יהיה בעולה [ויקרא ז] ונאמר לו יהיה באשם [שם] מה אשם עצמותיו מותרין לאף עולה עצמותיה מותרין: **שלמים לאו בני מעילה נינהו.** דאין מעילה בקדשים קלים אלא באימוריהם ולאחר זריקה כשהוברו לחלק גבוה: **לא ליהנות ניתנו.** לישראל להיות קיומם להם הנאה אלא לעול על לוקריהם ניתנו: **בשופר של ע"ז.** שנשמשו בו לע"ז ונאסר בהנאה כדתניא במסכת ע"ז (דף נא.): אבד תאבדון את כל המקומות (ג) בכליה שנשתמשו בהן לע"ז הכתוב מדבר: **ואם תקע יצא.** דמצות לאו הנאה נינהו: **לחוטי מילתא שיעוריה.** דהא לשריפה קאי וכשרוף דמי ושופר בעי שיעור כדאמרינן לעיל (דף כז:) כדי שיאחזנו בידו וירמה לכאן ולכאן: **מוסר לתקוע לו.** טעמא דכולהו משום דמצות לאו ליהנות ניתנו: **חבירו מזה עליו בימות הגשמים.** שאין כאן אלא הנאת קיום המצוה ומצות לא ניתנו ליהנות: **אבל לא בימות החמה.** דאיכא הנאת הגוף: **שכפאוהו פרסייס.** ואע"ג שלא נתכוון לצאת ידי חובת מצה בליל ראשון של פסח יצא: **בחוקע לשיר.** לשורר ולזמר כך שמעתי מפי מורי הזקן. וביסודו של מורי רבי יצחק בן יהודה ראיתי התוקע לצד להבריח רוח רעה מעליו: **פשיטא.** דזאת אומרת כן: **מהו דתימא הכא אכול מצה קאמר רחמנא והא אכל.** והנה באכילתו הלכך לאו מתעסק הוא שהרי אף לענין חיוב חטאת אמרינן (כריתות דף יט:) המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה: לתקוע לו ולהזות משום דסתם מודר מחבירו אין דעתו על דבר מצוה כשאין מפרש בהדיא אבל אם פירש בהדיא ממעיין ומשופר אסור קמ"ל: **אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא.** דמצות אינן צריכות כוונה בפ' ערבי פסחים (פסחים דף קיד:) משמע דהוי פלוגתא גבי הביאו לפניו מעבל בחזרת דקתני בגמ' אכלו דמאי יצא אכלו בשלא מתכוין יצא ובאידך ברייתא תניא ר' יוסי אומר אע"פ שעבל בחזרת מצוה להביא לפניו (מצה) חזרת וחרוסת ודייק התם ע"כ לאו משום היכרא הוא מדקתני מצוה אלא משום דמצות צריכות כוונה והשתא מה שהוצרך רבא לדקדק מכאן ולא הביא מברייתא דהתם דקתני בהדיא דהוה אמינא היינו בירקות דרבנן אבל מצות דאורייתא בעי כוונה ומה שמקשה עליו מברייתות דלקמן ולא פריך מרבי יוסי דהתם דהוה מצי לדחויי דלעולם מצוה משום היכרא: אבל

בשופר של עולה לא יתקע. כלומר במזיד ואם תקע כלומר בשוגג יצא דבשוגג מעל ונפיק לחולין אבל במזיד אין מעילה ולא נפיק לחולין וכשמחלק בין עולה לשלמים היה יכול לחלק בעולה גופה בין מזיד לשוגג אבל השתא מחלק בשוגג גופיה:

אמר רב יהודה בשופר של ע"ז לא יתקע ואם תקע יצא.

תימה מאי שנא משלמים דלא יצא משום דמצות ליהנות ניתנו ורבינו חננאל גריס הכא רבא (ד) ותימה דבסוף כסוי הדם (חולין דף פט. ותס' יבמות דף קג: ותס' חולין דף פט.) תניא תקע לא יצא וכן קשיא אההיא מהא דאמר רבא בפרק מצות חליצה (יבמות דף קג: ותס' חולין דף פט.) בסנדל שאינו שלו ובסנדל של ע"ז חליצתה כשרה ולא אמרינן מכתת שיעוריה ופריש"ת כולה בשלהי כסוי הדם ופ' לולב הגזול (סוכה דף לא: בד"ה באסרה):

המודר הנאה משופר מותר לתקוע בשופר של מצוה. בפרק ב' דנדרים (דף יז:) מחלק אביי בין הנאת סוכה עלי לאומר שלא אהנה מן הסוכה דיכול לאסור הסוכה עליו שאינה משועבדת לו אבל אין יכול לאסור עצמו על הסוכה שהוא משועבד לה ופריך עלה רבא וכי מצות ליהנות ניתנו אלא אמר רבא הא דאמר ישיבת סוכה עלי הא דאמר שבועה שלא אשב בסוכה ולדברי רבא היה משמע דכאן נמי אי אמר הנאת שופר עלי מותר לתקוע בשופר של מצוה דמצות לאו ליהנות ניתנו אבל אם אמר תקיעת שופר עלי אסור לתקוע בשופר של מצוה אפי' לרבא כמו דאמר גבי סוכה אם לא נחלק משום דגבי סוכה בלאו מצוה יש הנאה בישיבה אבל שופר אי לאו מצוה אין הנאה בתקיעה דאינו מכוון לשיר ועל סוגיא דהתם קשיא דמשמע דוקא כשאמר שבועה שלא אשב בסוכה הוא דאינו יכול לאסור עצמו על סוכה לפי שהוא משועבד לה אבל אם אמר ישיבת סוכה עלי בשבועה אסור כמו בקונם וא"כ מאי חומר בנדרים מבשבועות דקתני התם הא שייסה חלין בענין אחד ויש לומר דנדרים חלין בכל ענין דשייכי דהיינו האסרת חפץ דכאמרינן בריש מסכת נדרים (דף ב:) דנדרים וחרמים מידי דמיתסר חפצא עליה לאפוקי שבועה דקאסר נפשיה מן חפצא ולכן חלים הנדרים בכל ענין שיאמר חוץ מהיכא דהזכיר הנאה משום דמצות לאו ליהנות ניתנו ומה שמחלק שם בין אמר ישיבת סוכה עלי לשבועה שלא אשב לא בא אלא לומר שיש חילוק בין נדר לשבועה לפי שהנדר בכל ענין שיאמר מיתסר חפצא עליה ובשבועה בכל ענין שיאמר קאסר נפשיה מן חפצא: **המודר** הנאה ממעיין. הא דאיסטריך לאשמועינן מודר הנאה מחבירו ומשופר וממעיין דס"ד אמינא דוקא במודר מחבירו הוא דשריין

עין משפט נר מצוה

לב א טוש"ע א"ח סי' תקפז סעיף ב:
לג ב שם סעיף ג וסי' תקפח סעיף א:
לד ג מיי' פ"ג מהלכות שופר הל' ד טוש"ע א"ח סי' תקל סעיף ו:
לה ד טוש"ע א"ח סי' תקפז סעיף ב:
לו ה ו מיי' פ"א מהל' שופר הלכה ג:
לז ז מיי' שם טוש"ע א"ח סי' תקפז סעיף ג:
לח ח מיי' שם:
לט ט טוש"ע א"ח סי' תקפט סעיף ז וטוש"ע י"ד סי' רכא סעיף יב:
מ י מיי' שם טוש"ע א"ח סי' תקפז סעיף ה וטוש"ע י"ד סי' רכא סעיף יג:
מא כ טוש"ע י"ד שם:
מב ל מיי' פ"ו מהל' ממרים ומלה הלכה ג טוש"ע א"ח סי' תעה סעיף ד:
מג מ מיי' שם [ופכ"ט מהל' מכירה ה"ה ופ"ט מהל' עדות הל' ט] טוש"ע שם סעיף ה [וס"מ סי' לה סעיף טו]:

רבינו חננאל (המשך)

פסקינן. ת"ש התוקע לתוך הבור או לתוך וכו'. ודחינן כי קאמר רבה בתוקע ועולה, שנמצאת התקיעה ששמע אחרי עלותו מן הבור תקיעה שלימה. אי הכי מאי למימרא כו'. אמר רב יהודה בשופר של עולה לא יתקע ואם תקע יצא, בשופר של שלמים לא יתקע ואם תקע לא יצא. ותריץ לה רבא הכי, אחד שופר של עולה ואחד שופר של שלמים יצא, מאי טעמא, מצות לאו ליהנות ניתנו. בשופר של ע"ז לכתחלה לא יתקע ואם תקע יצא. בשופר של עיר הנדחת אפי' דיעבד לא יצא, מאי טעמא כתותי מכתת שיעוריה. אמר רבא המודר הנאה מחבירו, וכן המודר הנאה משופר מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה. וכן המודר הנאה מחבירו, חבירו מזה עליו מי חטאת בימות הגשמים אבל לא בימות החמה. וכן המודר הנאה ממעיין טובל בו טבילת מצוה בימות הגשמים אבל לא בימות החמה. שלחו ליה לאבוה דשמואל, כפאו ואכל מצה בפסח יצא. ופירשה רב אשי כשכפאוהו פרסיים, ש"מ מצות אינן צריכות כוונה. אמר (רבא) [רבה] זאת אומרת התוקע לשיר יצא, כגון הא דכתיב הללוהו בתקע שופר שתוקעין להלל וכיוצא בו, אם תקע כסדרן אע"פ שהוא לשיר, השומע יצא, כי מצות אין צריכות כוונה, פשיטא מהו דתימא התם תאכלו מצות אמר רחמנא והא אכליה

[א] שמע מקצת תקיעה בבור ומקצת תקיעה על שפת הבור יצא [ב] מקצת תקיעה קודם שיעלה עמוד השחר ומקצת תקיעה לאחר שיעלה עמוד השחר לא יצא אמר ליה אביי מאי שנא התם דבעינא כולה תקיעה בחיובא וליכא הכא נמי בעינא כולה תקיעה בחיובא וליכא הכי השתא התם לילה לאו זמן חיובא הוא כלל הכא בור מקום חיובא הוא לאותן העומדין בבור למימרא דסבר רבה [ג] שמע סוף תקיעה בלא תחילת תקיעה יצא וממילא תחילת תקיעה בלא סוף תקיעה יצא ת"ש [ד] תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת ואמאי תסלק לה בתרתי פסוקי תקיעתא מהדדי לא פסקינן ת"ש [ה] התוקע לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך הפיטם אם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא ואמאי ליפוק בתחילת תקיעה מקמי דליערבב קלא [ו] כי קאמר רבה בתוקע ועולה לנפשיה אי הכי מאי למימרא מהו דתימא זמנין דמפיק רישיה ואכתי שופר בבור וקא מיערבב קלא קמ"ל אמר רב יהודה בשופר של עולה לא יתקע ואם תקע יצא [ז] בשופר של שלמים לא יתקע ואם תקע לא יצא מ"ט עולה בת מעילה היא כיון [ח] דמעל בה נפקא לה לחולין שלמים דלאו בני מעילה נינהו איסורא הוא דרכיב בהו [ולא נפקי לחולין] מתקיף לה רבא אימת מעל לבתר דתקע כי קא תקע באיסורא תקע אלא אמר רבא אחד זה ואחד זה לא יצא הדר אמר [ח] אחד זה ואחד זה יצא [ט] מצות לאו ליהנות ניתנו אמר רב יהודה [י] בשופר של ע"ז לא יתקע ואם תקע יצא [יא] בשופר של עיר הנדחת לא יתקע ואם תקע לא יצא מ"ט עיר הנדחת כתותי מיכתת שיעוריה אמר רבא [יב] המודר הנאה מחבירו מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה [יג] המודר הנאה משופר מותר לתקוע בו תקיעה של מצוה ואמר רבא המודר הנאה מחבירו מזה עליו מי חטאת בימות הגשמים אבל לא בימות החמה [יד] המודר הנאה ממעיין טובל בו טבילה של מצוה בימות הגשמים אבל לא בימות החמה שלחו ליה לאבוה דשמואל [טו] כפאו ואכל מצה יצא כפאו מאן אילימא כפאו שד והתניא [טז] עתים עתים שוטה כשהוא חלים הרי הוא כפקח לכל דבריו כשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו אמר רב אשי שכפאוהו פרסיים אמר [יז] רבא זאת אומרת [יח] התוקע לשיר יצא פשיטא היינו הך מהו דתימא התם אכול מצה אמר רחמנא והא אכל

אבל הכא. תוקע לשיר מתעסק בעלמא הוה ולקמן בפרק בתרא (דף לב:) תנן המתעסק לא יצא: **אבל** נתכוון שומע **ולא נתכוון משמיע היכי משכחת לה.** [9]לא הוה מצי למימר כגון שלא נתכוון משמיע להוציא השומע דמשמע ליה כדדייק בסוף סוגיא משמיע לעצמו [10]דומיא דשומע לעצמו אלמא [1][לא] בעי כוונה:

דקא מקשמע לן. דאע"ג דמתעסק הוא יצא דמצות אין צריכות כוונה: **זמן המקרא.** של קריאת שמע והוא היה קורא בתורה פרשת שמע: **קורא להגיה.** אף קרייה אין כאן אלא מגמגם: **דקא מנכח נבוחי.** ואינו תוקע כשיעור תקיעה המפורש במשנתנו בפ' אחרון (דף לג.): **אלא מעתה.** דשאין מתכוין למצוה כמתכוין דמי: **הישן בשמיני בסוכה.** שלא לשום מצוה: **יצא.** שהרי מוסיף על מצוה ועובר משום בל תוסיף: **מצות אין עובר עליהן.** בכל תוסיף אלא בזמנן כגון חמשת המינין בלולב וה' טוטפות בתפלין חמש ציצית בטלית אבל תוספת יום על ימים או שעה על שעה אין זה מוסיף: **בשלא סייס.** אלא הוסיפה באמצע: **והא סייס קתני.** בברייתא: **הניתנין במתנה אחת.** כגון דס בכור שנתערב בדס בכור תחילו או בדס מעשר: **ינתנו מתנה אחת.** והרי יש בה משניהן ועולה לשניהן: **מתן ארבע.** שלמים ואשם ועולה ותודה: **דלמא קסבר רבי יהושע כו'.** וממתני' הכי ממתני' ומברייתא איכא לאוקומי לרבא: **אלן הני אמרינן.** אלן דמייתינן סייעתא מהא דטעמא משום דאי הדר מתרמי ליה כו' הכי קאמרינן ליה לרב שמן: **מאי טעמא שבק מתניתין כו'.** שבק מתניתין הניתנין במתנה אחת משנה היא בשחיטת קדשים: **נוסיב ממתניתין.** דאלימא לאקשויי: **לא סגי דלא יהיב.** אי הדר מתרמי ליה דקדשים לא מפסיד: **נאחר לא בעי לוונה.** דבלאו מתכוין יוצא ידי חובתו: **נעבור בעי לוונה.** שיתכוין לשום מצוה ואי לא לא עבר: **והא מתן דמים כו'.** שאין מתכוין בשאר מתנותיו לשם בכור ואקאמר רבי יהושע הרי הוא עובר על בל תוסיף:

אבל הכא [2]זכרון תרועה כתיב והאי מתעסק בעלמא הוא קמ"ל אלמא קסבר רבא [3]מצות אין צריכות כוונה איתיביה [4]היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כוון לבו יצא ואם לאו לא יצא מאי לאו כוון לבו לצאת לא לקרות לקרות הא קא קרי [5]בקורא להגיה ת"ש [6]היה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה אם כוון לבו יצא ואם לאו לא יצא מאי לאו אם כוון לבו לצאת לא לשמוע לשמוע והא שמע סבור חמור בעלמא הוא איתיביה [7]נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע משמיע ולא נתכוון שומע לא יצא עד שיתכוון שומע ומשמיע בשלמא נתכוון משמיע ולא נתכוון שומע כסבור חמור בעלמא הוא אלא נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע היכי משכחת לה לאו בתוקע לשיר דלמא דקא מנבח נבוחי א"ל אביי אלא מעתה [8]הישן בשמיני בסוכה ילקה אמר לו שאני אומר מצות אינו עובר עליהן אלא בזמנן מתיב רב שמן בר אבא [9]מנין לכהן שעולה לדוכן שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך את ישראל אוסיף ברכה אחת משלי כגון [2]ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ת"ל [3]לא תוסיפו על הדבר והא הכא כיון דבריך ליה עברה ליה זמניה וקתני דעבר הכא במאי עסקינן בדלא סיים והתניא סיים סיים ברכה אחת והתניא סיים כל ברכותיו שאני הכא כיון דאלו מתרמי ליה צבורא אחרינא הדר מברך כוליה יומא זמניה הוא ומנא תימרא דתנן [10]הניתנין במתנה אחת שנתערבו בניתנין מתנה אחת ינתנו מתנה אחת מתן ד' במתן ד' ינתנו במתן ד' מתן ד' במתן אחת ר"א אומר ינתנו במתן ד' רבי יהושע אומר [11]ינתנו במתן אחת אמר לו ר"א הרי הוא עובר על בל תגרע אמר לו ר' יהושע הרי הוא עובר על בל תוסיף א"ל ר"א לא נאמר בל תוסיף אלא [12]כשהוא בעצמו אמר לו ר' יהושע לא נאמר בל תגרע אלא כשהוא בעצמו ועוד אמר רבי יהושע כשלא נתת עברת על בל תגרע ולא עשית מעשה בידך כשנתת עברת על בל תוסיף ועשית מעשה בידך והא הכא כיון דיהיב ליה מתנה מבכור עברה ליה לזמניה וקתני דעבר משום בל תוסיף לאו משום דאמרינן כיון דאילו מתרמי ליה בוכרא אחרינא הדר מזה מיניה כוליה יומא זמניה [13][ממאי] דלמא קסבר ר' יהושע מצות עובר עליהן אפי' שלא בזמנן אנן הכי קאמרינן רב שמן בר אבא מ"ט שביק מתני' ומותיב מברייתא לותיב ממתניתין מתניתין מ"ט לא מותיב כיון דאילו מתרמי ליה בוכרא אחרינא בעי מזה מיניה כוליה יומא זמניה הוא ברייתא נמי כיון דאי מתרמי צבורא אחרינא הדר מברך כוליה יומא זמניה ורב שמן בר אבא התם לא סגי דלא יהיב הכא אי בעי מברך אי בעי לא מברך רבא אמר לצאת לא בעי כוונה לעבור בעי כוונה והא מתן דמים לרבי יהושע דלעבור ולא בעי כוונה אלא אמר רבא לצאת לא בעי כוונה לעבור בזמנו לא בעי כוונה [14]שלא בזמנו בעי כוונה [15]אמר ליה ר' זירא לשמעיה איכוון

בתפלין בבית אחד לא היה עובר משום בל תוסיף ומסוכה אין להביא ראיה כאן מה שאין עובר בעשה ד' מחיצות אע"ג דאמרינן שאיש כהלכתן ושלשית אפי' טפח דכל שכן כשעושה ד' מחיצות טפי עדיף דהוי תשבו כעין תדורו: **מתן ארבע במתן אחת.** כגון דס בכור שהוא מתן אחת בדס עולה ושלמים שהם שני מתנות שהן ארבע ולא בדס חטאת שהן ארבע מתנות בד' קרנות דהוה למעלה ממזבח הסקרא והני למטה: **לא** נאמר בל תוסיף אלא כשהוא בעצמו. והלכך טוב שלא יגרע המצוה:

לא נאמר בל תגרע אלא כשהוא בעצמו. והלכך כיון דיוצא באחד למה מזקקנו ליתן ארבע ועוד טפי עדיף באחד מארבע כמו שמפרש: **דלמא** קסבר רבי יהושע עובר עליהן שלא בזמנן. והישן בשמיני בסוכה ילקה לרבי יהושע ובשמיני ספק שביעי לא יתיב ומיהו לא קיימא מסקנא הכי: **הכא** אי בעי מברך. משמע מכאן דכיון דעלה לדוכן פעם אחת ביום שוב אינו עובר בעשה דאמור להם (במדבר ו) כל היום דהא קאמר אי בעי לא מברך:

דתנן

מד א מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה ח סמג עשין יח טוש"ע מ"ח סי' ס סעיף ה: **מה** ב מיי' פ"ג מהל' שופר הל' ד טוש"ע מ"ח סי' תקפט סעיף ח:

מו ג מיי' פי"ד מהלכות שגיאות כפיס הלכה יב טוש"ע מ"ח סי' קכח סעיף כז [רב אלפס פ' הקורא את המגילה דף רעג]:

מז ד ה מיי' פ"ג מהל' פסולי המוקדשין הלכה יח:

רבינו חננאל

אבל הכא בענן[ז] תקיעות כוונת הלב בעינן וליכא, קס"ל מצות אין צריכות כוונה. איתיביה היה קורא בתורה בעיניין קריית שמע והגיע זמן קריית שמע, אם כיוון לבו למצות קריית שמע יצא, ואם לא כיוון לא יצא. ודחינן (מתניתא) [מתניתין] בקורא להגיה, שאינו קורא התיבות כקריאתם אלא ככתיבתם, החסירות והיתירות כמות שהן כתובות. לפיכך אמ' אם כיוון לבו וקרא כמסורת יצא ואם לאו לא יצא. ת"ש מהא דתנן הכא במתנית' היה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לכנסת ושמע קול שופר או קול מקרא מגילה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא אע"פ שזה שמע וזה שמע זה כיון לבו וזה לא כיוון לבו. מאי כיון לבו לצאת וש"מ מצות צריכות כוונה. ודחינן כיון לבו לשמוע ולהבחין אם היא תקיעת בן אדם או צהלת סוס. איתיביה נתכוון [שומע ולא נתכוון] [8] משמיע לא יצא, הא היכי משכחת לה, לאו בתוקע לשיר, קשיא לרבה. ופריק לא דקא מנבח נבוחי, כלומר אינה תקיעה שלימה אלא כמין נבוח הוא, ולפיכך לא יצא, אבל אם היתה תקיעה אע"פ שלא נתכוון יצא. אי הכי כי המצות [אין] צריכות כוונה, התורה אמרה בסוכות תשבו שבעת ימים ואין לך להוסיף על שבעת ימים. אי הכי הישן בשמיני בסוכה ילקה, עבר על בל תוסיף אף על פי שלא נתכוון לישן בסוכה משום מצות. ודחינן שאני אומר מצות אין עובר עליהן משום בל תוסיף אלא בזמנן. **מותיב** רב שימי בר אביי מנין לכהן שיעלה לדוכן שלא יאמר הואיל וניתנה לי רשות לברך את ישראל אוסיף אני ברכה אחת משלי, כגון ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם וגו', ת"ל לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם. (ודחינן כיון דאילו מתרמי ליה ציבורא אחרינא [וכיון] דסיים כל הברכות עברה לה זמן המצוה וקתני דעובר אם יוסיף. ודחינן כיון דאילו מתרמי ליה ציבורא אחרינא הדר מברך להו, כולה יומא זמניה הוא. ומנא תימרא דאמרינן כי האי גוונא דכולה יומא זמניה הוא, דתנן בשחיטת קדשים פרק ח' הניתנין מתנה אחת שניתערבו בניתנין מתן אחת ינתנו במתן אחת כו'. והא הכא כיון דיהיב ליה בבכור מתנה אחת והיא מצותו כדתנן בפרק איזהו מקומן של זבחים הבכור והמעשר והפסח קדשים קלים שחיטתן בכל מקום בעזרה ודמן טעון מתנה אחת כו', הנה כיון שהוה מדם הבכור מתנה אחת גמר מצותו ועברה ליה זמניה, וקתני ר' יהושע כשנתתה עברת על בל תוסיף ועשית מעשה בידך, לאו משום דאמר כיון דאילו מיתרמי בכור אחר הוי מדי מיניה, כולהי יומא זמנו הוא. ודחינן ודלמא ר' יהושע סבר מצות עובר עליהן אפי' שלא בזמנן. אנן הכי קאמ'[רינן] רב שימי גופיה היכי שביק מתניתין, אמאי לא מותיב מהא מתני', דסבר מתני' כיון דאילו מתרמי ליה בכור אחר הוה כל יומא זמניה הוא, ברייתא נימא כיון דאילו מיתרמי ליה צבורא אחרינא הדר מברך כולי יומא זמניה הוא. כלומר טעמא חדא נינהו אמאי מותיב מהאי. ופרקינן רב שימי סבר התם גבי בכור לא סגי דלא מדי הלכך זמניה הוא, הכא אי בעי מצלי אי בעי לא מצלי. **ואסיקנא** אלא אמר רבא לצאת ידי חובה מצות לא בעו כונה. לעבור במתכוון להוסיף על מה שכתוב בזמנו לא בעי כונה [שלא בזמנו בעי כונה]. **אמר [ליה]** רבי זירא לשמעיה הן מיס ואין זה בל תוסיף (זבחים שם). ר' יהושע אומר ינתנו במתן אחת. כיון דקיי"ל בל הניתנין על המזבח המילון שאינן במתנה אחת כיפר, הכא הלא אפשר סמכינן עלה אפילו לכתחילה ולא עברינן אבל תוסיף, ואי משום בל תגרע דאמאת כדקאמר טעמא, מוטב שיעקר בל תגרע מאלו שהוא יושב ואינו עוקר הלאו בידים, מעבור על בל תוסיף שהוא עוקרו בידים (ערובין שם). **ולא עשית מעשה בידך.** ואינו דומה עושה מעשה ליושב ואינו עושה ואיסור בא מאליו (זבחים שם).

מסורת הש"ס

א) [פסחים קיד:], ב) ברכות יג., ג) [נעיל מ: לקמן כט. תוספ' פ"ג ה"כ], ד) [גירסין ע.], ה) ערובין ק. זבחים פ., ו) [פי' כשהדבר עומד בעצמו ולא כשיש בו דבר אחר. תוי"ט פ"ח דזבחים מ"ן], ז) ס"פ, ח) [לקמן לג:], ט) דומיא דשומע לעצמו דקרי ליה מכוון שומע ומשמיע דיקא אלמא וכו' כל"ל, י) נ"ל,

תורה אור השלם

1. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ: ויקרא כג כד
2. יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים וִיבָרֵךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם: דברים א יא
3. לֹא תֹסִפוּ עַל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לִשְׁמֹר אֶת מִצְוֹת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם: דברים ד ב

גליון הש"ס

גמ' שלא בזמנו בעי כוונה. עיין תוס' ישנים יומא דף מ ע"א ד"ה ונתן: תוס' ד"ה אבל נתכוין כו' לא הוי מצי לומר. עיין תשובת מהריב"ל ספר שני סי' פה:

מוסף רש"י

אין צריכות כוונה. שיהא מתכוין לשם מצות (ברכות יג.) לצאת ידי חובתו (ערובין צה:). היה קורא בתורה. פרשת ק"ש, והגיע זמן המקרא. זמן ק"ש (ברכות יג.). לא לקרות. אבל לצאת ידי מצוה לא בעינן שיהא מתכוין אלא לקרות בתורה בעלמא (שם). הא קא קרי. הא בקורא בתורה קא עסיק תנא ואמר דקתני היה קורא בתורה (שם). בקורא להגיה. את הספר אם יש בו טעות, דאפילו לקרייאה נמי לא מתכוין (שם). הניתנין במתנה אחת. כגון דס הבכור שנתערב בדס בכור אחר (ערובין ק.) או כגון דס בכור שנתערב בדס מעשר, בין בגלוי בין בכוסות (זבחים פ.). ינתנו מתנה אחת. ועולה אותה מתנה לזה ולזה (ערובין שם) קס"ל דאמתא דאמרינן יש בילה וממכיון עליה שיש במתנה זו משייסה, ואם בכוסות יתן מתנה מזה ומתנה מזה (זבחים שם). מתן ארבע במתן ארבע. דס חטאת זו נשפך לדס חטאת זו (ערובין שם) או כגון דס עולה בדס שלמים או בדס אשם שמייסה טעונין שני מתנות שהן ארבע ושייסה מתחלוקים (זבחים שם). ינתנו במתן ארבע. יתנו ד' מתנות ועולות לזו ולזו (ערובין שם). מתן ארבע במתן אחת. כגון דס עולה בבכור שמייסה (זבחים שם). ר"א אומר ינתנו במתן ארבע. דקסבר קום עשה מצוה אינה עדיף, אע"ג דבהאי מצוה אינה לד עבירה דעבר אבל תוס' דס חטאת (לפירושו לעיל מתן ארבע דס חטאת) דכתיב (ויקרא ד) ונתן על קרנות, והאי בבל תוסיף דבכור (ערובין שם) ורוחא אי המתנות היתרות הניתנות מדם הבכור כאילו

איכוון ותקע לי. תתכוין לתקוע בשמי להוציאני ידי חובתי: **משמיע בעי כוונה.** להוציא השומע: **מתני' והיה לאשר יריס משה ידו וגו': גמ' ועבדים משוחררין.** אבל עבדים לא דכל מצוה שאין האשה חייבת בה אין העבד חייב בה ט"ו: **וטומטום ואנדרוגינוס** זכר הוא: **מי שחליו עבד.** משום לד חירות שבו: **טומטום אינו מוציא את מינו.** טומטום כמותו שמא תוקע זה נקבה וחבירו זכר: **אנדרוגינוס מוציא מינו.** אנדרוגינוס כמותו דאי בתר זכרות אזלת שניהם חייבין ואי בתר נקבות אזלת שניהן פטורין: **מי שחליו עבד כו'.** דלא אתי לד עבדות דמשמיע ומפיק לד חירות דשומע: ה"ג **כהנים ולוים מקדישין לעולם וגואלין לעולם** זו היא גירסת רבינו יצחק הלוי. ושאר רבותי גורסין **מוכרין לעולם וגואלין לעולם.** ושתיהן משניות הן במסכת ערכין (דף כו: ודף לג:) ובין מקדישין ובין מוכרין תרוייהו משנה יתירה נינהו אלא איידי דתנא התם גבי ישראל (שם דף כד.) אין מקדישין לפני היובל פחות משתי שנים ולא גואלין אחר היובל פחות משנה תנא גבי כהנים מקדישין וגואלין ואיידי דתנא גואלין ומקדישין גבי הדדי תנא נמי גבי גואלין דמכירה מוכרין לעולם והכי מוקים במסכת ערכין (דף כז.) ומהו גואלין לעולם לפי שנאמר בישראל במוכר בית בערי חומה (ויקרא כה) ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה נחלט אבל בלוים גאולת עולם תהיה ללוים ולפי שנאמר בישראל המוכר שדה אחוזה (שם) במספר שני תבואות ימכר לך שאינו מותר לגאול פחות משתי שנים אבל לוים גואלין מיד לפי שנאמר במקדיש שדה אחוזה (שם כז) ואם לא יגאל את השדה בעלים ומכר גזבר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד אלא יוצאה לכהנים ביובל הלוים גואלין לעולם. והאי דאמרי הכא ליתנהו במצות יובל קאי אמקדיש שדה אחוזה ולא גאלה ומכרה גזבר שאין יובל מפקיע מיד המקדיש אם לוי הוא כדרך שמפקיע מיד ישראל: **קמ"ל** גרסי' ולא גרסינן **נהי דליתנהו בהשמטת קרקעות כו'.** דהא ודאי ליתנהו בין שלקחו הם מישראל מחזירין ביובל דלא נפקי לוים מכלל כל מצות והדיינין בין שלקחו ישראל מהן מן האלפים אמה שניתנו לחוץ לעריהם יוצא ביובל ואפי' בתי ערי חומה שאין מחזירין לישראל ביובל מחזירין להם דכתיב (שם כה) ואשר יגאל מן הלוים וגו': **אע"פ שיצא מוצא.** שהרי כל ישראל ערבין זה בזה למצות: **חוץ מברכת הלחם והיין.** ושאר ברכת פירות וריחני שאינן חובה אלא שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה ובזו אין כאן ערבות שאינו חובה על האדם לא ליתהני ולא ליברוך:

ברכת

דתנן כהנים ולוים מקדישים לעולם וגואלים לעולם. פירש בקונטרס שזו היא גי' ר"י הלוי ושאר רבותיו גורסין מוכרין לעולם וגואלין לעולם ושתיהן משניות הן במסכת ערכין (דף כו: ודף לג:) ובין מקדישין ובין מוכרין תרוייהו משנה יתירה נינהו אלא איידי דתנן התם גבי ישראל (שם דף כד.) אין מקדישין לפני היובל פחות משתי שנים ואין גואלין אחר היובל פחות משנה תנא קיפא נמי מקדישין וגואלין ואיידי דתני מקדישין וגואלין גבי הדדי תנא נמי גבי גואלים דמכירה מוכרין לעולם הכי מוקים לה במס' ערכין (דף כז.) וגואלין לעולם היינו לפי שנאמר בישראל המוכר שדה אחוזה במספר שני תבואות ימכר לך שאינו מותר לגאול פחות משתי שנים אבל לוים גואלין מיד לפי שנאמר במקדיש שדה אחוזה (שם כז) ואם לא יגאל את השדה בעלים ומכר גזבר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד אלא יוצאה לכהנים ביובל הלוים גואלין לעולם ועתה גי' רבינו יצחק הלוי ניחא שאין היובל מפקיע מיד המקדיש אם הוא לוי כמו בישראל אבל מכירה וגאולה שגואל מיד ג"ל בבתי ערי חומה שאינן נחלטות לסוף שנה מה ענין זה למצוה דיובל אע"ג דאין זה נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג מ"מ לא משמע הכי לישנא דליתנהו במצות דיובל ועוד שמשנה ראשונה הוה ליה לאיתויי דהיא דמקדישין לעולם שהיא בפרק אין מקדישין (שם דף כו:) ולא ההיא דמוכרין לעולם דמתניתין היא בפרק בתרא דערכין (דף לג:):

קא משמע לן נהי דליתנהו בהשמטת קרקע בהשמטת כספים ושלוח עבדים מיהא איתנהו. כך כתוב ברוב ספרים ובקונטרס גרס קא משמע לן ותו לא ולא גרס נהי דליתנהו בהשמטה דודאי איתנהו אין שלקחו הם מישראל מחזירין דלא נפקי מכלל המצות אין שלקח ישראל מהן מן האלפים אמה שנתנו להם חוץ לעריהם יוצא ביובל ואפילו בתי ערי חומה שאין מחזירין לישראל ביובל מחזירין להם שנאמר ואשר יגאל מן הלוים כן הקשה בקונטרס ואין זו קושיא גמורה שהרי יש לפרש בהשמטת קרקע קרי מקדיש שדה אחוזה ולא גאלה ומכרה גזבר שאין יובל מפקיעה מיד מקדיש אם הוא לוי כדרך שמפקיעה אם הוא ישראל שיוצאה לכהנים ביובל ונהי דליתנהו בהשמטת קרקע דקאמר היינו בכל דין השמטת קרקע אבל זה ודאי קשיא דהוה ליה למימר בהשמטת קרקע דמכירה מיהא איתנהו כגון מכרו להם שדה או מכרו הם לאחרים כי היכי דמשיב בהשמטת כספים ושלוח עבדים ועוד מה ענין השמטת כספים אצל יובל הא בהדיא תנא בספרי בפרשת ראה דשביעית משמטת כספים ואין יובל משמט כספים דממעט ליה מוזה דבר השמיטה שמוט שמיטה משמט כספים ולא יובל וזה דוחק לומר דנקטיה לרבי דלרבי תלויה השמטת כספים ביובל כדאמר בהשולח (גיטין דף לו. ושם) דבזמן שהיובל נוהג השמטת כספים נוהגת:

ברכת

איכוון ותקע לי אלמא קסבר משמיע בעי כוונה מיתיבי [6]היה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה אם כוון לבו יצא ואם לאו לא יצא וכי כוון לבו מאי הוי היאך לא קא מיכוון אדעתא דידיה [7]הכא בשליח ציבור עסקינן דדעתיה אכוליה עלמא ת"ש נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע נתכוון משמיע ולא נתכוון שומע לא יצא עד שיתכוון שומע ומשמיע קתני משמיע דומיא דשומע מה שומע שומע לעצמו אף משמיע משמיע לעצמו א] [8]וקתני לא יצא תנאי היא דתניא שומע שומע לעצמו ומשמיע משמיע לפי דרכו אמר רבי יוסי [9]בד"א בשליח צבור אבל ביחיד לא יצא עד שיתכוין שומע ומשמיע: **מתני'** [1]**והיה כאשר ירים משה** ידו וגבר ישראל וגו' וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים ואם לאו היו נופלים כיוצא בדבר אתה אומר [2]עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוך וראה אותו וחי וכי נחש ממית או נחש מחיה אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין ואם לאו היו נימוקים [3]חרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן [4]זה הכלל [5]כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן: **גמ'** ת"ר [7][10]הכל חייבין בתקיעת שופר כהנים ולוים וישראלים גרים ועבדים משוחררים וטומטום ואנדרוגינוס מי שחציו עבד וחציו בן חורין [11]טומטום אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו [12]אנדרוגינוס מוציא את מינו אבל לא את שאינו מינו מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו אמר מר [13]הכל חייבין בתקיעת שופר כהנים לוים וישראלים פשיטא אי הני לא מיחייבי מאן מיחייבי כהנים אצטריכא ליה ס"ד אמינא הואיל וכתיב [3]יום תרועה יהיה לכם מאן דליתיה אלא בתקיעה דחד יומא הוא דמיחייב והני כהנים הואיל ואיתנהו בתקיעות דכל השנה דכתיב [4]ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם אימא לא ליחייבו קמ"ל מי דמי התם חצוצרות והכא שופר אלא אצטריך סד"א הואיל ותנן [10]שוה היובל לר"ה לתקיעה ולברכות ובמצות דראש השנה והני כהנים הואיל ואיתנהו במצוה דיובל דתנן [10]כהנים ולוים מוכרין לעולם וגואלין לעולם אימא במצוה דראש השנה לא ליחייבו קמ"ל: מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו: אמר רב הונא ולעצמו מוציא א"ל רב נחמן לרב הונא מאי שנא לאחרים דלא אתי צד עבדות ומפיק צד חירות לעצמו נמי לא אתי צד עבדות דידיה ומפיק צד חירות דידיה אלא אר"נ אף לעצמו אינו מוציא תניא נמי הכי [6]מי שחציו עבד וחציו בן חורין אף לעצמו אינו מוציא תני אהבה בריה דר' זירא 'כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא [5]חוץ מברכת הלחם וברכת היין שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא בעי [8]רבא

ברכת

[אות] הרבים ידי חובתן, הא מחוייב אע"פ שיצא מוציא. א"ר אילא שאני (ב)ברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת, מי שאכל הוא יברך.

מסורת הש"ס

א) [נעיל כו: כח: תוספתא פ"ב ה"כ], ב) בכח"י ליתא מיבא לא, דק"ס, ג) [ברכות כ:], ד) [ערכין ג: תוספתא פ"ב ה"ד], ה) ערכין ג: ע"ש, ו) [נעיל כו:, ז) ערכין לג:, ח) [גי' הרי"ף והרא"ש רחבא], ט) [מגיגה ד.],

תורה אור השלם

1. וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגָבַר עֲמָלֵק: שמות יז יא
2. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל נֵס וְהָיָה כָּל הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אֹתוֹ וָחָי: במדבר כא ח
3. וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם: במדבר כט א
4. וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: במדבר י י

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] גמ' וקתני לא יצא וכו' ק"ב ר"ל לא יצא אם לא כוון להשמיע לעצמו לאחת אבל אם כוון לעצמו יצא אף שלא נתכוון להוציא להשמיע וקשה לר"ז. והגאון מהר"א מוילנא זצ"ל כ' מדקתני לא יצא בלשון יחיד ולא קתני בלשון רבים לא יצאו ש"מ דרק המשמיע לא יצא אבל השומע יצא אף דלא נתכוין לו המשמיע והיא היא אלא שדברי הגאון פשוטים קצת יותר והבן ודו"ק:

מוסף רש"י

הואיל וכתיב יום תרועה. משמע יום אחד בלבד (ערכין ג:). **שוה היובל לר"ה לתקיעה ולברכות.** דבעי למימר תשע ברכות ביום הכפורים של יובל (לעיל כד:) שהיו נמי אומרים ביובה"כ של שנת היובל מלכיות זכרונות שופרות (ערכין שם). **מוכרין לעולם.** אפילו בשנת היובל עצמה, כך שמעתי וקשיא לי אמאי הא כי היכי דפליגי רב ושמואל (שם כט:) בישראל שמכר שדהו בשנת היובל עצמה, ה"נ אינה לפליגי הכא ולמימר ק"ו מכורה כבר יוצאה עכשיו שאינה מכורה אינו דין שלא תימכר דהא אמרינן (שם כח.) דממכרו של לוי אחר בשנת היובל, וכמדומה לי דאיידי דתני בתרא פירקא מקדישין לעולם וגואלין לעולם,תנא נמי הכא (ערכין לג:). **וגואלין לעולם.** שאין בתי ערי חומה שלהן נחלטין (שם) או אם מכרו שדה גואלין אותה מיד וישראל אינו מותר לגאול פחות מב' שנים דכתיב במספר שני תבואות ימכר לך (שם ג:).

עין משפט נר מצוה

מח א מיי' פ"ג מהל' שופר הלכה ה טור ש"ע א"ח סי' תקפט סעיף ט:
מט ב מיי' שם וטור ש"ע שם סעיף ח:
נ ג ד מיי' שם הל' ג וטוש"ע שם סעיף א ב:
נא ה מיי' שם הל' א:
נב ו ז מיי' שם הל' ב וטור ש"ע שם סעיף ד:
נג ח מיי' פ"ד מהלכות ערכין הלכה כא:
נד ט מיי' פ"ג מהלכות שופר הלכה ג טור וש"ע א"ח סי' תקפט סעיף ה:
נה י מיי' פ"ג מהלכות ברכות הלכה י טור א"ח סי' תרלב:
נו כ מיי' שם טוש"ע א"ח סי' קסז סעיף יט וסי' ריג סעיף ב וסימן רעג סעיף ד [רב אלפס כאן וכפי' ע"פ דף קס]:

רבינו חננאל

איכוון ותקע לי. אלמא קסבר משמיע בעי כונה, והתנן היה עובר אחורי בית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה כו'. ודחינן הכא בשליח ציבור עסקינן דדעתיה להשמיע לכולי עלמא. תא שמע נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע כו' ופשוטה היא. **ואסיקנא** כתנאי דתניא התוקע תוקע לפי דרכו ושומע שומע לעצמו ויצא. א"ר יוסי בד"א בשליח צבור אבל ביחיד לא יצא עד שיתכוון שומע ומשמיע לו. **מתניתין** זה הכלל כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן. ת"ר הכל חייבין בתקיעת שופר כהנים לוים וישראלים גרים ועבדים משוחררים וטומטום ואנדרוגינוס ומי שחציו עבד וחציו בן חורין. טומטום אינו מוציא טומטום כמותו שמא נקיבה היא ואותו הטומטום זכר. אנדרוגינוס מוציא מינו. מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא לא מינו ולא שאינו מינו. **אמר** מר כהנים לוים וישראלים חייבים, פשיטא, ואסיקנא כהנים איצטריכא ליה, ס"ד אמינא הואיל ותנן שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות, מאן דאיתיה במצוה דיובל איתיה במצוה דראש השנה, והני כהנים הואיל וליתנהו במצוה דיובל, דתנן כהנים ולוים מוכרין לעולם וגואלין לעולם, אימא במצוה דר"ה לא מיחייבי קמ"ל, נהי דליתנהו בהשמטת קרקע, בהשמטת כספים ושילוח עבדים מיהא איתנהו. מי שחציו עבד וחציו בן חורין. אמר רב נחמן אף לעצמו אינו מוציא. תניא נמי הכי כו'. **תני** אהבה בריה דר' זירא כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם, המוציא לחם מן הארץ, וברכת היין בורא פרי הגפן, שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא. ירושלמי בברכות פרק מי שמתו מוטל לפניו תני כל מצות שאדם פטור אדם מוציא את הרבים ידי חובתם חוץ מברכת המזון, והתנינן כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא

ברכת הלחם. דמצה וברכת היין דקידוש מצעיא ליה דוקא מהו כיון [ה] דלא הנאתן הן:

הדרן עלך ראוהו בית דין

אבל לא במדינה. לא בירושלים ולא בגבולים כדפירש בקונטרס והא דקתני כל עיר שרואה ושומעת תוקעין בה היינו לאחר חורבן שתיקן רבן יוחנן בן זכאי וא"ת ומ"ש מלולב שהיה ניטל אפילו בגבולין בזמן שבהמ"ק קיים כדמשמע בלולב (הגזול) [וערבה] (סוכה ד' מג. ושם) שהיו מוליכין לולביהן לבהכ"נ וי"ל דשאני לולב שאינו אלא טלטול בעלמא הואיל ואשתרי במקדש לא החמירו במדינה אבל תקיעת שופר מעשה חכמה ומיהו קשיא דלאחר חורבן הבית הקילו טפי בשופר מבלולב שתיקן רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש ב"ד אבל לולב לא אשתרי כדמשמע התם דמוקי לה ההיא דמוליכין לולביהן בזמן בית המקדש ובגבולין משמע דבזמן שאין בית המקדש קיים לא הותר בשום מקום וי"ל דשופר שהוא להעלות זכרוניהם של ישראל לאביהן שבשמים לא רצו לבטל לגמרי וכיון דתקון בחד ב"ד תקון בכל מקום שיש ב"ד אע"פ שבזמן הבית לא היה אלא במקדש דוקא ועוד י"ל דבדין הוא דלולב יהיה דוחה בגבולין יותר משופר שבראש השנה לא היה ידוע קביעות המדש אלא בירושלים אבל יום ראשון דלולב היה ידוע בגבולין:

הא לאו מלאכה היא דאיצטריך כו'. קשיא אדרבה אי מלאכה לא איצטריך קרא דהא [ו] מכל מלאכה לא תעשו נפקא ומשום דלאו מלאכה היא איצטריך קרא ונראה לי דאי לאו מלאכה היא הא פשיטא דליכא למיסרה אבל אי מלאכה היא איצטריך קרא סלקא דעתך אמינא תשתרי משום דכתיב יום תרועה יהיה לכם ואפילו בשבת ולהכי איצטריך קרא למיסרה ויום תרועה מוקי לה בחול: **כל מלאכת עבודה לא תעשו.**

בי"ט כתיב והוה מצי לאתויי [ו] כל מלאכה לא תעשו דאף ביום שבת לא איתסר אע"ג דלא כתיב ביה עבודה [ו]: **רדיית הפת.** פירש רבינו חננאל דרייה דהכא לאחר אפייה ושרי לכתחילה ורדייה דריש מסכת שבת (דף ג:) דהתירו לו לרדות קודם שיבא לידי אפייה דאיסור סקילה או לא התירו דמשמע דאסור מדרבנן ברודה הפת בעוד שהיא עיסה דהוא כעין לש שמרככו כשרודהו בידו ובחנם דחק דהך דהכא נמי לא שריא אלא מדאורייתא כדמוכח בפרק כל כתבי (שבת דף קיז:) גבי מגיל פת מן התנור שמגיל מזון שלשה סעודות דקאמר כשהוא רודה לא ירדה במרדה אלא בסכין וכן תקיעת שופר אסור מדרבנן כדמוכח בפ' כסוי הדם (חולין דף פד:) דקאמרינן תקיעת שופר בגבולין תוכיח שספיקה דוחה יו"ט ואין ודאה דוחה שבת ואפילו הכי לא היו אוסרין אי לאו משום דרבה שמא יעבירנו [ז]: **שמא** יטלנו ויעבירנו **ארבע אמות.** הא דלא נקט שמא יוציאנו מרשות היחיד לרשות הרבים פי' בקונטר' בסוכה (דף מג.) משום דלא פסיקא דאם הגביהו על מנת להניעו ונמלך והוציאו פטור וקשיא דגבי העברת ד' אמות נמי לא מיחייב אלא א"כ הגביהו על מנת להעבירו ד' אמות ונראה דמרשות היחיד לר"ה אית ליה הכירא וליכא למיגזר אבל ברשות הרבים זימנין דלאו אדעתיה ומעביר ארבע אמות: [ועיין תוספות מגילה ד: ומוס' סוכה מג. ותוספות ביצה יח.]: **וביבנה**

ברכת הלחם של מצה וברכת היין של קידוש היום מהו כיון דחובה הוא מפיק או דלמא ברכה לאו חובה היא ת"ש [א]דאמר רב אשי כי הוינן בי רב פפי הוה מקדש לן וכי הוה אתי אריסיה מדברא הוה מקדש להו ת"ר [ב]לא יפרום אדם פרוסה לאורחין אלא אם כן אוכל עמהם [ג]אבל פורס הוא לבניו ולבני ביתו כדי לחנכן במצות ובהלל [ד]ובמגילה אף על פי שיצא מוציא:

הדרן עלך ראוהו בית דין

יום טוב [ה]של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה משחרב בהמ"ק התקין רבן יוחנן בן זכאי [ו]שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו ב"ד אמר רבי אלעזר לא התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא ביבנה בלבד אמרו לו אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה [ז]שכל עיר שהיא רואה ושומעת וקרובה ויכולה לבוא תוקעין וביבנה לא היו תוקעין אלא בב"ד בלבד: **גמ'** מנה"מ אמר רבי לוי בר לחמא אמר רבי חמא בר חנינא כתוב אחד אומר [1]שבתון זכרון תרועה וכתוב אחד אומר [2]יום תרועה יהיה לכם לא קשיא כאן [ח]ביו"ט שחל להיות בשבת כאן ביום טוב שחל להיות בחול אמר רבא אי מדאורייתא היא במקדש היכי תקעינן ועוד [ט] הא לאו מלאכה היא דאצטריך קרא למעוטי דתנא דבי שמואל כל מלאכת עבודה לא תעשו יצתה [י]תקיעת שופר [כ]ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה אלא אמר רבא מדאורייתא מישרא שרי ורבנן הוא דגזור ביה כדרבה דאמר רבה [ל]הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאין בתקיעת שופר גזירה [מ]שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירנו ד' אמות ברה"ר והיינו טעמא דלולב

ברכת הלחם. שלא אכילת מצה שמברכין [ד] (לפני) המוציא: **וברכת היין.** שמברכין לפני קידוש: **מהו.** על אכילת מצה ומקדש ישראל לא תיבעי לך דחובה היא ומפיק אלא ברכת המוציא וברכת היין מיבעיא לן שאין בהם אלא לפי שהמברך צריך שיטעום ואי אפשר ליהנות בלא ברכה אי נמי לא טעים איהו אי אפשר דלא יהיב ליה לחד מינייהו למטעם ובעי ברכה מאי: **כיון דחובה היא.** אכילת מצה חובה עליו וכן קידוש היום חובה עליו ואי אפשר שלא בהנאה והנאה אי אפשר בלא ברכה ממצות המצוה תצוה בברכת הנאה ומפיק: **או דלמא.** ברכת ההנאה לאו חובה למצוה אתיא שלא בכל ההניות היא נוהגת: **לא יפרום.** ברכת המוציא כדאמרינן לעיל שאינה חובה עליהם לא יאכלו ולא יברכו:

הדרן עלך ראוהו בית דין

יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין.

בגמרא מפרש לה: **אבל לא במדינה.** לא בירושלים ולא בגבולין: **אלא ביבנה.** שהיתה שם סנהדרי גדולה בימיו וכן בכל מקום שגלתה סנהדרין אבל לא בבית דין של עשרים ושלשה: **ועוד זאת היתה ירושלים.** בעודה בבנינה יתירה בתקיעת שבת על יבנה: **שכל עיר שרואה.** את ירושלים: **ושומעת ויכולה לבא בו'.** מפרש בגמרא [ל.] מאי תנא דקאמר ועוד: **גמ' זכרון תרועה.** ולא תרועה ממש אלא מקראות של תרועה יאמרו: **מלאכה היא.** בתמיה: **גזירה שמא יטלנו וכו'.** ובמקדש לא גזור דאין איסור שבות דרבנן במקדש: [ג]**והיו כל הערים.** שסביבות יבנה: **מתכנסים.** לשם לשמוע תקיעה משלוחי בית דין לפי שהיו רגילין כן בירושלים: **בני בחירה.** גדולי הדור היו: **נדון.** אם יש לגזור אף במקום בית דין שמא יטלנו: **ואין משיבין לאחר מעשה.** גנאי הוא שנוליא לעז טועים על עצמינו: **בית דין דאקראי.** לתנא קמא תקעינן ותנא דאמרו לו סבר אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין קבוע דומיא דיבנה: ועם

והיינו טעמא דמגילה: משחרב בהמ"ק התקין רבי יוחנן בן זכאי כו': תנו רבנן פעם אחת חל ראש השנה להיות בשבת [ג][והיו כל הערים מתכנסין] אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לבני בתירה נתקע אמרו לו נדון אמר להם נתקע ואחר כך נדון לאחר שתקעו אמרו לו נדון אמר להם כבר נשמעה קרן ביבנה ואין משיבין לאחר מעשה: אמר רבי אלעזר לא התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא ביבנה בלבד אמרו לו אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו ב"ד: אמרו לו היינו ת"ק איכא בינייהו בי דינא דאקראי: אמרו לו אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו ב"ד: אמר רב הונא ועם

עין משפט נר מצוה

נז א ב מיי' פ"ח מה"מ' ברכות הלכה י סמג עשין כז טור ש"ע ס"ח סי' קסז סעיף כ וסי' רנג סעיף ד וסימן תפד סעיף ח:

נח ג טוש"ע שם סי' קסז סעיף יט:

נט ד טוש"ע שם סי' תרלב סעיף ג:

א ה מיי' פ"ב מהלכות שופר הלכה ו סמג עשין מה טור ש"ע ס"ח סימן תקפה סעיף ה:

ב ו ז מיי' שם הלכה ח והלכה ט:

ח [טוש"ע ס"ח סימן תקפה סעיף ז]:

ג ט מיי' פכ"ב מהלכות שבת הלכה ח:

ד י מיי' פ"ב מהלכות שופר הלכה ו:

רבינו חננאל

בעי רחבא ברכת הלחם של מצה שצריך לברך המוציא ועל אכילת מצה, וברכת היין של קדוש היום שצריך לברך ברכת היין וברכת קדוש היום מהו, מי אמרינן כיון דחובה היא מפיק או דלמא ברכה לאו חובה היא. ופשטי' לה מיהא דאמר רב אשי כי הוינן בי רב פפי הוה מקדש לן, וכי הוו אתו אריסיה מדברא הוה מקדש להו, שמעינן מינה שאע"פ שיצא מוציא וה"ה לברכת הלחם של מצה. ת"ר לא יפרוס אדם פרוסה לאורחין אא"כ אוכל עמהן אבל פורס לבניו ולבני ביתו כדי לחנכן במצות. **בהלל** ובמגילה אע"פ שיצא מוציא פשוטה היא.

הדרן עלך ראוהו בית דין

יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן **בן זכאי כול'.** אוקמה רבא דמדאורייתא אפילו בגבולין שרי למתקע ביום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, [מ]דהא דתנא דבי ר' ישמעאל כל מלאכת עבודה לא תעשו, יצא תקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה, ומפני מה אסורה גזירה שמא יטלנה מי שאינו בקי וילך אצל בקי ללמוד ויעביר השופר ארבע אמות לרשות הרבים. והיינו טעמא דלולב והיינו טעמא דמגילה. **תנו רבנן** פעם אחת שחל ראש השנה להיות בשבת. אמר רבן יוחנן בן זכיי לבני בתירה נתקע, אמרו ליה נדין, אמר להו נתקע ואחר כך נדין. לאחר שתקעו אמרו לו נדין, אמר להו כבר נשמעה קרן ביבנה ואין משיבין אחר מעשה. **מתני'.** אמרו לו אחד **יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין.** גם התנא קמא כך אמר התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין. ופרקינן איכא בינייהו בי דינא דאקראי. כלומר מקום שאין שם חכמים קבועין לבית דין, ובאו שם עוברי דרך, תנא קמא סבר אין תוקעין, ותנא דאמרו לו סבר תוקעין, דגרסינן בגמרא דהמוכר פירות לחבירו ולא צימחו כל תנא בתרא לטפויי מלתא אתי, לפיכך אמרנו כי התנא דאמרו לו דהוא תנא בתרא אית ליה בי דינא דאקראי. **כל מקום שיש בו בית דין.** אמר רב הונא

מסורת הש"ס

(א) שבת קיז: קלא:, (ב) [פסחים סט. ביצה ל:] סוכה מב: מגילה ד:, (ג) ס"ש, (ד) [ל"ל לפניה], (ה) כ"א דלהנאתן, (ו) [מולי' ל"ל לא תעשה כל מלאכה שמות כ], (ז) [ועי' תוס' שבת קיז: ד"ה התירו וכו' ועי' בענין ערך רל ד],

תורה אור השלם

1. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ:

ויקרא כג כד

2. וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם:

במדבר כט א

הגהות הב"ח

(ח) גמ' במקדש היכי תקעינן ועוד (הא לאו) תא"מ וי"ב כפי' רש"י משמע דלא בגבולין להו אלא ה"ג ועוד מלאכה היא פי' בתמיה: (ט) רש"י ד"ה גזירה שמא כו' במקדש הס"ד ואח"כ ל"ל ד"ה כמ' בתירה כו' וד"ה גזון וכו' שמא יטלנו הס"ד ואח"כ מה"ד כבר נשמעה קרן ביבנה שהיו כל העריס שסביבות יבנה מתכנסים לשם כו' בירושלים הס"ד ואח"כ מה"ד ואין משיבין:

מוסף רש"י

אלא אם כן אוכל עמהם. שהרי הן יכולין לעשות, אבל פורס הוא לבניו ולבני ביתו. ואע"פ שהוא לא טעם אלא כגיו שפיר דמי, ואע"פ שביכן עליו ברכת המוציא (ערובין מ:).

הדרן עלך ראוהו ב"ד התקין רבן יוחנן בן זכאי. בימי רבן יוחנן בן זכאי מרב הבית (יבמות נט:). אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו ב"ד. כן דרכי התנאים בכל מקום להתיר דפשיטות ליה תנא בריתא ואומר הני כשבת להשמיענו שהוא שוה לו הוא שוה אחריו (סוכה כ.). הכל חייבין. ומתוך שהוא מתוייב בדבר הוא בטול לגאת ידי חובה (מגילה ד:). ויעבירנו ד' אמות ברה"ר. הוא הדין דמלי למימר ויוציא מרה"ר לרה"ר, אלא שבריוב מקומות ועניים אמרינן יש לחוש להעברת ד"א ואין לחוש להוצאה כגון אם היה מונח בכרמלית או בקרפף או בגינה דאין כאן איסור הוצאה דאוריתא ויש כאן איסור העברה ברה"ר או הגביהו על מנת ליטלו ולא להוציאו ונמלך להוציאו פטור משום הוצאה אם לא עמד לפוש בינתים כדאמרינן במסכת שבת (סוכה מא.).

ועם כים דין. הוא דתקעינן: **אנא דאילו בירושלים תוקעין.** בשבת יחידים שאינן שלוחי ב"ד והא מילתא חסרה ממתניתין ומיבעי ליה לתרוצה הכי: **בין בזמן כים דין.** עד שש שעות שהיו בית דין יושבין: **בין שלא בזמן כים דין.** שהלכו לבתיהן: **איכא דמפני לה וכו' מאי ועם כים דין.** (בפני ב"ד) דקאמר רב הונא בזמן ב"ד דהא ליכא לפרושי האי ועם ב"ד בפני ב"ד דהא כבל אלכסה כתיב (ויקרא כה): **וכו"ה לא היו תוקעין.** כשהל להיות בשבת אנא בב"ד הגדול של סנהדרין הגדולה המקדשין את החדשים ורבי אליעזר[ע] היא: **כי מסיים שליחא דליבורא כו'.** ואף בי"ט שהל להיות בשבת דלהכי נקט יבנה: **אנא נאו דאילו ביובל תוקעין.** היחידים בין בזמן בית דין כו': **לא לעולם בזמן ב"ד והכי קאמר ביובל.** כל יחיד ויחיד תוקע בזמן ב"ד אפי' שלא בפני ב"ד ובר"ה בפני ב"ד אין שלא בפני ב"ד לא: **איתמר נמי.** כרב הונא: **אין תוקעין.** יחידים ביום"כ ביובל אנא בזמן שב"ד יושבין במקומן והתוקעין תוקעין בכל העיר: **נגערו לעמוד.** נעקרו ממושבם כדי לעמוד ולילך:

מתני' בראשונה היה לוב ניטל במקדש שבעה. דכתיב (שם כג) ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים ובמדינה יום אחד דכתיב (שם) ולקחתם לכם ביום הראשון: **ושיהא יום הנף כולו אסור.** יום הנפת עומר כולו אסור לאכול מן החדש ומדאורייתא משאיר מזרח מותר כדאמרינן במנחות (דף סח.) כתוב אחד אומר עד עצם היום הזה [ויקרא כג] וכתוב אחד אומר עד הביאכם וגו' [שם] הא כילד בזמן הבית עומר מתיר: ובזמן שאין עומר עצם היום מתיר: **גמ' כי אעלה ארוכה לך וגו'.** סיפיה דקרא ציון היא דורש אין לה: **מאי טעמא.** גזר עליה: **דאיכני אימת.** שיהא לנו לחוש עכשיו לכך: **הרי האיר מזרח הביר.** דהא לא היה מזבח: **אנא דאיכני בחמיסר.** שהיה שהות לקנות במוצאי י"ט ולהביאו למחר כמצותו: **מחצות היום ולהלן ליסברי.** השתא ולא לגזור עליה רבן יוחנן אנא עד חצות היום ואי נמי מהרה יבנה וימהרו אשתקד מי לא אכלנו מחצות היום ולהלן השתא נמי ניכול שפיר אכלי ואפי' הרחוקים מירושלים שלא רואו הקרבתו יש להם לסמוך דודאי קרב כבר דאמר מר הרחוקין היו מותרין בזמן הבית מחצות היום ולהלן כו': **לא צריכא דאיכני סמוך לשקיעת החמה דחמיסר אי נמי דאיכני בלילה.** רבן יוחנן מושם לשמא יבנה (א) לשקיעת החמה או בליל שבת עשר בחצי הלילה או סמוך לבקרו שלא יהא שהות לקצירתו והבהובו באגודו של קלאין וטחינתו והרקדתו והקרבתו עד חצות ואי הוו רגילי למיכל אדם מחצות היום בזמן הזה אתי למיכל נמי ההוא יומא הכי ועבדי איסורא. ואם תאמר היכי משכחת לה דאיכני בחמיסר בי"ט ודאיכני בלילא והא קיימא לן במסכת שבועות (דף טו:) דאין בנין בהמ"ק לא בי"ט ולא בלילה הני מילי בנין בידי אדם אבל בנין העתיד לבא בידי שמים הוא: בשיטת

ובינבנה בפני בית דין אין שלא בפני ב"ד לא. והא דלא שמע מינים קל אוניה מקל תקיעה דיחידאי היינו שהיו באין לתקוע בפני בית דין שלא שמעו תקיעת בית דין דאומן שיצאו אסור להם לחזור ולתקוע דיש איסור שבות בדבר לתקוע בחנם בשבת: **לא** לעולם בזמן בית דין. תימה דמכל מקום קשיא לגישנא דרב הונא לא אמר אנא בפני בית דין והכא קתני אינם בביתו וי"ל שיפרש דהא דקתני בגבולין אינם בביתו איובל קאי ולא אראש השנה ומיהו אי גרים בגבולין בלא וי"ו ולא גרסינן ובגבולין לא יתכן לומר כן ושמא יפרש דהאי בגבולין איירי בירושלים דוקא ומיהו מדבכל אלכסה (ויקרא כה) בכל מקום שבארץ ישראל איירי:

אין תוקעין אלא בזמן שב"ד יושבין. פי' בקונטרס ביובל וגרלה שאף בר"ה אמת לאשמועינן דאפי' בפני ב"ד אין תוקעין אנא כל זמן שיושבין: ונתקלקלו

ועם בית דין מאי ועם ב"ד [א]בפני בית דין לאפוקי שלא בפני בית דין דלא מתיב רבא ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה וכו' מאי ועוד זאת אילימא כדקתני זאת מיבעי ליה אלא דבירושלים תוקעין יחידין וביבנה אין תוקעין יחידין וביבנה אין תוקעין יחידין והא כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר כי מסיים שליחא דציבורא תקיעה ביבנה לא שמע איניש קל אוניה מקל תקועיא [דיחידאי] אלא לאו דבירושלים תוקעין בין בזמן ב"ד ובין שלא בזמן בפני ב"ד וביבנה בזמן ב"ד אין שלא בזמן ב"ד לא הא בזמן ב"ד מיהא תוקעין ואפילו שלא בפני ב"ד לא דאילו בירושלים תוקעין בין בפני ב"ד בין שלא בפני בית דין וביבנה בפני ב"ד אין שלא בפני ב"ד לא איכא דמתני להא דרב הונא אהא דכתיב [ב]ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם מלמד [ג]שכל יחיד ויחיד חייב לתקוע אמר רב הונא ועם בית דין מאי ועם ב"ד [ד]בזמן ב"ד לאפוקי שלא בזמן בית דין דלא מתיב רבא תקיעת [א] ראש השנה ויובל דוחה את השבת בגבולין איש וביתו מאי איש וביתו אילימא איש ואשתו [ד]איתתא מי מיחייבא והא מצות עשה שהזמן גרמא היא [ה]וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות אלא לאו איש בביתו ואפילו שלא בזמן ב"ד לא לעולם בזמן ב"ד מתיב רב ששת [ו]שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות אלא שביובל תוקעין בין בב"ד שקידשו בו את החדש ובין בב"ד שלא קידשו בו את החדש וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע [ז]ובר"ה לא היו תוקעין אלא בב"ד שקידשו בו את החדש [ח]ואין כל יחיד ויחיד חייב לתקוע מאי אין כל יחיד ויחיד חייב לתקוע אילימא דביובל תוקעין יחידין ובראש השנה אין תוקעין יחידין והא כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר כי הוה מסיים שליחא דציבורא תקיעתא ביבנה לא שמע איניש קל אוניה מקל תקועיא [דיחידאי] אלא לאו [דאילו] ביובל תוקעין בין בזמן ב"ד בין שלא בזמן ב"ד ובר"ה בזמן ב"ד אין שלא בזמן ב"ד לא קתני מיהת ביובל בין בזמן ב"ד בין שלא בזמן ב"ד לא לעולם בזמן בית דין והכי קתני ביובל בזמן ב"ד תוקעין בין בפני בית דין בין שלא בפני ב"ד בר"ה תוקעין בזמן ב"ד ובפני ב"ד איתמר נמי א"ר חייא בר גמדא א"ר יוסי בן שאול אמר רבי אין תוקעין אלא כל זמן שבית דין יושבין בעי ר' זירא נגערו לעמוד ולא עמדו מהו ב"ד יושבין בעינן [ט]והא איכא או דלמא זמן ב"ד בעינן וליכא תיקו: ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה וכו': רואה פרט ליושבת בנחל שומעת פרט ליושבת בראש ההר קרובה פרט ליושבת חוץ לתחום ויכולה לבוא פרט למפסיק לה נהרא: **מתני'** [ג]בראשונה היה הלולב ניטל במקדש ובמדינה יום אחד משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש [ד]ושיהא יום הנף כולו אסור: **גמ'** [ה]ומנלן דעבדינן זכר למקדש דאמר קרא [ו]כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאם ה' כי נדחה קראו לך ציון היא דורש אין לה מכלל דבעיא דרישה: ושיהא יום הנף כולו אסור: מ"ט מהרה יבנה בית המקדש ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו בהאיר מזרח עכשיו נמי ניכול ולא ידעי דאשתקד לא הוה עומר האיר מזרח התיר השתא דאיכא עומר עומר מתיר דמיבני אימת אילימא דאיבני בשיתסר הרי האיר מזרח התיר אלא דאיבני בחמיסר מחצות היום ולהלן לשתרי דהא תנן[ט] [ל]הרחוקין מותרין מחצות היום ולהלן לפי שאין ב"ד מתעצלים בו לא נצרכא דאיבני [מ]בחמיסר סמוך לשקיעת החמה אי נמי דאיבני בלילא (אמר) רב נחמן בר יצחק [נ]רבן יוחנן בן זכאי בשיטת

אסור לאכול מן החדש, כדכתיב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה וגו', ותנן העומר היה מתיר במדינה ושתי הלחם במקדש, ובזמן שהיה בית המקדש קיים היו יוצאין לילי יום י"ו בניסן והיו קוצרין ומביאין ומקריבין העומר, והיו השועים בירושלם מותרין לאכול החדש אחרי הקרבת העומר מיד, והרחוקין היו מותרין מחצות היום ולהלן, שדבר ברור הוא שאין ב"ד מתעצלין ולא בא חצי היום אלא שודאי נקרב העומר. ועכשיו שאין עומר אם יתירו להן החדש כשיאר המזרח, חיישינן אם יעברו העם במנהגם ויבנה בית המקדש לילי י"ו בניסן או סמוך לשקיעת החמה יום ט"ו בניסן, נתחייבו להקריב ולא [יהיה] בידם סיפוק לצאת ולקצור בלילה, מפני שלא נבנה אלא בשעה דחוקה, וצריכין לצאת ולקצור ולהביא ביום י"ו ולהכין ולהניף ולהקריב, ושמא לא יספיקו להקריב העומר אלא סמוך לשקיעת החמה. ומאחר שנבנה הבית אסורין כל ישראל לאכול חדש ואינן מותרין בו אלא אחרי הקרבת העומר. לפיכך התקין להן שיהא יום י"ו בניסן כולו אסור שלא יכשלו בשיבנה הבית. פי' **דנפיש** [ע] **הוה בית המקדש**, כל מקום שצריך לומר לה היה בית המקדש מחלף ותאני נפיש הוה, כענין דקרי לסומה סגי נהורא. **ושאר השמועה פשוטה היא**, מיהו הוצרכנו להודיע כי זו המשנה ששנינו משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי כו', עד אמר ר' יהודה והלא מן התורה הוא אסור שנאמר עד עצם היום הזה וגו', זו המשנה היא במסכת מנחות פרק ר' ישמעאל אומר העומר היה בא בשבת מג' סאין כו'.

ה א מיי' פ"ב מהל' שופר הל' ט ופ"י מהל' שמטה ויובל הל' יב:
ו ב מיי' פ"י מהל' שמטה הלכה י:
ז ג מיי' שם הל' יא:
ח ד מיי' פ"ג מהל' שופר הל' ז טוש"ע א"ח סי' תקפט סעיף ג:
ט ה מיי' פי"ב מהל' ע"ז הל' ג טוש"ע א"ח סי' לח סעיף ג וסי' תקפט סעיף ג:
י ו מיי' פ"י מהל' שמיטין הל' יא:
יא ז מיי' שם הל' יב ופ"ב מהל' שופר הלכה ט:
יב ח מיי' פ"י מהל' שמיטין הל' יב:
יג ט מיי' פ"ב מהל' שופר הל' ט:
יד י מיי' פ"ז מהלכות נולב הלכה יג וטו סמג עשין מד טוש"ע א"ח סימן תרנא סעיף ז:
טו כ מיי' פ"י מהלכות מאכלות אסורות הל' כ סמג לאוין קמב טוש"ע י"ד סי' רצ סעיף ז וטוש"ע א"ח סי' תפט סעי' יז:
טז ל מיי שם:

תורה אור השלם

1. וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל אַרְצְכֶם: ויקרא כה ט
2. כִּי אַעֲלֶה אֲרֻכָה לָךְ וּמִמַּכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ נְאֻם יְיָ כִּי נִדָּחָה קָרְאוּ לָךְ צִיּוֹן הִיא דֹרֵשׁ אֵין לָהּ: ירמיהו ל יז

רבינו חננאל (המשך)

איתמר משמיה דרבי לעולם אין תוקעין אלא בזמן שבית דין יושבין. בעי ר' זירא ניגערו בית דין לעמוד ונזדמן דבר לעיין בו ניגערו וחזרו ונתישבו והאריכו בישיבה מאי תוקעין אי לא, בית דין יושבין בעינן והא איכא, או דילמא זמן בית דין בעינן וכבר עבר, ועלתה בתיקו. **ועוד זאת היתה ירושלים** כו'. תנו רבנן רואה פרט ליושבת בנחל. כלומר, הנחל מקום נמוך ואינה נראית מן הכרך. שומעת פרט ליושבת בראש ההר שאע"פ שנראית אינה שומעת. קרובה פרט ליושבת חוץ לתחום. ויכולה לבא פרט דפסיק ליה נהרא, שאע"פ שהיא קרובה אינה יכולה לבוא. **ירושלמי** והוא שיהו כל הדרכים האלו בה, רואה ואינה שומעת כגון ירושלים מלמעלן והעיר מלמטן, שומעת ואינה רואה ההר מפסיק. רואה ושומעת [ואינה יכולה לבוא חוץ לתחום רואה ושומעת] קרובה ואינה יכולה לבוא הנחל מפסיק. [**מתני'**] **בראשונה** היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד משחרב הבית התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא ניטל הלולב במדינה שבעת ימי החג זכר למקדש, שנאמר כי נדחה קראו לך ציון היא דורש אין לה, מכלל דבעיא דרישה. **ושיהא יום הנף כולו אסור.** פי' שיהא יום הנפת העומר והוא יום י"ו בניסן

רבינו חננאל

ועם בית דין. כלומר, זו התקיעה שחל להיות [בשבת] אינה אלא בפני [בית דין] בלבד זולתי ירושלם. מותיב רבא ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה שכל עיר שהיא רואה או שומעת כולל. פירוש לא תני ועוד אלא שיש שם דבר אחר [ש]ירושלים יתירה על יבנה זולתי זה, לפיכך תני ועוד. ואמרינן איזהו, אם תאמר שהיו בירושלים תוקעין יחידאין וביבנה לא, והאמר ר' יצחק כי הוה מסיים שליח ציבורא תקיעתא ביבנה לא הוה שמע איניש קל אוניה מקל תקיעתה דיחידא. פירוי שהיו תוקעין יחידאין ביבנה כל מי שלא שמע התקיעות מפי שליח ציבור שבא מאחר שסיים, היה כל יחיד ויחיד תוקעין יחידי כדי לצאת ידי חובה שלא שמעו התקיעות מפי שליח ציבור. ואסיקנא כי היו תוקעין בזמן בית דין ואפילו שלא בפני בית דין קשיא לרב הונא. ופריק הכי קאמר, בירושלים היו תוקעין בין בפני בית דין ובין שלא בפני בית דין, ובינבנה לא היו תוקעין אלא בפני בית דין. **ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה כולל.** איכא דמתני הכי, ביום הכפורים תעבירו שופר, מלמד שכל יחיד ויחיד חייב לתקוע. אמר רב הונא ועם בית דין בזמן בית דין בלבד. מותיב רבא תקיעות יובל וראש השנה דוחין אתה השבת בגבולין איש וביתו, ותריצנה בגבולין איש בביתו. ואמרינן איש בביתו דוקא ואפי' שלא בזמן בית דין. ודחינן לא לעולם איש וביתו ובזמן בית דין. אבל שלא בזמן בית דין לא. מותיב רב ששת שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות אלא שביובל היו תוקעין בין בבית דין שקידשו את החדש כול' עד אלא לאו הכי קאמר, הא קמ"ל דאילו ביובל תוקעין היו בין בזמן בית דין [ובין] שלא בזמן בית דין קשיא לרב הונא. ודחינן לא הכי קאמר, ביובל היו תוקעין בין בפני בית דין בין שלא בפני בית דין. ובראש השנה לא היו תוקעין אלא בפני בית דין ולעולם זה וזה בזמן בית דין.

ע) [קדושין כט. וש"נ], ב) לעיל כו: [וש"נ], ג) סוכה מא., ד) שם מנחות סח., ה) [סוכה מא. ע"ש], ו) עירובין לב., ז) [בפרש"י דהכא ובתוס' סוכה דף מא. ד"ה אי נמי מוכח דלא היה גרתפת בתמיכרן], ח) [נ"ל אמר רבן], ט) בס"ל: אלעזר,

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לא לריכא כו' מושם לשמא יבנה סמוך לשקיעת החמה:

הגהות הגר"א

[א] גמ' תקיעת יובל דומה כו'. כל"ל:

מוסף רש"י

מצות עשה שהזמן גרמא. שהזמן גורם לה שתהא (קדושין כט.). **לתקיעה ולברכות.** דבעי למימר תשע ברכות ביום הכפורים של יובל (לעיל כו:) שהיו נמי אומרים ביום"כ"פ של שנת היובל מלכיות זכרונות שופרות (ערכין ג:). **במקדש שבעה.** כדדרשינן בפ"ב מומתתה לפני ה' אלהיכם שבעת ימים (ויקרא כג) ולא בגבולין ז' ימים (סוכה מא.). **ובמדינה.** בירושלים שאף הוא בגבולים (שם). **ושיהא יום הנף.** של עומר הייתו ט"ז בניסן, כולו אסור. בחדש, ובעוד המקדש קיים משקרב העומר היו אוכלין חדש בו ביום, כדכתיב על הביאכם, וכשחרב הבית מותר מן התורה משהאיר המזרח, כדאמר במנחות (סח.) כתוב אחד אומר עד עצם כתוב אחד אומר עד עצם היום הזה, דהייתו האיר המזרח, וכתוב אחד אומר עד הביאכם, הא כילד, בזמן דאיכא עומר עד הביאכם ובזמן דליכא עומר עד עצם, ואסר ר' יוחנן בן זכאי שלייסם כל היום כדמפרש טעמא בגמרא (סוכה מא.). **מהרה יבנה בית המקדש.** ויחזור דבר לאיתויי, דהשתא קרינא ביה עד הביאכם, ואי הוו הייני בחורבנו לאכול בהאיר מזרח כדין תורה אמית למיכל נמי בבנינו ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו כו' (סוכה שם). **דמיבני אימת.** הך אשתא דחייסינן למהרה יבנה, אימת תגמור המלאכה דאיכא למיתה לאיסור חדש כל היום דאשתכיח לרבן יוחנן בן זכאי למיסר אשתא כל היום משום סירכא דהכוא יומא (שם). **אילימא דאיבני בשיתסר.** שלא נבנה עד יום ט"ז עצמו,

המשך בעמוד הבא

יז א מיי׳ פ״י מהלכות מתנות עניים הל׳ ג:
יח ב מיי׳ פ״ג מהל׳ קידוש החדש הל׳ ה:
יט ג ד מיי׳ שם הל׳ ו:
כ ה מיי׳ שם הל׳ ה:
כא ו ז ח מיי׳ פ״ו מהל׳ תמידין הל׳ ט:

תורה אור השלם

1. וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הֲבִיאֲכֶם אֶת קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם: ויקרא כג יד
2. הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב:
תהלים פא ב
3. קוֹל יְיָ יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְיָ מִדְבַּר קָדֵשׁ:
תהלים כט ח
4. הָסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ כַּפָּיו מֵדּוּד תַּעֲבֹרְנָה:
תהלים פא ז

רבינו חננאל

[מתני׳] בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום כו׳. תנו רבנן מה קלקול קלקלו הלוים בשיר ששנינו במשנתנו ונתקלקלו הלוים בשיר, הכא תרגימו שלא אמרו שירה כל עיקר, ר׳ זירא אמר שאמרו שירה של חול על תמיד של בין הערבים ולא אמרו קול ה׳ יחיל מדבר, שהיא שירת ראש השנה במנחה, ואמר ר׳ זירא לאהבה בריה צא אמור להן להללו דתרגימו שלא אמרו שירה כל עיקר, והתניא התקינו שלא יהו מקבלין עדות החודש אלא אם יש שהות ביום כדי להקריב תמידין ומוספין ונסכיהן, וכדי שיאמרו שירה שלא בשיבוש, בשלמא לדידי כול׳. ודהו כיון דלא אמרו כלל אין שיבוש גדול מזה. ועוד מוחבינן עליהן תמיד של ראש השנה בשחרית קרב כהילכתו. כלומר אם חל להיות בשני אומרים בתמיד של שחר שירה גדול ה׳ ומהולל מאד שהיא שירה של יום שיני. וכן בשאר הימים בתמיד של שחר אומרים שירה של אותו היום, אבל במוסף אומרים הרנינו לאלהים עוזנו וגו׳, במנחה אומרים על התמיד של בין הערבים שירה קול ה׳ יחיל מדבר וגו׳. ובזמן שחל ראש השנה להיות בחמישי שהשירה שלו הרנינו לאלהים עוזנו אינו אומר בשחר הרנינו מפני שנמצא אומרו וכופלו, אלא [אומר] על תמיד של שחר הסירותי מסבל שכמו וגו׳. ואם באו עדים אחר תמיד של שחר אע״פ שאמרו על תמיד של שחר הרנינו לאלהים עוזינו, חזור ואומ[ר] על המוסף. עכשיו לדברים שאתם אומרים כל היכא דאיכא חשש שמא יבואו עדים היום אין אומרים שירה של חול כלל, אמאי תני אע״פ שחזור וכופלו לאו מכלל שאומ׳ שירה של חול כר׳ זירא.

ונתקלקלו הלוים בשיר. בתמיד של בין הערבים כדמפרש בגמרא אבל בתמיד של שחר לא תקנו שיר של י״ט כדפירש בקונטרס לפי שברוב השנים אין העדים בא״ן יקודש תמיד של שחר וספק יתקדש היום ספק לא יתקדש ומ״ת ואמאי לא חשיב קלקול של מוסף שלא הקריבו מוסף של ר״ח שאחר התמיד אין יכולין להקריבו כדדרשינן עליה הטלם בפ׳ תמיד נשחט (פסחים ד׳ נח: ושם) וכי תימא דמעלה ומלין בראשו של מזבח דעליה השלם לא שייך אלא בהקטרה ואין מקטיר עד למחר הניחא למאן דאמר בפ׳ המזבח מקדש (זבחים דף פז.) אין ליה מועלת בראשו של מזבח אבל למאן דאמר מועלת מאי איכא למימר וכי תימא דהקריבו כבש אחד על תנאי דאם יבואו עדים יהא מוסף ואם לא יבואו עדים יהא תמיד דא״כ במאי קלקלו בתמיד דאי משום דהיו סבורים שלא יבאו עדים ואמרו שיר של חול זהו הקלקול לא היה בתמיד אלא במוסף של ר״ח שאמרו עליו שיר של תמיד של חול ועוד למ״ד שלא אמרו שירה כל עיקר הייו לפי שהיו ממתינין כל שעה ושעה שמא עדיין יבאו עדים ולא היו יודעין מה שיר יאמרו והשתא אם באו עדים ולא היה להם שהות ביום לומר שיר א״כ עדיין נתקלקלו יותר בשאר קרבנות שלא קרבו מיהו אפשר לומר כשלא באו לפיכך לא היה להם קלקול אלא בשיר וי״ל דאחר התמיד יכול להקריב מוסף של ר״ח משום דאתי עשה דרבים ודחי עשה דהשלמה כדאמרינן פרק השולח (גיטין דף לח:) גבי שחרר עבדו והשלימו לעשרה מלוה דרבים שאני וגבי עשה דהשלמה אמרי׳ נמי בפרק תמיד נשחט (פסחים דף נט. ושם) שנדחה מקמי עשה דפסח שיש בו כרת ובפ׳ שלוח הקן (חולין ד׳ קמא.) נמי אמרי׳ דעשה דמלורע דוחה עשה דשלוח משום שלוח בין איש לאשתו ומיהו יש לתמוה אמאי נתקלקלו בשיר והלא בשעת נסכים היה השיר כדאמרינן בכל דוכתא (ברכות דף לה.) אין אומר שירה אלא על היין ואיתא בפרק שני דערכין (דף יב. ושם) ויכול להמתין מלהביא נסכים עד הלילה או עד למחר כדאיתא בהקומץ זוטא (מנחות דף טו:) דמביא אדם זבחו היום ונסכו מכאן ועד עשרה ימים ובפ״ב דתמורה (דף יד.) מנחתם ונסכיהם אפילו בלילה מנחתם ונסכיהם עד למחר ונראה לי דלכתחלה יש להביא נסכים עם הזבח דאי מביא בלילה אין יכול לומר שירה כדאמרינן בפ׳ שני דערכין (דף יא.) מה כפרה ביום אף שירה ביום ולמחר נמי אם מביאה מבעיא לן התם (דף יב.) אם טעונין שירה דאיבעיא להו נסכין הבאים בפני עצמן כלומר שהביא קרבן גבוה ביום ונסכין למחר טעונין שירה או אינן טעונין שירה ולא איפשטו והא דאמר ר״מ התם (דף יא.) דשיר מעכב הקרבן הייו בנסכים הבאין עם הזבח שקרבו בשעת שחיטת הזבח דאין קרבין אלא ביום כדאמרינן בפ׳ שני דתמורה (דף יד.) ואותן טעונין שירה ואפי׳ אם תמצי לומר דבאין בפני עצמן טעונין שירה מ״מ טוב שיביאם עם הזבח כדי שיאמרו אאכילה ושתיה כדאמר התם בערכין (דף יב.) או דלמא אאכילה ושתיה אמרה אשתיה לחודיה לא אמרה והיא דמביא אדם זבחו היום ונסכו מכאן עד י׳ ימים משמע דלכתחלה יכול לעשות כן הני מילי בקרבן יחיד דאין טעון שירה דאין אומרים שירה אלא על קרבן גבוה הקבוע להם זמן כדמוכח התם בערכין (דף יא:):

בשיטת ר׳ יהודה אמרה דאמר [1]עד עצם היום הזה עד עצמו של יום וקסבר [2]עד ועד בכלל ומי סבר לה כוותיה והא מפליג פליג עליה דתנן [3]משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כולו אסור א״ר יהודה והלא מן התורה הוא אסור [דכתיב עד עצם היום הזה] התם ר׳ יהודה הוא דקא טעי איהו סבר רבן יוחנן בן זכאי מדרבנן קאמר ולא היא [4]מדאורייתא קאמר והא התקין קתני מאי התקין דרש והתקין: **מתני׳** [5]בראשונה [6]היו מקבלין עדות החדש כל היום פעם אחת נשתהו העדים מלבוא ונתקלקלו הלוים בשיר התקינו שלא יהו מקבלין אלא עד המנחה [7]ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו [7]היום קודש ולמחר קודש [8]ד[8]משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו מקבלין עדות החדש כל היום: **גמ׳** מה קלקול קלקלו הלוים בשיר תרגימו שלא אמרו שירה כל עיקר רבי זירא אמר שאמרו שירה של חול עם תמיד של בין הערבים אמר לו רבי זירא לאהבה בריה פוק תני להו [9]התקינו שלא יהו מקבלין עדות החדש אלא כדי שיהא שהות ביום להקריב תמידין ומוספין ונסכיהם ולומר שירה שלא בשיבוש אי אמרת בשלמא אמור שירה דחול היינו דאיכא שיבוש אלא אי אמרת לא אמור כלל מאי שיבוש איכא כיון דלא אמור כלל אין לך שיבוש גדול מזה מתיב רב אחא בר הונא תמיד של ראש השנה שחרית קרב כהלכתו [10]במוסף מהו אומר [2]הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב [10]במנחה מהו אומר [3]קול ה׳ יחיל מדבר ובזמן שחל ראש השנה להיות בחמישי בשבת שהשירה שלו הרנינו לאלהים עוזנו לא היה אומר בשחרית הרנינו מפני שחוזר וכופל את הפרק [11]אלא מהו אומר [4]הסירותי מסבל שכמו ואם באו עדים אחר תמיד של שחר אומר הרנינו אע״פ שחוזר וכופל את הפרק אי אמרת בשלמא כל היכא דמסתפקא אמרינן שירה דחול היינו דקאמר אומרו וכופלו אלא אי אמרת לא אמור כלל מאי אומרו וכופלו שאני

בשיטת ר׳ יהודה אמרה דאמר. מן התורה אסור כל היום בזמן הזה דקסבר עד ועד בכלל: **א״ר יהודה גרסי׳ ולא גרסי׳ אמר לו ר׳ יהודה.** שהרי לא ראהו מימיו אבל תמה בדורו על תקנת רבן יוחנן בן זכאי ואמר מה חידוש חידש ר׳ יוחנן בן זכאי והלא מן התורה אסור: **מדרבנן קאמר.** כלומר הוא בא לגזור עליו משום ההוא טעם דלעיל [ע״ב] דשמא יבנה: **דרש והתקין.** דרש להם המקרא והתקין שינהגו איסור לפי שעד עכשיו היה היתר בדבר משקרב העומר שהעומר מתיר:

מתני׳ בראשונה היו מקבלין עדות החדש כו׳: הלוים בשיר. בגמרא מפרש: **נוהגים אותו היום קודש.** בר״ה קאי דמשחשכה ליל עשריס ותשעה נהגו בו קודש שמא יבואו עדים מחר ויקדשוהו ב״ד ונמצא שהלילה הזה ליל י״ט הוא וכן למחר כל היום עד המנחה ואם באו עדים קודש המנחה ב״ד מקדשים את החדש ונודע שיפה נהגו בו קודש ואם מן המנחה ולמעלה באו אע״פ שאין ב״ד מקבלין אותן לקדשו היום ויעברו את אלול ויקדשוהו למחר אעפ״כ גומרים אותו בקדושה ואסור במלאכה דלמא אתי לזלזולי ביה לשנה הבאה ויעשו בו מלאכה כל היום ויאמרו אשתקד נהגנו בו קודש חנם ומן המנחה ולמעלה חזרנו ונהגנו בו חול:

גמ׳ ה״ג **מאי קלקול קלקלו הלוים בו׳** ולא גרסינן **פ״ר: הכא תרגימו.** בבבל: **שלא אמרו שירה כל עיקר.** בתמיד של בין הערבים לפי שלא ידעו מה שיר יאמרו שמא עוד סוף העדים לבוא היום ושיר של י״ט יש לומר או לא יבואו ונמצא שהוא חול. אבל בתמיד של שחר אין העדים בא״ן יקודש שברוב השנים אין העדים בא״ן קודש תמיד של שחר וספק יתקדש היום ספק לא יתקדש לא תקנו שיר של י״ט שחרית בר״ה כדתני לקמן תמיד של ר״ה שחרית קרב כהלכתו אבל לתמיד של בין הערבים תקנו שיר של י״ט שכבר באו העדים לפיכך אותה שנה שנשתהו לבא לא ידעו מה יאמרו: **פוק תני להו.** לבני בבל האומרים לא אמרו שירה כל עיקר שנה להם בריתא זו שממנה ילמדו שאמרו שיר של חול: **קרב כהלכתו.** אומרים הלוים על נסכיו שיר של חול כמשפט היום כמו שאנו שונים במסכת תמיד (פ״ז משנה ד) השיר שהלוים היו אומרים בבית המקדש ביום הראשון כו׳: (א) הריעו לאלהי יעקב. וכל המזמור והוא שיר של חמישי בשבת בשחרית בחול ואומרין אותו על מוספי ר״ה לפי שהוא יום תרועה: **קול ה׳ יחיל מדבר.** כדי להזכיר בר״ה זכות קול שופרות של מתן תורה: **ואם חל ר״ה בחמישי בשבת.** ובאו עדים קודם תמיד של שחר: **לא היו אומרים שחרית.** שיר של חול דהייגו הרנינו מפני שחוזר וכופלו שניה במוסף: **הפרק.** המזמור: **הסירותי מסבל שכמו.** משום דבר״ה יצא יוסף מבית האסורים: **ואם באו עדים.** בחמישי בשבת אחר תמיד של שחר דבשעת שיר של תמיד לא היו יודעין אם יתקדש היום וי״ל הסירותי או שמא חול הוא ושירו הרנינו יאמרו [הרנינו] מספק ויחזרו ויאמרו אותו במוסף ונמצא שכפלוהו: **אע״פ שהפרק שנו אומרו וכופלו.** אע״פ שהפרשה של מזמור זה תהא אומרה וכפולה היום: שאני

א) [ברכות כו: וש״נ],
ב) מוכה מא. [מנחות קח.],
ג) ביצה ד:, ד) [נ״ל מוספ׳ מנחות ק: ד״ה שני],
ה) [ביצה ה.],

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה קרב כהלכתו כו׳ ביום הראשון כו׳ הכ״ל ואח״כ מה״ד הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב:

מוסף רש״י

שייך לעמוד קודם **הרי האיר מזרח התיר.** ופיר קמלי דאיר הוא דהאיר המזרח ואין מקדש בנוי אשתרי ליה בחדש (שם). **אלא דאיבני בחמיסר.** אי קודש לכן דכי מטו שיתסר לא התיר האיר המזרח שהרי המקדש בנוי, הלכך אכלי איסורא וגזר ריב״ז הסתם משום ההוא יומא, מחצות היום ולהלן לשתרי. הסתם, דאי נמי אכלי ההוא יומא מחצות היום ולהלן כסיכרא דמעיקרא נכלי וליכא איסורא דודאי קרב העומר (שם). **הרחוקין.** מירושלים לא היו רואין ולא היו שומעין שעת הקרבת העומר, מותרין. בחדש, מחצות היום ולהלן. לפי שיודעים שאין בית דין מתעצלין בו מלהקריבו קודם חצות (שם). **לא צריכא** כו׳ **דאיבני בלילא.** כלומר לשמא יבנה בלילא חיים ולא יהיו פעויים לקלור העומר עד שמוך ליום ויום טורם הרבה בעומר שהיו מייבשין אותו בחבוד של קלאים ולובין אותו שיהו ממיו ומוחמין אותו בחמים של גרוסות ומניפין אותו בי״ג נפה בנפה בדקה כדאמרינן התם (מנחות קו.) וחה שלא יוכלו להתעסק בו ממחילת לילה לא יפפיקו להקריבו לשמר קודם חצות, אי נמי דליתני בחמיסר שמוך לשקיעת החמה, והיא היא. ואי קשיא דבלילה אינו נבנה דקי״ל בשבועות (טו:) דאין בנין בית המקדש בלילה דכתיב ויהיו הקיים, ולא בחמיסר שהוא יו״ט, דקי״ל בשבועות (שם) דאין בנין בית המקדש דוחה יו״ט, הני מילי בנין הבנוי בידי אדם, אבל מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל הוא יבנה ויבא משמים, שנאמר (שמות טו) מקדש ה׳ כוננו ידיך (סוכה מא.).

עד כאן מעמוד קודם

בשיטת ר׳ יהודה אמרה. שאותה שיטה שהיה ר׳ יהודה, שהיה מתלמידי תלמידיו, דורש אחריו, דרש גם הוא כיוצא (סוכה מא.). **עד עצמו של יום.** כל היום קרוי עצם היום (שם מא:). **וקסבר עד ועד בכלל.** ולא דרש עד ולא עד בכלל להתירו בהאיר מזרח כי ליכא עומר, והכי משמע דקרא אין עומר עד עצם ועד בכלל, יש עומר עד הביאתם (שם). **והא מיפלג פליג.** ר׳ יהודה עליה, שמלינו שאמר ר׳ יהודה בדורו על תקנת ריב״ז למה תלה הדבר בעצמו דמשמע לעשות סייג בא, הלא מן התורה הוא אסור (שם). אמר ר׳ יהודה. לתנא דמתני׳ וכי ר׳ יוחנן התקין, והלא מן התורה הוא אסור. בזמן שאין בית המקדש קיים, שנאמר עד עצם ועד ועד בכלל משמעי קצת כדמוקי גגמ׳ (מנחות סח.). דרש. המקבלת עד ועד בכלל, והתקין. לפי שהיו רגילים לאכול חדש מחצות ולהלן בשהיה הבית קיים עד עכשיו, הולרך לתקן (סוכה מא:). **כל היום.** יום שלשים של אלול, ומצערב היו אסורין במלאכה שמא יתקדש החדש למחר ונמצא שהלילה הזה יו״ט, שכן כל היום מלפיו לעדות רואי הלבנה אולי יבואו, וכל שעה שבאין עד שהתקן היו מקבלין עדותן ומקדשין החודש בו ביום (ביצה ד:). **עד המנחה.** עד הקרבת תמיד של בין הערבים, אבל לאחר מכאן אותו היום הרי הוא מעובר ומונין מיום המחרת ליום הכפורים וסוכות, ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה אע״פ שאין מונין למועדות מהיום, לא מזלזלין ביה בהאי שלשים, אלא גומרין אותו באיסורו כאשר הוחזרו עד המנחה ממלאכה, כן נוהגין וגומרין אותו בקדושתו (שם ה.). שאמרו שירה של חול. שהיו בסורים שלא יבאו עוד והיום חול וכשבאו נמצא שהוא קדש, ובשל שחר אין טעות דבתמיד של שחר אפילו הוקדש החדש קודם הקרבתו, שיר של חול היו אומרים, לפי שברוב השנים אין העדים ממהרים לבא כל כך (שם).

שאני התם דשירה דיומיה היא. דלעולם כל היכא דמסתפקא מילתא כגון במנחה דאי היום קודש לא שייך למימר דחול ואי הוא חול לא שייך למימר דקודש לא אמרינן כלל והכא היינו טעמא דאמר שירה דחול בחמישי בשבת דשירה דיומיה היא שיר הראוי ליאמר היום הוא ואפי' בראש השנה נאמרת שירת החול בכל תמידי השחר אלא בחמישי בשבת היו מחלפין אותו משום כפילה הלכך כי מסתפקא לן משום ספק כפילה לא מבטלינן שיר של תמיד: **לה' הארץ.** כל המזמור: **שקנה.** שמים וארץ: **והקנה.** תבל ליושבי בה כלומר קונה כדי להקנות: **ושניו בעולמו.** יחידי שלא נברא המלאכים עד יום שני: **שחילק מעשיו.** הבדיל רקיע בין עליונים לתחתונים ונתעלה ויש"ש במרום דוגמת שכנו בעירו והר קדשו: **שגילה ארץ.** מקום מגג עדמו שנאמר (בראשית ח) ותראה היבשה בשלישי נאמר: **שברא עופות.** ברביעי: **שברא עופות ודגים לשבח לשמו.** כשאדם רואה עופות משונים זה מזה נותן שבח למי שברא: **ליום שכולו שבת.** שעתיד העולם להיות חרב ואין אדם וכל המלאכות שובתות על אותו יום אומרים שיר של שבת: **מה ראה ר' עקיבא לחלק בין הפרשיות הללו.** שכל ששת ימים נאמרין הפרקים הללו על שם שעבר ושל (ח) שבת על שם להבא: **וקא מיפלגי בדרב קטינא.** ר' נחמיה לית ליה דרב קטינא אלא דאביי הלכך ליכא למימר על שם יום אחד שכולו שבת דהא תרי ניהו: **במוספי דשבתא.** מאי שיר אמרי: **הזי"ו ל"ך.** פרשא שירת האזינו חולקים אותה לששה פרקים הראשון האזינו השני זכור ימות עולם השלישי יכרבהו על במותי ארץ הרביעי וירא ה' החמישי ויאמר עד כאן ששה פסוקים לפרק ומכאן ואילך שמונה פסוקים לפרק החמישי לולי כעס אויב אגור הששי כי ידין ה' עמו: **דדרך שחלוקין.** פירקי השירה הזאת כאן: **כך חלוקין בבית הכנסת.** כך קורלאין אותה ששה הקורלאין בספר תורה והשביעי קורא מן השירה ולהלן: **אז ישיר.** שירת היום **עד מי כמוכה.** **ומי כמוכה.** עד סוף השירה: **ואז ישיר.** ישראל דעלי באר (במדבר כא): **כולהו בחד שבתא אמרי להו.** הלויס והיו חולקים הפרקי' בנעימת הקול להפסיק ובמחלפות כלי שיר ובתקיעת חצוצרות: **אז דלמא.** כל פרק ופרק לשבת אחת פרק אחד: **עד שהראשונה.** שירת המוספין (ט) חוזרת חלילה פעם אחת: **שנייה.** שירת המנחה של תמיד (י) הערביים: **חוזרת שתים.** דהתם שית פירקי והכא תלתא האזינו בשבת אחת זכור בשבת שניה וכן כולם: **עשר מסעות כו'.** משום דאיירי מתני' בתקנות של יבנה נקט לה הכא למימר ששם גלתה סנהדרין בימי רבן יוחנן שהיה גלות ראשונה שגלו מירושלים: **נסעה שכינה.** להסתלק מעל ישראל מעט מעט כשחטאו: **מכפרת.** שהיתה רגילה לשכון שם נסתלקה על אחד מן הכהנים שעשה שלמה העומדין בארץ אחד לנפון האחרון ואחד לדרום: **ומכרוב למפתן.** הבית: **וממפתן הבית לאולם.** לעזרה בין האולם ולמזבח: **ומחאר למזבח.** החילון: **וממזבח לגג** (כ) **ומגג לחומה העורה ומחומה לעיר.** לירושלים: **ומעיר לחר.** הזיתים. וכל סלוקים הללו לפי שבקושי היה מסתלק ומלפה שיאובו: **וירכב על כרוב** לא גרסינן דההוא ביציאת מצרים קאמר. והכי גרסינן **מכפרת לכרוב ומכרוב למפתן דבית ונועדתי לך שם וגו'** (ל) **וכבוד אלהי ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו אל מפתן הבית.** למדנו שתחילת עיקר שכינה היתה על הכפרת ובימי יחזקאל נסתלקה משם לכרוב ושהתה שם כמה ימים כדכתיב מעל הכרוב אשר היה עליו (ומשם) למפתן: **וימלא הבית וגו'.** ביחזקאל כתיב אחר סילוק מן הכרוב אל המפתן: **נגע על המזבח.** ואע"ג דהאי קרא עמוס קאמר ליה ועמוס מקמי יחזקאל דורות הרבה (מ) היה מתנבא על העתיד ועל כרחך סילוקו כסדרן היו דרך יציאת חוץ: **טוב לשבת על פנת גג.** מאשת מדיין ובית חבר. על השכינה אמרו שלמה המלך טוב לה להסתלק אל גג משבת עם אשת מדין' כנסת ישראל שהעמידה לגלה בהיכל ובית חבר בית שחברו בו את הסמל עם השכינה: **טוב לשבת בארץ מדבר.** סיפיה דקרא מאשת מדיין [וכעס]: **עד אשר יאשמו.** שיחזיקו את עצמם אשמים: **ומנוס אבד מנהם.** מעוזם נסתלק מהם: **מנשבת הגויות.** תגויות עשו להם בהר הבית וישבו שם לומר שלא דנו דיני נפשות לחזו דנפישי רוצחים כדאמרי' בסנהדרין (דף מא.). וכל הנך גלויות דסנהדרין בדית שני קאמר ומסעות דשכינה בבית ראשון קאמר: ומיבנה

שאני התם דשירה דיומיה היא תניא (ח) רבי יהודה אומר משום ר"ע [א] בראשון מה היו אומרים [1] לה' הארץ ומלואה על שם שקנה והקנה ושליט בעולמו בשני מה היו אומרים [2] גדול ה' ומהולל מאד על שם שחילק מעשיו ומלך עליהן (ח) בשלישי היו אומרים [3] אלהים נצב בעדת אל על שם שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו ברביעי היו אומרים [4] אל נקמות ה' על שם שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהן בחמישי היו אומרים [5] הרנינו לאלהים עוזנו על שם שברא עופות ודגים לשבח לשמו בששי היו אומרים [6] ה' מלך גאות לבש על שם שגמר מלאכתו ומלך עליהן בשביעי היו אומרים [7] מזמור שיר ליום השבת ליום שכולו שבת א"ר נחמיה (ט) מה [3] ראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו אלא בראשון שקנה והקנה ושליט בעולמו בשני שחילק מעשיו ומלך עליהם (ג) בשלישי שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו ברביעי שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהן בחמישי שברא עופות ודגים לשבח לשמו בששי שגמר מלאכתו ומלך עליהם בשביעי על שם ששבת וקמיפלגי בדרב קטינא [3] דאמר רב קטינא שיתא אלפי שני הוה עלמא וחד חרוב שנאמר [8] ונשגב יי' לבדו ביום ההוא [7] (אמר אביי) תרי חרוב שנאמר' [9] יחיינו מיומים במוספי דשבתא מה היו אומרים אמר רב [6] ענן בר רבא אמר רב [2] הזי"ו ל"ך ואמר רב חנן בר רבא אמר רב [2] כדרך שחלוקים כאן כך חלוקין בבית הכנסת [2] במנחת' דשבתא מה היו אומרי' אמר רבי יוחנן [11] אז ישיר ומי כמוך [10] ואז ישיר איבעי' להו הני כולהו בחד שבתא אמרי להו או דלמא כל שבתא ושבתא אמרי חד תא שמע [6] דתניא א"ר יוסי עד שהראשונה אומרת אחת שניה חוזרת שתים שמע מינה כל שבתא ושבתא אמרי חד שמע מינה אמר רב יהודה בר אידי א"ר יוחנן (ו) עשר מסעות נסעה שכינה מקראי וכנגדן גלתה סנהדרין מגמרא (ו) עשר מסעות נסעה שכינה מקראי מכפרת לכרוב (ד) (ד) ומכרוב לכרוב ומכרוב למפתן וממפתן [א] לחצר ומחצר למזבח וממזבח לגג ומגג לחומה ומחומה לעיר ומעיר להר ומהר למדבר וממדבר עלתה וישבה במקומה (ט) שנאמר [12] אלך אשובה אל מקומי מכפורת לכרוב מכרוב לכרוב ומכרוב למפתן דכתיב [13] ונועדתי [לך שם ודברתי] אתך מעל הכפורת (מ) וכתיב [14] וירכב על כרוב ויעף וכתיב [15] וכבוד אלהי ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו אל מפתן הבית וממפתן לחצר דכתיב [16] וימלא הבית את הענן וההצר מלאה את נגה כבוד ה' מחצר למזבח דכתיב [17] וראיתי את ה' נצב על המזבח וממזבח לגג דכתיב [18] טוב לשבת על פנת גג מגג לחומה דכתיב [19] והנה ה' נצב על חומת אנך מחומה לעיר דכתיב [20] קול ה' לעיר יקרא ומעיר להר דכתיב [21] ויעל כבוד ה' מעל תוך העיר ויעמד על ההר אשר מקדם לעיר ומהר למדבר דכתיב [22] טוב שבת בארץ מדבר וממדבר עלתה וישבה במקומה דכתיב אלך אשובה אל מקומי (ו) וגו' א"ר יוחנן ששה חדשים נתעכבה שכינה לישראל במדבר שמא יחזרו בתשובה כיון שלא חזרו אמר תיפה (ו) עצמן שנאמר [23] ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש (ו) וכנגדן גלתה סנהדרין מגמרא מלשכת הגזית לחנות ומחנות לירושלים ומירושלים ליבנה ומיבנה

הזי"ו לך. האזינו זכור ירכבהו וירא לולי כי ידין כ"כ בספרים וכ"פ בקונט' וכן המנהג ובמסכת סופרים (י) כתיב ויאמן לו וכ"מ פי' וירא לו: רודע

כב א ב מיי' פ"ו מהל' תמידין ומוספין הל' ט [טור ס"מ סימן קלג]:

כג ג מיי' שם [וס"ע מהל' תפלה דין ה' טוש"ע ס"מ סי' תכח סעיף ה רב אלפס פ' הקולות אות המגילה עומד ד' ערן]:

כד ד ה מיי' פ"ו מהל' תמידין הלכה ט:

כה ו מיי' פי"ד מהל' סנהדרין הלכה יב:

הגהות הב"ח

(א) גמ' שחילק מעשיו ומלך עליהן ונתעלה וישב במרום בשלישי היו אומרים: (ב) שם אמר רבי נחמיה וכי מה ראה ר"ע לחלק: (ג) שם ומלך עליהם ונתעלה וישב במרום בשלישי שגילה: (ד) שם מכפרת לכרוב ומכרוב למפתן כו' כל"ל ותיבות ומכרוב לכרוב נמחק: (ה) שם אתך מעל הכפורת (וכתיב וירכב על כרוב ויעף) תא"מ וג"כ רש"י לא גרס לה: (ו) שם אלך אשובה אל מקומי עד אשר יאשמו ת"ר יומן: (ז) שם אמר תיפה נפשן שנאמר: (ח) רש"י ד"ה מה ראה כו' שעבר ושל יום שבת: (ט) ד"ה עד שהראשונה שירת המוספין אומרת פעם אחת: (י) ד"ה שניה כו' של תמיד בין הערביים חוזרת חלילה שתים והתם כו' כל"ל והל"ת: (כ) ד"ה וממזבח לגג ההיכל ומגג: (ל) ד"ה וירכב כו' ונועדתי לך שם וגומר וכתיב וכבוד: (מ) ד"ה נגע על כו' דורות הרבה מתנבא היה על העתיד:

הגהות הגר"א

[א] גמרא וממפתן לגג ומגג לחלר ומחלר למזבח וממזבח לחומה כו'. כל"ל:

מוסף רש"י

שיתא אלפי שני הוה עלמא. ששת אלפים שנים נגזר על העולם להתקיים כמנין ימי השבוע וביום השביעי שבת ובשבעת אלפים נוח לעולם (ע"ז ט.) **וחד חרוב.** שאלף שנה יהיה חרוב חוץ משבת שאלפים אלו, שהייתי אלף שביעי (סנהדרין צז.).

רבינו חננאל

ודחינן שני יום חמישי דהרנינו שירה של ראש השנה היא ואינה שירת חול, לפיכך אומר אותה ואפי' בשחרית. אבל זולתי יום חמישי היכא דאיכא חשש שמא יבואו עדים (שמא) אין אומרים שירה כלל. תניא ר' יהודה באשון מהו אומר עקיבא בראשון מהו אומר לה' הארץ ומלואה וגו'. וביום ראשון נבראו שמים וארץ על שם שקנה, כדכתיב קונה שמים וארץ. והקנה, שנאמר והארץ נתן לבני אדם. והוא שליט בעולמו, שנאמר לה' הארץ ומלואה תבל וישבי בה. בשיני אומר בעיר אלהינו הר קדשו, על שם שחילק מעשיו, שנאמר ויהי מבדיל בין מים למים, כך חילק הקב"ה ובחר בירושלים ונקראת עיר אלהינו ושכינתו בה. בשלישי אומר [אלהים] נצב בעדת אל וגו', על שם שגילה ארץ בחכמתו, כדכתיב ותראה היבשה והכינה לעדתו שקיבלו משפטיו, כדכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. פירוש אילולי ישראל שקיבלו בריתי להגות בה יומם ולילה, לא שמתי שמים וארץ. רביעי וחמישי ושישי פשוטין הן. הללו כולן השירות של שבת לשבת ש"ה. בשביעי מזמור שיר ליום השבת, ליום שעתיד להיות כולו שבת. כלומר אלף שנה שהוא יומו של הקב"ה ואחר כך תחיית המתים. אמר ר' נחמיה מה ראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו. כלומר, ששה ימים על שם מעשיו של הקב"ה, ויום השביעי ליום שכולו שבת. אלא גם יום שביעי על שם מעשיו הוכנה השירה הזאת. וכן פירשוה, מזמור שיר ליום השבת על שם ששבת כדכתיב ויברך אלהים את יום השביעי וקידש אותו כי בו שבת. ומקמיפלגי ר' נחמיה ורבנן בהאי סברא, חכמים סברי שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד אלפא חרבן, (ח) שנאמר יחיינו מיומים ונשגב ה' לבדו ביום ההוא. ור' נחמיה סבר תרי אלפי הוי חרבן שנאמר יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו. במוספי דשבתא מאי אמר, הזי"ו ל"ך. פי' מהאזינו עד זכור ימות עולם. וקורין אותה שירה במוסף של שבת. ובשבת אחרת קורין מזכור עד ירכבהו. וכן בכל שבת ושבת קורין אחת. נמצאו שש שבתות בשירת האזינו, וכשישלימו שש שבתות חוזרין כך לעולם. ובמנחה בשבתות [מה היו] אומר', שבת רשונה במנחה אומר אז ישיר משה, שנייה מי כמוכה באלים, שלישית אז ישיר ישראל, וכשישלימו חוזרין. נמצאת שירת האזינו נקראת בשש שבתות ואח"כ חוזרין, ואילו שלש שבתות חוזרין. נמצאת שירת אז ישיר חוזרין בה פעמיים עד שתשלים שירת האזינו לחזור. וזהו פי' עד שהראשונה והיא שירת האזינו חוזרת אחת, שנייה שירת המנחה בשבת חוזרת שתים. ש"מ דהני שלש כל שבת אומר אחת מהן במנחה. אמר רבא כדרך שחולקין בפסוקים של שירת האזינו כאן כמות שאומר הזי"ו ל"ך, כך חולקים בקריאתם בספר תורה בכנסת.

ח) תמיד פ"ז [מ"ד אבות דר"נ פ"ח], ב) ס"פ ראה [ר"ע, ג) ע"ז ט. [סנהדרין נ.], ד) [ל"ל אבי אמר], ה) ס"פ מגן, ו) [אבות דר"נ פל"ד ע"ש], ז) על דרך הכרה תורה כלשון בני אדם, ח) ומכרוב לכרוב פירש מן המנין עשרה ומפתן בעי"ר לא גרים לה כלל., ט) בכמ"י ליתא לפסוק, דק"ס, י) [פי"ב ה"מ],

תורה אור השלם

1. לְדָוִד מִזְמוֹר לַיְיָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ:
תהלים כד א
2. גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר קָדְשׁוֹ:
תהלים מח ב
3. מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט:
תהלים פב א
4. אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: תהלים צד א
5. הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב:
תהלים פא ב
6. יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט: תהלים צג א
7. מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: תהלים צב א
8. עֵינֵי גֵבֹהוּת אָדָם שָׁפֵל וְשַׁח רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׂגַּב יְיָ לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא:
ישעיהו ב יא
9. יְחַיֵּנוּ מִיָּמִים בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִמֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו: הושע ו ב
10. מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְיָ מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא:
שמות טו יא
11. אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת עֲלִי בְאֵר עֲנוּ לָהּ: במדבר כא יז
12. אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל מְקוֹמִי עַד אֲשֶׁר יֶאְשְׁמוּ וּבִקְשׁוּ פָנָי בְּצַר לָהֶם יְשַׁחֲרֻנְנִי: הושע ה טו
13. וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל אֲרֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: שמות כה כב
14. וַיִּרְכַּב עַל כְּרוּב וַיָּעָף וַיֵּרָא עַל כַּנְפֵי רוּחַ:
שמואל ב כב יא
15. וּכְבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נַעֲלָה מֵעַל הַכְּרוּב אֲשֶׁר הָיָה עָלָיו אֶל מִפְתַּן הַבַּיִת וַיִּקְרָא אֶל הָאִישׁ הַלָּבֻשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר קֶסֶת הַסֹּפֵר בְּמָתְנָיו: יחזקאל ט ג
16. וְיָרָם כְּבוֹד יְיָ מֵעַל הַכְّרוּב עַל מִפְתַּן הַבַּיִת וַיִּמְלָא הַבַּיִת אֶת הֶעָנָן וְהֶחָצֵר מָלְאָה אֶת נֹגַהּ כְּבוֹד יְיָ: יחזקאל י ד
17. רָאִיתִי אֶת אֲדֹנָי נִצָּב עַל הַמִּזְבֵּחַ וַיֹּאמֶר הַךְ הַכַּפְתּוֹר וְיִרְעֲשׁוּ הַסִּפִּים וּבְצַעֲם בְּרֹאשׁ כֻּלָּם וְאַחֲרִיתָם בְּחֶרֶב אַהֲרֹג לֹא יָנוּס לָהֶם נָס וְלֹא יִמְלָט לָהֶם פָּלִיט: עמוס ט א
18. טוֹב לָשֶׁבֶת עַל פִּנַּת גָּג מֵאֵשֶׁת מִדְיָנִים וְבֵית חָבֵר:
משלי כא ט
19. כֹּה הֶרְאַנִי וְהִנֵּה אֲדֹנָי נִצָּב עַל חֹמַת אָנֹךְ וּבְיָדוֹ אָנֹךְ: עמוס ז ז
20. קוֹל יְיָ לָעִיר יִקְרָא וְתוּשִׁיָּה יִרְאֶה שְׁמֶךָ שִׁמְעוּ מַטֶּה וּמִי יְעִדָךְ: מיכה ו ט
21. וַיַּעַל כְּבוֹד יְיָ מֵעַל תּוֹךְ הָעִיר וַיַּעֲמֹד עַל הָהָר אֲשֶׁר מִקֶּדֶם לָעִיר:
יחזקאל יא כג
22. טוֹב שֶׁבֶת בְּאֶרֶץ מִדְבָּר מֵאֵשֶׁת מִדְיָנִים וְכָעַס:
משלי כא יט
23. וְעֵינֵי רְשָׁעִים תִּכְלֶינָה וּמָנוֹס אָבַד מִנֶּהֶם וְתִקְוָתָם מַפַּח נָפֶשׁ: איוב יא כ

ט) שגמ' ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ור' נחמיה סבר תרי אלפי הוי עלמא יחיינו מיומים וכו'.

רובע לקינו. פי׳ בקונטרס רובע שקל דהיינו חצי דינר וכן משמע לכאורה ביומא בפ׳ הוציאו לו (דף נה: ושם) דאורמא דמילתא הכי הוי דקאמר ונשקול ארבע זוזי ונשדי בנהרא והיינו ארבע זוזי פשיטי חצי דינר צורי דדינר מדינה אחד משמונה בדינר צורי ומיהו בפ׳ שני דכריתות (דף י: ושם) מוכח בהדיא דהוי רובע דינר על ההיא דעמדו קניס ברבעתים דחסן רחמנא עליה דללות ולא מייתי אלא חד משיתסר בעשירות דהיינו כסף בסלע וסלע ארבע דינר הרי דאחד משם עשרה הוא רובע דינר והא דנקט ביומא ארבע זוזי נקט לפי היוקר שרגילין להתייקר פעמים עד כך: [וע״ע בתוס׳ מנחות קז: ד״ה כנפן]: **וביקש ר״א להפקירו לעניים.** בפ״ב דשבועות (דף טז. ושם) מספקא לן בר״א אי סבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה כו׳ או לא קדשה ומהכא לא מצינו למיפשט מידי דהוצרך להעלותו משום דהוי דבר שבמנין כדאמרינן בפ׳ קמא דבילה (דף ה: ושם) וא״ת ואם לא קדשה מה היו מרויחים עייס הרי לא יוכלו לאכול בירושלים אם בטלה קדושתה ויש לומר דיכולין לחלל שוה מנה על שוה פרוטה כדאמרינן (ב״מ דף מז.) הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחוללו ואע״ג דבפרק הזהב (שם) פליגי בשחללו אי דיעבד או לכתחילה הא מסקינן בסוף המקדיש שדהו (ערכין דף כט.) דבזמן הזה אפילו לכתחילה ומיהו אין ראיה מהקדש למעשר שני וכרם רבעי דפ׳ התקבל (גיטין דף סה.) גבי מעריסין על מעשר שני דמשני הכא במאי עסקינן במעשר שני בזמן הזה דרבנן ופריך ואמה העבריה בזמן הזה מי איכא הוה לי׳ לאקשויי ממעשר שני בזמן הזה מה הערמה צריך והלא על שוה פרוטה יכול לחלל הכל קרן וחומש ומיהו בהלכות גדולות ובשאלתות דרב אחאי׳ פסקו דמעשר שני וכרם רבעי יכול לחלל שוה מנה על שוה פרוטה והיא דהתקבל שפיר הוה מני פריך עלה׳:

מתחיל

ומיבנה לאושא ומאושא ליבנה ומיבנה לאושא ומאושא לשפרעם ומשפרעם לבית שערים ומבית שערים לצפורי ומצפורי לטבריא וטבריא עמוקה מכולן שנאמר [1]ושפלת מארץ תדברי (ח) רבי אלעזר אומר שש גלות שנאמר [2]כי השח יושבי מרום קריה נשגבה ישפילנה ישפילה עד ארץ יגיענה עד עפר א״ר יוחנן ומשם עתידין ליגאל שנאמר [3]התנערי מעפר קומי שבי: **מתני׳** אמר ר׳ יהושע בן קרחה ועוד זאת התקין רבן יוחנן בן זכאי שאפילו ראש בית דין בכל מקום שלא יהו העדים הולכין אלא למקום הוועד: **גמ׳** [א]ההיא איתתא דאזמנוה לדינא קמיה דאמימר בנהרדעי אזל אמימר למחוזא ולא אזלה בתריה כתב פתיחא עילווה אמר ליה רב אשי לאמימר והא אנן תנן אפילו ראש בית דין בכל מקום שלא יהו העדים הולכין אלא למקום הוועד א״ל הנ״מ לענין עדות החדש דא״כ (ב) נמצאת מכשילן לעתיד לבא אבל הכא [4]עבד לוה לאיש מלוה ת״ר (ג) אין כהנים רשאין לעלות בסנדליהן לדוכן וזו אחד מתשע תקנות שהתקין ריב״ז שית דהאי פירקא וחדא דפירקא קמא ואידך (ד) דתני׳ [5]גר שנתגייר בזמן הזה צריך שיפריש רובע לקינו אמר רשב״א [ד]כבר נמנה עליה רבן יוחנן וביטלה מפני התקלה ואידך פלוגתא דרב פפא ורב נחמן בר יצחק רב פפא אמר כרם רבעי רב נחמן בר יצחק אמר לשון של זהורית רב פפא אמר כרם רבעי (ד)(דתניא) (ה)[ה]כרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום לכל צד וזו היא תחומה אילת מן (ו)(הצפון) ועקרבת מן (ו)(הדרום) לוד מן המערב וירדן מן המזרח ואמר עולא ואיתימא רבה (ז)בר עולא א״ר יוחנן מה טעם כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות ותניא (ו)כרם רבעי היה לו לרבי אליעזר במזרח לוד בצד כפר טבי וביקש ר׳ אליעזר להפקירו לעניים אמרו לו תלמידיו רבי כבר נמנו חבריך עליו והתירוהו מאן חבריך רבן יוחנן בן זכאי רב נחמן בר יצחק אמר לשון של זהורית דתניא (ז)בראשונה היו קושרין לשון של זהורית על פתח אולם מבחוץ הלבן היו שמחין לא הלבין היו עצבין התקינו שיהו קושרין אותו על פתח אולם מבפנים ועדיין היו מציצין ורואין הלבין היו שמחין לא הלבין היו עצבין (ו)התקינו שיהו קושרין אותו חציו בסלע וחציו בין קרניו של שעיר המשתלח רב נחמן בר יצחק מאי טעמא לא אמר כרב פפא אמר לך אי סלקא דעתך רבן יוחנן בן זכאי חבריו דרבי אליעזר מי הוה רבו הוה ואידך כיון דתלמידים הוו לאו אורח ארעא למימרא ליה לרביה רבך ורב פפא מאי טעמא לא אמר כרב נחמן בר יצחק אמר לך אי ס״ד רבן יוחנן בן זכאי בימי רבן יוחנן בן זכאי מי הוה לשון של זהורית (ז) והתניא (ח)כל שנותיו של רבן יוחנן בן זכאי מאה ועשרים שנה מ׳ שנה עסק בפרקמטיא מ׳ שנה למד מ׳ שנה לימד ותניא (ט)מ׳ שנה קודם שנחרב הבית לא היה לשון של זהורית מלבין אלא מאדים ותנן משחרב הבית התקין רבן יוחנן בן זכאי ואידך אותם ארבעים שנה דלמד תלמיד יושב לפני רבו הוה ואמר מילתא ואסתבר טעמיה וקבעיה

וקבעיה

ומיבנה לאושא. כשהיה הנשיא דר (ב) בו כיון שהיתה סנהדרין עמו וכשמסתלק הוא או בנו למקום אחר גולה הישיבה אחריו. יבנה בימי רבן יוחנן אושא בימי רבן גמליאל וחזרו מאושא ליבנה ובימי רבן שמעון בנו חזרו (ג) כדתניא לקמן בפרקין (דף לב.). **וכשקידשו בית דין כו׳:** בית שערים וליפורי וטבריא כולן בימי רבי הוו כדאמרי׳ (סנהדרין דף לב:) אחרי רבי לבית שערים ושוב כשחלה הולילוהו לליפורי כדאמרינן בכתובות (דף קג:) ובטבריא היה בימי אנטונינוס: **וטברי׳ עמוקה מכולן.** שפלים היו אז מכל המסעות שבגלו: **שש גלות.** השם חדא ישפילנה תרי ישפילה תלת על ארץ תרבע יגיענה חמשה עד עפר שש דמלי למימר ישפילנה עד ארץ ולעפר:

מתני׳ אמר רבי יהושע בן קרחה כו׳ שאפי׳ ראש בית דין בכל מקום. שנצרך לפרוש ממקום הוועד למקום אחר שהרי עיקר החדש תלויה בו כדתנן בפרקין לעיל (דף כד.) ראש ב״ד אומר מקודש ויולפינן מקראי: **לא יהו.** צריכין עדי החדש להלך אחריו: **אלא למקום הוועד.** של ישיבה ילכו וסנהדרין יקדשוהו בלא ראש ב״ד: **גמ׳ פתיחה.** שטר שמתא: **דא״כ.** אם אתה מטריחן: **אין הכהנים רשאין לעלות בסנדליהן לדוכן.** שנושאין כפיהן ובמסכת סוטה מפרש טעמא בפרק ואלו נאמרין (דף מ.): **שיב דהאי פירקא.** חדא (ד) האי וחמש דמתני׳ התקין שיהו תוקעין ושיהא לולב ניטל שבעה ושיהא יום הנף כולו אסור ושיהו מקבלין כל היום ושלא יהו עדים הולכין אלא למקום הוועד: **וחדא דפירקא קמא.** (דף כא:) שלא יהו מחללין (ח) אלא על ניסן ומשרי בלבד: **צריך שיפרוש רובע לקינו.** רובע שקל דהיינו חצי דינר והן הן דמי קן כדתנן (כריתות דף מ.) עמדו קינין בו ביום ברבעתים. שהגר חייב בקרבן כדתניא (שם דף ט.) ככם כגר יהיה(ט) כאבותיכם מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה ובטבילה והרצאת דמים (י) והזאת דמים דכתיב ויקח משה את הדם ויזרוק וגו׳ ואין הזאה בלא טבילה והרצאת דמים דכתיב(י) וחצי הדם זרק על המזבח אף הם לא יכנסו אלא במילה ובטבילה והרצאת דמים כו׳. במסכת כריתות בראש פרק ארבעה מחוסרי כפרה (שם) מסיק מילתא דסגי ליה בעולת העוף הלכך יפרוש רובע לקינו שמא יבנה בית המקדש בימינו ויקריבנו: **מפני הסקנה.** דלמא אתי לאתהנויי מיניה: **היה עולה לירושלים.** הפירות עצמן. אע״ג דמן התורה בין מעשר שני בין כרם רבעי נפדים ומתחללים בפסיעה אחת חוץ לחומה דבנן גזור בכל מהלך של יום אחד שיעלום ויאכלום שם כדי לעטר שוקי ירושלים: **במזרח לוד.** היינו בין לוד לירושלים שהרי ירושלים למזרחה של לוד היא: **להפקירו לעניים.** שישאו שם פירות ויאכלום שם שהיה עליו טורח להעלותן: **והתירוהו.** לפדותו ולהעלות הדמים דכיון דחרבה ירושלים לא חשו לה חכמים לעטרה מעתה: **מי הוה לשון של זהורים מלבין.** בימים שהיה רבן יוחנן מורה הוראות ומתקן תקנות: **ותנן משחרב בהמ״ק התקין.** תקנות אלמא לאחר החורבן היה שנה או שתים: וכיון דארבעים שנה קודם חורבן לא הלבין הלשון ביום הכפורים נמצא שלא הלבין בתוך שנותיו האחרונים שלימד בהם לאחרים ותיקן תקנות:

וקבעיה

עין משפט נר מצוה

כו א מיי׳ פ״ו מהל׳ סנהדרין הלכה ו סמ״ג עשין עד טוש״ע מ״מ סי׳ יד סעיף ח:

כז ב מיי׳ פי״ד מהל׳ נזירות כפיס הלכ׳ ו סמ״ג עשין כ טוש״ע מ״מ סימן קכח סעיף ה [רב אלפס פ׳ הקורא את המגילה עומד ד׳ רעד:]

כח ג ד מיי׳ פי״ג מה׳ מיטמאי ביאת הלכה ה סמ״ג לאוין קנז:

כט ה ו מיי׳ פ״ט מה׳ מעשר שני הלכה ה סמ״ג עשין קלו:

ל ז מיי׳ פ״ג מהלכות עבודת יה״כ הל׳ ז:

תורה אור השלם

1. וְשָׁפַלְתָּ מֵאֶרֶץ תְּדַבֵּרִי וּמִעָּפָר תִּשַּׁח אִמְרָתֵךְ וְהָיָה כְּאוֹב מֵאֶרֶץ קוֹלֵךְ וּמֵעָפָר תְּצַפְצֵף: ישעיהו כט ד

2. כִּי הָשַׁח יֹשְׁבֵי מָרוֹם קִרְיָה נִשְׂגָּבָה יַשְׁפִּילֶנָּה יַשְׁפִּילָהּ עַד אָרֶץ יַגִּיעֶנָּה עַד עָפָר: ישעיהו כו ה

3. הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר קוּמִי שְׁבִי יְרוּשָׁלִַם הִתְפַּתְּחִי מוֹסְרֵי צַוָּארֵךְ שְׁבִיָּה בַּת צִיּוֹן: ישעיהו נב ב

4. עָשִׁיר בְּרָשִׁים יִמְשׁוֹל וְעֶבֶד לֹוֶה לְאִישׁ מַלְוֶה: משלי כב ז

רבינו חננאל

הראשון קורא מהאזינו עד זכור והשני מזכור עד ירכבהו, השלישי ירכבהו, הרביעי וירא ה׳ וינאץ, החמישי לו חכמו, הששי כי ידין ה׳ עמו עד סוף השירה, כן כל אחד ואחד. אמר ר׳ יהודה בר אידית עשר מסעות נסעה שכינה מקראי, אחד מכפורת לכרוב, שנאמר ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת, ואחר כך מבין שני הכרובים, מכרוב לכרוב וירכב על כרוב ויעוף וגו׳ כול׳, עד וממדבר עלתה למקומה שנאמר אלך ואשובה אל מקומי עד אשר יאשמו ובקשו פני בצר להם ישחרונייני. אמר ר׳ יוחנן ששה חדשים נתעכבה שכינה לישראל במדבר שמא יחזרו בתשובה, ולא חזרו, כיון שלא חזרו אמר תיפח עצמן שנאמר ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש. וכנגדן גלתה סנהדרין עשר גליות מגמרא, מלשכת הגזית לחנות, ומן החנות לירושלים כול׳. ועוד זאת התקין רבן יוחנן בן זכאי שאפילו ראש בית דין בכל מקום, לא יהו עדי החדש הולכין אלא למקום הועד, אבל זולתי עידי החדש אלא מזומנים לדין הולכין בכל מקום שהוא בית דין שם, כגון דההיא איתתא דאזמנוה לדין קמיה דאמימר, ואזל אמימר למחוזא ולא אזלא איהי בתריה, וכתבו עלה פתיחא, בדין עשו דעבד לה לאיש מלוה, ולא אמרו במקום הועד אלא בעדות החדש בלבד. תנו **רבנן** אין הכהנים רשאין לעלות בסנדליהן לדוכן, וזו מט׳ תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי, חדא

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ ושפלת מארץ תדברי ומעפר השח אמרתך ר׳ אלעזר אומר שש גליות גלו שנאמר כו׳ מעפר קומי שבי ירושלים: (ב) רש״י ד״ה ומיבנה כו׳ לר בו היתה סנהדרין כו׳ כל״ל ותיבת כיון נמחק: (ג) **בא״ד** מזכו לאושא כדתניא: (ד) ד״ה שיב דהאי פירקא חדא כאי דברייתא ומתש: (ה) ד״ה וחדא כו׳ אלא יהו מחללין שבת אלא על ניסן:

מוסף רש״י

צריך שיפריש רובע לקינו. דלכשיבנה בית המקדש יביא קן דאמרינן לעיל (כריתות ט.) לצריך קרבן, וקרבן בפחות מרובע לא אפשר, לאין מלוי קן בפחות מרובע, דכתמרינן במתני׳ (שם ח.) ועמדו קינין ברבעתים, אבל פחות לא אפשר (שם ט.). **מפני התקלה.** אלא יהנה ממנו (שם). **כרם רבעי.** שאמרה תורה קדש הלוים (ויקרא יט) וגמרינן קדש קדש ממעשר שני דכתיב ביה קדש, וכל מעשר האתרן מזרע האתרן מפרי הגן וגו׳ (שם כז) שנריך להעלות הפירות לירושלים או לפדותן ולהעלות הדמים לירושלים ותקנו חכמים במהלך יום אחד לכל לד שלא יפדוהו אלא הפירות עצמן יעלם ויאכלם שם, דכמפרש לקמן כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות (ביצה ה.). **במזרח לוד.** היינו בין לוד לירושלים בתוך מהלך יום, דהא אמרינן לוד בתוך מהלך יום מן המערב, ממלא מזרחה בין לוד לירושלים. בגילד מבדרכין (בכרות לה.) יש פלוגתא, חד תני כרם נטע רבעי וחד תני כרם רבעי (ביצה ה.). **ובקש** ר׳ אליעזר להפקירו לעניים. שיקנוהו שם ויעלוהו לירושלים ויאכלוהו שם, שהיה עליו טורח להעלות שם הפירות (שם ה:). **כבר נמנו חבריך עליו והתירוהו.** לפדותו ולהעלות דמיו, ואע״ג דלאחר חורבן הוי, קסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא, וצריך להעלות הפירות אל הדמים (שם). **ארבעים שנה.** דאשויים עסק בפרקמטיא, אמנעיים למד, אחרוניים לימד ועשה דיין ומורה הוראות (סנהדרין מא.).

מסורת הש״ס

(א) [לעיל כא:], (ב) סוטה מ., (ג) כריתות ט., (ד) [ל״ל דתנן], (ה) ביצה ה. מעשר שני פ״ה מ״ב, (ו) [ל״ל הדרום וכ״ש במשנה], (ז) [ל״ל הצפון], (ח) [שם ביצה אי׳ בר בר חנה], (ט) יומא פז., (י) [מלבין ס״א בגר״ן], (כ) סנהדרין מא., (ל) [יומא לט:], (מ) [במדבר טו], (נ) עי׳ במהרש״ל, (ס) [שמות כד], (ע) בס״א: יומר, (פ) [פ׳ קדושים סי׳ קן], (צ) [וע״ע תוס׳ מגילה יוד. ד״ה דכ״ע],

---

וקבעיה בשמיה. למעוטי עם שאר תקנותיו ולהכי תנא תשע תקנות: **מתני' סדר ברכות אומר אבות וגבורות כו' וקדושת היום ותוקע כו'.** דמעלה בשלש תקיעות של שלש שלש כדתניא לקמן בפירקין (דף לג.): **גמ' רחמנא אמר אידכר.** כדתניא בברייתא לקמן: **לימא תשע דהואיל ואשתני.** מלכיות מזכרונות לענין תקיעה שאין תוקעין בהן אשתנו נמי לפחות מהן: **בני אלים.** לישנא דתקיפי כמו ואת אילי הארץ לקח (יחזקאל יז): **הבו לה'.** הזכירו לפניו האיתנים: **מפני מה לא נאמר שבתון שבות שהרי פתח בו הכתוב תחילה.** והוא בא להזהיר על המלאכה שהיא עיקר וכך יפה לדרוש הואיל והוא ראשון במקרא והשביתה ראשונה לכולם: **אני ה' אלהיכם.** לענני ולגר תעזוב ומסיך ליה בחדש השביעי זכרון תרועה: **אני ה' אלהיכם.** הוא לשון אני אדון לכם: **אף כאן באמצע.** והיוה תשע ברכות הן ואומרה בחמישית: **ירד רבי יוחנן בן ברוקא לפני התיבה.** לפי שמצוה להתפלל במקום נמוך קתני ירד: **כר' יוחנן בן נורי.** דמתניתין: **לא כך היו נוהגין בינבה.** בימי אבא כשהיתה סנהדרין שם: **מתני' אין פוחתין מעשרה מלכיות כו': גמ' הנך דכתיב בהו הללוהו בתקע שופר.** הנך דהללו אל בקדשו: **לנגד עשרת הדברות.** דכתיב בהו נמי שופרי) ולא שמעתיה אלא דאיתיה ביסוד רבינו יצחק בן יהודה: **עשרה מאמרות שהעולם נברא בהן.** בראשית השנה: **בראשית נמי מאמר הוא.** ואף על גב דלא כתיב ביה ויאמר יהי שמים כמאן דכתיב דמי דבאמירה נמי איברי ולא בידים דכתיב (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו: **היכי קתני.** האי דר' יוחנן בן נורי האי מכולם דקאמר אמאן קאי אתורה נביאים וכתובים קאי דהא מכולהו אמר כדתנן מתחיל בתורה ומשלים בנביא והכי קאמר אם אמר שלש מן התורה ושלש מן הנביאים ושלש מן הכתובים מכל אחת ואחת יצא ולא פליג אדרבנן אלא אחדא דאינהו אמרי עשרה ואיהו אמר תשעה: **או דלמא.** האי ג' ג' אמלכיות וזכרונות ושופרות קאי שלש למלכיות ושלש לזכרונות ושלש לשופרות דהוו להו אחת מן התורה ואחת מן הנביאים ואחת מן הכתובים: **לא יפחות משבע וכו'.** ואי סלקא דעתך שלש מן התורה ושלש מן הנביאים ושלש מן הכתובים לכל (ג) אם כן שבע נמי שבע מן התורה ושבע מן הנביאים ושבע מן הכתובים הוה ליה רבי יוחנן בן נורי מוסיף: **מתני' אין מזכירין זכרון כו':**

גמ'

מתחיל בתורה ומסיים בנביא. ולא"ת דבכל דוכתא משמע דנביאי עדיף מכתובים כדאמר (מגילה דף לא.) כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים וה"ק קראי דכתיבי בכתובי בריש הדר בנביאי וי"ל משום דקראי דתהליס משלי ואיוב קדמו לנביאים ומה שאנו מוהגים להשלים בתורה דעבדינן כרבי יוסי כדאמרינן בגמרא המשלים בתורה זריז ומשובח וכן היו ותיקין עושין:

בשעת

וקבעיה רביה בשמיה: **מתני'** [ט] סדר ברכות אומר אבות וגבורות וקדושת השם וכולל מלכיות עמהן ואינו תוקע קדושת היום ותוקע זכרונות ותוקע שופרות ותוקע ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים דברי ר' יוחנן בן נורי אמר לו ר"ע אם אינו תוקע למלכיות למה הוא מזכיר [א]אלא אומר אבות וגבורות וקדושת השם וכולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע זכרונות ותוקע שופרות ותוקע ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים: **גמ'** אמר לו ר"ע אם אינו תוקע למלכיות למה הוא מזכיר למה הוא מזכיר רחמנא אמר אידכר אלא למה עשר לימא תשע דהואיל ואשתני אשתני תנו רבנן [ב]מנין שאומרים אבות שנאמר [1]הבו לה' בני אלים ומנין שאומרים גבורות שנאמר הבו לה' כבוד ועוז ומנין שאומרים קדושת שנאמר [2]הבו לה' כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קדש ומנין שאומרים מלכיות זכרונות ושופרות ר"א אומר דכתיב [3]שבתון זכרון תרועה מקרא קדש שבתון זה קדושת היום זכרון אלו זכרונות תרועה אלו שופרות מקרא קדש קדשהו בעשיית מלאכה אמר לו רבי עקיבא מפני מה לא נאמר שבתון שבות שבו פתח הכתוב תחילה אלא שבתון קדשהו בעשיית מלאכה זכרון אלו זכרונות תרועה אלו שופרות מקרא קדש זו קדושת היום מנין שאומרים מלכיות תניא רבי אומר [4]אני ה' אלהיכם [ג] ובחדש השביעי זו מלכות רבי יוסי בר יהודה אומר אינו צריך הרי הוא אומר [5]והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם שאין תלמוד לומר אני ה' אלהיכם ומה תלמוד לומר אני ה' אלהיכם זה בנה אב לכל מקום שנאמר בו זכרונות יהיו מלכיות עמהן והיכן אומרה לקדושת היום תניא [ד]רבי אומר עם המלכיות אומרה מה מצינו בכל מקום ברביעית אף כאן ברביעית רשב"ג אומר עם הזכרונות אומרה מה מצינו בכל מקום באמצע אף כאן באמצע וכשקידשו ב"ד את השנה באושא ירד ר' יוחנן בן ברוקא לפני רשב"ג ועשה כר' יוחנן בן נורי אמר לו רבן שמעון לא היו נוהגין כן ביבנה ליום השני ירד רבי חנינא בנו של רבי יוסי הגלילי ועשה כר"ע אמר רשב"ג כך היו נוהגין ביבנה למימרא דרבי שמעון בן גמליאל כר' עקיבא ס"ל והא אמר ר"ע מלכיות עם קדושת היום אמר להו ורשב"ג אומר קדושת היום עם הזכרונות אמר להו א"ר זירא לומר שתוקעין למלכיות ליום השני ירד רבי חנינא מאי שני אילימא יו"ט שני למימרא דעברוה לאלול [ה]והאמר רבי חנינא בר כהנא [ו] מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר אמר רב חסדא מאי שני ליום שני לשנה הבאה: **מתני'** [ז]אין פוחתין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות ר' יוחנן בן נורי אומר [ח]אם אמר ג' ג' מכולן יצא: **גמ'** הני עשרה מלכיות כנגד מי אמר [ט](רבי) כנגד עשרה הלולים שאמר דוד בספר תהלים הלולים טובא הוו הנך דכתיב בהו [י]הללוהו בתקע שופר רב יוסף אמר כנגד עשרת הדברות שנאמרו לו למשה בסיני [כ]ר' יוחנן אמר כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם הי נינהו ויאמר [ל](ויאמר) דבראשית ט' הוו בראשית נמי מאמר הוא דכתיב [מ]בדבר ה' שמים נעשו: ר' יוחנן בן נורי אומר אם אמר שלש שלש מכולן יצא: איבעיא להו היכי קתני שלש מן התורה שלש מן הנביאים ושלש מן הכתובים דהוו תשע ואיכא בינייהו חדא או דלמא אחד מן התורה ואחד מן הנביאים ואחד מן הכתובים דהויין להו שלש ואיכא בינייהו טובא ת"ש דתניא אין פוחתין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות ואם אמר שבע מכולן יצא כנגד שבעה רקיעים רבי יוחנן בן נורי אמר הפוחת לא יפחות משבע ואם אמר שלש מכולן יצא כנגד תורה נביאים וכתובים ואמרי לה כנגד כהנים לוים וישראלים אמר [נ]רב הונא אמר שמואל הלכה כר' יוחנן בן נורי: **מתני'** [ס]אין מזכירין [ע](זכרון מלכות ושופר) של פורענות מתחיל בתורה ומשלים בנביא ר' יוסי אומר אם השלים בתורה יצא:

גמ'

[א] מגילה יח:, [ב] [תוספתא פ"ב ה"טן], [ג] [עיל יט: [וש"נ ע"ש] ביצה ו. כב:, [ד] [5"ל רבי לוי כ"א במגילה כא: וצע"ג הכא], [ה] מגילה כא:, [ו] [ליתא במגילה], [ז] [גי' הרי"ף רב המנונא אמר שמואל וגי' הרא"ש ר"נ אמר שמואל], [ח] [מלכות זכרונות ושופרות כל"ל וכ"א בהרי"ף והרא"ש ומשנה שבירושלמי], [ט] [שמות יט],

תורה אור השלם

1. מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַיְיָ בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַיְיָ כָּבוֹד וָעֹז: תהלים כט א
2. הָבוּ לַיְיָ כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ: תהלים כט ב
3. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ: ויקרא כג כד
4. וּבְקַצְרְכֶם אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: ויקרא כג כב
5. וּבַיּוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: במדבר י י
6. הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: תהלים קנ ג
7. בִּדְבַר יְיָ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם: תהלים לג ו

הגהות הב"ח

(א) גמ' תניא רבי אומר אני ה' אלהיכם וכתיב ומחדש: (ב) שם והאמר רבי חנינא בר כהנא אמר רב מימות עזרא: (ג) רש"י ד"ה לא יפחות כו' מן הכתובים לכל אחד ואחד ת"כ שבע נמי:

גליון הש"ס

מתני' סדר ברכות. עיין סנהדרין דף מט ע"ב תוס' ד"ה אף:

רבינו חננאל

[מתני'] סדר ברכות אומר אבות וגבורות כו'. ואקשינן עלה לר' יוחנן בן נורי אם אינו תוקע למלכות למה מזכיר עשר מלכיות לכתחלה ודאיעבד שלש, דתנן אין פוחתין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות, ר' יוחנן בן נורי אמר אם אמר שלש שלש יצא, נימא הואיל ואישתני שאין תוקעין בהן כשם שתוקעין בזכרונות ובשופרות, כך אישתני מעשר, ולא איפריקא. ונדחו דברי ר' יוחנן מאחר שלא מצא תשובה. תנו רבנן מניין שאומרים אבות שנאמר הבו לה' בני אלים, כלומר בני הגדולים כדכתיב ואת אילי הארץ לקח. גבורות שנאמר הבו לה' כבוד ועוז. קדושות שנאמר הבו לה' כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קדש. ומנין שאומרים קדושת היום, והוא אתה בחרתנו מכל העמים, ומלכיות וזכרונות ושופרות, דתניא ר' אליעזר אומר שבתון זכרון תרועה וגו', שבתון זו קדושת היום כולל. אמר לו ר' עקיבא מפני מה לא נאמר שבתון שבות, שהרי בו פתח הכתוב תחילה, אלא שבתון שבות קדשיהו בעשיית מלאכה, זכרון אלו זכרונות, תרועה אילו שופרות, מקראי קדש זו קדושת היום. ומנין שאומרים מלכיות עמהן, שנאמר והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם, (א') שאין ת"ל אני ה' אלהיכם ולמה עוד כתוב אני ה' אלהיכם, זה בנה אב כל מקום שנאמרו זכרונות יהיו מלכיות עמהן. הנה מצאנו מן התורה שצריך להזכיר זכרונות שופרות ומלכיות וקדושת היום.

מוסף רש"י

הבו לה' בני אלים הזכירו לפניו את אילי הארץ (מגילה יז:). מימות עזרא ואילך. האי דנקט מימות עזרא, משום דבימיו עברוהו, דכתיב בעזרא (נחמיה ח) ויביאו את ספר התורה משפתי (ביצה ו:). בראשית נמי מאמר הוא. דמשפתי בשמים ובארץ, אף הם במאמר נברא (מגילה כא: לגי' הב"ח).

רבינו חננאל (המשך)

עוד באו לפרש היאך סידורן, תניא ר' אומר קדושת היום שהיא אתה בחרתנו אומרה עם המלכיות בברכה רביעית, מה מצינו כל מקום בשבתות וביומים טובים ברביעית, פירוש אבות וגבורות קדושת השם ואחריהן קדושת היום. ויכין שעמד רבי כר' עקיבא דמתניתין הלכתא כוותייהו. ואפ' רשב"ג דפליג על רבי אמר כר' עקיבא דמתניתין [ש]היו נוהגין ביבנה שתוקעין למלכיות. והא דתניא לשני ירד ר' חנניה בנו של ר' יוסי הגלילי ועשה כר' עקיבא, אוקמה רב חסדא מאי לשני לשנה הבאה. והלכה כר' עקיבא דאמר אומר אבות וגבורות וקדושת השם וכולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע, זכרונות ותוקע, שופרות ותוקע, ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים ושים שלום. ירושלמי ר' בא בשם ר' אבא ב"ר ירמיה בתפילה הוא אומר אלהי דוד ובונה ירושלים, ובנביא הוא אומר אלהי דוד ומצמיח קרן ישועה. יום של ראש השנה שחל להיות בשבת ר' אומר פותח בשבת [ת] והוחתם בשבת ויום טוב ביניתיים, ר' יהודה בן פזי בשם ר' יהושע בן לוי הלכה כרבי. [מתני'] אין פוחתין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות. הני עשר כנגד מי, כנגד עשרה הללו אל בקדשו כול'. רב יוסף אמר כנגד עשר דברות. ר' יוחנן אמר כנגד עשרה מאמרות, והן ויאמר ויאמר דבראשית, ובראשית נמי מן המניין, כי מאמר הוא, שנא' בדבר ה' שמים נעשו. ירושלמי הני עשר מלכיות כנגד עשר קילוסין שאמר דוד בהללויה הללו אל בקדשו וגו', עד כל הנשמה תהלל יה. עשרה זכרונות כנגד עשרה ודיריים שאמר ישעיה רחצו הזכו. מה כתיב בתריה למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ לכו נא ונוכחה. י' שופרות כנגד (י' שופרות) [ז] כבשים) ופר ואיל ושעיר. ר' יוחנן בן נורי אמר אם אמר שלש [שלש יצא ואבעיא לן שלש] מן התורה שלש מן הכתובים ושלש מן הנביאים יצא דהוו להו ט' ואיכא ביניהן חדא, או דילמא אחת מן התורה אחת מן הנביאים ואחת מן הכתובים, ואיכא בינייהו שבע בכל אחת מהן. ת"ש דתניא ר' יוחנן בן נורי אומר לא יפחות משבע, ואם אמר שלש מכולן יצא כנגד תורה נביאים וכתובים, ואמרי לה כנגד כהנים לוים וישראלים. אמר שמואל הלכה כר' יוחנן בן נורי. ש"מ אחת מן [התורה ואחת מן] הנביאים ואחת מן הכתובים. ומצאנוהו מפורש בתלמוד ארץ ישראל הוינן סברין מימר שלש מכל אחת ואחת, אשכח תני אפילו שלש מכולן יצא. [מתני'] אין מזכירין של פורענות

ל א מיי' פ"ג מהל' שופר הל' ז סמג עשין מב טור ש"ע ת"ח סי' תקצ"ד סעיף ת:

לא ב טור ת"ח סי' קיג:

לב ג מיי' פ"ג מהל' שופר הלכה ח [ופ"ב מהלכות תפלה הלכה ו] טוש"ע ת"ח סי' תקצ"ד סעיף ד:

לג ד מיי' פ"ג מהלכות שופר ה"ח טור סס: לד ה מיי' סס הל' ט טוש"ע סס סעיף ה:

ת) עי' ביצה יח וש"ש.

בשעת גזרת המלכות מ) שנו. ואע"פ שבטלה גזרת המלכות נ) לא עבדינן כדמעיקרא אע"ג דזריזין מקדימין למצות דמייתינן שמא יחזור דבר לקלקולו ולפירוש הירושלמי ניחא טפי דמפרש שם שדמו האויבים שנתאספו לתקוע תרועת מלחמה ועמדו עליהם והרגום ולכך תקנו תקיעות וברכות במוסף דכי חזו דקרו בקריאת שמע ומתפללין וקורין בתורה וחוזרין ומתפללין ותוקעין אמרי בנימוסייהו אינון עסקין כלו׳ בחוקיהם ובתורתם: הא

גמ׳ מלכיות כגון [1]חי אני נאם ה׳ [אלהים] אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם ואע"ג [ב]דא"ר נחמן כל כי האי ריתחא לירתה קודשא ברוך הוא עלן וליפרוקינן כיון דבריתחא אמור אדכורי ריתחא בריש שתא לא מדכרינן זכרון כגון [2]ויזכור כי בשר המה וגו׳ שופר כגון [3]תקעו שופר בגבעה וגו׳ [א]אבל אם בא לומר מלכות זכרון ושופר של פורענות של עובדי כוכבים אומר מלכות כגון [4]ה׳ מלך ירגזו עמים וכגון [5]ה׳ מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו זכרון כגון [6]זכור ה׳ לבני אדום וגו׳ שופר כגון [7]וה׳ אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן וכתיב [8]ה׳ צבאות יגן עליהם [ג]אין מזכירין זכרון של יחיד ואפילו לטובה כגון [9]זכרני ה׳ ברצון עמך וכגון [10]זכרה לי אלהי לטובה [ד]פקדונות הרי הן כזכרונות כגון [11]וה׳ פקד את שרה וכגון [12]פקוד פקדתי אתכם דברי ר׳ יוסי ר׳ יהודה אומר [ג]אינן כזכרונות ולר׳ יוסי נהי נמי דפקדונות הרי הן כזכרונות וה׳ פקד את שרה פקדון דיחיד הוא כיון דאתו רבים מינה כרבים דמיא [13]שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד מי (הוא) זה מלך הכבוד ה׳ עזוז וגבור ה׳ גבור מלחמה שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד מי הוא זה מלך הכבוד ה׳ צבאות הוא מלך הכבוד סלה [ד]ראשונה שתים שניה שלש דברי ר׳ יוסי ר׳ יהודה אומר ראשונה אחת שניה שתים [14]זמרו אלהים זמרו זמרו למלכנו זמרו כי מלך כל הארץ אלהים שתים דברי ר׳ יוסי ר׳ יהודה אומר אחת ושוין [15]במלך אלהים על גוים אלהים ישב על כסא קדשו שהיא אחת זכרון שיש בו תרועה כגון [16]שבתון זכרון תרועה מקרא קדש [ה]אומרה עם הזכרונות ואומרה עם השופרות דברי ר׳ יוסי ר׳ יהודה אומר אינו אומרה אלא עם הזכרונות [בלבד] מלכות שיש עמו תרועה כגון [17]ה׳ אלהיו עמו ותרועת מלך בו [ו]אומרה עם המלכיות ואומרה עם השופרות דברי ר׳ יוסי רבי יהודה אומר אינו אומרה אלא עם המלכיות בלבד תרועה שאין עמה לא כלום כגון [18]יום תרועה יהיה לכם אומרה עם השופרות דברי רבי יוסי רבי יהודה אומר אינו אומרה כל עיקר: מתחיל בתורה ומשלים בנביא רבי יוסי אומר אם השלים בתורה יצא: אם השלים דיעבד אין לכתחילה לא והתניא ר׳ יוסי אומר המשלים בתורה ה"ז משובח אימא משלים והא אם השלים קתני דיעבד אין לכתחילה לא הכי קאמר מתחיל בתורה ומשלים בנביא ר׳ יוסי אומר משלים בתורה [ז]ואם השלים בנביא יצא תניא נמי הכי אמר רבי אלעזר ברבי יוסי ותיקין היו משלימין אותה בתורה בשלמא זכרונות ושופרות איכא טובא אלא מלכיות תלת הוא דהויין ה׳ אלהיו עמו ותרועת מלך בו [19]ויהי בישורון מלך [20]ה׳ ימלוך לעולם ועד ואנן בעינן עשר וליכא אמר רב הונא [ח]ת"ש [7][21]שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד [ט]מלכות דברי ר׳ יוסי ר׳ יהודה אומר אינה מלכות [22]וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה׳ הוא האלהים אין עוד [י]מלכות דברי ר׳ יוסי ר׳ יהודה אומר אינה מלכות [23]אתה הראת לדעת כי ה׳ הוא האלהים אין עוד מלבדו [יא]מלכות דברי ר׳ יוסי ר׳ יהודה אומר אינה מלכות: **מתני׳** [כ]העובר לפני התיבה ביו"ט של ר"ה השני מתקיע ובשעת ההלל הראשון מקרא את ההלל: **גמ׳** מאי שנא שני מתקיע משום [24]דברוב עם הדרת מלך אי הכי הלל נמי נימא בשני משום דברוב עם הדרת מלך אלא מאי שנא הלל דבראשון משום [יב]דזריזין מקדימין למצות תקיעה נמי נעביד בראשון משום דזריזין מקדימין למצות אמר רבי יוחנן בשעת גזרת המלכות [יג] שנו: מדקאמר בשעת הלל מכלל דבראש השנה [ל]ליכא הלל מ"ט [יד]אמר רבי אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה וביום הכפורים אמר להם אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה: **מתני׳** [מ]שופר של ר"ה אין [טו] מעבירין עליו את הגל לא עולין באילן ולא רוכבין ע"ג בהמה ולא שטין על פני המים ואין חותכין אותו בין בדבר שהוא משום שבות ובין בדבר שהוא משום לא תעשה [נ]אבל אם רצה ליתן לתוכו מים או יין יתן [טז][מ]אין מעכבין את התנוקות מלתקוע [א] אבל מתעסקין עמהן עד שילמדו [יז]והמתעסק לא יצא [פ]והשומע מן המתעסק לא יצא: **גמ׳** מ"ט שופר עשה הוא ויו"ט עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה: לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה כו׳: השתא דרבנן אמרת לא דאורייתא מיבעיא [יח]זו ואין צריך לומר זו קתני: ואין

גמ׳ דרבים אפו מינה. בהיא פקידה: רבי יהודה אומר ראשונה אחת שניה שתים. מי הוא זה מלך הכבוד נלא ממעיינא: **ומרו למלכנו.** נלא קא חשיב רבי יהודה דלא אמליכתיה אלא על אומה אחת: **ושון במלך אלהים כו׳.** דלא מעיין יחיד על כסא קדשא בלשון מלכות: **אינו אומרה אלא עם הזכרונות.** תרועה נלא לשון שופרות הוא עד דמזכיר שופר בהדיא: **ומתחיל בתורה ומשלים בנביאים.** והכתובים בינתייהו: **היו משלימין בתורה.** דהוו להו אדרבא מן התורה שלא בתחלה ואחת בסוף: **ואנן בעינן עשר.** ואדרבא מהן תורה דקאמר רבי יוסי משלים בתורה: **מתני׳ העובר לפני התיבה כו׳ השני מתקיע.** המתפלל תפלת מוספין מתקיע: **גמ׳ בשעת גזרת המלכות** ט) **שנו.** אויבים גזרו שלא יתקעו והיו אורבין להם כל שם שעות לקץ י) תפלת שחרית לכך העבירוה לתקוע במוספין: **מתני׳ שופר של ראש השנה אין מפקחין עליו וכו׳ ואין מעבירין עליו את התחום.** לילך חוץ לתחום לשמוע תקיעה: **ואין תוקעין אותו.** מפרש בגמרא [ג.]: **אם רצה ליתן לתוכו מים כו׳.** ולא אמרינן קא מתקן מנא: **גמ׳ השתא דרבנן אמרת לא.** איסור תחומין ופיקוח הגל דליכא למגזר אטו דאורייתא אמרת לא: **דאורייתא.** רוכבין דליכא למימר שמא יחתוך זמורה ועולה באילן דליכא למימר שמא יתלוש דאורייתא מיבעיא. ויש גמגום בדבר וגרסה בעיני דלא גרסינן לה: ואין

לה א ב מיי׳ פ״ג מהל׳ שופר הלכה ט טור ש״ע תקפ״ו סי׳ תקצ״ח סעיף ה:
לו ג מיי׳ שם טור תקפ״ח סי׳ תקצ״ח:
לז ד ה ו טור תקפ״ח שם:
לח ז ח ט י מיי׳ שם הל׳ ח טור תקפ״ח שם:
לט כ [מיי׳ שם הל׳ י] טוש״ע סי׳ תקפה:
מ ל מיי׳ פ״ג מהל׳ תענית הל׳ ו טוש״ע תקפ״ח סי׳ תקפד סעיף ה:
מא מ מיי׳ פ״ח מהל׳ שופר הל׳ ד׳ טוש״ע תקפ״ח סי׳ תקפו סעיף כח:
מב נ מיי׳ שם טוש״ע שם סעיף כג:
מג ס מיי׳ פ״ג שם הל׳ ז טוש״ע תקפ״ח סי׳ תקפח [ושו״ע תקפ״ו סי׳ תקלו סעי׳ ו בהג״ה]:
מד ע פ מיי׳ שם הלכה ד טוש״ע שם סי׳ תקפט סעיף ח:

הגהות הגר"א

[א] במשנה מלתקוע ומתעסקין עמהן כו׳. כל״ל (וכ״ה בכי״ף ולא״ש):

מוסף רש"י

כל כי האי ריתחא. מי יתן ויבא לנו זה הכעס המיתה שפוכה אמלוך עליכם, שיגאלנו בעל כרחנו וימלוך עלינו (סנהדרין קה.). אין מעכבין את התינוקות מלתקוע. אין ב״ד מוזהרין למונען מלתקוע ביום טוב של ר״ה, דבעו לחנוכיהו במצות (ערובין צו:).

רבינו חננאל

מלכות כגון אם לא ביד חזקה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם. זכרון כגון ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב, שופר כגון תקעו שופר בגבעה חצוצרות ברמה וגו׳, אבל פורענות של עובדי כוכבים אם בא להזכיר מזכיר, כגון ה׳ אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן. אין מזכירין של יחיד אפי׳ לטובה, כגון זכרה לי אלהי לטובה, זכרני ה׳ ברצון [עמך]. פקדונות הרי הן כזכרונות, [כגון] וה׳ פקד את שרה, כיון דאתו מינה רבים אם בא להזכירו עם הזכרונות מזכיר דברי ר׳ יוסי, ר׳ יהודה אומר אינו מזכיר. שאו שערים ראשיכם וגו׳, ראשונה שתים שניה שלש דברי ר׳ יוסי, ר׳ יהודה אומר אחת. מלכיות שיש עמה תרועה כגון ותרועת מלך בו, בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה׳, אומר עם המלכיות ואומר עם השופרות דברי ר׳ יוסי. ר׳ יהודה אומר אינו אומר אלא עם המלכיות בלבד. (משלים) [מתחיל] בתורה ומשלים בנביא, ר׳ יוסי אומר אם השלים בתורה יצא. ואקשינן עלה וכי ר׳ יוסי דאיעבד קתני, והתניא ר׳ יוסי אומר המשלים בתורה הרי זה זריז ומשובח. ותריצה למתני׳ הכי, ר׳ יוסי אומר מתחיל בתורה ומשלים בתורה ואם השלים בנביא יצא. תניא נמי הכי ר׳ אלעזר בר׳ יוסי אומר ותיקין היו משלימין בתורה. אמר רב הונא תנא שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד מלכות. וכן וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה׳ הוא האלהים וגו׳ מלכות. וכן אתה הראת לדעת כי ה׳ הוא האלהים וגו׳ אלו כולן מלכות דברי ר׳ יוסי. ר׳ יהודה אומר אינה מלכות. וקי״ל כר׳ יוסי. [מתני׳] העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה השיני מתקיע. כלומר במוסף שהוא יורד שליח צבור שנית. אמר ר׳ יוחנן בשעת השמד שנו. ירושלמי ר׳ יעקב בר אחא בשם ר׳ יוחנן מעשה פעם אחת תקעו בתפלת שחרית והיו השונאים סבורים שמא עליהן הן הולכין ונמצדו עליהן והרגום עמדו לתקוע ותיקנו בתפילת המוסף ומיגו דאינון חמיין לון דקרו קרית שמע ומצלו וקרו בארוייתא ומצלו והדר תקעין אמרין בנימוסיהון אינון עסקין. ר׳ יהושע בן לוי שמע להא מהכא שמעה אלקים צדק זו קרית שמע הקשיבה רנתי זו רנון תורה, האזינה תפלתי זו תפלה, בלא שפתי מרמה זו מוסף, מה כתיב בתריה מלפניך משפטי יצא. אמר ר׳ תנחומא קרייה אמרה כן, יום תרועה ועשיתם עולה, כלומר התרועה במוסף בעשיית העולה. ר׳ אלעזר בר׳ יוסי אומר בכל הקרבנות כתיב והקרבתם וכאן כתיב ועשיתם, אמר להן הקב״ה כיון שנכנסתם בראש השנה לפני בדין ויצאתם בשלום, מעלה אני עליכם כאילו נעשיתם בריה חדשה. בכל הקרבנות, בשעיר הקרב בכל המועדים [כתיב] חטאת, ובעצרת כתיב שעיר עזים אחד לכפר עליכם, ולא כתיב חטאת, אמר להן הקב״ה כיון שקבלתם עליכם עול תורה מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימיכם. מדקתני במתני׳ ובשעת ההלל הראשון מקרא את ההלל, מכלל דבראש השנה לא אמרי׳ הלל, מאי טעמא, אמר ר׳ אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה רבונו של עולם מפני מה אין אומרים ישראל לפניך בראש השנה וביום הכפורים הלל, אמר להן אישפור מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים נפתחין לפניו וישראל אומרין הלל. [מתני׳] שופר של ראש השנה אין מפקחין עליו את הגל כו׳. מאי טעמא דתקיעת שופר דהוא יום תרועה יהיה לכם עשה הוא, ואין עשה דוחה עשה ולא תעשה של ראש השנה, שנאמר בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון שבתון, כלומר שם לא תעשה, וכתיב נמי כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבתם אשה לה׳. ולא עולין באילן ולא רוכבין כו׳. ואקשינן השתא לא עולין באילן שהוא משום שבות דרבנן, דתנן אלו הן משום שבות לא עולין באילן, אמרינן דלא, פיקוח הגל והעברת התחום שהן איסור מן התורה הוצרך לומר דלא. ופרקי׳ הכי נמי קתני, אין מפקחין עליו את הגל, כלומר לא פיקוח הגל וכיוצא בו שהוא איסור מן התורה, אלא אפי׳ דבר משמוש שבות לא דחי.

ה) סנהדרין קה., כ) [מוספ׳ פ״ב הי״ח], ג) ס״ח תנא וכן הגי׳ בהגלא״ס, ד) [וספסחא פ״ב הי״ח], ה) [פסחים ד. יומא כא:], ו) [בס״ח: בשעת השמד], ז) ערכין י:, ח) גי׳ הרי״ף והגלא״ס אין מפקחין קודם אין מעבירין כגי׳ רס״ו, ט) עירובין לו: ערכין ג:, י) [נקמן לג. עירובין עו. יומא יג. ל: כתובות נח. נדרים יד: הוריות ב: כריתות יז:], כ) בס״ח: בשעת השמד, ל) בס״ח: שלא, מ) בס״ח: בשעת השמד, נ) בס״ח: שבטל השמד,

---

תורה אור השלם

1. חַי אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְיָ אִם לֹא בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם:
יחזקאל כ לג
2. וַיִּזְכֹּר כִּי בָשָׂר הֵמָּה רוּחַ הוֹלֵךְ וְלֹא יָשׁוּב:
תהלים עח לט
3. תִּקְעוּ שׁוֹפָר בַּגִּבְעָה חֲצֹצְרָה בָּרָמָה הָרִיעוּ בֵּית אָוֶן אַחֲרֶיךָ בִּנְיָמִין:
הושע ה ח
4. יְיָ מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים יֹשֵׁב כְּרוּבִים תָּנוּט הָאָרֶץ:
תהלים צט א
5. יְיָ מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ:
תהלים י טז
6. זְכֹר יְיָ לְבְנֵי אֱדוֹם אֶת יוֹם יְרוּשָׁלִָם הָאֹמְרִים עֲרוּ עֲרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ:
תהלים קלז ז
7. וַיְיָ עֲלֵיהֶם יֵרָאֶה וְיָצָא כַבָּרָק חִצּוֹ וַאדֹנָי יְיָ בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן:
זכריה ט יד
8. יְיָ צְבָאוֹת יָגֵן עֲלֵיהֶם וְאָכְלוּ וְכָבְשׁוּ אַבְנֵי קָלַע וְשָׁתוּ הָמוּ כְּמוֹ יָיִן וּמָלְאוּ כַּמִּזְרָק פִּנּוֹת מִזְבֵּחַ:
זכריה ט טו
9. זָכְרֵנִי יְיָ בְּרִצּוֹן עַמֶּךָ פָּקְדֵנִי בִּישׁוּעָתֶךָ:
תהלים קו ד
10. זָכְרָה לִּי אֱלֹהַי לְטוֹבָה כֹּל אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עַל הָעָם הַזֶּה:
נחמיה ה יט
11. וַיְיָ פָּקַד אֶת שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר וַיַּעַשׂ יְיָ לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר:
בראשית כא א
12. לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם יְיָ אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נְרָאָה אֵלַי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֵאמֹר פָּקֹד פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם וְאֶת הֶעָשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרָיִם:
שמות ג טז
13. שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד:
תהלים כד ז
14. זַמְּרוּ אֱלֹהִים זַמְּרוּ זַמְּרוּ לְמַלְכֵּנוּ זַמְּרוּ:
תהלים מז ז
15. מָלַךְ אֱלֹהִים עַל גּוֹיִם אֱלֹהִים יָשַׁב עַל כִּסֵּא קָדְשׁוֹ:
תהלים מז ט
16. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ: ויקרא כג כד
17. לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ: במדבר כג כא
18. וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם: במדבר כט א
19. וַיְהִי בִישֻׁרוּן מָלָךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: דברים לג ה
20. יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: שמות טו יח
21. שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד: דברים ו ד
22. וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד: דברים ד לט
23. אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ: דברים ד לה
24. בְּרֹב עַם הֲדְרַת מֶלֶךְ וּבְהֵאָסֵף לְאֹם מְחֹתַת רָזוֹן: משלי יד כח

ואין חותכין אותו. אם בא לתקנו לא בדבר שהוא משום שבות כלי שאין דרכו לחתוך בו שופרות כגון מגלא שרפ"ל בלע"ז דתיקון כלאחר יד הוא ואין בו אלא משום שבות: **סכינא.** דדרכו בכך והוי מלאכה גמורה: תינוקות הוא דלא מעכבין דבעי לחנוכייהו: **הא נשים מעכבין.** דפטורות לגמרי דמצות עשה שהזמן גרמא הוא וכי תקעי איכא בל תוסיף[ה]: **בני ישראל סומכין.** דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב מכם וגו' וכתיב בההוא ענין וסמך ידו וגו': **סומכות רשות.** אלמא אף על גב דפטוריהו קרא ליכא איסורא וה"ה למצות עשה שהזמן גרמא: קטן

ואין חותכין אותו בין בדבר שהוא משום שבות ובין בדבר שהוא משום לא תעשה: [ו]משום שבות מגלא לא תעשה סכינא השתא משום שבות אמרת לא לא תעשה מיבעיא [ז]זו ואין צריך לומר זו קתני: אבל אם רצה ליתן לתוכו מים או יין יתן: מים או יין אין מי רגלים לא מתני' מני אבא שאול היא דתניא אבא שאול אומר מים או יין מותר כדי לצחצחו [א]מי רגלים אסור מפני הכבוד: אין מעכבין את התינוקות מלתקוע: הא נשים מעכבין והתניא [ג]באין מעכבין לא את הנשים ולא את התינוקות מלתקוע ביום טוב אמר אביי ל"ק הא רבי יהודה הא רבי יוסי ורבי שמעון [ד]דתניא [1]דבר אל בני ישראל [ה]בני ישראל סומכין [ו]ואין בנות ישראל סומכות דברי [ז]רבי יהודה רבי יוסי ורבי שמעון אומרים נשים סומכות רשות: אבל מתעסקין בהם עד שילמדו: אמר רבי אלעזר [ח]אפילו בשבת תנ"ה [ט]מתעסקין בהן עד שילמדו אפילו בשבת ואין מעכבין התינוקות מלתקוע [א] בשבת ואין צריך לומר ביום טוב הא גופא קשיא אמרת מתעסקין בהן עד שילמדו ואפילו בשבת [ב] אלמא לכתחלה אמרינן תקעו והדר תנא אין מעכבין עכובא הוא דלא מעכבין הא לכתחלה לא אמרינן תקעו לא קשיא כאן בקטן

האי רבי יהודה הא רבי יוסי. אומר ר"ת אע"ג דסתם מתניתין כרבי יהודה הלכה כר' יוסי דניחוקו עמו ומעשה רב דהמולא תפלין (עירובין דף לו. ופס) מיכל בת שאול היתה מנחת תפלין ואשתו של יונה שהיתה עולה לרגל וההוא עובדא דפרק אין דורשין (חגיגה דף טז: ופס) דהבאתוהו לעזרת נשים וסמכו עליו נשים כדי לעשות נחת רוח לנשים [ט]ומותרות לברך על מצות עשה שהזמן גרמא אע"ג דפטורות מן דבר המצוה ההיא ומתעסקות בהן כמו מיכל בת כושי שהיתה גם מברכת ותדע דאמרינן פרק החובל (ב"ק דף פז.) אמר רב יוסף מעיקרא אמרי מאן דאמר הלכה כרבי יהודה עבדינא יומא טבא לרבנן דלא מיפקדנא ועבידנא ואם במקום דפטור מן הדבר ועושהו אסור מלברך אם כן אמאי עבידנא יומא טבא והלא היה מפסיד ברכות לילית ולולב ותפילין ומגילה ונר חנוכה וסוכה והבדלה וקדוש היום וברכות של ק"ש שחרית וערבית וכל הברכות כולן ואמרינן בפ' המניח (שם דף ל.) האי מאן דבעי למיהוי חסידא ליקייס מילי דברכות ועוד אמרינן פרק ערבי פסחים (פסחים דף קטו:) קומא פטור מלומר ההגדה ופריך מרב יוסף ורב ששת דהוי אמרי אגדתא כל חד וחד בביתיה ומדמוליא אחריס ידי חובתן

ואין מעכבין. אם בא לתקנו לא בדבר שהוא משום שבות כלי שאין דרכו לחתוך בו שופרות כגון מגלא שרפ"ל בלע"ז דתיקון כלאחר יד הוא ואין בו אלא משום שבות: **סכינא.** דדרכו בכך והוי מלאכה גמורה: תינוקות הוא דלא מעכבין דבעי לחנוכייהו: **הא נשים מעכבין.** דפטורות לגמרי דמצות עשה שהזמן גרמא הוא וכי תקעי איכא בל תוסיף[ה]: **בני ישראל סומכין.** דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב מכם וגו' וכתיב בההוא ענין וסמך ידו וגו': **סומכות רשות.** אלמא אף על גב דפטוריהו קרא ליכא איסורא וה"ה למצות עשה שהזמן גרמא: קטן

יין מותר כדי לצחצחו [א]מי רגלים אסור מפני הכבוד: אין מעכבין את התינוקות מלתקוע: הא נשים מעכבין והתניא [ג]באין מעכבין לא את הנשים ולא את התינוקות מלתקוע ביום טוב אמר אביי ל"ק הא רבי יהודה הא רבי יוסי ורבי שמעון [ד]דתניא [1]דבר אל בני ישראל [ה]בני ישראל סומכין [ו]ואין בנות ישראל סומכות דברי [ז]רבי יהודה רבי יוסי ורבי שמעון אומרים נשים סומכות רשות: אבל מתעסקין בהם עד שילמדו: אמר רבי אלעזר [ח]אפילו בשבת תנ"ה [ט]מתעסקין בהן עד שילמדו אפילו בשבת ואין מעכבין התינוקות מלתקוע ביום טוב הא גופא קשיא אמרת מתעסקין בהן עד שילמדו ואפילו בשבת [ב] אלמא לכתחלה אמרינן תקעו והדר תנא אין מעכבין עכובא הוא דלא מעכבין הא לכתחלה לא אמרינן תקעו לא קשיא כאן בקטן

שמע מינה דמחייבין ומשני משום דקסברי מלה בזמן הזה דרבנן אבל ממה שהיו מברכין לא מדקדק מידי שמע מינה היכי דפטירי שרי לברוכי ומשום דמברך ברכה שאינה צריכה וקעבר משום בל תשא ליכא דההיא דרשה דרבנן דהא אמר בפרק מי שמתו (ברכות דף כא.) ספק קרא אמת ויליף ספק לא קרא חוזר וקורא ולא אסרינן מספק משום לא תשא ומוליא שם שמים לבטלה דאסרינן בפ"ק דתמורה (דף ג. ד.) מדכתיב את ה' אלהיך תירא הני מילי בלא ברכה ומיהו אין כל כך ראיה מסומא לאשה [י]דאע"ג דסומא פטור מדאורייתא מדרבנן מיהו חייב כדמוכח ההיא דערבי פסחים דמשני קסברי רב ששת ורב יוסף מלה בזמן הזה דרבנן ולכך היו יכולין להוליא אחרים ש"מ דאינהו נמי מדרבנן וכיון דמחייבי מדרבנן יכולין לברך כמו בנר חנוכה וכל מצות דרבנן ומיהו יש לדחות דרשות יכול להוליא בר חיובא דרבנן כמו קטן דמברך לאביו בפרק מי שמתו (ברכות דף כ:) ועולה למנין שבעה ומוליא אחרים ידי חובתן במגילה לר' יהודה כדתנן במגילה (דף יט.) אבל יש לדקדק מדתנן בפרק הקורא את המגילה עומד (שם דף כד. ופס) ר' יהודה אומר כל שלא רואה מאורות מימיו לא יפרוס על שמע משמע הא רואה אף על גב דנסתמו עיניו פורס ואמאי והא פוטר רבי יהודה סומא מכל המצות שבתורה בפרק החובל (ב"ק דף פז.) אבל אי מדרבנן חייב ניחא ומש"ה היה שמח רב יוסף במאי דמדאורייתא לא מיפקד ועביד משום הכי היה יכול לברך בכל מצות ויכול לומר ולוו כיון דמחייב מדרבנן דקאמר בפ' במה מדליקין (שבת דף כג.) היכן לוו מלא תסור אבל אשה אפילו מדרבנן לא מיחייב' אמצות עשה שהזמן גרמא כדמוכח בפרק מי שמתו (ברכות דף כ:) גבי נשים חייבות בקדוש היום דבעי לממרא מדרבנן ופריך עלה [דלא כ] כל מצות עשה שהזמן גרמא ניחייבו מדרבנן ולענין סוכה מוכח בהדיא ברים סוכה (דף ב:) דאפילו מדרבנן לא מיחייבא היכי אמרה ולוו ומיהו בירושלמי משני שינויא אחרינא אקושיא דרבי יהודה אדר' יהודה דכל שלא רואה מאורות דפריך לה בירושלמי ומשני לה ביושב בבית אופל כך אני אומר היושב בבית אופל לא יפרוס על שמע משמע שר"ל שלא רואה מאורות מימיו שנולד במערה ואינו סומא ובמגילה נמי פריך לה בירושל' עלה דההיא ואין גרסות הירושל' מכוונות לא במכות ולא במגילה ומיהו בגמ' דידן במגילה (דף כד:) לא משמע הכי אלא משמע דמיירי בסומא ממש דמפרש טעמא דר' יהודה משום דאינו נהנה מן המאורות ומפרש ורבנן אית ליה הנאה כר' יוסי שראה סומא ואבוקה בידו ואמר לו בני אבוקה זו למה אמר לו בכל זמן שאבוקה זו בידי רואין אותי בני אדם ומצילים אותי מן הפחתים ומן הברקנים ובאדם שראוה יפה אלא שנולד במערה ולא ראה מאורות מעולם לא שייך האי טעמא ולפי מה שפי' דסומא חייב מדרבנן ואשה פטורה יש ליתן טעם בדבר דהחמירו רבנן בסומא משום דהוי מינא דבר חיובא ועוד שלא יראה כנכרי דאם פטרת ליה בכל מצות נמצא דאינו נוהג בתורת ישראל כלל אבל אשה אי פטרת לה בכל מצות עשה שהזמן גרמא יש עדיין מצות דמחייבת בהו ור"י ב"ר יהודה מביא ראיה דנשים מברכות על כל מצות עשה שהזמן גרמא מדאמרינן (מגילה דף כג.) הכל עולה למנין שבעה ואפי' אשה ואפי' קטן ואע"ג דאשה אינה מצווה לעסוק בתורה כדאמר בפרק קמא דקדושין (דף לד.) וברים בכל מערבין (עירובין כז.) ואור"ת דאין זו ראיה דברכת התורה לפניה ולאחריה לאו משום תלמוד תורה שאפילו ברך ברכת הערב נא או נפטר באהבה רבה חוזר ומברך תדע במקום שאין לוי כהן קורא במקום לוי ומברך אע"פ שכבר ברך בקריאה ראשונה ועוד דאיכא למימר דהא דאשה עולה היינו באמצע שלא היו רגילים לברך כדאיתא בפרק הקורא את המגילה עומד (דף כא.) תנא פותח מברך לפניה וחותם מברך לאחריה והאידנא כולהו מברכין גזירה משום הנכנסים ומשום היוצאים ומיהו עולין למנין שבעה בסוף שבעה ומקטן דמברך ברכת המזון אף על פי שהוא פטור אין ראיה לאשה דקטן בא לכלל חיוב וחייב לחנכו ואינו מוזהר על לא תשא[ט]:

תניא נמי הכי מתעסקים בהם. שני גרסות כתובים ומתוך פ"ה משמע שכך היה הגירסא מתעסקין בהן עד שילמדו אפילו בשבת ואין מעכבין התינוקות מלתקוע בשבת ואין צריך לומר בי"ט הא גופא קשיא אמרת מתעסקין עד שילמדו אפילו בשבת אלמא לכתחילה אמרי' [ט] [תקעו] והדר תני אין מעכבים עיכובי הוא דלא מעכבין הא לכתחילה לא אמרינן זילו תקעו ל"ק כאן בקטן שהגיע לחינוך כאן בקטן שלא הגיע לחינוך ופי' בקונטרס שהגיע לחינוך מתעסקים בהן עד שילמדו וכ"ש שאין מעכבים ודבר תימה הוא האיך יכול לומר דבקטן שהגיע לחינוך מתעסקין ואפילו בשבת והלא אין מצות היום בשופר ועוד דגבי קטן שלא הגיע לחינוך קתני אין מעכבים מלתקוע בשבת אבל לכתחילה לא אמאי הא אפילו בהגיע לחינוך שרי להתעסק בו כדי שילמדו ומיהו י"ל לפי' דהאי לכתחילה לא אמרי' להו תקעו היינו דאין צריך לומר להם תקעו דלא מחייב כיון דלא הגיעו לחינוך אבל איסורא ליכא וגראה לי איפכא דקטן שהגיע לחינוך אין מעכבים בשבת אבל לכתחילה לא אמרינן להו תקעו כיון דאיכא איסורא דרבנן ומכל מקום לא מחייב להפרישו דאי לא שבת היה מצות היום בשופר וקטן שלא הגיע לחינוך מתעסקים כלומר שרי להתעסק אפילו בשבת ולאו משום דמחייב להתעסק וגירסא אחרת הכתוב בספרים מוכחת כפירוש זה שכתוב בהן עד שילמדו אפילו בשבת ואין מעכבין את התינוקות מלתקוע בי"ט הא בשבת מעכבים הא אמרת רישא אפי' בשבת אין מעכבים ל"ק כאן בקטן שהגיע לחינוך כאן בקטן שלא הגיע לחינוך ואע"ג דתניא ביומות בפ' חרש (דף קיד.) לא יאמר אדם לחינוך הבא לי מפתח הבא לי חותם אלא מניחו תולש ומניחו זורק ומוקי לה אביי תולש בעצים שאינו נקוב וזורק בכרמלית דרבנן כי היכי דלא תפשטו מינה דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו משמע דאיסורא דרבנן נמי לא ספינן ליה בידיס מכל מקום שרי להתעסק בו לתקוע אפי' בשבת כיון דזמנין איכא מצוה בתקיעת שופר ולא דמי לשאר איסורים וכמו שפי' מוכח בריש ערכין (דף ב: ופס) דההיא דמעכבים מתוקמא בהגיע לחינוך דאמרינן התם הכל חייבים בתקיעת שופר לתתויי קטן שהגיע לחינוך דתנן אין מעכבין התינוקות לתקוע:

מו א מיי' פ"ח מהל' שופר הל' ד טוש"ע א"ח סי' תקפו סעיף כג: מז ב מיי' פ"ב שם הל' ז טוש"ע א"ח סי' תקפט סעיף ו:

מח ג מיי' פ"ג מהל' מעשה הקרבנות הל' [ה] ח סמג עשין קפג:

מט ד מיי' פ"ב מהל' שופר הלכה ז טור א"ח סי' תקפח:

לעזי רש"י

שרפ"א. מגל, מזמרה.

רבינו חננאל

ואין חותכין אותו כול'. אוקימנה הכי אין חותכין השופר בדבר שהוא משום שבות כגון מסא או סכינא וכיוצא בה, וכ"ש בדבר שהוא משום לא תעשה כגון מגל שהוא עשוי לקצור בו, והקצירה היא מאבות מלאכות שודאי אסור. אבל אם רצה לתת לתוך שופר מים או יין יתן כאבא שאול דאמר מים או יין מותר כדי לצחצחו, מי רגלים אסור מפני הכבוד. הא דתניא אין מעכבין לא את התינוקות ולא את הנשים מלתקוע ביום טוב, ר' יוסי ור' שמעון היא דאמרי נשים סומכות רשות. והא דתנן [אין] מעכבין את התינוקות מלתקוע[ט]) כרבי יהודה דאמר דבר אל בני ישראל, בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות. אבל מתעסקין בהן עד שילמדו, אמר ר' אלעזר ואפי' בשבת. ואסיקנא מלמדין אותן לתקוע אפי' בשבת, ודוקא להתלמד אבל שלא להתלמד לא,

ט) נראה דל"ל אין מעכבין את התינוקות מלתקוע הא נשים מעכבין כרבי יהודה וכו'.

מסורת הש"ס

ה) [גירסת הרי"ף והרא"ש שבות סכינא לא תעשה מגלא], ב) [לעיל לב: ופ"כ], ג) עירובין לו:, ד) ג"ז שם חגיגה טז: חולין פה., ה) [קדושין לו.] ופס איתא בני ישראל וסמך ב"י סומכין וכו', ו) [בתוספות דעירובין לו: ד"ה ופסח ספרא לא גרסו דברי ר"י ע"ש], ז) [תוספ' פ"ב הי"ב], ח) [עי' מהרש"א ועיין בתוס' עירובין לו. ד"ה מיכל בת שאול], ט) [ועיין תוס' עירובין לו. ד"ה דלמא], י) רש"א,

תורה אור השלם

1. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַיְיָ מִן הַבְּהֵמָה מִן הַבָּקָר וּמִן הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת קָרְבַּנְכֶם: ויקרא א ב

גליון הש"ם

גמ' ואין בנות ישראל סומכות. עיין מגמות דף לג ע"ב תד"ה ידו: **תוס'** ד"ה **הא** ר"י וכו' ומותרות לברך על מ"ע שהז"ג. עיין בהגהת אשר"י ספ"ג דסוכה: **באד"ד דאע"ג** דסומא **פטור מדאורייתא** מדרבנן **מיהא חייב.** עיין מגילה דף כד ע"א תד"ה מי שלא רואה:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (בשבת ואין צריך לומר) תמ"מ (לגירסת הרי"ף והגאונים): [ב] שם (אלמא כו' עד לא אמרינן תקעו) תמ"מ וג"כ והדר תני ביום טוב בי"ט אין בשבת לא כ"ה גירסת הרי"ף והגאונים:

מוסף רש"י

הא נשים מעכבין. אע"ג דלא חלול יו"ט הוא כתתי דבי שמואל (לעיל כט:) יצאו תקיעת שופר ולדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה, מיהו נראות כמוסיפות (ערובין צו:). **דבר אל בני ישראל וסמך.** אדם כי יקריב מכם קרבן לה', וכתיב בההוא ענינא וסמך (חגיגה טז:). **נשים סומכות רשות.** ואע"ג דלא מיחייבא, ולא אמרינן עבודה עובדת בקדשים (חולין פה.).

שיעור תרועה בשלש יבבות. פירש בקונטרס שלשה קולות בעלמא כל שהוא ולקמן (דף לד.) אמרינן דאתקין רבי אבהו בקסרי קסר"ק קש"ק קר"ק משום דמסופק בתרועה דקלא אי תרועה ממש מה שאנו קורין תרועה דהוא ילולי יליל או שבריס דגוחי גנח או שברים ותרועה שניהם צריך לתרועה דדלמא גוחי גנח וילולי יליל וצריך ליזהר בשבריס שלא יהא מאריך על כל אחד בפני עצמו כג' יבבות של שלשה קולות כל שהוא דאם כן נעשה תקיעה ולא שבריס דהא שיעור תקיעה כתרועה ושיעור תרועה כג' יבבות ונראה שאינו אלא להאריך בתקיעה של קסר"ק יותר משל קש"ק ובשל קש"ק יותר משל קר"ק דהא שיעור תקיעה כתרועה וקסר"ק אנו עושים משום ספיקא דגנוח ויליל נמצא צריך להאריך בתקיעות של קסר"ק כשיעור שלשה שברים וג' יבבות ובתקיעות של קש"ק כשיעור ג' שברים דהא עבדינן קש"ק משום ספיקא דגוחי גנח ובתקיעות של קר"ק כשיעור תרועה שהוא ילולי יליל ומיהו אם מאריך בכל התקיעות כתקיעות קסר"ק אין לחוש דיכול להאריך כמו שילה כדתנן ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת ומטעם זה נמי אין לחוש אם עשה ארבעה וחמשה שברים שהשברים במקום תרועה והוי לה תרועה אריכתא כמו שאנו מאריכין ביבבות וריב"א והר"י בן הר"ר מאיר מפרשים דיבבא היא שלש כחות של כל שהוא ממלאת תרועה תשע כחות ושיעור תקיעה כך היא ולפירושם אין לחוש אם מאריך קצת בשברים וצריך למשך לתקיעה של קסר"ק לפירושם כשיעור ג' שברים ותשע כחות ומי שלא משך התקיעות כשיעור הזה ומשך קצת בשברים לא קייס מצוה לא כמר ולא כמר ורבינו חננאל פי' כפירוש הקונטרס ועכשיו נוהגין לתקוע בישיבה לאחר קריאת התורה שלשים קולות ג' קסר"ק וג' קש"ק וג' קר"ק ובתפלה תוקעין אמלכיות קסר"ק ואזכרונות קש"ק ואשופרות קר"ק ולפוס סוגיא דכולה פירקין היה ראוי לתקוע בשעת תפלה אמלכיות קסר"ק קש"ק קר"ק וכן אזכרונות וכן אשופרות או לאחר תפלה כולהו אבל קודם תפלה לא אשכחן כדתנן מי שבירך ואח"כ נתמנה לו שופר אלא אשכחן בפרק קמא לעיל (דף טז.) למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב את השטן והיינו כדעבדינן ומיהו לכאורה נראה לתקוע בתפלה כמו כן אמלכיות זכרונות ושופרות קסר"ק קש"ק קר"ק אבל חד וחד כדי לצאת מספק דרבי אבהו ובערוך פי' שהיו עושין כן שפי' בערך ערב הללין (ד) דמחמרי [ועבדי] שלשים כדיתבין ושלשים בלחש ושלשים על הסדר כנגד מאה פעמים דפעמא אימיה דסיסרא ואלין [עשרה] אינון כשגומרין כל התפלה קול תקיעא דיחילאי מיתבעי למיהוי [עשרה] תשר"ת תש"ת תר"ת והם מאה ועל מנהג שלנו היה תמיה ר"ת דקסר"ק של מלכיות וקש"ק דזכרונות וקר"ק דשופרות סותרין זה את זה דאי גנח ויליל כולהו בעי למיעבד קסר"ק ואי גנח לחוד כולהו בעי למיעבד קש"ק ואי יליל כולהו קר"ק והנהיג רבינו תם במקומינו לתקוע גם אזכרונות ואשופרות קסר"ק כמו במלכיות דהשתא נפיק מכל ספיקי וליכא אלא הפסק ובהכי סגי שלא לשנות המנהג ביותר דהא אמרינן שמע תשע תקיעות בט' שעות ביום יצא ונראה שיש קצת ליתן טעם על המנהג שלנו דסבר לה כמאן דאמר בסמוך אחת מדברי תורה ושתים מדברי סופרים וכיון שעשו בישיבה כל הספיקות של תורה ושל סופרים לא חשו לחזור ולעשות בשעת תפלה אלא ספיקא דאורייתא ובקדושת דאגן הסהר שעשה ר' שמשון ב"ר יונה כתיב נוי ארבעים קולות בהריעונו והיינו כמנהגינו וכן בסדר רב עמרם אלא שכתב דבסוף מריע תרועה אחת בלא תקיעה וא"ת אהנך דישיבה היכי נפיק הא תניא בס"פ (דף לד:) תקיעות וברכות של ראש השנה ויום הכפורים מעכבות זו את זו אלמא בעידן צלותא בעי למיעבד אלו פירכא היא דאע"ג דמשמע מתוך פי' הקונטרס [1] דאם בירך ולא תקע או תקע ולא בירך פירוש בירך מלכיות זכרונות ושופרות אי אפשר לומר כן דהתניא לקמן (שם) שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין כשהוא הולך הולך למקום שתוקעין ואין הולך למקום שמברכין ותנן מי שבירך ואח"כ נזדמנה לו שופר משמע שבלא שופר יכול לברך אלא תקיעות וברכות מעכבות זו את זו היינו שהתקיעות מעכבות זו את זו והברכות מעכבות זו את זו כשמברך מלכיות זכרונות ושופרות יברך שלשתן או לא יברך כלל וכן תקיעות שברים תרועות אם בקי בשלשתן יתקע ואם לאו לא יתקע וצריך לדקדק באותן שלשים קולות שאנו תוקעין בישיבה שכשמסיים השלשה קשרקי"ס ומתחיל הקשקי"ס או כשמסיים הקשקי"ס ומתחיל הקרקי"ס למה לי שתי תקיעות זו אחר זו ממה נפשך יפטר בתקיעה אחת דאי גנח ויליל הרי יצא בשלשה קשר"ק ואי גנח לחוד אותה תקיעה אחרונה של קשר"ק אחרון תעלה לו למנין קש"ק וכן אם יליל אותה תקיעה אחרונה של קש"ק אחרון תעלה לו למנין קר"ק ושמא כיון שעשו התקיעה לשם פשוטה שאחר התרועה לא רצו שתעלה לשם פשוטה שלפניה ומיהו אשכחן [2] ומשך בשניה כשתים שהיתה עולה לשתים אי לאו משום דפסקינן לא מפסקינן:

נעבריה

[1] בקטן שהגיע לחינוך כאן בקטן שלא הגיע לחינוך: והמתעסק לא יצא: (א) [2] הא תוקע לשיר יצא לימא מסייע ליה לרבא דאמר רבא [3] התוקע לשיר יצא [4] דלמא תוקע לשיר נמי מתעסק קרי ליה: והשומע מן המתעסק לא יצא: אבל השומע מן המשמיע לעצמו מאי יצא לימא תיהוי תיובתיה דרבי זירא [5] דאמר ליה רבי זירא לשמעיה איכוון ותקע לי דלמא איידי דתנא רישא מתעסק תנא סיפא נמי מתעסק: **מתני'** [6] סדר תקיעות שלש של שלש שלש [7] שיעור תקיעה כשלש תרועות [8] שיעור תרועה כשלש יבבות [9] תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת [10] מי שבירך ואחר כך נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע שלש פעמים כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב רבן גמליאל אומר [11] שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן: **גמ'** והתניא [12] שיעור תקיעה כתרועה אמר אביי תנא דידן קא חשיב תקיעה דכולהו בבי ותרועות דכולהו בבי תנא ברא קא חשיב חד בבא ותו לא: שיעור תרועה כג' יבבות: והתניא [13] שיעור תרועה כשלשה שברים אמר אביי בהא ודאי פליגי דכתיב [1] יום תרועה יהיה לכם ומתרגמינן יום יבבא יהא לכון וכתיב באימיה דסיסרא [2] בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא מר סבר גנוחי גנח ומר סבר ילולי יליל תנו רבנן [3] מנין שבשופר ת"ל [4] והעברת שופר תרועה אין לי אלא ביובל בראש השנה מנין תלמוד לומר בחדש השביעי שאין תלמוד לומר בחדש השביעי ומה תלמוד לומר בחדש השביעי שיהיו כל תרועות של חדש שביעי זה כזה [5] ומנין שפשוטה לפניה ת"ל והעברת שופר תרועה ומנין שפשוטה לאחריה ת"ל תעבירו שופר ואין לי אלא ביובל בראש השנה מנין ת"ל בחדש השביעי שאין

קטן שהגיע לחינוך. מתעסקין בהן שילמדו וכל שכן שאין מעכבין: **מתעסק הוא דלא.** שאינו מתכוין לתקיעה ואפילו דלאו מצוה אלא מנהג נגוחי או שהיה נופח בשופר ועלתה בידו תקיעה אבל תוקע לשיר שמתכוין לתקיעה בעלמא יצא: **תנא סיפא ומי מתעסק.** ולעולם השומע מן המשמיע לעצמו שלא נתכוון להוציא את השומעין לא יצא: **מתני' סדר תקיעות שלש שלש.** תקיעה ותרועה ותקיעה לכל אחת ואחת: **שלש יבבות.** שלש קולות בעלמא כל שהוא: **תקע בראשונה.** פשוטה שלפני התרועה תקע כדרכה: **ומשך בשניה.** תקיעה של אחר התרועה משך כשתים לצאת בה ידי שתים שהיה צריך לעשות זו (ב) פשוטה שלאחריה דמלכיות ופשוטה שלפניה דזכרונות: **אין בידו אלא אחת.** דפסוקי תקיעה אחת לשתים לא מפסקינן: **מי שבירך.** התפלל תפלת מוספין ובירך תשעה ברכות: **תוקע ומריע ותוקע שלש פעמים.** תוקע ומריע ותוקע בשביל מלכיות וכן בשביל זכרונות וכן בשביל שופרות: **גמ' תנא דידן קא חשיב דכולהו בבי.** והכי קאמר שיעור (ג) שלש תקיעות כשלש התרועות: **ותנא ברא קא חשיב דחדא בבא.** שיעור התקיעה כשיעור התרועה ותרוייהו חדא מילתא אמרי: **שברים.** אתרוכים מיבבות: **אמר אביי בהא ודאי פליגי.** אע"ג דאוקימנא דברישא לא פליגי על כרחך בהא סיפא פליגי דלית לשנויי בה מידי והיינו פלוגתא: **דמתרגמינן.** תרועה יבבא ובאימיה דסיסרא כתיב נמי האי לישנא ותיבב: **מאן דאמר שברים סבר גנוחי גנח.** כאדם הגונח מלבו כדרך החולים שמאריכין בגניחותיהן: **ילולי יליל.** כאדם הבוכה ומקונן קולות קצרים סמוכין זה לזה: שאין

[1] בקטן שהגיע לחינוך כאן בקטן שלא הגיע לחינוך: והמתעסק לא יצא: (א) [2] הא תוקע לשיר יצא לימא מסייע ליה לרבא דאמר רבא [3] התוקע לשיר יצא [4] דלמא תוקע לשיר נמי מתעסק קרי ליה: והשומע מן המתעסק לא יצא: אבל השומע מן המשמיע לעצמו מאי יצא לימא תיהוי תיובתיה דרבי זירא [5] דאמר ליה רבי זירא לשמעיה איכוון ותקע לי דלמא איידי דתנא רישא מתעסק תנא סיפא נמי מתעסק: **מתני'** [6] סדר תקיעות שלש של שלש שלש [7] שיעור תקיעה כשלש תרועות [8] שיעור תרועה כשלש יבבות [9] תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת [10] מי שבירך ואחר כך נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע שלש פעמים כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב רבן גמליאל אומר [11] שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן: **גמ'** והתניא [12] שיעור תקיעה כתרועה אמר אביי תנא דידן קא חשיב תקיעה דכולהו בבי ותרועות דכולהו בבי תנא ברא קא חשיב חד בבא ותו לא: שיעור תרועה כג' יבבות: והתניא [13] שיעור תרועה כשלשה שברים אמר אביי בהא ודאי פליגי דכתיב [1] יום תרועה יהיה לכם ומתרגמינן יום יבבא יהא לכון וכתיב באימיה דסיסרא [2] בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא מר סבר גנוחי גנח ומר סבר ילולי יליל תנו רבנן [3] מנין שבשופר ת"ל [4] והעברת שופר תרועה אין לי אלא ביובל בראש השנה מנין תלמוד לומר בחדש השביעי שאין תלמוד לומר בחדש השביעי ומה תלמוד לומר בחדש השביעי שיהיו כל תרועות של חדש שביעי זה כזה [5] ומנין שפשוטה לפניה ת"ל והעברת שופר תרועה ומנין שפשוטה לאחריה ת"ל תעבירו שופר ואין לי אלא ביובל בראש השנה מנין ת"ל בחדש השביעי שאין

עין משפט נר מצוה

נ א מיי' פ"ב מהלכות שופר הל' ז טור ס"ח סי' תקפח [וטו"ע ס"ח סי' תקלו סעי' ח בהג"ה]:
נא ב טוש"ע ס"ח סי' תקפט סעיף ח:
נב ג מיי' פ"ג מהלכות שופר הלכה ח טוש"ע ס"ח סי' תקל סעיף ח:
נג ד ה מיי' שם הל' ד טוש"ע ס"ח שם סעיף ג:
נד ו מיי' שם טוש"ע ס"ח שם סעיף ו:
ז [מיי' שם הלכה יג]:
נה ח מיי' פ"ח מהלכות תפלה הל' ט טוש"ע ס"ח סי' קכד סעיף ח וטור ס"ח סי' תקלא:
ט [מיי' פ"ח מהל' שופר הל' ח]:
נו י מיי' פ"ג מהלכות שופר הל' ח טוש"ע ס"ח סי' תקל סעיף ח:

רבינו חננאל

בקטן שהגיע לחינוך כו' יוחנן דאמר והוא בן עשר ובן י"א, ואין מעכבין אותן מלתקוע, ודייקינן הני מילי דיעבד אבל לכתחלה לא בקטן שלא הגיע לחינוך. אין מעכבין אותן מלתקוע ביום טוב ואפילו שלא להתלמד. [**מתני'**] **סדר תקיעות שלש של שלש שלש.** פירוש שלש תקיעות ובכל אחת שלש נמצאו כולן תשע. וקימא לן דאית לן לאורוכי בתרועות כל מה דבעי. וכך מנהג בכל ישראל. **פירוש שלש יבבות.** שלש תרועות זו אחר זו דבוקות. ושלשה שברים הן בניחותא ומעט הפסק בינתים. נמצא שיעור שלשה שברים יותר משלש יבבות. לפיכך אמר אביי בהא ודאי פליגי. והן תר"ת תר"ת תר"ת. **שיעור תקיעה כג' תרועות.** ואקשינן עלה והתניא שיעור תקיעה כתרועה. ופרקינן תנא דידן קא חשיב דכולהו באבי והכי קתני, שיעור שלש תקיעות כשלש תרועות. נמצא(ת) דכל תקיעה אחת כתרועה וליכא פלוגתא בינייהו. **ותוב** תנינן שיעור תרועה שלש יבבות והתניא שיעור תרועה שלש שברים, פי' יבבות זו אחר זו, שברים בניחותא והפסק ביניהן. אמר אביי בהא ודיי פליגי דכתיב יום תרועה ומתרגמינן יום יבבא, וכתיב באימיה דסיסרא בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא. וחלקו בבירור לשון הקודש מאי משמע ותיבב, ושואה רבנן להאי ותיבב כגון סימן, תנא דידן סבר ילולי יליל אם סיסרא, ותנא ברא סבר גנוחי גנחה.

מסורת הש"ס

(א) כפי הגראה מפרש"י מתעסק הוא דלא יצא, מתעסק הוא דלא יצא, (ב) [ועיל כח.], ג) [ועיל כח.], ד) לעיל כז. [כח.], ה) [לקמן לד.], ו) [שם], ז) [לקמן לד: ד"ה תקיעות], ח) [ועיל כז. כח.],

תורה אור השלם

1. וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם: במדבר כט א
2. בְּעַד הַחַלּוֹן נִשְׁקָפָה וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא בְּעַד הָאֶשְׁנָּב מַדּוּעַ בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא מַדּוּעַ אָחֲרוּ פַּעֲמֵי מַרְכְּבוֹתָיו: שופטים ה כח
3. וְהָעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בָּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל אַרְצְכֶם: ויקרא כה ט

הגהות הב"ח

(א) גמ' והמתעסק לא יצא מתעסק הוא דלא יצא הא תוקע: (ב) רש"י ד"ה ומשך בשניה כו' שהיה צריך לעשות זו אחר זו פשוטה שלאחריה: (ג) ד"ה תנא דידן כו' וה"ק שיעור השלש תקיעות כשיעור שלש התרועות: (ד) תוס' ד"ה שיעור וכו' שפי' בערך ערב הללין דמחמירין ותוקעין שלשים כדיתבין:

גליון הש"ם

מתני' שיעור תרועה בשלש יבבות. עיין דתרגום תרועה יבבא ל"ל דאין יבבא דמתני' כיבבא דתרגום וכעין מה דאמרינן לשון תורה לחוד ולשון גמ' לחוד [מולין דף קלו ע"ב] הרמ"ם בהלכות ח יא ד"ה לא דשא לשון עשב:

מוסף רש"י

איכוון ותקע לי. מתכוין לתקוע בשמי להוציאני ידי חובתי (לעיל כט.). **תקע בראשונה.** פשוטה שלפני תרועת המלכיות (לעיל כח.). **ומשך בשניה.** בפשוטה של אחריה, כשתים. ומתכוין לצאת בה אף ידי פשוטה שלפני תרועת הזכרונות שעתיד עליו לתקוע מיקף לזו (שם) לפי שהיה צריך לתקוע כאן ג' תקיעות לצופות, אחת לפשוטה לאחריה דמלכיות ואחת לפשוטה לפניה דזכרונות (לעיל כז.). גרונח. לועק מכאב לבו (תמורה טז:).

1) **שאין תלמוד לומר בחדש השביעי.** דהא כתב לן בכמה מקומות דיום הכפורים בחדש השביעי הוא והכא יום"כ כתיב: **והעברת.** פשוטה משמע העברת קול אחד: **ביום"כ תעביר.** הרי העברה תחילה וסוף ותרועה כתיבא בינתים[1]: **ומנין שלש של שלש שלש.** מנין דהנך פשוטה לפניה ולאחריה ותרועה נתמלא עבדינן תלתא זימני למלכיות חדא ולזכרונות חדא ולשופרות חדא: **ס"ל.** תרועה תלתא זימני לכל אחת פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה: **ומנין ליתן את האמור של זה בזה כו'.** לפי שלשלש תרועות הללו לא נאמרו במקום אחד שהשתים נאמרו בראש השנה והאחת ביובל מנין ליתן האמורות בראש השנה ביובל וליתן האמורה ביובל בר"ה שיהו כאן וכאן שלש: **שביעי שביעי לג"ש.** נאמר בר"ה בחדש השביעי ונאמר ביובל והעברת שופר תרועה בחדש השביעי: **ותנא מעיקרא אייתי בהיקישא.** ללמוד זה מזה מנין שבשופר ופשוטה לפניה ולאחריה גמר ר"ה מיובל בהיקישא דאין ת"ל בחדש השביעי אלא להקיש כל תרועות של חדש השביעי שיהו שוות: **ולסוף גמר בג"ש.** ליתן האמור של זה בזה הא נמי תיתי בהיקישא דאי כדכתיבן שיהו שתים בר"ה ואחת ביובל אין תרועות של חדש השביעי שוות: **ה"ק אי לאו ג"ש.** אי לא נאמרה ג"ש זו למשה מסיני לדונה הייתי מביא הכל בהיקישא[2] כלומר מעצמו: **והאי תנא מייתי לה ממדבר.** שתהא פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה: **תקיעה בפני עצמה כו'.** דלא תימא חדא היא והכי קאמר היו תוקעין תרועה אלא ה"ק ותקעתם תקיעה ואחריה הריעו תרועה: **או אינו אלא.** אחת היא והכי קאמר היו תוקעין תרועה אלא ה"ק ותקעתם תקיעה ואחריה הריעו תרועה: **כשהוא אומר ותקעו ולא תריעו.** מכלל דמסעות תתקעו ותריעו קאמר ותרועה לא קרי לה תקיעה הרי על כרחך תקיעה בפני עצמה כו': **תלמוד לומר ותקעתם.** והדר תרועה: **שאין ת"ל שנים.** שכבר אמר ותקעתם תרועה ונסע מחנה פלוני כי הדר אמר ותקעתם תרועה ונסע מחנה פלוני פשיטא דשנית היא: **הא תקיעה אינה לה.** והכי קאמר ותקעתם תקיעה שנית לתרועה: **ס"ג** ושלש תרועות נאמרו בר"ה שבתון זכרון תרועה והעברת שופר תרועה יום תרועה יהיה לכם ושתי תקיעות לכל אחת ואחת מצינו למדין לר"ה שלש תרועות ושש תקיעות שתים מדברי תורה ואחת מדברי סופרים והעברת שופר תרועה שבתון זכרון תרועה מד"ת יום תרועה יהיה לכם לתלמודו הוא בא וכו': **שתים מד"ת.** תרי קראי דרש למיינא כדקתני ואזיל והעברת שופר תרועה שבתון זכרון תרועה מד"ת כלומר מכאן נלמוד שתים יום תרועה יהיה לכם לא תדרשיה למיינא שהרי לתלמודו הוא בא מופנה לג"ש שדרש תרועה תרועה לג"ש אלא סופרים אמרוה כדי להשוות מלכיות וזכרונות ושופרות לתקיעותיהן: **רבי שמואל בר נחמני אומר כו' מאי לתלמודו הוא בא.** בשלמא חד לג"ש אידך למאי: **לא משמע ליה.** למדרש מייתי פשוטה לפניה[3]: **דרך העברתו.** למעוטי הפסו ותקע בו כדאמרן (לעיל דף מז:): **נעבריה ביה.** ואי לאו דהדר כתביה לא הוה משמע תעבירו לשון תקיעה: **מספקא ליה.** ועבד תרוייהו: **ולמא גנוחי הוא.** ואין לך לעשות תרועות יבבות וקא מספקא תרועה בין שבריס לפשוטה שלאחריה: **ולמא יתוי היא.** ואין לנו שבריס וקא מספקי שבריס דקשר"ק דר' אבהו בין תקיעה לפשוטה לתרועה ואין כאן פשוטה לפניה: **בריש גנוחי גנח.** גניחות תרוכות קומפליינ"א בלע"ז: **והדר מיליו.** רלידי"ר בלע"ז:

שאין ת"ל בחדש השביעי ומה ת"ל בחדש השביעי שיהו כל תרועות החדש השביעי זה בזה ומנין לשלש של שלש שלש ת"ל [1]והעברת שופר תרועה [2]שבתון זכרון תרועה [3]יום תרועה יהיה לכם ומנין ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה ת"ל שביעי שביעי לגזירה שוה הא כיצד שלש שהן תשע שיעור תקיעה בתרועה שיעור תרועה כשלשה שברים האי תנא מעיקרא מייתי לה בהיקישא והשתא מייתי לה בגזירה שוה הכי קאמר [6]אי לאו גזירה שוה הוה מייתינא לה בהיקישא השתא דאתיא גזירה שוה היקישא לא צריך והאי תנא מייתי לה בג"ש ממדבר דתניא [4]ותקעתם תרועה תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה אתה אומר [3]תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה או אינו אלא תקיעה ותרועה אחת היא כשהוא אומר [5]ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו הוי אומר תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה ומנין שפשוטה לפניה ת"ל ותקעתם תרועה ומנין שפשוטה לאחריה ת"ל תרועה יתקעו ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא אומר אינו צריך הרי הוא אומר [6]ותקעתם תרועה שנית שאין ת"ל שנית ומה ת"ל שנית זה בנה אב שכל מקום שנאמר תרועה תהא תקיעה שניה לה אין לי אלא במדבר בר"ה מנין ת"ל תרועה תרועה לגזירה שוה ושלש תרועות נאמרו בר"ה שבתון זכרון תרועה יום תרועה והעברת שופר תרועה ושתי תקיעות לכל אחת ואחת מצינו למדין שלש תרועות ושש תקיעות נאמרו בר"ה שתים מדברי תורה ואחת מדברי סופרים שבתון זכרון תרועה והעברת שופר תרועה מדברי תורה יום תרועה יהיה לכם לתלמודו הוא בא רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן אחת מד"ת ושתים מדברי סופרים והעברת שופר תרועה מד"ת שבתון זכרון תרועה ויום תרועה יהיה לכם לתלמודו הוא בא מאי לתלמודו הוא בא מיבעי [8]ביום ולא בלילה ואידך ביום ולא בלילה מנא ליה נפקא ליה מביום הכפורים אי [3](ביום) הכפורים יליף נגמור נמי מיניה לפשוטה לפניה ופשוטה לאחריה והעברת תעבירו לא משמע להו אלא מאי דרשי בהו והעברת כדרב מתנא דאמר [7]רב מתנא והעברת דרך העברתו תעבירו דקאמר רחמנא נעבריה ביד ואידך דרב מתנא מדשני [6] בדיבוריה תעבירו ביד לא מצית אמרת דגמר עברה עברה ממשה כתיב הכא והעברת שופר תרועה וכתיב התם [7]ויצו משה ויעבירו קול במחנה מה להלן בקול אף כאן בקול ולהאי תנא דמייתי לה ממדבר אי מה להלן חצוצרות אף כאן חצוצרות ת"ל [8]תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו [9]אי זהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ר"ה וקאמר רחמנא שופר [2]אתקין רבי אבהו בקסרי תקיעה שלשה שברים תרועה תקיעה מה נפשך אי ילולי ליל לעביד תקיעה תרועה ותקיעה ואי גנוחי גנח לעביד תקיעה שלשה שברים ותקיעה מספקא ליה אי גנוחי גנח אי ילולי ליל מתקיף לה רב עוירא ודלמא ילולי הוה וקא מפסיק שלשה שברים בין תרועה לתקיעה דהדר עביד תקיעה תרועה ותקיעה מתקיף לה רבינא ודלמא גנוחי הוה וקא מפסקא תרועה בין שברים לתקיעה דהדר עביד תש"ת אלא רבי אבהו מאי אתקין אי גנוחי גנח הא עבדיה אי ילולי ליל הא עבדיה מספקא ליה דלמא גנח ויליל אי הכי ליעבד נמי איפכא תקיעה תרועה שלשה שברים ותקיעה דלמא יליל וגנח סתמא דמילתא כי מתרע באיניש מילתא ברישא גנח והדר יליל: תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים: אמר רבי יוחנן שמע

נעבריה ביד. פירוש שיאחזנו בידו ויתקע ולא שיניחנו על גבי שוס דבר ויתקע ופירוש הקונטרס עיקר: מתשעה

תשע

תורה אור השלם

1. וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בָּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל אַרְצְכֶם:
ויקרא כה ט
2. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ:
ויקרא כג כד
3. וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם:
במדבר כט א
4. וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה וְנָסְעוּ הַמַּחֲנוֹת הַחֹנִים קֵדְמָה:
במדבר י ה
5. וּבְהַקְהִיל אֶת הַקָּהָל תִּתְקְעוּ וְלֹא תָרִיעוּ:
במדבר י ז
6. וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה שֵׁנִית וְנָסְעוּ הַמַּחֲנוֹת הַחֹנִים תֵּימָנָה תְּרוּעָה יִתְקְעוּ לְמַסְעֵיהֶם:
במדבר י ו
7. וַיְצַו מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אַל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלֶאכֶת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא:
שמות לו ו
8. תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֵּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ:
תהלים פא ד

מוסף רש"י

או אינו אלא תקיעה ותרועה אחת היא. מלוה אחת הן ואחת סגיא להו (סוכה נג:). **ת"ל תרועה יתקעו.** כלומר אחר התרועה יתקעו (שם). **דרך העברתו.** כדרך שהגיל מעבירו בראשו בנהמה מחיים (לעיל כז:). **שהחדש מתכסה בו.** לרחוקים, כגון אחרים לבני מערב וערבית לבני מזרח, לפי שקטנה היא סמוך לחידושה (לעיל ח:) שהלבנה אינה נראית בעליל לכל העולם דכתיב חדש בכסה (סנהדרין יא:) שהלבנה מתכסה בו שאינה נראית לכל אדם אלא שחרית ליושבי מזרח וערבית ליושבי מערב, דלאמר (לעיל כ:) עשרים ואחד עשות מתכסה סיהרא (ביצה טז.). **הוי אומר זה ר"ה.** שחגה בראש חדש, אבל שאר חגים בחמשה בחדש הם סם (סנהדרין שם) דאלו שאר יו"ט כבר נתמלאה הלבנה בחקה ונראית לכל מקום (ביצה שם). בכסה ליום חגנו, בחמשה בחדש הלבנה שופר כשהוא מתכסה ביום חגנו (שם).

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואילך דרב מתנא מדשני קרא בדיבוריה:

גליון הש"ם

רש"י ד"ה ה"ק אי לאו גזירה שוה כו' כלומר מעצמו. עיין סוכה דף לא ע"א רש"י ד"ה לא מקשין וע"ש:

לעזי רש"י

קומפליינ"א [קומפליינ"ץ]. קולות עצובים. ריציידי"ר. לילל (צלילים קצרים).

רבינו חננאל

ולא נתברר הדבר כדברי אחד מהן, והיו כל ישראל כולן עושין זה וזה, דבריר להו דתרוויהו תרועה היא. ונהגו העם לעשות תשר"ת תר"ת תש"ת שלש פעמים. ובא ר' אבהו ומצא עיירות תוקעין תש"ת ואחרים [היו תוקעין תר"ת], ואע"פ שגם שלשה שברים תרועה היא. ואחרים היו תוקעין תשר"ת. ודומה שמשום ספק עשו כך, שהיו אומרים אם התשר"ת הוא האמת, הרי הפסיק בין התשר"ת השני, התר"ת והתש"ת. ותיקן שיהו עושין תשר"ת תשר"ת תשר"ת, וכן תר"ת תר"ת תר"ת, וכן תש"ת תש"ת תש"ת. ואמר איזה מהן ודאי עשינוהו בלי הפסקה ביניהן ואע"פ שכולם תרועה הם, השלים ביניהם שיהו הכל נוהגין מנהג אחד ולא תיראה חלוקה, ואמר להן מכל מקום נמצאו תקיעות זו אחר זו בלי הפסק בינתיים. ולפיכך נהגו הכל כמנהג הזה לתקוע מישוב כמו שתיקן ר' אבהו, ועליהן מברך התוקע ברכת התקיעה. ואע"פ שאינו על סדר הברכות, וצבור צריכין לתקוע על סדר הברכות, מיהו ברכות אינן מעכבות אותן התקיעות. ומפני שכבר יצאו הציבור ידי חובה, לפיכך נהגו לתקוע במלכיות תשר"ת, בזכרונות תר"ת ובשופרות תש"ת, להודיע שהכל אחד הן, והכל יצאו ידי חובה ולא נשאר בדבר ספק. **והא** דאמר ר' יוחנן שמע

נז א טוש"ע א"ח סי' תקפח סעיף א:
נח ב מיי' פ"ג מהל' שופר הל' ג טוש"ע א"ח סי' תקל סעיף ג:

מתשעה בני אדם כאחד לא יצא. כך כתוב בספרים והקשה בקונטרס אמאי לא יצא הא אסיקנא לעיל דתרי קלי מתרי גברי משמעי ופי' דגרסינן בתוספתא מתשעה בני אדם כאחד יצא ואפי' בסרוגין ונראה לקיים גרסת הספרים מתשעה בני אדם כאחד לא יצא משום דאין כאן בתרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה כיון שהכל ביחד והשתא גרס שפיר תקיעה מזה ותרועה מזה יצא דהיינו זה אחר זה וסרוגין פי' סרוגין הספקות הרבה שתוקע ומפסיק ושוהה לעשות התרועה עד לאחר שעה: **לדידי לא סבירא לי.** כלומר שהוא צריך לחזור לראש כששהה כדי לגמור כולה ולא שיהא צריך להפסיק כשמגיע למבואות המטונפות אלא מניח ידו על פיו וקורא ק"ש כדאמר ר' יוחנן בפרק מי שמתו (ברכות דף כ:) והיה נראה דקי"ל כווותיה כששהה כדי לגמור כולה דאין חוזר לראש אע"ג דפליגי עליה רב ושמואל בפרק הקורא את המגילה למפרע (מגילה דף יח:) דקי"ל כרבי יוחנן לגבי רב ושמואל כדמוכח בפ' מי שהוציאוהו (עירובין דף מז:) ומיהו כיון דרבי אבהו פליג היה קצת נראה לפסוק כמותו דהוא בתראה ואע"ג דאשכחנא רב יוסף בההיא דמגילה (שם:) דקאמר נקוט דרב ביני בידך דרב אמר אין הלכה כרבי מונא ושמואל אמר הלכה כר' מונא לאו משום דלהוי הלכה כרב בתיקוני קאמר הכי אלא האמת אומר דשמעינן ליה לשמואל דחייש ליחידאה וגם בפרק מי שמתו (ברכות דף כב:) גבי היה עומד בתפלה ומיס שותתין על ברכיו דפליגי רב חסדא ורב המנונא ומסיק רב אשי דכ"ע אם שהה חוזר לראש והכא בדלא שהה [6] וקשה הדבר מאד שהגבור בבהכ"נ בי"ט אומרים אמת ויציב וממתינין לש"ץ ושותקים עד שיגמור זולתות ומי כמוך שאומר בגאולה ומיהו היכא דאין שוהין כדי לגמור כולה מתחלתה עד סוף אין לחוש [7] (כדאמרי' בפ' הקורא את המגילה למפרע (דף יח:) ולא [8] (כרב יוסף) דאמר מהיכא דקאי לסיפא דאם כן נתת דברין לשעורין וצריך לדקדק בתקיעות משום דאמר רב כהנא בפ' החליל (סוכה נג: ושם) אין בין תקיעה לתרועה ותקיעה ולא כלום כרבי יהודה דאמר שלשתן מצוה אחת וכי קאמר התם דוקא בתחלה תקיעה תרועה תקיעה אבל בין קר"ק לקר"ק יכול לשהות פחות מכדי לגמור קר"ק ולרבנן דחשבי תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה אין לשהות בין זה לזה כדי תקיעה אחת או תרועה אחת: **כך מוציא את הבכר.** מכאן פסק בה"ג דיחיד שטעה ולא הזכיר של ראש חדש יכולין לבו לתפלתו של שליח לבור מתחלה עד סוף ויוצא אע"פ שהוא בקי ואין רואה מכאן דהא מסקינן דשב"ג אומר אינו מוציא אלא עם שבשדות דאינשי במלאכה ואינן יכולין להסדיר תפלתם אבל דעיר לא ומיהו בקונטרס משמע לקמן שרואה לפרש בשלא כוון לבו לבהכ"נ ולא שמע תפלה וכן משמע דומיא דההיא דברכת כהנים ולפירוש זה מצינו למימר דבגבור היכא דשמעו יוצאין וכן משמע בפרק תפלת השחר (ברכות דף כט.) דאמר רב אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו וכו' מיתיבי טעה ולא הזכיר כו' שאלה בברכת השנים מחזירין אותו כו' ומשני הא ביחיד הא בגבור אי הכי מפני ששומעה משליח לבור מיבעי ליה ומסיק אידי ואידי ביחיד הא דאיכבר קודם שומע תפלה הא דלא אכבר קודם שומע תפלה משמע דבגבור יוצא על ידי ש"ל ואפי' לפי מה שפירש עם שבשדות ששומעין משליח לבור יוצאין אבל דעיר לא יש לחלק בין היכא דהתפלל וטעה להיכא דלא התפלל כלל [וע"ע תוס' ברכות כט: ד"ה טעה]:

תשע תקיעות. תרועות נמי קאמר: **מתשעה בני אדם כאחד לא יצא.** תרי קלי לא משתמעי כך פירושה לפי מה שכתוב בספרים ולאו מלתא היא דהא אוקימנא (לעיל דף מ.) תרי קלי מתרי גברי משתמעי (ה). וה"ג לה בתוספתא מתשעה בני אדם כאחד יצא ואפי' בסירוגין ואפילו בו ביום כולו ולא בלא גרסין תקיעה מזה ותרועה מזה יצא דהיינו ריש"א ולא דהיינו גרסין מט' בני אדם כאחד תקיעה מזה ותרועה מזה יצא ואפי' בסירוגין כו': **אם שהה.** בסירוגו כדי לגמור את כולו מוחז: **לדידי לא סבירא לי.** מה שהפסקת. דאית ליה לר' יוחנן בתמסכת ברכות (דף כד:) היה קורא קריאת שמע והגיע למבואות מטונפות מניח ידו על פיו וקורא ולא סבירא ליה נמי דמשום שהה יהא צריך לחזור: **לדידך דסבירא לך.** ואתה חולק עלי בשתיהן דכיון דקא בעית מהו לגומרה מכלל דסבירא לך סירוגין מעכבי קרייה ומבעית לך בכמה הוי סירוגין: **תקיעות.** וברכות דעלמא כגון תעניות אין מעכבין זו את זו אם צריך ולא תקע: **מי שבירך כו': כי נהירנא לך.** לסימן שסיימתי הברכה: **אלא בחבר עיר.** חבורת גבור אבל יחיד מברך את כולו ואמ"כ תוקע תשע תקיעות: **דהא דאי והא ספק.** ולאי הוא לו אם יצא אלא המברכין ימלא אם עשה יצא דתפלא ש"ל ויוצאים ידי חובתו ואם יצא תוקע והמתקעין שמא כבר עמדו והלכו לביתם: **כשם שש"ל וכו': למה לגבור מספנינן.** בלחש: **מודים חכמים.** אחר שנחלקו חזרו והודו: **אמר ליה.** ר' חייא לרב דימי: **רבה בר בר חנה נמי.** דמריה דשמעתא הוא: **הכי קאמר.** שנחלקו על רבי יוחנן כשאמר כן: כי

[1] תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא [2] תניא נמי הכי שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא [3] מט' בני אדם כאחד [לא יצא] תקיעה מזה ותרועה מזה יצא ואפי' בסירוגין ואפי' כל היום כולו ומי אמר רבי יוחנן הכי והאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק בהלל ובמגילה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש לא קשיא הא דידיה הא דרביה ודידיה לא [4] והא ר' אבהו הוה שקיל ואזיל בתריה דר' יוחנן והוה קרי קריאת שמע כי מטא למבואות מטונפות אישתיק בתר דחליף אמר ליה [5] מהו לגמור א"ל אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש הכי קאמר ליה לדידי לא סבירא לי לדידך דסבירא לך אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש ת"ר תקיעות אין מעכבות זו את זו ברכות אין מעכבות זו את זו [6] תקיעות וברכות של ר"ה ושל יוה"כ מעכבות מ"ט [7] אמר רבה אמר הקב"ה אמרו לפני בר"ה מלכיות זכרונות ושופרות מלכיות כדי שתמליכוני עליכם זכרונות כדי שיבא לפני זכרוניכם לטובה ובמה בשופר: מי שבירך ואח"כ נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע: טעמא דלא הוה ליה שופר מעיקרא הא הוה ליה שופר מעיקרא כי שמע להו אסדר ברכות שמע להו רב פפא בר שמואל קם לצלויי אמר ליה לשמעיה כי [8] נהירנא לך תקע לי אמר ליה רבא [9] לא אמרו אלא בחבר עיר תניא נמי הכי כשהוא שומען [10] שומען על הסדר ועל סדר ברכות במה דברים אמורים בחבר עיר [11] אבל שלא בחבר עיר שומען על הסדר ושלא על סדר ברכות [12] ויחיד שלא תקע חבירו תוקע לו ויחיד שלא בירך אין חבירו מברך עליו ומצוה בתוקעין יותר מן המברכין [13] כיצד שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין הולכין למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין פשיטא הא דאורייתא הא דרבנן לא צריכא דאף על גב דהא ודאי והא ספק: כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד וכו': תניא [14] אמרו לו לרבן גמליאל לדבריך למה צבור מתפללין אמר להם כדי להסדיר שליח צבור תפלתו אמר להם רבן גמליאל לדבריכם למה שליח צבור יורד לפני התיבה אמרו לו כדי להוציא את שאינו בקי אמר להם כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן מודים חכמים לרבן גמליאל ורב אמר עדיין היא מחלוקת שמעה [רבי] חייא בריה דרבה בר נחמני אזל אמרה לשמעתא קמיה דרב דימי בר חיננא אמר ליה הכי אמר רב עדיין היא מחלוקת אמר ליה רבה בר בר חנה נמי הכי קאמר כי אמר רבי יוחנן להא שמעתא אפליג עליה ריש לקיש ואמר עדיין היא מחלוקת ומי אמר רבי יוחנן הכי והאמר רבי חנה ציפוראה אמר רבי יוחנן הלכתא [15] כרבן גמליאל הלכתא מכלל דפליגי כי

רבינו חננאל

ט' תקיעות בתשע שעות ביום יצא, מט' בני אדם כאחד לא יצא, בזה אחר זה יצא. תקיעה מזה ותרועה מזה [ב]זה אחר זה יצא, ואפילו בסירוגין, ואפי' כל היום כולו. והא דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק בהלל ומגילה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, דתינן לה הכי, ההיא דרביה היא, כלומר ולא סבירא ליה. תנו רבנן תקיעות אין מעכבות זו את זו כגון דתקיעות שבת[6] ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם וגו'. ברכות, כגון ברכות של קרית שמע וכיוצא בהן ובהני אמרי' ברכות אין מעכבות זו את זו. תקיעות וברכות של ראש השנה ושל יום הכיפורים של שנת היובל, שצריך לומר מלכיות זכרונות ושופרות ביובל כדרך שאומרים בראש השנה, מעכבות זו את זו. מאי טעמא אמר רבה אמר הקב"ה לישראל אמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות, מלכיות שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיבא זכרוניכם לפני לטובה, ובמה בשופר. נמצאת למד שעל ברכות שיש עמהן תקיעות קתני שמעכבות זו את זו. [7] מיהא דתניא מנין שבשופר ת"ל והעברת שופר תרועה בחודש השביעי, [אין לי אלא ביובל בר"ה מנין תלמוד לומר בחודש השביעי; שאין ת"ל בחדש השביעי, שכבר נאמר ביום הכיפורים .תעבירו שופר, מה ת"ל עוד בחדש השביעי, ללמד שכל תרועות של חדש השביעי בשופר, וכתיב ביה בראש השנה בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון וגו'. ומנין שפשוטה לפניה שנאמר והעברת שופר תרועה, לשון העברה היא פשוטה והיא התקיעה, וכתיב והעברת שופר ואחר כך תרועה. ומנין שפשוטה [לאחריה], כלומר ומנין כי צריך תקיעה לאחר התרועה, שנאמר ביום הכפורים תעבירו שופר, אחר שכתב והעברת שופר תרועה, וכתיב וכתב תעבירו שופר, נמצאת כתובה ביובל תרועה ותקיעה לפניה ותקיעה לאחריה. ומבחודש השביעי [ולפנין] שכל תרועות של חודש השביעי, והן תרועה של ראש השנה כתרועת היובל ובשופר. ומנין לשלש של שלש שלש, שנאמר והעברת שופר תרועה, ובראש השנה כתיב שבתון זכרון תרועה, ועוד כתיב בעניינא דמוספים בראש השנה יום תרועה [יהיה] לכם. וגמרי' יובל מראש השנה וראש השנה מיובל שביעי שביעי לגזירה שוה וכאילו שלש תרועה כתיבי בכל חד וחד. וכל תרועה יש תקיעה לפניה ויש תקיעה לאחריה, נמצאו בראש השנה שלש תרועות וכל תרועה תקיעה לפניה ותקיעה לאחריה. הרי שלש של שלש שלש. וכן ביובל חייבין לומר מלכיות זכרונות ושופרות וגו'. תקיעות בכל אחת ואחת. ואקשינן האי תנא מעיקרא גמר תרועות של ראש השנה מן היובל בהיקישא, מה ת"ל בחדש השביעי שיהו כל תרועות של חדש השביעי כזה כדאמרינן, והשתא הדר מייתי לה בגזירה שוה. ופרקינן אי לאו גזירה שוה [הוה] מיית'נא לה בהיקישא, השתא דאתאי גזירה שוה שהיא גמרא כדקיימא לן אדם דן קל וחומר מעצמו, ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם קיבל אותה מרבו, גזירה שוה עדיפא מהיקישא. והאי תנא מייתי לה, כי כל תרועה תקיעה לפניה ותקיעה לאחריה במדבר, ומדכתיב ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו למדנו שהתקיעה זולתי התרועה. ואין לי שצריך בענין הזה [ש]כל תרועה צריכה תקיעה לפניה ותקיעה לאחריה אלא במדבר, בראש השנה מנין, ת"ל תרועה תרועה לגזירה שוה, נאמרה תרועה במדבר ונאמרה תרועה בראש השנה, מה תרועה האמורה במדבר בתקיעה לפניה ותקיעה לאחריה, אף (תקיעה) [תרועה] האמורה בראש השנה כן. הא כיצד שלש תרועה בראש השנה, שתים מדברי תורה ואחת מדברי סופרים, שבתון זכרון תרועה והעברת שופר תרועה מדברי תורה, ואחת מדברי סופרים יום תרועה יהיה לכם לתלמודו בא. ולא סלקא סוגיא דשמעתא בהכי, ויש נוסחאות אחרות כך. הא כיצד שלש תרועות שהן תשע בראש השנה בתוך מדברי תורה, שבתון זכרון תרועה יום תרועה יהיה לכם מדברי תורה, והעברת שופר תרועה מדברי סופרים, כלומר בגז"ש גמר לה מיובל ולא בר"ה עצמה

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מתשעה בני אדם כאמת כו' ממרי גברי משתמעי. נ"ב הייט בשופר שהוא תביב כדמסיק לעיל דלוקח תרתי בעינן תתרי גברי וגם תביב וק"ל ועי' לעיל דף מ:

מוסף רש"י

תשע תקיעות. המצות בראש השנה מן התורה, שלש למלכיות תקיעה תרועה תקיעה ושלש לזכרונות ושלש לשופרות, והלי דעבדינן טפי משום ספיקא דתרועה הוא אלא יוצאין אי גוזמי הוא אי יוצאי הוא (סוכה נד:). **ובמה בשופר.** ושופרות, שתעלה תפלתכם בתרועה לפני (סדור רש"י סי' קס בשם תוספתא). **כי נהירנא לך.** פי' נזכרני, עומד בגבוהו לסימן שסיימתי הברכה (שם סי' קסה ומחזו"ר סי' שיז, וגורס: נחירנא). **שומען על הסדר.** כלומתקן ר' אמהו קס"ק קש"ק קר"ק (רש"י על הרי"ף) **ושלא על סדר ברכות.** למלכיות קס"ק לזכרונות קש"ק ולשופרות תקיעה תרועה תקיעה כדפריסית טעמא לעיל (שם).

רבינו חננאל (המשך)

כתיב. ר' שמואל בר נחמני אומר אחת מדברי תורה, שבתון זכרון תרועה מדברי תורה, ושתים מדברי סופרים, והעברת שופר תרועה נמי מדברי סופרים היא כדאמרן, אבל יום תרועה יהיה לכם לתלמודו הוא בא, ללמד כי תקיעת שופר ביום ולא בלילה. ואידך הת"ק דר' שמואל בר נחמני נפקא ליה כי תקיעת שופר בראש השנה ביום ולא בלילה מדכתיב ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם. ואקשינן אי מיום הכפורים ילף, לילף מיניה לפשוטה לפניה ולאחריה, אמאי ילף לה ממדבר. ופריק והעברת תעבירו לא משמע, כלומר זה הלשון לא משמע כי פשוטה היא, אלא (כ)[ל]דרב מתנא בא, דאמר בעניין הרחיב את הקצר וקיצר את הרחב פסול, שנאמר והעברת דרך העברתו בעינן בלא שינוי. וכבר פירשנוהו שם תעבירו שופר מאי קאמר רחמנא, עבריה ביד. ותנא דגמר לה בגזירה שוה, אמר לך רב מתנא מדשני קרא בדיבוריה הוה ליה למכתב ותתקע שופר תרועה, מדשינה וכתב והעברת תלמוד ממנה זה וזה, אבל תעבירו ביד לא יתכן למימר דגמרינן מהעברה, דכתיב ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר, מה להלן העברה בקול היא, אף כאן העברת שופר בקול היא. ואקשינן תוב האי תנא דמייתי לה ממדבר אי מה במדבר חצוצרות אף בראש השנה חצוצרות, ת"ל תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו, איזהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה וקאמר רחמנא שופר. מי שאינו יודע הברכות תוקע ויוצא ידי חובה. ומי שאין לו שופר מברך הברכות ויוצא ידי חובה, דהא בראש השנה שחל להיות בשבת מברכין ואין תוקעין. אבל ברכות זו את זו מעכבות, דתניא ברכות של ראש השנה ושל יום הכפורים מעכבות זו את זו. ירושלמי אי זו היא תרועה, ר' חנינא ור' מנא חד אמר כהדין טרימוטא וחד אמר תרין דקיקין. ר' חנינא חשש על הדא דר' מנא וכן הדא דידן. (וידה) [והיידא] אמרה דא תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו. אלא אחת. רבא ב"ר דימנא בשם ר' דצירא אפילו אחת אין בידו, למה, רישא גביה סיפא מצטרף, וסיפא גביה רישא מצטרף, לא רישא אית לה סיפא ולא סיפא אית לה רישא. והא דוקיא כתרועה הוא דמשכח[ת]לה בשלשה שברים אבל בתקיעה לא משכחת לה. **מי שבירך ואחר כך נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע כו'.** רב פפא בר שמואל קם צלויי אמר לשמעיה כי נחירנא לך תקע לי. ולית הלכתא כוותיה, אלא כי הא דתניא כשהוא שומען שומען על הסדר ועל סדר ברכות, במה דברים אמורים בחבר עיר אבל שלא בחבר עיר שומען על הסדר לא על סדר ברכות. ויחיד שלא תקע חבירו תוקע לו, ויחיד שלא בירך אין חבירו מברך לו. ומצוה בתוקעין שהיא מן התורה יותר מן המברכין, כיצד היו לפנינו שתי עיירות באחת ודיי מברכין, כלומר יש להן שם חזן ומתפללין בודאי, ובאחרת יתכן שיתקעו והוא דבר ספק, הולך למקום שתוקעין ואע"פ שהוא ספק, שהיא מצוה מן התורה. **כשם ששליח ציבור** חייב כך כל יחיד ויחיד חייב, רבן גמליאל אומר שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן. תניא אמרו לו לר' [גמליאל] לדבריך כו'. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן מודים חכמים לרבן גמליאל ורב הונא ציפוראה אמר ר' יוחנן הילכתא כרבן גמליאל.

(ה) תוס' ד"ה אמר מר כו' ואוקי ש"ל ג"כ כגון תקיעות שבתמיד כתיב ותקעתם כו' ואוקי ש"ל דתניא וכו' והיא הברייתא לעיל ג"ג ע"ב. (ו) נראה דרבינו היה גורס בגמרא ותקיעות מעכבות זו את זו מנ"ל דתניא ל"ג ע"ב. (ז) [תוספ' פ"ב הי"ב סוכה נד. ערכין י. (ח) ברכות כד.; (ט) [ע"מ תוס' לעיל נ:; סד"ה שיעור], (י) לעיל טז., (כ) מ"ש מחיצה, (ל) [וע"י בפרש"י אלא אלמסין], (מ) [תוספ' ספ"ב], (נ) [שבת קו: וש"נ], (ס) [ועי' תוס' ברכות כב: ד"ה אלא], (ע) [ל"ל כרב יוסף], (פ) [ל"ל כאמרין].

כי סליק רבי אבא מימי. שהפליג בספינה ליס וחזר: **בברכות של ר"ה.** לקמן מפרש מ"ש הני: **מאן מודים.** לו בברכות של ר"ה ויוה"כ ר"מ: **והלכה מכלל דפליגי.** דקאמר ר' יוחנן הלכה כרבן [גמליאל] בהך (א) דמשמע מכלל דעמדו במחלוקתן: **רבנן.** שאר החכמים חוץ מר"מ: **אילימא משום דנפישי קראי.** דאיכא דמוספי ר"ה ור"ח ומלכיות וזכרונות ושופרות: **כיון שאמר ונשורתך לשוב.** כלומר כיון שאמר נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך: **אין צריך.** לומר מקראות המוספין: **אלא משום דאווזי.** שהרי כאן תשע וארוכות ומטעות דאין הכל בקיאין בהן. ורבותי מפרשין להא דרב חננאל במלכיות וזכרונות ושופרות וקשיא לי הא דלא כרבנן ולא כר' יוחנן בן נורי דתנן (געיל דף נב.) אין פוחתין מעשרה מלכיות וכו': **ושל פרקים.** מועדות: **מתנאין לתנאין.** שהיה מחזר תלמודו כל שלשים יום: **פוטר היה בו'.** שש"ל מוליאם: **אינן בכלל ברכה.** ואע"פ שעם שבשדות בכלל ברכה הני דמלו למיתי קמי כהנים ויפנו כהנים אליהם ויברכום והם לא באו אינן בכלל ברכה: **אבל דעיר לא.** משום דלא אינסי ויכולין להסדיר תפלתן:

הדרן עלך יום טוב

וסליקא להמסכת ראשהשנה

אילימא משום דנפישי. פירש בקונטרס דאיכא דמוספי ר"ח ולאם השנה ומלכיות וזכרונות ושופרות כיון שאמר ובתורתך כתוב לשמר כיון שאמר נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך אין צריך לומר מקראות המוספין ובשם רבותיו פירש להא דרב חננאל במלכיות זכרונות ושופרות וקשה הא דלא כרבנן ודלא כר' יוחנן בן נורי דתנן (געיל נב.) אין פוחתין מעשרה מלכיות כו' ור"ת פירש דאפסוקי דמלכיות זכרונות ושופרות קאי והיכא דהתחיל פליגי דלא יפחות למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה אבל יכול לפטור עצמו לגמרי ע"י בתורתך כתוב לשמר אבל מקראות של מוסף צריך להזכיר לעולם שהם במקום הקרבנות אבל מוסף דר"ח אין צריך להזכיר בר"ה אלא שדי לו במה שאמר מלבד עולת החדש ומנחתה שבזה נכלל כל מוספי ר"ח העולות וכדי להזכיר גם השעיר שהוא חטאת יאמר ושני שעירים לכפר ושני תמידים כהלכתן (ד):

הדרן עלך יום טוב

וסליקא לה מסכת ראש השנה

כי סליק רבי אבא מימי [א]פירשה מודים חכמים לרבן גמליאל בברכות של ר"ה ושל יוה"כ (ב)והלכה מכלל דפליגי בברכות דכל השנה איני והאמר ר' חנה ציפוראה א"ר יוחנן הלכה כרבן גמליאל בברכות של ר"ה ושל יוה"כ אלא אמר רב נחמן בר יצחק מאן מודים רבי מאיר והלכה מכלל דפליגי רבנן דתניא ברכות של ר"ה ושל יוה"כ שליח צבור מוציא הרבים ידי חובתן דברי ר"מ וחכ"א כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב מאי שנא הני אילימא משום דנפישי קראי והאמר רב חננאל אמר רב [ב]כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך אלא משום דאווזי [א] ברכות גופא אמר רב חננאל אמר רב כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך סבור מינה הני מילי ביחיד אבל בצבור לא אתמר אמר ר' יהושע בן לוי אחד יחיד אחד צבור כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך אמר ר"א לעולם יסדיר אדם תפלתו ואח"כ יתפלל אמר רבי אבא [ג]מסתברא מילתיה דר' אלעזר בברכות של ר"ה ושל יוה"כ ושל פרקים אבל דכל השנה לא איני והא רב יהודה מסדר צלותיה ומצלי שאני רב יהודה כיון דמתלתין יומין לתלתין יומין הוה מצלי כפרקים דמי אמר רב אחא בר עוירא אמר רבי שמעון חסידא פוטר היה רבן גמליאל אפילו עם שבשדות ולא מיבעיא הני דקיימי הכא אדרבה הני אניסי הני לא אניסי [ג]דתני אבא בריה דרב בנימין בר חייא [ד]עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה אלא כי אתא רבין אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי שמעון חסידא [ה]לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות מ"ט משום דאניסי במלאכה אבל בעיר [ג]לא:

הדרן עלך יום טוב וסליקא לה מסכת ראש השנה

הגהה זו שייכא לעיל דף יא ע"ב

הכי גרסינן הלכה זו בפרק ראשון (דף יא:) בראשונה עד שלא הגיה רבינו וכן בספרי רומים וכן הברייתא בסדר עולם וכן עיקר בשנת שם מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו ר"א אומר אותו היום י"ז במרחשון היה יום שמזל כימה שוקע ומעינות מתמעטין ומתוך ששינו מעשיהם שינה הקב"ה עליהם מעשה בראשית והעלה מזל כימה ביום ונטל שני כוכבים ממנה והביא מבול לעולם. ר' יהושע אומר אותו יום שבעה עשר בתשרי היה יום שמזל כימה עולה ביום ומעינות מתגברין ומתוך ששינו את מעשיהן שינה הקב"ה עליהם מעשה בראשית ונטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם. בשלמא לר' יהושע היינו דכתיב שני אלא לר"א מאי שני שני לדין בשלמא לר"א היינו דשינה אלא לר' יהושע מאי שינה שינה כדרב חסדא. והכין פירושה שנים עשר מזלות קבועין בגלגל ששה מהן למעלה מן [ד]הקרקע וששה למטה כשזה עולה מן הקרקע מלא אחד חצינו שכנגדו שוקע בקרקע בניסן מע"ק גד"ד למעלה בלילה עש"ת סא"ב למטה לאור הבוקר מתחיל טלה לעלות מן הקרקע ומאזנים לשקוע לסוף שעה ראשונה טלה טולו עולה ומאזנים טולו שוקע באדר שניה שור עולה ועקרב שוקע שלשת תאומים עולה קשת שוקע וכן עושין כל ימי ניסן י"ב מזלות מגלגלין את העולם פעמים בין (ג) ביום ובין בלילה באייר שור עולה בשעה ראשונה של יום ועקרב שוקע שניה תאומים עולה קשת שוקע שלשית סרטן עולה גדי שוקע וכן מגלגלין עד תשלום כל המזלות וחוזרין חלילה פעמים בין היום והלילה וכן עושין השנים עשר מזלות בשנים עשר חדשים לסיון תאומים עולה מן הקרקע בתחילת היום לתמוז סרטן לאב אריה לאלול בתולה לתשרי מאזנים למרחשון עקרב וכן כולם כימה הוא שור ר"א אומר אותו היום שבעה עשר במרחשון היה יום שמזל כימה שוקע ביום כשכימה שהוא שור עולה כבר התחילה חמה לנטות למערב וחזו שקיעתו של כימה שלשעה שביעית של יום עולה שור מן הקרקע שהרי שעה ראשונה של מרחשון עקרב עולה מן הקרקע שניה עולה קשת שלשית גדי רביעית דלי חמישית דגים ששית טלה שביעית שור ובשביעית חמה מתחלת לשקוע לצד מערב ומעינות מתמעטין מחמת הגיעה והרוחות ר' יהושע אומר אותו היום שבעה עשר באייר היה יום שמזל כימה עולה מן הקרקע בשעה ראשונה של יום ומעינות מתגברין שבאותו זמן לא חמה ולא גיעה להמעיטן בשלמא לר' יהושע היינו דכתיב שני האי בחדש השני היינו אייר שהרי מגינו ניסן נקרא ראשון ראשון הוא לחדשי השנה אלא לר"א דאמר מרחשון היכן מגינו תשרי שנקרא ראשון שני לדין מגינו תשרי שנקרא ראשון לדין מרחשון היינו תשרי בשמעתין לעיל והוה ליה מרחשון שני בשלמא לר' (ג) יהושע היינו דשינה שלא היה זמנו של כימה לעלות מן הקרקע עד שעה שביעית ועלה מזל כימה בתחלת היום כדי לעשות בו ארובות ולשפוך עליהן המבול דרך הארובות למהר עליהן פורענות ועוד שינוי אחר שבשאר שנות העולם מעיינות מתמעטין בזה הזמן ועכשיו נתרבו אלא לר"א מאי שינה אין כאן שנוי לא במזל כימה ולא בתגבורת המעיינות שינה כדרב חסדא:

(א) [שבת קו: וש"נ], סוטה לח:, (ג) [פי' אין ש"ך מוליאן עד לאתו לני כשתא ומעטו מש"ך מתחלה ועד סוף כ"כ הרי"ף וע"ש בר"ן], (ד) [עי' תוס' לעיל ח: ד"ה שהחדש ותוס' ביצה טו. ד"ה לאחזו ותוס' עירובין מ. ד"ה זכרון], (ה) [בס"ג: הרקיעו],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה והלכה כו' כרבן גמליאל בהך שמעתין דמשמע: (ב) בחג"ה ה"ג כו' פעמים בין היום ובין הלילה בחייר: (ג) בא"ד בשלמא לר' אליעזר הייט דשינה וכו' אלא לר' יהושע מאי שינה:

הגהות הגר"א

[א] גמרא לתוס' (ברכות) מז"מ:

מוסף רש"י

עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה. שאין הברכה משופה עליהם לעקוף רגליהם ולבא לפני הכהנים להיות מתברכים פנים כנגד פנים כדם, הלכך אינם בכלל ברכה, דלמתניין כה תברכו פנים כנגד פנים (סוטה לח:).

הדרן עלך מסכת ראש השנה

עין משפט נר מצוה

סו א מיי' פ"ח מהל' תפלה הל' י טושע"ע א"ח סי' קכד סעיף ג ומור א"ח סי' תקלא:

סז ב מיי' פ"ג מהל' שופר הל' ח טושע"ע א"ח סי' תקלא סעיף ד בהג"ה:

סח ג מיי' פ"ד מהלכות תפלה הל' יט טושע"ע א"ח סי' ק:

סט ד מיי' פט"ו מהל' נשיאות כפים ה"ח טושע"ע א"ח סי' קכח סעיף כד:

ע ה טור א"ח סי' תקלא:

רבינו חננאל

ואקשינן אי מודו ליה לרבן גמליאל למה ליה לר' יוחנן למימר הלכתא כוותיה, לא אמרינן הלכתא אלא היכא דאיכא פלוגתא. ופריק רב נחמן בר יצחק מאן מודי ליה לרב גמליאל ר' מאיר וחכמים חולקין על זה ועל זה. דתנו רבנן ברכות של ראש השנה ויום הכפורים בלבד, אבל בכל השנה אין הלכה כרבן גמליאל. ומאי שנה ראש השנה ויום הכפורים מן השנה כולה, אילימא משום (דכתי') [דנפישי] בהו קראי, והן עשר מלכיות עשר זכרונות ועשר שופרות, והאמר רב חננאל אמר רב כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך להזכיר הפסוקין, אלא משום דאווזי ברכות. כלומר בכל שבת ומועד מתפללין שבע ובאלו מתפללין [תשע]. אמר ר' אלעזר לעולם יסדיר אדם תפילתו ואחר כך יתפלל. ואמר ר' אבא מסתברא בברכות של ראש שנה ושל יום הכפורים ושל פרקים, אבל של כל השנה כולה לא. וכן סוגיא דשמעתא. אמר רב אחא בר רב עוירא אמר ר' שמעון חסידא פוטר היה רבן גמליאל אפילו עם שבשדות כול'. ואסיקנא אלא כי אתא רבין אמר ר' יעקב בר אידי אמר ר' שמעון חסידא לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבכנסת ושומעין משליח ציבור, והעם שבשדות והן אנוסין שאינן יכולין לבא, אבל הני דשכיחי בעיר ולא אתו לא פטר להו רבן גמליאל. ירושלמי רבן גמליאל אומר שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן ר' חונא רובה דצפורין בשם ר' יוחנן הלכתא כרבן גמליאל באלין תקיעתא והא שיושנן שם מראש התפילה.

הדרן עלך י"ט של ר"ח סליקו פירושי רבינו חננאל ממסכת ראש השנה. תהלה לשוכן מעונה